

**Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Prawa i Administracji**

Izabela Hasińska

ROZPRAWA DOKTORSKA

**Charakter prawny spółki cywilnej na tle historycznym
i prawnoporównawczym**

**Praca doktorska napisana
pod kierunkiem naukowym
Prof. UAM dr. hab. Leopolda Moskwy
w Katedrze Prawa Cywilnego, Handlowego i Ubezpieczeniowego
Wydziału Prawa i Administracji
UAM w Poznaniu**

Poznań 2013

*mojemu Tacie
dedykuje
tym, którzy sa ze mna
dziekuje*

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wstęp	22
Rozdział I. Historia spółki cywilnej	29
§ 1. Wprowadzenie.....	29
§ 2. Prawo rzymskie jako źródło instytucji spółki cywilnej.....	30
2.1. Geneza i charakter prawny rzymskiej <i>societas</i>	30
2.2. Stosunki wewnętrzne.....	32
2.3. Stosunki zewnętrzne.....	33
2.4. Rozwiązanie spółki.....	34
2.5. Wpływ prawa rzymskiego na rozwój europejskich instytucji gospodarczych.....	34
§ 3. Unifikacja i kodyfikacja prawa cywilnego w wybranych systemach prawnych.....	36
3.1. Uwagi ogólne.....	36
3.2. Francja.....	36
3.3. Austria.....	37
3.4. Niemcy.....	38
3.5. Szwajcaria.....	40
3.6. Włochy.....	41
3.7. Rosja.....	42
3.8. Anglia.....	43
3.9. Stany Zjednoczone.....	44
Rozdział II. Spółka cywilna w prawach obcych	46
§ 1. Spółka cywilna w prawie francuskim.....	46
1.1. Uwagi ogólne.....	46
1.2. Źródło powstania.....	47
1.3. Charakter prawny.....	48
1.4. Stosunki wewnętrzne.....	49
a. Majątek.....	49
b. Prowadzenie spraw spółki.....	51
c. Inne uprawnienia i obowiązki wspólników.....	53
1.5. Stosunki zewnętrzne.....	54
a. Reprezentacja.....	54
b. Odpowiedzialność.....	54
1.6. Modyfikacje podmiotowe.....	55

a.	Zbycie udziału.....	55
b.	Wystąpienie ze spółki.....	57
c.	Przejęcie udziału.....	57
1.7.	Przekształcenie, połączenie i podział.....	58
1.8.	Rozwiązanie i likwidacja.....	59
1.9.	Unieważnienie spółki.....	60
§ 2.	Spółka cywilna w prawie włoskim.....	62
2.1.	Uwagi ogólne.....	62
2.2.	Źródło powstania.....	63
2.3.	Charakter prawny.....	63
2.4.	Stosunki wewnętrzne.....	64
a.	Majątek.....	64
b.	Prowadzenie spraw spółki.....	65
2.5.	Stosunki zewnętrzne.....	66
a.	Reprezentacja.....	66
b.	Odpowiedzialność.....	66
2.6.	Modyfikacje podmiotowe.....	67
a.	Przejęcie udziału.....	67
b.	Wystąpienie ze spółki.....	68
c.	Wykluczenie współnika.....	68
2.7.	Rozwiązanie i likwidacja.....	69
§ 3.	Spółka cywilna w prawie niemieckim.....	71
3.1.	Uwagi ogólne.....	71
3.2.	Źródło powstania.....	72
3.3.	Charakter prawny.....	73
3.4.	Stosunki wewnętrzne.....	74
a.	Majątek.....	74
b.	Prowadzenie spraw spółki.....	76
3.5.	Stosunki zewnętrzne.....	78
a.	Reprezentacja.....	78
b.	Odpowiedzialność.....	79
3.6.	Modyfikacje podmiotowe.....	79
a.	Zbycie udziału.....	80
b.	Wystąpienie ze spółki.....	80
c.	Wyłączenie współnika.....	81
d.	Przeniesienie udziału i przyjęcie nowego współnika.....	81
3.7.	Rozwiązanie i likwidacja.....	82
§ 4.	Spółka cywilna w prawie austriackim.....	85
4.1.	Uwagi ogólne.....	85
4.2.	Źródło powstania.....	86
4.3.	Charakter prawny.....	86
4.4.	Stosunki wewnętrzne.....	87
a.	Majątek.....	87
b.	Prowadzenie spraw spółki.....	89

4.5.	Stosunki zewnętrzne.....	90
a.	Reprezentacja.....	90
b.	Odpowiedzialność.....	90
4.6.	Modyfikacje podmiotowe.....	91
a.	Przeniesienie udziału.....	91
b.	Ustąpienie wspólnika.....	91
4.7.	Rozwiązanie i likwidacja.....	92
§ 5.	Spółka cywilna w prawie rosyjskim.....	93
5.1.	Uwagi ogólne.....	93
5.2.	Źródło powstania.....	93
5.3.	Charakter prawny.....	94
5.4.	Stosunki wewnętrzne.....	94
a.	Majątek.....	94
b.	Prowadzenie spraw spółki.....	96
5.5.	Stosunki zewnętrzne.....	96
a.	Reprezentacja.....	96
b.	Odpowiedzialność.....	97
5.6.	Modyfikacje podmiotowe.....	97
5.7.	Rozwiązanie i likwidacja.....	98
§ 6.	Spółka cywilna w prawie brytyjskim.....	99
6.1.	Uwagi ogólne.....	99
6.2.	Źródło powstania.....	100
6.3.	Charakter prawny.....	103
6.4.	Stosunki wewnętrzne.....	104
a.	Majątek.....	104
b.	Prowadzenie spraw spółki.....	105
6.5.	Stosunki zewnętrzne.....	106
a.	Reprezentacja.....	106
b.	Odpowiedzialność.....	107
6.6.	Modyfikacje podmiotowe.....	108
6.7.	Rozwiązanie i likwidacja.....	109
§ 7.	Spółka cywilna w prawie amerykańskim.....	110
7.1.	Uwagi ogólne.....	110
7.2.	Źródło powstania.....	111
7.3.	Charakter prawny.....	112
7.4.	Stosunki wewnętrzne.....	112
a.	Majątek.....	112
b.	Prowadzenie spraw spółki.....	113
7.5.	Stosunki zewnętrzne.....	114
a.	Reprezentacja.....	114
b.	Odpowiedzialność.....	115
7.6.	Modyfikacje podmiotowe.....	115
7.7.	Rozwiązanie i likwidacja.....	116

Rozdział III. Ewolucja spółki cywilnej w prawie polskim.....	118
§ 1. Wprowadzenie.....	118
§ 2. Regulacja spółki cywilnej w zbiorach przepisów obowiązujących na terytorium Księstwa Warszawskiego i ziemiach zachodnich odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej.....	121
2.1. Spółka cywilna według Kodeksu Napoleona.....	121
a. Pojęcie i charakter prawny.....	122
b. Stosunki wewnętrzne.....	123
c. Stosunki zewnętrzne.....	126
d. Modyfikacje podmiotowe.....	126
e. Rozwiązanie i likwidacja.....	127
2.2. Spółka cywilna według Zbioru ustaw ziem zachodnich.....	128
a. Pojęcie i charakter prawny.....	128
b. Stosunki wewnętrzne.....	130
c. Stosunki zewnętrzne.....	134
d. Modyfikacje podmiotowe.....	135
e. Rozwiązanie i likwidacja.....	136
§ 3. Unifikacja i kodyfikacja polskiego prawa cywilnego w latach 1919-1939.....	138
3.1. Od obcych systemów prawnych do Kodeksu zobowiązań.....	138
3.2. Spory wokół konstrukcji spółki cywilnej.....	144
a. Charakter prawny.....	144
b. Umowa spółki.....	146
§ 4. Spółka cywilna w Kodeksie zobowiązań z 27 października 1933r.....	146
4.1. Pojęcie i charakter prawny.....	146
4.2. Stosunki wewnętrzne.....	151
a. Majątek.....	151
b. Prowadzenie spraw spółki.....	158
4.3. Stosunki zewnętrzne.....	162
a. Reprezentacja.....	162
b. Odpowiedzialność.....	163
4.4. Modyfikacje podmiotowe.....	164
4.5. Rozwiązanie i likwidacja.....	167
§ 5. Rozwój polskiego prawa cywilnego w latach 1939-1964.....	170
§ 6. Źródła regulacji i charakter prawny norm regulujących spółkę cywilną.....	173
 Rozdział IV. Aktualne stanowisko doktryny i orzecznictwa w przedmiocie charakteru prawnego spółki cywilnej.....	 175
§ 1. Uwagi ogólne.....	175
§ 2. Pojęcie organizacji i jednostki organizacyjnej.....	176
§ 3. Osobowość prawna i zdolność prawna.....	180

3.1. Stanowisko doktryny.....	180
3.2. Stanowisko orzecznictwa.....	182
3.3. Stanowisko własne.....	183
§ 4. Status przedsiębiorcy i zdolność sądowa.....	191
4.1. Uwagi ogólne.....	191
4.2. Stanowisko doktryny.....	193
4.3. Stanowisko orzecznictwa.....	200
4.4. Stanowisko własne.....	203

Rozdział V. Umowa spółki cywilnej jako źródło powstania stosunku spółki cywilnej..... 213

§ 1. Umowa, stosunek prawny i wykładnia umowy.....	213
1.1. Pojęcie umowy i stosunku prawnego.....	213
1.2. Wykładnia umowy.....	217
§ 2. Kwalifikacja prawna umowy spółki cywilnej.....	219
2.1. Uwagi ogólne.....	219
a. Umowa spółki jako kontrakt nazwany.....	220
b. Umowa spółki jako czynność prawna wielostronna.....	220
c. Umowa spółki jako czynność prawna <i>inter vivos</i>	222
d. Umowa spółki jako czynność prawna konsensualna.....	222
e. Umowa spółki jako czynność prawna zobowiązująca.....	222
f. Umowa spółki jako czynność prawna odpłatna.....	223
g. Umowa spółki jako czynność prawna przysparzająca i kauzalna.....	223
h. Umowa spółki jako czynność prawna o charakterze trwałym....	224
2.2. Problem wzajemnego charakteru umowy spółki cywilnej.....	225
2.3. Problem obligacyjny – organizacyjnego charakteru umowy spółki...	228
2.4. Forma umowy.....	229
2.5. Charakter prawny postanowień umownych.....	230
a. <i>Essentialia negotii</i>	231
b. <i>Naturalia</i> i <i>accidentalia negotii</i>	233
2.6. Strony umowy spółki cywilnej.....	236
2.7. Charakter prawny umowy spółki cywilnej a charakter prawny umowy założycielskiej spółki handlowej.....	236
§ 3. Dopuszczalność przekształceń podmiotowych w ramach stosunku spółki cywilnej.....	238
3.1. „Członkostwo” a udział.....	238
3.2. Nawiązanie i ustanie stosunku „członkostwa”.....	242
3.3. Wykluczenie wspólnika.....	243
a. Stanowisko doktryny.....	243
b. Stanowisko własne.....	244
3.4. Dopuszczalność zbycia „członkostwa” w spółce cywilnej.....	245
a. Stan prawny na gruncie Kodeksu zobowiązań.....	245

b. Stanowisko współczesnej doktryny i orzecznictwa.....	247
c. Stanowisko własne.....	251
§ 4. Nazwa spółki cywilnej i jej ochrona.....	257
4.1. Nazwa a firma.....	257
4.2. Ochrona nazwy działalności wspólników.....	261
 Rozdział VI. Prawa i obowiązki wspólników.....	 268
 § 1. Uwagi wstępne.....	 268
§ 2. Prawa o charakterze majątkowym.....	269
2.1. Prawo do wypłaty zysku.....	269
2.2. Prawo do części majątku w razie wystąpienia wspólnika.....	271
2.3. Prawo do części majątku w razie rozwiązania spółki.....	272
2.4. Prawo do zwrotu wydatków lub wynagrodzenia z tytułu prowadzenia spraw spółki.....	273
2.5. Prawo do zwrotu rzeczy wniesionych do użytkowania.....	274
2.6. Prawo do wypłaty równowartości wkładu w razie wystąpienia wspólnika lub rozwiązania spółki	274
§ 3. Obowiązki o charakterze majątkowym.....	275
3.1. Problem obowiązku wniesienia wkładu.....	275
3.2. Wkład.....	276
3.3. Partycypacja w stratach	279
§ 4. Prawo własności nieruchomości jako wkład do spółki cywilnej a konstrukcja czynności „z samym sobą”.....	280
4.1. Poglądy doktryny.....	280
4.2. Stanowisko własne.....	281
4.3. Wymogi formalne.....	283
§ 5. Prawa i obowiązki o charakterze korporacyjnym.....	289
5.1. Prawo do prowadzenia spraw spółki.....	289
5.2. Prawo do reprezentowania spółki.....	291
5.3. Prawo głosu.....	291
5.4. Prawo wyrażenia sprzeciwu.....	292
5.5. Prawo do zasięgania wiadomości o stanie interesów spółki.....	293
5.6. Prawo do wystąpienia ze spółki.....	293
5.7. Prawo do żądania rozwiązania spółki przez sąd.....	293
5.8. Obowiązek prowadzenia spraw spółki.....	294
5.9. Obowiązek lojalności.....	294
 Rozdział VII. Prowadzenie spraw i reprezentowanie spółki cywilnej.....	 296
 § 1. Uwagi ogólne.....	 296
§ 2. Prowadzenie spraw spółki	298
2.1. Prawo wspólnika.....	298
2.2. Zakres prawa do prowadzenia spraw spółki.....	298

2.3. Ustawowe reguły prowadzenia spraw spółki i ich modyfikacja.....	300
§ 3. Reprezentacja spółki.....	301
3.1. Ustawowe reguły reprezentacji i ich modyfikacja.....	302
3.2. Wspólnicy (przedstawiciele ustawowi) i pełnomocnicy reprezentantami spółki cywilnej.....	303
3.3. Skuteczność prawna czynności dokonywanych przez reprezentantów.....	307
3.4. Wygaśnięcie umocowania wspólnika i wygaśnięcie pełnomocnictwa.....	313
§ 4. Prowadzenie spraw i reprezentacja spółki a wykonywanie pracy przez wspólników.....	314
4.1. Uwagi ogólne.....	314
4.2. Praca jako <i>essentialia negotii</i> umowy spółki.....	315
4.3. „Spółka cywilna” jako pracodawca.....	317
 Rozdział VIII. Stosunki majątkowe w spółce cywilnej	 320
§ 1. Charakter prawny i struktura wspólnego majątku wspólników.....	320
1.1. Pojęcie współwłasności.....	320
1.2. Majątek spółki czy wspólny majątek wspólników.....	322
1.3. Ochrona wspólnego majątku wspólników przed ingerencją osób trzecich.....	324
§ 2. Zobowiązanie jako element obciążający wspólny majątek wspólników	326
2.1. Uwagi ogólne.....	326
2.2. Pojęcie zobowiązań spółki.....	328
2.3. Źródła powstania zobowiązań.....	329
§ 3. Odpowiedzialność wspólników na tle art. 864 k.c.....	333
3.1. Odpowiedzialność solidarna.....	333
3.2. Zakres i charakter odpowiedzialności wspólników.....	337
3.3. Zarzuty przysługujące wspólnikom i regres.....	341
a. Uwagi ogólne.....	341
b. Stanowisko doktryny.....	343
c. Stanowisko własne.....	344
3.4. Szczególne przypadki odpowiedzialności.....	345
a. Odpowiedzialność wspólnika przystępującego do spółki.....	345
b. Stanowisko własne.....	348
c. Odpowiedzialność wspólnika występującego ze spółki.....	352
 Rozdział IX. Przekształcenie w aspekcie charakteru prawnego spółki cywilnej.....	 353
§ 1. Reżim prawny przekształcenia spółki cywilnej w spółkę handlową.....	353
§ 2. Zasada kontynuacji czy sukcesja uniwersalna.....	357
2.1. Stanowisko doktryny.....	357

2.2. Stanowisko orzecznictwa.....	358
2.3. Stanowisko własne.....	360
Rozdział X. Wybrane aspekty sytuacji prawnej spółki cywilnej na tle Kodeksu karnego, ustaw administracyjnych, w tym podatkowych i Kodeksu karnego skarbowego.....	363
§ 1. Uwagi ogólne.....	363
§ 2. Istota kradzieży i przywłaszczenia a „uszczipienie” wspólnego majątku wspólników.....	363
2.1. Kradzież.....	364
2.2. Przywłaszczenie.....	366
2.3. Stanowisko własne.....	367
§ 3. Nadużycie zaufania.....	369
3.1. Istota przestępstwa nadużycia zaufania.....	369
3.2. Stanowisko własne.....	372
§ 4. Problem zdolności prawnej i jednostki organizacyjnej w przepisach podatkowych, Kodeksie postępowania administracyjnego i Kodeksie karnym skarbowym.....	377
4.1. Pojęcie zdolności prawno – podatkowej a status spółki cywilnej.....	377
4.2. Zdolność prawna według Kodeksu postępowania administracyjnego	380
4.3. Pojęcie jednostki organizacyjnej i zdolności prawnej w Kodeksie karnym skarbowym.....	381
4.4. Stanowisko własne.....	383
a. Stanowisko na tle ustawy Kodeks karny skarbowy.....	383
b. Stanowisko na tle ustawy Kodeks postępowania administracyjnego oraz ustaw podatkowych.....	390
Rozdział XI. Spółka cywilna a spółka cicha.....	392
§ 1. Normatywny model spółki cichej.....	392
§ 2. Dopuszczalność zastosowania konstrukcji spółki cywilnej do „kontraktu spółki cichej”.....	394
2.1. Poglądy doktryny.....	395
2.2. Stanowisko własne.....	397
§ 3. Lwia spółka – wzmianka.....	401
§ 4. Spółka cicha w systemach praw obcych.....	402
4.1. Prawo francuskie.....	403
4.2. Prawo rosyjskie.....	404
4.3. Prawo niemieckie.....	405
Wnioski.....	406
Wykaz literatury.....	419

Wykaz skrótów

Polskie źródła prawa

- k.c. ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.),
- k.h. rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 czerwca 1934 r. - Kodeks handlowy (Dz. U. z 1934 r. Nr 57, poz. 502 z późn. zm.) obecnie nie obowiązuje,
- k.k. ustawa z dnia z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.),
- k.k.s. ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn. Dz. U z 2007 r. Nr 111, poz. 765 z późn. zm.),
- KN Kodeks Napoleona - tekst francuskiego Kodeksu cywilnego oparty na wydaniu Drukarni Księży Piiarów Warszawskich z 1808 r., które zgodnie z art. 1 ustawy przechodniej z dnia 10 października 1809 r. (Dz. P. K. W. z 1809 r. 2.14.84) było urzędowym tekstem Kodeksu Napoleona w języku polskim,
- Konstytucja RP Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.),
- k.p.a. ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz. U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071 z późn. zm.),
- k.p.c. ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.),
- k.r.o. ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.),

- k.r.s. ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. – o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn. Dz. U. z 2007r. Nr 168, poz. 1186 z późn. zm.),
- k.s.h. ustawa z dnia 15 września 2000 r. - Kodeks spółek handlowych (Dz. U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.),
- k.w. ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn. Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275 z późn. zm.),
- k.z. rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań (Dz. U. z 1933 r. Nr 82, poz. 598 z późn. zm.) obecnie nie obowiązuje,
- VAT ustawa z dnia 11 marca 2004 r. - o podatku od towarów i usług (tekst jedn. Dz. U z 2011 r. Nr 177, poz. 1054 z późn. zm.).

Obce źródła prawa

- ABGB *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* – austriacki Kodeks cywilny, ustawa wprowadzona patentem cesarskim z dnia 1 czerwca 1811 r. (JGS Nr 946/1811),
- BGB *Bürgerliches Gesetzbuch* - niemiecki Kodeks cywilny, ustawa z dnia 18 sierpnia 1896 r. (RGBl. S.195),
- Cc *Il Codice civile Italiano (codice civile)* - włoski Kodeks cywilny, ustawa z dnia 16 marca 1942 r. (R.D. 16.03.1942 N. 262, *Pubblicato nella edizione straordinaria della Gazzetta Ufficiale, n. 79 del 4 aprile 1942*),
- Cciv *Code civil* – francuski Kodeks cywilny, ustawa z dnia 21 marca 1804 r. (*Décreté le 14 Ventôse an XI Promulgué le 24 du même mois*),

- Gk *Graždanskij Kodeks Rosijskoj Federacii* - Kodeks cywilny Federacji Rosyjskiej – kodeks uchwalany był w częściach, w latach 1994-2006, składa się on z czterech części: część pierwsza – ustawa federalna nr 51 z dnia 21 listopada 1994 r. (ot 30.11.1994 N 51 - F3 GD FS RF 21.10.1994), część druga – ustawa federalna nr 14 z dnia 26 stycznia 1996 r. (ot 26.01.1996 N 14 – F3 GD FS RF 22.12.1995), część trzecia – ustawa federalna nr 146 z dnia 26 listopada 2001 r. (ot 26.11.2001 N 146 – F3 GD FS RF 01.11.2001), część czwarta – ustawa federalna nr 230 z dnia 18 grudnia 2006 r. (ot 18.12.2006 N 230 – F3 GD FS RF 24.11.2006),
- LPA *Limited Partnership Act* – akt z dnia 28 sierpnia 1907 r. (1907 Chapter 24 7 Edw 7),
- OR *Obligationsrecht* - szwajcarskie prawo zobowiązań- *Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches - Fünfter Teil: Obligationenrecht* - 220 ustawa związkowa dotycząca uzupełnienia szwajcarskiego Kodeksu cywilnego (część piąta: prawo zobowiązań) z dnia 30 marca 1911 r. (SR 220; AS 27 N. 317),
- PA *Partnership Act* - akt z dnia 14 sierpnia 1890 r. (1890 Chapter 39 53 and 54 Vict),
- UPA *Uniform Partnership Act* – z 1914 r., nowsza wersja – RUPA - *Revised Uniform Partnership Act* 1997 r. - ustawa modelowa zawierająca kodyfikację amerykańskiego prawa spółek osobowych, opracowana przez National Conference of Commissioners on Uniform State Law w roku 1994, zatwierdzona przez American Bar Association, najnowsza wersja pochodzi z 1997 r.; w Stanach Zjednoczonych ustawy modelowe nie stanowią obowiązującego prawa,

ZGB *Schweizerisches Zivilgesetzbuch* - szwajcarski Kodeks cywilny,
ustawa z dnia 10 grudnia 1907 r. (SR 210; AS 24 N. 233),

Zbiory orzecznictwa, publikatory i czasopisma

Apel.-Lub Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Lublinie,

AS Amtliche Sammlung des Bundesrechts,

BBi Bundesblatt der Schweizerischer Eidgenossenschaft,

BGBI Bundesgesetzblatt,

BGHZ Entscheidungen des deutschen Bundesgerichtshofes in
Zivilsachen,

Dz. U. Dziennik Urzędowy „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”,

Dz. Urz. WE Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich,

Dz. Urz. UE Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (do dnia 31 stycznia 2003
r., Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich),

Dz. P. K. W. Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego,

Dz. P. P. P. Dziennik Praw Państwa Polskiego,

FS RS Federalnoje Sobranie Rosijskoj Federacii,

GD Gosudarstwiennaja Duma,

JGS Justizgesetzsammlung,

KPP Kwartalnik Prawa Prywatnego,

LEX/el System informacji prawnej „Lex” Wydawnictwa Wolters Kluwer
Polska, wersja elektroniczna,

MPr.	Monitor Prawniczy,
NJW	Neue Juristische Wochenschrift,
NP	Nowe Prawo,
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego,
ONSA WSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i Wojewódzkich Sądów Administracyjnych,
OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych,
OSAB	Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej,
OSNAPiUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych,
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna,
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych,
OSNC-ZD	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – Zeszyt Dodatkowy,
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Izba Karna i Wojskowa,
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych,
OSNPG	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Wydawnictwo Prokuratury Generalnej,
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich,
OSPiKA	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych,
OSS	Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych,

OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego,
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; Zbiór Urzędowy, Seria A,
OTK-B	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; Zbiór Urzędowy, Seria B,
OwSS	Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych,
PiP	Państwo i Prawo,
PiZS	Praca i Zabezpieczenie Społeczne,
PN	Przeгляд Notarialny,
PPH	Przeгляд Prawa Handlowego,
PS	Przeгляд Sądowy,
PSp.	Prawo Spółek,
PUG	Przeгляд Ustawodawstwa Gospodarczego,
RD	Regio Decreto,
Rev. soc.	Revue des sociétés,
RGBI	Reichsgesetzblatt,
RGZ	Entscheidungen des Reichsgerichtes in Zivilsachen-Amtliche Sammlung,
RIDC	Revue internationale de droit comparé,
RPr.	Radca Prawny,
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny,
SP	Studia Prawnicze,

SR	Systematische Sammlung des Bundesrechts,
ZGR	Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht.

Inne skróty

art.	artykuł,
BGH	Bundesgerichtshof,
cz.	część,
ed.	edizione,
j.t.	jednolity tekst,
jedn.	jednolity,
jw.	jak wyżej,
ks.	księga (i),
m.in.	między innymi
nast.	następny (a, e),
nb.	numer brzegowy,
np.	na przykład,
nr	numer,
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny,
por.	porównaj,
poz.	pozycja,
ppkt.	podpunkt,
PRL	Polska Rzeczpospolita Ludowa,

r.	rok (u),
red.	redakcja (a),
RM	Rada Ministrów,
s.	strona,
SA	Sąd Apelacyjny,
SKO	Samorządowe Kolegium Odwoławcze,
SN	Sąd Najwyższy,
t. (T.)	tom,
tj.	to jest,
TK	Trybunał Konstytucyjny
tłum.	tłumaczenie,
TWE	Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską,
UE	Unia Europejska,
ust.	ustęp,
w.	wiek,
(w.)	współautor,
w zw.	w związku,
WE	Wspólnota (y) Europejska (ie),
wg	według,
wyd.	wydanie,
zd.	zdanie,

z późn. zm. z późniejszymi zmianami,

zob. zobacz.

Wstęp

1. Pomimo, iż unormowanie spółki cywilnej w Kodeksie cywilnym, stanowiącym fundamentalną regulację dla tej spółki, nie zmieniło się od wielu lat¹ i zawarte jest w stosunkowo niewielkiej ilości przepisów, to jednak charakter prawny i konstrukcja tej spółki jawią się jako zagadnienia bardzo skomplikowane i budzące duże wątpliwości w nauce i orzecznictwie. Można wskazać kilka przyczyn takiego stanu rzeczy, z których na czoło zdają się wysuwać:

- niedobór regulacji kwestii szczegółowych,
- konieczność uwzględnienia przy interpretacji przepisów części ogólnej prawa cywilnego oraz zobowiązań, a także ogólnych konstrukcji prawnych wywołujących wątpliwości w nauce.

Na gruncie regulacji spółki cywilnej w Kodeksie cywilnym zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie podejmowane były próby upodmiotowienia spółki cywilnej i wyodrębnienia jej od grona wspólników. Pewne uzasadnienie znajdowały one w pojęciu podmiotu gospodarczego i w treści art. 479⁷ k.p.c. Tak jak od roku 2001 narasta tendencja do ujednoczenia jej charakteru w orzecznictwie cywilnym (brak zdolności prawnej, sądowej, upadłościowej, wekslowej), to takiej tendencji nie można przypisać przedstawicielom doktryny. Niektórzy autorzy dowodzą, że spółka cywilna posiada osobowość prawną (np. A. Klein) inni, że jest organizacją i jednostką organizacyjną (np. J. Frąckowiak, A. Herbet) inni, że posiada zdolność prawną (np. K. Korzan, J. Lic) inni, że „częściową” zdolność prawną (np. A. Wiśniewski).

Zasadniczo, niektóre z głoszonych poglądów powinny zostać zdezaktualizowane poprzez dwie istotne także dla spółki cywilnej zmiany przepisów:

- obowiązującą od dnia 21 sierpnia 2004 r. ustawę o swobodzie działalności gospodarczej²,
- uchylenie³ z dniem 20 marca 2007 r. art. 479⁷ k.p.c.

¹ Z zastrzeżeniem art. 874 § 2 k.c., który został dodany ustawą z 28 lutego 2003 r. - *Prawo upadłościowe i naprawcze* (Dz. U. z 2012 r. poz. 1112 t.j.), zmiana weszła w życie z dniem 01 października 2003 r.;

² Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. - *o swobodzie działalności gospodarczej* (Dz. U. z 2010 r. Nr 220, poz. 1447 t.j.);

³ Poprzez art. 1 pkt 20 ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. *o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw* (Dz. U. z 2006 r. Nr. 235 poz. 1699), zmieniającej niniejszą ustawę z dniem 20 marca 2007 r.;

Wskazane zmiany nie wyeliminowały istniejących rozbieżności, wyjątek w tej kwestii stanowi aktualne orzecznictwo cywilne. Poszukując coraz to nowych uzasadnień dla odrębności prawnej spółki cywilnej, niektórzy autorzy zaczęli sięgać do prawa publicznego i europejskiego.

Dotychczasowy dorobek naukowy należy uznać za wymagający dopracowania, jako pełen sprzecznych poglądów. Wielu autorów nadal nie dostrzega ścisłej zależności podmiotowości od norm prawnych. Mając na uwadze powyższe, warto poświęcić temu tematowi więcej uwagi.

2. Przedmiotem badań uczyniłam spółkę cywilną w jej aktualnym kształcie, nadanym jej przez ustawodawcę w Kodeksie cywilnym w przepisach art. 860 – 875. Uważam, że udzielenie spójnej i nadającej się do obrony odpowiedzi na wszystkie pytania możliwe do postawienia w ramach podjętego tematu, wymaga zastosowania, chociażby pomocniczo, możliwie najszerszego tła badań tak historycznego jak i porównawczego.

W zakresie historycznym, w kręgu moich zainteresowań znalazły się te wszystkie aspekty spółki cywilnej na świecie, począwszy od prawa starobabilońskiego aż do unifikacji prawa cywilnego w XIX w., które mogły wpłynąć lub wpłynęły na ukształtowanie aktualnej konstrukcji spółki cywilnej, a w szczególności jej charakteru prawnego, w Kodeksie cywilnym. Na obecny kształt spółki cywilnej istotny wpływ miało także obowiązywanie na ziemiach polskich Kodeksu Napoleona i Zbioru ustaw ziem zachodnich. Nie mniej ważna na tym tle jest dyskusja w przedmiocie charakteru prawnego spółki cywilnej podjęta w toku prac redakcyjnych nad Kodeksem zobowiązań.

Natomiast na tle porównawczym, przedmiotem badań z jednej strony należy objąć te współczesne regulacje spółki cywilnej państw obcych, w ramach których można wykazać podobieństwo w uregulowaniu chociażby niektórych aspektów funkcjonowania spółki cywilnej w Kodeksie cywilnym. Z drugiej strony także te, które zawierają wiele przeciwieństw, w szczególności w zakresie jej charakteru prawnego. Dokonując wyboru współczesnych regulacji spółki cywilnej w prawach obcych, za wymagający omówienia uznaję jej obecny kształt w: prawie niemieckim, prawie austriackim, prawie rosyjskim, prawie francuskim, prawie włoskim, prawie brytyjskim i prawie amerykańskim.

Umowa spółki cywilnej w Polsce w swoim aktualnym kształcie jest wynikiem ewolucji, na którą z przyczyn politycznych, miały wpływ prawa obce. Dlatego też, konstrukcję tą należy przedstawiać na szerokim tle prawnoporównawczym, nawiązując do praw nie tylko państw byłych zaborców, ale też innych, interesujących z punktu widzenia poznawczego i prawnoporównawczego. Na treść aktualnych przepisów i zakodowanych w nich norm wpływały jednak nie tylko, nieukrywane zresztą przez kolejnych kodyfikatorów, inspiracje prawem obcym, ale też wewnętrzna ewolucja poglądów na istotę spółki cywilnej w doktrynie i judykaturze polskiej. Stanowi to uzasadnienie dla przedstawienia przeze mnie tła historycznego tej spółki w zamieszczonym w pracy zakresie.

W niektórych fragmentach pracy nie sposób uniknąć odniesień do rozwiązań zastosowanych w innych konstrukcjach prawnych, jak np. w spółce jawnej czy cichej.

Poszerzone pole badań służy także wskazaniu skutków przyjętych rozstrzygnięć na gruncie prawa karnego, karnego skarbowego, prawa administracyjnego, w tym podatkowego.

Mając na uwadze powyższe, w granicach ogólnie nakreślonego tematu pracy główny przedmiot badań oscyluje wokół konstrukcji teoretycznoprawnej spółki cywilnej, ujmowanej z punktu widzenia spółki, jako stosunku prawnego. Stosunek spółki nie jest jednakże typowym stosunkiem obligacyjnym, ale stosunkiem szczególnego rodzaju, co wymaga jak najszerzego udowodnienia.

3. Celem pracy jest przekonujące i przydatne dla praktyki rozwiązanie problemu w przedmiocie charakteru prawnego spółki cywilnej. Uważam, że to właśnie kwestia charakteru prawnego stosunku spółki była w przeszłości, jak i jest obecnie źródłem wielości poglądów co do całej konstrukcji spółki, a także motywem i inspiracją do poszukiwania coraz to nowych uzasadnień dla odrębności prawnej tego stosunku. Przy tym nie skupiam się na kwestiach niebudzących już wątpliwości i rozstrzygniętych w doktrynie i w praktyce, ograniczając się do ewentualnego przytoczenia odrzuconych już rozważań (np. w przedmiocie nadania spółce cywilnej osobowości prawnej). Osią, wokół której koncentrują się główne rozważania, są zaś kwestie najbardziej sporne, jak w szczególności oznaczenie spółki cywilnej jako jednostki organizacyjnej czy organizacji.

Osiągnięcie celu pracy, polegające na jednoznacznym i jasnym ustaleniu charakteru prawnego spółki cywilnej, ma fundamentalny wpływ na możliwość

prawidłowego rozwiązania praktycznych problemów funkcjonowania spółki w różnych jej aspektach (np. majątkowym, wzajemnej reprezentacji, uczestnictwa w postępowaniu administracyjnym, odpowiedzialności karnej za przestępstwa itp.), co stanowi poboczny, choć nie mniej istotny cel opracowania. Opisując szczegółowe aspekty działania spółki, czynię to, po pierwsze: pod kątem osiągnięcia podstawowego celu pracy, po drugie: wskazując na konsekwencje przyjętego stanowiska dla poszczególnych kwestii działalności spółki i po trzecie: koncentrując się na problemach spornych, proponuję rozwiązania inne niż przyjęte w ostatnio opublikowanych pracach, np. *Systemie Prawa Prywatnego – Prawo spółek osobowych* tom 16⁴.

Ustalenie, czy spółkę cywilną należy uznawać za organizację i jednostkę organizacyjną czy za stosunek zobowiązaniowy i ewentualnie, jakiego rodzaju jest ten stosunek, stanowi więc główny przedmiot badawczy. Równie ważne pozostaje udzielenie odpowiedzi na pytanie o kierunek ewolucji spółki cywilnej w Polsce i na świecie.

4. Podstawowe dla konstrukcji pracy ustalenia można sklasyfikować według podziału na ogólne i szczególne. Wśród ustaleń ogólnych należy wskazać na następujące:

1. brak woli ustawodawcy polskiego w wyodrębnieniu spółki cywilnej od grona wspólników jest niezmienny już od czasu obowiązywania Kodeksu zobowiązań,
2. obecnie spółka cywilna nie może być uznana za osobę prawną,
3. spółka cywilna nie jest „ułomną osobą prawną”,
4. ustawodawca używa określenia spółka dla określenia oznaczonych działań wspólników, determinowanych faktem istnienia ich wspólnego majątku, co nie musi wynikać z przyjęcia koncepcji podmiotowości prawnej tego stosunku,
5. aktualny kształt spółki cywilnej nadany jej przez ustawodawcę tak w przepisach Kodeksu cywilnego, jak i innych przepisach dotyczących także i spółki cywilnej nie pozwala na określanie jej mianem organizacji i jednostki organizacyjnej,
6. określanie jednostki organizacyjnej przez pryzmat jej cech koniecznych sugeruje, że „jednostka organizacyjna” jako taka nie jest realnym tworem

⁴ *System Prawa Prywatnego*, pod. red. Z. Radwańskiego, Tom 16, *Prawo spółek osobowych*, pod red. A. Szajkowskiego, Warszawa 2008;

społecznym, ale pewną konstrukcją prawną, której istnienie jest związane z normą prawną.

7. nazywanie spółki cywilnej jednostką organizacyjną jest zabiegiem „wygodnym”, nie można się jednak zgodzić z tym, że jest to zabieg użyteczny,
8. spółkę cywilną w formie nadanej jej przez polskiego ustawodawcę należy kwalifikować jako stosunek zobowiązaniowy, nie jest to jednak typowy stosunek zobowiązaniowy, ale stosunek szczególnego rodzaju, to właśnie jego szczególny rodzaj implikuje wielość teorii i wątpliwości w zakresie jej charakteru prawnego.

Natomiast do ustaleń tzw. szczególnych należą przykładowo poniższe:

1. umowa spółki cywilnej jest: wielostronną czynnością podmiotów zobowiązujących się do osiągnięcia wspólnego celu, czynnością prawną przysparzającą, czynnością prawną o charakterze trwałym, czynnością prawną niewzajemną; umowa spółki nie ma także charakteru typowej umowy kreacyjnej,
2. nie jest dopuszczalne translatywne przeniesienie „udziału”, „uczestnictwa” w spółce cywilnej,
3. wniesienie prawa własności nieruchomości do spółki cywilnej nie ma charakteru czynności „z samym sobą”,
4. chwila ustania więzi solidarnej pomiędzy wspólnikami wyznacza granicę dla możliwości zaspokojenia wierzytelności z majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej,
5. wspólnik spółki cywilnej zasadniczo może dopuścić się nadużycia zaufania wobec pozostałych wspólników,
6. wspólnik spółki cywilnej nie może dopuścić się kradzieży na szkodę pozostałych wspólników.

5. Jako podstawową metodę badań przyjąłem analizę i krytykę piśmiennictwa oraz samodzielną wykładnię prawa. Znaczenie pomocnicze, choć niemniej istotne, ma metoda komparatystyczna i historyczna. W tym celu należało dokonać starannego wyboru literatury.

Wykorzystanie dorobku literatury obcej w badaniach komparatystycznych jest możliwe na dwa sposoby:

- można dokonać porównania całej kompleksowej regulacji i rozwiązań przyjętych w danym państwie, np. poszukując rozwiązania problemów powstających na tle regulacji polskiej spółki cywilnej w rozwiązaniach różnych problemów dotyczących tej spółki w prawie niemieckim,
- można też poszukiwać rozwiązań, porównując podobne rozwiązania poszczególnych instytucji (np. odpowiedzialności za długi) w prawie i dorobku doktryny i judykatury tego państwa, które przyjęło najbardziej podobne do polskich rozwiązania tylko tej konkretnej instytucji.

Na gruncie prawa polskiego punktem wyjścia do prowadzenia rozważań są z reguły opracowania systemowe. W toku przygotowywania pracy ukazał się: 5 tom *Systemu Prawa Prywatnego*⁵ - obejmujący swoją treścią m.in. konstrukcję i strukturę zobowiązania, wielość dłużników oraz pojęcie treści umowy zobowiązującej; 16 tom *Systemu Prawa Prywatnego*⁶ - dotyczący w całości spółek osobowych; 6 tom *Systemu Prawa Prywatnego*⁷ - opisujący wyczerpująco m.in. kwestie odpowiedzialności. Wcześniejsze opracowanie systemowe konstrukcji spółki cywilnej zawarte było w *Systemie prawa cywilnego* pod red. S. Grzybowskiego⁸. Wiele przydatnych informacji w zakresie charakteru prawnego spółki cywilnej zawierają starsze oraz najnowsze komentarze do Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego oraz zbiory orzeczeń sądowych.

Kolejną grupę materiałów stanowią komentarze do Kodeksu karnego, Kodeksu karnego skarbowego, ustaw administracyjnych, w tym podatkowych.

Szereg szczegółowych problemów dotyczących charakteru prawnego spółki cywilnej zostało przedstawione w wielu monografiach i artykułach. Niewątpliwie takim szczegółowym opracowaniem jest monografia A. Herbeta⁹, a także praca J. Ciszewskiego¹⁰ i G. Bienka¹¹. Kwestie konstrukcji prawnej spółki cywilnej przedstawił

⁵ *System Prawa Prywatnego*, pod. red. Z. Radwańskiego, Tom 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, pod red. E. Łętowskiej, Warszawa 2006;

⁶ *System...* op. cit., Tom 16;

⁷ *System Prawa Prywatnego*, pod. red. Z. Radwańskiego, Tom 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2009;

⁸ *System Prawa Cywilnego*, pod red. W. Czachórskiego, Tom 3, *Prawo zobowiązań – Część szczegółowa*, pod red. S. Grzybowskiego, Wrocław – Warszawa - Kraków - Gdańsk – Łódź 1976;

⁹ A. Herbet: *Spółka cywilna - konstrukcja prawna*, Warszawa 2008;

¹⁰ J. Ciszewski: *Spółka cywilna*, Poznań 2000;

¹¹ G. Bieniek: *Spółka cywilna – problematyka prawna*, Zielona Góra 2001;

także w wielu publikacjach J. Frąckowiak¹².

6. Opracowując strukturę tekstu rozprawy, miałam na uwadze, iż obejmuje ona zarówno: historyczne aspekty ewolucji spółki cywilnej tak w Polsce jak i na świecie, współczesne regulacje spółki cywilnej w prawach obcych oraz aktualny model spółki cywilnej w Kodeksie cywilnym, dlatego też za punkt wyjścia należało przyjąć przedstawienie dotąd wyrażonych koncepcji na tle charakteru prawnego spółki cywilnej, a po tym zajęcie własnego stanowiska. Natomiast przegląd zagadnień szczegółowych w dalszych rozdziałach służy wyjaśnieniu wielu problemów związanych z różną kwalifikacją spółki cywilnej, w tym także problemów niepodejmowanych dotąd w literaturze. Ciekawe problemy na tle charakteru prawnego spółki cywilnej ujawniają się także na gruncie prawa karnego i karnego skarbowego oraz administracyjnego.

¹² Np. J. Frąckowiak (w.) *Konstrukcja prawna spółki cywilnej w: Ars et usus, Księga pamiątkowa ku czci sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005; *Spółka jako podmiot gospodarczy, Podmiot gospodarczy – kilka uwag o konsekwencji wyodrębnienia tej kategorii podmiotów w prawie cywilnym*, Wrocław 1995; *Przenoszenie własności i obciążanie nieruchomości w stosunkach pomiędzy spółką cywilną a jej współnikiem*, „Rejent” 2/1999 s. 94; *Jednostka organizacyjna jako substrat osoby prawnej i ustawowej w: Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005;

ROZDZIAŁ I

Historia spółki cywilnej

§ 1.

Wprowadzenie

Spółka cywilna jest historycznie najstarszą formą spółki. Jej konstrukcja była wykorzystywana już w pierwszych zorganizowanych grupach społecznych. Pierwotne opisy spółki „*nam-tab-ba*”¹³ znajdują się w prawie starobabilońskim, a następne w asyryjskim i nowobabilońskim. Archaiczną umowę spółki cywilnej nazywano komendą. Kodeks Hammurabiego¹⁴ regulował komendę w §§ 98 do 107. W swojej istocie polegała ona na przekazaniu kapitału lub określonych dóbr podróżującemu handlarzowi, który zyskiwał pełną swobodę w dysponowaniu tymi dobrami. Wypracowanym z obrotu zyskiem handlarz zobowiązany był dzielić się w częściach równych z właścicielem dóbr. Jeżeli jednak handlarz utracił powierzone mu dobra musiał zwrócić ich równowartość w podwójnej wysokości.¹⁵ Podobne zasady obowiązywały przy zawieraniu spółki dzierżawców. Naczelną funkcję pełniła tu zawierana umowa rolna, z której wynikał obowiązek wniesienia odpowiedniego kapitału przez jednego ze współników. Na jej podstawie właściciel gruntu wraz z innym dzierżawcą wydierżawiał grunt od samego siebie. Tym samym miał on status i współnika i dzierżawcy, z którym wiązał się tak udział w plonach jak i w czynszu dzierżawnym. Wszyscy współnicy adekwatnie do posiadanego udziału zobowiązani byli do świadczenia pracy i ponoszenia wydatków na rzecz wspólnego przedsięwzięcia. W tym samym stopniu uczestniczyli oni w podziale wypracowanego zysku.¹⁶

¹³ Tłum. w języku sumeryjskim oznaczała „wspólnotę”;

¹⁴ Kodeks Hammurabiego – to babiloński zbiór praw, który został zredagowany oraz spisany w XVIII w. p.n.e. w czasie panowania króla Hammurabiego; zamiarem prawodawcy było zebranie i spisanie panujących tak zwyczajów jak i praw oraz ustalenie jednorodnego kanonu norm wspierających rozwój społeczno – gospodarczy; kodeks składa się z trzech części, w ramach których wyróżniono – wstęp – normy zasadnicze z 282 paragrafami – epilog z sankcjami prawnymi; stela z Kodeksem Hammurabiego znajduje się w paryskim Luwrze; przekład z oryginału M. Stępień, *Kodeks Hammurabiego*, Warszawa 1996;

¹⁵ R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne na tle praw antycznych*, Warszawa 1955, s. 173;

¹⁶ M. Sośniak, *Umowy dotyczące zrzeszania się w celach gospodarczych w rozwoju historycznym (okres starożytności)*, „Rejent”, 9/1998, s.11-13;

Istota komendy w prawie izraelskim sprowadzała się do podziału dochodów i strat pomiędzy wnoszącego kapitał a świadczącego pracę. Nieliczne są natomiast informacje o regulacjach współdziałania w Starożytnym Egipcie. W źródłach greckich i rzymskich są jedynie zapisy o *societas rei* i *societas negotiationis* jako formach prawnych występujących w prawie egipskim. Prawo greckie znało spółki transportowe, spółki dzierżawców państwowych monopolii, spółki dzierżawców gruntów prywatnych, spółki dzierżawców podatków, spółki monopolii i domen państwowych.¹⁷

§ 2.

Prawo rzymskie jako źródło instytucji spółki cywilnej

2.1. Geneza i charakter prawny rzymskiej societas

W prawie rzymskim, podobnie jak w regulacjach wcześniejszych, aktem regulującym funkcjonowanie spółki była umowa.¹⁸ Doniosły dla regulacji współczesnych jest fakt, iż umowa spółki występująca w prawie rzymskim stanowi pierwowzór nie tylko dla dzisiejszej umowy spółki (spółki cywilnej), ale również spółek handlowych i spółdzielni.

Spółka rzymska bierze swój początek ze znanej już w ustawie XII tablic dawnej wspólności majątkowej (*consortium*), powstałej w wyniku spadkobrania dzieci po śmierci ojca. Nie było to wspólnictwo trwałe, zazwyczaj jednak utrzymywano je dla łatwiejszego kontynuowania wspólnych celów. Każdemu z grona spadkobierców przysługiwało prawo rozporządzania wszystkimi przedmiotami należącymi do wspólnego majątku ze skutkiem dla pozostałych. Później prawo klasyczne wprowadziło zakaz alienacji ponad wartość posiadanego udziału.¹⁹ *Consortium* wywodzące się z rzymskiego *ius civile* było zamknięte dla cudzoziemców. Cudzoziemcy i osoby nie objęte danym kręgiem rodzinnym mogły na wzór *consortium* organizować się w drodze formalnego aktu prawnego, któremu to mocy nadawał rzymski urzędnik – pretor. Za formę przejściową *societas* uważane jest *consortium voluntarium*.²⁰ *Consortium* zanikło wraz z nadejściem pryncypatu.²¹

¹⁷ R. Taubenschlag, op. cit., s. 174;

¹⁸ A. Ochanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970, s. 478;

¹⁹ W. Rozwadowski, *Prawo Rzymskie, Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992, s. 24;

²⁰ R. Wojciechowski, *Societas w twórczości glosatorów i komentatorów*, Wrocław 2002, s. 48-51;

²¹ W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1990, s. 303-305;

Klasyczna spółka prawa rzymskiego opierała się na zasadach *ius gentium*. Pozbawione one były uciążliwej formalistyki, a podstawą ich obowiązywania było wzajemne zaufanie stron, tudzież zasady sprawiedliwości i słuszności.²² Spółka (*societas*) była kontraktem konsensualnym, na mocy którego dwie lub więcej osób, zwanych współnikami (*socii*), zobowiązywało się do wzajemnych świadczeń w zamiarze osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego.²³ Rzymska *societas* była wyłącznie wewnętrznym stosunkiem obligacyjnym pomiędzy współnikami zawiązanym na podstawie konsensualnej umowy, marginalnym z punktu widzenia osób trzecich.²⁴ Elementami obligatoryjnymi podejmowanej współpracy były więc:

- *affectus societatis*, czyli wola zainteresowanych w utworzeniu spółki;
- wkład każdego z zainteresowanych, który mógł mieć formę zarówno majątkową jak i niemajątkową;
- dozwolony i godziwy wspólny cel.

Brak uzgodnienia wspólnego celu czynił spółkę nieważną.²⁵

Pierwotnie spółka funkcjonowała jako *societas omnium bonorum* – na wzór dawnego *consortium*. Najszersze spółnictwo polegało na zjednoczeniu całego majątku wszystkich współników. Wszystkie rzeczy należące do współników wchodziły na stałe do współwłasności. Współwłasność powstawała wraz z zawarciem umowy bez konieczności dodatkowej czynności wydania, wręczenia rzeczy, czyli z wyłączeniem tradycji.²⁶ Przedmiotem wkładu mógł być zarówno majątek aktualny jak i przyszły. Spółkę o ograniczonym zakresie wspólności nazwano *societas alicuius negotiationis*. Wykształciła się ona około 200 r. p.n.e., a zawierana była dla prowadzenia wspólnej działalności bez obowiązku wnoszenia całego majątku współnika.²⁷ Kolejnymi formami tego kontraktu ukształtowanymi w okresie klasycznym były: *societas quaestus*, do której wchodziło wszystko co współnicy uzyskiwali poprzez swoją pracę oraz *societas unius rei*, którą powoływano dla jakiejś transakcji, bądź w celu dzierżawy podatku, czy też dla pojedynczej czynności. Jej zasadniczym celem było przeprowadzenie jednej albo wielu operacji gospodarczych przy użyciu wspólnych wkładów rzeczowych i wspólnej

²² W. Rozwadowski, op. cit., s. 24;

²³ W. Osuchowski, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1971, s. 430 – 431;

²⁴ R. Taubenschlag, W. Kozubski, *Historia i instytucje rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1974, s. 228;

²⁵ Zob. R. Sohm, *Instytucje, historia i system rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1925, w tłumaczeniu R. Taubenschlaga i W. Kozubskiego, s. 427;

²⁶ R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1969, s. 197;

²⁷ C. Kunderewicz, *Rzymskie prawo prywatne*, Łódź 1995, s. 142;

pracy, np. w takiej formie zawierano spółki bankierów, handlarzy niewolników. *Societas lucri* nazywano spółkę nastawioną na zysk.²⁸

W wyniku zawarcia konsensualnej umowy spółki nie powstawała współwłasność na rzeczach wniesionych do spółki tytułem wkładu (z wyjątkiem *societas omnium bonorum*, funkcjonującej do ok. 200 r. p.n.e., w której wspólność majątku powstawała w chwili zawarcia umowy). Początek współwłasności dawał dopiero akt tradycji, sama umowa była zaś źródłem wzajemnych i – co do zasady określonych - roszczeń pomiędzy współnikami.²⁹

Prawo justyniańskie zezwalało na zawieranie kontraktu spółki tak na czas określony jak i na zawsze (*in perpetuum*). Obok spółek działały korporacje. Korporacje były także związkami osób, a generalnie od spółek odróżniał je brak prowadzenia działalności dla celów zarobkowych i reprezentacja korporacji na zewnątrz przez właściwy organ.³⁰

2.2. Stosunki wewnętrzne

Socii zobowiązani byli do wniesienia wkładów: pieniędzy, rzeczy bądź pracy. Zasadniczo wkłady współników mogły mieć różną wartość i polegać wyłącznie na osobistym świadczeniu pracy. Uznawano bowiem, że cały wypracowany przez współników zysk był wspólny także wtedy, gdy tylko jeden ze współników wniósł pieniądze, a drugi tylko pracę, bowiem czyjaś praca ma wartość pieniądza.³¹ Wkłady wnoszone były do spółki na własność (*quoad sortem*) albo do używania (*quoad usum*).³² Zgromadzony majątek stawał się własnością współników proporcjonalnie do ich wkładów. W braku odmiennych uzgodnień pomiędzy współnikami, partycypowali oni w zyskach i stratach w częściach równych (*communatio lucri et damni*). Prawo justyniańskie dopuszczało możliwość uzgodnienia nierównego udziału w zyskach i stratach. Aprobowało także sytuację, w której współnik uczestniczył tylko w zysku przy jednoczesnym zwolnieniu go od udziału w starcie.³³ Natomiast niedopuszczalna była

²⁸ W. Osuchowski, op. cit., s. 430; także R. Wojciechowski, op. cit., s. 71-89;

²⁹ M. Sośniak, op. cit., s. 22-23;

³⁰ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1997, s. 402-403;

³¹ W. Rozwadowski, op. cit., s. 183 i cyt. 502, s. 294;

³² R. Taubenschlag, *Rzymskie...*, op. cit., s. 197;

³³ R. Wojciechowski, op. cit., s. 56-57;

tw. „Iwia spółka” (*societas leonina*), w której jeden ze współników obciążony był wyłącznie pokrywaniem straty (bez prawa partycypacji w zysku).

Prowadzenie spraw spółki przysługiwało każdemu ze współników. Umownie można było powierzyć prowadzenie spraw spółki tylko jednemu z grona współników, jednak konieczna była wówczas czynność prawna zbliżona do dzisiejszego pełnomocnictwa, poprzez którą stawał on się zastępcą współników, a nie spółki.³⁴ Na podstawie kontraktu zlecenia czynności takie wykonywać mogła również osoba trzecia. Wspólnik mógł bez zgody pozostałych współników sprzedać lub darować swój udział osobie trzeciej. Jednakże osoba taka nie zyskiwała statusu nowego współnika.

Każdy współnik zobowiązany był do współdziałania dla dobra wspólnego ze starannością, z jaką wykonuje sprawy własne (*culpa levis in concreto*), złożenia rachunków i wyjaśnień z podejmowanych czynności, nieutrudniania innym współnikom pobierania zysku lub wynagrodzenia szkody powstałej z niestarannego działania.³⁵

2.3. Stosunki zewnętrzne

Spółka nie miała osobowości prawnej.³⁶ W efekcie zawarcia kontraktu spółki powstawały wyłącznie skutki obligacyjne między współnikami, tzw. „stosunek wewnętrzny” obojętny dla osób trzecich.³⁷ Spółka nie była odrębnym od współników bytem prawnym, podmiotami praw i obowiązków pozostawali sami wspólnicy. Poprzez indywidualne działania współnik nabywał prawa dla siebie. Z tytułu przynależności do spółki był zobowiązany przenieść je na rzecz pozostałych współników.³⁸ Analogiczne zasady obowiązywały przy zaciąganiu zobowiązań. Wspólne skutki czynności powstawały tylko w sytuacji, w której wspólnicy zobowiązywali się łącznie bądź z mocy wyraźnego upoważnienia udzielonego przez pozostałych. Zaciąganie zobowiązań przez współników następowało wedle *bona fides*. Po rozwiązaniu spółki i braku porozumienia przy likwidacji wzajemnych stosunków własnościowych oraz zobowiązaniowych współnik mógł zostać pozwany za pomocą *action pro socio*.³⁹

³⁴ Ibidem s. 429;

³⁵ M. Sośniak, *Z historii spółek (zarys ogólny)*, „Problemy Prawne Handlu Zagranicznego”, 19-20/2000, s. 195;

³⁶ F. Zoll, *Rzymskie prawo prywatne [pandekta]*, Tom IV A, Warszawa – Kraków 1920, s. 49 –51;

³⁷ R. Taubenschlag, *Rzymskie...*, op. cit., str. 198;

³⁸ W. Rozwadowski, op. cit., s. 183;

³⁹ M. Sośniak, *Umowy...*, op. cit., s. 25-26; w doktrynie brak jest jednolitego stanowiska czy *action pro socio* przysługiwało już w trakcie działalności spółki;

Powództwo należało do kategorii *actiones famosae* i powodowało infamię osądzonego wspólnika. Mógł on jednak zażądać pozostawienia mu dóbr niezbędnych do życia (*beneficium competentiae*).⁴⁰

2.4. Rozwiązanie spółki

Societas zawiązywano tak na czas oznaczony jak i nieoznaczony. W obrocie przeważały spółki krótkoterminowe. Każdemu z grona wspólników przysługiwało uprawnienie do wypowiedzenia spółki (*renuntiatio*), ale dotyczyło ono tylko spółek zawartych na czas nieokreślony. W sytuacji, kiedy do wypowiedzenia doszło w czasie nieodpowiednim, wspólnik taki zobowiązany był do pokrycia wynikłych strat drugiemu wspólnikowi. Zasadniczo, przyczyny rozwiązania spółki można podzielić na osobowe i kapitałowe. Do przyczyn rozwiązania spółki należały⁴¹:

- śmierć jednego ze wspólników,
- ważne powody zaistniałe po stronie jednego ze wspólników,
- ubóstwo wspólnika,
- zmiana charakteru prawnego majątku,
- porozumienie wspólników w przedmiocie rozwiązania spółki,
- upływ czasu, na który spółkę zawarto,
- ziszczenie się warunku rozwiązującego,
- osiągnięcie założonego celu albo niemożliwość jego osiągnięcia,

Następstwem rozwiązania spółki była likwidacja wzajemnych stosunków zobowiązaniowych i własnościowych. W toku likwidacji dotychczasowi wspólnicy oraz ewentualni wierzyciele dokonywali podziału majątku zgromadzonego w ramach wspólności. Wszelkie spory pomiędzy byłymi wspólnikami rozwiązywane były na drodze sądowej.

2.5. Wpływ prawa rzymskiego na rozwój europejskich instytucji gospodarczych

Po upadku cesarstwa zachodniorzymskiego w 476 r. instytucje prawa rzymskiego zostały recypowane głównie na zachodzie Europy do miejscowych praw

⁴⁰ M. Kuryłowicz, A. Wiliński, *Rzymskie prawo prywatne*, Kraków 1999, s. 153;

⁴¹ W. Rozwadowski, op. cit., s. 183-184, R. Taubenschlag, *Rzymskie...*, op. cit., s. 198; C. Kunderewicz, op. cit., s. 143; R. Wojciechowski, op. cit., s. 58; R. Sohm, op. cit., s. 428;

ludowych. Na wzór rzymskiego *consortium* w prawie germańskim pojawiła się forma wspólnot rodzinnych. Zrzeszeni uważani byli za braci, a zawierana umowa prowadziła do pełnej wspólności długów, własności i wierzytelności. Właściwym poznaniem i przystosowaniem prawa rzymskiego do potrzeb praktyki zajęły się w XI – XIII w. szkoły glosatorów i komentatorów.⁴² Tradycje prawa rzymskiego były następnie przedmiotem recepcji w okresie odrodzenia. Przejęcie obejmowało te instytucje, które mogły dopasować się do dynamiki rozwoju gospodarczego i zmian społeczno – politycznych. Wpływ prawa rzymskiego na rozwój form gospodarczych w poszczególnych krajach był niejednorodny. Zawierane kontrakty w różnym stopniu wzorowały się na zasadach współdziałania i wspólności rzymskiej *societas*. Nazywano je: *fraternitas*, *consortium*, *commune*, *communitas*, *conliberti*, *collegantia*, *compagnia*, *commenda*.⁴³ W krajach o nieprzerwanej tradycji stosowania prawa rzymskiego jeszcze od starożytności, czyli we Włoszech, południowej Francji, Hiszpanii i Portugalii obowiązywało ono jako prawo zwyczajowe i stanowiło podstawę do narodzin spółek jawnych, komandytowych i akcyjnych, a we włoskich miastach portowych spółek związanych z handlem morskim. Silny wpływ prawa rzymskiego w rozwoju kluczowych instytucji gospodarczych odnotowano także w Niemczech, Austrii i Holandii. Inaczej sytuacja przedstawiał się w północnej Francji, niektórych regionach północnych Niemiec, Polsce, na Węgrzech, w Szkocji, krajach bałkańskich i Rosji. Tam rozwój praw rodzimych był tak silnie rozwinięty i respektowany, że mógł przeciwstawić się prawu rzymskiemu.⁴⁴ Polskie prawo ziemskie знаło także umowę spółki, jednakże szersze wykorzystanie niniejszej instytucji przypada na XVI – XVII wiek.⁴⁵ W XVIII wieku rozpoczyna się w Polsce tworzenie spółek o charakterze mieszczańskim i szlacheckim. Zawiazywały się wówczas, korzystając z przychylności państwa, pierwsze towarzystwa akcyjne tzw. kompanie. Ich rozwojowi sprzyjały nadawane im indywidualne przywileje.⁴⁶

Anglia wraz z Irlandią odcięły się całkowicie od regulacji rzymskiej, tworząc własne prawo tzw. „rodzinę praw anglosaskich”. U schyłku średniowiecza spółki

⁴² E. Borkowska - Bagieńska, B. Lesiński, *Historia prawa sądowego, zarys wykładu*, Poznań 1995, s. 36-39; M. Szczaniecki, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 2003, s. 105-106;

⁴³ M. Sośniak, *Z historii...*, op. cit., s. 200-201, R. Wojciechowski, op. cit., s. 68-70;

⁴⁴ E. Borkowska - Bagieńska, B. Lesiński, op. cit., s. 45-46;

⁴⁵ B. Lesiński, W. Rozwadowski, *Historia prawa*, Warszawa – Poznań 1980, s. 270-271, 330;

⁴⁶ Zob. S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, część I, Kraków 1997, s. 324-325;

tworzono dla importu i eksportu towarów, eksploatacji kopalń czy przy prowadzeniu manufaktur.

§ 3.

Unifikacja i kodyfikacja prawa cywilnego w wybranych systemach prawnych

3.1. Uwagi ogólne

Prawo spółek dynamicznie rozwijało się w wieku XVIII (kontynuacja tego trendu jest charakterystyczna dla XIX i XX w.). Jednym z argumentów było tworzenie i rozwój stosunków kapitalistycznych. Sprzyjały mu także działania na rzecz powstania nowego ładu prawnego relewantnego dla nowej sytuacji gospodarczej. Oświeceniowi władcy dążyli do stworzenia kompletnych i systematycznych zbiorów przepisów normujących całokształt wybranej dziedziny życia społecznego.⁴⁷ Efektem tych prac były narodziny wielkich kodyfikacji. Reformie został poddany także system sądownictwa angielskiego. Celem zmian było ujednoczenie i uporządkowanie dotychczasowych przepisów i ostatecznie zlikwidowanie dualizmu prawnego. Potrzeba przewyciężenia partykularyzmu prawa stanowego i usprawnienia obrotu handlowego w Stanach Zjednoczonych doprowadziła do powstania aktów uniwersalnych, ujednoczających istniejące akty stanowe i orzecznictwo sądowe.⁴⁸

3.2. Francja

Do roku 1800 we Francji dominowało partykularne prawo zwyczajowe (360 różnych kodeksów prawnych). Uchwalona 26 sierpnia 1789 r. Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela formułowała pierwsze zasady przyszłego systemu prawa cywilnego.⁴⁹ W latach 1800 – 1810 we Francji opracowano i wydano pięć kodeksów. *Code Civil des Français* (Kodeks Cywilny Francuzów) został ogłoszony 21 marca 1804 r., od 1807 r. nazywano go *Code Napoléon* (Kodeksem Napoleona) i pod tą nazwą kodeks był stosowany w Polsce (głównie w Księstwie Warszawskim i Gdańsku)⁵⁰. Od upadku Napoleona po dzień dzisiejszy nosi miano *code civil*.⁵¹ Jest on pierwszą wielką

⁴⁷ E. Borkowska - Bagińska, B. Lesiński, op. cit., s. 52-53;

⁴⁸ K. Dąbek, *Spółki osobowe w prawie anglosaskim*. „Rejent”, 3/1997, s. 46-47;

⁴⁹ T. Maciejewski, *Historia powszechna ustroju i prawa*, Warszawa 2004, s. 654;

kodyfikacją wolną od przeżytków feudalizmu, opartą na podstawowych zasadach nowego porządku: równości wobec prawa, świętości i nienaruszalności własności, swobodzie umów oraz idei człowieka jako *homo oeconomicus*.⁵² Kodeks pierwotnie składał się z 2281 artykułów i przejął systematykę justyniańską. Nie podejmował odrębnie tematyki zobowiązań. Kluczowe znaczenie dla umów zobowiązaniowych miała księga trzecia kodeksu „Różne sposoby nabywania własności”, która normowała w tytułach: VI - umowę sprzedaży, IX - umowę spółki, XI - przechowanie, XII - zlecenie. Regulacja stosunku spółki wzorowana była na rzymskiej *societas*. Pierwotnie Kodeks Napoleona odróżniał: w art. 1836 (Cciv) spółkę ogólną wszystkich majątków teraźniejszych i spółkę zysków, w art. 1841 (Cciv) spółkę szczególną oznaczonych rzeczy, względnie dla używania albo dochodów z rzeczy, a w art. 1842 (Cciv) spółkę szczególną dla oznaczonego przedsięwzięcia, wykonywania pewnego rzemiosła lub zawodu.⁵³ W 1978r. tytuł IX poddany został gruntownej nowelizacji.

3.3. Austria

W Austrii po długim procesie kodyfikacyjnym 1 czerwca 1811 r. został ostatecznie zatwierdzony przez Franciszka I *Allgemeines Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie*. Wejście w życie ABGB uchylało obowiązujące dotychczas partykularne prawa cywilne i rozpoczęło unifikację prawa cywilnego w krajach należących do monarchii austriackiej. ABGB obowiązywał także w polskiej Galicji oraz od 1855 r. na terenie likwidowanego przez Austriaków Wolnego Miasta Kraków - uchylając Kodeks Napoleona.⁵⁴ Ustawodawca austriacki dążył do pogodzenia konstrukcji prawa rzymskiego z zasadami gospodarczego liberalizmu, a finalizacją tych dążeń była regulacja prawa zobowiązań.⁵⁵ ABGB składał się pierwotnie z 1502 paragrafów z wyodrębnionym wstępem i trzema częściami. W latach 1859-1879 przeprowadzono nowelizację prawa osobowego i zobowiązaniowego. Wynikła na gruncie zmian gospodarczych potrzeba modernizacji ABGB doprowadziła do podjęcia w początkach XX w. prac nad jego wielką reformą. W 1914r. znowelizowano prawo

⁵⁰ A. Gulczyński, B. Lesiński, J. Walachowicz, J. Wiewiórski, *Historia Państwa i Prawa. Wybór tekstów źródłowych*, Poznań 1995, s. 331; także K. Sójka – Zielińska, *Kodeks Napoleona, Historia i współczesność*, Warszawa 2008;

⁵¹ E. Borkowska - Bagieńska, B. Lesiński, op. cit., s. 182 i nast.;

⁵² H. Olszewski, M. Zmierczak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Poznań 1994, s. 215;

⁵³ J. Ciszewski, *Spółka...*, op. cit., s. 16;

⁵⁴ E. Borkowska – Bagieńska, B. Lesiński, op. cit., s. 187;

osobowe, rzeczowe i spadkowe, w 1915 r. zreformowano kwestie związane z odnowieniem i prostowaniem granic, a w 1916 r. - prawo zobowiązań. Podobnie jak Kodeks Napoleona, ABGB regulację podstawowej formy współdziałania oparł na zasadach rzymskiej *societas*. W przepisach §§ 1175 - 1216 usytuowano kontrakt wspólności dóbr – określane mianem spółki zarobkowej. Umowa spółki została ukształtowana jako umowa obligacyjna, poprzez którą dwie lub więcej osób zezwalają na połączenie albo samej tylko ich pracy albo też rzeczy dla wspólnego zysku.⁵⁶ ABGB obowiązuje w Austrii po dzień dzisiejszy.

3.4. Niemcy

Efektom prób kodyfikacyjnych w państwie pruskim było uchwalenie w 1794 r. *Allgemeines Landrecht für die Königlich Preussischen Staaten*⁵⁷, a w 1861 r. *Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch* (powszechny niemiecki Kodeks handlowy). Formę spółki wpisano pierwotnie w ramy germańskiej konstrukcji wspólności do niepodzielnej ręki.⁵⁸ Prace nad powszechnym niemieckim Kodeksem cywilnym rozpoczęto dopiero po wprowadzeniu w 1873 r. do Konstytucji II Rzeszy poprawki *lex Lasker*, która rozciągnęła kompetencje Rzeszy na stanowienie prawa cywilnego. Komisje Kodyfikacyjne podjęły działania w 1874 r. Pierwszy projekt kodeksu wraz z pięciotomowym uzasadnieniem opublikowano w 1888 r. Przyjęto w nim, zbliżoną do rzymskiej *societas*, konstrukcję spółki cywilnej jako stosunku zobowiązaniowego pomiędzy co najmniej dwiema osobami. Natomiast majątek wniesiony do spółki i nabyty w toku jej działalności miał być zorganizowany na zasadach współwłasności w częściach ułamkowych. Każdemu ze współników miał przypadać udział w określonych składnikach tego majątku. Zakaz rozporządzania udziałem miał charakter czysto obligacyjny.⁵⁹ Majątek miał służyć realizacji wspólnie założonego celu. Spółka miała być co do zasady „spółką okazjonalną” (*Gelegenheitsgesellschaft*), skierowaną na osiągnięcie doraźnej korzyści, przy czym korzyść ta nie musiała mieć charakteru majątkowego. Postanowienia obligacyjnej umowy spółki obowiązywały tylko na

⁵⁵ H. Olszewski, M. Zmierczak, op. cit., s. 214.;

⁵⁶ J. Ciszewski, *Spółka...*, op. cit., s. 16;

⁵⁷ E. Borkowska – Bagińska, B. Lesiński, op. cit., s. 56-57;

⁵⁸ B. Mudgan, *Motive*, w: *Die gesamten Materialien zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Tom 2, *Recht der Schuldverhältnisse*, Berlin 1899, s. 990;

plaszczyźnie wewnętrznej. Przepisy regulujące umowę spółki zostały umieszczone w części szczegółowej prawa zobowiązań. Bardziej rygorystycznie traktowano spółki cywilne zakładane w celu prowadzenia działalności zarobkowej, co do nich projekt nakazywał stosować odpowiednie przepisy dotyczące spółki jawnej.⁶⁰

Na tle licznych sporów na tle ukształtowania stosunku spółki, w tym przede wszystkim w zakresie konstrukcji współwłasności związanej czysto obligacyjnym zakazem rozporządzania, w 1890 r. powołano II komisję kodyfikacyjną. Komisja w 1895 r. przedstawiła drugi projekt kodeksu. Obligacyjną konstrukcję spółki postanowiono wzmocnić poprzez zastosowanie instytucji wspólności do niepodzielnej ręki. Uzyskano w ten sposób rzeczowe wyodrębnienie majątku wspólników, w efekcie czego spółka zyskała relewantność w aspekcie zewnętrznym. Komisja wykluczyła możliwość rozporządzania udziałami w tak zorganizowanym wspólnym majątku lub w jego poszczególnych składnikach. Prawa wspólnika występującego ze spółki zgodnie z zasadą tzw. „przyrastania” miały przechodzić na pozostałych wspólników.⁶¹

W efekcie narastających sporów uniemożliwiających zajęcie jednolitego stanowiska, członkowie komisji zdecydowali się na wprowadzenie jedynie zrębów konstrukcji wspólności do niepodzielnej ręki, a faktyczne określenie jej istoty pozostawiono doktrynie.

Ostatecznie *Bürgerliches Gesetzbuch* został uchwalony w 1896 r., z mocą obowiązującą od 1 stycznia 1900 r. Pierwotnie BGB składał się z 2385 paragrafów, z podziałem na 5 ksiąg: część ogólną, prawo zobowiązań, prawo rzeczowe, prawo rodzinne, prawo spadkowe.⁶² Spółkę cywilną (*Gesellschaft bürgerlichen Recht*) normuje on w §§ 705 do 740. Przepisy BGB pozostają nadal aktualne.

3.5. Szwajcaria

⁵⁹ W. Flume, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Recht*, Tom I, część 1, *Die Personengesellschaft*, Berlin-Heidelberg-New York 1977, s. 2 i nast.;

⁶⁰ B. Mugdan, op. cit., s. 330 i nast.;

⁶¹ M. Alberts, *Die Gesellschaft bürgerlichen Rechts im Umbruch*, Frankfurt, Berlin, Brno, Nowy Jork, Paryż, Wiedeń 1993, s. 91 i nast.; E.G. Breuninger: *Die BGB – Gesellschaft als Rechtssubjekt im Wirtschaftsverkehr*, Kolonia 1991, s. 4 i nast.;

⁶² E. Borkowska – Bagieńska, B. Lesiński, op. cit., s. 192,193;

Uchwalony 10 grudnia 1907 r. *Schweizerisches Zivilgesetzbuch* – szwajcarski Kodeks cywilny, wszedł w życie w 1912 r. Niemniej aktem normującym stosunki handlowe w Szwajcarii jest *Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches*⁶³ (Prawo zobowiązań) z 30 marca 1911 r. Na mocy ustawy związkowej w sprawie uzupełnienia szwajcarskiego kodeksu cywilnego prawo zobowiązań stanowi formalnie V część tego kodeksu.⁶⁴ Opracowany przez Eugena Hübera ZGB uchodzi za modelową kodyfikację prawa cywilnego. Kodeks wyszedł naprzeciw potrzebom rozwoju ekonomicznego i praktyki gospodarczej. Był wielokrotnie recypowany w krajach kodyfikujących prawo cywilne. ZGB zamyka epokę tzw. wielkich kodyfikacji. ZGB przyjął systematykę będącą połączeniem schematu *personae-res-actioes* oraz systemu pandektowego. Stanowił on wzór ustawodawczy dla wielu krajów, łącznie z Polską. Charakterystyczny dla Szwajcarii jest brak podziału prawa prywatnego na prawo cywilne i handlowe, co uczyniono m.in. we Francji i w Niemczech. Nadal aktualnym pozostaje wyróżnienie prawa cywilnego i prawa zobowiązań. Ma ono na celu realizację zasady, że całość prawa spółek typowych dla obrotu handlowego powinna być włączona do kompleksowej regulacji stosunków zobowiązaniowych.⁶⁵ Spółka zwykła, zwana też prostą, została uregulowana w dziale II *Obligationenrecht* (prawa zobowiązań) w tytule XXIII (poszczególne stosunki umowne) w art. 530-551. Wzorowana na rzymskiej *societas*, spółka jest związkiem dwóch lub więcej osób, zakładanym dla osiągnięcia wspólnego celu połączonymi siłami bądź środkami; jest tą formą prawną działalności ludzkiej, która nie spełnia tych wymagań jakie ustawowo są wymagane dla innych, szczególnych form prawnych⁶⁶. Nie posiada ona osobowości prawnej. Wspólnicy zobowiązani są do wniesienia wkładów. Spółka zwykła nie ma żadnych praw i obowiązków, ich nosicielami są wyłącznie wspólnicy. Wspólnicy odpowiadają solidarnie za zaciągnięte zobowiązania.⁶⁷

3.6. Włochy

⁶³ *Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches - Fünfter Teil: Obligationenrecht* - zwana dalej *Obligationenrecht*;

⁶⁴ K. Sójka- Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 1981, s. 234-236;

⁶⁵ A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej (w opracowaniu J. Ignatowicza)*, Warszawa 1982, s. 16;

⁶⁶ Por. art. 530 i 530 ust. 2 *Obligationenrecht*;

⁶⁷ J. Ciszewski, *Spółka...*, op. cit. s. 27-28;

Stosunki cywilne i handlowe we Włoszech do roku 1942 regulowały dwie ustawy: Kodeks cywilny Królestwa Włoskiego z 1865 r. i Kodeks handlowy z 1882 r. Kodeks cywilny Królestwa Włoskiego zakładał dualistyczny model regulacji prawa prywatnego. Unormowanie spółki prostej zawarto w kodeksie cywilnym w art. 1697 i nast. Umowa spółki była w swojej istocie zbliżona do rzymskiej *societas*. Skonstruowana została jako wewnętrzny stosunek zobowiązaniowy łączący strony spółki bez doniosłości prawnej wobec osób trzecich. Niewyodrębniony majątek był wspólnym majątkiem wspólników. Podejmowana w formie spółki prostej działalność zasadniczo nie musiała mieć charakteru wspólnej. Wykorzystywano ją głównie do prowadzenia działalności niekomercyjnej oraz w stosunkach prawnych w rolnictwie, które do XX wieku uważane było nie za działalność produkcyjną, ale za korzystanie z praw rzeczowych.⁶⁸

Jednolity włoski Kodeks cywilny został wydany dekretem nr 262 Wiktora Emanuela III w dniu 16 marca 1942 r. Włoski Kodeks cywilny wprowadził zmianę sposobu regulacji prawa spółek. Na wzór kodeksu szwajcarskiego łączy on w sobie zarówno prawo cywile jak i handlowe.⁶⁹ Regulację spółek oparto w nim generalnie na postanowieniach Kodeksu handlowego z 1882 r., więc spółka cywilna w klasycznej formie nie znalazła w nim miejsca. Zasadniczo zastąpiła ją nowa forma prawna nazwana przez ustawodawcę włoskiego spółką prostą (zwaną także zwykłą). Stanowi ona tzw. pierwotną formę włoskich spółek osobowych. Spółka prosta nie podlega obowiązkowi rejestracji w generalnym rejestrze przedsiębiorstw, jest ona jednak rejestrowana w jego dziale specjalnym. Spółka prosta, będąc tzw. „formą nie - kapitałową”, nie ma wyraźnie przyznanej osobowości prawnej. W doktrynie istnieje jednak stanowisko wyróżniające jej podmiotowość prawną, co oznacza, że może być podmiotem praw i obowiązków oraz ma zdolność sądową (może pozywać i być pozwaną).⁷⁰ Regulacja spółki prostej jest zawarta w art. 2251-2290 włoskiego Kodeksu cywilnego.

3.7. Rosja

⁶⁸ L.J. Smith, C de Cussy, Ch. Taylor, T. Włudyka, *Prawo spółek w republice Federalnej Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji i Włoszech*, Kraków 2000, s. 180;

⁶⁹ A. Całus, *Prawo cywilne i handlowe państw obcych*, Warszawa 1985, s. 17;

⁷⁰ J. Ciszewski, *Spółka...*, op. cit., s. 33;

Próbie ujednoczenia prawa rosyjskiego podjął car Aleksander Michajłowicz. Efektem prac kodyfikacyjnych było *Sobornoje Ułożenie* obowiązujące od 1649 r.⁷¹ Jego regulacja obejmowała: prawo państwowe, administracyjne, cywilne i karne. Na tle przemian gospodarczych zachodzących w XVIII w. zaistniała potrzeba reformy obowiązującego prawa. Podjęte działania doprowadziły do powstania Zbioru Praw Cesarstwa Rosyjskiego ogłoszonego przez cara Mikołaja I w 1832 r. Obowiązywał on od 1835 r.⁷² Kodeks w części 1 tomu X regulował trzy rodzaje spółek: spółki pełne, spółki na udział i spółki akcyjne. Zbliżony charakter do konstrukcji spółki cywilnej miała spółka pełna, która była formą zrzeszenia wspólników.⁷³ Zbiór Praw Cesarstwa Rosyjskiego został prawie całkowicie uchylony po rewolucji październikowej w 1917 r. W 1922 r. wydano kodeks cywilny Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Radzieckiej, który obowiązywał od 1923 r. Po roku 1945 r. przeprowadzano ponowne prace kodyfikacyjne. Nasilały się także stopniowo tendencje do wyodrębnienia z zakresu tradycyjnego prawa cywilnego nowego działu, a mianowicie prawa gospodarczego, regulującego stosunki majątkowe między jednostkami gospodarki społecznej obejmującymi skarb państwa, przedsiębiorstwa państwowe, organizacje spółdzielcze itp.⁷⁴ Od roku 1964 prawo cywilne regulował Kodeks cywilny Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Radzieckiej, a następnie Zasady ustawodawstwa cywilnego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z 1991 r. Obecnie podstawowym aktem z zakresu prawa cywilnego jest Kodeks cywilny Federacji Rosyjskiej. Kodeks uchwalany był w częściach, w latach 1994-2006. Składa się on z czterech części: część pierwsza – ustawa federalna nr 51 z dnia 21 listopada 1994 r., część druga – ustawa federalna nr 14 z dnia 26 stycznia 1996 r., część trzecia – ustawa federalna nr 146 z dnia 26 listopada 2001 r., część czwarta – ustawa federalna nr 230 z dnia 18 grudnia 2006 r. Spółkę prostą (*prostoję towariczestwo*) reguluje w rozdziale 55, w art. 1041 – 1050.

3.8. Anglia

⁷¹ Zob. D. Czerska, *Sobornoje ułożenie 1649 roku*, Warszawa 1970;

⁷² S. Grzybowski, *Dzieje prawa*, Wrocław 1981, s. 166 i nast.;

⁷³ J. Ciszewski, *Spółka...*, op. cit., s. 17;

⁷⁴ E. Borkowska – Bagieńska, B. Lesiński, op. cit., s. 208;

Pod wpływem działania angielskich sądów królewskich w XIII w. nastąpiło kształtowanie się systemu jednolitego, powszechnego dla całej Anglii prawa nazwanego *common law*. Wydawane przez sądy królewskie precedensy (orzeczenie kończące wcześniej podobną sprawę) likwidowały partykularyzm prawny i doprowadziły do powstania *common law* – prawa pospolitego. Charakteryzował je duży formalizm i związane z nim mało elastyczne normy prawne. Z uwagi na formalizm *common law* społeczeństwo zwracało się do króla z petycjami o rozstrzygnięcie jakiejś sprawy cywilnej w odmiennym trybie. Król przekazywał daną sprawę do osądzenia przez kanclerza, co doprowadziło do powstania sądu niezależnego od *common law* czyli sądu kanclerskiego. Tak w XIV w. wykształcił się już mniej formalistyczny system zwany *equity* – prawo słuszności.⁷⁵ Rewolucja mieszczańska w XVII w. nie zmieniała doniosłego znaczenia prawa sędziowskiego jako prawa poszczególnych przypadków prawnych (*case law*) czy to według systemu *common law* czy według *equity*. Dualizm sądownictwa został zniesiony w wyniku reform z lat 1873-1875. Zlikwidowano wówczas sądy królewskie i sądy kanclerskie i utworzono jeden Sąd Najwyższy. W XIX w. wzrosła rola ustawy jako źródła prawa.⁷⁶ Dążenie do ujednoczenia systemu sądownictwa brytyjskiego spowodowało konieczność uporządkowania dotychczasowych przepisów prawa w tym także w dziedzinie prawa spółek. Na przełomie XIX i XX w. powstały dwa podstawowe akty prawne: w 1890 r. *Partnership Act* i w 1907 r. *Limited Partnership Act*. *Partnership Act* reguluje zasady funkcjonowania osobowej spółki zwykłej z ujednoczonym systemem osobistej odpowiedzialności wspólników. *Limited Partnership Act* stanowi podstawę funkcjonowania spółki osobowej z różnorodnie ukształtowaną odpowiedzialnością wspólników za zobowiązania spółki. Tak *Partnership Act* jak i *Limited Partnership Act*, dostosowywane do bieżących potrzeb gospodarczych, są nadal obowiązujące.⁷⁷

3.9. Stany Zjednoczone

⁷⁵ Ibidem, s. 58 i nast.;

⁷⁶ Ibidem, s. 199 i nast.

⁷⁷ K. Dąbek, op. cit., s.46-47;

System prawa prywatnego w Stanach Zjednoczonych recypował zasady jakie wykształciły się w Anglii. Do 1776 r. na terytorium przyszłych Stanów Zjednoczonych stosowano *common law i equity law*. Po ogłoszeniu niepodległości i powstaniu Stanów Zjednoczonych praktycznie zachowano ideę prawa sędziowskiego. Specyfiką systemu prawnego USA jest wyposażenie w kompetencje ustawodawcze poszczególnych stanów w zakresie tworzenia prawa. Konstytucja Federalna z 1787 r. wprowadziła zasadę, że jedynie określone kwestie z zakresu prawa sądowego są normowane przez władze federalne - czyli Kongres. Oznaczało to, że poszczególne stany miały uprawnienie do kształtowania swojego własnego prawa. Doprowadziło to do wyróżnienia prawa federalnego i prawa stanowego. Wyjątek w systemie amerykańskim stanowi stan Luizjana – dawna posiadłość francuska, gdzie zasadniczo utrzymało się prawo francuskie. Spółki występujące w amerykańskim obrocie handlowym wywodzą się z *common law*, a formalne normują je ustawy stanowe, opracowywane w oparciu o wzorce opracowane na szczeblu federalnym. Źródłem regulacji były kanony jednolitych aktów opracowanych przez Konfederację Przedstawicieli dla Ujednoczenia Praw Stanowych z 1914 r. *Uniform Partnership Act* i z 1916 r. *Uniform Limited Partnership Act*. Co do spółki zwykłej z ograniczoną odpowiedzialnością (zwaną też spółką z ograniczoną odpowiedzialnością niektórych wspólników) w 1976 r. wydano nową ustawę *Revised Uniform Limited Partnership Act*, do której zmiany wprowadzono w 1985 r.⁷⁸ *Uniform Partnership Act* normuje funkcjonowanie spółek osobowych typu *partnership*, a *Revised Uniform Limited Partnership Act* spółkę zwykłą z ograniczoną odpowiedzialnością.

Zarówno w Anglii jak i Stanach Zjednoczonych koncepcja prawa cywilnego, wywodząca się z założeń prawa rzymskiego, rozpatrywana jest przede wszystkim podczas zestawiania prawa angielskiego z prawami państw Europy kontynentalnej. Dlatego też pojęcie „prawo cywilne” najczęściej odnosi się do systemów prawnych państw Europy kontynentalnej, natomiast „prawo powszechne” – do systemu prawnego angielskiego i amerykańskiego.⁷⁹ Istotne jest, iż w prawie anglo - amerykańskim trudno jest oddzielić jednoznacznie spółki osobowe i kapitałowe.⁸⁰ Z uwagi na brak

⁷⁸ A. Całus, *Przewodnik po źródłach i podstawowych instytucjach prawa prywatnego (handlowego) w systemach prawnych Europy Kontynentalnej Wlk. Brytanii i USA*, Warszawa 1992, s. 56;

⁷⁹ A. Całus, *Prawo...*, op. cit., s. 17;

⁸⁰ Zob. B. Jankowski, *Nadużycie formy prawnej spółki w prawie amerykańskim*, „PiP”, 2/1996, s. 64;

kodyfikacji prawa prywatnego porównywalnej z kodyfikacją cywilną państw Europy kontynentalnej, podział na spółki prawa cywilnego i handlowego nie ma tam doniosłości prawnej. Kwalifikacja danej spółki jako osobowej oparta jest na spełnieniu dwóch zasadniczych kryteriów: podmiotowego i odpowiedzialności podmiotów za działania własne, a tym samym za zobowiązania spółki.⁸¹ W takim ujęciu do kategorii spółek osobowych należą: spółka zwykła (*partnership*) i spółka z ograniczoną odpowiedzialnością niektórych wspólników (*limited partnership*) - która ma cechy charakterystyczne dla spółki jawnej i spółki komandytowej oraz spółki z elementami osobowo – kapitałowymi tzw. *close corporation*.⁸²

ROZDZIAŁ II

⁸¹ K. Dąbek, op. cit., s. 45;

⁸² Por. K. Kruczałak, *Spółki prawa handlowego i cywilnego*, Gdańsk 1996, s. 34;

Spółka cywilna w prawach obcych

§ 1.

Spółka cywilna w prawie francuskim

1.1. Uwagi ogólne

Regulacją francuskiego prawa cywilnego⁸³ objęte są dwa rodzaje spółek: spółka cywilna (*société civile*) i spółka udziałowa (*société en participation*), zwana też cichą. Prawo francuskie wprowadza również konstrukcję prawną spółki jednoosobowej (*entreprise unipersonnelle*)⁸⁴ i potwierdza istnienie szczególnego rodzaju spółki tzw. „spółki wynikającej z okoliczności faktycznych” (*société de fait*)⁸⁵.⁸⁶ Natomiast, co do spółek cywilnych, które prowadzą szczególny rodzaj działalności (dziedziny niezaliczane do działalności handlowej) np. w zakresie: rolnictwa, wydobywania, działalności intelektualnej, wolnych zawodów, zarządzania nieruchomościami⁸⁷, rzemiosła i spółdzielni - obowiązują regulacje szczególne⁸⁸.

Przepisy o spółkach zawiera tytuł IX księga III *code civile* (art. 1832-1873). Postanowienia ogólne (art. 1832-1844 Cciv) są stosowane do wszystkich spółek o ile nic innego nie wynika z ustawy, z racji ich formy i przedmiotu. „Spółka cywilna” unormowana jest w art. 1845 – 1870 Cciv, a „spółka udziałowa” w art. 1871-1873 Cciv.

Zgodnie z regulacją francuską:

- generalnie „spółką” (*société*) określane jest porozumienie dwóch lub więcej osób, które na mocy umowy postanawiają przeznaczyć dla wspólnego przedsiębiorstwa dobra lub swoją pracę, z zamiarem podziału zysku lub uzyskania korzyści gospodarczej, która może z tego wynikać⁸⁹,

⁸³ Tekst ustawy zamieszcza www.legifrance.gouv.fr

⁸⁴ Zob. ustawę z dnia 11 lipca 1985 r. (L 85-697), która wprowadziła zmiany do art. 1832 Cciv, zmiany umożliwiły utworzenie spółki przez akt woli jednej osoby;

⁸⁵ Zob. art. 1873 Cciv;

⁸⁶ A. Całus, *Przewodnik...*, op. cit., s. 183;

⁸⁷ Zob. ustawę ramową z dnia 29 listopada 1966 r. (L 66-879) ustanawiającą spółki cywilne obejmujące zarządzanie nieruchomościami i spółki cywilne o profilu zawodowym (znowelizowana przez ustawę z dnia 31 grudnia 1990 r. (L 90-1258));

⁸⁸ Por. art. 1845 Cciv;

⁸⁹ Por. art. 1832 Cciv;

- spółkami cywilnymi (*société civile*) są wszystkie spółki, którym ustawa nie nadaje innego charakteru ze względu na ich formę, istotę lub przedmiot⁹⁰,
- w przypadkach prawem przewidzianych, spółka może być utworzona poprzez oświadczenie woli jednej osoby (*entreprise unipersonnelle*)⁹¹,
- wspólnicy mogą także ustalić, że spółka nie będzie rejestrowana, spółka jest więc nazywana spółką cichą (*société en participation*); spółka nie posiada osobowości prawnej i nie jest poddawana rejestracji⁹²,
- przepisy rozdziału o spółkach obowiązują faktycznie utworzone spółki (*société de fait*)⁹³.

1.2. Źródło powstania

Société zawiązywana jest na podstawie umowy – statutu. Każda spółka musi mieć przedmiot działania zgodny z prawem i być ustanowiona w interesie wszystkich wspólników⁹⁴.

Wspólnicy zobowiązanie są do sporządzenia statutu w formie pisemnej. Statut określa, oprócz wkładu każdego wspólnika, formę prawną, przedmiot działalności, nazwę, siedzibę, kapitał spółki, czas trwania spółki i formy jej funkcjonowania. W braku odmiennego postanowienia, statuty spółek mogą być zmieniane jedynie na podstawie jednomyślnej uchwały wspólników. Niedopuszczalne jest podwyższenie zobowiązania wspólnika bez jego przyzwolenia⁹⁵.

Osoby trzecie mogą powoływać się na siedzibę określoną w statucie, ale spółka nie może się na nią powoływać, jeżeli jej rzeczywista siedziba jest w innym miejscu (powoływanie się lub podnoszenie jako zarzut)⁹⁶. Jeżeli statut nie zawiera wszystkich postanowień wymaganych przez prawo bądź, gdy prawnie nakazana formalność została pominięta lub nieprawidłowo dokonana, każdy zainteresowany, a także prokurator, ma prawo domagać się orzeczenia sądowego nakazującego doprowadzenie do stanu właściwego. Te same reguły mają zastosowanie do zmian statutów. Powództwo o „doprowadzenie” do stanu właściwego ulega przedawnieniu z upływem trzech lat od

⁹⁰ Por. art. 1845 Cciv;

⁹¹ Por. art. 1832 Cciv;

⁹² Por. art. 1871 Cciv;

⁹³ Por. art. 1873 Cciv;

⁹⁴ Por. art. 1835 i 1833 Cciv;

⁹⁵ Por. art. 1835 i 1836 Cciv;

⁹⁶ Por. art. 1837 Cciv;

dnia rejestracji spółki lub publikacji (również wpisu do ksiąg jawnych) aktu zmieniającego statut⁹⁷.

Zarówno założyciele jak i pierwsi członkowie organu zarządzającego, kierującego lub administrującego są solidarnie odpowiedzialni za szkodę spowodowaną brakiem obowiązkowej wzmianki w statucie, lub pominięciem bądź nieprawidłowym dokonaniem formalności przewidzianej dla tworzenia spółki. W przypadku zmiany statutu spółki, postanowienia powyższe, mają zastosowanie do członków organu zarządzającego, kierującego lub administrującego będących w tym czasie na stanowiskach. Powództwo ulega przedawnieniu z upływem dziesięciu lat od dnia, w którym jedna z formalności, w zależności od okoliczności (gdy statut nie zawiera wszystkich postanowień wymaganych przez prawo lub jeśli prawnie nakazana formalność została pominięta lub nieprawidłowo wykonana), zostanie dokonana⁹⁸.

Czas trwania spółki nie może przekroczyć dziewięćdziesięciu dziewięciu lat⁹⁹.

1.3. Charakter prawny

W kontekście powyższych uwag, za spółkę cywilną będzie uznawana ta spółka, która nie jest spółką handlową, a jej wspólnicy wyrażają wolę rejestracji statutu.

Do roku 1978 spółka cywilna nie posiadała formalnie osobowości prawnej, choć za osobę prawną uznał ją w wyroku z dnia 23 lutego 1891 r. francuski Sąd Kasacyjny¹⁰⁰. Ustawa nr 78-9 z 4 stycznia 1978 r.¹⁰¹ o zmianie kodeksu cywilnego oraz dekret wprowadzający nr 78-704 z 3 lipca 1978 r. gruntownie zmieniała obowiązujące przepisy, przyznając spółce cywilnej osobowość prawną. Ustawa w art. 2 wprowadziła obowiązek jej rejestracji w rejestrze handlowym i spółek – *Régistre du commerce et des sociétés* oraz ogłoszenia w urzędowym publikatorze – *Bulletin officiel des annonces civiles et commerciales*¹⁰². Spółki cywilne utworzone przed 1 lipca 1978 r. zobowiązane zostały do rejestracji przed 1 listopada 2002 r. w celu zachowania swojej osobowości prawnej. Niedopełnienie wymogu rejestracji na dzień 1 listopada 2002 r. nie

⁹⁷ Por. art. 1839 Cciv;

⁹⁸ Por. art. 1840 Cciv;

⁹⁹ Por. art. 1838 Cciv;

¹⁰⁰ Zob. wyrok Cour de Cassation z dnia 23 lutego 1891 r., D. 1981, jur. 337; G. Ripert, R. Roblot, M. Germain, *Traite de droit commercial*, Paryż 2002, s. 101 i nast.; Ph. Merle, *Droit commercial. Sociétés commerciales*, Paryż 1994, s. 83;

¹⁰¹ Zob. ustawa nr 78-9 z dnia 4 stycznia 1978 r. (L 78-9), zmieniła ona także nazwę tytułu IX ks. III z „umowa spółki” na „o spółce”;

¹⁰² Por. art. 22 ustawy nr 78-9 z dnia 4 stycznia 1978 r.;

powodowało rozwiązanie umowy spółki, funkcjonowała ona nadal, ale bez odrębnej podmiotowości prawnej. Z tym dniem spółkę niezarejestrowaną uznawano za spółkę udziałową (*société en participation*).¹⁰³

Przed zarejestrowaniem spółki, relacje między wspólnikami regulowane są umową spółki oraz ogólnymi zasadami prawa stosowanymi do umów i zobowiązań. Spółka, której wspólnicy wyrażają wolę rejestracji, do dnia formalnego wpisu funkcjonuje jako spółka w organizacji (*société en formation*).¹⁰⁴

Zanim nastąpi zarejestrowanie spółki wspólnicy mogą ujawnić wysokość wkładu, dóbr i praw podlegających obowiązkowi rejestracji. Uzyskują wtedy prawo powoływania się na nie wobec osób trzecich.¹⁰⁵ Z chwilą rejestracji, wykonane czynności mają skutek wsteczny od momentu ich dokonania (*ex tunc*).¹⁰⁶

Wpis do rejestru spółek jest równoznaczny z nadaniem spółce osobowości prawnej¹⁰⁷.

1.4. Stosunki wewnętrzne

a. Majątek

Wspólnicy zobowiązani są do wniesienia wkładów: pieniędzy, rzeczy lub świadczenia usług (pracy).¹⁰⁸ Wkłady majątkowe współtworzą kapitał początkowy spółki. Wspólnicy posiadają w nim oznaczone udziały kapitałowe, których wartość pozostaje stała i niezależna od przypisywanej na jego dobro części zysku bądź przypadającego udziału w stracie. Udziały każdego wspólnika w majątku spółki są proporcjonalne do wkładów wniesionych podczas tworzenia spółki lub w czasie jej istnienia¹⁰⁹. Wkłady w postaci usług (pracy) nie biorą udziału w tworzeniu kapitału spółki, ale są podstawą przydzielenia udziałów dających prawo do podziału zysków i

¹⁰³ Fl. Deboissy, G. Wicher, *Conséquences juridiques et fiscales du défaut d'immatriculation des sociétés civiles anciennes au 1-er novembre 2002*, „Semaine juridique, notariale et immobilière”, nr 40 z dnia 4 października 2002 r., Etude, s. 1379-1385;

¹⁰⁴ Por. art. 1842 Cciv;

¹⁰⁵ Zob. M. Dereu, *Reflexions sur les qualifications donnés a certains types de sociétés*, „Bull. Joly 1998”, s. 607; V. E. Paillet, *L'activité de la société en formation*, „Rev. soc.”, 1980, s. 489;

¹⁰⁶ Por. art. 1843-1 Cciv;

¹⁰⁷ Por. art. 1842 Cciv;

¹⁰⁸ F. Lefebvre, *Mementos Pratiques. Société civiles 2000*, Paris 2000, Nb 240 i nast.;

¹⁰⁹ Por. art. 1843-2 Cciv;

aktywów netto także uczestnictwa w stratach.¹¹⁰ Wartość udziału wspólnika, który wniósł tylko pracę jest równa udziałowi wspólnika, który wniósł najmniej¹¹¹.

Majątek gromadzony zarówno w okresie przed rejestracją, jak i nabyty po zarejestrowaniu jest własnością spółki jako osoby prawnej. Na majątku spółki może być ustanowiona hipoteka lub zabezpieczenie rzeczowe¹¹². Natomiast *société en participation* nie posiada własnego majątku, odrębnego od majątków osobistych jej wspólników.

Każdy wspólnik jest dłużnikiem spółki w związku z tym co obiecał do niej wnieść w naturze, formie pieniężnej i we własnej pracy (usługach)¹¹³. Wkład w naturze jest realizowany przez zbycie odpowiednich praw i przez rzeczywiste wydanie dóbr¹¹⁴.

Jeżeli wkład wniesiony jest do spółki na własność, wnoszący go wspólnik odpowiada wobec spółki tak, jak sprzedawca w stosunku do kupującego¹¹⁵. Jeżeli jest on wniesiony do użytkowania, wnoszący wkład odpowiada wobec spółki jak wynajmujący (dzierżawca) wobec najemcy (dzierżawiącego). Jednakże, gdy wkład dotyczy rzeczy oznaczonych co do rodzaju lub jakiegokolwiek innego dobra możliwego do odnowienia w trakcie trwania spółki, umowa przenosi na własność spółki wniesione dobra, ze zobowiązaniem zwrotu podobnej ilości, jakości i wartości; w tym wypadku wnoszący wkład odpowiada jak sprzedawca w stosunku do kupującego¹¹⁶.

Wspólnik, który powinien był wnieść wkład pieniężny do spółki, ale tego nie zrobił, staje się z mocy prawa zobowiązany do zapłaty odsetek od tej kwoty, licząc od dnia powstania zobowiązania. Prawo do żądania odsetek przez spółkę od kwoty niewniesionego wkładu nie wyklucza prawa do dochodzenia odszkodowania, jeżeli takie przysługuje. Ponadto, kiedy w oznaczonym terminie nie nastąpiło wezwanie do wniesienia wkładów na pokrycie całości kapitału, każdy zainteresowany może wnioskować u sędziego przewodniczącego, działającego w trybie nakazowym, albo - o przymusowy nakaz skierowany do: administrujących, zarządzających, kierujących, dokonania wezwania do wniesienia wkładów, albo - o wyznaczenie pełnomocnika sądowego zobowiązanego do dokonania tej czynności formalnej. Wspólnik, który zobowiązuje się do wniesienia swojej pracy (usług) do spółki, powinien rozliczyć się ze

¹¹⁰ Por. art. 1843-1,2 Cciv;

¹¹¹ Por. art. 1844-1 Cciv;

¹¹² Por. art. 1844-2 Cciv;

¹¹³ Por. art. 1843-3 ust. 1 Cciv;

¹¹⁴ Por. art. 1843-3 ust. 2 Cciv;

¹¹⁵ Por. art. 1843-3 ust. 3 Cciv;

¹¹⁶ Por. art. 1843-3 ust. 4 Cciv;

wszystkich zysków, które osiągnął przez działalność, która jest przedmiotem jego udziału.¹¹⁷

We wszystkich przypadkach, w których przewidziane jest przeniesienie praw związanych z udziałem wspólnika w spółce lub ich wykup przez spółkę, wartość tych praw jest określana, w przypadku sporu, przez eksperta wyznaczonego przez strony, a w przypadku braku porozumienia pomiędzy nimi, przez orzeczenie sędziego przewodniczącego, w trybie nakazowym bez możliwości odwołania¹¹⁸.

Oprócz powództwa o naprawienie osobistej szkody, jeden lub więcej wspólników może wytoczyć proces w imieniu spółki przeciwko zarządzającym. Powodowie mają prawo domagać się naprawienia szkody doznanej przez spółkę, a w przypadku zasądzenia, odszkodowanie jest przyznawane na rzecz spółki. Każdą klauzulę statutu mającą na celu poddanie wytoczenia powództwa na rzecz spółki wcześniejszej opinii lub zgodzie zgromadzenia, lub, która zwierałaby z góry rezygnację z wytoczenia powództwa, poczytuje się za nieważną. Żadna decyzja zgromadzenia wspólników nie może prowadzić do wygaszenia powództwa o pociągnięcie do odpowiedzialności zarządzających za czyny niezgodne z prawem popełnione w wykonywaniu ich mandatu¹¹⁹.

b. Prowadzenie spraw spółki

W braku odmiennych postanowień, każdy wspólnik *société* ma prawo do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji zbiorowych. Współwłaściciele udziałów objętych współwłasnością łączną są reprezentowani przez jednego pełnomocnika, wybranego spośród współwłaścicieli lub spoza nich. W przypadku braku zgody o wyborze pełnomocnika może zadecydować sąd. Jeśli udział jest obciążony użytkowaniem, prawo głosowania należy do właściciela, z wyjątkiem decyzji dotyczących podziału zysków, gdzie jest ono zarezerwowane dla użytkownika¹²⁰.

Zarządzanie *société civile* może zostać powierzone jednej lub kilku osobom fizycznym lub prawnym, tak z grona wspólników jak i spoza niego, na mocy statutu, odrębnego aktu lub przez decyzje wspólników. Statuty ustalają reguły wyznaczania zarządcy lub zarządców i sposób organizacji zarządzania spółką. Zarządca jest

¹¹⁷ Por. art. 1843-3 Cciv;

¹¹⁸ Por. art. 1843-4 Cciv;

¹¹⁹ Por. art. 1843-5 Cciv;

¹²⁰ Por. art. 1844 Cciv;

wyznaczany decyzją wspólników reprezentujących więcej niż połowę udziałów. Zarządców powołuje się na czas trwania spółki, jeśli nie zostało inaczej ustalone przez wspólników podczas wyznaczania lub jeśli inaczej nie stanowi statut. Jeśli, z jakiegóż przyczyny, spółka jest pozbawiona zarządcy, prezes sądu, orzekając na wniosek każdego wspólnika, może wyznaczyć pełnomocnika odpowiedzialnego za zebranie wspólników w celu wyznaczenia jednego lub więcej zarządców¹²¹.

Spółka kończy swoją działalność przez uprzednie rozwiązanie, które może orzec sąd, na prośbę każdego zainteresowanego, w przypadku, gdy jest pozbawiona zarządcy dłużej niż jeden rok (z zastrzeżeniem przesłanek rozwiązania określonych w art. 1844-7 Cciv)¹²².

Mianowanie i odwołanie z funkcji zarządcy musi być ujawnione. Ani spółka, ani osoby trzecie nie mogą powoływać się na nieprawidłowości wynikłe podczas wyznaczania zarządców lub z zaprzestania pełnienia funkcji, aby uwolnić się od zobowiązań - od momentu, gdy decyzje zostały ujawnione¹²³.

Jeśli osoba prawna zarządza spółką, członkowie jej organów podlegają takim samym warunkom i obowiązkom i ponoszą taką samą odpowiedzialność, cywilną i karną, jak gdyby byli zarządzającymi we własnym imieniu, bez szkody dla odpowiedzialności solidarnej osoby prawnej, którą oni zarządzają¹²⁴.

Zarządca wykonuje wszystkie czynności, których wymaga dobro spółki. Jeżeli jest więcej zarządzających, wykonują oni osobno swoje zadania, z zastrzeżeniem przysługującego każdemu z nich prawa sprzeciwienia się danemu działaniu zanim zostanie zakończone. Powyższe uregulowania mają zastosowanie w przypadku braku statutowych postanowień odnośnie sposobu zarządzania¹²⁵.

Zarządca może zostać odwołany decyzją wspólników reprezentujących większość udziałów, chyba że inaczej postanowiono w statucie. Zarządca zachowuje prawo do uzyskania odszkodowania, jeśli odwołanie nastąpiło bez słusznego powodu. Odwołania zarządy może dokonać sąd zarówno z ważnych powodów, jak i na prośbę każdego wspólnika. Odwołanie zarządcy, niezależnie od tego czy jest wspólnikiem czy nie, nie powoduje rozwiązania spółki, chyba że klauzula szczególna stanowi inaczej. Jeśli odwołany zarządca jest wspólnikiem, może wycofać się ze spółki na warunkach

¹²¹ Por. art. 1846 Cciv;

¹²² Por. art. 1846-1 Cciv;

¹²³ Por. art. 1846-2 Cciv;

¹²⁴ Por. art. 1847 Cciv;

¹²⁵ Por. art. 1848 Cciv;

określonych dla wystąpienia wspólnika, chyba że inaczej postanowiono w statucie lub pozostali wspólnicy zdecydują o uprzednim rozwiązaniu spółki¹²⁶.

Zarówno w sprawach nieprzekazanych do kompetencji zarządców, jak i z mocy ustawy pozostawionych wspólnikom, decyzje są podejmowane zgodnie z postanowieniami statutowymi. W przypadku braku takich postanowień, decyzje są podejmowane przez wszystkich wspólników jednomyślnie na zgromadzeniu wspólników.¹²⁷

c. Inne uprawnienia i obowiązki wspólników

Wspólnik ma prawo do udziału w wypracowanym zysku i obowiązek pokrywania strat.¹²⁸ Udział każdego wspólnika w zyskach i pokryciu strat ustala się proporcjonalnie do jego udziału w kapitale spółki, a udział wspólnika, który wniósł tylko pracę (usługi) jest równy udziałowi wspólnika, który wniósł najmniej, chyba że odrębna klauzula stanowi inaczej. Jednakże klauzula przypisująca wspólnikowi całość korzyści wypracowanych przez spółkę lub zwalniająca z całości poniesionych strat oraz klauzula wykluczająca wspólnika całkowicie z udziału w zysku lub obciążająca go całością strat – są nieważne¹²⁹.

Wspólnicy *société civile* mają prawo otrzymać, co najmniej raz w roku, księgi i dokumenty spółki, zadawać pytania w formie pisemnej dotyczące zarządzania spółką, na które powinni otrzymać odpowiedź w formie pisemnej w ciągu jednego miesiąca¹³⁰.

Zarządcy *société civile* są zobowiązani, co najmniej raz w roku, przedstawić wspólnikom sprawozdanie z zarządzania spółką. To sprawozdanie musi być sporządzone w formie pisemnego raportu o działalności spółki w czasie roku lub po zakończeniu roku rachunkowego, który określi zrealizowane i przyszłe zyski lub poniesione i przyszłe straty¹³¹.

1.5. Stosunki zewnętrzne

a. Reprezentacja

¹²⁶ Por. art. 1851 Cciv; Y. Chaput, *Droit des sociétés*, Paris 1993, s. 264-266;

¹²⁷ Por. art. 1853 i 1854 Cciv; D. Vidal, *Droit des sociétés*, Paris 1998, s. 360-364;

¹²⁸ M. Cozian, A. Viandier, F. Deboissy, *Droit des sociétés*, Paris 2000, s. 61-62;

¹²⁹ Por. art. 1844-1 Cciv;

¹³⁰ Por. art. 1855 Cciv;

Reprezentantami *société civile* są zarządcy. W stosunkach z osobami trzecimi, skuteczne wobec spółki są te czynności, które wchodzą w zakres przedmiotu spółki, są prawnie dozwolone i dokonane w jej imieniu. W przypadku wielości zarządców, posiadają oni oddzielnie kompetencje do podejmowania czynności. Sprzeciw zgłoszony przez zarządcę, co do czynu innego zarządcy, jest skuteczny wobec osób trzecich w sytuacji, gdy powiadomiono ich o zgłoszeniu sprzeciwu. Inne klauzule statutowe, ograniczające kompetencje zarządców są bezskuteczne wobec osób trzecich¹³².

b. Odpowiedzialność

Osoby działające w imieniu spółki w organizacji, przed rejestracją, odpowiadają solidarnie za zobowiązania wynikające z dokonanych czynności prawnych - jeżeli spółka ma charakter handlowy, niesolidarnie w innych przypadkach. Spółki prawidłowo zarejestrowane mogą przejąć zaciągnięte w ten sposób zobowiązania, które przez to są uważane za zaciągnięte od początku przez spółkę (*ex tunc*)¹³³.

Każdy zarządca ponosi indywidualną odpowiedzialność wobec spółki i wobec osób trzecich za sprzeczność działań z ustawami i aktami wykonawczymi, za naruszenie statutu, za popełnione błędy w zarządzaniu spółką. Jeżeli więcej zarządców uczestniczyło w tych samych czynnościach, ich odpowiedzialność jest solidarna wobec osób trzecich i wspólników. Jednakże w stosunkach między nimi, sąd orzeka o udziale, w jakim każdy z zarządców winien uczestniczyć w naprawieniu szkody¹³⁴.

Société civile odpowiada całym swoim majątkiem za własne zobowiązania. Ponadto, wspólnicy wobec osób trzecich ponoszą nieograniczoną, osobistą odpowiedzialność za długi¹³⁵, proporcjonalnie do wkładu wniesionego do spółki - od daty wymagalności zobowiązania lub od dnia zaprzestania płatności. Wspólnik, który wniósł tylko pracę jest traktowany jak ten, którego udział jest najmniejszy¹³⁶.

¹³¹ Por. art. 1856 Cciv; D. Vidal, op. cit., s. 364;

¹³² Por. art. 1849 Cciv;

¹³³ Por. art. 1843 Cciv;

¹³⁴ Por. art. 1850 Cciv;

¹³⁵ Zob. J. Bardoul, *Droit des sociétés et régime de communauté entre époux*, „Rev. soc.”, 1976, s. 629;

¹³⁶ Por. art. 1857 Cciv;

Wierzyciele mają prawo dochodzić od wspólnika spłaty długu spółki tylko po wcześniejszym i bezskutecznym dochodzeniu roszczeń od osoby prawnej¹³⁷. Wspólnik nie może umownie wyłączyć ani ograniczyć swojej osobistej odpowiedzialności za zobowiązania spółki. Modyfikacja jest możliwa tylko na mocy porozumienia z wierzycielem.¹³⁸

Roszczenia przeciwko wspólnikom niebędącym likwidatorami lub ich spadkobiercom i następcom prawnym, ulegają przedawnieniu z upływem pięciu lat, licząc od dnia ujawnienia rozwiązania spółki¹³⁹.

1.6. Modyfikacje podmiotowe

Société civile jest spółką osobową i zasadniczo cechuje ją stałość składu osobowego. *Code civile* dopuszcza jednak możliwość przekształceń podmiotowych¹⁴⁰ *société*, umożliwiając: zbycie udziału na inną osobę¹⁴¹, wystąpienie ze spółki oraz przejście udziału zmarłego wspólnika na jego spadkobierców.

a. Zbycie udziału

Zbycie udziałów wymaga zgody wszystkich wspólników. Jednakże statut może określić, iż zbycie udziałów odbędzie za zgodą większości wspólników lub za zgodą zarządców. Statut może także zezwalać na zbycie udziałów wspólnikowi lub jego współmałżonkowi. W braku odmiennych postanowień statutu, przekazanie udziałów przodkom lub potomkom zbywcy nie wymaga zgody. Planowane przekazanie udziałów jest ujawniane. Ujawnienie następuje tylko wobec spółki, jeśli jej statut przewiduje, że zezwolenie może być udzielone przez zarządców. W przypadku współmałżonków, którzy są równocześnie wspólnikami jednej spółki, zbycie udziałów jednego z nich na rzecz drugiego musi być sporządzone w formie aktu notarialnego lub aktu prywatnego z datą pewną uzyskaną w inny sposób niż przez śmierć zbywcy, pod rygorem nieważności¹⁴².

¹³⁷ Por. art. 1858 Civ;

¹³⁸ J. Lefebvre, op. cit., Nb 3581;

¹³⁹ Por. art. 1859 Cciv;

¹⁴⁰ Zob. H. de Page, *Traité élémentaire de droit civil belege*, Tom V, Bruxelles 1952, s. 39;

¹⁴¹ Zob. R. Savatier, *Le sort dans la communauté des droit personells a l'un des époux*, Rép. Defrénois 1960, art. 27960;

¹⁴² Por. art. 1861 Cciv;

W sytuacji, w której więcej wspólników wyraża swoją wolę nabycia, uważa się ich za nabywców proporcjonalnie do wielkości ich udziałów, które posiadali wcześniej. Odmienne reguły mogą wynikać z zapisów statutu. Jeśli żaden wspólnik nie wystąpi jako nabywca, spółka może umożliwić nabycie udziałów przez osobę trzecią wyznaczoną jednomyślnie przez innych wspólników lub w sposób przewidziany w statucie. Spółka może również nabyć udziały w celu ich unieważnienia.¹⁴³ Nazwiska nabywcy lub nabywców proponowanych, wspólników lub osób trzecich, lub oferty wykupu przez spółkę, jak i oferowana cena, są ujawniane zbywcy. W przypadku sporu dotyczącego ceny, jest ona wyznaczana przez biegłego i sądownie, bez naruszenia prawa zbywcy do zachowania udziałów¹⁴⁴.

Zbycie udziałów powinno być dokonane z zachowaniem formy pisemnej. Staje się ono skuteczne wobec osób trzecich tylko po dopełnieniu formalności i ujawnieniu.¹⁴⁵

Udziały mogą być przedmiotem zastawu. Zastaw jest ujawniany, a jego data określa pierwszeństwo wierzycieli zabezpieczonych¹⁴⁶. Każdy wspólnik może otrzymać zgodę innych wspólników na projekt zastawu na tych samych warunkach, na jakich możliwe jest wydanie zezwolenia na zbycie udziałów.

Każdy wspólnik może zastąpić nabywcę w terminie pięciu dni licząc od sprzedaży. Jeżeli więcej wspólników wykonuje to prawo, uważa się ich, jeżeli klauzula lub umowa nie stanowią inaczej, za nabywców proporcjonalnie do liczby udziałów, które posiadali wcześniej. Jeżeli żaden wspólnik nie wykonuje tego prawa, spółka może wykupić udziały, w celu ich unieważnienia¹⁴⁷.

Przymusowa sprzedaż, która nie wynika z zastawu, na którą inni wspólnicy wyrazili zgodę, musi zostać ujawniona wspólnikom i spółce miesiąc przed sprzedażą. Wspólnicy mogą w tym terminie zdecydować o rozwiązaniu spółki lub nabyciu udziałów. Jeżeli doszło do sprzedaży udziałów, możliwe jest zastąpienie nabywcy przez wspólników i spółkę z zachowaniem ustawowej procedury¹⁴⁸.

b. Wystąpienie ze spółki

¹⁴³ D. Vidal, op. cit., s. 358-359;

¹⁴⁴ Por. art. 1862 Cciv;

¹⁴⁵ Zob. art. 51 i 52 dekretu wprowadzającego z dnia 3 lipca 1978 r. Nr 78 – 704;

¹⁴⁶ Por. art. 1866 Cciv;

¹⁴⁷ Por. art. 1867 Cciv; M. Cozian, A. Viandier, F. Deboissy, op. cit., s. 463-465;

Wspólnik może wystąpić ze spółki na warunkach przewidzianych przez statut, a w przypadku braku stosownych postanowień - po otrzymaniu zgody jednogłośnie decyzyją pozostałych wspólników. Wystąpienie nie może naruszać praw osób trzecich. Sąd może wyrazić zgodę na wystąpienie wspólnika z ważnych powodów. Z występującym wspólnikiem spółka powinna dokonać rozliczenia. Ustępującemu przysługuje zwrot udziału¹⁴⁹.

c. Przejście udziału

Śmierć wspólnika nie powoduje rozwiązania spółki. Dopuszczalna jest kontynuacja działalności spółki z udziałem spadkobierców lub zapisobiorców, chyba że statut przewiduje ich zatwierdzenie przez wspólników. Można także postanowić o rozwiązaniu spółki po śmierci wspólnika lub kontynuacji jej działalności z pozostałymi wspólnikami.

Ustalenie dalszej działalności spółki po śmierci wspólnika może dotyczyć jej prowadzenia razem z: pozostałym współmałżonkiem, z jednym lub więcej spadkobiercami, z każdą inną osobą wyznaczoną przez statut, a jeśli statut tak przewiduje, przez postanowienia testamentu. Jeśli spadkobiercą jest osoba prawna, to może ona zostać wspólnikiem tylko za zezwoleniem pozostałych wspólników, na warunkach statutowych, a w przypadku ich braku, na podstawie jednogłośnej zgody wspólników. W statucie można tą kwestie uregulować inaczej¹⁵⁰.

Spadkobiercy i zapisobiorcy, którzy nie zostają wspólnikami mają prawo tylko do wartości udziałów swojego poprzednika. Ta wartość musi im zostać zapłacona przez nowych właścicieli udziałów lub przez samą spółkę, jeśli je wykupiła w celu ich unieważnienia. Wartość tych praw jest określona na dzień śmierci przez strony, eksperta lub sądownie¹⁵¹.

1.7. Przekształcenie, połączenie i podział

¹⁴⁸ Por. art. 1868 Cciv;

¹⁴⁹ Por. art. 1869 Cciv;

¹⁵⁰ Por. art. 1870 Cciv;

¹⁵¹ Por. art. 1870 Cciv;

Przekształcenie *société* w spółkę o innej formie prawnej nie pociąga za sobą stworzenia nowej osoby prawnej. Tak samo jest, gdy chodzi o przedłużenie, jak i każdą inną zmianę statutową¹⁵².

Spółka (nawet w likwidacji) może zostać przejęta przez inną spółkę lub może uczestniczyć w tworzeniu nowej spółki, przez fuzję. Może ona również przekazać swój majątek, przez podział, spółkom istniejącym lub nowym spółkom. Działania te mogą być dokonane pomiędzy spółkami o różnych formach prawnych. Decyzja o tych działaniach jest podejmowana przez każdą z zainteresowanych spółek w warunkach wymaganych do zmiany statutu. Jeżeli działanie powoduje stworzenie nowych spółek, każda z nich powstaje według reguł właściwych dla przyjętej formy prawnej spółki¹⁵³.

Połączenie wszystkich udziałów w jednej ręce, nie powoduje z mocy prawa rozwiązania spółki. Każdy zainteresowany może domagać się rozwiązania spółki, jeżeli sytuacja nie została uregulowana w terminie 1 roku. Sąd może udzielić spółce terminu maksymalnego do 6 miesięcy na uregulowanie sytuacji. Nie można orzec rozwiązania spółki, jeżeli w dniu orzekania co do meritum, uregulowanie nastąpiło. Prawo użytkowania wszystkich udziałów przez jedną osobę jest bez wpływu na istnienie spółki.

W przypadku rozwiązania spółki, rozwiązanie powoduje przeniesienie majątku spółki na jednego wspólnika, bez przeprowadzania likwidacji. Wierzyciele mogą sprzeciwić się rozwiązaniu w terminie 30 dni, licząc od dnia ujawnienia rozwiązania. Sąd odrzuca sprzeciw lub wydaje nakaz spłaty wierzytelności lub udzielenia zabezpieczenia wymagalnych wierzytelności.

Przeniesienie majątku spółki następuje (i jednocześnie ustaje osobowość prawna) z upływem terminu wniesienia sprzeciwu, w przypadku, gdy sprzeciw został odrzucony w pierwszej instancji lub wierzytelności zostały spłacone lub zabezpieczenie wierzytelności zostało udzielone.

Reguły dotyczące przeniesienia majątku na jedynego wspólnika nie znajdują zastosowania do spółek, których jedynym wspólnikiem jest osoba fizyczna¹⁵⁴.

Decyzja o przedłużeniu czasu trwania spółki jest podejmowana jednomyślną uchwałą wspólników, a w sytuacji stosownych postanowień statutu, większością głosów wymaganą do zmiany statutu. Co najmniej 1 rok przed upływem czasu trwania spółki,

¹⁵² Por. art. 1844-3 Cciv;

¹⁵³ Por. art. 1844-4 Cciv;

¹⁵⁴ Por. art. 1844-5 Cciv;

wspólnicy muszą przeprowadzić konsultacje celem rozstrzygnięcia czy przedłużyć czas trwania spółki. Każdy wspólnik może wnioskować u sędziego przewodniczącego o wyznaczenie pełnomocnika sądowego zobowiązanego do zainicjowania powyższej konsultacji¹⁵⁵.

1.8. Rozwiązanie i likwidacja

Rozwiązanie spółki następuje:

- z upływem czasu, na jaki została zawiązana, chyba że wspólnicy zadecydują o kontynuacji działalności w tej formie;
- przez zrealizowanie lub niemożność osiągnięcia zakładanego celu;
- przez unieważnienie umowy spółki;
- przez uprzednie rozwiązanie spółki decyzją wspólników;
- przez sądowe rozwiązanie spółki na wniosek wspólnika uzasadniony słusznymi powodami, w szczególności w przypadku niewykonania swoich obowiązków przez wspólnika lub braku zgody pomiędzy wspólnikami paraliżującego funkcjonowanie spółki;
- przez sądowe rozwiązanie spółki w razie nabycia wszystkich udziałów przez jedną osobę na żądanie zainteresowanej osoby trzeciej;
- na skutek orzeczenia sądowego nakazującego likwidację sądową;
- z powodu każdej innej przyczyny przewidzianej w statucie¹⁵⁶.

Rozwiązanie spółki zasadniczo powoduje otwarcie jej likwidacji.¹⁵⁷ Po otwarciu likwidacji spółką zarządza jeden bądź kilku likwidatorów.

Likwidator jest wyznaczony zgodnie z postanowieniami statutu przez wspólników, a jeśli wspólnicy nie wyznaczyli likwidatora - na mocy orzeczenia sądu. Likwidator może zostać odwołany na tych samych warunkach. Wyznaczenie i odwołanie jest skuteczne wobec osób trzecich od momentu ujawnienia. Tak spółka, jak i osoby trzecie nie mogą uchylić się od wykonania zobowiązania, powoływać się na nieprawidłowości wynikłe podczas wyznaczenia i odwołania likwidatora, jeśli czynności te zostały należycie ujawnione. W ciągu całego procesu likwidacji spółka zachowuje osobowość prawną. Proces likwidacji kończy podjęcie przez wspólników

¹⁵⁵ Por. art. 1844-6 Cciv;

¹⁵⁶ Por. 1844-7 Cciv;

¹⁵⁷ Wyjątki określa art. 1844-4 Cciv i trzeci akapit art. 1844-5 Cciv;

uchwały stwierdzającej jej ukończenie. Zamknięcie postępowania likwidacyjnego powinno zostać zgłoszone do sądu wraz z wnioskiem o ujawnienie i wykreślenie spółki z rejestru, wówczas ustaje jej osobowość prawna. Jeżeli nie zakończono procesu likwidacji w terminie trzech lat od dnia rozwiązania spółki, prokurator lub każdy zainteresowany może domagać się przed sądem przystąpienia do likwidacji lub zakończenia likwidacji¹⁵⁸.

Po spłacie udziałów wspólników i długów spółki, podział pomiędzy wspólników pozostałego po likwidacji majątku jest wykonany w tych samych proporcjach co ich udziały w zyskach, chyba że w statucie postanowiono inaczej. Przepisy kodeksu cywilnego dotyczące podziału spadku, w tym preferencyjny przydział, mają zastosowanie do podziału między wspólnikami. Wspólnicy mogą zdecydować w statucie albo przez odrębną decyzję lub odrębny akt, że pewne dobra zostaną przypisane pewnym wspólnikom. W przypadku braku postanowień, każde dobro w naturze wniesione do masy dzielonej jest przydzielone wspólnikowi, który to dobro wniósł, pod warunkiem dokonania spłaty. To prawo ma pierwszeństwo przed przepisami o preferencyjnym przydziale. Każdy wspólnik lub tylko niektórzy wspólnicy, mogą zdecydować o pozostawieniu całości lub części dóbr we współwłasności. Wówczas ich stosunki są określone, na dzień zamknięcia likwidacji, przez postanowienia dotyczące współwłasności łącznej¹⁵⁹.

1.9. Unieważnienie spółki

Unieważnienie spółki jest następstwem:

- naruszenia przepisów prawa przy jej tworzeniu;
- utworzenia spółki w celu obejścia prawa;
- ustalenia przedmiotu działania niezgodnego z prawem;
- ustanowienia jej w interesie tylko niektórych wspólników;
- wystąpienia przyczyn unieważniających umowę spółki, np. wad oświadczenia woli, braku zdolności do zawarcia umowy.

Unieważnienie umowy spółki następuje tylko w efekcie naruszenia bezwzględnie obowiązujących postanowień regulujących unieważnienie (tj. art. 1844-

¹⁵⁸ Por. art. 1844-8 Cciv;

¹⁵⁹ Por. art. 1844-9 Cciv;

10 do 1845 Cciv), bądź wystąpienia jednej z przesłanek nieważności umów w ogólności¹⁶⁰.

Roszczenie o unieważnienie wygasa, gdy przyczyna unieważnienia przestaje istnieć w dniu, w którym sąd orzeka co do istoty sprawy w pierwszej instancji, chyba że przedmiot spółki jest niezgodny z prawem¹⁶¹.

W przypadku ujawnienia przyczyny unieważnienia umowy spółki wynikającej z wady oświadczenia woli lub braku zdolności współnika i gdy uregulowanie może nastąpić, każda zainteresowana strona może wezwać do działania osobę, która jest zdolna unormować, uregulować lub wnieść o unieważnienie w terminie sześciu miesięcy. Spółka powinna zostać poinformowana o wezwaniu. Spółka lub współnik mają prawo domagać się wydania orzeczenia sądowego w terminie 6 miesięcy, skutkującego upadkiem interesu prawnego wzywającego, w szczególności przez wykup jego udziałów. W tym przypadku, sąd może wydać orzeczenie o unieważnieniu, lub zastosować proponowane środki, jeżeli zostały wcześniej zaakceptowane przez spółkę w warunkach wymaganych dla zmiany umowy spółki. Głos współnika, którego wykup praw jest żądany, pozostaje bez wpływu na decyzje spółki. W przypadku sporu - wartość praw do zwrotu współnikowi jest określona przez eksperta wyznaczonego albo przez strony albo, w braku porozumienia pomiędzy nimi, przez orzeczenie sędziego przewodniczącego, w trybie nakazowym bez możliwości odwołania¹⁶².

Sąd rozpoznający sprawę o unieważnienie może ustalić termin na uchylenie przyczyn do orzeczenia unieważnienia. Sąd nie może orzec unieważnienia w terminie krótszym niż dwa miesiące od daty wszczęcia postępowania sądowego. W celu uchylenia przyczyn do unieważnienia, powinno zostać zwołane zgromadzenie lub powinny być przeprowadzone konsultacje współników. Jeśli zostanie wykazane należyte zwołanie tego zgromadzenia lub przesłanie współnikom projektów decyzji wraz z towarzyszącymi dokumentami, które powinny zostać im zakomunikowane - sąd wyznaczy współnikom odpowiedni termin celem podjęcia decyzji¹⁶³.

Roszczenie o unieważnienie spółki ulega przedawnieniu po trzech latach licząc od dnia ujawnienia przyczyny unieważnienia¹⁶⁴.

¹⁶⁰ Por. art. 1844-10 Cciv;

¹⁶¹ Por. art. 1844-11 Cciv;

¹⁶² Por. art. 1844-12 i art. 1843-4 Cciv;

¹⁶³ Por. art. 1844-13 Cciv;

¹⁶⁴ Por. art. 1844-14 Cciv;

Sądowe orzeczenie nieważności spółki kładzie kres wykonywaniu umowy, bez skutków wstecznych. Orzeczenie skutkuje jedynie *ex nunc*.

Wobec osoby prawnej, która mogła powstać, ma ono skutki rozwiązania w drodze orzeczenia sądu¹⁶⁵.

Ani spółka ani wspólnicy nie mają prawa korzystać z unieważnienia wobec osób trzecich działających w dobrej wierze. Jednak unieważnienie wynikające z niezdolności lub z wad oświadczenia woli może być skutecznie przywoływane nawet wobec osób trzecich przez osobę pozbawioną zdolności do czynności prawnych lub jej przedstawicieli ustawowych lub przez wspólnika, którego oświadczenie woli zostało uzyskane pod wpływem błędu, podstępny lub przemocy¹⁶⁶.

Roszczenie odszkodowawcze oparte na unieważnieniu umowy spółki ulega przedawnieniu po trzech latach od dnia, w którym orzeczenie o unieważnieniu stało się prawomocne (*res iudicata*).

Upadek przyczyny unieważnienia nie stoi na przeszkodzie wniesienia powództwa odszkodowawczego celem naprawienia szkody spowodowanej wadą, którą dotknięta była spółka. To roszczenie ulega przedawnieniu z upływem trzech lat od dnia uchylecia przyczyny unieważnienia¹⁶⁷.

§ 2.

Spółka cywilna w prawie włoskim

2.1. Uwagi ogólne

Włoska spółka prosta (*società semplice*) unormowana jest w księdze V (praca – *del lavoro*), tytule V (spółki – *delle società*), dziale II (*della società semplice*) w art. 2251- 2290 *codice civile*.¹⁶⁸ Do umowy spółki prostej znajdują także bezpośrednie zastosowanie ogólne przepisy prawa spółek, zawarte w art. 2247-2250 włoskiego kodeksu cywilnego. Jest ona podstawową formą podejmowania współpracy z uwagi na nieskomplikowaną strukturę i reguły działania.¹⁶⁹ Przedmiotem działalności spółki

¹⁶⁵ Por. art. 1844-15 Cciv;

¹⁶⁶ Por. art. 1844-16 Cciv;

¹⁶⁷ Por. art. 1844-17 Cciv;

¹⁶⁸ tekst ustawy zamieszcza www.infopolonia.it

prostej nie może być prowadzenie działalności w sektorze transportu, bankowym, ubezpieczeniowym, produkcji dóbr, obrotu handlowego i pomocniczej względem tych kategorii¹⁷⁰. Działalność w wymienionych sektorach może być podejmowana w formie spółki jawnej, komandytowej bądź kapitałowej.

2.2. Źródło powstania

Spółka prosta powstaje w wyniku zawarcia konsensualnej umowy, pomiędzy co najmniej dwoma podmiotami. Celem spółki jest prowadzenie działalności gospodarczej dla dzielenia osiągniętego w ten sposób zysku.¹⁷¹ Umowa spółki prostej nie wymaga żadnej szczególnej formy, chyba że wynika ona z charakteru dóbr wnoszonych do spółki. W braku odmiennych postanowień, zmiana umowy spółki wymaga zgody wszystkich wspólników¹⁷².

2.3. Charakter prawny

Spółka prosta nie posiada osobowości prawnej. Ma natomiast wyraźnie przyznaną zdolność prawną, może być więc podmiotem praw i obowiązków w zakresie swojego uczestnictwa w obrocie prawnym. Ponadto spółka ma zdolność sądową pasywną i aktywną, tj. może pozywać i być pozwana. Spółki, które podejmują działalność o charakterze gospodarczym zobowiązane są do uzyskania wpisu w Rejestrze Przedsiębiorstw¹⁷³. Rejestr prowadzą Izby Handlowe właściwe ze względu na siedzibę danej firmy.

2.4. Stosunki wewnętrzne

¹⁶⁹ Zob. G. CamPobasso (a cura di M. CamPobasso): *Diritto delle società*, vol. 2, Utet-Torino 2006, s. 10 i nast.;

¹⁷⁰ Por. art. 2195 Cc;

¹⁷¹ Zob. F. Ferrara, F. Corsi, *Gli imprenditori e le società*, Torino 1991, s. 289, którzy polemizują z gospodarczym charakterem spółki prostej, zdaniem autorów w formie spółki prostej można podejmować aktywność artystyczną i naukową;

¹⁷² Por. art. 2251 i 2252 Cc;

a. Majątek

Wspólnik jest zobowiązany do wniesienia wkładu określonego w umowie spółki. Jeśli nie określono wysokości wkładu, przyjmuje się, że wspólnicy są zobowiązani do wniesienia takich samych wkładów w wysokości niezbędnej do realizacji przedmiotu działalności spółki¹⁷⁴.

W sytuacji, gdy wspólnik zobowiązał się wnieść tytułem wkładu do spółki rzeczy na własność, wówczas do jego obowiązku udzielenia gwarancji oraz przeniesienia ryzyka stosuje się przepisy o sprzedaży. Wspólnik ponosi wszelkie ryzyko za rzeczy, które wniósł do spółki do używania. Do gwarancji, w przypadku używania, stosuje się przepisy o najmie¹⁷⁵.

Wspólnik, który wniósł do spółki wierzytelność odpowiada za niewypłacalność dłużnika w granicach wskazanych w art. 1267 dotyczącym umownego przejęcia gwarancji. Wspólnik nie może używać bez zgody innych udziałowców, przedmiotów stanowiących majątek spółki do celów innych niż cele spółki¹⁷⁶.

Zgromadzone wkłady współtworzą majątek spółki, nazywany też kapitałem początkowym. Zasadniczo, jest on objęty wspólnością wspólników i odrębny od majątków osobistych zgromadzonych poza spółką.¹⁷⁷

Każdy wspólnik jest uprawniony od otrzymania swojego udziału w osiągniętych przez spółkę zyskach, chyba że postanowiono inaczej¹⁷⁸.

Przyjmuje się, że udział przysługujący wspólnikom w zyskach i stratach jest proporcjonalny do wartości wkładu. Jeśli wartość wkładu nie jest określona w umowie, domniemywa się, że są one równe. Jeżeli wspólnik zobowiązał się wnieść do spółki świadczenie (pracę), a umowa nie określa jego wartości, wartość określa sąd według zasad słuszności. W sytuacji, kiedy umowa określa tylko udział wspólników w zyskach, domniemywa się, że udział w stratach jest ustalony w tym samym wymiarze¹⁷⁹.

Do określenia udziału każdego wspólnika w zyskach i stratach może zostać powołana osoba trzecia. Odwołanie od decyzji osoby trzeciej jest dopuszczalne tylko w określonych przypadkach i musi być wniesione w terminie trzech miesięcy od dnia, w

¹⁷³ Por. art. 2188 Cc;

¹⁷⁴ Por. art. 2253 Cc;

¹⁷⁵ Por. art. 2254 Cc;

¹⁷⁶ Por. art. 2255i 2256 Cc;

¹⁷⁷ Zob. F. Ferrara, F. Corsi, op. cit., s. 267;

¹⁷⁸ Por. art. 2262 Cc;

¹⁷⁹ Por. art. 2263 Cc;

którym wspólnik pokrzywdzony został o niej powiadomiony. Odwołania nie może wnieść wspólnik, który dobrowolnie dokonał wyboru osoby trzeciej¹⁸⁰.

Porozumienie, na mocy którego jeden lub kilku wspólników są wyłączeni z udziału w zyskach lub w stratach, uważa się za nieważne (Iwia spółka)¹⁸¹.

b. Prowadzenie spraw spółki

W braku odmiennych postanowień, każdemu wspólnikowi przysługuje prawo do samodzielnego prowadzenia spraw spółki. Jeśli do prowadzenia spraw spółki uprawnionych jest rozdzielnie kilku wspólników, każdy z nich może sprzeciwić się czynnościom, których inny wspólnik chce dokonać, zanim ten je zrealizuje. Decyzję w sprawie zgłoszonego sprzeciwu podejmuje większość wspólników, określona według udziału w zyskach przysługującego każdemu wspólnikowi (zarząd rozdzielny)¹⁸².

Jeżeli prowadzenie spraw spółki powierzono łącznie kilku wspólnikom, każda operacja związana ze sprawami spółki wymaga zgody wszystkich tych wspólników. Jeśli postanowiono, że do prowadzenia spraw spółki lub do przeprowadzenia określonych czynności potrzebna jest zgoda większości, wówczas ta większość jest określona według udziału w zyskach przysługującego każdemu wspólnikowi. W przypadku zarządu łącznego, wspólnicy nie mogą samodzielnie prowadzić spraw spółki, z zastrzeżeniem sytuacji nagłej,¹⁸³ której zaniechanie mogłoby wyrządzić spółce szkodę¹⁸⁴.

Nie można odebrać wspólnikowi prawa do prowadzenia spraw spółki, jeżeli prawo takie zostało przyznane mu w umowie spółki, chyba że istnieje ważny powód do jego odebrania. Odebranie prawa do prowadzenia spraw spółki wspólnikowi, któremu takie prawo zostało przyznane w drodze uchwały, może nastąpić zgodnie z jej postanowieniami. W każdym przypadku, prawo prowadzenia spraw spółki może być odebrane wspólnikowi z ważnych powodów, na mocy orzeczenia sądu wydanego na wniosek któregośkolwiek ze wspólników¹⁸⁵.

¹⁸⁰ Por. art. 2264 Cc;

¹⁸¹ Por. art. 2265 Cc;

¹⁸² Por. art. 2257 Cc;

¹⁸³ Zob. F. Galgano, *Le società in genere, Le società di persone*, Giuffrè-Milano, III ed. 2007, s. 20 i nast.;

¹⁸⁴ Por. art. 2258 Cc;

¹⁸⁵ Por. art. 2259 Cc;

Prawa i obowiązki wspólników prowadzących sprawy spółki są określone poprzez postanowienia przyznanego im pełnomocnictwa. Wspólnicy prowadzący sprawy spółki są odpowiedzialni solidarnie za realizowanie obowiązków nałożonych na nich z mocy prawa oraz umowy spółki. Jednakże wspólnicy, którzy udowodnią, iż są niewinni, są zwolnieni z odpowiedzialności¹⁸⁶.

Wspólnicy nie prowadzący spraw spółki są uprawnieni do otrzymywania informacji o przebiegu interesów spółki, dostępu do dokumentów związanych z zarządzaniem oraz uzyskania sprawozdania w przypadku realizacji celów, dla których spółka została powołana. Jeśli realizowanie celów spółki trwa dłużej niż rok, wspólnicy mają prawo uzyskać sprawozdanie z prowadzenia spraw spółki na koniec każdego roku, chyba że umowa określa inny termin¹⁸⁷.

2.5. Stosunki zewnętrzne

a. Reprezentacja

Każdemu wspólnikowi uprawnionemu do prowadzenia spraw spółki przysługuje prawo do reprezentacji spółki. Obejmuje ono wszystkie czynności stanowiące przedmiot działalności spółki. W umowie spółki wspólnicy mogą niniejszą kwestię uregulować odmiennie. Spółka nabywa prawa i zaciąga zobowiązania za pośrednictwem wspólników, którzy ją reprezentują, również przed organami sądowymi.¹⁸⁸

b. Odpowiedzialność

Wierzyciel spółki może dochodzić zaspokojenia wierzytelności z majątku spółki. Ponadto wspólnicy działający w imieniu i na rzecz spółki, a z zastrzeżeniem innych postanowień, pozostali wspólnicy, odpowiadają osobiście i solidarnie za zobowiązania spółki. O takim postanowieniu należy poinformować osoby trzecie, w odpowiednim trybie, w przeciwnym wypadku nie jest możliwe ograniczenie

¹⁸⁶ Por. art. 2260 Cc;

¹⁸⁷ Por. art. 2261 Cc;

¹⁸⁸ Por. art. 2266 Cc;

odpowiedzialności bądź wykluczenie solidarności wobec osób, do których takie informacje nie dotarły¹⁸⁹.

Wspólnik wezwany do zapłaty z tytułu zobowiązań spółki może złożyć wniosek (nawet, gdy spółka jest w stanie likwidacji) o wcześniejsze dochodzenie wierzytelności z majątku spółki, wskazując dobra, którymi wierzyciel może się zaspokoić¹⁹⁰.

Osoba przystępująca do spółki już istniejącej, odpowiada z innymi udziałowcami za zobowiązania spółki powstałe przed dniem jej przystąpienia¹⁹¹. Wspólnik ustępujący ze spółki odpowiada za zobowiązania spółki istniejące w chwili jego wystąpienia¹⁹².

Wierzyciel osobisty wspólnika, w okresie istnienia spółki, może dochodzić swoich praw, jak długo spółka istnieje, także w stosunku do zysku należnego wspólnikowi oraz podejmować czynności zabezpieczające wobec udziału przysługującego dłużnikowi z tytułu likwidacji spółki. Jeśli majątek dłużnika jest niewystarczający do zaspokojenia jego wierzytelności, wierzyciel wspólnika może dochodzić wypłaty udziału przysługującego wspólnikowi. Udział powinien zostać wypłacony w terminie trzech miesięcy od daty złożenia wniosku, chyba że przyjęto uchwałę o rozwiązaniu spółki¹⁹³.

2.6. Modyfikacje podmiotowe

Zmiany składu osobowego¹⁹⁴ *della società semplice* mogą być skutkiem przejścia udziału zmarłego wspólnika na jego spadkobierców, wystąpienia wspólnika bądź jego wykluczenia ze spółki.

a. Przejście udziału

Z zastrzeżeniem innych postanowień umowy spółki, w przypadku śmierci jednego ze wspólników, pozostali powinni wypłacić spadkobiercom jego udział, chyba,

¹⁸⁹ Por. art. 2267 Cc;

¹⁹⁰ Por. art. 2268 Cc;

¹⁹¹ Por. art. 2269 Cc;

¹⁹² Por. art. 2290 Cc;

¹⁹³ Por. art. 2270 Cc; F. Galgano, op. cit., s. 20 i nast.;

¹⁹⁴ Zob. G. CamPobasso (a cura di M. CamPobasso), op. cit., s. 39 i nast.;

że zdecydują się na rozwiązanie spółki lub jej prowadzenie ze spadkobiercami, którzy zaakceptują taką decyzję¹⁹⁵.

b. Wystąpienie ze spółki

Jeśli spółka jest zawiązana na czas nieoznaczony lub na czas życia wspólnika, wspólnik może wystąpić ze spółki za trzymiesięcznym wypowiedzeniem. Ponadto może wystąpić ze spółki w przypadkach przewidzianych w umowie lub kiedy zaistnieje ważna przyczyna¹⁹⁶.

W przypadku, gdy ze spółki występuje tylko jeden wspólnik, on lub jego spadkobiercy są uprawnieni tylko do kwoty stanowiącej wartość jego udziału. Udział oznaczony jest na podstawie bilansu spółki sporządzonego na dzień, w którym następuje wystąpienie wspólnika. Wspólnik występujący albo spadkobierca wspólnika uczestniczą w zysku i stracie ze spraw jeszcze niezakończonych. Udział wspólnika powinien zostać wypłacony w terminie sześciu miesięcy od dnia, w którym nastąpiło wystąpienie wspólnika, za wyjątkiem dochodzenia wypłaty udziału przez wierzyciela osobistego wspólnika¹⁹⁷.

Wspólnik występujący ze spółki lub jego spadkobiercy odpowiedzialni są w stosunku do osób trzecich za zobowiązania spółki powstałe do dnia, w którym następuje jego wystąpienie. O wystąpieniu wspólnika należy w odpowiedni sposób zawiadomić osoby trzecie. W przeciwnym wypadku zarzuty w tym zakresie są bezzasadne wobec osób, do których takie informacje nie dotarły¹⁹⁸.

c. Wykluczenie wspólnika

Wykluczenie wspólnika może nastąpić z powodu:

- poważnych zaniedbań w wykonywaniu obowiązków wynikających z przepisów prawa lub z umowy spółki,
- całkowitego lub częściowego ubezwłasnowolnienia wspólnika,
- nałożenie na niego kary, z którą związany jest chociażby czasowy zakaz pozbawienia praw publicznych.

¹⁹⁵ Por. art. 2284 Cc;

¹⁹⁶ Por. art. 2285 Cc;

¹⁹⁷ Por. art. 2289 Cc;

¹⁹⁸ Por. art. 2290 Cc;

Wspólnik, który wniósł do spółki świadczenie (pracę) lub rzecz do używania, może zostać wykluczony z powodu niezdolności do świadczenia lub utraty rzeczy spowodowanej przyczyną, którą nie można obarczyć wspólników prowadzących sprawę spółki. Podobnie, wspólnik zobowiązany do wniesienia rzeczy na własność może zostać wykluczony, jeśli strata nastąpi zanim spółka uzyska prawo własności¹⁹⁹.

Wykluczenie wspólnika następuje w drodze uchwały podjętej przez większość wspólników, do której nie wlicza się wspólnika, który ma być wykluczony. Jest ona skuteczna po upływie trzydziestu dni od daty zawiadomienia wykluczonego wspólnika. W tym terminie, wykluczony wspólnik może wnieść odwołanie do sądu, który może zawiesić wykonanie wykluczenia. Jeśli spółka składa się z dwóch wspólników, wykluczenie jednego z nich następuje w drodze orzeczenia sądowego wydanego na wniosek drugiego wspólnika²⁰⁰.

Ogłoszenie upadłości wspólnika powoduje jego wykluczenie ze spółki. Podobnie, z mocy prawa następuje wykluczenie wspólnika, jeśli jego wierzyciel osobisty uzyskał zajęcie udziału²⁰¹.

2.7. Rozwiązanie i likwidacja

Włoski kodeks cywilny wyraźnie rozróżnia rozwiązanie spółki od jej likwidacji. Rozwiązanie spółki powoduje unicestwienie jej bytu prawnego, natomiast zajście przyczyny rozwiązania oznacza postawienie spółki w stan likwidacji. Rozwiązanie spółki powodują:

- upływ terminu, na jaki spółkę zawiązano,
- osiągnięcie celu spółki lub niemożność jego osiągnięcia,
- wola wszystkich wspólników,
- niepełna liczba wspólników i jej nieuzupełnienie w terminie sześciu miesięcy,
- inne przyczyny przewidziane w umowie spółki²⁰².

Jeśli wspólnicy nadal prowadzą działalność spółki, pomimo upływu czasu trwania spółki, spółkę uznaje się za przedłużoną na czas nieoznaczony²⁰³.

¹⁹⁹ Por. art. 2286 Cc;

²⁰⁰ Por. art. 2287 Cc;

²⁰¹ Por. art. 2288 Cc;

²⁰² Por. art. 2272 Cc;

²⁰³ Por. art. 2273 Cc;

Wystąpienie przyczyny rozwiązania powoduje otwarcie likwidacji. W sytuacji zajścia przyczyny rozwiązania, wspólnicy uprawnieni do prowadzenia spraw spółki zachowują to prawo wyłącznie w zakresie pilnych spraw, dopóki nie zostaną podjęte działania konieczne do przeprowadzenia likwidacji spółki²⁰⁴.

Jeśli umowa nie przewiduje trybu przeprowadzenia likwidacji majątku spółki, a wspólnicy nie zgadzają się co do jego określenia, likwidację przeprowadza jeden lub kilku likwidatorów, powołanych za zgodą wszystkich wspólników lub, w przypadku braku porozumienia, przez prezesa sądu. Likwidatorzy mogą zostać odwołani za zgodą wszystkich wspólników i w każdym przypadku w drodze orzeczenia sądowego uzasadnionego ważną przyczyną, na wniosek jednego lub kilku wspólników²⁰⁵.

Z zastrzeżeniem innych postanowień prawnych i zapisów umowy, do obowiązków i odpowiedzialności likwidatorów stosuje się przepisy dotyczące wspólników prowadzących sprawę spółki²⁰⁶.

Wspólnicy prowadzący sprawę spółki muszą przekazać likwidatorom majątek i dokumenty spółki oraz przedstawić sprawozdanie z działalności obejmujące okres od ostatniego sprawozdania finansowego. Likwidatorzy powinni przejąć majątek i dokumenty spółki i sporządzić razem ze wspólnikami spis, z którego wynikać będzie stan aktywów i pasywów spółki. Spis musi być podpisany przez wspólników prowadzących sprawę spółki i likwidatorów²⁰⁷.

Likwidatorzy mogą dokonywać czynności niezbędnych do likwidacji spółki i, jeśli wspólnicy nie postanowili inaczej, mogą upłynnić majątek spółki i zawierać transakcje oraz ugody. Likwidatorzy reprezentują także spółkę przed sądem²⁰⁸. Nie mogą oni podejmować nowych spraw. Działając wbrew temu zakazowi, odpowiadają osobiście i solidarnie za powzięte sprawy²⁰⁹.

Likwidatorzy nie mogą podzielić między wspólników, nawet częściowo, majątku spółki, dopóki nie zostaną zaspokojeni wierzyciele spółki lub dopóki nie zostaną zgromadzone środki do ich spłaty. Jeżeli majątek spółki nie wystarcza na spłatę długów spółki, likwidatorzy mogą wezwać wspólników do uregulowania jeszcze niewniesionych należnych wpłat w zakresie stosownym do udziału. Jeśli zachodzi taka

²⁰⁴ Por. art. 2274 Cc;

²⁰⁵ Por. art. 2275 Cc;

²⁰⁶ Por. art. 2276 Cc;

²⁰⁷ Por. art. 2277 Cc;

²⁰⁸ Por. art. 2278 Cc;

²⁰⁹ Por. art. 2297 Cc;

potrzeba, niedobór dzieli się między wspólników stosownie do ponoszonej odpowiedzialności i w stosunku, w jakim wspólnicy uczestniczą w stracie. W przypadku niewypłacalności jednego ze wspólników, przypadająca na niego część niedoboru dzieli się między pozostałych wspólników w takim samym stosunku²¹⁰.

Rzeczy wniesione przez wspólnika do spółki tylko do używania zwraca się wspólnikowi w takim stanie, w jakim się znajdują. W przypadku utraty lub uszkodzenia rzeczy spowodowanych przez wspólników prowadzących sprawę spółki, wspólnikowi przysługuje odszkodowanie za szkody z majątku spółki, chyba że przeciwko wspólnikom prowadzącym sprawę spółki skierowano pozew²¹¹.

Aktywa pozostałe po spłacie długów spółki są przeznaczone do zwrotu wkładów. Nadwyżkę dzieli się między wspólników w takim stosunku, w jakim uczestniczą oni w zysku. Wysokość wkładów innych niż pieniężne określa się na podstawie ich wyceny przeprowadzonej w umowie, a w przypadku jej braku, według wartości, którą posiadały w momencie wykonywania zobowiązania do ich wniesienia²¹².

W przypadku podziału majątku w naturze, stosuje się postanowienia o podziale rzeczy wspólnych²¹³.

Za moment ustania bytu spółki przyjmuje się zakończenie stosunków prawnych wynikających z działalności spółki oraz spłatę wspólnikom udziałów - ewentualnie uzupełnienie niedoborów.²¹⁴

§ 3.

Spółka cywilna w prawie niemieckim

3.1. Uwagi ogólne

Gesellschaft des bürgerlichen Rechts jest spółką osobową nieposiadającą osobowości prawnej. Obok spółki cywilnej do grona organizacji, którym ustawowo nie przyznano osobowości prawnej²¹⁵ należą:

²¹⁰ Por. art. 2280 Cc;

²¹¹ Por. art. 2281 Cc;

²¹² Por. art. 2282 Cc;

²¹³ Por. art. 2283 Cc;

²¹⁴ Zob. L. G. Paolucci, *Manuale di diritto commerciale I*, Cedam 2008, s. 41 i nast.;

²¹⁵ Zob. W. Flume, op. cit., s. 95 i nast., autor różnice pomiędzy spółkami osobowymi a osobami prawnymi uzasadniał tym, że w spółkach osobowych funkcjonuje „stosunek umowny pomiędzy wspólnikami” będący konstytutywnym elementem spółki, a w spółkach osobach prawnych istnieje jedynie „stosunek członkostwa”;

- spółka handlowa jawna (*Offene Handelsgesellschaft*),
- spółka komandytowa (*Kommanditgesellschaft*),
- spółka cicha (*stille Gesellschaft*),
- armatorskie przedsiębiorstwo żeglugowe (*Reederei*).²¹⁶

Z uwagi na dużą elastyczność tej formy współdziałania jest ona popularnym rodzajem prowadzenia działalności dla: spółdzielni mieszkaniowych, wspólnot rolników, zrzeszeń przedstawicieli wolnych zawodów, zrzeszeń małych firm tzw. „nierestrowych”, zrzeszeń dużych firm (holding, kartel) dla realizacji określonego przedsięwzięcia.

Aktem normującym spółkę jest niemiecki kodeks cywilny. BGB reguluje spółkę w księdze II, która obejmuje prawo zobowiązań (*Recht der Schuldverhältnisse*), dziale VIII normującym poszczególne rodzaje zobowiązań (*Einzelne Schuldverhältnisse*), tytule XVI spółka (*Gesellschaft des bürgerlichen Rechts*) w §§ 705 - 740.²¹⁷

3.2. Źródło powstania

Spółka cywilna zdefiniowana jest przez pryzmat zawieranej umowy²¹⁸, w której wspólnicy zobowiązują się wzajemnie dążyć do osiągnięcia wspólnego celu w sposób określony w umowie, w szczególności przez wniesienie uzgodnionych wkładów²¹⁹. W myśl definicji, każda umowa spółki powinna zawierać:

- oznaczenie wspólnego celu gospodarczego wspólników,
- zobowiązanie do realizowania celu przez wszystkich wspólników.

Zakładany cel powinien być zgodny z prawem²²⁰ i nie musi być celem określonym „trwale”, może mieć charakter czasowy. Wspólny cel gospodarczy polega na dążeniu do osiągnięcia korzyści majątkowej. Sama korzyść niekoniecznie musi przybrać postać zysku.²²¹

Ponadto umowa powinna określać:

²¹⁶ Ch. Knöder, *Spółki osobowe i kapitałowe w Niemczech*, „MPr.”, 3/1993, s. 68-69;

²¹⁷ Tekst ustawy zamieszcza www.gesetze-im-internet.de; także: Paland, *Bürgerliches Gesetzbuch, Band 7.*, wyd. 58, München 1999;

²¹⁸ Dr. Helmut Köhler: *Bürgerliches Gesetzbuch, BeurkundungsG BGB – Informationspflichten – VO, ProdukthaftungsG, UnterlassungsklagenG, WohnungseigentumsG, ErbbauVO, GewaltschutzG*, 54., überarbeitete Auflage, stand: 1 september 2003, Beck – Texte im dtv, s. 184-191;

²¹⁹ Por. § 705 BGB;

²²⁰ Wyjątek zawiera § 1 ust. 1 i 2 w zw. z art. 105 i 161 niemieckiego Kodeksu handlowego (ustawa z dnia 10 maja 1987 r. - *Handelsgesetzbuch*, RGBI. S. 219), który nakazuje prowadzenie przedsiębiorstwa handlowego w formie handlowej spółki osobowej;

²²¹ Zob. G. Hueck, Ch. Windblichler, *Gesellschaftsrecht*, München 2003, s. 55;

- stosunki pomiędzy wspólnikami,
- stosunek wspólników do spółki,
- stosunek wspólników lub spółki do osób trzecich.

Dookreślenie wymienionych stosunków powinno być zgodne z prawem i dobrymi obyczajami. Sama umowa jest aktem niesformalizowanym, o wzajemnym charakterze. Wymóg formy szczególnej może być podyktowany charakterem wnoszonego wkładu.²²²

3.3. Charakter prawny

W doktrynie niemieckiej spółka cywilna przeszła długą ewolucję i nadal pozostaje przedmiotem otwartego sporu.

Według teorii tradycyjnej, wzorowanej na prawie rzymskim traktowana jest jako stosunek zobowiązaniowy, w którym podmiotami praw i obowiązków ze stosunku spółki są wyłącznie wspólnicy określani jako zbiorowość uprawniona do prowadzenia spraw spółki i do dokonywania czynności prawnych z osobami trzecimi.²²³ W ujęciu spółki jako typowego stosunku zobowiązaniowego, każda zmiana wspólników implikuje konieczność zawierania na nowo umowy lub potwierdzania jej przez dotychczasowe strony.²²⁴

Inny pogląd²²⁵ uznaje wspólników za pewną wspólnotę w relacjach z kontrahentami, która poprzez swoje działania może nabywać prawa do majątku wspólnego wspólników.

Natomiast wyznacznikiem nowoczesnej teorii do niepodzielnej ręki²²⁶ jest uznawanie odrębności majątku spółki od majątku wspólników, którym jako jedności w stosunkach z osobami trzecimi przyporządkowywane są prawa i obowiązki związane ze spółką.

Wielość teorii doprowadziła do rozróżniania spółki o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym. Taki stan rzeczy znalazł swoje odzwierciedlenie w orzecznictwie²²⁷,

²²² Ch. Knöder, op. cit., 69;

²²³ Por. K. Larenz, *Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts*, München 1989, s. 138; L. Michalski, *Die Haftung für Sozialverpflichtungen in der GbR*, „NZG“, 7/2001, s. 302;

²²⁴ A. Kidyba, *Dwie drogi spółki cywilnej*, „MPr.”, 20/2001, s. 1022;

²²⁵ Zob. W. Flume, *Die Personengesellschaft...*, op. cit, s. 56 i nast.;

²²⁶ P. Ulmer (w.) *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Tom 3.2. München 1990, s. 309-313;

²²⁷ Zob. BGHZ 72, s.271; BGHZ 74, s. 242, BGHZ 78, s. 311; BGHZ 116, s. 86; BGHZ 146, s. 341;

które stopniowo uznawało zdolność prawną spółek o charakterze zewnętrznym. Decydujące znaczenie miało jednak orzeczenie niemieckiego Sądu Najwyższego (*Bundesgerichtshof*) z 29 stycznia 2001 r.²²⁸ gdzie stwierdzono, że:

- spółka prawa cywilnego tzw. zewnętrzna posiada zdolność prawną w stosunkach z osobami trzecimi, jeżeli nabyła ona własne prawa i obowiązki poprzez uczestnictwo w obrocie prawnym,
- może pozywać i być pozwana,
- o ile wspólnik ponosi odpowiedzialność osobistą za zobowiązania spółki, to relacja pomiędzy zobowiązaniami spółki i odpowiedzialnością wspólnika odpowiada relacji występującej w spółce jawnej (akcesoryjność).²²⁹

W takim ujęciu *Gesellschaft des bürgerlichen Rechts* wykracza poza ramy klasycznego podziału na osoby fizyczne i prawne.²³⁰ Jest raczej zbliżona do kategorii „wyposażonej w zdolność prawną spółki osobowej” (*rechtsfähige Personengesellschaft*) z § 14 BGB, która posiada zdolność do nabywania praw i zaciągania zobowiązań.

Pomimo licznych sporów doktrynalnych i zmiany linii orzeczniczej, ustawowy model spółki cywilnej nie został zmodyfikowany. Na gruncie § 705 – 740 BGB pozostaje więc ona organizacją wspólników wyposażoną w odrębny majątek oparty na konstrukcji wspólności do niepodzielnej ręki, nie objętą obowiązkiem wpisu do rejestru handlowego.

3.4. Stosunki wewnętrzne

a. Majątek

Jednym ze sposobów zaangażowania się wspólnika w proces osiągnięcia wspólnego celu jest wniesienie wkładów do majątku spółki.²³¹ Wkłady wspólników mają jednakową wartość, chyba że wspólnicy daną kwestię uregulowali odmiennie. Jeżeli wkładem mają być rzeczy zamienne lub rzeczy ruchome zużywalne albo, z których istoty wynika ich dalsze zbycie, to w razie wątpliwości przyjmuje się, że będą

²²⁸ „*Neue Juristische Wochenschrift*“, 14/2001, s. 1056;

²²⁹ Por. K. Schmidt, *Gesellschaftsrecht*, Köln-Berlin-Bonn- München 2002, s. 1363;

²³⁰ Por. W. Hadding, *Festgabe Zivilrechtslehrer 1934/1935*, Berlin, Nowy Jork 1999, s. 149;

²³¹ K. Schmidt, *Gesellschaftsrecht*, Kolonia, Berlin, Bonn, München 1997, s. 567 i nast.;

one stanowiły własność wspólną wspólników. Wkład wspólnika może polegać także na świadczeniu usług²³².

Wspólnik nie jest zobowiązany do podwyższenia ustalonego wkładu lub do uzupełnienia wkładu pomniejszonego o stratę²³³. Wkłady wspólników i przedmioty nabyte dla spółki w drodze prowadzenia jej spraw stają się majątkiem wspólnym spółki (majątek spółki).²³⁴ Do majątku spółki należy także to, co zostało uzyskane za prawo należące do spółki lub to, co zostanie uzyskane jako odszkodowanie za zniszczenie, uszkodzenie lub odebranie przedmiotu należącego do majątku spółki²³⁵.

Konsekwencją zorganizowania majątku spółki w formie współwłasności łącznej, jest zakaz rozporządzania przez wspólnika udziałem w majątku spółki oraz w poszczególnych składnikach tego majątku. Wspólnik nie może także żądać podziału tego majątku. Dłużnik nie może potrącić przysługującej mu wierzytelności względem wspólnika spółki, z wierzytelnością, która należy do majątku spółki.²³⁶ Zaliczenie do majątku spółki wierzytelności nabytej w toku prowadzenia jej spraw oraz jej dochodzenie jest możliwe wtedy, gdy dłużnik został o tym fakcie poinformowany²³⁷.

Wspólnik może żądać zamknięcia rachunków oraz podziału zysków i strat dopiero po rozwiązaniu spółki. Jednakże, gdy spółka została zawarta na czas dłuższy, to w razie wątpliwości przyjmuje się, że zamknięcie rachunków oraz podział zysków i strat może następować z końcem każdego roku obrachunkowego²³⁸. W sytuacji, gdy nie ustalono udziałów wspólników w zyskach i stratach, to każdy wspólnik ma równy udział w zyskach i stratach bez względu na rodzaj i wartość swojego wkładu. Jeśli został ustalony tylko udział w zysku lub w stracie, to ustalenie to w razie wątpliwości dotyczy i zysku i straty²³⁹.

²³² Por. § 706 BGB;

²³³ Por. § 707 BGB;

²³⁴ A. Gehling, K. Gratzfeld, *Wirtschaftsrecht: Zivil – und Handelsrecht, Sozialrecht und Berufsrecht*, München 2002, s. 46-63;

²³⁵ Por. § 718 BGB;

²³⁶ Por. § 719 BGB;

²³⁷ Por. § 720 BGB;

²³⁸ Por. § 721 BGB;

²³⁹ Por. § 722 BGB;

b. Prowadzenie spraw spółki

Niemiecki kodeks cywilny w zakresie prawa i obowiązku prowadzenia spraw spółki wprowadza zasadę wspólnego prowadzenia spraw spółki, od której odstępstwo można uczynić jedynie w umowie.

Prowadzenie spraw spółki przysługuje wspólnikom łącznie (wspólnie), a dla prowadzenia każdej sprawy potrzebna jest zgoda wszystkich wspólników. Jeśli według umowy spółki miałyby decydować większość głosów, to w razie wątpliwości większość oblicza się według liczby wspólników²⁴⁰. Gdy w umowie spółki powierzono prowadzenie spraw jednemu wspólnikowi lub kilku wspólnikom, to pozostali wspólnicy są wyłączeni od prowadzenia spraw spółki. Jeśli prowadzenie spraw spółki zostało powierzone kilku wspólnikom, to odpowiednie zastosowanie²⁴¹ znajduje zasada wspólnego prowadzenia spraw spółki.²⁴²

Jeżeli według umowy spółki prowadzenie spraw spółki przysługuje wszystkim lub kilku wspólnikom w taki sposób, że każdy wspólnik jest uprawniony do samodzielnego prowadzenia spraw spółki, to każdy ze wspólników może sprzeciwić się podjęciu czynności przez innego wspólnika. W przypadku sprzeciwu czynność nie może zostać podjęta²⁴³.

Prawo prowadzenia spraw spółki może zostać wspólnikowi odebrane z ważnej przyczyny w drodze uchwały wspólników. Uchwała jest podejmowana jednogłośnie, chyba że według umowy spółki decyduje większość głosów. Ważnym powodem jest w szczególności poważne zaniedbanie obowiązków lub niezdolność do prawidłowego prowadzenia spraw²⁴⁴.

Wspólnikowi przysługuje prawo wypowiedzenia prowadzenia spraw z ważnego powodu, a do procedury wypowiedzenia odpowiednie zastosowanie znajdują przepisy o wypowiedzeniu zlecenia.²⁴⁵ Wspólnik może więc dokonać wypowiedzenia tylko w taki sposób, aby pozostali wspólnicy byli w stanie odpowiednio dalej poprowadzić daną sprawę, chyba że zachodzi ważny powód do wypowiedzenia w „niewłaściwym” czasie. W przypadku, gdy wypowiedzenie nie jest poparte ważnym powodem i następuje w

²⁴⁰ Por. § 709 BGB;

²⁴¹ Ch. Knödler, op. cit., s. 69;

²⁴² Por. § 710 BGB;

²⁴³ Por. § 711 BGB;

²⁴⁴ Por. § 712 BGB;

²⁴⁵ A. Gehling, K. Gratzfeld, op. cit., s. 46 i nast.;

niewłaściwym czasie, zobowiązany będzie pokryć szkodę, powstałą w spółce z tego powodu. Jeśli zachodzi ważny powód, wspólnik jest uprawniony do wypowiedzenia także wtedy, gdy zrezygnował on z prawa do wypowiedzenia²⁴⁶.

Według przepisów o zleceniu określa się także prawa i obowiązki wspólników prowadzących sprawę spółki, o ile z umowy spółki nie wynika co innego²⁴⁷. Bez zgody pozostałych wspólników, wspólnik nie może powierzyć prowadzenia spraw spółki osobie trzeciej.²⁴⁸ Jeżeli jednak takie przeniesienie jest dozwolone, to odpowiedzialność wspólnika ukształtowana jest na zasadach winy. Osoba trzecia może, bez konsultacji ze zlecającym wspólnikiem, podjąć określone czynności, jeśli z zaistniałych okoliczności wynika, że wspólnik zezwoliłby na to po zapoznaniu się ze stanem sprawy. Osoba trzecia zanim wykona czynność nie kierując się wskazówkami wspólnika, powinna go o tym zawiadomić i zaczekać na jego decyzję, jeśli z opóźnieniem czynności (do uzyskania decyzji) nie wiąże się niebezpieczeństwo. Osoba trzecia jest zobowiązana do udzielania wspólnikowi koniecznych informacji, także do informowania go na jego żądanie o stanie sprawy oraz do złożenia sprawozdania z wykonania powierzonych jej spraw²⁴⁹.

Każdemu z grona wspólników przysługuje prawo kontroli. Wspólnik nawet wtedy, gdy jest wyłączony od prowadzenia spraw spółki może osobiście dowiadywać się o sprawach spółki, mieć wgląd do ksiąg i dokumentów spółki, a na tej podstawie uzyskać obraz o sytuacji majątkowej spółki.²⁵⁰ Porozumienie wyłączające lub ograniczające to prawo nie stoi na przeszkodzie do dochodzenia tego prawa, jeśli jest podstawa do przyjęcia, że sprawy spółki są prowadzone nierzetelnie²⁵¹.

Roszczenia, które przysługują wspólnikom ze stosunku spółki nie mogą być przenoszone. Wyłączone są roszczenia przysługujące wspólnikowi z tytułu prowadzenia przez niego spraw, jeżeli mogą być dochodzone przed rozliczeniem, jak również roszczenia o podział zysków lub o to, co przypadłoby wspólnikowi przy rozliczaniu²⁵².

²⁴⁶ Por. § 671 ust. 2 i 3 BGB;

²⁴⁷ Por. § 713 BGB;

²⁴⁸ G. Hueck, Ch. Windbichler, op. cit., s. 84-85- jednakże nie jest to stanowisko jednolite;

²⁴⁹ Por. §§ 644-670 BGB;

²⁵⁰ Zob. K. Schmidt, op. cit., s. 588 i nast.;

²⁵¹ Por. § 716 BGB;

²⁵² Por. § 717 BGB;

Wspólnik odpowiada przy wykonywaniu należących do niego obowiązków za staranność, jakiej powinien dochować przy załatwianiu swoich własnych spraw. Jest ponadto zobowiązany do działania w interesie spółki²⁵³.

3.5. Stosunki zewnętrzne

a. Reprezentacja

Uprawnienie do reprezentowania spółki określane jest na mocy zasad obowiązujących przy prowadzeniu jej spraw. Jeśli według umowy spółki przysługuje wspólnikowi prawo do prowadzenia jej spraw, to jest on także w razie wątpliwości uprawniony do reprezentowania spółki wobec osób trzecich²⁵⁴.

Wspólnik reprezentujący spółkę występuje w imieniu wszystkich wspólników, a także własnym. Pozbawienie prawa reprezentacji wspólnika umownie uprawnionego do takiej czynności, pociąga za sobą jednocześnie pozbawienie go uprawnienia do prowadzenia spraw spółki. Pozbawienie prawa reprezentowania spółki wymaga podjęcia jednomyślnej uchwały wspólników, a gdy według umowy spółki decyduje większość głosów - przez uchwałę podjętą większością głosów przez pozostałych wspólników²⁵⁵.

Niejednolitość poglądów co do charakteru prawnego niemieckiej spółki cywilnej rozciąga się także na sferę jej reprezentacji.²⁵⁶ Na tle reprezentacji sformułowane zostały dwa przeciwstawne poglądy. Pierwszy z nich, formułowany na tle tradycyjnego rozumienia spółki cywilnej wskazuje, iż wspólnik reprezentujący spółkę dokonuje czynności w imieniu wszystkich pozostałych wspólników oraz własnym. Natomiast drugi z poglądów jest formułowany przez tą część doktryny, która poszukuje uzasadnienia dla podmiotowości prawnej spółki cywilnej. Zakłada on, że wspólnik reprezentujący spółkę powinien być uznawany za jej organ a sama reprezentacja ma charakter tzw. przedstawicielstwa organizacyjnego.²⁵⁷

²⁵³ Por. § 708 w zw. z § 242 BGB;

²⁵⁴ Por. § 714 BGB;

²⁵⁵ Por. § 715 w zw. z § 712 BGB;

²⁵⁶ G. Hueck, Ch. Windbichler, op. cit., s. 87-89;

²⁵⁷ Ibidem;

b. Odpowiedzialność

Wobec braku ustawowych reguł odpowiedzialności przyjmuje się, że w spółce cywilnej tradycyjnej za zobowiązanie wynikające ze zwyczajnej działalności spółki odpowiedzialność ponoszą wszyscy wspólnicy²⁵⁸. Zasadniczo odpowiedzialność wspólników ma charakter solidarny i brak jest możliwości jej wyłączenia.²⁵⁹ Wierzyciel może dochodzić spłaty zarówno z majątku do niepodzielnej ręki (na tym tle w doktrynie ukształtowało się pojęcie długu do niepodzielnej ręki²⁶⁰) jak i z majątku prywatnego wspólników. Wierzycielowi przysługuje uprawnienie do wyboru majątku, z którego będzie egzekwowana jego należność. Przepisy procesowe nakładają na wierzyciela obowiązek pozwania co najmniej kilku wspólników, aby zaspokoić się z majątku spółki, jednakże wolno im kierować roszczenie tylko do jednego wspólnika.²⁶¹

Sama osobista odpowiedzialność wspólników na tle różnic w postrzeganiu konstrukcji spółki (rozdzielanie przez doktrynę spółki wewnętrznej i zewnętrznej) stała się płaszczyzną dla konfrontacji różnych koncepcji teoretycznych. W doktrynie została sformułowana teoria podwójnego zobowiązania oraz teoria akcesoryjnej odpowiedzialności za cudzy dług. Pierwsza z nich zakłada, że wspólnik podejmując czynność zobowiązującą zobowiązuje i spółkę i poszczególnych jej wspólników. Odpowiedzialność wspólników istnieje wtedy, gdy tak wynika z treści czynności prawnej, a osoba trzecia względem spółki nie miała możliwości rozpoznania, że odpowiada jedynie spółka. Według teorii odpowiedzialności akcesoryjnej osobista odpowiedzialność wspólnika stanowi przykład akcesoryjnej odpowiedzialności za cudzy dług.²⁶²

3.6. Modyfikacje podmiotowe

Gesellschaft des bürgerlichen Rechts jest spółką osobową, którą charakteryzuje trwałość składu osobowego. Wspólnicy nie mogą więc wymieniać się swobodnie. Ustawodawca chroni stałość składu osobowego spółki poprzez wprowadzenie zakazu rozporządzenia udziałem. Zezwala natomiast na wystąpienie i wykluczenie wspólnika,

²⁵⁸ Zob. §§ 427 i 421 BGB;

²⁵⁹ P. Ulmer, op. cit., s. 286 i nast.;

²⁶⁰ Zob. G. Hueck, Ch. Windbichler, op. cit., s. 62;

²⁶¹ Ch. Knödler, op. cit., s. 69;

²⁶² K. Schmidt, op. cit., s. 1786 i nast.; także w orzecznictwie BGHZ 154, 88, 93;

przystąpienie nowego wspólnika oraz kontynuowanie działalności ze spadkobiercami zmarłego wspólnika.

a. Zbycie udziału

Wspólnik nie może rozporządzać udziałem w majątku spółki ani w poszczególnych składnikach tego majątku²⁶³.

Jednakże nowsza doktryna niemiecka modyfikuje zakaz ustawowy w ten sposób, że dopuszcza możliwość przeniesienia ogółu praw i obowiązków w spółce na osobę trzecią na mocy uprzednich postanowień umownych i za zgodą wszystkich wspólników²⁶⁴. W opinii przedstawicieli tej teorii wkład i członkostwo powinny być przekazane równocześnie.²⁶⁵ Do translatywnego przeniesienia członkostwa w drodze czynności *inter vivos* zastosowanie znajdują przepisy o ochronie nabywcy w dobrej wierze. Zbywający wspólnik i nowy wspólnik powinni w pisemnym porozumieniu określić stosunek, w jakim prawa i zobowiązania z umowy spółki przechodzą na nowego wspólnika. Nieustalenie skutkuje, że wszystkie prawa i obowiązki wynikające z umowy przechodzą na nowego wspólnika. W tej sytuacji wymagane jest także zawarcie umowy pomiędzy nowym wspólnikiem a wspólnikami „starymi”.

b. Wystąpienie ze spółki

Wspólnik może wystąpić ze spółki na mocy wypowiedzenia dalszego w niej uczestnictwa zgłoszonego przez niego albo jego wierzyciela osobistego. Jeżeli w umowie spółki postanowiono, że będzie ona trwać nadal nawet, jeśli jeden ze wspólników wypowie umowę spółki, umrze lub zostanie wszczęte postępowanie upadłościowe w stosunku do jego majątku - to w takim przypadku wspólnik, z którego osobą związane są wymienione zdarzenia występuje ze spółki. Co do odpowiedzialności występującego odpowiednie zastosowanie znajdują przepisy obowiązujące dla spółek handlowych²⁶⁶.

Wspólnik występujący ze spółki bierze udział w zysku i stracie, które wynikają ze spraw zawisłych na moment jego wystąpienia ze spółki. Pozostali wspólnicy są

²⁶³ Por. § 719 ust. 1 BGB;

²⁶⁴ G. Hueck, Ch. Windbichler, op. cit., s. 105;

²⁶⁵ Ch. Knödler, op. cit., s. 70;

²⁶⁶ Por. § 736 BGB;

uprawnieni zakończyć te sprawy w taki sposób, jaki wydaje się być według nich najbardziej korzystny. Wspólnik występujący może zażądać na koniec każdego roku zdania rachunku (sprawozdania) ze spraw w międzyczasie zakończonych, wypłaty kwoty mu należnej i informacji o sprawach jeszcze zawisłych²⁶⁷.

c. Wyłączenie wspólnika

Wspólnik może zostać wyłączony ze spółki z ważnych powodów. Przykładowy katalog ważnych powodów powinien być określony przy zawieraniu umowy spółki. Prawo do wyłączenia przysługuje łącznie pozostałym wspólnikom. Wyłączenie następuje poprzez oświadczenie złożone wspólnikowi wyłączanemu²⁶⁸.

W sytuacji, gdy jeden ze wspólników zostaje wyłączony ze spółki, to jego udział w majątku spółki przechodzi na pozostałych wspólników (udział wykluczanego „przyrasta” na rzecz pozostałych w spółce). Zobowiązani są oni do zwrotu wyłączonego wspólnikowi przedmiotów, które przekazał spółce do używania, do zwolnienia go ze wspólnych długów oraz do wypłacenia mu tego, co otrzymałby gdyby spółka była rozwiązana na chwilę jego wyłączenia ze spółki. Jeśli długi nie są jeszcze wymagalne, to wspólnicy mogą zamiast zwolnienia wyłączonego wspólnika z tych długów, udzielić mu zabezpieczenia. Jeśli jest to konieczne, wartość majątku spółki ustala się w drodze oszacowania²⁶⁹.

W przypadku, gdy wartość majątku nie jest wystarczająca do pokrycia wspólnych długów i wkładów, to wspólnik wyłączony odpowiada za brakującą kwotę w stosunku do swojego udziału w stracie²⁷⁰.

d. Przeniesienie udziału i przyjęcie nowego wspólnika

Umowa spółki może przewidywać, że w razie śmierci jednego ze wspólników spółka będzie kontynuowana ze spadkobiercami zmarłego. Wstąpienie spadkobierców zmarłego wspólnika następuje wówczas z mocy prawa albo na skutek złożenia oświadczenia woli.²⁷¹

²⁶⁷ Por. § 740 BGB;

²⁶⁸ Por. § 737 BGB;

²⁶⁹ Por. § 738 BGB;

²⁷⁰ Por. § 739 BGB;

²⁷¹ Ch. Knödler, op. cit., s. 70;

Dopuszczalna jest także zmiana kręgu osobowego wspólników poprzez przyjęcie nowego wspólnika. Przystąpienie osoby trzeciej do spółki wiąże się ze zmianą dotychczasowej umowy i zawiązaniem nowego stosunku umownego pomiędzy dotychczasowymi wspólnikami a osobą nowo przyjmowaną. Dochodzi wówczas do tzw. konstytutywnego, pierwotnego nabycia członkostwa w spółce cywilnej.

3.7. Rozwiązanie i likwidacja

Przyczynami, które powodują rozwiązanie spółki cywilnej są:

- rozwiązanie z ważnych powodów spółki zawartej na czas oznaczony²⁷²,
- upływ określonego czasu²⁷³,
- wypowiedzenie umowy przez wspólnika lub wierzyciela osobistego wspólnika²⁷⁴,
- osiągnięcie lub niemożność osiągnięcia zakładanego celu²⁷⁵,
- śmierć wspólnika²⁷⁶,
- wszczęcie postępowania upadłościowego w stosunku do majątku spółki lub wspólnika²⁷⁷,
- ustąpienie wszystkich wspólników poza jednym.

Pomimo upływu czasu, na jaki spółka została zawarta, śmierci wspólnika, otwarcia postępowania upadłościowego, wypowiedzenia umowy przez wspólnika lub jego wierzyciela, wspólnicy mogą zdecydować o dalszej kontynuacji spółki.

Jeśli spółka została zawarta na czas określony to rozwiązanie jej przed upływem tego okresu jest dopuszczalne, gdy zachodzi ku temu ważny powód. Ważny powód zachodzi w szczególności, gdy:

- wspólnik świadomie nie wykonał zobowiązania spoczywającego na nim według umowy spółki, dopuścił się rażącego niedbalstwa lub jeśli wypełnienie takiego obowiązku jest niemożliwe,
- wspólnik ukończył 18 lat.

Osoba, która stała się pełnoletnią może rozwiązać spółkę po ukończeniu 18 lat, ale tylko w ciągu trzech miesięcy od momentu, w którym dowiedziała się o tym, że jest

²⁷² Zob. § 723 BGB;

²⁷³ Zob. § 724 BGB;

²⁷⁴ Zob. § 725 BGB;

²⁷⁵ Zob. § 726 BGB;

²⁷⁶ Zob. § 727 BGB;

²⁷⁷ Zob. § 728 BGB;

wspólnikiem lub od momentu, w którym powinna się o tym była dowiedzieć. Prawo rozwiązania nie przysługuje w przypadku, gdy wspólnik był uprawniony odnośnie przedmiotu działalności spółki do samodzielnej działalności lub jeśli celem spółki było zaspokajanie jego osobistych potrzeb. W przypadku upoważnienia małoletniego przez przedstawiciela ustawowego za zezwoleniem sądu opiekuńczego do samodzielnego prowadzenia firmy, małoletni ma pełną zdolność do tych czynności prawnych, które wiążą się z prowadzeniem tej firmy. Wyłączone są czynności prawne, do których przedstawiciel ustawy potrzebuje zezwolenia sądu opiekuńczego. Upoważnienie może zostać cofnięte przez przedstawiciela ustawowego tylko za zezwoleniem sądu opiekuńczego. Na takich samych warunkach dopuszczalne jest - jeżeli został oznaczony termin wypowiedzenia - wypowiedzenie bez zachowania tego terminu. Rozwiązanie nie może nastąpić przedwcześnie, chyba że zajdzie ku temu ważny powód. W przypadku, gdy wspólnik rozwiąże spółkę w niewłaściwym czasie, to zobowiązany będzie do naprawienia szkody pozostałym wspólnikom, która powstała przez to rozwiązanie. Postanowienie, w którym wyłączona została możliwość rozwiązania spółki, lub ograniczające tę możliwość jest nieważne²⁷⁸.

Jeżeli spółka została zawarta na okres całego życia wspólnika, to może ona zostać rozwiązana w taki sam sposób jak spółka zawarta na czas nieokreślony. To samo dotyczy przypadku, gdy prowadzenie spółki jest w sposób dorozumiany kontynuowane po upływie określonego czasu.

Roszczenie o rozwiązanie spółki przysługuje także wierzycielom, na rzecz których prowadzone jest zajęcie. W sytuacji, kiedy wierzyciel wspólnika uzyskał zajęcie jego udziału w majątku spółki, to może on rozwiązać spółkę bez zachowania terminu do rozwiązania, o ile tytuł wykonawczy nie jest tylko tymczasowo wykonalny. O ile spółka istnieje, to wierzyciel nie może dochodzić roszczeń z praw wspólnika wynikających ze stosunku spółki, z wyjątkiem roszczenia o udział w zysku. Spółka może być kontynuowana nadal na mocy uchwały pozostałych wspólników.²⁷⁹

Rozwiązanie spółki może nastąpić także na skutek realizacji lub braku możliwości zrealizowania zakładanego celu. Spółka przestaje istnieć w przypadku, kiedy zostanie osiągnięty zamierzony cel lub jego osiągnięcie stało się niemożliwe²⁸⁰.

²⁷⁸ Por. § 723 BGB;

²⁷⁹ K. Schmidt, op. cit., s. 1760 i nast.;

²⁸⁰ Por. § 726 BGB;

Przyczyną rozwiązania wskazaną przez ustawodawcę jest także śmierć wspólnika, o ile co innego nie wynika z umowy spółki. W przypadku rozwiązania spółki, spadkobierca zmarłego wspólnika musi zawiadomić niezwłocznie pozostałych wspólników o jego śmierci, jeśli w związku ze zwłoką związane byłoby niebezpieczeństwo kontynuowania prowadzenia spraw spółki, które należały do spadkodawcy na podstawie umowy spółki, aż do momentu, kiedy pozostali wspólnicy będą mogli prowadzić z nim wspólnie sprawy spółki. Pozostali wspólnicy zobowiązani są do kontynuowania powierzonych im spraw. Spółkę uważa się za istniejącą dalej²⁸¹.

Spółka ulega rozwiązaniu w sytuacji otwarcia postępowania upadłościowego w stosunku do spółki lub wspólnika. Jeśli postępowanie zostało umorzone na wniosek dłużnika albo zawieszono po zatwierdzeniu planu, który przewidywał dalsze istnienie spółki, to wspólnicy mogą uchwalić kontynuowanie spółki²⁸².

W przypadku rozwiązania spółki uprawnienie wspólnika do prowadzenia jej spraw trwa nadal aż do momentu dowiedzenia się przez niego o rozwiązaniu spółki lub do momentu, kiedy powinien on dowiedzieć się o jej rozwiązaniu. To samo dotyczy przypadku kontynuowania spółki – dla uprawnienia prowadzenia spraw przez wspólnika, który występuje ze spółki lub w przypadku jej innego rodzaju strat²⁸³.

Zajście przyczyny rozwiązania nie musi prowadzić do definitywnego ustania bytu spółki. Zasadniczo definitywne zakończenie bytu spółki następuje po przeprowadzeniu procesu likwidacyjnego. Wspólnikom przysługuje jednakże prawo wyboru²⁸⁴ rozliczenia związanego z ustaniem spółki.

Jeśli cel rozliczenia tego wymaga, uważa się, że spółka jest „kontynuowana” dla zakończenia spraw zawisłych, podjęcia spraw nowych, które potrzebne są do zakończenia spraw, jak również w celu zachowania i zarządzania majątkiem spółki. Przysługujące wspólnikowi według umowy spółki uprawnienie do prowadzenia spraw spółki ustaje wraz z jej rozwiązaniem, jeśli z umowy spółki nie wynika nic innego; prowadzenie spraw spółki przysługuje wszystkim wspólnikom łącznie, aż cel podziału zostanie osiągnięty²⁸⁵.

²⁸¹ Por. § 727 BGB;

²⁸² Por. § 728 BGB;

²⁸³ Por. § 729 BGB;

²⁸⁴ Zob. § 731 BGB;

²⁸⁵ Por. § 730 BGB;

W braku odmiennych postanowień, przedmioty, które wspólnik przekazał do używania, zostają mu zwrócone. Za przedmiot przypadkowo zagubiony lub zniszczony nie można żądać odszkodowania²⁸⁶.

Z majątku spółki pokrywa się najpierw wspólne długi wraz z tymi, które przysługują wierzycielom od wspólników oraz długi, które mają spłacić jedni wspólnicy na rzecz pozostałych wspólników. Jeśli dług nie jest jeszcze wymagalny albo jest sporny, to należy zatrzymać to, co jest konieczne do jego wyrównania. Z majątku wspólnego pozostałego po spłaceniu długów, zwraca się wkłady. Za wniesienie wkładów niepieniężnych, zwraca się ich wartość, jaką miały w chwili ich wniesienia. Rekompensaty nie można żądać za świadczone usługi lub za przekazanie rzeczy do używania. Majątek spółki – o ile to konieczne – powinien zostać przeliczony na pieniądze w celu spłacenia długów i rozliczenia wkładów. Jeżeli po spłaceniu długów i rozliczeniu wkładów zostanie nadwyżka, to przysługuje ona wspólnikom w stosunku do ich udziałów w zysku. Jeśli majątek spółki nie wystarczy do spłacenia długów i rozliczenia wkładów, to wspólnicy muszą pokryć brakującą kwotę w stosunku, w jakim odpowiadają oni za straty. W przypadku, gdy jeden ze wspólników nie może uiścić przypadającej na niego (brakującej) kwoty, to pozostali wspólnicy ponoszą koszty za niego w takim samym stosunku²⁸⁷.

§ 4.

Spółka cywilna w prawie austriackim

4.1. Uwagi ogólne

Allgemeines Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie reguluje „spółkę do wspólnego zarobku” zwaną także „spółką zarobkową” (*ABGB-Gesellschaft*) w rozdziale 27 - „o umowach dotyczących wspólnych dóbr”, w §§ 1175–1216 ABGB.²⁸⁸ Do fragmentarycznego unormowania w zakresie prowadzenia spraw spółki i podziału zysku niepieniężnego odpowiednie zastosowanie znajdują przepisy §§ 830 i 833-843 ABGB dotyczące wspólności. Natomiast do reprezentantów spółek prowadzących działalność gospodarczą stosuje się

²⁸⁶ Por. § 732 BGB;

²⁸⁷ Por. § 733 BGB;

²⁸⁸ Tekst ustawy zamieszcza www.jusline.at

przepis § 1028 ABGB dotyczący pełnomocnictwa ogólnego. Przepisy regulujące spółkę cywilną stosuje się odpowiednio do spółek handlowych, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej²⁸⁹.

Forma spółki zarobkowej wykorzystywana jest głównie do prowadzenia tzw. małego przedsiębiorstwa, co związane jest z określonym, dopuszczalnym pułapem rocznego obrotu. W jej ramach nie można prowadzić przedsiębiorstwa handlowego, jako formy zastrzeżonej dla handlowych spółek osobowych. Możliwe jest natomiast założenie spółki zarobkowej o charakterze niegospodarczym.²⁹⁰

W 1990 r.²⁹¹ system prawa austriackiego rozszerzono o dwa nowe typy spółek: otwartą spółkę zarobkową i komandytową spółkę zarobkową, zbliżone w swojej konstrukcji do handlowych spółek osobowych.

4.2. Źródło powstania

Spółka zarobkowa powstaje na mocy umowy, w której dwie lub więcej osób uzgadnia połączenie starań lub rzeczy dla wspólnej korzyści²⁹². Do założenia spółki zarobkowej konieczna jest konsensualna umowa, o zasadniczo niesformalizowanym charakterze. Koniecznym jej elementem jest zobowiązanie współników do współdziałania celem osiągnięcia wspólnej korzyści.²⁹³ Ustawa wprowadza rygor nieważności umowy w sytuacji, gdy wnoszone do spółki dobro nie jest opisane i skatalogowane²⁹⁴.

4.3. Charakter prawny

Konstrukcja prawna spółki zarobkowej wzorowana jest na rzymskiej *societas*. Wszelkie transakcje zawierane ze spółką, faktycznie dokonywane są z jej współnikami. Wspólnicy, jako strona występują także we wszelkich czynnościach prawno -

²⁸⁹ Por. § 1216 ABGB;

²⁹⁰ Ch. Faistenberger, H. Barta, B. Eccher, *Österreichisches Schuldrecht*, Wien 1988, s. 299;

²⁹¹ Zob. ustawa z dnia 25 kwietnia 1990 r. - o rejestrowanych spółkach zarobkowych (*Gesetz über eingetragene Erwerbsgesellschaften* BGBl. 1990, 257);

²⁹² Por. § 1175 ABGB;

²⁹³ R. Strasser, *Die Bedigung der Gesellschaft nach bürgerlichem Recht*, Wien 1969, s. 10 i nast.;

²⁹⁴ Por. § 1178 ABGB;

administracyjnych.²⁹⁵ Spółka zarobkowa działa pod nazwą, na którą składają się imiona i nazwiska wszystkich wspólników.

Jeżeli działalność w formie spółki zarobkowej podejmują podmioty gospodarcze wymagany jest wpis w odpowiednim rejestrze, a w innych sytuacjach wystarczające jest ujawnienie spółki w księgach handlowych²⁹⁶. Na tle prowadzenia działalności w formie spółki zarobkowej przez podmioty handlowe w doktrynie sformułowano pogląd o przyznaniu jej zdolności prawnej, sądowej, upadłościowej i układowej.²⁹⁷ Dominującym pozostaje jednak pogląd formułowany przez zwolenników tradycyjnego modelu spółki zarobkowej.²⁹⁸ Spółka zarobkowa nie ma przyznanej podmiotowości prawnej.

4.4. Stosunki wewnętrzne

a. Majątek

Wszystko, co zostało wyraźnie przeznaczone dla prowadzenia wspólnego przedsiębiorstwa tworzy „kapitał początkowy spółki”, od którego odróżnia się majątek spółki, jako podlegającą ciągłym zmianom sumę wszystkich wartości majątkowych. Majątek spółki jest wyodrębniony od majątków osobistych poszczególnych wspólników²⁹⁹.

W braku odmiennych postanowień, każdy ze wspólników zobowiązany jest do równego udziału we wspólnym kapitale początkowym³⁰⁰. Wspólnicy mogą wnieść do spółki zarówno majątek obecny jak i przyszły, ale nienabyty w drodze dziedziczenia, chyba że takie uprawnienie zaznaczono w umowie spółki.

Kodeks austriacki w zakresie świadczeń na rzecz spółki wyróżnia „współdziałanie” oraz „wkład do majątku”. W oparciu o przepisy ustawy³⁰¹ można stwierdzić, że współdziałanie to takie świadczenie, które ma celu realizację celu spółki, natomiast wniesienie wkładu powiększa majątek spółki.

²⁹⁵ T. Hofmann, *Zivil – Und gesellschaftsrechtliche Aspekte*, Wien 2008, s. 25-37; *Zivilrecht, Wirtschaftsrecht*, Broschiert - Nomogesetze 2007/2008, s. 15-27;

²⁹⁶ Por. § 1179 ABGB;

²⁹⁷ G. Thiery, *Die Gesellschaft bürgerlichen Rechts als Unternehmer*, Wien 1989, s.149-152;

²⁹⁸ Zob. H. Hämmerle, H. Wunsch, *Handelsrecht*, Tom II, Graz-Wien-Köln 1991, s. 35;

²⁹⁹ Por. § 1182 ABGB;

³⁰⁰ Por. § 1184 ABGB;

³⁰¹ Zob. §§ 1182-1185 ABGB;

Zobowiązanie wspólników do współdziałania może być skonkretyzowane w postaci powinności wniesienia wkładu.³⁰² Rodzaj i wysokość wkładów określa umowa spółki. Przedmiotem wkładu do spółki mogą być pojedyncze rzeczy, sumy i rodzaje rzeczy. Rzeczy wnoszone są do spółki na współwłasność, do używania, albo według oszacowania. Świadczenie wyłącznie pracy stanowi realizację obowiązku działania na rzecz wspólnej korzyści.

Wspólnicy mogą zdecydować o zwiększeniu wartości wkładów do majątku spółki. W sytuacji, kiedy bez powiększenia wkładów niemożliwie jest osiągnięcie wspólnych celów, wspólnik sprzeciwiający się zwiększeniu swojego wkładu może wystąpić ze spółki³⁰³. Każdy wspólnik odpowiada za szkodę, którą wyrządził spółce z własnej winy. Jeżeli jednak wspólnik ten przysporzył spółce korzyści, powinno mieć miejsce stosowne potrącenie³⁰⁴.

Majątek, który pozostaje po odjęciu wszystkich kosztów oraz strat jest zyskiem spółki³⁰⁵. Zysk jest dzielony proporcjonalnie do wartości wniesionych na majątek wkładów, a wartość prac wykonywanych przez wszystkich wspólników znosi się wzajemnie³⁰⁶. W przypadku, gdy jeden lub kilku wspólników świadczą dla spółki tylko pracę bądź wykonują pracę obok wniesionych wkładów i brak jest porozumienia, co do podziału zysku, podziału takiego może dokonać sąd. Sąd dzieląc zysk bierze pod uwagę ważność interesów, poniesiony trud oraz osiągnięte poprzez starania wspólnika korzyści³⁰⁷.

W przypadku zysku niepieniężnego, tylko w formie innych rodzajowych korzyści, jego podział następuje według przepisów o zniesieniu współwłasności³⁰⁸. Spółka może przyznać wspólnikowi większy zysk aniżeli ten wynikający z jego udziału, jeżeli przemawiają za tym szczególne cechy lub starania danego wspólnika³⁰⁹. W doktrynie austriackiej powszechnie przyjmuje się, iż nie można wyłączyć wspólnika od udziału w zysku, dopuszczalne jest natomiast wyłączenie go od uczestnictwa w

³⁰² R. Strasser, op. cit., s. 15 i nast.;

³⁰³ Por. § 1189 ABGB;

³⁰⁴ Por. § 1190 ABGB;

³⁰⁵ Por. § 1191 ABGB;

³⁰⁶ Por. § 1192 ABGB;

³⁰⁷ Por. § 1193 ABGB;

³⁰⁸ Zob. §§ 840-843 ABGB;

³⁰⁹ Por. § 1197 ABGB;

pokrywaniu straty.³¹⁰ Strata spółki jest dzielona na zasadach odpowiadających podziałowi zysku. Wspólnik, który nie dał żadnego kapitału „traci swoje starania”³¹¹.

Nie można żądać rachunku końcowego oraz podziału zysków lub strat przed zakończeniem istnienia spółki. Jeżeli jednak spółka prowadzi działalność przez kilka lat lub przynosi zysk liczony w skali roku, wspólnikom przysługuje - w sytuacji, gdy główny cel spółki na tym nie ucierpi – prawo do corocznego rachunku i podziału zysku³¹².

b. Prowadzenie spraw spółki

Wszyscy wspólnicy są zobowiązani do współdziałania dla osiągnięcia wspólnej korzyści, bez względu na wielkość udziałów. Spory rozstrzygane są większością głosów, liczoną w stosunku do wielkości udziałów kapitałowych³¹³. Z głosowania wyłączony jest wspólnik, który świadczy na rzecz spółki wyłącznie pracą. W zakresie spraw wykraczających poza ramy tzw. zwykłych czynności wspólnicy przegłosowani oraz świadczący tylko pracą są uprawnieni do żądania zabezpieczenia mogących powstać szkód, a w sytuacji nieudzielenia zabezpieczenia wystąpić ze spółki³¹⁴.

Wspólnik nie może powierzyć obowiązku współdziałania osobie trzeciej, nie może przyjąć osoby trzeciej do spółki ani też prowadzić spraw ze szkodą dla spółki³¹⁵. Obowiązki wspólników powinny być dokładnie określone w umowie³¹⁶. Prowadzenie spraw spółki można powierzyć jednemu lub kilku wspólnikom albo zarządcy zewnętrznemu na mocy jednomyślnej uchwały wspólników.³¹⁷ Wspólnik lub osoba trzecia, którym powierzono administrowanie (zarząd) sprawami spółki są zobowiązani do starannego prowadzenia zadań i należytego rozliczenia. Ponadto zarządca przy prowadzeniu spraw kieruje się wytycznymi większości wspólników. W sytuacji nierzetelnego wykonywania zarządu sprawami spółki, wspólnikowi przysługuje prawo do domagania się wyczerpującego rachunku za wybrany okres działalności spółki. Pozbawienie wspólnika prawa prowadzenia spraw spółki jest możliwe wyłącznie z

³¹⁰ Zob. R. Holzhammer, M. Roth, *Gesellschaftsrecht*, Wien-New York 1997, s. 25;

³¹¹ Por. § 1197 ABGB;

³¹² Por. § 1199 ABGB;

³¹³ Por. § 833 ABGB;

³¹⁴ Por. § 834 ABGB;

³¹⁵ Por. § 1186 ABGB;

³¹⁶ Por. § 1187 ABGB;

³¹⁷ Por. §§ 836 w zw. z 1188 ABGB;

ważnych powodów, w drodze postępowania sądowego. Każdy wspólnik może w każdym czasie na własny koszt przejrzeć księgi i dokumenty spółki. O ile jest potrzebne zezwolenie na prowadzenie określonego rodzaju działalności gospodarczej, obowiązek uzyskania tego zezwolenia obciąża wszystkich wspólników.³¹⁸

4.5. Stosunki zewnętrzne

a. Reprezentacja

Prawo austriackie nie zawiera szczegółowego uregulowania zasad reprezentacji. Generalnie przyjmuje się, że zasady obowiązujące przy prowadzeniu spraw spółki obowiązują także w sferze reprezentacji. Regułą pozostaje więc reprezentacja łączna i rozstrzyganie sporów decyzją większości. Bez wyraźnej lub dorozumianej zgody wspólników lub ich pełnomocników, spółka nie może zobowiązać się wobec osób trzecich. W przypadku, gdy spółka prowadzi działalność gospodarczą, prawo do prowadzenia firmy przyznane jednemu lub kilku z grona wspólników, ma charakter pełnomocnictwa ogólnego³¹⁹.

b. Odpowiedzialność

Reguły odpowiedzialności za zobowiązania spółki zarobkowej mają charakter złożony. Zasadniczo podstawą zaspokojenia roszczeń wierzycieli jest majątek spółki. Wspólnik może posiadać majątek odrębny od tego, który wniósł do wspólnego majątku spółki. Prawa i zobowiązania przysługujące osobie trzeciej względem spółki muszą być zatem odróżniane od praw i zobowiązań w stosunku do pojedynczego wspólnika³²⁰. Za zobowiązania spółki wspólnicy odpowiadają majątkiem spółki oraz swoimi majątkami osobistymi proporcjonalnie do wysokości swoich udziałów kapitałowych. Natomiast zasady odpowiedzialności solidarnej wiążą wspólników w stosunkach pomiędzy podmiotami gospodarczymi, gdzie podstawą solidarności jest porozumienie wspólników (jeden za wszystkich i wszyscy za jednego będą odpowiedzialni)³²¹.

³¹⁸ T. Hofmann, op. cit., s. 30-34;

³¹⁹ Por. § 1201 ABGB;

³²⁰ Por. § 1202 ABGB;

³²¹ Por. § 1203 ABGB;

4.6. Modyfikacje podmiotowe

Przekształcenia podmiotowe w ramach spółki mogą być następstwem: przyjęcia nowego wspólnika, przeniesienia członkostwa³²² albo ustąpienia wspólnika ze spółki wskutek jego śmierci, wystąpienia czy wykluczenia. Podstawa zmiany składu osobowego może wynikać z przepisów ustawy, jak i z decyzji samych wspólników.

a. Przeniesienie udziału

Ogół praw i obowiązków zmarłego wspólnika w spółkach prowadzonych przez osoby nieprowadzące działalności gospodarczej z reguły nie przechodzi na spadkobierców wspólnika. W umowie spółki można jednak postanowić o wstąpieniu spadkobierców na miejsce zmarłego. Wchodzą oni do spółki z chwilą przyjęcia spadku. Jeżeli umowa nie przewiduje takiego następstwa, spadkobiercom przysługuje żądanie o dokonanie stosownego rozliczenia³²³.

Natomiast co do spółek tworzonych przez przedsiębiorców obowiązuje domniemanie o dziedziczeniu członkostwa.

b. Ustąpienie wspólnika

Wspólnikowi przysługuje prawo wypowiedzenia umowy.³²⁴ Jeżeli możliwość wypowiedzenia nie jest zapisana w umowie, to zgodę na wypowiedzenie muszą wyrazić pozostali wspólnicy. Wypowiedzenie spółki zawartej na czas nieoznaczony nie może nastąpić podstępnie lub w niedogodnym czasie³²⁵. Wypowiedzenie umowy spółki przed terminem, na jaki została zawarta może nastąpić w sytuacji, gdy wspólnik, od którego prowadzenie przedsiębiorstwa przede wszystkim zależy zmarł lub wystąpił ze spółki.³²⁶ Wypowiedzenie jest skuteczne z dniem wystąpienia zdarzenia.³²⁷

Wspólnik może zostać wykluczony ze spółki. Przyczynami wykluczenia wspólnika ze spółki zarobkowej są:

³²² Zob. G. Schummer, *Personengesellschaften*, Wien 2002, s. 19;

³²³ Por. § 1206 ABGB;

³²⁴ Zob. § 1211 ABGB;

³²⁵ Por. §§ 830 w zw. z 1212 ABGB;

³²⁶ Ch. Faistenberger, H. Barta, B. Eccher, op. cit., s. 320;

³²⁷ Zob. R. Holzhammer, op. cit., s. 33;

- niewykonywanie istotnych postanowień umowy spółki,
- ogłoszenie upadłości wspólnika,
- utrata zaufania pozostałych wspólników wskutek umyślnego popełnienia jednego lub kilku czynów karalnych, zagrożonych karą co najmniej jednego roku pozbawienia wolności³²⁸,
- niewykonanie obowiązku uiszczenia dopłat³²⁹.

Wykluczenie wspólnika jest dopuszczalne zarówno w spółkach zawiązanych na czas oznaczony jak i nieoznaczony.

4.7. Rozwiązanie i likwidacja

Kodeks austriacki nie omawia szczegółowo skutków wystąpienia przyczyny rozwiązania spółki i procedury likwidacyjnej. Wyliczenie przyczyn rozwiązania spółki nie ma charakteru enumeratywnego i może zostać uzupełniane zapisami umowy.

Spółka może zostać rozwiązana wskutek:

- osiągnięcia lub niemożliwości zrealizowania zakładanego celu,
- upływu czasu, na jaki została zawiązana,
- utraty przez spółkę kapitału początkowego³³⁰,
- innych przyczyn wskazanych w umowie³³¹.

Pomimo upływu czasu, na jaki spółka była zawarta, jej działalność może dalej być kontynuowana na mocy wyraźnego lub dorozumianego przedłużenia.

W sytuacji utraty przez spółkę kapitału początkowego, wspólnicy mogą postanowić o obowiązku wniesienia dopłat³³².

Podział majątku spółki po jej rozwiązaniu następuje według reguł określających podział rzeczy wspólnej przy współwłasności³³³. W pierwszej kolejności spłacane są zobowiązania spółki, zwracane wkłady wniesione do użytkowania oraz sporządzany jest rachunek końcowy. Jeżeli podział majątku w naturze nie jest możliwy albo dopuszczalny, można żądać spieniężenia majątku i podziału uzyskanych środków proporcjonalnie do udziałów³³⁴. Podziału majątku dokonują wspólnicy, a w sytuacji,

³²⁸ Por. § 1210 ABGB;

³²⁹ Por. § 1189 ABGB;

³³⁰ Por. § 1205 ABGB;

³³¹ R. Holzhammer, op. cit., s. 35;

³³² Por. § 1189 ABGB;

³³³ Por. § 1215 ABGB;

³³⁴ Por. § 843 ABGB;

gdy zgodny podział nie jest możliwy każdemu wspólnikowi przysługuje prawo wystąpienia na drogę sądową³³⁵.

Nie ma potrzeby przeprowadzania postępowania likwidacyjnego w sytuacji, gdy ze spółki dwuosobowej występuje jeden z jej wspólników. Majątek ustępującego przypada wspólnikowi kontynuującemu działalność spółki, który ma obowiązek rozliczenia się ze wspólnikiem ustępującym³³⁶.

§ 5.

Spółka cywilna w prawie rosyjskim

5.1. Uwagi ogólne

Kodeks cywilny Federacji Rosyjskiej (*Graždanskij Kodeks Rosijskoj Federacji*)³³⁷ jest podstawowym aktem prawnym z zakresu rosyjskiego prawa cywilnego. Kodeks uchwalano w latach 1994-2006, a proces ustawodawczy podzielony był na cztery etapy. Każdy etap kończyła ustawa federalna. Ostatecznie akt składa się z czterech części: ustawy federalnej nr 51 z dnia 21 listopada 1994 roku, ustawy federalnej nr 14 z dnia 26 stycznia 1996 roku, ustawy federalnej nr 146 z dnia 26 listopada 2001 roku, ustawy federalnej nr 230 z dnia 18 grudnia 2006 roku.

Regulacja umowy spółki prostej (*prostojie towariczesstwo*) jest zawarta w rozdziale 55 w art. 1041-1053 Gk.³³⁸ W doktrynie rosyjskiej określenia umowa spółki prostej i umowa o wspólnej działalności używane są zamiennie.

5.2. Źródło powstania

Podstawą utworzenia spółki prostej jest umowa, w której dwie lub więcej osób zobowiązuje się połączyć swoje wkłady oraz wspólnie działania, bez zamiaru utworzenia osoby prawnej, w celu uzyskania dochodu lub osiągnięcia innego dowolnego celu. Cel spółki powinien być zgodny z prawem³³⁹. Umowa spółki jest

³³⁵ Por. §§ 830 i 841 ABGB;

³³⁶ Por. § 1206 ABGB;

³³⁷ Tekst ustawy zamieszcza www.poleweh.ru

³³⁸ O.N. Sadikow, *Komentarij k Graždanskomu Kodeksu Rosijskoj Federacji (postatiejnyj)*, Moskwa 2007, s. 231 i nast.;

³³⁹ Por. art. 1041 pkt 1 Gk;

aktem konsensualnym, opartym na wzajemnym porozumieniu wspólników w zakresie konstytutywnych elementów tworzonej spółki.

Stronami umowy spółki prostej, zawieranej dla prowadzenia działalności gospodarczej, mogą być tylko indywidualni przedsiębiorcy lub przedsiębiorstwa komercyjne³⁴⁰. Z grona wspólników tzw. prostej spółki komercyjnej wyłączone są: osoby fizyczne, skarb państwa, państwowe i komunalne osoby prawne. Spółki o charakterze niekomercyjnym mogą tworzyć zarówno osoby fizyczne jak i prawne.³⁴¹

Sporządzenie umowy spółki w formie pisemnej jest wymagane, gdy do grona wspólników należy osoba prawna. Forma pisemna dla celów dowodowych zastrzeżona jest także dla umów o wartości przekraczającej nie mniej niż 10 razy ustanowione przez prawo minimalne wynagrodzenie z tytułu pracy, natomiast w przypadkach przewidzianych prawem – niezależnie od wysokości kwoty³⁴².

5.3. Charakter prawny

Spółka prosta nie ma przyznanej osobowości prawnej. Zamiarem osób zakładających spółkę prostą nie jest utworzenie osoby prawnej.³⁴³ W swojej istocie jest ona umownym zrzeszeniem osób reprezentujących siebie nawzajem. Tylko wspólnicy występują w charakterze strony tak aktywnej, jak i pasywnej w postępowaniach sądowych.

5.4. Stosunki wewnętrzne

a. Majątek

Wkładem do spółki prostej mogą być:

- środki pieniężne,
- rzeczy,
- prawa majątkowe i niemajątkowe,
- wiedza profesjonalna i nieprofesjonalna,

³⁴⁰ Por. art. 1041 pkt 2 Gk;

³⁴¹ Zob. J.W. Jelisiejew (w.) *Graždanskoje prawo*, pod red. A.P. Siergiejewa, J.K. Tolstowa, Moskwa 1997, s. 652-667;

³⁴² Por. art. 161 Gk;

³⁴³ Zob. art. 1041 pkt 1 Gk;

- umiejętności,
- wprawa,
- opinia służbowa,
- kontakty służbowe³⁴⁴.

Domniemywa się, że wkłady wnoszone do spółki są jednakowej wartości, chyba że co innego wynika z umowy spółki lub z okoliczności faktycznych. Wspólnicy mogą postanowić o dokonaniu oszacowania wartości wkładu³⁴⁵.

Wkłady oraz dochody uzyskiwane w toku prowadzenia działalności spółki tworzą wspólny majątek wspólników.³⁴⁶ Umowa spółki może przewidywać, że wspólnik wnosi tytułem wkładu nie majątek, a tylko prawo do władania nim przez wspólników. Zawiązana przez wspólników współwłasność ma charakter ułamkowy.³⁴⁷

Wspólnicy uzgadniają zasady dysponowania wspólnym majątkiem, natomiast w braku porozumienia reguły korzystania może określić sąd³⁴⁸. Każdy ze wspólników może domagać się, aby wniesiony do spółki majątek był wykorzystywany we wspólnym celu. Obowiązki wspólników w zakresie utrzymania wspólnego majątku oraz tryb pokrycia strat, związanych bezpośrednio z pełnieniem tych obowiązków, reguluje umowa spółki prostej³⁴⁹. Dysponowanie majątkiem przez jednego ze wspólników wymaga zgody wszystkich wspólników. Wspólnikowi przysługuje prawo do zbycia udziału, obciążenia, darowania lub innego rozporządzenia³⁵⁰. Natomiast prawo do władania, korzystania i rozporządzania majątkiem będącym we wspólności wywołuje skutki tylko po uzyskaniu zgody wszystkich wspólników.³⁵¹

Wierzyciel osobisty wspólnika może żądać wyodrębnienia udziału wspólnika we wspólnym majątku w celu przeprowadzenia egzekucji. Prawo do żądania powstaje w przypadku niewystarczającej wartości innego majątku wspólnika. W sytuacji, gdy wyodrębnienie bądź oddzielenie udziału w naturze nie jest możliwe lub sprzeciwiają się temu pozostali wspólnicy, wierzyciel ma prawo żądać, aby dłużnik sprzedał swoje udziały pozostałym współwłaścicielom (wspólnikom) po cenie, odpowiadającej wartości rynkowej danego udziału, pod warunkiem, iż środki uzyskane z tytułu

³⁴⁴ Por. art. 1042 pkt 1 Gk;

³⁴⁵ Por. art. 1042 pkt 2 Gk;

³⁴⁶ Zob. art. 1043 Gk;

³⁴⁷ A.M. Erdlewski, *Graždanskij Kodeks Rosijskoj Federacii, Postatiejnyj Kommentarij*, Moskwa 2008, s. 127;

³⁴⁸ Por. art. 1043 pkt 3 Gk;

³⁴⁹ Por. art. 1043 pkt 4 Gk;

³⁵⁰ Por. art. 246 Gk;

³⁵¹ A. M. Erdlewski, op. cit., s. 127;

sprzedaży udziału, zostaną przeznaczone na pokrycie długu. Jeżeli pozostali współwłaściciele odmówią wykupienia udziału dłużnika, wierzyciel ma prawo żądać sądowego wyegzekwowania należności z tytułu udziału dłużnika we wspólności majątkowej w drodze sprzedaży danego udziału na przetargu publicznym³⁵².

Każdy wspólnik uczestniczy w zyskach i stratach związanych z działalnością spółki. Tryb ponoszenia wydatków oraz pokrycia strat jest określany na podstawie porozumienia stron. Jeżeli nie uzgodniono inaczej, wspólnicy partycypują w kosztach, stratach oraz zyskach proporcjonalnie do wysokości wkładów. Wspólnika nie można wyłączyć od udziału w zyskach i zwolnić od pokrycia straty³⁵³.

b. Prowadzenie spraw spółki

Prawo prowadzenia spraw spółki przysługuje każdemu wspólnikowi. Umowa spółki może przewidywać, że prowadzenie spraw będzie powierzone jednemu lub kilku wspólnikom. Przy łącznym prowadzeniu spraw dla dokonania każdej czynności wymagana jest zgoda wszystkich wspólników³⁵⁴.

Każdy wspólnik, niezależnie od tego, czy jest uprawniony do prowadzenia wspólnych spraw, ma prawo do zapoznania się z całą dokumentacją w zakresie prowadzenia interesów spółki. Zrzeczenie się danego prawa lub jego ograniczenie jest nieważne³⁵⁵.

5.5. Stosunki zewnętrzne

a. Reprezentacja

Podobnie jak przy prowadzeniu spraw spółki, prawo reprezentacji przysługuje każdemu wspólnikowi. Wspólnicy mogą tą kwestię uregulować odmiennie.

W stosunkach z osobami trzecimi, wspólnik uprawniony do dokonywania transakcji w imieniu wszystkich wspólników powinien posiadać pełnomocnictwo, wystawione dla niego przez pozostałych lub umowę spółki prostej sporządzoną w

³⁵² Por. art. 1049 w zw. z 255 Gk;

³⁵³ Por. art. 1046 Gk;

³⁵⁴ Por. art. 1044 pkt 1 Gk;

³⁵⁵ Por. art. 1045 Gk;

formie pisemnej³⁵⁶. Ograniczenie zakresu pełnomocnictwa powinno być zgłoszone kontrahentowi. Jeżeli kontrahent nie wiedział i nie mógł się o tym ograniczeniu dowiedzieć, skutki prawne działania takiego pełnomocnika zobowiązują wszystkich wspólników, których traktuje się jako współwierzycieli i współdłużników³⁵⁷.

Wspólnikowi reprezentującemu spółkę przysługuje zwrot kosztów poniesionych w celu przeprowadzenia transakcji korzystnej dla wszystkich wspólników, zobowiązany jest także do rekompensaty ewentualnych strat³⁵⁸.

b. Odpowiedzialność

Za zobowiązania spółki prostej wspólnicy odpowiadają solidarnie. Reżimem odpowiedzialności solidarnej objęci są wspólnicy zarówno w spółkach prowadzących jak i nieprowadzących działalności gospodarczej³⁵⁹.

Zasady ponoszenia odpowiedzialności mają charakter bezwzględnie wiążący.³⁶⁰

5.6. Modyfikacje podmiotowe

Rosyjski kodeks cywilny nie zawiera szczegółowej regulacji dotyczącej modyfikacji składu osobowego spółki prostej. Na podstawie całokształtu przepisów regulujących spółkę można wskazać, iż zmiana składu osobowego spółki prostej następuje poprzez: wystąpienie wspólnika, przejście udziału zmarłego lub zlikwidowanego wspólnika na jego następcę, zbycie udziału.³⁶¹

Wspólnik może wystąpić ze spółki terminowej i bezterminowej. Powinien on wówczas zawiadomić pozostałych wspólników na trzy miesiące przed planowanym wystąpieniem. Wystąpienie powinno być uzasadnione ważnymi powodami, a w braku takich powodów wspólnik zobowiązany jest do naprawienia szkody pozostałym wspólnikom. Nie jest dopuszczalne pozbawienie prawa wypowiedzenia umowy spółki

³⁵⁶ Por. art. 1044 pkt 2 Gk;

³⁵⁷ Por. art. 1044 pkt 3 Gk;

³⁵⁸ Por. art. 1044 pkt 4;

³⁵⁹ Por. art. 1047 Gk;

³⁶⁰ Zob. D.A. Medwedew, P.W. Kraszennikow, W.F. Jakolew, *Graždanskij Kodeks Rosijskoj Federacji*, Moskwa 2007, s. 191 i nast.;

³⁶¹ Zob. J.W. Jelisiejew, op. cit., s. 680 i nast.;

zawartej bezterminowo³⁶². Wspólnik występujący ze spółki odpowiada za zobowiązania wynikające z działalności spółki istniejące w dniu jego wystąpienia³⁶³.

W sytuacji śmierci jednego ze wspólników lub likwidacji wspólnika będącego osobą prawną możliwe jest dalsze kontynuowanie spółki z następcą danego wspólnika, jeżeli prawo takie wynika z umowy spółki lub porozumienia wspólników³⁶⁴. Natomiast prawo do zbycia udziału wspólnika wynika z ułamkowego charakteru współwłasności.³⁶⁵

5.7. Rozwiązanie i likwidacja

Rosyjski kodeks cywilny do przyczyn rozwiązania spółki zalicza:

- uznanie wspólnika całkowicie lub częściowo niezdolnym do czynności prawnych,
- nieobecność wspólnika przy prowadzeniu wspólnej działalności i nie ustalenie jego miejsca pobytu,
- ogłoszenie jakiegokolwiek ze wspólników niewypłacalnym,
- wyodrębnienie udziału wspólnika na rzecz jego wierzyciela osobistego,
- śmierć wspólnika,
- likwidację lub reorganizację osoby prawnej będącej wspólnikiem,
- upływ terminu, na jaki spółka została zawarta,
- istotne naruszenie warunków umowy przez któregokolwiek ze wspólników,
- osiągnięcie lub brak możliwości osiągnięcia zakładanego celu.

Prawo żądania rozwiązania umowy spółki prostej przysługuje każdemu wspólnikowi, o ile takie żądanie poparte jest ważnymi powodami³⁶⁶.

Pomimo uznania wspólnika całkowicie lub częściowo niezdolnym do czynności prawnych oraz nieustalenia miejsca pobytu nieobecnego wspólnika, umowa spółki prostej lub późniejsze porozumienie mogą przewidywać, iż będzie ona kontynuowana przez pozostałych wspólników. W razie śmierci osoby fizycznej, likwidacji lub reorganizacji osoby prawnej umowa może być kontynuowana z następcą takiego

³⁶² Por. art. 1051 Gk;

³⁶³ Por. art. 1053 Gk;

³⁶⁴ Por. art. 1050 pkt.1 Gk;

³⁶⁵ Zob. art. 246 Gk;

³⁶⁶ Por. art. 1052 Gk;

wspólnika. W przypadku niewypłacalności jednego ze wspólników, pozostali wspólnicy mogą przejąć jego zobowiązania i kontynuować spółkę³⁶⁷.

Po rozwiązaniu spółki rzeczy wniesione do spółki na własność lub do używania powinny zostać zwrócone wnoszącym je wspólnikom. Za używanie rzeczy w toku działalności spółki wspólnikowi nie przysługuje wynagrodzenie, chyba, że co innego wynika z porozumienia stron.

Podział majątku dokonywany jest na podstawie porozumienia między wspólnikami, a w razie braku takiego porozumienia, w postępowaniu sądowym wszczętym na wniosek któregośkolwiek ze wspólników.³⁶⁸

§ 6.

Spółka cywilna w prawie brytyjskim

6.1. Uwagi ogólne

W prawie brytyjskim nie funkcjonuje podział na spółki prawa handlowego i spółki prawa cywilnego. Wynika to z braku formalnego rozróżnienia prawa prywatnego na prawo cywilne i handlowe.³⁶⁹ Poszukując formy najbardziej zbliżonej do polskiej spółki cywilnej, należy wskazać na *private partnership*, *civil law partnership* bądź na *civil law association*. Opisany w niektórych słownikach³⁷⁰ ekwiwalent dosłowny *civil partnership* należy uznać za błędny, bo w prawie angielskim oznacza on związek małżeński pomiędzy osobami tej samej płci. Różnorodnie tłumaczona jest nazwa „spółka osobowa”. W dostępnych publikacjach można spotkać określenia *partnership*, „fałszywych przyjaciół”, *personal partnership* i *private company*. Ich cechą wspólną jest to, że nie posiadają osobowości prawnej.

³⁶⁷ Por. art. 1050 pkt 1 i 2 Gk;

³⁶⁸ Por. art. 1050 pkt 2 Gk;

³⁶⁹ A. Całus, *Przewodnik...*, op. cit., s. 277;

³⁷⁰ Por. J. Jaślan, H. Jaślan, *Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej angielsko – polski*, Warszawa 2004; I. Kienzler, *Słownik terminologii gospodarczej (angielsko – polski i polsko – angielski)*, Tom I i II, Warszawa 2005; E. Myrczek, *Dictionary of Laws Terms. Słownik terminologii prawniczej angielsko – polski, polsko angielski*, Warszawa 2005.; E. Łozińska - Małkiewicz, J. Małkiewicz, *Polsko - angielski słownik terminologii prawniczej*, Toruń 2005; E. Ożga, *Słownik terminologii prawniczej. Część I polsko – angielska*, Bydgoszcz 2001; J. Pieńkos, *Polsko – angielski słownik prawniczy*, Kraków 2002;

W prawie brytyjskim istnieje podział na spółki osobowe *partnerships* i spółki kapitałowe *companies*. Do spółek osobowych należą: (*unlimited/general partnerships, limited partnerships, limited liability partnerships*).³⁷¹

Brytyjska spółka zwykła (*partnership*) unormowana jest w ustawie *Partnership Act* z 1890 r.³⁷² i uzupełniona ustawą *Limited Partnerships Act* z 1907 r.³⁷³ Spółka zwykła ma charakter ściśle komercyjny i nie może być zakładana w celach dobroczynnych. Ponadto, nie jest uznawana za spółkę zwykłą grupa osób współdzielących pewne dobra materialne bez zamiaru prowadzenia działalności gospodarczej. Generalnie wykorzystywana jest w tych rodzajach działalności, w których wyłączone jest korzystanie z konstrukcji ograniczonej odpowiedzialności za zobowiązania. Jednakże prawo brytyjskie zastrzega formę spółki zwykłej dla wykonywania niektórych zawodów.³⁷⁴ Powszechnie *partnership* tworzona jest przez dwóch lub trzech wspólników, co uzasadnione jest zapewnieniem bezpieczeństwa obrotu. Ustawowym limitem objęto możliwość zakładania spółek przez więcej niż 20 osób, wyłączając z tego ograniczenia niektóre korporacje zawodowe. Odnosi się to do: adwokatów *Supreme Court*, zaś w Szkocji do adwokatów funkcjonujących na podstawie *the Solicitors Act* z 1980 r., księgowych, biur maklerskich, agentów patentowych zarejestrowanych na podstawie *the Patent Act* z 1949 r., inżynierów uznanych przez *The Engineering Council*, architektów zarejestrowanych na podstawie *the Architects Registration Act* z 1931 r., brokerów funkcjonujących na podstawie *Insurance Brokers Act* z 1977 r.³⁷⁵

Na podstawie całokształtu przepisów ustawy można stwierdzić, że brytyjska *partnership* łączy w sobie elementy zarówno polskiej spółki cywilnej jak i jawnej.

6.2. Źródło powstania

Spółka zwykła jest umową zawartą pomiędzy co najmniej dwoma podmiotami, przy czym umowa ta może mieć formę pisemną lub ustną³⁷⁶. Forma pisemna wymagana jest dla spółek zawiązywanych na okres dłuższy niż rok. Zasadniczym elementem

³⁷¹ P. T. Żebrowski, *Angielskie przekłady polskiego kodeksu spółek handlowych. Porównanie, ocena i wnioski dla tłumaczy*, „Lingua Legis”, 11/2003, s. 57-68;

³⁷² Tekst ustawy zamieszcza www.lawcom.gov.uk

³⁷³ Ibidem;

³⁷⁴ L. J. Smith, C. de Cussy, Ch. Taylor, T. Włudyka, op. cit., s. 102-104;

³⁷⁵ K. Dąbek, op. cit., s. 61-62;

³⁷⁶ Por. sek. 1 PA;

konstytuującym spółkę jest wola wspólników do prowadzenia wspólnego interesu. Przez „interes” ustawa rozumie każdy handel, zajęcie czy zawód. *Common law* precyzuje, że „interes” charakteryzujący istotę spółki zwykłej musi wykazywać cechy działalności handlowej, jednakże nie musi on mieć charakteru stałego³⁷⁷, może polegać na podjęciu jednorazowego wspólnego przedsięwzięcia czy zadania.³⁷⁸ W konsekwencji, niezależnie od formy zawarcia umowy, wspólnicy podejmujący działanie muszą wyrazić zgodę na powołanie spółki i mieć świadomość wynikających stąd konsekwencji. Sam cel spółki powinien być zgodny z prawem i nastawiony na osiągnięcie zysku.

Jeżeli wspólnicy zdecydują, że umowa *partnership* zostanie stwierdzona pismem powinna ona określać:

- dane wspólników,
- datę rozpoczęcia i zakończenia działalności, jeżeli spółka zawiązana jest na czas oznaczony,
- cel spółki,
- wkłady wspólników,
- status składników majątkowych tworzących oddzielny majątek spółki,
- uprawnienia i obowiązki wspólników,
- procentowy udział w zyskach i stratach,
- ewentualne uprawnienie wspólnika do rozwiązania spółki,
- prawo do zaciągania pożyczek,
- prawo do pobierania dodatkowego wynagrodzenia przez wspólników,
- procedurę rozwiązywania sporów w spółce,
- sposób zakończenia działalności,
- ewentualne ograniczenia wynikające z zakazu prowadzenia działalności konkurencyjnej po rozwiązaniu spółki.³⁷⁹

Sam fakt spisania umowy założycielskiej ma istotne znaczenie z punktu widzenia postępowania dowodowego. Jeżeli bowiem zachodzą wątpliwości w zakresie istnienia spółki w ogóle, ich rozstrzygnięcia dokonuje sąd na podstawie okoliczności faktycznych takich jak: sposób podziału zysku w spółce, wola stron oraz zakres obowiązków poszczególnych wspólników.

³⁷⁷ Por. sek. 32 PA;

³⁷⁸ A. Całus, *Przewodnik...*, op. cit., s. 279;

³⁷⁹ K. Dąbek, op. cit., s. 50 i nast.;

Przedstawiciele brytyjskiej doktryny są zgodni, że połączenie starań wspólników w ramach *partnership*, jako instytucji prawa precedensowego, trzeba zaliczyć raczej do sfery faktów³⁸⁰.

Charakterystyczne dla *partnership* jest grono osób uprawnionych do jej zawiązania. *Partnership Act* zezwala w pewnych przypadkach na uzyskanie statusu wspólnika przez osoby niemające pełnej zdolności do czynności prawnych, oraz niebędące osobą fizyczną. Prawo do bycia wspólnikiem może uzyskać nieletni. Z uzyskaniem statusu wspólnika przez nieletniego wiąże się przyznanie mu uprzywilejowanej pozycji w spółce. Uprzywilejowana pozycja polega na tym, że nieletni ma prawo wystąpienia ze spółki w każdym czasie bez podania przyczyny oraz na szczególnym reżimie odpowiedzialności nieletniego za zobowiązania spółki. Odpowiedzialność nieletniego nie ma charakteru osobistego i ogranicza się do wartości raz już wniesionego wkładu, a spółka nie może powołać się wobec swoich kontrahentów na nieważność zobowiązania z powodu zaciągnięcia go przez osobę nieletniego wspólnika.

Obok nieletniego wspólnikiem *partnership* może być tzw. „wspólnik uśpiony” (zwany także cichym) i „jak gdyby wspólnik”. Wspólnik uśpiony działa tak jak pozostali wspólnicy z tą różnicą, że jego dane osobowe korzystają z ochrony wobec osób trzecich. Kontrowersyjny jest status „jak gdyby wspólnika”. Uzyskanie takiego statusu może wynikać z okoliczności faktycznych, kiedy osoba spoza grona wspólników zostanie przedstawiona przez jednego ze wspólników, jako partner lub swym zachowaniem wywoła takie przekonanie u kontrahenta. Generalnie wywołanie u kontrahenta wrażenia przynależności osoby trzeciej do grona wspólników obciąża wspólnika. Zobowiązanie zaciągnięte przez „jak gdyby wspólnika” w imieniu spółki, bez prawa do takiego działania (wynikającego z umowy uprzednio zawartej z reprezentowaną przez siebie spółką), może odnieść ten skutek, że w stosunku do „jak gdyby wspólnika” zostanie uruchomiona osobista i solidarna odpowiedzialność ze spółką. Nie jest wymagane oświadczenie woli ze strony wspólników stwierdzające ważność dokonanej uprzednio przez „jak gdyby wspólnika” czynności dwustronnej.³⁸¹ Swoistość w ukształtowaniu grona wspólników ma swoje podłoże w niesformalizowanym charakterze spółek typu *partnership*.³⁸²

³⁸⁰ Zob. R. C. I' Anson Banks, *Lindley & Banks on Partnerships*, London 1995, s. 119;

³⁸¹ K. Dąbek, op. cit., s. 52;

³⁸² A. Całus: *Prawo...*, op. cit., s. 57;

Z drugiej strony, statusu wspólnika nie uzyskuje osoba, która partycypuje w zyskach i stratach związanych z działalnością spółki, której cel nie ma charakteru komercyjnego.³⁸³

Ogół wspólników w obrocie nazywany jest „*firm*”, natomiast nazwę prowadzonej działalności określa się jako „*firm-name*”³⁸⁴. „*Firm-name*” stanowi jednakże wygodny skrót językowy, którego celem jest jedynie identyfikacja wspólników. W tym miejscu można już zauważyć podobieństwo w zakresie posługiwania się skrótem językowym dla uzyskania pewnej wygody prawnej, co ma miejsce również w prawie polskim. Polska spółka cywilna nazwana została „spółką” pomimo tego, że nie jest organizacją o określonych podstawach i zasadach funkcjonowania.

Jeżeli nazwa spółki zwykłej nie obejmuje wyłącznie imion i nazwisk jej wspólników, wówczas podlega ona zapisom ustawy o nazwach handlowych z 1985 r.³⁸⁵

6.3. Charakter prawny

Z definicji spółki zwykłej wynika, że jest ona związkiem pomiędzy wspólnikami zajmującymi się działalnością gospodarczą w celu osiągnięcia zysku³⁸⁶. Stanowi więc stosunek organizacyjny, bez zamiaru wykreowania osoby prawnej.

W ramach *partnership* można wyróżnić także elementy wskazujące na jej pewną odrębność. Pomimo to powszechnie nie jest ona uznawana za osobę prawną i jest to pogląd dominujący. *Partnership* ukształtowana jako organizacja wspólników została jednakże wyposażona w odrębny majątek, który w czasie jej istnienia jest niepodzielny. Wierzyciel, egzekwując zobowiązania z tytułu działalności spółki może pozywać wedle wyboru albo wspólnika albo spółkę.³⁸⁷ Wyodrębnienie spółki od współtworzących ją wspólników widoczne jest na gruncie prawa podatkowego, prawa pracy i prawa procesowego. Orzecznictwo sądowe³⁸⁸ w tych dziedzinach nadaje spółce czynną i bierną legitymację procesową.

³⁸³ L. J. Smith, C. de Cussy, Ch. Taylor, T. Włudyka, op. cit., s. 104;

³⁸⁴ Por. sek. 4 ust. 1 PA;

³⁸⁵ L. J. Smith, C. de Cussy, Ch. Taylor, T. Włudyka, op. cit., s. 103;

³⁸⁶ Por. sek. 1 PA;

³⁸⁷ J. Ciszewski, *Spółka...*, op. cit., s. 40;

³⁸⁸ Rules of the Supreme Court 1965 (S.I. 1965 No. 1776), Order 81, Rule 1 I 6;

Jednolity status prawny ma spółka zwykła na terytorium Szkocji³⁸⁹, albowiem ustawa *Partnership Act* uznała spółki zwykłe tworzone na jej obszarze za osoby prawne³⁹⁰.

6.4. Stosunki wewnętrzne

a. Majątek

Ustawa posługuje się pojęciem „*partnership property*”³⁹¹ co w tłumaczeniu dosłownym oznacza „majątek spółki”. Charakter prawny majątku spółki jest sporny. Każdy wspólnik zobowiązany jest do wniesienia wkładu. Majątek zgromadzony w ramach *partnership* może stanowić własność „firmy” lub indywidualną własność poszczególnych wspólników. Majątek wniesiony przy tworzeniu *partnership* albo uzyskany w toku działalności jest, co do zasady, objęty współwłasnością³⁹². Tworzony majątek jest odrębny od indywidualnych majątków wspólników posiadanych poza współnością i niedostępny dla wierzycieli osobistych wspólnika³⁹³. Specjalne zasady odnoszą się do przeniesienia prawa własności gruntów, służących działalności spółki. Prawo własności przysługuje spółce, a wspólnik może przenieść tylko własny udział w tym majątku, jeżeli działa we własnym imieniu. Dokonywane zmiany prawa własności nieruchomości powinny być naniesione we właściwych rejestrach. W braku odrębnego zamiaru, majątek nabyty w trakcie istnienia spółki za pieniądze należące do spółki lub czekiem na nią wystawionym, zarówno z zysku jak i kapitału staje się własnością spółki.

Poszczególne wspólnik ma we wspólnym majątku idealny udział. Udział w majątku spółki może być zbyty lub zastawiony, jednakże nabywca z reguły nie nabywa statusu wspólnika, nie przysługuje mu także uprawnienie do wykonywania tzw. praw organizacyjnych. Nabywca ma prawo uczestnictwa w zysku osiągniętym przez spółkę oraz w podziale jej majątku³⁹⁴.

³⁸⁹ A. Całus, *Przewodnik...*, op. cit., s 279;

³⁹⁰ Por. sek 4 ust. 2 PA;

³⁹¹ Zob. sek. 20 i 21 PA;

³⁹² Por. sek. 20 ust. 1 i 2 PA;

³⁹³ Por. sek. 24 ust. 1 PA;

³⁹⁴ Por. sek. 31 PA;

W ramach *partnership* można zrezygnować z utworzenia wspólnego majątku. W tej sytuacji składniki majątkowe wykorzystywane dla osiągnięcia założonego celu współpracy pozostają własnością samych wspólników.³⁹⁵

Od pojęcia „majątek spółki” należy odróżnić kapitał spółki jako sumę wartości majątkowych wniesionych do spółki i ryzykowanych przez wspólników w procesie realizacji zakładanego celu.³⁹⁶

Spółka jest zobowiązana do zrekompensowania wspólnikowi wszystkiego, co zapłacił z własnych środków lub z tytułu poniesionej osobistej odpowiedzialności w ramach normalnego prowadzenia przedsiębiorstwa, jak też dokonanych wydatków niezbędnych dla ochrony przedsiębiorstwa lub majątku firmy³⁹⁷.

Każdy wspólnik ma prawo do udziału w zyskach i obowiązek pokrywania strat związanych z działalnością spółki bez względu na wielkość wniesionych wkładów. Regułą jest równy podział zysku, bez względu na czas pracy czy zakres obowiązków poszczególnych wspólników. Wspólnicy mogą ustalić inne zasady partycypacji, a w uzasadnionych przypadkach wspólnikowi przysługuje prawo do sądowego dochodzenia wyższego udziału w zysku.

b. Prowadzenie spraw spółki

Wspólnikom przysługuje uprawnienie do dobrowolnego ukształtowania zasad prowadzenia spraw spółki, a zgoda na określone rozwiązanie może być wyraźna lub wynikać z przebiegu wzajemnych stosunków.³⁹⁸

Każdy ze wspólników ma prawo i obowiązek prowadzenia spraw spółki³⁹⁹. W ramach funkcjonowania spółki wyróżnia się czynności związane ze zwykłą działalnością spółki, obejmujące bieżące, zwykłe prowadzenie spraw spółki oraz przekraczające sferę zwykłych czynności. Decyzje zmieniające zasady funkcjonowania spółki muszą być podejmowane jednogłośnie⁴⁰⁰. Realizując prawo i obowiązek prowadzenia spraw, każdy wspólnik przyczynia się do tworzenia zysku⁴⁰¹.

³⁹⁵ R. C. I' Anson Banks, op. cit., s. 503;

³⁹⁶ Ibidem, s. 497;

³⁹⁷ Por. Sek. 24 ust. 2a, b PA;

³⁹⁸ L.J. Smith, C de Cussy, Ch. Taylor, T. Włudyka, op. cit., s. 105;

³⁹⁹ Por. sek. 24 ust. 5 PA;

⁴⁰⁰ L.J. Smith, C de Cussy, Ch. Taylor, T. Włudyka, op. cit., s. 105;

⁴⁰¹ Por. sek. 24 ust. 7 i 8 PA;

Sama regulacja wzajemnych stosunków między wspólnikiem a spółką oraz między wspólnikami ukształtowana jest na wzór stosunku agencyjnego. Każdy wspólnik jest agentem spółki i pozostałych wspólników dla celów stanowiących przedmiot działalności spółki. Każdy tak działający „agent” zobowiązuje spółkę i jej wspólników przez czynności dokonane w ramach zwykłego prowadzenia spraw spółki. Ze stosunku agencyjnego wynika też:

- obowiązek lojalności związany z nieprowadzeniem działalności konkurencyjnej wobec spółki, przy czym obowiązek ten dotyczy skutków ewentualnej działalności konkurencyjnej, a nie samego zakazu,⁴⁰²
- obowiązek informowania o sprawach mających istotne znaczenie dla spółki⁴⁰³,
- zakaz zatajania lub podawania istotnych wiadomości do wyłącznej wiadomości jednego ze wspólników i wykorzystania ich we własnym interesie,
- obowiązek przestrzegania umowy spółki.⁴⁰⁴

Wspólnicy mają prawo do: wglądu w księgi handlowe i dokumentację spółki oraz sporządzania kopii z zapisów; domagania się zwrotu nakładów lub zwolnienia z zobowiązań zaciągniętych przez nich w swoim imieniu na rachunek spółki⁴⁰⁵. Wspólnicy są zobowiązani do: składania sprawozdań z działalności i transakcji dotyczących *partnership*, wyliczenia się z zysków prywatnych, które przyniosły wspólnikowi transakcje dotyczące *partnership* lub wykorzystanie jej majątku czy nazwy firmy bez zgody pozostałych partnerów⁴⁰⁶.

6.5. Stosunki zewnętrzne

a. Reprezentacja

Na płaszczyźnie zewnętrznej, każdy wspólnik jest reprezentantem spółki i pozostałych wspólników⁴⁰⁷. Przy czym także i tu aktualny jest podział na czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczające zwykły zarząd. Czynność podejmowana przez jednego ze wspólników i mająca związek ze zwykłym funkcjonowaniem spółki

⁴⁰² Por. sek. 30 PA;

⁴⁰³ Por. sek. 28 PA;

⁴⁰⁴ K. Dąbek, op. cit., s. 56;

⁴⁰⁵ Por. sek. 25 ust. 9 PA;

⁴⁰⁶ Por. sek. 29 PA;

⁴⁰⁷ Por. sek. 5 PA;

jest dla pozostałych wspólników wiążąca, chyba że dany wspólnik nie posiada upoważnienia do podejmowania takiej czynności, a osoba trzecia wie o braku upoważnienia, lub też jest przekonana, że nie pełni on funkcji wspólnika⁴⁰⁸. W takiej sytuacji możliwe jest ograniczenie osobistej odpowiedzialności pozostałych wspólników za zaciągnięte zobowiązanie⁴⁰⁹. Natomiast, gdy osoba trzecia uważa, że transakcja o określonym profilu zawierana z reprezentantem spółki jest normalna w świetle jego stanowiska, wówczas czynność ta jest wiążąca dla pozostałych wspólników. Specjalne umocowanie do działania wymagane jest dla czynności przekraczających zakres zwykłego toku działalności. To umocowanie wymaga akceptacji pozostałych wspólników⁴¹⁰. Do czynności przekraczających zwykły tok działalności spółki powszechnie zalicza się: rozporządzanie dobrami stanowiącymi majątek spółki, podejmowanie decyzji zagrażających dalszemu funkcjonowaniu spółki, zaciąganie zobowiązań w imieniu spółki, chyba że upoważnienie do takiego działania zawarte jest w umowie spółki, przenoszenie swoich udziałów w spółce wraz z członkostwem na inne osoby, zmianę umowy spółki.

Zasadniczo wspólnikom nie przysługuje roszczenie przeciwko temu ze wspólników, który działając bez umocowania wyrządził szkodę. Istnieje jednak w takiej sytuacji możliwość sądowego rozwiązania spółki.

Wszelkie spory powstałe w ramach prowadzenia *partnership* mogą być poddane głosowaniu przez wspólników i rozstrzygane większością głosów, przy czym nie ma tu znaczenia wysokość wniesionych wkładów. Rozstrzygnięciu przez sąd mogą być poddane wszelkie sprawy przeciwko wspólnikowi, które nie są związane z prowadzoną przez spółkę działalnością lub są konsekwencją naruszenia obowiązku lojalności.⁴¹¹

b. Odpowiedzialność

Za zobowiązania powstałe w trakcie realizacji umów zawartych w imieniu *partnership* i czynów niedozwolonych dokonanych w związku ze zwykłym tokiem działalności spółki bądź umocowaniem udzielonym przez wspólników, odpowiedzialność ponosi spółka całym swoim majątkiem⁴¹².

⁴⁰⁸ Por. sek. 7 i 8 PA;

⁴⁰⁹ K. Dąbek, op. cit., s. 56;

⁴¹⁰ Por. sek. 7 PA;

⁴¹¹ Zob. R.C. I' Anson Banks, op. cit., s. 483 i nast.;

⁴¹² Por. sek. 9 PA;

Ponadto osobistą, nieograniczoną i solidarną odpowiedzialność za zaciągnięte zobowiązania związane z działalnością spółki ponoszą wspólnicy spółki. W przypadku orzeczenia wydanego przeciwko jednemu wspólnikowi i braku zaspokojenia przez niego wierzyciela, wierzycielowi przysługuje roszczenie do kolejnego wspólnika. Niniejsza odpowiedzialność rozciąga się także na „jak gdyby wspólnika”, jeżeli przy zawieraniu transakcji z kontrahentami „w dobrej wierze” swoim zachowaniem powodował przeświadczenie o przynależności do grona wspólników danej spółki.⁴¹³

Wspólnik przystępujący do działającej spółki zasadniczo nie odpowiada za zobowiązania powstałe przed dniem przystąpienia, może jednak przyjąć na siebie taką odpowiedzialność np. do górnej granicy wnoszonego wkładu⁴¹⁴. Wspólnik występujący ze spółki może zostać zwolniony z odpowiedzialności za zobowiązania powstałe w trakcie jego uczestnictwa w spółce oraz późniejsze, jeżeli powiadomi wierzycieli o swoim wystąpieniu ze spółki⁴¹⁵.

6.6. Modyfikacje podmiotowe

Relacje wspólników w ramach *partnership* oparte są na wzajemnym zaufaniu i lojalności. Zmiany składu osobowego spółki, dopuszczalne na podstawie przepisów prawa albo zgodnej woli stron, mogą polegać na: przystąpieniu do spółki osoby trzeciej, przeniesieniu członkostwa w spółce na inną osobę, wyłączeniu i wystąpieniu wspólnika.

Przyjęcie do spółki nowego wspólnika oraz przeniesienie udziałów w spółce wraz z członkostwem na inne osoby wymagają zgody wszystkich wspólników. Uprawnienie do wyłączenia wspólnika może być zastosowane, jeżeli było uprzednio przewidziane w umowie spółki.⁴¹⁶ Prawo do wypowiedzenia udziału w spółce przysługuje każdemu wspólnikowi. Jeżeli spółka została zawarta na czas nieoznaczony wspólnik może wypowiedzieć swoje uczestnictwo w spółce w dowolnym czasie. W pozostałych sytuacjach kwestia terminów powinna zostać doprecyzowana w umowie spółki. Wypowiedzenie umowy spółki zawartej na czas oznaczony wymaga zgody pozostałych wspólników.

⁴¹³ K. Dąbek, op. cit. s. 52;

⁴¹⁴ Por. sek. 17 ust. 1 PA;

⁴¹⁵ Por. sek. 36 PA;

⁴¹⁶ L.J. Smith, C de Cussy, Ch. Taylor, T. Włudyka, op. cit., s. 106;

6.7. Rozwiązanie i likwidacja

Partnership Act przewiduje rozwiązanie spółki bez udziału sądu⁴¹⁷ i rozwiązanie z udziałem sądu⁴¹⁸.

Wśród przyczyn pozasądowego rozwiązania spółki ustawa wymienia:

- upływ terminu, na jaki spółka została zawiązana,
- osiągnięcie albo niemożliwość osiągnięcia celu, dla którego zorganizowano spółkę,
- wypowiedzenie udziału w spółce przez jednego ze wspólników,
- śmierć wspólnika,
- bankructwo lub obciążenie udziału orzeczeniem obejmującym długi jednego ze wspólników.

Żądanie rozwiązania spółki przez sąd przysługuje każdemu ze wspólników. Decyzja sądu o rozwiązaniu spółki powinna być poparta okolicznościami, które w opinii sądu uniemożliwiają dalsze istnienie spółki. Podstawą sądowego rozwiązania spółki może być:

- choroba psychiczna lub niezdolność do dalszego pełnienia obowiązków przez jednego ze wspólników,
- sytuacja, gdy prowadzenie działalności spółki stało się sprzeczne z prawem,
- interesy *partnership* mogą być prowadzone wyłącznie ze stratami,
- naruszenie umowy założycielskiej,
- inne powody, które zdaniem sądu uzasadniają rozwiązanie spółki.⁴¹⁹

W przypadku śmierci jednego ze wspólników spółki możliwe jest dalsze kontynuowanie działalności, jeżeli przewiduje to umowa.⁴²⁰ Natomiast skutkiem bankructwa wspólnika może być utrata płynności finansowej spółki. Spółka może być wówczas kontynuowana przez pozostałych wspólników, jeżeli posiadają oni zdolność do pokrycia strat wynikających ze zobowiązań, za które odpowiada niewypłacalny wspólnik.

Zasady likwidacji majątku wspólnicy mogą określić w umowie. W sytuacji braku stosownych zapisów, każdy z nich ma prawo wystąpienia do sądu o przeprowadzenie likwidacji. Wspólnicy uczestniczą w podziale majątku spółki oraz w

⁴¹⁷ Zob. sek. 32-34 PA;

⁴¹⁸ Zob. sek. 35 PA;

⁴¹⁹ A. Całus, *Przewodnik...*, op. cit., s. 301;

⁴²⁰ K. Dąbek, op. cit., s. 59;

jego uzupełnieniu, kiedy okazał się niewystarczający na pokrycie zobowiązań spółki⁴²¹ w takich proporcjach, w jakich mieli prawo do udziału w zyskach.⁴²²

§ 7.

Spółka cywilna w prawie amerykańskim

7.1. Uwagi ogólne

Federalne prawo Stanów Zjednoczonych zasadniczo nie przewiduje skodyfikowanej formy regulacji dotyczącej tworzenia spółek zwykłych. Poszczególne stany posiadają odrębne regulacje prawne dotyczące tej materii. Celem ujednoczenia przepisów w roku 1914 *National Conference of Commissioners on Uniform State Laws* wydała model regulacji prawnych pod nazwą *Uniform Partnership Act*⁴²³ (UPA), uzupełniony w roku 1994 poprzez *Revised Uniform Partnership Act*⁴²⁴ (RUPA). Należy jednak zaznaczyć, że zarówno UPA jak i RUPA mają charakter ustawy modelowej, poszczególne prawa stanowe mogą zatem odbiegać od regulacji zawartych w tych ustawach. Jednakże większość stanów (za wyjątkiem Luizjany) oparło swoje wewnętrzne regulacje spółki zwykłej o UPA lub RUPA⁴²⁵. *General partnership* unormowana w ustawie UPA łączy w sobie elementy polskiej spółki cywilnej, jawnej i partnerskiej. Zasady funkcjonowania *general partnership* określone w *Uniform Partnership Act* są zbliżone do zasad regulujących *partnership* zawartych w *Partnership Act*.

Spółka typu *general partnership* jest idealna dla małych, nierzadko rodzinnych firm, w których każdy ze wspólników partycypuje we wszystkich aspektach prowadzenia działalności gospodarczej i ma zaufanie do działań i kompetencji pozostałych wspólników.

⁴²¹ Por. sek 44 PA;

⁴²² R. C. P' Anson Banks, op. cit., s. 695 i nast.;

⁴²³ Tekst ustawy zamieszcza: www.law.upenn.edu oraz J.D. Reitzel, D.P. Lyden, N. J. Roberts: *Contemporary Business Law – principles and Cases*, New York 1990, s. 1170-1177;

⁴²⁴ Tekst ustawy zamieszcza: www.law.upenn.edu oraz J.D. Reitzel, D.P. Lyden, N. J. Roberts, op. cit., s. 1178-1186;

⁴²⁵ Ch. R. O'Kelley, Jr., R. B. Thompson, *Corporation and Other Business Associations Cases and materials*, Little, Brown and Company, Boston 1996, s. 61

7.2. Źródło powstania

General partnership definiowana jest jako dobrowolny związek dwóch lub więcej osób podejmujących wspólne prowadzenie przedsiębiorstwa w celu osiągnięcia zysku. Stronami umowy zasadniczo mogą być osoby fizyczne posiadające zdolność do czynności prawnych, związki i inne spółki będące osobami prawnymi i bez przyznanej osobowości prawnej. W doktrynie ugruntował się pogląd, że każda spółka typu *partnership* powinna charakteryzować się następującymi właściwościami:

- podział zysków i strat dokonywany jest pomiędzy wspólnikami,
- przedsiębiorstwo jest wspólną własnością wspólników,
- wspólnicy mają równe prawo w sprawowaniu zarządu nad biznesem.⁴²⁶

General partnership powstaje na podstawie umowy pomiędzy co najmniej dwoma wspólnikami, która może zostać zawarta także w sposób dorozumiany.⁴²⁷ Dorozumiany sposób zawarcia umowy prowadzi w praktyce do powstania sytuacji, w której osoby będące w świetle prawa wspólnikami *general partnership* nie są tego świadome. Status wspólnika przysługuje bowiem osobie, która uczestniczy tylko w samych zyskach z działalności gospodarczej. Wyjątki ustawowe dotyczą sytuacji, gdy zysk powstał przez zapłatę: długu spłacanego okresowo lub w inny sposób; wynagrodzenia pracownika lub dochodu z dzierżawy; renty dla wdowy albo przedstawiciela zmarłego wspólnika; odsetek od pożyczki, nawet gdyby suma wzrosła wskutek zysku z działalności gospodarczej; wynagrodzenia ze sprzedaży przedsiębiorstwa, opinii i wyrobionych stosunków.⁴²⁸ W celu uniknięcia ewentualnych sporów⁴²⁹ pomiędzy wspólnikami, pożądane jest zawieranie spółki *general partnership* na mocy pisemnej umowy.

Spółka może powstać w celu wykonania określonego zadania, bądź też w celu prowadzenia biznesu bez specyfikacji co do wykonania danego projektu (tzw. *at-will partnership*). Rozróżnienie pomiędzy spółką typu *at will*, a spółką zawiązaną poprzez określenie sprecyzowanego celu jest istotne przy ustalaniu praw wspólników odchodzących i pozostających w spółce po ustąpieniu partnera. Cel spółki musi być zgodny z prawem i mieć charakter komercyjny.

⁴²⁶ E. J. Krześniak, *Spółka partnerska w systemie prawa niemieckiego i amerykańskiego*, Warszawa 2003, s. 164;

⁴²⁷ L.H. Haney, *Business organisation and combination*, New York 1973, s. 51;

⁴²⁸ E. J. Krześniak, op. cit., s. 166;

⁴²⁹ Zob. J.D. Reitzel, D.P. Lyden, N. J. Roberts, op. cit., s. 1170;

7.3. Charakter prawny

Kwestia charakteru prawnego *general partnership* jest przedmiotem sporu w doktrynie.⁴³⁰ Dominująca do roku 1997 tzw. „teoria grupy”⁴³¹ została zastąpiona tzw. „teorią jedności”. W ujęciu „teorii jedności” i w odróżnieniu od brytyjskiej *partnership*, *general partnership* uznawana jest za odrębny podmiot prawa, a nie wyłącznie sumę partnerów⁴³². Pomimo że nie ma wyraźnie przyznanej osobowości prawnej, może nabywać prawa i zaciągać zobowiązania pod własną firmą, pozywać i być pozywaną oraz prowadzić księgi. Spółka jest także dysponentem odrębnego majątku. Założenie spółki nie wiąże się z koniecznością dokonywania wymogów formalnych dotyczących jej rejestracji.

7.4. Stosunki wewnętrzne

a. Majątek

Wspólnicy *general partnership* zobowiązani są do wniesienia wkładów w postaci rzeczy, pieniędzy lub świadczenia usług. Przepisy UPA nie przewidują obowiązku wyposażania spółki w określony kapitał minimalny. Każdy majątek początkowy wniesiony do spółki lub uzyskiwany z tytułu transakcji lub w inny sposób na rachunek spółki, tworzy majątek spółki⁴³³. Od majątku spółki ustawa odróżnia prawa majątkowe wspólnika przysługujące mu z tytułu uczestnictwa spółce⁴³⁴ np. prawo do odrębnego majątku spółki, udział wspólnika w spółce, przeciwstawiając im np. prawo wspólnika do udziału w zarządzaniu spółką.⁴³⁵ Wspólnik jest właścicielem odrębnego majątku, z którego ma prawo korzystać tak jak dzierżawca. Uprawnienie wspólnika do posiadania odrębnego majątku spółki dopuszczalne jest w ramach określonych celami

⁴³⁰ E.J. Krześniak, op. cit., s. 147;

⁴³¹ E. Rabel, *The conflict of laws. A Comparative Study. Volume Two. Foreign Corporations, Torts, Contracts in General*, Ann Arbor 1960, s. 95.

⁴³² Zob. J.W. Larson, *Florida's new partnership law: the Revised Uniform Partnership Act and Limited Liability Partnerships*, „Florida State University Law Review”, 2/1995, (vol. 23), s. 205; L.E. Ribstein, *Should history lock in lock-in, Symposium: Disputed Concepts in Contemporary Business Association Law: Discussions on Fiduciary Duty and Capital Lock-in*, „Tulsa Law Review”, 2006 (vol. 41), s. 524; tenże, *Introduction to the „uncorporation”*, „University of Illinois Law Review”, 1/2005, s. 1.

⁴³³ Por. § 8 pkt 1 i 2 UPA;

⁴³⁴ Por. § 24 UPA;

⁴³⁵ J.D. Reitzel, D.P. Lyden, N. J. Roberts, op. cit., s. 1173;

spółki. Prawo to może podlegać zajęciu lub egzekucji na zabezpieczenie długów spółki. Wówczas ani wspólnicy ani przedstawiciele zmarłego wspólnika nie mogą powoływać się na ograniczenia egzekucji.

Każdy wspólnik ma zasadniczo prawo do równego udziału⁴³⁶ w zyskach i uczestniczy w stratach w tej samej relacji.⁴³⁷

Wspólnicy zobowiązani są do działania zmierzającego do tworzenia zysku. Ich rola nie może ograniczać się tylko do uczestnictwa w podziale zysku⁴³⁸.

General partnership opodatkowana jest na zasadach podobnych do opodatkowania polskich spółek osobowych, tj. jednoetapowo. Podlega ona obowiązkowi raportowania danych podatkowych, jednakże podatki płacone są przez jej wspólników.⁴³⁹ Transparentność spółki skutkuje w alokacji dochodów do poszczególnych partnerów; są rozdzielane w oparciu o warunki przewidziane w umowie spółki. Zasadniczo nie ma restrykcji w sposobie alokowania zysków do poszczególnych partnerów, o ile dany sposób alokacji znajduje ekonomiczne uzasadnienie. Sposób opodatkowania *general partnership* jest korzystny dla spółek dystrybuujących swoje zyski corocznie. Jednakże w sytuacji, gdy wspólnicy wyraziliby chęć zatrzymania zysków na poziomie spółki celem ich dalszej reinwestycji, opodatkowanie tychże zysków na poziomie spółki wydaje się być korzystniejsze.

b. Prowadzenie spraw spółki

Każdy wspólnik ma prawo do prowadzenia spraw spółki. Ustawa nadaje wspólnikom równe prawa głosu, niezależne od wniesionego wkładu, o ile umowa spółki nie przewiduje inaczej. Do działania w zakresie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ustawa wymaga upoważnienia pozostałych wspólników⁴⁴⁰. Każdy wspólnik posiada prawo weta w sprawach przekraczających zakres zwykłego zarządu, dotyczących zmiany umowy spółki oraz przyjęcia nowych wspólników.

Wspólnicy *general partnership* podlegają obowiązkowi lojalności (*loyalty duty*) oraz należytej staranności w prowadzeniu praw spółki (*duty of care*). *Loyalty duty* określany jest także mianem *fiduciary duty*, co oznacza obowiązek działania na

⁴³⁶ Por. § 26 UPA;

⁴³⁷ Ibidem, s. 1173;

⁴³⁸ Zob. L. Clark, P. Kinder, *Law and business*, New York 1988, s. 1080-189;

⁴³⁹ O'Kelley, Thompson, op.cit., s. 64

⁴⁴⁰ Por. § 9, 3A UPA;

rachunek innej osoby w sposób podporządkowujący własne interesy interesom drugiej osoby. Każdy z partnerów podlega następującym obowiązkom:

- przekazania spółce wszystkiego, co dany partner uzyskał w toku prowadzenia spraw spółki,
- powstrzymania się od zawierania ze spółką umów, z których wynika jednostronna korzyść dla wspólnika,
- niekonkurowania ze spółką do momentu jej rozwiązania,
- prowadzenia spraw spółki w sposób nieprowadzący do niedbałości, świadomego niewłaściwego działania oraz świadomego naruszenia praw⁴⁴¹.

Wspólnik posiada prawo do prowadzenia spraw spółki w zakresie czynności zwykłego zarządu. W doktrynie powszechnie przyjmuje się, że zwykle czynności spółki obejmują bieżące prowadzenie jej spraw, z wyjątkiem tych działań, w wyniku których mogą wzrosnąć aktywa bądź zmniejszać pasywa. Działanie każdego wspólnika jest zasadniczo wiążące dla spółki. Z uwagi na fakt, że prawo do prowadzenia spraw spółki nadane zostało wspólnikom wprost przez ustawę, wspólnik, który został pozbawiony takiego prawa może wystąpić z powództwem o rozwiązanie spółki.⁴⁴²

Spółka zobowiązana jest do zwrotu nakładów, jakich wspólnik dokonał w zakresie podjętych przez niego zwykłych czynności spółki. Wspólnik może domagać się zwolnienia ze zobowiązań zaciągniętych przez niego w swoim imieniu na rachunek spółki. Przysługuje mu także zwrot odsetek od wniesionego kapitału od dnia, w którym powinien nastąpić jego zwrot. Wspólnik ma prawo do wglądu w księgi handlowe oraz dokumentację spółki. Natomiast wspólnikowi nie przysługuje uprawnienie do odrębnego wynagrodzenia za prowadzenie działalności gospodarczej w ramach spółki⁴⁴³.

7.5. Stosunki zewnętrzne

a. Reprezentacja

W sferze zewnętrznej, każdy wspólnik jest przedstawicielem spółki. Działalnie dokonane przez wspólnika w zakresie zwykłych czynności wiąże spółkę, chyba że

⁴⁴¹ Por. § 21 UPA;

⁴⁴² J.D. Reitzel, D.P. Lyden, N. J. Roberts, op. cit., s. 1173;

⁴⁴³ Zob. §§ 18-22 UPA;

wspólnik nie ma upoważnienia do działania na rzecz spółki. Kontrahent wspólnika powinien być poinformowany o braku należytego upoważnienia. Czynności przekraczające zwykły zarząd podjęte bez upoważnienia lub zgody pozostałych wspólników nie wiążą spółki, chyba że dana czynność zostanie potwierdzona przez pozostałych wspólników.⁴⁴⁴

b. Odpowiedzialność

Każdy ze wspólników *general partnership* odpowiada za zobowiązania spółki wobec osób trzecich osobiście oraz całym swoim majątkiem (*unlimited liability*). Za „swoje” zobowiązania odpowiada także *general partnership* ze „swojego” majątku. Bez znaczenia pozostaje fakt, działania którego ze wspólników doprowadziły do wyrządzenia ewentualnej szkody. Odpowiedzialność za zobowiązania *general partnership* określana jest mianem *vicarious liability*, tj. odpowiedzialności za cudze zobowiązania i ma związek z prawem każdego ze wspólników do prowadzenia spraw spółki, w trakcie których dochodzi do podejmowania decyzji wiążących zarówno samą spółkę, jak i jej pozostałych wspólników. Zmiana zakresu odpowiedzialności dotyczy wspólnika wstępującego do już działającej spółki, który odpowiada za istniejące zobowiązania spółki w zakresie swojego wkładu.⁴⁴⁵

7.6. Modyfikacje podmiotowe

Zmiany składu osobowego *general partnership* mogą być następstwem: przystąpienia do spółki nowego wspólnika, przeniesienia członkostwa, wystąpienia wspólnika ze spółki, wykluczenia oraz śmierci wspólnika.⁴⁴⁶

Warunki modyfikacji osobowych zasadniczo powinna określać umowa spółki. Prawo do wypowiedzenia umowy spółki przysługuje wspólnikom, jeżeli spółka została zawarta na czas nieoznaczony albo dla dokonania określonej transakcji. Inne przypadki muszą być umownie wymienione. Podobnie wykluczenie wspólnika dopuszczalne jest na mocy postanowień umowy, w dobrej wierze i zgodnie z prawem.⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ J.D. Reitzel, D.P. Lyden, N. J. Roberts, op. cit., s. 1170 i nast.;

⁴⁴⁵ Zob. L.S. Clark, P. Kinder, op. cit., s. 302 i nast.;

⁴⁴⁶ Ibidem, s. 306;

⁴⁴⁷ J.D. Reitzel, D.P. Lyden, N. J. Roberts, op. cit., s. 1176;

W przypadku śmierci jednego ze wspólników, przysługujące mu prawo do odrębnego majątku spółki przechodzi na pozostałego wspólnika lub wspólników. Zastrzeżenie dotyczy sytuacji, gdzie zmarły był ostatnim wspólnikiem tzw. „zachowanym” ze spółki. Wówczas prawo w majątku spółki przypada jego prawnemu przedstawicielowi, nie ma on jednak uprawnienia do posiadania majątku spółki w innym celu niż określony cel spółki.

7.7. Rozwiązanie i likwidacja

Dla ustalenia skutków rozwiązania spółki *general partnership* istotne jest rozróżnienie pomiędzy spółką typu *at will*, a spółką powstałą celem realizacji konkretnego projektu. W przypadku spółki typu *at will*, postanowienia UPA⁴⁴⁸ przewidują trzy etapy likwidacji spółki: wypowiedzenie umowy spółki, zawieszenie działalności i jej likwidację.

Generalnie wystąpienie któregokolwiek ze wspólników prowadzi do jej rozwiązania i rozpoczyna proces likwidacji. Wspólnik, który wystąpił ze spółki odpowiada za zobowiązania powstałe w okresie jego uczestnictwa w spółce, zwolnienie może nastąpić z woli wierzyciela na mocy zawartego porozumienia. Wspólnicy mogą zdecydować o dalszym kontynuowaniu spółki, wykupując udziały wspólnika występującego przez zapłatę ich równowartości wraz z odsetkami lub spłatę w ratach przy zachowaniu uprawnień do udziału w zyskach, aż do zakończenia spłaty. Jeżeli wykup udziałów nie nastąpi, umowa spółki uważana jest za rozwiązana.

Przejście jednego ze wspólników na emeryturę lub śmierć wspólnika są zdarzeniami, które co do zasady również prowadzą do rozwiązania spółki. W przypadku, kiedy *general partnership* ma być rozwiązana w następstwie przejścia wspólnika na emeryturę, UPA⁴⁴⁹ nadaje któremukolwiek ze wspólników prawo do wystawienia aktywów spółki do licytacji (*public sale*) w ramach procesu likwidacji. Gdy rozwiązanie spowodowane jest śmiercią wspólnika, osoby reprezentujące zmarłego wspólnika nie są uprawnione do żądania licytacji majątku spółki, jednakże mają prawo do rozliczenia udziału w spółce.

⁴⁴⁸ Ibidem, s. 1175 i nast.;

⁴⁴⁹ Por. § 38 (1) UPA;

Wspólnicy występujący ze spółki bądź osoby ich reprezentujące mogą wyrazić zgodę na kontynuację spółki. W takiej sytuacji istnieje⁴⁵⁰ możliwość wyceny udziału występującego lub zmarłego wspólnika na dzień wystąpienia oraz otrzymania przez występującego wspólnika lub osoby reprezentujące kwoty wynikającej z takiej wyceny.

W przypadku spółki założonej w celu wykonania konkretnego zadania, wystąpienie partnera przed tym zdarzeniem bądź przed terminem, na który spółka została powołana powoduje tzw. krzywdzące wystąpienie (*wrongful dissociation*). Na mocy postanowień UPA, krzywdzące wystąpienie wspólnika prowadzi do rozwiązania spółki. Reguły te zostały zmienione ustawą RUPA, która przewiduje, że w sytuacji krzywdzącego wystąpienia wspólnika nie dochodzi do rozwiązania spółki. Wspólnicy pozostający w spółce mają możliwość dalszego prowadzenia jej działalności, bez konieczności wyrażenia zgody przez występującego wspólnika. Wspólnik występujący ze spółki musi zrekompensować pozostałym wspólnikom straty wynikające z krzywdzącego wystąpienia.⁴⁵¹

Czas po rozwiązaniu umowy spółki a przed całkowitą likwidacją nazywany jest „stanem zawieszenia”. W okresie tym wspólnicy zobowiązani są do uregulowania bieżących zobowiązań.

UPA przewiduje, że likwidacja *general partnership* następuje w drodze spieniężenia jej majątku.⁴⁵² Niemniej wspólnicy mogą umownie postanowić, że dystrybucja nadwyżki aktywów nad zobowiązaniami spółki wobec wierzycieli nastąpi bez uprzedniego ich spieniężenia.

W pierwszej kolejności zaspokajani są wierzyciele spółki z wyłączeniem jej wspólników, później spłacane są wierzycielności wspólników z tytułu sum pożyczonych przez nich spółce, w następnej kolejności zwraca się kapitały i wkłady poszczególnym wspólnikom. Pozostały majątek podlega podziałowi na zasadach podziału zysku. Jeżeli umowa spółki nie określała sposobu udziału w zyskach w odniesieniu do wniesionych przez wspólników wkładów kapitałowych, zastosowanie znajdują klauzule generalne przewidziane w § 18 (a) UPA - o równym uczestnictwie w zyskach. W sytuacji, gdy z majątku spółki niemożliwe jest spłacenie jej wierzycieli, wówczas uruchamiana jest osobista odpowiedzialność wspólników w zakresie koniecznym do zaspokojenia wierzycieli.

⁴⁵⁰ Por. § 42 UPA;

⁴⁵¹ Zob. L.S. Clark, P. Kinder, op. cit., s. 306 i nast.;

⁴⁵² Zob. VI § 40 b UPA;

ROZDZIAŁ III

Ewolucja spółki cywilnej w prawie polskim

§ 1.

Wprowadzenie

Historia prawa cywilnego na ziemiach polskich w latach 1772-1918 zasadniczo była pisana językiem ustaw państw obcych, które wpływały także na jakość i tempo jej rozwoju.⁴⁵³ Dokonując ogólnego zarysu złożonych losów państwa polskiego, zasadne jest wskazanie generalnego obrazu podziału terytorium, co ułatwi określenie granic obowiązywania poszczególnych ustaw.

Realizatorami pierwszego rozbioru były Rosja, Prusy i Austria na podstawie traktatu podpisanego w dniu 5 sierpnia 1772 r. Na mocy jego postanowień, inicjator rozbioru Prusy uzyskały: Warmię, województwo pomorskie, malborskie i chełmińskie (bez Gdańska i Torunia) oraz tereny nadnoteckie. Austria zajęła południową część województwa krakowskiego, sandomierskiego oraz województwo ruskie. Rosja otrzymała ziemie na wschód od rzeki Dźwiny i Dniepru. Dla Rzeczypospolitej rozbiór ten oznaczał utratę jednej trzeciej terytorium i ludności, nie przesądzał jednak o likwidacji państwa polskiego.⁴⁵⁴

Drugiego rozbioru dokonały Rosja oraz Prusy na mocy podpisanego w styczniu 1793 traktatu. W jego wyniku Prusy zyskały dodatkowo Gdańsk, Toruń, Wielkopolskę, Kujawy i Mazowsze, a Rosja część Litwy, Ukrainy i Podola.

Trzeci rozbiór był ostateczny dla ziem polskich. Uskuteczniły go Rosja, Prusy oraz Austria na podstawie traktatu podpisanego 24 października 1795 r. Traktat przyznawał Prusom większość Mazowsza i tereny litewskie nad Niemnem, Austria zyskała Małopolskę między Pilicą a Bugiem, z częścią Podlasia i Mazowsza, Rosja objęła obszary leżące na wschód od rzek Niemen oraz Bugu wraz z Wilnem. Ostatni rozbiór przyniósł kres państwa polskiego, które na 123 lata zniknęło z mapy Europy.⁴⁵⁵

⁴⁵³ Zob. Cz. Nanke, *Wpisy do nauki historii nowożytnej*, część 2, Lwów – Warszawa 1927, s. 41-43;

⁴⁵⁴ Zob. A. Chwalba, *Historia Polski 1795-1918*, Kraków 2007, s. 10 i nast.;

⁴⁵⁵ Zob. J. Zdrada, *Historia Polski 1795-1918*, Warszawa 2007, s. 30 i nast.;

Na ziemiach objętych zaborem pruskim po pierwszym rozbiore utrzymać bezpośrednio prawo polskie, jako prawo prowincjonalne. Wejście w życie Powszechnego Prawa Krajowego dla Państw Pruskich w 1794 r. zapoczątkowało etap zastępowania prawa polskiego jego przepisami, co doprowadziło w 1797 r. do rozszerzenia jego mocy obowiązującej na ziemi drugiego i trzeciego zaboru już jako prawa bezwzględnie obowiązującego. Pruskie prawo cywilne obowiązywało do wejścia w życie w 1900 r. niemieckiego BGB. Na ziemiach zaboru austriackiego polskie prawo cywilne obowiązywało, na mocy patentu cesarza z 1775 r., aż do ostatecznego zakończenia prac kodyfikacyjnych nad austriackim kodeksem cywilnym. Zasadniczo znówelizowany w latach 1914-1916 ABGB obowiązywał na terenach byłego zaboru austriackiego do 1946 r.⁴⁵⁶

Z ziem drugiego i trzeciego zaboru pruskiego zostało utworzone w 1807 r. Księstwo Warszawskie, powiększone po wojnie z Austrią o ziemi trzeciego i część pierwszego zaboru austriackiego. Zasadniczą rolę w jego tworzeniu odegrał Napoleon Bonaparte. Cesarz Francuzów w toku zwycięskiego marszu przez Europę wprowadzał do państw podbitych, uzależnionych i sojusznicznych wobec Francji prawo cywilne uregulowane w Kodeksie Napoleona.

Prawo francuskie obowiązywało następnie w utworzonym w 1815 r. Królestwie Polskim. W 1818 r. Sejm Królestwa Polskiego wprowadził ustawy hipoteczne wzorowane na polskim prawie przedrozbiorowym. W roku 1820 została powołana Deputacja mająca na celu takie przerobienie Kodeksu Napoleona, aby pozostawał on zgodny z potrzebami narodu. Ustawy hipoteczne z 1818 r. uzupełniono w 1825 r. prawem „o przywilejach i hipotekach”, co stanowiło pierwsze ograniczenie ustawodawstwa francuskiego. Także w 1825 r. Sejm Królestwa uchwalił Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, czym zastąpił Tytuł wstępny Księgi I *code Napoléon* – o osobach oraz Tytuł V księgi trzeciej – o majątkowych stosunkach małżeńskich. Na kształt Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego w dużej mierze wpłynęły uwagi sądów miejscowych, orzecznictwa i francuskiego piśmiennictwa prawniczego. Od roku 1836 Kodeks Napoleona stopniowo zastępowano ustawami rosyjskimi. Cywilne prawo francuskie częściowo obowiązywało także na ziemiach, z których następnie utworzono Wielkie Księstwo Poznańskie, gdzie patentem króla pruskiego ponownie wprowadzono prawo pruskie, obowiązujące do 1900 r. (wejście w życie BGB).

⁴⁵⁶ E. Borkowska-Bagieńska, B. Lesiński, op. cit., s. 236-237;

Wybuch pierwszej wojny światowej w 1914 r., w której państwa zaborcze walczyły po przeciwnych stronach, wzmógł nadzieje Polaków na odzyskanie niepodległości. We wrześniu 1917 r. państwa centralne (Niemcy, Austro-Węgry) powołały Radę Regencyjną, jako najwyższą tymczasową władzę w Królestwie Polskim.⁴⁵⁷ W dniu 8 stycznia 1918 r. prezydent USA Thomas W. Wilson ogłosił 14-punktową deklarację, której punkt 13 dotyczył niepodległości Polski. Wiosną państwa ententy (Wielka Brytania, Francja, Rosja) prowadziły tajne rokowania z Austro-Węgrami, oferując im integralność oraz przyznanie ziem polskich w zamian za porzucenie sojusznika niemieckiego, jednak wobec fiaska tych rozmów, w czerwcu ponownie wypowiedziały się za pełną niepodległością Polski. 11 listopada 1918 r. podpisano zawieszenie broni na froncie zachodnim, a Rada Regencyjna przekazała Piłsudskiemu naczelne dowództwo nad tworzącym się wojskiem.⁴⁵⁸

W niepodległej Polsce obowiązywały nadal regulacje prawne państw zaborczych. Źródłami prawa cywilnego były: na terytorium byłego Królestwa Polskiego – księgi II i III Kodeksu Napoleona, ustawy hipoteczne z 1818 r. i 1825 r., Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r. i ustawa o związkach małżeńskich z 1836 r.; na byłych ziemiach rosyjskich guberni zachodnich – tom X Zводу Praw Cesarstwa Rosyjskiego z 1832 r.; na terytorium byłego zaboru pruskiego – kodeks cywilny niemiecki BGB z 1896 r.; na ziemiach byłej Galicji – austriacki kodeks cywilny ABGB z 1811 r.; na ziemiach Spiszu i Orawy włączonych do Polski – prawo węgierskie, zastąpione na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 września 1922 r.⁴⁵⁹ regulacją obowiązującą w okręgu Sądu Apelacyjnego w Krakowie od 1923 r.⁴⁶⁰

Tymczasowo na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej obowiązywał kodeks cywilny niemiecki. Fakt jego obowiązywania nie był jednak poprzedzony stosownym procesem ustawodawczym, który dostosowywałby brzmienie kodeksu do warunków panujących na ziemiach polskich. Trud przełożenia regulacji na zastaną rzeczywistość podjęła polska praktyka prawnicza, uzupełniając ją stosownymi komentarzami.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ J. Tomaszewski, Z. Landau, *Trudna niepodległość*, Warszawa 1968, s. 30 i nast.;

⁴⁵⁸ J. Padewski, *Historia powszechna 1871-1918*, Warszawa 1996, s. 435-437;

⁴⁵⁹ Zob. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 września 1922 r. (Dz. U. RP z 1922 r. Nr 90, poz. 833);

⁴⁶⁰ E. Borkowska-Bagieńska, B. Lesiński, op. cit., s. 270;

⁴⁶¹ Z. Lisowski, *Kodeks cywilny obowiązujący na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań 1933, s. V-VI;

Redakcja prezentowanego w § 2 fragmentu historii ustawodawstwa na ziemiach Polski została oparta na przekładzie Kodeksu Napoleona i Zbiorze ustaw ziem zachodnich. Wybór Kodeksu Napoleona w danej części niniejszej pracy uzasadniony był z jednej strony chęcią do ukazania sposobu regulacji spółki cywilnej w owym czasie, w tym przedstawienia języka prawnego, jaki służył do zredagowania Kodeksu. Z drugiej strony za wyborem Kodeksu Napoleona przemawia jego znaczenie, albowiem stał się on przykładem regulacji dla odrodzonej w 1918 r. Polski, dopuszczał swobodę działalności gospodarczej oraz własność prywatną. Opracowanie Kodeksu w niniejszej pracy stanowi mój indywidualny przekład tekstu obowiązującego w Królestwie Polskim, moim dążeniem było nadać poszczególnym przepisom brzmienie możliwie poprawne a układ zgodny z aktualnymi zasadami polskiej składni. Natomiast Zbiór ustaw ziem zachodnich stanowił przekład niemieckiego Kodeksu cywilnego. Kształt Zbioru był wynikiem pracy wybitnych prawników Polskich, poszczególne przepisy wzbogacono w objaśniające uwagi i zestawiono z adekwatną do nich judykaturą sądów polskich. Zbiór stanowił próbę dostosowania ustawodawstwa niemieckiego do warunków panujących na zachodnich ziemiach Rzeczypospolitej.

Dodatkowo za pogłębionym opracowaniem niniejszych ustaw przemawia ich doniosłość teoretyczna i praktyczna dla dalszego rozwoju regulacji polskich.

Wybór Kodeksu Napoleona, a w dalszej części pracy także i Zbioru Ustaw Ziem Zachodnich ma charakter przykładowy, istnieje wiele znaczących ustaw tamtego okresu jednakże przedstawienie ich wszystkich w całości wykracza poza ramy niniejszej pracy.

§ 2.

Regulacja spółki cywilnej w zbiorach przepisów obowiązujących na terytorium Księstwa Warszawskiego i ziemiach zachodnich odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej

2.1. Spółka cywilna według Kodeksu Napoleona

Kodeks był jednym z elementów unifikacji napoleońskiej Europy, ujednolicał jej prawa, upodabniał i zbliżał do Francji. Wprowadzenie *code Napoléon* do Księstwa Warszawskiego przewidywał art. 69 nadanej Księstwu przez Napoleona Konstytucji:

„Kodeks Napoleona będzie prawem cywilnym Księstwa Warszawskiego”.⁴⁶² Upadek Napoleona we Francji spowodował zmianę jego tytułu na *code civil*. Jednakże w roku 1952 przywrócono mu imię Napoleona, dla oddania hołdu prawdzie historycznej. Po roku 1970 r. zaniechano posługiwania się imieniem Napoleona, nie dokonując przy tym formalnej zmiany nazwy kodeksu. Nazwą powszechnie używaną było odtąd *code civil*. Na ziemiach Polskich ugruntowała się jednak tradycyjna nazwa *code Napoléon*.⁴⁶³

a. Pojęcie i charakter prawny

Regulacja spółki cywilnej zawarta była w art. 1832-1873 KN.⁴⁶⁴ Kodeks stanowił, że spółka jest kontraktem, przez który dwie lub więcej osób godzi się do dania jakiejś rzeczy na „współkę”, w celu podzielenia się zyskiem, jaki stąd może wyniknąć⁴⁶⁵. Spółka mogła być utworzona tylko we wspólnym interesie stron i w godziwym zamiarze. Wspólnicy zobowiązani byli do wniesienia wkładów w postaci pieniędzy, innych dóbr albo swojego przemysłu (pracy zawodowej)⁴⁶⁶. Kontrakt spółki powinien być być stwierdzony pismem, gdy jej przedmiot przenosił wartość stu pięćdziesięciu franków. W razie wątpliwości, co do zawarcia kontraktu spółki dopuszczano dowód ze świadków, choćby szło nawet o sumę mniejszą, co do wartości, nad sto pięćdziesiąt franków⁴⁶⁷.

Kodeks regulował dwa rodzaje spółek: ogólną i szczególną⁴⁶⁸. Spółka ogólna mogła mieć formę spółki wszystkich dóbr teraźniejszych i ogólnej spółki zysków⁴⁶⁹. Do spółki wszystkich dóbr teraźniejszych strony wносиły wszystkie dobra ruchome i nieruchome, jakie rzeczywiście posiadały i zyski, jakie mogły wypracować te dobra. Na jej rzecz mogły być także wniesione inne rodzaje zarobków, z tym zastrzeżeniem, że dobra nabyte w drodze spadku, darowizny lub zapisu mogły być oddane tylko do używania. Odmienne uzgodnienia były nieważne, chyba że zostały przyjęte w spółce pomiędzy małżonkami⁴⁷⁰. Ogólna spółka zysków obejmowała wszystko to, co strony

⁴⁶² T. Maciejewski, op. cit., s. 654;

⁴⁶³ A. Mączyński, *Kodeks Napoleona, Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, Kodeks zobowiązań i inne przepisy obowiązujące w województwach centralnych*, Warszawa 2008, s. 8;

⁴⁶⁴ K.N. 1808.1.1.3.;

⁴⁶⁵ Por. art. 1832 KN;

⁴⁶⁶ Por. art. 1833 KN;

⁴⁶⁷ Por. art. 1834 KN.;

⁴⁶⁸ Por. art. 1835 KN;

⁴⁶⁹ Por. art. 1836 KN;

⁴⁷⁰ Por. art. 1837 KN;

mogły nabyć przez swój przemysł z jakiegokolwiek tytułu w trakcie trwania spółki. Do spółki mogły zostać wniesione także ruchomości wspólników, natomiast nieruchomości mogły stanowić przedmiotu wkładu, jeżeli miały być wniesione tylko do używania⁴⁷¹. Prosta umowa spółki ogólnej bez odrębnego zastrzeżenia, była aktem zawiązującym ogólną spółkę zysków⁴⁷².

Kontrakt spółki szczególnej mógł obejmować tylko pewne rzeczy oznaczone, albo do ich używania, albo do pobierania z nich przychodów⁴⁷³. Za spółkę szczególną uznawano porozumienie kilku osób dla wykonania oznaczonego przedsięwzięcia bądź rękodziela lub stanu życia⁴⁷⁴.

Spółka zawiązywała się w chwili zawarcia kontraktu, chyba że wspólnicy uzgodnili inną datę rozpoczęcia działalności⁴⁷⁵. Wobec braku odmiennych postanowień uznawano, że spółka powstaje na czas nieograniczony. Ograniczenie czasu trwania spółki mogło wynikać z charakteru przedsięwzięcia, dla którego zawiązywano spółkę⁴⁷⁶.

b. Stosunki wewnętrzne

Każdy ze wspólników był zobowiązany do wniesienia wkładu. Jeżeli przedmiotem wkładu miała być rzecz zmysłowa⁴⁷⁷ określonego wspólnika, jego osoba stanowiła zabezpieczenie dla spółki dla jej wniesienia na zasadach umowy sprzedaży⁴⁷⁸. W sytuacji, gdy zobowiązanie do wniesienia wkładu obejmowało pewną sumę pieniężną, której wspólnik nie wniósł, wówczas stawał on się dłużnikiem spółki co do tej sumy wraz z odsetkami od dnia, w którym miało nastąpić jej przekazanie. Obowiązek zwrotu wraz z odsetkami dotyczył też sum, które wspólnik pobrał z kasy wspólnej dla swojej prywatnej korzyści⁴⁷⁹. Jeśli przedmiotem wkładu miał być przemysł wspólnika, był on zobowiązany wobec spółki także z tytułu wszelkich dochodów jakie jego działalność osiągała⁴⁸⁰.

⁴⁷¹ Por. art. 1838 KN

⁴⁷² Por. art. 1839 KN;

⁴⁷³ Por. art. 1841 KN;

⁴⁷⁴ Por. art. 1842 KN;

⁴⁷⁵ Por. art. 1843 KN;

⁴⁷⁶ Por. art. 1844 KN.;

⁴⁷⁷ Zob. S. Wróblewski, *Zarys wykładu prawa rzymskiego. Prawo rzeczowe*, Kraków 1919, s. 2;

⁴⁷⁸ Por. art. 1845 KN;

⁴⁷⁹ Por. art. 1846 KN;

⁴⁸⁰ Por. art. 1847 KN;

Wspólnik, który posiadał osobistą wymagalną wierzytelność wobec osoby trzeciej, a osoba ta była również dłużnikiem spółki co do sumy wymagalnej, powinien wyegzekwować sumy zarachowywać tak na wierzytelność osobistą jak i na wierzytelność spółki⁴⁸¹. Jeżeli jeden ze wspólników został w całości zaspokojony z wierzytelności wspólnej, a dłużnik potem stał się niewypłacalnym, powinien on przenieść do ogółu wspólnego to co na zaspokojenie otrzymał, chociażby nawet w pokwitowaniu było zaznaczone, że to za część swoją odebrał⁴⁸².

Każdy wspólnik ponosił wobec spółki odpowiedzialność za szkody wyrządzone z własnej winy. Szkody nie mogły być rekompensowane pożytkami, jakie przynosił spółce przemysł wspólnika w innych interesach⁴⁸³. Wspólnik, który wniósł do używania rzeczy zmysłowe, pewne i oznaczone, które się nie niszczyły przez używanie, ponosił ryzyko mogących wyniknąć stąd szkód. Jeżeli natomiast wniesione rzeczy zmysłowe mogły ulec zniszczeniu, zepsuciu przez ich zachowywanie lub przeznaczone były na sprzedaż, albo ich wniesienie do spółki poprzedzało oszacowanie wyróżnione w inwentarzu, wówczas niebezpieczeństwo mogących wyniknąć szkód ponosiła spółka⁴⁸⁴. Spółka zobowiązana była wobec wspólnika tylko do wartości na jaką rzecz oszacowano. Roszczenie wspólnika przeciwko spółce mogło obejmować zarówno sumy jakie za nią wypłacił, zobowiązania jakie zaciągnął w dobrej wierze na rzecz spółki oraz ryzyko w prowadzeniu interesów⁴⁸⁵.

W braku odmiennych postanowień, wspólnicy uczestniczyli w zyskach i stratach z działalności spółki proporcjonalnie do wniesionych wkładów. Wspólnik, który wniósł do spółki tylko swój przemysł partycypował w zyskach lub stratach w stosunku do wartości najmniejszego wkładu przekazanego na rzecz spółki⁴⁸⁶. Ustalenie części przypadających na poszczególnych wspólników mogło być powierzone jednemu ze wspólników lub osobie trzeciej. Dokonany podział był ważny, jeżeli nie sprzeciwiał się zasadom słuszności. Strona, która uważała się za skrzywdzoną dokonany podziałem, mogła w terminie trzech miesięcy, począwszy od dnia, w którym dowiedziała się o podziale, wnieść odwołanie. Odwołanie nie przysługiwało, jeżeli strona już rozpoczęła pobieranie swojej części wedle podziału⁴⁸⁷. Nieważna była umowa przyznająca całość

⁴⁸¹ Por. art. 1848 KN;

⁴⁸² Por. art. 1849 KN;

⁴⁸³ Por. art. 1850 KN;

⁴⁸⁴ Por. art. 1851 KN;

⁴⁸⁵ Por. art. 1852 KN;

⁴⁸⁶ Por. art. 1853 KN;

⁴⁸⁷ Por. art. 1854 KN;

zysków tylko jednemu wspólnikowi. Nieważne także było porozumienie zwalniające w całości jednego lub kilku wspólników od ponoszenia strat⁴⁸⁸.

Wspólnik, któremu powierzono w umowie zarządzanie sprawami spółki, mógł bez względu na sprzeciw wspólników, podejmować wszystkie czynności związane ze zwykłą działalnością spółki, z tym zastrzeżeniem, że jego celem nie było oszustwo. Uprawnienia do zarządzania nie można było odwołać w czasie trwania spółki bez ważnej przyczyny. Jeżeli jednak powierzenie zarządzania dokonane zostało w akcie późniejszym niż umowa spółki, mogło zostać odwołane tak jak proste pełnomocnictwo⁴⁸⁹.

W sytuacji, gdy zarządzanie sprawami spółki zostało powierzone kilku wspólnikom bez wyraźnego określenia zakresu ich uprawnień lub zaznaczenia o ich łącznym prowadzeniu, każdy z nich mógł oddzielnie prowadzić sprawy spółki⁴⁹⁰. Jeżeli postanowiono o łącznym zarządzaniu, dla skuteczności czynności konieczne było łączne działanie przedstawicieli spółki⁴⁹¹.

Jeżeli wspólnicy nie umówili się odmiennie co do sposobu i zakresu zarządzania sprawami spółki, zastosowanie miały następujące reguły:

- wspólnicy reprezentowali siebie nawzajem, a dokonana czynność wiązała pozostałych wspólników, z wyjątkiem zgłoszenia sprzeciwu przed zakończeniem czynności,
- każdy wspólnik mógł używać rzeczy należących do spółki w sposób odpowiadający ich przeznaczeniu, ich użytek był zabroniony, jeżeli miały zostać wykorzystane w interesie przeciwnym interesom spółki albo w sposób utrudniający wspólnikom realizację ich przeznaczenia,
- wspólnicy byli zobowiązani do ponoszenia wydatków dla zachowania rzeczy spółki,
- wspólnik nie mógł bez zgody pozostałych wspólników czynić odnowień na nieruchomościach zależnych od spółki, chociażby twierdził, że są dla spółki zyskowe⁴⁹².

Wspólnik, który nie zarządzał sprawami spółki, nie mógł alienować (przenosić prawa własności) ani zaciągać zobowiązań na rzeczach nawet ruchomych zależnych od spółki⁴⁹³.

⁴⁸⁸ Por. art. 1855 KN;

⁴⁸⁹ Por. art. 1856 KN;

⁴⁹⁰ Por. art. 1857 KN;

⁴⁹¹ Por. art. 1858 KN.;

⁴⁹² Por. art. 1859 KN;

⁴⁹³ Por. art. 1860 KN.;

c. Stosunki zewnętrzne

Określone przez wspólników bądź ustawowe zasady zarządzania rozciągały się tak na stosunki wewnętrzne jak i zewnętrzne.

W spółkach innych niż handlowe, odpowiedzialność wspólników nie miała charakteru solidarnego w zakresie długów wspólnych. Bez wyraźnego upoważnienia jeden ze wspólników nie mógł poprzez swoje działania zobowiązywać pozostałych⁴⁹⁴. Wspólnicy odpowiadali względem wierzyciela w częściach równych, chociażby udział jednego z nich w spółce był mniejszy, chyba że obowiązek partycypacji został zmniejszony stosownie do jego udziału w akcie szczególnym⁴⁹⁵.

Ustalenie, że zobowiązanie zostało zawarte na rachunek spółki wiązało tylko tego wspólnika, a nie innych, chyba że pozostali wspólnicy wyrazili na dane działanie zgodę, albo rzecz obrócona została na korzyść spółki⁴⁹⁶.

d. Modyfikacje podmiotowe

Zmiana składu osobowego spółki mogła być następstwem: wystąpienia wspólnika, śmierci i wstąpienia do spółki spadkobierców zmarłego wspólnika.

Wspólnik bez zgody pozostałych wspólników nie mógł zawrzeć z osobą trzecią umowy co do udziału przypadającego danemu wspólnikowi w spółce. Wspólnikowi, nawet zarządzającemu spółką, nie można było dopuścić do spółki osoby trzeciej⁴⁹⁷.

Wspólnicy mogli postanowić o wstąpieniu spadkobierców zmarłego wspólnika do spółki; w braku takiego postanowienia spadkobierca wspólnika miał prawo do części majątku spółki i o tyle uczestniczył w działalności spółki, o ile było to konieczne do zakończenia czynności podjętych za życia spadkodawcy.

Wspólnik mógł wystąpić ze spółki zawartej na czas nieoznaczony na mocy wypowiedzenia złożonego pozostałym wspólnikom. Wypowiedzenie musiało być poparte ważnym powodem i nastąpić w odpowiednim czasie⁴⁹⁸. Wypowiedzenie umowy spółki zawartej na czas oznaczony mogło być dokonane tylko w razie istnienia

⁴⁹⁴ Por. art. 1862 KN;

⁴⁹⁵ Por. art. 1863 KN;

⁴⁹⁶ Por. art. 1864 KN.;

⁴⁹⁷ Por. art. 1861 KN;

⁴⁹⁸ Por. art. 1869 KN;

sprawiedliwych powodów np.: w razie niewypełniania obowiązków przez jednego ze wspólników, ciężkiej choroby uniemożliwiającej wspólnikowi prowadzenie interesów spółki, albo w innych podobnych przypadkach, o których zasadności i ważności rozstrzygał sąd⁴⁹⁹.

e. Rozwiązanie i likwidacja

Za przyczynę rozwiązania spółki Kodeks Napoleona uznawał:

- upływ czasu, na jaki spółka została zawarta,
- wyniszczenie rzeczy lub ukończenie interesu,
- śmierć naturalną któregokolwiek ze wspólników,
- śmierć cywilną, ubezwłasnowolnienie lub całkowitą utratę majątku przez jednego ze wspólników,
- oświadczenie woli jednego lub kilku wspólników o wypowiedzeniu uczestnictwa w spółce⁵⁰⁰.

Pomimo zaistnienia przyczyny rozwiązania istniała możliwość dalszego kontynuowania spółki⁵⁰¹. W sytuacji, gdy jeden ze wspólników zobowiązał się wnieść do wspólności własność określonej rzeczy, którą utracił przed faktycznym wydaniem, spółka traciła byt w stosunku do wszystkich wspólników. Rozwiązaniem spółki także skutkowało strata rzeczy wniesionej do używania, jeżeli jej własność pozostawała w rękach wspólnika. Taki skutek nie powstawał, gdy utracona rzecz była już własnością spółki⁵⁰².

Istota śmierci cywilnej (*mort civil, civil death*) czy wyjęcia spod prawa polegała na tym, że człowiek żywy usunięty zostawał w sensie prawnym ze społeczeństwa i tracił zdolność prawną. Orzekano ją przy skazaniu za najcięższe przestępstwa.⁵⁰³

Do podziału majątku spółki zastosowanie miały odpowiednio przepisy dotyczące podziału spadku⁵⁰⁴.

⁴⁹⁹ Por. art. 1871 KN.;

⁵⁰⁰ Por. art. 1865 KN.;

⁵⁰¹ Por. art. 1866 KN.;

⁵⁰² Por. art. 1867 KN.;

⁵⁰³ E. Borkowska-Bagieńska, B. Lesiński, op. cit., s. 67;

⁵⁰⁴ Por. art. 1872 KN.;

2.2. Spółka cywilna według Zbioru ustaw ziem zachodnich

Tymczasowe⁵⁰⁵ obowiązywanie niemieckiego Kodeksu cywilnego na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej przewidywał art. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu byłej dzielnicy pruskiej.⁵⁰⁶ W zakresie niemieckiego Kodeksu cywilnego nie wydano rozporządzenia upoważniającego Departament Sprawiedliwości do ustalenia polskiego brzmienia tego kodeksu. W swojej istocie był on nieformalnym przekładem niemieckiej ustawy cywilnej BGB. Jego brzmienie stanowiło efekt pracy prawników polskich, których zasadniczym celem w toku tłumaczenia było optymalne dostosowanie jego reguł do polskiej rzeczywistości prawno – gospodarczej. Poszczególne przepisy wzbogacono o judykaturę sądów polskich, o ile była dostępna, tak aby możliwe stało się procesowe jego wykorzystanie.⁵⁰⁷

a. Pojęcie i charakter prawny

Ustawa⁵⁰⁸ nie zawierała definicji spółki. Określała natomiast podstawową treść umowy spółki. Składało się na nią zobowiązanie wspólników do popierania zakładanego wspólnego celu w sposób umową oznaczony, co nastąpić powinno w szczególności poprzez wniesienie umówionych wkładów⁵⁰⁹. Reguły konstruujące umowę spółki cywilnej znajdowały odpowiednie zastosowanie do jawnych spółek handlowych, komandytowych oraz do spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnych przed ich wpisaniem do rejestru, a także do nieuznanych stowarzyszeń zagranicznych.⁵¹⁰

Forma szczególna zawieranej umowy mogła być podyktowana charakterem wkładu. Jeśli przedmiot wkładu do spółki stanowiła nieruchomość, wówczas zastrzeżona była sądowa lub notarialna forma umowy. Orzecznictwo sądowe

⁵⁰⁵ Zob. A. Mączyński, op. cit., s. 10;

⁵⁰⁶ Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. (Dz. U. RP. poz. 385/64) ogłoszona w dniu 12 sierpnia 1919 r.;

⁵⁰⁷ Z. Lisowski, op. cit., s. VI;

⁵⁰⁸ Posługując się słowem „ustawa” miałam wątpliwości czy właściwiej jest posługiwać się nazwą Zbiór ustaw ziem zachodnich czy BGB. Jednakże dla osiągnięcia pewnej precyzji, na tle ustalenia, iż niniejszy tekst stanowił nieformalny przekład ustawy BGB na warunki polskie, zdecydowałam się na używanie skrótu BGB w opisie poszczególnych artykułów, z tym zastrzeżeniem, że jest to brzmienie niemieckiej ustawy cywilnej według Tomu X Zbioru ustaw ziem zachodnich;

⁵⁰⁹ Por. § 705 BGB;

⁵¹⁰ Z. Lisowski, op. cit., s. 286;

formułowało wiele zasad w zakresie formy i skutków zawieranej umowy. Judykatura sądów polskich⁵¹¹ dopuszczała możliwość dowodzenia przedmiotu sprzedaży za pomocą wszelakich środków dowodowych, poza aktem notarialnym. Formy szczególnej wymagano dla umowy, w której jedna strona zobowiązywała się do przeniesienia lub obciążenia użytkowaniem swego teraźniejszego majątku lub ułamkowej części swego teraźniejszego majątku. Dokumentem sądowym lub notarialnym powinna być także stwierdzona umowa, w której jedna strona zobowiązywała się do przeniesienia własności gruntu, jednakże umowa zawarta bez zachowania tej formy, była ważną jeżeli nastąpiło powzdanie⁵¹² i wpis do księgi wieczystej. Brak przepisanej formy nie skutkowało nieważnością⁵¹³ umowy, jeżeli zaszło tylko mylne oznaczenie przedmiotu sprzedaży.⁵¹⁴ Umowy dodatkowe, zawarte po spisaniu kontraktu kupna – sprzedaży nieruchomości, nie wymagały formy urzędowej, jeśli nie stwarzały nowego lub nie powiększały pierwotnego zobowiązania sprzedawcy do przeniesienia własności nieruchomości.⁵¹⁵

Cel, do osiągnięcia którego umawiali się dążyć wspólnicy nie musiał mieć charakteru majątkowego, powinien być zgodny z prawem i osiągalny. Ustawa zastrzegła rygor nieważności dla przedsięwzięć niezgodnych z dobrymi obyczajami. W szczególności nieważna była czynność prawna, w której ktoś wyzyskiwał ciężkie

⁵¹¹ W. I. V. SN. z 2 maja 1924 r., C. 584/23, Ruch V/I;

⁵¹² „Powzdanie” w rozumieniu niemieckiego Kodeksu cywilnego odpowiadało dzisiejszej umowie rozporządzającej – przenoszącej własność na kupującego. Braku wpisu w księdze wieczystej przed dniem 1 stycznia 1947 r. jako elemencie przeniesienia własności nieruchomości w orzecznictwie SN nie jest jednoznaczny. W uchwale z dnia 10 września 1974 r. (III CZP 56/74, niepublikowane) SN przyjął, iż „w wypadku, gdy przed wejściem w życie prawa rzeczowego z 1946 r. zawarto pod rządem k.c.n. umowę obligacyjną oraz umowę przenoszącą własność nieruchomości (powzdanie), a nie został złożony wniosek o wpis w księdze wieczystej, własność nieruchomości przeszła na nabywcę w dniu 1 stycznia 1947 r. (art. XXIX i XXX p.w. pr. rzecz. i p.ks.w.). Jednakże w orzeczeniu z dnia 21 marca 1966 r. (III CO 3/66, „OSPika”, 7/1967, poz. 178) co do braku wpisu na gruncie kodeksu cywilnego niemieckiego SN zajął inne stanowisko, albowiem orzekł, że według art. XXVI – XXX p.w. pr. rzecz. i p.ks.w. oraz art. XXXVIII – XL p.w.k.c. czynności prawne mające za przedmiot przeniesienie własności dokonane przed dniem 1 stycznia 1947 r., po tej dacie są skuteczne, jeżeli odpowiadają przepisom dotychczasowym przewidzianym w § 873 k.c.n., a więc również wymagały dokonania wpisu. Brak wpisu dla oceny skuteczności takiej czynności prawnej według przytoczonej uchwały SN był dopuszczalny tylko wtedy, jeżeli przed dniem 1 stycznia 1947 r. została zawarta tylko umowa zobowiązująca do przeniesienia własności nieruchomości, a skutek rzeczowy powstał już po tym dniu na gruncie prawa rzeczowego (art. 46) w wyniku zawarcia umowy przenoszącej własność. Polskie prawo cywilne nie wymagało już wpisu konstytutywnego jako elementu przeniesienia własności nieruchomości. Szczegółowo opisują niniejsze zagadnienie: F. Zoll: *Zasada wpisu a przeniesienie posiadania*, „KPP”, 1/1938, s. 17 i nast.; S. Breyer: *Przeniesienie własności nieruchomości*, Warszawa 1975, s. 11-42;

⁵¹³ Por. orzeczenie W. I. V. SN. z dnia 25 czerwca 1924 r., C. 584/23, „Ruch”, V/1, w którym SN stwierdził, iż oznaczenie w umowie ceny kupna nieruchomości w markach polskich, podczas gdy w rzeczywistości umówiono się na franki francuskie, czyniło umowę nieważną;

⁵¹⁴ W. I. V. SN z dnia 25 czerwca 1924 r., C. 584/23, Ruch V/I;

⁵¹⁵ W. I. V. SN z dnia 23 marca 1928 r., C. 355/27, Ruch VIII/4;

położenie, lekkomyślność lub niedoświadczenie drugiego, nakazując mu za pewne świadczenie przyrzec lub przysporzyć sobie albo osobie trzeciej korzyści majątkowe, które tak dalece przewyższają wartość świadczenia, że według zachodzących okoliczności pozostają w rażąco nieodpowiednim stosunku do świadczenia. Umowa, której przedmiot stanowiło świadczenie niemożliwe była nieważna.⁵¹⁶

Spółka cywilna nie miała ustawowo przyznanej osobowości prawnej, nie była także objęta obowiązkiem wpisu w obowiązujących rejestrach.

b. Stosunki wewnętrzne

Wspólnicy poprzez zawarcie umowy zobowiązywali się do określonego w niej działania, którego preferowanym przejawem było wniesienie równych wkładów. Zróżnicowana dla poszczególnych wspólników wysokość świadczenia na rzecz spółki musiała wynikać z zawartej umowy. Jeżeli przedmiot wkładu stanowiły rzeczy zamienne lub zużywalne, domniemywano, że były one wnoszone na rzecz wspólnej własności wspólników. To samo domniemanie obowiązywało co do rzeczy niezamiennych i nie zużywalnych, jeśli miały one stanowić wkład wedle oszacowania, które nie było przeznaczone tylko do podziału zysków. Wkładem do spółki mogło być również świadczenie usług⁵¹⁷.

Wspólnicy nie byli ustawowo zobowiązani ani do podwyższenia umówionego wkładu ani do uzupełnienia wkładu, zmniejszonego wskutek straty⁵¹⁸. Wspólnik pozostawał w zwłoce z wniesieniem wkładu, jeżeli pomimo upomnienia przez spółkę nadal nie świadczył. Z upomnieniem stało na równi wniesienie skargi o świadczenie oraz doręczenie nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym. Jeśli do świadczenia wyznaczony był termin kalendarzowy, wspólnik popadał w zwłokę bez upomnienia, gdy nie świadczył w oznaczonym czasie. Wspólnik mógł zostać zwolniony z odpowiedzialności za zwłokę, gdy udowodnił, że była ona następstwem okoliczności, za które nie odpowiadał⁵¹⁹.

Wspólny majątek tworzyły wkłady wspólników oraz przedmioty nabyte dla spółki przez prowadzenie spraw (majątek spółki). Majątek spółki obejmował również dochody z prawa należącego do majątku spółki oraz to, co uzyskano jako

⁵¹⁶ Por. §§ 134, 138 i 306 BGB;

⁵¹⁷ Por. § 706 BGB;

⁵¹⁸ Por. § 707 BGB;

⁵¹⁹ Por. §§ 284-285 BGB;

wynagrodzenie za zniszczenie, uszkodzenie lub zabranie przedmiotu należącego do majątku spółki⁵²⁰. Wspólnik nie mógł rozporządzać swoim udziałem w majątku spółki ani w poszczególnych należących do tegoż przedmiotach, nie miał on prawa żądania podziału. Z wierzytelności należącej do majątku spółki dłużnik nie mógł potrącać wierzytelności, przysługującej mu przeciw poszczególnemu wspólnikowi⁵²¹. Zajęciu podlegał udział w majątku spółki, ale nie w jego poszczególnych przedmiotach⁵²². W czasie trwania spółki wierzyciel nie mógł dochodzić praw wspólnika wypływających ze stosunku spółki, z wyjątkiem roszczenia o udział w zyskach⁵²³.

Wspólnik mógł żądać zamknięcia rachunków, podziału zysków i strat dopiero po rozwiązaniu spółki. Jeżeli wspólnicy przewidywali dłuższy okres trwania spółki, wówczas dopuszczano zamknięcie rachunków i podział zysków z końcem każdego roku obrotowego⁵²⁴. Jeżeli nie oznaczono udziałów wspólników tak w zysku jak i w stracie, każdy wspólnik dysponował równym udziałem bez względu na rodzaj i wysokość swojego wkładu. W sytuacji, gdy oznaczony był tylko udział w zysku albo w stracie, oznaczenie takie w razie wątpliwości obowiązywało tak dla zysku, jak i dla straty⁵²⁵. Dopuszczano umowne zwolnienie od udziału w stracie.⁵²⁶

Wspólnik, który wystąpił ze spółki uczestniczył w zyskach i stratach wynikających ze spraw, jakie w czasie jego wystąpienia były w toku. Pozostali wspólnicy mieli prawo zakończenia tych spraw w sposób wedle ich uznania najkorzystniejszy. Po wystąpieniu ze spółki wspólnik mógł żądać z końcem każdego roku obrotowego sprawozdania ze spraw w tym czasie zakończonych, wypłaty należnej mu kwoty i wyjaśnienia o stanie spraw pozostałych w toku⁵²⁷. Udział występującego wspólnika w majątku spółki przyrastał pozostałym wspólnikom.⁵²⁸

Prowadzenie spraw spółki przysługiwało wspólnie wszystkim wspólnikom, działającym zgodnie. Jeżeli dla dokonania określonej czynności według umowy spółki miała rozstrzygać większość głosów, w razie wątpliwości obliczano ją wedle liczby wspólników⁵²⁹. Reguły w zakresie prowadzenia spraw spółki orzecznictwo Sądu

⁵²⁰ Por. § 718 BGB;

⁵²¹ Por. § 719 BGB;

⁵²² Z. Lisowski, op. cit., s. 290;

⁵²³ Por. § 725 BGB;

⁵²⁴ Por. § 721 BGB;

⁵²⁵ Por. §§ 721-722 BGB;

⁵²⁶ Z. Lisowski, op. cit., s. 291;

⁵²⁷ Por. § 740 BGB;

⁵²⁸ Por. § 738 ust. 1 BGB;

⁵²⁹ Por. § 709 BGB;

Najwyższego uzupełniało ustalając, iż nie nabywał własności ten, kto zakupił przedmiot należący do spółki od jednego wspólnika bez zgody innych⁵³⁰. Prowadzenie spraw mogło zostać powierzone na mocy postanowień kontraktu spółki jednemu lub kilku wspólnikom, wówczas pozostali wspólnicy byli wykluczeni od ich prowadzenia. Jeżeli prowadzenie spraw zostało powierzone kilku wspólnikom, zastosowanie znajdowały zasady regulujące wspólne prowadzenie spraw⁵³¹. W sytuacji, gdy umowa przewidywała, że prowadzenie spraw należało do wszystkich lub do kilku wspólników w ten sposób, że każdy miał prawo sam działać, wówczas każdy z pozostałych wspólników mógł sprzeciwić się przedsięwzięciu sprawy przez drugiego. Zgłoszony sprzeciw zobowiązywał do zaniechania oprostowanej czynności⁵³².

Odebranie udzielonego w umowie prawa do prowadzenia spraw spółki mogło nastąpić tylko z ważnej przyczyny na mocy jednomyślnej uchwały albo, w razie, gdy wedle umowy spółki rozstrzygała większość głosów, uchwałą powziętą większością głosów reszty wspólników. Do ważnych powodów w szczególności zaliczano ciężkie naruszenie obowiązków oraz niezdolność do prawidłowego prowadzenia spraw. Także wspólnikowi przysługiwało prawo do wypowiedzenia prowadzenia spraw, jeżeli zachodził ku temu ważny powód⁵³³. Wypowiedzenie prowadzenia spraw powinno być dokonane tak, aby pozostali wspólnicy mogli w inny sposób postarać się o załatwienie sprawy, chyba że istniał ważny powód do wypowiedzenia nie w porę. Wspólnik wypowiadający prowadzenie spraw nie w porę i bez ważnego powodu, zobowiązany był do wynagrodzenia powstałej stąd szkody. Wspólnik miał prawo wypowiedzieć prowadzenie spraw z ważnego powodu nawet wtedy, gdy zrzekł się prawa do wypowiedzenia⁵³⁴.

Prawa i obowiązki wspólników prowadzących sprawy spółki podlegały zasadom zlecenia, o ile ze stosunku spółki nie wynikało nic innego⁵³⁵. W braku stosownych postanowień umowy, prowadzenia spraw spółki nie wolno było powierzać osobie trzeciej. Jeżeli takie powierzenie było dozwolone, wspólnik zlecający odpowiadał tylko za przewinienie jakie popełnił przy tym zleceniu. Za przewinienie pomocnika odpowiadał jak za przewinienie własne. Odbierający zlecenie miał prawo odstąpić od

⁵³⁰ W. I. V. SN. z dnia 29 marca 1924 r., C. 652/25, Ruch V/3;

⁵³¹ Por. § 710 BGB;

⁵³² Por. § 711 BGB;

⁵³³ Por. § 712 BGB;

⁵³⁴ Por. § 671 ust. 2 i 3 BGB;

⁵³⁵ Por. § 713 BGB;

wskazówek dającego polecenie, jeśli według okoliczności przyjąć mu było wolno, że gdyby dający polecenie znał stan rzeczy, uznałby takie odstąpienie za słuszne. Jeżeli czynność nie miała charakteru nagłego, zobowiązany był on jednak do uprzedniego zawiadomienia zleceniodawcy i poczekać na jego postanowienie. Zleceniobiorca obowiązany był udzielać zleceniodawcy potrzebnych wiadomości, dawać na żądanie wyjaśnienia o stanie sprawy i po wykonaniu zlecenia zdać sprawę. Powinien on także wydać zleceniodawcy wszystko co otrzymał dla wykonania zlecenia i co uzyskał z załatwienia sprawy. Ponadto, zleceniobiorca zobowiązany był do zwrotu odsetek od sumy, którą miał wydać dla zleceniodawcy lub którą zużył dla siebie, licząc od dnia użycia. Zleceniodawca powinien był na żądanie zleceniobiorcy udzielić mu zaliczki na nakłady niezbędne do wykonania zlecenia. Jeżeli przy wykonaniu zlecenia zleceniobiorca poczynił nakłady, jakie według okoliczności wolno mu było uważać za potrzebne, zleceniodawca był obowiązany do wynagrodzenia⁵³⁶. Przez nakład należało rozumieć także szkodę, którą odbierający zlecenie przy wykonaniu zlecenia ponieść musiał lub wedle wszelkiego prawdopodobieństwa miał ponieść.⁵³⁷

Każdy ze wspólników był uprawniony do zasięgania wiadomości o sprawach spółki, miał wgląd w księgi, czynności i papiery oraz mógł sporządzać sobie z nich przegląd stanu majątkowego spółki. Prawo takie posiadali także wspólnicy wyłączeni od prowadzenia spraw spółki. Wykluczenie lub ograniczenie tego prawa nie stanowiło przeszkody w jego dochodzeniu, jeżeli istniała podstawa do przyjęcia, że prowadzenie spraw jest nierzetelne⁵³⁸.

Wspólnicy przy wypełnianiu ciężących na nich zobowiązań odpowiadali tylko za taką staranność, jaką zwykle zachowywali przy sprawach własnych. Jednakże odpowiedzialność tylko za taką staranność jak we własnych sprawach nie zwalniała od odpowiedzialności za ciężkie niedbalstwo. Wspólnik odpowiadał za przewinienie swego ustawowego następcy i osób, którymi się posługiwał do wypełnienia swojego zobowiązania, w takiej samej mierze jak za przewinienie własne. Roszczenia przysługujące wspólnikom wzajemnie do siebie ze stosunku spółki nie podlegały przenoszeniu. Wyjątek stanowiły roszczenia przysługujące wspólnikowi z powodu prowadzenia przez niego spraw, o ile ich zaspokojenia można było żądać przed

⁵³⁶ Por. §§ 664-670 BGB;

⁵³⁷ W. I. V. SN z dnia 5 listopada 1926 r., C. 180/26, „Ruch”, VII/2;

⁵³⁸ Por. § 716 BGB;

rozliczeniem się oraz roszczenia o udział w zyskach lub o to, co wspólnikowi przy rozliczeniu się należało⁵³⁹.

c. Stosunki zewnętrzne

Wspólnik umownie upoważniony do prowadzenia spraw spółki, był w razie wątpliwości uprawniony także do zastępowania innych wspólników wobec osób trzecich⁵⁴⁰. Jego oświadczenie woli, w zakresie przysługującego mu uprawnienia do zastępstwa, wywierało skutek bezpośredni dla pozostałych wspólników i przeciwko nim. Nie stanowiło różnicy, czy oświadczenie było składane wyraźnie w imieniu zastępowanych czy też z okoliczności wynikało, że miało ono złożone być w ich imieniu.

Prawo do reprezentacji gasło wraz z końcem upoważnienia do prowadzenia spraw, a zawarte przez wspólnika umowy skutkowały dla pozostałych wspólników powstaniem zobowiązania łącznego⁵⁴¹.

Pozbawienie prawa do reprezentacji mogło nastąpić tylko na mocy jednomyślnej uchwały albo, w razie, gdy wedle umowy spółki rozstrzygała większość głosów, uchwałą powziętą większością głosów reszty wspólników, jeżeli zachodził ważny powód. Jeżeli prawa do reprezentacji udzielono łącznie z uprawnieniem do prowadzenia spraw spółki, odbierano oba prawa⁵⁴².

Generalnie wspólnicy odpowiadali wobec wierzycieli jako dłużnicy łączni. Osobistej i solidarnej odpowiedzialności dłużników zasadniczo nie można było wyłączyć. Jeżeli od jednego dłużnika łącznego nie można było uzyskać przypadającej na niego wpłaty, niedobór ponosiła reszta dłużników. W sytuacji, gdy jeden dłużnik łączny zaspokoił wierzyciela, mógł się domagać od pozostałych wyrównania, przechodziła też na niego wierzytelność wierzyciela do reszty dłużników. Z przejścia nie można było korzystać ze szkody wierzyciela⁵⁴³.

⁵³⁹ Por. §§ 208 i 277 BGB;

⁵⁴⁰ Por. § 714 BGB;

⁵⁴¹ Por. §§ 164-168 zd. 1 i 421 BGB;

⁵⁴² Por. § 715 BGB;

⁵⁴³ Por. §§ 420-427 BGB;

d. Modyfikacje podmiotowe

Zmiana składu osobowego mogła być następstwem: wystąpienia wspólnika, wykluczenia wspólnika, śmierci i wstąpienia do spółki spadkobierców zmarłego.

Każdy wspólnik mógł wystąpić ze spółki zawartej na czas nieoznaczony. Jeżeli czas trwania spółki został oznaczony, wypowiedzenie było dopuszczalne przed upływem czasu, gdy zachodził ważny powód. Ważnym powodem⁵⁴⁴ było w szczególności rozmyślne lub wynikające z ciężkiego niedbalstwa naruszenie istotnego obowiązku przez innego wspólnika, ciążącego na nim na mocy umowy spółki, albo, gdy wypełnienie takiego obowiązku stało się niemożliwe. Wspólnicy mogli w umowie oznaczyć termin do złożenia wypowiedzenia. Termin ten nie obowiązywał, gdy wypowiedzenie poparte zostało ważnym powodem. Jeżeli wspólnik wypowiadał nie w porę i bez ważnego powodu, zobowiązany był do wynagrodzenia powstałej szkody. Prawa do wypowiedzenia nie można było umownie wyłączyć⁵⁴⁵.

Udział występującego wspólnika przechodził na wspólników pozostających w spółce. Pozostali wspólnicy byli zobowiązani do zwrotu przedmiotów, które występujący wspólnik oddał do używania, zwolnienia go od wspólnych długów i do wypłaty tego co otrzymałby przy rozliczeniu, gdyby w czasie jego wystąpienia spółkę rozwiązano. Jeżeli wspólne długi nie były jeszcze wymagalne, pozostali wspólnicy mogli zamiast zwolnienia występującego wspólnika dać mu zabezpieczenie⁵⁴⁶. Judykatura niniejsze postanowienia wzbogaciła o ustalenie, iż zobowiązanie się wspólników, którzy ze spółki wystąpili do niezakożenia przedsiębiorstwa konkurencyjnego, nie sprzeciwiało się dobrym obyczajom, jeśli zakaz konkurencji był ograniczony co do czasu i miejsca.⁵⁴⁷

Umowa mogła przewidywać wykluczenie wspólnika ze spółki. Wykluczenie powinno być poparte ważnym powodem uniemożliwiającym kontynuowanie spółki z danym wspólnikiem. Prawo wykluczenia przysługiwało pozostałym wspólnikom wspólnie. Wykluczenie następowało w trybie oświadczenia składanego wspólnikowi, który miał zostać wykluczony⁵⁴⁸.

⁵⁴⁴ Zob. Z. Lisowski, op. cit., s. 292;

⁵⁴⁵ Por. § 723 BGB;

⁵⁴⁶ Por. § 738 BGB;

⁵⁴⁷ W. I. V. SN z dnia 4 listopada 1927 r., C. 185/27, „Ruch”, VIII/1;

⁵⁴⁸ Por. § 737 BGB;

Na mocy postanowień umowy, spadkobiercy zmarłego wspólnika mogli wstąpić do spółki na jego miejsce. Spadkobierca wspólnika zobowiązany był do niezwłocznego poinformowania pozostałych wspólników o jego śmierci. Do czasu przystąpienia, pozostałym wspólnikom przysługiwało prawo tymczasowego prowadzenia powierzonych im spraw. Co do zasady przeniesienie udziału wspólnika w spółce w inny sposób niż dziedziczenie było niedopuszczalne⁵⁴⁹.

e. Rozwiązanie i likwidacja

Do przyczyn powodujących rozwiązanie spółki zaliczano:

- upływ czasu, na jaki spółka została zawieszona⁵⁵⁰,
- wypowiedzenie spółki przez wierzyciela osobistego wspólnika⁵⁵¹,
- osiągnięcie umówionego celu lub niemożliwość jego osiągnięcia⁵⁵²,
- śmierć wspólnika⁵⁵³,
- ogłoszenie upadłości, co do majątku wspólnika⁵⁵⁴,

Jeżeli spółka działała nadal pomimo upływu czasu, na jaki została zawieszona, wówczas domniemywano, że została ona milcząco przedłużona⁵⁵⁵. Wierzyciel osobisty wspólnika mógł uzyskać zajęcie udziału wspólnika w majątku spółki i wypowiedzieć jego udział tylko na mocy prawomocnego tytułu egzekucyjnego⁵⁵⁶. W sytuacji, gdy spółka rozwiązywała się w inny sposób niż poprzez wypowiedzenie, uprawnienie do prowadzenia spraw, nadane wspólnikowi w umowie spółki, uważano za nadal istniejące na jego korzyść, dopóki nie dowiedział on się o rozwiązaniu spółki⁵⁵⁷.

W razie decyzji o definitywnym ustaniu spółki następował etap likwidacji. Obejmował on wzajemne rozliczenia pomiędzy wspólnikami co do majątku spółki. O ile cel rozliczenia tego wymagał, spółkę uważano za istniejącą nadal do ukończenia spraw będących w toku, dla potrzebnego w tym celu nawiązania nowych spraw oraz dla utrzymania i zarządu majątku spółki. Uprawnienie do prowadzenia spraw przysługujące wspólnikom według umowy spółki gasło jednak wraz z rozwiązaniem spółki, o ile z

⁵⁴⁹ Por. § 727 BGB;

⁵⁵⁰ Por. § 724 BGB;

⁵⁵¹ Por. § 725 BGB;

⁵⁵² Por. § 726 BGB;

⁵⁵³ Por. § 727 BGB;

⁵⁵⁴ Por. § 728 BGB;

⁵⁵⁵ Por. §§ 724 zd. 2 i 727 ust. 2 zd. 3 BGB;

⁵⁵⁶ Por. § 725 ust. 1 BGB;

⁵⁵⁷ Por. § 729 BGB;

umowy nic innego nie wynikało. Od chwili rozwiązania prowadzenie spraw przysługiwało wszystkim wspólnikom wspólnie⁵⁵⁸.

Przedmioty, które wspólnik oddał spółce do używania podlegały zwrotowi. Nie mógł on żądać wynagrodzenia za przedmiot, który przypadkowo ubył albo się pogorszył⁵⁵⁹.

Z majątku spółki w pierwszej kolejności spłacano wspólne długi, nie wyłączając tych, które były pomiędzy wspólnikami podzielone albo wynikające z rozliczeń regresowych. Jeżeli dług nie był jeszcze wymagalny albo był sporny, należało zatrzymać to, co było potrzebne do jego spłaty. Z majątku spółki, pozostałego po spłaceniu długów, zwracano wkłady. Za wkłady niepieniężne wypłacano wartość, jaką miały w czasie wniesienia. Za wkłady, które polegały na świadczeniu usług albo na oddaniu przedmiotu w używanie nie przysługiwało wynagrodzenie. Celem spłaty długów i zwrotu wkładów należało, o ile było to potrzebne, spieniężyć majątek spółki⁵⁶⁰. Sąd Najwyższy wyjaśnił, iż wspólnik, który wniósł do spółki patent jako wkład, nie mógł po rozwiązaniu spółki żądać zwrotu patentu w naturze ani też wynagrodzenia za używanie przez spółkę patentu.⁵⁶¹

Jeżeli po spłaceniu wspólnych długów i zwróceniu wkładów pozostała nadwyżka, należała się ona wspólnikom według stosunku ich udziałów w zysku⁵⁶². Jeśli majątek spółki nie wystarczał na spłatę wspólnych długów i na zwrot wkładów, wspólnicy odpowiadali za niedobór w tym stosunku, w jakim uczestniczyli w stracie. W sytuacji, gdy jeden ze wspólników nie mógł pokryć przypadającej na niego części, przechodziła ona na pozostałych wspólników w tym samym stosunku⁵⁶³. Wspólnikom wolno było ustalić także inny niż ustawowy sposób rozliczenia.

⁵⁵⁸ Por. § 730 BGB;

⁵⁵⁹ Por. § 732 BGB;

⁵⁶⁰ Por. § 733 BGB;

⁵⁶¹ W. I. V. SN z dnia 19 marca 1926 r., C. 242/25, „Ruch”, VI/4;

⁵⁶² Por. § 743 BGB;

⁵⁶³ Por. § 735 BGB;

§ 3

Unifikacja i kodyfikacja polskiego prawa cywilnego w latach 1919-1939

3.1. Od obcych systemów prawnych do Kodeksu zobowiązań

Odzyskanie przez Polskę niepodległości i scalenie narodowe zobowiązywały polskie środowisko prawnicze do szybkiej unifikacji i kodyfikacji prawa. Podejmowane działania miały na celu możliwie szybką eliminację pozostałości praw państw zaborczych. Prawo cywilne w odrodzonej Polsce regulowały bowiem nadal obce systemy prawne: prawo niemieckie, prawo francusko – polskie, prawo rosyjskie oraz wybrane przepisy prawa węgierskiego.⁵⁶⁴

Sama idea stworzenia narodowego, spójnego systemu prawnego pojawiła się już w trakcie I wojny światowej. Pierwsze postulaty zostały przedstawione w 1916 r., a dotyczyły one prawa karnego. Realne możliwości kodyfikacyjne stworzyła dopiero Tymczasowa Rada Stanu i Rada Regencyjna. Z inicjatywy Tymczasowej Rady Stanu został powołany w dniu 30 stycznia 1917 r. Departament Sprawiedliwości. W jego ramach utworzono Referat II prawa karnego i Referat III prawa cywilnego wraz z redakcją „Dziennika Urzędowego”, które we wrześniu 1917 r. zostały połączone w Wydział Ustawodawczy. Istotne z punktu widzenia polskiej kodyfikacji cywilnej było zorganizowanie przy Referacie III – Komisji Prawa Cywilnego.⁵⁶⁵ W dniu 7 grudnia 1917 r. Departament Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu przekształcił się w Ministerstwo Sprawiedliwości Rady Regencyjnej.

Zamysł ujednoczenia prawa był coraz żywiej dyskutowany, a jego realizację chciano powierzyć najwybitniejszym przedstawicielom polskiej nauki i praktyki prawniczej.⁵⁶⁶ W konsekwencji 3 czerwca 1919 r. Sejm Ustawodawczy przyjął ustawę o Komisji Kodyfikacyjnej.⁵⁶⁷ Do zakresu działania Komisji należało „przygotowanie projektów jednolitego ustawodawstwa dla wszystkich ziem w skład Państwa

⁵⁶⁴ S. Grodziński, *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919 – 1947)*, „KPP”, rok I: 1-4/1992, s. 10;

⁵⁶⁵ L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej RP w latach 1919-1939*, Wrocław 2000, s. 12;

⁵⁶⁶ K. Sójka – Zielińska, *Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej*, „Czasopismo Prawno – Historyczne”, 2/1975, s. 272;

⁵⁶⁷ Ustawa z dnia 3 czerwca 1919 r. - o Komisji Kodyfikacyjnej (Dziennik Praw Państwa Polskiego z 6 czerwca 1919 r. Nr 44, poz. 315);

wchodzących, a to w dziedzinie prawa cywilnego i karnego; przygotowywanie innych projektów ustawodawczych, które Komisja Kodyfikacyjna wypracuje bądź też na skutek uchwały Sejmu, bądź też w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości⁵⁶⁸. Projekty ustaw opracowane przez Komisję Kodyfikacyjną wnosił do Sejmu Minister Sprawiedliwości. Za jego pośrednictwem Komisja przedstawiała Sejmowi przynajmniej co pół roku sprawozdanie ze swych czynności, a Minister Sprawiedliwości wyjednywał odrębny budżet dla Komisji i dbał o zaopatrzenie materialnych jej potrzeb oraz o ułatwienie prac Komisji w porozumieniu z jej prezydentem⁵⁶⁹. Komisji Kodyfikacyjnej w zakresie swego działania przysługiwało prawo do żądania od władz i urzędów wszystkich potrzebnych wyjaśnień. Regulamin Komisji został uchwalony w dniu 19 grudnia 1932 r., z mocą obowiązującą od 1 stycznia 1933 r.⁵⁷⁰ Program obejmował unifikację prawa, a w kolejnym etapie jego kodyfikację. Na tej podstawie, z uwzględnieniem dorobku prawniczego także europejskiej nauki prawa, powstać miały nowe kodeksy dostosowane do tworzącego się układu stosunków społeczno – gospodarczych.⁵⁷¹

Na czele tak powołanego organu stał prezydent oraz trzech wiceprezydentów, razem tworzących prezydium Komisji, a w ramach organu powstały wydział cywilny i karny. Wydział cywilny składał się z trzech sekcji: prawa cywilnego, prawa handlowego oraz procedury cywilnej, a po reformach z lat 1924, 1931-1934 wydzielono podsekcje.⁵⁷²

Pozycja ustrojowa Komisji budziła sporo kontrowersji.⁵⁷³ Dla ustalenia pewnego kompromisu, przyjmowano, że Komisja nie była ani organem Sejmu ani organem Ministerstwa Sprawiedliwości, jednakże jej powiązanie z ministerstwem było niejako mocniejsze.

Autorami projektów byli zasadniczo tzw. referenci – przewodniczący poszczególnych sekcji. Pozostałym członkom sekcji przysługiwało uprawnienie do wnoszenia zmian lub zgłaszania kontrprojektów, dlatego też przy nazwie każdego aktu prawnego wymieniano nazwiska referentów jako ich głównych twórców. Projekty

⁵⁶⁸ Por. art. 2 ustawy o Komisji Kodyfikacyjnej;

⁵⁶⁹ Por. art. 3 ustawy o Komisji Kodyfikacyjnej;

⁵⁷⁰ K. Zawada, *Inicjatywa wznowienia działalności komisji kodyfikacyjnej*, „KPP”, rok I: 1-4/1992, s. 180;

⁵⁷¹ K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 1986, s. 258;

⁵⁷² S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1/1981, s. 48-81;

⁵⁷³ M. Mohyluk, *Porządkowanie prawa w II Rzeczypospolitej: Komisja Kodyfikacyjna i Rada Prawnicza*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1-2/1999, s. 289-290;

Komisji miały trafiać do Sejmu, który mógł je uchwalić, wnieść do nich poprawki lub odesłać z powrotem do Komisji. Po przewrocie majowym, od 1926 r. projekty Komisji były wprowadzane w życie drogą rozporządzeń Prezydenta RP, co miało usprawnić proces legislacyjny. Poszczególni przedstawiciele Komisji, określając program kodyfikacji prawa, wytyczali także pewne podstawowe zasady polityki ustawodawczej i kodyfikacyjnej. Wskazywali, co powinno wyznaczać treść norm stanowionych, jaki jest cel prawotwórstwa i jakie rozwiązania legislacyjne mogą prowadzić do osiągnięcia tego celu, a jako fundament tych założeń przyjmowali swoje związanie pewnymi regułami, co do sposobu tworzenia prawa oraz treści norm, które miały być ich dziełem.⁵⁷⁴

Prace nad poszczególnymi działami narodowego kodeksu cywilnego trwały na tyle długo, że wyprzedzone zostały przez sekcje opracowujące procedurę cywilną i prawo handlowe. Sekcja procedury cywilnej zakończyła prace nad projektem kodeksu postępowania cywilnego wraz z projektem ustawy o kosztach sądowych w dniach 20-21 grudnia 1929 r. i 30 stycznia 1930 r. Kodeks wszedł w życie na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 listopada 1930 r.⁵⁷⁵ Projekt kodeksu handlowego został uchwalony w dniach 7-10 września 1933 r.,⁵⁷⁶ po czym został uzupełniony o niektóre ustawy szczegółowe, a już całość, nazwana częścią I Kodeksu handlowego, uzyskała moc obowiązującą z dniem 1 lipca 1934 r.

Potrzeba gospodarczego jednoczenia ziemi polskiej i jej ekonomiczne odrodzenie na arenie międzynarodowej obligowały do rychłego opracowania Kodeksu zobowiązań. Zdecydowano wówczas o wyłączeniu prawa zobowiązań z całości prawa cywilnego i jego samoistnym opracowaniu. Argumentami przemawiającymi za wyłączeniem były także: łatwość w ewentualnym późniejszym dołączeniu Kodeksu zobowiązań do Kodeksu cywilnego, charakter zobowiązań, które w swojej istocie wykazywały niezależność od innych działów tworzących prawo cywilne i mogły zostać przedmiotem odrębnej regulacji. Ponadto konieczność unormowania prawa zobowiązań pozostawała w ścisłym związku z projektem Kodeksu handlowego, który zasadniczo opierał się na stosunkach obligacyjnych.

Ustalenia z dnia 17 kwietnia 1929 r. zobowiązały podkomisję odpowiedzialną za polskie zobowiązania, do opracowania jednolitego projektu polskiego prawa o

⁵⁷⁴ R. Piotrowski, *Spór o model tworzenia prawa*, Warszawa 1988, s. 98 i nast.;

⁵⁷⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 stycznia 1930 r. – *Kodeks postępowania cywilnego* (Dz. U. RP. z 1930 r. Nr 83, poz. 651 i 652) we wskazanym wydaniu aktualnie nie obowiązuje;

⁵⁷⁶ Dz. U. RP. z 1933 r. Nr 82, poz. 600 i 601;

zobowiązaniach. Podkomisja, w zakresie części ogólnej kodeksu, za podstawę prac przyjęła projekty E. Tilla⁵⁷⁷ i L. Domańskiego⁵⁷⁸, a co do części szczegółowej projekt E. Tilla i R. Longchamps de Berier⁵⁷⁹ z szerokim uwzględnieniem najnowszej redakcji francusko-włoskiego projektu kodeksu zobowiązań i umów, który miał stanowić źródło pomocnicze. W okresie od 15 sierpnia 1929 r. do 18 marca 1931 r. miało miejsce pierwsze czytanie projektu prawa zobowiązań, gdzie dodatkowo rozpatrywano kontrprojekty, z których jeden, przygotowany przez H. Konica⁵⁸⁰, dotyczył właśnie instytucji spółki cywilnej.⁵⁸¹ Ostateczne poprawki do projektu kodeksu wprowadzono od 28 czerwca do 6 lipca 1933 r. Odrębnemu opracowaniu zostały poddane przepisy wprowadzające Kodeks zobowiązań. Przedmiotem dyskusji stały się projekty cząstkowe przygotowane przez wyznaczonych specjalnie w tym celu referentów: projekt przepisów ogólnych, przepisów szczególnych dla terytorium kodeksu cywilnego austriackiego, przepisów przejściowych, przepisów tymczasowych i końcowych - R. Longchamps de Berier; projekt przepisów szczególnych dla terytorium Kodeksu Napoleona - H. Konica i L. Domańskiego; projekt przepisów szczególnych dla terytorium kodeksu cywilnego niemieckiego – B. Stelmachowskiego⁵⁸²; projekt przepisów szczególnych dla terytorium Tomu X Zводу Praw – Z. Rymowicza⁵⁸³. Kodeks zobowiązań został ogłoszony na mocy rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r.

⁵⁷⁷ Ernest Till (4.I.1846-21.III.1926), profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, członek Polskiej Akademii Umiejętności, wiceprezydent Komisji Kodyfikacyjnej RP od 22 sierpnia 1919 r., pracował w Wydziale Cywilnym, kierował lwowskim kołem komisji, które opracowało m.in. projekt części ogólnej i szczególnej kodeksu zobowiązań;

⁵⁷⁸ Ludwik Domański (1878-2.X.1952), warszawski adwokat, członek Komisji Kodyfikacyjnej od 22 sierpnia 1919 r. Jako członek Wydziału Cywilnego komisji współpracował przy projekcie kodeksu zobowiązań;

⁵⁷⁹ Roman Longchamps de Berier (9.VIII.1883-4.VII.1941), profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, członek Komisji Kodyfikacyjnej RP od 1925 r., członek sekcji prawa handlowego, główny referent kodeksu zobowiązań i projektu przepisów wprowadzających kodeks zobowiązań; referent podkomisji prawa o zobowiązaniach; wybitny specjalista w dziedzinie prawa cywilnego. W 1931 r. został członkiem Polskiej Akademii Umiejętności, a w 1936 r. członkiem Trybunału Kompetencyjnego. Był prorektorem i rektorem Uniwersytetu Jana Kazimierza w latach 1936-1939. Został zamordowany wraz z trzema synami na Wzgórzach Lwowskich 4 lipca 1941 r.;

⁵⁸⁰ Henryk Konic (1860-10.V.1934), adwokat warszawski, członek Komisji Kodyfikacyjnej od 22 sierpnia 1919 r., prezes Wydziału Cywilnego, przewodniczący podkomisji redakcyjnej;

⁵⁸¹ L. Górnicki, op. cit., s. 400-403;

⁵⁸² Bronisław Stelmachowski (1883-1940), Sędzia Sądu Najwyższego, od 1924 r. profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Powołany do Komisji Kodyfikacyjnej w 1929 r., był członkiem sekcji postępowania cywilnego. Sędzia w polsko – niemieckim Trybunale Rozjemczym dla Górnego Śląska. Został aresztowany i w 1940 r. zamordowany;

⁵⁸³ Zygmunt Rymowicz (1865-8.II.1939), Sędzia Sądu Najwyższego, członek Komisji Kodyfikacyjnej od 1920 r., sekretarz sekcji postępowania karnego, członek Wydziału Karnego;

Część szczególna Kodeksu zobowiązań obejmowała tytuły VI-XVII, a normowała zobowiązania generalnie z umów i powszechnie w życiu prywatnym spotykane, czyli z umów nazwanych. Spółkę cywilną umieszczono w tytule XII wśród umów o charakterze spekulacyjnym i losowym. Kodeks grupował umowy na wzór prawa niemieckiego i szwajcarskiego według ich przeznaczenia gospodarczego. Pierwszą grupę stanowiły umowy o przeniesienie praw, a zakwalifikowano do nich: sprzedaż, zamianę, darowiznę; drugą - umowy o używanie cudzych rzeczy lub kapitałów: najem, dzierżawa, użyczenie, pożyczka; trzecią - umowy o korzystanie z cudzych usług: umowa o pracę, umowa o dzieło, umowa zlecenia, umowa o pośrednictwo, o przechowanie, o przyjęcie do hotelu – o ile chodzi o odpowiedzialność za rzeczy gości, depozyt nieprawidłowy; czwartą - umowy o charakterze spekulacyjnym i losowym: spółka, umowa o rentę i o dożywocie, gra i zakład; piątą - umowy i czynności prawne służące do ułatwiania lub zabezpieczania zobowiązań: przekaz, ugoda, poręczenie.⁵⁸⁴

Regulacja Kodeksu zobowiązań, na wzór rozwiązań szwajcarskiego ZGB, starała się wyjść naprzeciw potrzebom obrotu gospodarczego. Wszystkie umowy (za wyjątkiem umowy przechowania) uzyskały status umów konsensualnych, które swój rodowód mają w rzymskim prawie obligacyjnym. Polski kodeks recypował wiele rozwiązań także z Kodeksu Napoleona, ABGB, BGB i projektu francusko - włoskiego Kodeksu zobowiązań i umów z lat 1927 i 1931.

Przyjęte uregulowanie zobowiązań miało chronić przed wyzyskiem słabszą ekonomicznie stronę umowy. Podstawę kodeksu stanowiło założenie o prawie zobowiązań jako prawie obrotowym, formie, w której rozwija się działalność gospodarcza jednostek i kluczu do rozdziału dóbr pomiędzy jednostkami. Po części wpływało ono z reguł obrotu nowożytnego, który już w owym czasie wykazywał tendencje do uniwersalności. Na płaszczyźnie zobowiązań najsilniej przenikały się ustawodawstwa różnych państw, zaś nauka i orzecznictwo doszły w niej do najmocniej ujednoczonych wyników.⁵⁸⁵

Skutkiem wejścia w życie, z dniem 1 lipca 1934 r., Kodeksu zobowiązań było uchylenie dotychczas obowiązującego prawa tak partykularnego, jak i powszechnego z tej dziedziny prawa cywilnego, którą normował Kodeks zobowiązań. Zgodnie z

⁵⁸⁴ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, opracowane przez prof. dra Józefa Górskiego, Poznań 1948, s. 455;

⁵⁸⁵ R. Longchamps de Berier, *Zasada wolności umów w projektach polskiego prawa o zobowiązaniach, Zobowiązania*, Poznań 1948, s. 3 i nast.;

generalną klauzulą derogacyjną z § 1 przepisów wprowadzających, z dniem wejścia w życie Kodeksu zobowiązań traciły moc przepisy dotychczas obowiązujących kodeksów cywilnych, ustaw wprowadzających je i ustaw szczególnych, dotyczących przedmiotów unormowanych w Kodeksie zobowiązań, z zastrzeżeniem przewidzianych wyjątków. Ponadto, dla wyeliminowania ewentualnych wątpliwości w zakresie utraty mocy obowiązującej dotychczasowych rozwiązań prawnych, przepisy wprowadzające zawierały dodatkowo szczegółowe klauzule derogacyjne jednoznacznie uchylające odnoszące się do zobowiązań przepisy kodeksów cywilnych oraz ważniejsze ustawy szczególne lub przepisy takich ustaw. Mając na uwadze fakt, że obowiązujące do dnia wprowadzenia kodeksu prawo było generalnie prawem dzielnicowym, szczegółowe klauzule derogacyjne zamieszczono w czterech odrębnych rozdziałach II-V, odpowiednio do zakresu uregulowania przez cztery obce kodeksy. Co do ustaw szczególnych z okresu przed wejściem w życie kodeksu, które zostały utrzymane w mocy, mogła się zdarzyć sytuacja, że dana ustawa powoływała się na uchylony poprzez wejście w życie prawa zobowiązań przepis dawnego kodeksu cywilnego lub uchylony przepis jakiejś ustawy szczegółowej. Rozwiązanie takiego zbiegu zawarto w art. XIV przepisów wprowadzających, w ten sposób, że w sytuacji, gdy dotychczasowe przepisy utrzymane w mocy, powoływały się na uchylone przepisy kodeksów cywilnych lub ustaw szczególnych, bądź też ogólnie odsyłały do przepisów prawa cywilnego, dotyczących przedmiotów unormowanych w Kodeksie zobowiązań, zastosowanie znajdował odpowiedni przepis tego kodeksu.

Generalnie, do zobowiązań powstałych przed 1 lipca 1934 r., a istniejących nadal stosowało się zasady dotychczasowe, ale co do zobowiązań powstałych przed dniem 1 lipca 1934 r. postanowiono o stosowaniu przepisów nowego kodeksu w zakresie oceny skutków prawnych zdarzeń zaszłych po 1 lipca 1934 r., a niezwiązanych z istotą stosunku prawnego. Spółki działające w dniu 1 lipca 1934 r. mogły poddać swój stosunek jednomyślną uchwałą wspólników nowemu prawu. Jeżeli nie skorzystały z tej dyspozycji, to nowe prawo stosowało się od chwili wyraźnego lub milczącego przedłużenia spółki, zawartej na czas oznaczony.⁵⁸⁶

⁵⁸⁶ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...* 1948, op. cit, s. 11-14;

3.2. Spory wokół konstrukcji spółki cywilnej

Projekt przepisów o spółce cywilnej, jako jednej z umów części szczególnej, przedstawił R. Longchamps de Berier. Założenia konstrukcyjne samej spółki były w nim wzorowane na modelu przyjętym w prawie niemieckim i szwajcarskim. Kontrprojekt zgłosił H. Konic. Liczył on 51 artykułów i uwzględniał rozwiązania zawarte w art. 531-565 francusko – włoskiego projektu kodeksu zobowiązań i umów z 1927 r. oraz częściowo w rosyjskim projekcie prawa o zobowiązaniach z 1913 r. Kontrprojekt nie został ogłoszony drukiem.

a. Charakter prawny

Przedmiotem sporu, pomiędzy autorami projektu wstępnego a kontrprojektu, była kwestia przyznania spółce cywilnej osobowości prawnej. Kontrprojekt (za projektem francusko – włoskim) w art. 6 określał spółkę cywilną jako osobę prawną. Zgodnie z art. 6 spółka cywilna miała być osobą prawną, o ile przy jej założeniu zachowano jawność wystarczającą do podania o tym do wiadomości publicznej. Osobowość spółki trwała aż do zakończenia jej likwidacji. Taki model spółki cywilnej został jednak odrzucony przez podkomisję. Zdaniem podkomisji nie było celowe nadanie spółce cywilnej przymiotu osoby prawnej, albowiem osobowość prawa obwarowana jest wieloma czynnikami tak w zakresie sposobu zawiązania, organizacji i ujawnienia takiego zrzeszenia, co w konsekwencji było sprzeczne z samą istotą spółki cywilnej jako instytucji zawiązywanej zwykle na krótki okres czasu i do celów przejściowych. Podkreślano również, że wymóg rejestracji spółek cywilnych, z uwagi na ochronę praw osób trzecich, stwarzałby dodatkowe obciążenia dla osób zawiązujących spółkę, a wybierających tę formę działalności z uwagi na jej niesformalizowany charakter. Wynikający z wzorów francuskich podział spółek na rejestrowane i nierejestrowane powodowałby w praktyce chaos i nieporozumienia.⁵⁸⁷

Zasadnicze kontrargumenty przeciwko osobowości prawnej sformułował R. Longchamps de Berier. Uzasadniając podnosił, że liczba współników spółki cywilnej jest obojętna, byle by było ich minimum dwóch, bo to wynika z charakteru spółki jako umowy, istnienie kapitału zakładowego a ponadto jego wysokość nie są obligatoryjne, a

⁵⁸⁷ L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań, część ogólna*, Warszawa 1937, s. 460;

przepisy o spółce w zakresie organizacji spółki mają charakter dyspozytywny i pozostają w ramach konstrukcji zlecenia i pełnomocnictwa, więc taki charakter konstrukcji spółki cywilnej nie spełnia wymogów zewnętrznej jawności. Powoływał się także na brak jakiegokolwiek przepisu wskazującego na spółkę cywilną jako osobę prawną. Podkreślał, iż z przepisów Kodeksu zobowiązań o spółce wynika, że spółka cywilna nie ma swojej odrębnej sfery prawnej, odrębnej od sfer prawnych wspólników, a w szczególności swego odrębnego majątku, który nie byłby majątkiem wspólników i że stosunek prawny pomiędzy wspólnikami to stosunek umowny, zobowiązaniowy, a nie korporacyjny. Osoba prawna może istnieć nawet z jednym członkiem, spółka cywilna traci racje bytu, gdy pozostaje tylko jeden wspólnik. Członkowie korporacji nie odpowiadają za jej zobowiązania, bo to nie są ich zobowiązania, chyba że istnieje tytuł szczególny, natomiast wspólnicy spółki cywilnej odpowiadają za jej zobowiązania osobiście, bo to są ich zobowiązania. Majątek osoby prawnej jest jej majątkiem, którym ona sama za zobowiązania odpowiada, majątek spółki cywilnej jest majątkiem jej wspólników, z którego oni odpowiadają za zobowiązania spółki jako własne. Stosunek prawny pomiędzy członkami korporacji jest stosunkiem korporacyjnym, a tylko niekiedy akt założenia ma postać umowy, stosunek prawny między wspólnikami nie tylko przychodzi do skutku w drodze umowy, lecz ma charakter umowny przez cały czas trwania spółki i zmiana umowy spółki może nastąpić tak jak zmiana każdej innej umowy pod warunkiem obligatoryjnej zgody wszystkich wspólników.⁵⁸⁸ Pomimo uznania powyższego stanowiska przy redakcji regulacji spółki cywilnej, w doktrynie na gruncie Kodeksu zobowiązań wyrażono pogląd, iż spółki korzystają z samego prawa z osobowości prawnej od chwili, w której powstały, gdyż sama ustawa nadaje im osobowość prawną.⁵⁸⁹

Założenia konstrukcyjne spółki cywilnej uniemożliwiały także nadanie jej zdolności procesowej. Pełną zdolność procesową przyznano regulowanym przez polskie prawo handlowe: spółce z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnej oraz jawnej i komandytowej, które mogą pozywać i być pozwane, a także spółdzielniom z uwagi na posiadanie przymiotu osobowości prawnej.

⁵⁸⁸ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, Lwów 1939, s. 573-574;

⁵⁸⁹ H. Capitant, *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, Warszawa-Kraków 1938, s. 232;

b. Umowa spółki

Spory redakcyjne zaistniały także przy formułowaniu ostatecznej, ustawowej definicji spółki. Projekt główny w art. 262 stanowił, iż w umowie spółki zobowiązują się wspólnicy do współdziałania w sposób oznaczony, w szczególności przez uiszczanie oznaczonych w umowie świadczeń (wkładów), w celu osiągnięcia wspólnymi środkami wspólnej korzyści majątkowej. Kontrprojekt w art. 1 zakładał, że spółką jest umowa, przez którą dwie lub kilka osób zobowiązuje się przy pomocy wniesionych przez siebie wkładów współdziałać w osiągnięciu wspólnego celu gospodarczego. Definicja umowy spółki z art. 546 k.z., w swoim finalnym kształcie, była syntezą przepisów art. 262 projektu głównego i art. 1 kontrprojektu. Ostatecznie przyjęto, że przez umowę spółki wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów.⁵⁹⁰

§ 4.

Spółka cywilna w Kodeksie zobowiązań z dnia 27 października 1933 r.

4.1. Pojęcie i charakter prawny

Kodeks zobowiązań regulował spółkę cywilną w art. 546-591. Na gruncie definicji ustawowej, spółką był stosunek zobowiązaniowy powstały w wyniku zawarcia umowy pomiędzy wspólnikami. Nie stwarzał on odrębnego od wspólników bytu prawnego. Wspólnicy byli wyłącznie podmiotami praw majątkowych, figurowali w księgach hipotecznych jako właściciele majątku spółkowego, zaciągali zobowiązania i za nie odpowiadali.⁵⁹¹ Wspólników powinno być co najmniej dwóch, mogły to być zarówno osoby fizyczne jak i prawne.

Jak stanowił art. 550 k.z. umowa spółki powinna zostać stwierdzona pismem. Jego treść oparto na art. 5 kontrprojektu, zgodnie z którym spółka powinna być zawarta na piśmie. Brak formy pisemnej umowy spółki nie czynił jej nieważną, chyba że przedmiotem wkładu do spółki była nieruchomości. Wymagano wówczas formy aktu notarialnego pod rygorem nieważności.⁵⁹² W pozostałych przypadkach dopuszczano

⁵⁹⁰ L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań, komentarz teoretyczno-praktyczny, część szczególna*, Warszawa 1938, s.552;

⁵⁹¹ J. Korzonek, I. Rosenblüth, *Kodeks Zobowiązań, Komentarz*, Kraków 1934, s. 1121;

⁵⁹² R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...1939*, op. cit., s. 577;

dowolną formę zawarcia umowy, a następnie jej pisemne potwierdzenie z podpisami stron. Brak pisemnego potwierdzenia pociągał za sobą skutki procesowe w postaci ograniczeń dowodowych. Oznaczało to, że, co do zasady, bez zgody stron niedopuszczalny był dowód ze świadków, przesłuchania stron i domniemania faktyczne. Natomiast w sytuacji, kiedy istniał już początek dowodu na piśmie, np. w postaci wzajemnej korespondencji wspólników między sobą lub z osobami trzecimi w przedmiocie działalności spółki, czy pisemnych rozrachunków dotyczących stosunku spółki, mógł być dopuszczony dowód ze świadków na okoliczność zawarcia umowy spółki nawet bez zgody stron. Ponadto, fakt istnienia stosunku spółki pomiędzy określonymi podmiotami oraz istnienia odrębnego majątku mógł być potwierdzony przez osoby trzecie, głównie wierzycieli wszelkimi dowodami. W przypadku prowadzenia działalności spółki niestwierdzonej pisemną umową i konfliktu, w efekcie którego jeden ze wspólników zagarniał dla siebie cały zgromadzony z wkładów lub wspólnej pracy majątek, dopuszczalny był dowód ze świadków, przesłuchania stron i domniemań faktycznych na okoliczność, że dany majątek stanowił współwłasność kilku osób, jako utworzony ze wspólnych wkładów, pracy i starań grupy podmiotów. Podstęp i zamiar oszukania kogoś mógł być stwierdzony wszelkimi dowodami. Zainteresowanym przysługiwało prawo żądania podziału takiego majątku jako swej współwłasności łącznie z inną osobą, która w złej wierze temu zaprzeczała. Nie przysługiwało im jednak żądanie ustalenia istnienia spółki, gdy nie posiadali dowodu ani początku dowodu na piśmie, że stosunek spółki powstał, o ile temu zaprzeczała osoba pozwana i nie wyrażała ona zgody na dowód z zeznań świadków lub przesłuchania stron.⁵⁹³

Pisemne sporządzenie umowy spółki pozostawało w interesie samych zainteresowanych. W umowie mógł być zawarty opis, oszacowanie i wycena wkładów rzeczowych, sposób użytkowania wniesionych wkładów, zakres świadczeń w sytuacji, gdy wspólnik wnosi wkład w postaci własnej pracy oraz wiele innych kwestii, na których swobodną regulację zezwalały względnie obowiązujące przepisy kodeksu.

Stosownie do treści art. 551 k.z. zmiana postanowień umowy spółki wymagała zgody wszystkich wspólników. Nieważne były te postanowienia umowy spółki, wedle których mogła zostać dokonana bez zgody wszystkich wspólników jej istotna zmiana. Za zmiany istotne uznano zmiany dotyczące sposobu działania oraz wkładów

⁵⁹³ L. Domański, *Instytucje...cz. szczególna*, op. cit., s. 565;

wspólników do spółki. Przy ocenie rodzaju zmiany należało brać pod uwagę towarzyszące jej okoliczności.

Każda umowa spółki powinna była zawierać: oznaczenie wspólnego celu gospodarczego i oznaczenie sposobu działania zmierzającego do osiągnięcia tego celu. Umowne zobowiązanie się wspólników do osiągnięcia zakładanego celu gospodarczego stanowiło więc podstawę założenia i funkcjonowania spółki. Zakładany cel powinien być zgodny z prawem, porządkiem publicznym, dobrymi obyczajami, także musiał być celem gospodarczym i nie mógł być indywidualnym celem jednego lub kilku z grona wspólników. Bezprawność celu czyniła spółkę nieważną np. w przypadku, gdy kilka osób zawarło umowę spółki celem utrzymywania domu publicznego i pobierania zysku z nierządu taka umowa byłaby nieważna i każdy wspólnik mógłby żądać od innych wspólników zwrotu tego, co dał pozostałym na urządzenie domu publicznego z wyjątkiem wydatków na cele związane bezpośrednio z nierządem, jak na zaliczki dla kobiet świadczących w ramach domu publicznego usługi nierządu.⁵⁹⁴

O gospodarczym charakterze założonego celu decydowała możliwość przeliczenia go na wartości pieniężne, jednakże nie musiał on mieć charakteru zarobkowego. Mógł polegać na zaoszczędzeniu wydatków, także na ułatwieniu osiągnięcia osobistych celów każdego wspólnika, np. dla prowadzenia przez kilku prawników kancelarii, jeżeli zobowiązali się oni tylko ponosić wspólne wydatki utrzymania kancelarii, a każdy zastrzegł sobie prawo pobierania dochodów z własnej praktyki. W konsekwencji zobowiązanie się kilku osób do osiągnięcia innego celu np. natury idealnej nie było spółką w nadanym jej kształcie normatywnym, ale do takiego współdziałania mogły być zastosowane odpowiednio przepisy o spółce.⁵⁹⁵ Spółkę cywilną należało więc odróżnić od takiego współdziałania, którego celem było np. wykonanie wspólnego dzieła czy nabycie wspólnej własności gdzie grono osób zakupiło wspólnie na własność pewną rzecz niepodzielną w idealnych częściach za wspólne pieniądze lub zaciągało wspólne zobowiązania – wówczas po zakupie zawiązywał się między nimi stosunek wspólności, nie zaś spółki. Cel idealny mógł być natomiast realizowany obok wspólnego celu gospodarczego, np. założenie szkoły gdzie celem gospodarczym mogło być zapewnienie pracy i zarobku dla wspólników, zaś celem idealnym wychowywanie i kształcenie młodzieży.

⁵⁹⁴ Ibidem, s. 554;

⁵⁹⁵ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1121;

Generalnie, na gruncie Kodeksu zobowiązań grupy osób działające na rzecz ogólnych celów społecznych, zawodowych a nawet gospodarczych, a nie wyłącznie osobistych wspólnych celów gospodarczych osób zrzeszonych zaliczone zostały do stowarzyszeń i zasadniczo podlegały przepisom o stowarzyszeniach⁵⁹⁶. Przepisów o spółce nie stosowało się do korporacji prawa publicznego i prywatnego, do których zaliczano też stowarzyszenia, kluby, koła, wszelkiego rodzaju imprezy składkowe urządzone dla korzyści uczestników (przedstawienia, wycieczki), a także fundacji określanych jako majątki przeznaczone dla osiągnięcia ogólnych celów idealnych, religijnych, społecznych.⁵⁹⁷

W motywach do projektu części szczegółowej prawa zobowiązań wskazano, że pojęcie celu gospodarczego spółki cywilnej zostało skonstruowane na wzór kodeksu napoleońskiego i austriackiego, które uważały za istotną cechę spółki cel zarobkowy. Jego pojęcie było natomiast odmienne od rozwiązań zawartych w kodeksie niemieckim i szwajcarskim, wedle których do zawiązania spółki wystarczył jakikolwiek wspólny cel. W nauce niemieckiej jednakże wyłączono z pojęcia spółki zrzeszenia, pozbawione zupełnie charakteru majątkowego (np. wspólne czytanie dramatów). W polskiej doktrynie, z jednej strony panowało przekonanie, że pojęcia spółki nie należało ograniczać do celu zarobkowego. Z drugiej jednak, uznanie każdego celu za wystarczający wydawało się za daleko idącym. Cel mógł być idealny, gdy był to cel działalności wspólników. Natomiast celem związania się w spółkę musiał być właśnie zamiar osiągnięcia tego idealnego celu mniejszym kosztem, np. wspólne zakupywanie książek, które wszyscy wspólnie czytają.⁵⁹⁸

Na wspólników nałożony został obowiązek działania w sposób oznaczony. Szczególny przejaw działania stanowiło wniesienie środków służących do osiągnięcia wspólnego celu, które stawały się wspólne, stanowiąc majątek spółki. Wspólne środki wnoszono jako wkłady. Uiszczenie wkładu nie wyczerpywało ogólnego obowiązku współdziałania przy osiągnięciu celu spółki. To generalnie zadecydowało o nie określaniu spółki jako umowy, w której wspólnicy zobowiązywali się do świadczenia wkładu dla osiągnięcia wspólnego celu (jak kodeks japoński). Niemniej jednak obowiązek uiszczenia wkładu był głównym obowiązkiem wspólników, którego treść musiała

⁵⁹⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 października 1932 r. - *Prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 1932 r. Nr 94, poz. 808);

⁵⁹⁷ L. Domański, *Instytucje...cz. szczególna*, op. cit., s. 554;

⁵⁹⁸ E. Till, R. Longchamps de Berier, *Polskie prawo zobowiązań (część szczegółowa). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1928, s. 54 i 223;

wynikać z umowy chociażby pośrednio, przez określenie przedmiotu spółki, natomiast inne obowiązki mogły być już określone w ustawie.⁵⁹⁹ Współdziałanie będące treścią zobowiązania każdego z grona wspólników mogło polegać na dowolnej, dozwolonej formie zachowania się, a mogącej przyczynić się do osiągnięcia celu spółki, tu również na zaniechaniu prowadzenia odrębnego przedsiębiorstwa, a i za takie zobowiązanie przysługiwał udział w zyskach spółki.⁶⁰⁰

Kwestią, w przedmiocie której nie wypracowano jednolitego stanowiska był charakter umowy spółki. Autorzy projektu części szczególnej prawa zobowiązań uznawali umowę spółki za raczej wzajemną. Argumentację wywodzili z motywu jakichkolwiek świadczeń poszczególnych wspólników, którym było osiągnięcie zakładanego wspólnego celu, a co w istocie nie miało charakteru wymiany jednego świadczenia za inne. Każdy wspólnik miał obowiązek współdziałania, ponieważ inni się do tego też zobowiązali i o tyle ich świadczenia były odpowiednikami. Cechą odróżniającą stosunek spółki od innych umów obligacyjnych było to, że strony tego stosunku nie świadczyły jedna wobec drugiej, ale współdziałając obok siebie realizowały swoje zobowiązania, dążąc przez nie do osiągnięcia zakładanego celu. Jako podstawę regulacji konstrukcji spółki przyjęto, że zadanie prawodawcy nie tyle powinno być ograniczone do określenia obowiązków jednej strony wobec drugiej, ile do uregulowania działalności ogólnej. W tym zakresie za istotne uznawano sprawy zarządzania interesami spółki i reprezentacji wspólników na zewnątrz oraz uregulowanie sposobu, w jaki wspólnicy uczestniczą w wynikach wspólnej działalności. Spółka poprzez dążenie do realizacji zakładanego celu przy zaangażowaniu pracy większej ilości osób w jednolitą całość, upodabiała się do korporacji rozumianej jako zespół osobowy, zorganizowany na podstawie statutu i wyposażony w osobowość prawną. Pomimo takiego podobieństwa, spółce cywilnej osobowość nie została przyznana.⁶⁰¹ Elementem wyróżniającym spółkę była szczególna wspólność prawna wyrażona poprzez zorganizowanie majątku spółki, będącego w istocie odrębnym majątkiem wspólników.

Według innego poglądu umowa spółki cywilnej była bez wątpienia umową konsensualną i nie wzajemną w stosunkach pomiędzy wspólnikami. W jej treści poszczególny wspólnik zobowiązywał się do świadczenia na rzecz spółki, a pozostali

⁵⁹⁹J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1123-1124;

⁶⁰⁰R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1939, op. cit., s. 575;

⁶⁰¹R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1948, op. cit., s. 588;

wspólnicy zobowiązanie to przyjmowali. W stosunku do zobowiązań wspólników wierzycielem powinna być właściwie spółka, rozumiana jako odrębny majątek wszystkich wspólników, nie zaś pojedynczy wspólnicy, którzy mogli żądać od innych wspólników wykonania swych zobowiązań na rzecz spółki, a nie na rzecz własną. W takim ujęciu umowa spółki nie mogła być umową wzajemną dla poszczególnych wspólników w stosunkach między sobą. Jej wzajemny charakter można było raczej odszukać w stosunkach między wspólnikami a spółką, jako reprezentantką interesów grona wspólników. W wyniku zawarcia umowy wspólnik zobowiązywał się działać na rzecz osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego razem z pozostałymi wspólnikami. Zakładany cel był także indywidualnym celem poszczególnego wspólnika, zaś odpowiednikiem takiego zobowiązania było zobowiązanie się pozostałych wspólników do tego samego. W sytuacji, gdy jeden ze wspólników nie wykonywał przyjętego zadania, pozostali nie byli zwolnieni z wykonywania swoich zobowiązań, ani nie mogli odstąpić od umowy spółki. Pozostałym wspólnikom przysługiwało prawo: do dochodzenia wykonania zobowiązań, zaciągniętych przez wspólnika na rzecz spółki; do wyłączenia wspólnika ze spółki jednomyślną uchwałą; do żądania rozwiązania spółki przez sąd. W przypadku, gdy wszyscy wspólnicy nie wykonywali swoich zobowiązań względem spółki, każdy z grona wspólników mógł żądać rozwiązania umowy spółki na drodze sądowej.⁶⁰²

Trzeci z prezentowanych w doktrynie poglądów zdecydowanie określał umowę spółki jako umowę wzajemną. Charakter wzajemny⁶⁰³ wpływał z wzajemności wkładów, gdyż wkład każdego wspólnika znajdował odpowiednik we wkładach innych.⁶⁰⁴

4.2. Stosunki wewnętrzne

a. Majątek

Zgodnie z art. 548 k.z. majątek spółki stanowiły rzeczy i prawa wniesione tytułem wkładu, a także nabyte lub uzyskane dla spółki w jakikolwiek sposób w czasie jej istnienia. Treść niniejszego przepisu wywodziła się zasadniczo z art. 3 kontrprojektu.

⁶⁰² L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 552-553;

⁶⁰³ Por. orzeczenie SN z 8 marca 1938 r., sygn. akt C II 2900/37, „OSP” z 1938, poz.538, w którym SN uznał, iż przez przyjęcie pewnej kwoty na kupno ćwiartki losu powstaje umowa o zakup losu;

⁶⁰⁴ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1123;

Przepis niniejszego artykułu zakładał, że rzeczy lub prawa wniesione tytułem wkładu, a także nabyte lub uzyskane, w jaki bądź sposób w czasie istnienia spółki, stanowiły majątek spółki. W jego skład wchodziły również dochody z pracy własnej, stanowiącej wkład wspólnika. Natomiast projekt główny w art. 264 ust. 1 wskazywał, iż rzeczy wniesione do spółki przez wspólników tytułem wkładu (kapitał zakładowy), oraz nabyte dla spółki przez prowadzenie spraw albo na podstawie praw spółki stanowiły wspólny majątek wspólników (majątek spółki).

Majątek spółki zawiązywał się z chwilą wniesienia wkładów. Wkładem było to wszystko, co wspólnicy wnosili do spółki dla osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego. Wkład wspólnika mógł polegać na wniesieniu do spółki własności lub innych praw, na dozwoleniu używania rzeczy lub praw, albo na wykonywaniu pracy. Obowiązywało domniemanie, że rzeczy, które wspólnik zobowiązał się wnieść do spółki, miały być wniesione na własność (art. 547 k.z.). Wkłady dzielono na majątkowe i niemajątkowe. W odróżnieniu od wkładów niemajątkowych, wkłady majątkowe tworzyły majątek spółki i wiązały się z żądaniem prawa do ich zwrotu przy likwidacji spółki. W konsekwencji, przedmiotem wkładu mogły być: wartości pieniężne, prawo własności, wierzytelności, prawa patentowe, dozwolenie użytkowania lub używania rzeczy lub praw, a także osobista praca wspólnika. Jeżeli przedmiot wkładu obejmował własność rzeczy, umowa spółki była tytułem nabycia własności, bowiem zespół praw dotychczasowego właściciela miał przejść na grono wspólników stających się współwłaścicielami.⁶⁰⁵ Umowa spółki mogła dowolnie oznaczać wysokość wkładów poszczególnych wspólników, zaś w razie braku określenia ich wysokości przyjmowano, że wkłady są równe. Wkłady nie były wnoszone na własność w sytuacji, gdy umowa spółki przewidywała inną formę wniesienia wkładu rzeczowego lub majątkowego. W braku zastrzeżenia, jeżeli przedmiotem wkładu była np. własność nieruchomości hipotecznej, wspólnik zobowiązany z tego tytułu, powinien był przenieść własność nieruchomości na wszystkich wspólników niepodzielnie z podkreśleniem, że ma to być własność stosunku spółki istniejącej pomiędzy wspólnikami bądź przenieść własność takiej nieruchomości na spółkę w osobach wszystkich wspólników jako niepodzielnych współwłaścicieli, ale tylko wtedy, gdy spółka miała swoją nazwę. Obowiązkiem wspólnika wnoszącego tytułem wkładu własność nieruchomości hipotecznej było doręczenie nadzorowi hipotecznemu wierzytelnego odpisu umowy spółki,

⁶⁰⁵ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1948, op. cit., s. 590;

zastępującego w tym przypadku wyciąg z rejestru handlowego przy przenoszeniu własności nieruchomości na spółkę handlową jawną lub komandytową, z ograniczoną odpowiedzialnością czy akcyjną. Co do wniesienia wkładu w postaci użytkowania rzeczy lub prawa odpowiednie zastosowanie znajdowały przepisy o najmie lub dzierżawie⁶⁰⁶. Gdy przedmiotem wkładu było świadczenie pracy, odpowiednio stosowano regulacje umowy o świadczeniu usług. Dopuszczalne było zawarcie umowy o pracę pomiędzy spółką a poszczególnymi wspólnikami, jeżeli pobierane wynagrodzenie nie wchodziło na poczet zysków. Status pracodawcy przysługiwał wówczas gronu wspólników, a nie spółce.⁶⁰⁷

Tworzony majątek był majątkiem odrębnym od osobistego majątku każdego ze wspólników, który posiadali poza spółką. W skład majątku spółki wchodziły także: dochody z wkładów rzeczowych wspólników, plody i przyrost naturalny rzeczy wniesionych lub nabytych w czasie trwania spółki, zyski z dokonanych w imieniu spółki przedsięwzięć, dochód z osobistej pracy wspólników dla spółki. Majątkiem tym wspólnik aż do zakończenia trwania spółki nie mógł swobodnie dysponować, a jego niepodzielność gwarantowały szczególne przepisy prawa. Taki rodzaj wspólności majątkowej pomiędzy wspólnikami określono, na wzór rozwiązań niemieckich, współwłasnością łączną i do niepodzielnej ręki.

Charakterystycznymi elementami tej wspólności były:

- zakaz podziału majątku spółki w czasie trwania tej wspólności,
- ustawowy zakaz rozporządzania (przenoszenia lub obciążania) przez wspólnika prawami przysługującymi mu z tytułu statusu wspólnika, co także rozciągało się na jego prawa wniesione do majątku spółki; przeniesienie całości lub części tych praw na osobę trzecią nie zmieniało sytuacji w majątku spółki, albowiem osoba ta nie mogła rozporządzać tymi prawami i nie wstępowała także automatycznie w prawa wspólnika; wspólnik dopiero po uzyskaniu zgody pozostałych wspólników mógł ustąpić osobie trzeciej ogół swoich praw spółkowych i dopiero wówczas dopuszczalne było wstąpienie do spółki na jego miejsce,
- brak oznaczenia udziału wspólnika w czasie trwania spółki, oznaczenie na zasadach ustawowych następowało w sytuacji rozliczenia się z występującym wspólnikiem bądź podziału majątku przy likwidacji spółki,

⁶⁰⁶ Zob. art. 373-379 k.z.;

⁶⁰⁷ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 561;

- brak możliwości zaspokojenia osobistego wierzyciela wspólnika z jego udziału w spółce za wyjątkiem praw, którymi wspólnikowi można w stosunku do spółki rozporządzać.⁶⁰⁸

Z powództwem zasądzenia na rzecz spółki mogli wystąpić tylko wszyscy wspólnicy łącznie, także powództwo przeciwko spółce powinno mieć w określeniu strony pozwanej wszystkich wspólników jako całość, wskazywać ich z imienia i nazwiska oraz adresu. Sądem właściwym do zasądzenia zobowiązania ze stosunku spółki był sąd miejsca zamieszkania jakiegokolwiek wspólnika, nie zaś sąd właściwy z uwagi na siedzibę spółki⁶⁰⁹. Zgodnie z art. 31 k.p.c., powództwo przeciwko spółce handlowej, stowarzyszeniu lub innemu podmiotowi niebędącemu osobą fizyczną należało wytoczyć według miejsca ich siedziby. Spółka cywilna niebędąca podmiotem procesowym, z punktu widzenia prawa nie posiadała swojej siedziby.⁶¹⁰

Uzasadniając art. 264 projektu głównego w zakresie majątku spółki, wskazywano, że zasada rzymska określająca spółkę jako stosunek czysto obligacyjny z majątkiem należącym do wspólników wedle zasad o współwłasności w częściach idealnych, przyjęta w kodeksie austriackim i napoleońskim, w świetle nowoczesnych pojęć nie nadawała się do przyjęcia. Zarówno doktryna jak i praktyka francuska raczej uznała osobowość prawną spółki cywilnej i jej odrębny majątek. Kodeks niemiecki, prawo szwajcarskie i kodeks japoński niejako odmówiły spółce cywilnej charakteru osoby prawnej, jednak uznały majątek spółki za majątek odrębny wspólników, osiągając tym podobny efekt. Zbliżone były rozwiązania dyskutowane w literaturze prawa austriackiego. W założeniach polskiego projektu uznano majątek spółki za majątek wspólników, wyłączony jednak przez czas trwania spółki od dostępu wierzycieli osobistych wspólników. W projekcie wyrażono zasadę o istnieniu majątku spółki, jako odrębnego od majątków poszczególnych wspólników, tudzież że ten majątek nie był majątkiem osoby prawnej, lecz wspólnym majątkiem wspólników.⁶¹¹

Gdy przedmiot wkładu do majątku spółki obejmował wniesienie własności rzeczy innych niż pieniądze, należało odpowiednio stosować przepisy o sprzedaży, natomiast, gdy wkład stanowiło odstąpienie używania rzeczy, wówczas do obowiązków wspólnika zastosowanie miały przepisy dotyczące najmu (art. 559 k.z.). Regulację art. 599 k.z. wyprowadzono z zapisów art. 266 projektu głównego i art. 8 kontrprojektu. W

⁶⁰⁸ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1948, op. cit., s. 591-592;

⁶⁰⁹ Por. art. 45 § 1 i 24 § 1 k.p.c.;

⁶¹⁰ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 559;

⁶¹¹ E. Till, R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 225-226;

motywach do art. 266 projektu głównego rozważano art. 531 ZGB w zakresie zastosowania odpowiednich przepisów kontraktu kupna i najmu ze względu na rękojmię i ryzyko związane z rzeczami danymi spółce na własność lub do używania. Zasadę tą uznano za słuszną, lecz za ciasną, bowiem także i pod względem innych obowiązków uiszczenia wkładu (przeniesienie własności, zaniechanie innej dyspozycji, dozwoleń używania, itp.) należało stosować odpowiednio przepisy o sprzedaży, względnie o najmie.⁶¹²

Co do wkładu w postaci pieniędzy, art. 265 projektu głównego zakładał, że wspólnik, który popadł w zwłokę z zapłatą wkładu pieniężnego obowiązany był nie tylko do zapłacenia odsetek za zwłokę, lecz także do wynagrodzenia wyrządzonej tym spółce szkody i nie mógł bronić się zarzutem, że doznał przeszkody, za którą nie ponosił odpowiedzialności. Podobne rozwiązanie zawierał art. 7 kontrprojektu. Komisja Kodyfikacyjna nie zaakceptowała projektowanych przepisów i tym samym uznano, że do wkładów pieniężnych należało stosować ogólne przepisy Kodeksu zobowiązań o wykonaniu zobowiązań pieniężnych.⁶¹³

Wspólnik nie był zobowiązany do podwyższenia umówionego wkładu, ani uzupełnienia wkładu, zmniejszonego wskutek strat (art. 560 k.z.).⁶¹⁴ Treść art. 560 k.z. oparto na art. 267 projektu głównego i art. 9 kontrprojektu. Projekt główny zakładał, że w braku odmiennych postanowień umownych, wspólnik nie był obowiązany do podwyższenia umówionego wkładu, jeżeli jednak w wyniku strat, wysokość kapitału umownie oznaczonego uległa zmniejszeniu, wspólnicy nie mogli żądać wypłaty zysku do czasu uzupełnienia kapitału do pierwotnej wysokości. Kontrprojekt ponadto stanowił, że uzupełnienie podwyższonego wkładu mogło być warunkiem zamieszczonym w umowie spółki. Motywy projektu odsyłały do zasady zobowiązującej wspólnika do współdziałania dla osiągnięcia celu spółki oraz do ogólnej zasady nakazującej spełniać zobowiązania w sposób odpowiadający wymogom dobrej wiary. Zatem, w razie potrzeby wskazanej celem spółki, a zwłaszcza w razie zmniejszenia kapitału zakładowego przez stratę, wspólnicy powinni zostać zobowiązani do odpowiednich dopłat. Wprowadzenie takiego ryzyka do spółki cywilnej byłoby jednak niepożądane i dlatego słuszenie zarówno kodeks austriacki (§ 1189 ABGB) jak i kodeks niemiecki (§ 707 BGB) wyraźnie uchylały możliwość takiego wnioskowania. W

⁶¹² J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1141;

⁶¹³ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit. s. 584-585;

⁶¹⁴ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1948, op. cit., s. 598;

konsekwencji, część zysku nie mogła być przeznaczona na powiększenie lub uzupełnienie kapitału zakładowego. Było to uzasadnione także tym, że wspólnicy świadczący tylko pracę posiadali prawo do zysku, ale nie uczestniczyli w kapitale zakładowym.⁶¹⁵

Wspólnik nie mógł potrącać ze szkodami, za które odpowiadał, korzyści, jakich przysporzył spółce w innych sprawach (art. 561 k.z.). Ogólne zasady potrącenia zawierały art. 254-262 k.z. Treść art. 561 k.z. była tożsama z art. 273 projektu głównego. W motywach do projektu głównego części szczegółowej zobowiązań wskazywano, że spółka opierała się na zaufaniu i każdy wspólnik powinien być mieć poczucie, że tego zaufania nie powinien zawieść. Jeżeli celem spółki było osiągnięcie rezultatów, których jednostka osiągnąć sama nie mogła, to jednak każdy wspólnik zobowiązany był do dania z siebie jak najwięcej, aby ten rezultat był jak najpewniejszy i najpełniejszy. Spółki nie zawiązywano po to, aby jednostki niedbałe i niezaradne utrzymywać na powierzchni, lecz na to, aby jednostkom zapobiegliwym zapewnić jak najlepsze sukcesy. Wobec tego projekt nie zawierał osobnego postanowienia o stopniu staranności wymaganym od wspólników, gdyż za wystarczające uznano tak przepisy części ogólnej prawa obligacyjnego jak i zasady odpowiedzialności wspólników zarządzających na zasadach przyjmującego zlecenie⁶¹⁶. W uzasadnieniu projektu podkreślano, że kompensata szkody z zyskiem, przysporzonym przez wspólnika, mogła mieć miejsce tylko wtedy, gdy osiągnięta została w jednym i tym samym interesie.⁶¹⁷

Wspólnik miał prawo do udziału w zysku i obowiązek pokrywania strat (art. 563 k.z.). Zasadniczo zysk i strata były dzielone po równo, bez względu na rodzaj i wartość wkładu. W umowie spółki można było inaczej ustalić stosunek udziału wspólników w zyskach i stratach, a nawet zwolnić jednego lub kilku wspólników w zupełności od udziału w stratach. Wspólnik, który wniósł tytułem wkładu swoją pracę, nie uczestniczył w stratach, jeżeli umowa spółki nie stanowiła inaczej. Ustalony w umowie stosunek udziału wspólników w zyskach odnosił się w razie wątpliwości także do udziału w stratach. Treść art. 563 k.z. wyprowadzono z art. 22 kontrprojektu oraz art. 274 projektu głównego.

Prawo do zysku uznano za integralne w spółce i wykluczenie wspólnika od zysku było sprzeczne z istotą tej umowy. Dopuszczalny był taki zapis, wedle którego

⁶¹⁵ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1143;

⁶¹⁶ Zob. 502-511 k.z.

⁶¹⁷ Ibidem, s. 1144-1145;

zyski przypadające jednemu bądź kilku wspólnikom nie będą wypłacane, ale mogą być obrócone w celu powiększenia ich wkładów. W sytuacji, w której wspólnicy zawarli umowę spółki, wykluczając jednego lub kilku od udziału w zysku, wówczas umowa taka miałaby charakter darmy w stosunku do wykluczonych wspólników i obowiązywałaby ich wtedy, gdyby zawarto ją w formie aktu notarialnego⁶¹⁸. Brak odpowiedniej formy powodował, że wspólnicy, na rzecz których zastrzeżono zyski spółki nie mogli poczytywać umowy za nieważną dla siebie, tylko dlatego, iż jeden lub kilku z ich grona zostało wyłączonych od udziału w zysku spółki, gdyż takie uprawnienie przysługiwało tylko wspólnikom wyłączonym. Wspólnicy wykluczeni w każdym czasie mogli żądać przeprowadzenia likwidacji spółki z powodu nieważności w stosunku do nich umowy spółki, jako zawartej bez odpowiedniej formy. Jednakże zyski wypracowane w ramach działalności spółki do dnia jej likwidacji należały do wspólników, na rzecz których zostały umownie zastrzeżone. W takiej sytuacji domniemywano, że wspólnicy wyłączeni od udziału w zysku do czasu likwidacji dobrowolnie wykonywali umowę.⁶¹⁹ Natomiast, zwolnienie od udziału w stratach było możliwe, a nawet pożądane np. dla pozyskania do spółki kapitalisty, który niejako nie chciał lub nie mógł ryzykować.⁶²⁰

Wspólnik mógł żądać podziału i wypłaty zysków dopiero po rozwiązaniu spółki. Jeżeli jednak spółkę zawarto na dłuższy okres czasu, z żądaniem takim mógł wystąpić z końcem każdego roku obrachunkowego (art. 564 k.z.). Źródłem art. 564 k.z. był art. 275 projektu głównego i art. 24 kontrprojektu. Zgodnie z art. 24 kontrprojektu, całkowity zysk, osiągnięty przez spółkę, podlegał podziałowi pomiędzy wspólnikami. Podział zysku następował corocznie, gdy spółka dawała roczne dochody i jeśli umowa spółki nie zawierała odmiennego zastrzeżenia.⁶²¹

Wspólników obowiązywał zakaz rozporządzania prawami służącymi im z tytułu uczestnictwa w spółce (565 § 1 k.z.). Przez czas trwania spółki żaden wspólnik nie mógł domagać się podziału majątku spółki. Zakaz ten nie obejmował praw do świadczeń w pieniądzu lub innych rzeczach przypadających im w czasie trwania spółki jako udział w zyskach, zwrot wydatków, wynagrodzenie za prowadzenia spraw oraz praw z tytułu podziału majątku po ustąpieniu wspólnika lub rozwiązaniu spółki. Regulację art. 565 k.z. oparto na rozwiązaniach zawartych w art. 276 projektu

⁶¹⁸ Por. art. 358 § 1 k.z.;

⁶¹⁹ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 591-592;

⁶²⁰ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1147;

⁶²¹ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 594;

głównego oraz ust. 1 art. 14 kontrprojektu. W motywach kontrprojektu wskazano, że w czasie trwania spółki umowy mające za przedmiot zbycie, dzierżawę, najem, zastaw, użytkowanie lub używanie udziałów poszczególnych wspólników w majątku spółki powinny być uznane względem spółki za nieważne. Jeżeli wspólnik przyjął sobie spółnika lub ustąpił osobie trzeciej w całości lub w części prawa, służące mu z tytułu należenia do spółki, to ani jego wspólnik ani osoba trzecia nie zyskiwały charakteru spółnika w stosunku do spółki, a w szczególności nie mogły zasięgać wiadomości o stanie jej interesów (art. 565 § 2 k.z. (tzw. zasada bezskuteczności wobec spółki w rozporządzaniu przez spółnika prawami, w zakresie których działań rozporządzających nie mógł podejmować⁶²²)). Źródłem art. 565 § 2 k.z. był ust. 2 art. 14 kontrprojektu.⁶²³

Z jednej strony celem art. 565 k.z. była ochrona majątku spółki, z drugiej wierzycieli spółnika. W tym zakresie za niepożądane uznawano zbyt krótkie wierzycieli spółnika, tam gdzie interesom spółki to nie szkodziło. Nie szkodziło zaś interesom spółki pozbycie lub obciążenie prawa do zysku już płynnego, do kwot przypadających spółnikowi do wypłaty czy to za sprawowanie zarządu czy np. za użycie przez spółkę jego rzeczy bez tytułu lub wskutek sprawowania interesów bez zlecenia, wreszcie do kwoty likwidacyjnej. Prawa te były zatem pozbywalne i to z pełnym skutkiem wobec spółki.⁶²⁴ Podobne rozwiązanie zastosowano także dla spółki jawnej w art. 109 k.h.

b. Prowadzenie spraw spółki

Prawo i obowiązek prowadzenia spraw spółki przysługiwały każdemu wspólnikowi (art. 552 k.z.). Prowadzenie spraw spółki obejmowało zespół czynności prawnych i faktycznych, potrzebnych do osiągnięcia celu spółki.⁶²⁵ Każdy wspólnik, bez uprzedniej uchwały wspólników, mógł podejmować sprawy nie przekraczające zakresu zwykłych czynności spółki. W przypadku sprzeciwu przed załatwieniem takiej sprawy ze strony chociażby jednego wspólnika, wymagano uchwały pozostałych wspólników. Uprzednią uchwałą nie musiała być poparta tzw. czynność nagła, której zaniechanie narażało spółkę na poważne straty.

⁶²² R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...* 1948, op. cit., s. 598;

⁶²³ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit. s. 598;

⁶²⁴ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1150;

⁶²⁵ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...* 1948, op. cit., s. 593;

Jeżeli wspólnik prowadzący sprawy spółki zawarł w jej imieniu umowę z osobą trzecią, której przedmiot przekraczał zakres zwykłych kompetencji wspólnika przyznanych mu w umowie, wówczas tak zwarta umowa obowiązywała tylko tego wspólnika. „Spółka” pozostawała poza zakresem obowiązywania umowy, gdyż obowiązkiem osoby trzeciej było zapoznanie się z postanowieniami umowy spółki określającymi granice umocowania wspólnika do działania w imieniu spółki. Późniejsze uchwały ustalające zakres czynności spółki wymagających uprzedniej uchwały wspólników nie wiązały osób trzecich, chyba że w chwili zawierania umowy ze wspólnikiem działającym w imieniu spółki osoba taka wiedziała o treści uchwały kompetencyjnej, a jednak zawarła umowę, z naruszeniem zakresu czynności wymagających uprzedniej uchwały wspólników.⁶²⁶

Treść art. 552 k.z. wzorowano na art. 268 projektu głównego, zgodnie z którym, w braku odmiennej umowy, każdy wspólnik miał prawo i obowiązek zawiadywania sprawami spółki. Sprawy należące do zwykłego toku interesów spółki mógł załatwić każdy wspólnik bez potrzeby zasięgnięcia poprzedniej uchwały spółki. Jeżeli jednak przed załatwieniem takiej sprawy choćby jeden z pozostałych wspólników tej czynności się sprzeciwił, albo gdy sprawa wykraczała poza zwyczajny tok interesów spółki, potrzebna była uchwała spółki. Nie przyjęto natomiast propozycji z art. 268 ust. 4, aby uchwały spółki zapadały w braku odmiennej umowy większością głosów, obliczoną według liczby wspólników.⁶²⁷ Źródłem art. 268 projektu głównego był art. 15 kontrprojektu. Kolegium uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej w §§ 2-4 art. 552 k.z. pierwotnie zaakceptowało wersję, która mówiła o uchwałach „spółki”. Jednakże w trakcie konferencji międzyministerialnej słowo „spółki” zastąpiono słowem „wspólników”, uzasadniając to zarówno brakiem osobowości prawnej spółki cywilnej, jak i cech jednostki prawnej władnej do podejmowania uchwał. Prawo uchwałodawcze przyznano więc wyłącznie wspólnikom.⁶²⁸

Brak jednolitego stanowiska w zakresie ustawowej regulacji zarządu interesami spółki powiązany był niejako z oceną tej regulacji w kodeksach dotychczas obowiązujących w Polsce. Kodeks Napoleona dawał w zasadzie każdemu wspólnikowi prawo zarządzania, tj. załatwiania wszelkich spraw z ważnością dla wszystkich, ograniczone prawem weta każdego członka przed wykonaniem czynności. Wyjątek

⁶²⁶ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 569-570;

⁶²⁷ E. Till, R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 228;

⁶²⁸ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 567-568;

stanowiły zmiany w nieruchomościach, które wymagały jednomyślności. Generalnie projekt przychyłał się do stanowiska Kodeksu Napoleona, powszechnie uznawanego, co na gruncie zarządu interesami oznaczało, że każdy mógł działać, o ile przedtem żaden się nie sprzeciwił. Natomiast sprawy przekraczające zwykły zarząd powinny być poprzedzone uchwałą wspólników. Gwarancję, że wspólnik nie będzie działał na szkodę spółki, dawała jego odpowiedzialność za winę, a ewentualnie prawo wykluczenia ze spółki, gdyby czynił to uporczywie.⁶²⁹

Uchwały wspólników, w braku odmiennego postanowienia umowy, zapadały jednomyślnie (art. 553 k.z.). Zgodnie z regułą interpretacyjną zawartą w art. 553 k.z., uchwały miały być podejmowane jednomyślnie w tych przypadkach, w których ustawodawca zastrzegł jednomyślność. Pozostałe sytuacje poddane zostały woli wspólników.⁶³⁰

Prowadzenie spraw spółki mogło być powierzone jednemu lub kilku wspólnikom bądź na mocy umowy spółki bądź na podstawie późniejszej uchwały. W sytuacji poddania prowadzenia spraw spółki jednemu lub niektórym wspólnikom, pozostali byli wyłączeni od podejmowania czynności w tym zakresie (art. 554 § 1 k.z.). W braku postanowienia o wspólnym prowadzeniu spraw spółki, co do sposobu ich prowadzenia, stosowano przepisy o prowadzeniu spraw przez wszystkich wspólników, z tą różnicą, że uchwałę wszystkich wspólników zastępowała uchwała wspólników, którym prowadzenie spraw powierzono (art. 554 § 2 k.z.). Treść art. 554 k.z. oparta została odpowiednio - § 1 na art. 17 ust. 1, a § 2 na art. 18 kontrprojektu.

W motywach do art. 269 projektu części szczegółowej prawa zobowiązań wskazywano, że poruczenie zarządu kilku wspólnikom odpowiadało wykluczeniu pozostałych od czynności zarządzania. Za uzasadnione uznano również analogiczne zastosowanie tych samych zasad, które obowiązywały w razie, gdy zarząd sprawowali wszyscy wspólnicy. Przepis projektu wzorowany był na § 710 BGB.⁶³¹

Prawa i obowiązki wspólników prowadzących sprawy spółki, w stosunku między nimi a spółką, były oceniane według przepisów o zleceniu. W przypadku, gdy wspólnik działał w imieniu spółki bez prawa prowadzenia jej spraw, albo gdy wspólnik, uprawniony do prowadzenia spraw przekraczał swoją władzę, do oceny stosowano przepisy o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia (art. 555 k.z.). Regulację art. 555

⁶²⁹ E. Till, R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 228;

⁶³⁰ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 571;

⁶³¹ E. Till, R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 228;

k.z. wzorowano na art. 21 kontrprojektu i art. 271 ust. 1 projektu głównego, w których postanowiono, że gdy z umowy spółki lub z ustawy nie wynikało nic innego, prawa i obowiązki wspólników zarządzających w stosunku do spółki należało oceniać wedle przepisów o zleceniu.⁶³²

Wspólnicy byli zobowiązani do corocznego składania rachunków (§ 1 art. 556 k.z.). Podstawą redakcyjną przepisu art. 556 § 1 k.z. był ust. 2 art. 270 projektu głównego i ust. 2 art. 21 kontrprojektu. Zgodnie z regułą interpretacyjną w nich zawartą, w sytuacji, gdy spółka miała działać dłużej niż rok i przewidywano roczne dochody, wspólnicy zarządzający powinni zostać zobowiązani do składania rachunków co roku. Umowa spółki lub uchwała mogła termin ten określić inaczej.⁶³³ Za czynności związane z prowadzeniem spraw spółki wspólnik nie mógł żądać wynagrodzenia, także wtedy, gdy łączył z tym pracę osobistą (§ 2 art. 556 k.z.). Prowadzenie spraw spółki zaliczano do praw i obowiązków tzw. „spółkowych”.⁶³⁴

Ustawodawca, zgodnie z rozwiązaniem zawartym w art. 20 kontrprojektu, dopuścił możliwość powierzenia prowadzenia spraw spółki na mocy umowy spółki lub późniejszej uchwały wspólników osobom trzecim nawet z wyłączeniem wspólników (art. 557 § 1 k.z.). Relację pomiędzy spółką o osobą trzecią, której na mocy § 1 art. 557 k.z. poruczono prowadzenie spraw spółki, oceniano według przepisów o zleceniu. Odwołanie lub ograniczenie takiego umocowania mogło nastąpić jedynie z ważnych powodów na mocy uchwały wspólników lub na drodze sądowej (§ 2 art. 557 k.z.).⁶³⁵ Do ważnych powodów ustawa przykładowo zaliczała ciężkie naruszenie obowiązków i utratę zdolności do dalszego prowadzenia spraw. Ocena stopnia przyczyny należała każdorazowo do sądu, który uwzględniał okoliczności konkretnego przypadku. W doktrynie wskazywano, że tam, gdzie prowadzenie spraw spółki przez osobę trzecią mogło narażać interesy spółki, tam zawsze należało zakładać istnienie ważnej przyczyny.⁶³⁶ Wersja przyjęta przez Komisję Kodyfikacyjną opierała odwołanie upoważnienia lub jego ograniczenie tylko na uchwale spółki. W trakcie konferencji międzyministerialnej zastąpiono wyraz „spółki” wyrazem „wspólników”.⁶³⁷

⁶³² L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 575;

⁶³³ Ibidem, s. 576;

⁶³⁴ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1939, op. cit., s. 579;

⁶³⁵ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1948, op. cit., s. 596;

⁶³⁶ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1138;

⁶³⁷ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 578;

Odwołanie lub ograniczenie uprawnienia do prowadzenia spraw spółki przyznanego jednemu lub kilku wspólnikom, mogło nastąpić tylko z ważnych powodów na podstawie uchwały pozostałych wspólników lub przez sąd na żądanie większości wspólników (§ 1 art. 558 k.z.). Wspólnik mógł wypowiedzieć powierzone sobie w umowie spółki prowadzenie jej spraw tylko z ważnych powodów. Do wypowiedzenia stosowano odpowiednio przepisy o wypowiedzeniu zlecenia (§ 2 art. 558 k.z.). Treść art. 558 k.z. oparto na art. 271 projektu głównego i art. 19 kontrprojektu. W projekcie głównym za ważne powody uznano w szczególności: dopuszczenie się przez zarządzających ciężkiego naruszenia obowiązków albo utratę zdolności do dobrego zarządu. W motywach do art. 271 projektu głównego części szczegółowej podkreślano, że wspólnik ma obowiązek pracować dla spółki i od tego obowiązku uchylać się nie powinien. Jednak z drugiej strony zmuszać wspólnika do zarządu, gdy ma ważne powody uchylecia się, nie byłoby w interesie spółki i to bez różnicy, czy zarząd powierzono mu w umowie czy później.⁶³⁸

Obowiązek wspólnika do powstrzymania się od wszelkiej działalności sprzecznej z interesami spółki wynikał z treści art. 562 k.z. Pierwowzór dla polskiego obowiązku lojalności stanowiły § 1186 in fine ABGB i art. 536 ZGB. Sam obowiązek wynikał z natury spółki, jako interesu opartego na wzajemnym zaufaniu.⁶³⁹ Jednak przepis art. 562 k.z. miał charakter *ius dispositivum*.⁶⁴⁰ Z kontraktu mogło wynikać, że wspólnikowi pozwolono prowadzić na własną rękę interes konkurencyjny.⁶⁴¹

4.3. Stosunki zewnętrzne

a. Reprezentacja

W zakresie reprezentacji przyjęto domniemanie, że wspólnik był umocowany do reprezentowania spółki w granicach, w których miał prawo prowadzenia jej spraw (art. 566 k.z.). Jego treść była zgodna z art. 277 projektu głównego. Przedmiotem dyskusji w toku ustalenia ostatecznej regulacji art. 566 k.z. było to, czy wspólnik, któremu nadano prawo do zarządu, był tym samym umocowany milcząco do zastępowania wspólników na zewnątrz. W tym zakresie chodziło zarówno o prawo do zarządu nadane jednemu lub

⁶³⁸ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1140-1141;

⁶³⁹ E. Till, R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 229-231;

⁶⁴⁰ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit. s. 589;

⁶⁴¹ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1145;

kilku wspólnikom z wyłączeniem innych, albo o prawo zarządu służące każdemu, ale w ten sposób, iż mógł działać bez uprzedniej zgody innych. W Kodeksie Napoleona sprawa nie została jasno rozstrzygnięta. Jednak jurysprudencja uważała zarządcę za upoważnionego do zastępstwa także na zewnątrz w sprawach należących do jego zarządu. Podobnie w kodeksie austriackim, przy czym § 1190 jeszcze silniej popierał takie zdanie jurysprudencji. Kodeks niemiecki zawierał wyraźne postanowienie, że o ile wspólnikowi według umowy spółki przysługiwało upoważnienie do prowadzenia jej spraw, był on w razie wątpliwości umocowany także do zastępowania innych wspólników wobec osób trzecich. Projekt nie miał powodu odstępować od zasady, przyjętej zgodnie przez ustawodawstwo względnie jurysprudencję ziem polskich i celem uniknięcia luk oraz zapobieżenia mniemaniu, że zastępstwo wymaga zawsze osobnego pełnomocnictwa – wyraźnie wypowiedział w art. 277 tę samą zasadę. Jednakże, tak jak prawo szwajcarskie nie wymagał, aby prawo do zarządu wspólnika opierało się na umowie spółki (jak kodeks niemiecki). Samo umocowanie powinno być wynikać z wzajemnego zaufania wspólników. Przepis art. 566 k.z. miał także służyć do ochrony zaufania osób trzecich.⁶⁴² Uprawnienie do reprezentowania wynikające z domniemania mogło zostać odwołane zgodnie z zasadami odwołania obowiązującymi w zakresie prowadzenia spraw spółki.⁶⁴³

b. Odpowiedzialność

Za zobowiązania zaciągnięte w imieniu spółki względem osób trzecich wspólnicy odpowiadali majątkiem spółki bez ograniczenia, osobistym zaś majątkiem według odpowiedzialności współdłużników (art. 567 k.z.). Za zobowiązania spółki doktryna uznawała te zobowiązania, które zostały zaciągnięte w imieniu spółki przez wspólnika lub wspólników, względnie przez osobę trzecią mającą prawo prowadzenia spraw spółki w granicach zakreślonych w umowie spółki, w jednomyślnej uchwale wspólników lub w ustawie.⁶⁴⁴

Niejako odmienne założenia od przyjętych w art. 567 k.z. zawierał projekt główny w art. 278 oraz kontrprojekt w art. 25. Projekt główny w art. 278 zakładał, że za zobowiązania spółki mieli odpowiadać wspólnicy majątkiem spółki bez ograniczenia,

⁶⁴² E. Till, R. Longchamps de Berier, op. cit., 235-236;

⁶⁴³ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...* 1948, op. cit., s. 599;

⁶⁴⁴ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 605-606;

zaś swoimi prywatnymi majątkami w częściach, które w braku odmiennej umowy z wierzycielem są równe. Natomiast kontrprojekt w art. 25 wskazywał, iż za zobowiązania spółki względem osób trzecich wspólnicy powinni odpowiadać przede wszystkim majątkiem spółki bez ograniczenia, a osobiście, wobec wierzycieli spółki, każdy w równej części, choćby udział danego wspólnika w spółce był mniejszy. Umowa z wierzycielem mogła zastrzec inne granice odpowiedzialności.⁶⁴⁵

Wspólnikowi przysługiwało prawo odmowy zaspokojenia wierzyciela spółki, dopóki wierzyciel spółki mógł się zaspokoić przez potrącenie swojej wierzytelności z wierzytelnością, jaka służyła spółce przeciwko niemu (art. 568 k.z.). Osobista odpowiedzialność za zobowiązania, poza wyjątkiem określonym w art. 568 k.z., nie miała charakteru subsydiarnego.⁶⁴⁶ W czasie trwania spółki wspólnik nie mógł żądać zapłaty od dłużnika spółki przypadającego nań udziału w wierzytelności spółki, ani przedstawić wierzycielowi osobistemu do potrącenia wierzytelności spółki. Dłużnik spółki nie mógł przedstawić spółce do potrącenia wierzytelności, jaka mu przysługiwała przeciwko jednemu ze wspólników (art. 569 k.z.).

Motywy projektu głównego części szczególnej kodeksu zobowiązań w zakresie zasad odpowiedzialności opierały się na założeniach, że dłużnikami byli zawsze wspólnicy i tylko wspólnicy, którzy za zobowiązania powinni odpowiadać zarówno majątkiem spółki jak i prywatnym. Z zasady jak największej spójności majątku wynikało nieograniczone obciążenie wspólników odpowiedzialnością za długi spółki.⁶⁴⁷

4.4. Modyfikacje podmiotowe

Kodeks odróżniał wystąpienie wspólników ze spółki od rozwiązania spółki z przyczyn zaistniałych po stronie wspólników. Wśród powodów ustąpienie wspólnika ze spółki, które nie powodowały rozwiązania spółki art. 570 k.z. wymieniał:

- śmierć wspólnika,
- jego upadłość,
- pozbawienie lub ograniczenie zdolności do działań prawnych,
- wypowiedzenie udziału lub wystąpienie ze spółki z ważnych powodów,
- wyłączenie ze spółki,

⁶⁴⁵ Ibidem, s. 605;

⁶⁴⁶ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1939, op. cit., s. 583;

⁶⁴⁷ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1153;

- wypowiedzenie udziału przez osobistego wierzyciela wspólnika.

Katalog przyczyn ustąpienia wspólnika miał charakter wyczerpujący. Utrata statusu wspólnika wskutek śmierci, upadłości i pozbawienia lub ograniczenia zdolności do działań prawnych następowała od razu, bez potrzeby wypowiedzenia udziału czy wyłączenia go ze spółki.⁶⁴⁸ W umowie można było jednak postanowić, że w razie śmierci wspólnika spółka będzie kontynuowana z jego spadkobiercami, którzy przy takim zastrzeżeniu wchodzili do spółki z mocy prawa. Spadkobiercy powinni byli wskazać jedną osobę do wykonywania praw spółkowych, np. uczestniczenia w uchwałach, prowadzenia spraw spółki, przeglądania ksiąg, przy czym czynności dokonane przez pozostałych wspólników przed takim wskazaniem, były dla spadkobierców wspólnika wiążące.⁶⁴⁹ Treść art. 570 k.z. wzorowano na art. 280 projektu głównego. Przyjęte założenia motywowano tym, że decydującym w kwestii skutków ustąpienia wspólnika był nie tyle osobisty charakter spółki, który rozmaicie pojmowano, co wzgląd na to, iż spółka raz zorganizowana i wpuszczona do obrotu stanowiła wspólne dobro większej liczby osób, które było czymś więcej niż sumą wkładów. Zatem za niestosowne uznano pozbawienie tego dobra wszystkich wspólników na życzenie lub z przyczyn dotyczących jednego.⁶⁵⁰

Wspólnik mógł wypowiedzieć swój udział w spółce zawartej na czas nieoznaczony, na trzy miesiące przed końcem roku obrachunkowego. Z ważnych powodów miał prawo wystąpić ze spółki natychmiast i bez wypowiedzenia, chociażby spółka była zawarta na czas oznaczony. Odmienne postanowienie umowy uznawano za nieważne. Wypowiedzenie lub oświadczenie o wystąpieniu skuteczniało się przez zawiadomienie pozostałych wspólników lub osób umocowanych do reprezentowania spółki (art. 572 k.z.).

Wspólnika można było także wyłączyć ze spółki na mocy jednomyślnej uchwały pozostałych wspólników (art. 573 k.z.). Przepis art. 573 k.z. miał charakter bezwzględnie obowiązujący. Jego treść oparto na art. 283 projektu głównego oraz art. 36 kontrprojektu. Kontrprojekt przyjęte rozwiązania wywodził natomiast z art. 561 projektu francusko – włoskiego. Ten ostatni zezwalał wspólnikom na sądowe wyłączenie wspólnika z ważnych powodów i dalej na prowadzenie spółki między sobą. Jednomyślna uchwała pozostałych wspólników poprzedzić musiała wystąpienie z takim

⁶⁴⁸ Ibidem, s. 1156;

⁶⁴⁹ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1948, op. cit., s. 600;

⁶⁵⁰ E. Till, R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 289;

wnioskiem do sądu. W tym razie spłata udziału wyłączonego wspólnika następowała na podstawie stanu majątku spółki z chwili wyłączenia. Sposób i termin spłaty określał sąd zależnie od okoliczności.⁶⁵¹

W czasie trwania spółki wierzyciele wspólnika mogli uzyskać zajęcie tylko tych praw, służących wspólnikowi z tytułu należenia do spółki, którymi wspólnikowi wolno w stosunku do niej rozporządzać. Jeżeli w ciągu ostatnich sześciu miesięcy przeprowadzono bezskutecznie egzekucję z ruchomości wspólnika, wówczas jego wierzyciel osobisty, który na podstawie prawomocnego tytułu egzekucyjnego uzyskał zajęcie praw, służących wspólnikowi na wypadek jego ustąpienia ze spółki lub jej rozwiązania, mógł wypowiedzieć jego udział w spółce na trzy miesiące przed upływem roku obrachunkowego, nawet, gdy spółka była zawarta na czas oznaczony. Gdy umowa spółki przewidywała krótszy termin wypowiedzenia, wierzyciel mógł skorzystać z terminu umownego (art. 574 k.z.). Treść art. 574 k.z. wzorowano na art. 284 projektu głównego. Normatywny kształt regulacji był konsekwencją zasady o niepozbywalności udziału i ograniczeniu uprawnień wierzyciela do zajęcia ściśle określonych praw wspólnika.

Po ustąpieniu wspólnika ze spółki pozostali wspólnicy byli zobowiązani do dokonania rozliczenia z danym wspólnikiem lub jego spadkobiercami. W celu rozliczenia, majątek spółki podlegał oszacowaniu według jego rzeczywistej wartości z chwili ustąpienia, a przypadający wspólnikowi udział powinien być wypłacony w pieniądzu. Przy ustaleniu wysokości udziału stosowało się odpowiednio przepisy o likwidacji spółki. Rzeczy oddane spółce przez wspólnika tylko do używania zwracano w naturze. Jeżeli przy rozliczeniu udział wspólnika ustępującego okazał się bierny, wspólnik był zobowiązany zapłacić spółce przypadającą nań część niedoboru. Wspólnik ustępujący albo jego spadkobiercy uczestniczyli w zyskach i stratach ze spraw jeszcze nie zakończonych, nie mieli jednak wpływu na ich prowadzenie, a mogli tylko żądać wyjaśnień, rachunków i podziału zysków i strat z końcem każdego roku obrachunkowego. Analogicznie zasady obowiązywały w przypadku, gdy wskutek ustąpienia wszystkich wspólników z wyjątkiem jednego spółka ulegała rozwiązaniu (art. 575 k.z.).

⁶⁵¹ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 615;

4.5. Rozwiązanie i likwidacja

Wśród przyczyn rozwiązania spółki art. 576 k.z. wymieniał:

- zaistnienie powodów przewidzianych w umowie,
- osiągnięcie zakładanego celu lub niemożliwość jego osiągnięcia,
- pozostanie w niej tylko jednego wspólnika wskutek ustąpienia innych,
- podjęcie jednomyślnej uchwały wspólników,
- wydanie wyroku sądowego, orzekającego jej rozwiązanie.

Spółkę uważano za przedłużoną milcząco na czas nieoznaczony, jeżeli pomimo istnienia powodów rozwiązania, przewidzianych w umowie, prowadziła ona nadal swe czynności za zgodą wszystkich wspólników (art. 577 k.z.).

Wspólnik mógł żądać rozwiązania spółki przez sąd z ważnych powodów (art. 578 k.z.). Treść art. 578 k.z. oparto na art. 288 projektu głównego i art. 35 kontrprojektu. Kontrprojekt zakładał, że we wszelkich spółkach, nawet zawartych na czas określony, każdy wspólnik, w każdym czasie mógł domagać się rozwiązania spółki, gdy zaistniały ważne powody, których zasadność i doniosłość pozostawiono uznaniu sędziego.⁶⁵² Ważna przyczyna rozwiązania spółki przez sędziego musiała dotyczyć całej spółki i normalnie nie powinna była się pokrywać z przyczyną, z powodu której wspólnik mógł przedwcześnie wystąpić ze spółki.⁶⁵³

Samo rozwiązanie spółki nie powodowało automatycznego ustania wspólności majątkowej. Stosownie do treści art. 579 k.z. w razie rozwiązania spółki następowała likwidacja jej majątku. Sposób likwidacji majątku mógł zostać przewidziany w umowie, a w razie braku stosownych postanowień zastosowanie znajdował tryb ustawowy. W doktrynie wskazywano na różnice pomiędzy podziałem a likwidacją majątku. Podział majątku miał na celu przeniesienie przedmiotów majątkowych z dotychczasowego majątku spółki na własność poszczególnych wspólników w naturze, o ile było to wykonalne, z obciążeniem stosowną częścią długów spółki. Natomiast główny cel likwidacji stanowiło zaspokojenie długów spółki, a dalej wydzielenie udziałów wspólników w pieniądzu⁶⁵⁴.

Likwidację spółki zasadniczo przeprowadzano na zasadach określonych w umowie. O ile cel spółki tego wymagał, uznawano ją za istniejącą aż do ukończenia

⁶⁵² Ibidem, s. 626-627;

⁶⁵³ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1172;

⁶⁵⁴ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 628;

likwidacji majątku, zarówno w stosunku między wspólnikami, jak i wobec osób trzecich (art. 580 k.z.). Przyjęte rozwiązanie miało na celu zapewnienie spółce sprawności, aż do ukończenia likwidacji, gdyż właśnie w tym okresie sprawność była jej najbardziej potrzebna dla realizacji wyników działalności.⁶⁵⁵

Prawo prowadzenia spraw spółki, służące wspólnikowi z mocy umowy spółki lub późniejszej uchwały, wygasało z chwilą rozwiązania spółki, z tym zastrzeżeniem, że uważano je jednak za istniejące na korzyść wspólnika aż do chwili, w której o rozwiązaniu spółki się dowiedział (art. 581 k.z.). Zastrzeżenie istniało tylko na korzyść wspólnika. Oznaczało to, że wspólnik lub osoby trzecie uprawnione do prowadzenia spraw spółki, które nie wiedziały o jej rozwiązaniu, mogły skutecznie prowadzić wszystkie zwykłe interesy spółki, tak jak gdyby nie było likwidacji majątku spółki. W przypadku doznania szkody z tej sytuacji wynikłej, miały prawo żądania odszkodowania od wspólników, którzy mając wiedzę o rozwiązaniu nie dopełnili stosownych zawiadomień.⁶⁵⁶ Źródłem art. 581 k.z. był art. 290 ust.1 projektu głównego, z tą różnicą, że projekt główny w ostatnim zdaniu uznawał prawo wspólnika do prowadzenia spraw spółki tak długo, jak długo o rozwiązaniu spółki się nie dowiedział lub dowiedzieć się nie był powinien. Ostatecznie opuszczono zwrot o powinności dowiedzenia się. Zatem tylko pozytywna wiadomość wspólnika o rozwiązaniu spółki stanowiła przeszkodę do tego, aby prawo prowadzenia spraw spółki można było i po jej rozwiązaniu uważać za istniejące na jego korzyść.⁶⁵⁷

Prawo prowadzenia spraw spółki w momencie jej rozwiązania przechodziło na likwidatorów, którymi zasadniczo byli wszyscy wspólnicy działający łącznie. Spadkobiercy wspólnika powinni byli wskazać spółce do wykonywania ich praw jedną osobę. Czynności, dokonane przez pozostałych wspólników przed takim wskazaniem, były dla spadkobierców wspólnika wiążące. Na miejsce wspólnika upadłego wchodził zarządca masy upadłości (art. 582 k.z.). Wspólnicy mogli, na mocy jednomyślnej uchwały, wybrać spośród siebie lub spoza swego grona likwidatora lub likwidatorów w liczbie nieparzystej, a w braku zgody lub z ważnych powodów wyboru takiego mógł dokonać sąd na wniosek wspólnika lub osoby zainteresowanej. Wskazanie już w umowie spółki osoby ewentualnego likwidatora stało na równi z jednomyślną uchwałą wspólników.⁶⁵⁸ Likwidatorzy mogli zostać odwołani na mocy jednomyślnej uchwały

⁶⁵⁵ E. Till, R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 246;

⁶⁵⁶ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1176;

⁶⁵⁷ Ibidem, s. 1176;

⁶⁵⁸ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 633;

wspólników (art. 584 k.z.). Odwołanie mogło nastąpić także na wniosek w trybie sądowym, a zawsze likwidatorów ustanowionych przez sąd odwoływał sąd. Reguła ta nie podlegała modyfikacjom umownym (art. 585 k.z.).

Do celów postępowania likwidacyjnego art. 586 k.z. zaliczał: ukończenie spraw bieżących, wykonanie zobowiązań, ściąganie wierzytelności i w ogóle zrealizowanie masy czynnej. Nowe sprawy mogły być podejmowane tylko o tyle, o ile było to konieczne w celu zakończenia spraw dawnych. Sumy potrzebne do spłaty długów niewymagalnych lub spornych składano do depozytu sądowego. Osoby, przeprowadzające likwidację załatwiały sprawy wchodzące w zakres likwidacji większością głosów (art. 586 k.z.). Domniemywano, że osoby przeprowadzające likwidację, były umocowane do reprezentowania spółki w granicach, w których miały upoważnienie do prowadzenia jej spraw (art. 587 k.z.).

Podział nadwyżki z majątku spółki pozostałej po spłacie długów i zachowaniu sum potrzebnych do spłaty należności niezaspokojonych, następował, w braku odmiennej umowy, na zasadach ustawowych. W pierwszej kolejności następował zwrot wkładów dla wspólników. Zasadą był zwrot ich wartości pieniężnej. Za wkłady niepieniężne wypłacano ich cenę oznaczoną w umowie spółki, a w braku takiego oznaczenia zwracano wartość, jaką wkłady te miały w chwili wniesienia. Kodeks w art. 588 § 1 zdaniu ostatnim stanowił, iż wartość wkładu pracy osobistej, użytkowania lub używania rzeczy nie podlegał zwrotowi, a w § 2 tego artykułu, że rzeczy, oddane przez wspólników tylko do używania, zwracano w naturze na zasadach zwrotu rzeczy najętej. Ostatnie zdanie art. 588 § 1 k.z. oparto na domniemaniu, iż praca osobista, użytkowanie lub używanie w czasie trwania spółki stanowi źródło jej zysków dzielonych pomiędzy wspólników na zasadach określonych w art. 564 i 589 k.z. Decydował charakter i sposób przekazania wkładu. Wspólnicy mogli w umowie spółki ustalić, że wkłady niepieniężne będą podlegały zwrotowi w naturze. Wówczas wartość wkładu pracy osobistej, użytkowania bądź używania rzeczy mogła zostać zwrócona w określonej sumie, bądź wedle oszacowania w chwili likwidacji majątku, albo w pewnej ułamkowej części majątku spółki⁶⁵⁹. Do rzeczy oddanych spółce przez jej wspólników do używania zastosowanie miały zasady dotyczące zwrotu rzeczy najętej⁶⁶⁰. Gdy rzecz oddano spółce jednocześnie do używania i użytkowania do zwrotu takiej rzeczy stosowano

⁶⁵⁹ Ibidem, s. 639;

⁶⁶⁰ Zob. art. 394-397 k.z.;

także przepisy regulujące zwrot rzeczy wdzierżawionej⁶⁶¹. Nadwyżkę pozostałą po pokryciu wszystkich długów oraz zwrocie wkładów dzielono pomiędzy wspólników według stosunku, w jakim partycypowali w zyskach (art. 589 k.z.). Udział w niej przysługiwał także wspólnikom, których wkład polegał na pracy osobistej lub przekazaniu rzeczy do użytkowania lub używania. Zgodnie z art. 590 k.z. ani umowa spółki, ani uchwała wspólników nie mogły przewidywać spłaty udziałów poszczególnych wspólników poniżej rzeczywistej wartości w chwili ostatecznego ustalenia udziałów.

W sytuacji, gdy majątek spółki nie wystarczał na zwrot długów i spłatę wkładów, niedobór dzielono między wspólnikami na zasadach ich uczestnictwa w stratach. Jeżeli jeden ze wspólników był niewypłacalny, przypadająca nań część niedoboru obciążała pozostałych wspólników w takim samym stosunku (art. 591 k.z.). Kontrprojekt w art. 47-50 zawierał wzorowane na ZGB dodatkowe przepisy o pięcioletnim przedawnieniu roszczeń przeciwko wspólnikom z tytułu zobowiązań spółki, liczoną bądź od dnia rozwiązania spółki, bądź od ustąpienia lub wyłączenia wspólnika. Komisja Kodyfikacyjna zdecydowała o nie włączaniu instytucji przedawnienia do regulacji spółki cywilnej, uzasadniając, że za zobowiązania spółki wobec osób trzecich odpowiadała nie spółka ale wspólnicy.⁶⁶²

§ 5.

Rozwój polskiego prawa cywilnego w latach 1939-1964

Prace Komisji nad Kodeksem cywilnym zostały przerwane wraz z wybuchem II wojny światowej. Oficjalnie Komisja Kodyfikacyjna nie została rozwiązana, a jej działalność zawieszono.⁶⁶³ W konspiracji rodziły się koncepcje kolejnych rozwiązań prawnych. Niemalże równolegle zostały utworzone w 1941 r. w kraju – Departament Sprawiedliwości Delegatury Rządu RP na Kraj⁶⁶⁴, a na emigracji rząd londyński zainaugurował 28 marca 1942 r. rozpoczęcie działalności Komisji Prac Ustawodawczych przy Ministerstwie Sprawiedliwości.

⁶⁶¹ Zob. art. 414-416 k.z.;

⁶⁶² L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 643;

⁶⁶³ S. Grodziski, *Z dziejów unifikacji polskiego prawa cywilnego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 2/1985, s. 292;

⁶⁶⁴ A. Jankiewicz, *W poszukiwaniu idei państwa prawa. Koncepcje Komisji Prac Ustawodawczych Ministerstwa Sprawiedliwości Rządu RP (1942-1945)*, Warszawa 1992, s. 39-42;

W kraju 23 czerwca 1944 r. rozpoczął działalność Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego. W jego ramach utworzono resort sprawiedliwości PKWN, a po utworzeniu w dniu 31 grudnia 1944 r. Rządu Tymczasowego i następnie w dniu 28 czerwca 1945 r. Rządu Jedności Narodowej, działał już Departament Ustawodawczy. Departament Ustawodawczy składał się z: wydziału prawa cywilnego, karnego, państwowego i administracyjnego, międzynarodowego oraz samodzielnego referatu obowiązującego ustawodawstwa. Jednostką powiązaną z Departamentem Sprawiedliwości była działająca przy nim Komisja Prawnicza, w skład której wchodził delegowani przez zainteresowane ministerstwa fachowcy, biuro prawne Prezydium Rady Ministrów oraz partie i stronnictwa polityczne.

W dniu 12 czerwca 1945 r. Rada Ministrów podjęła uchwałę o całkowitej unifikacji prawa cywilnego, najpóźniej do 1 kwietnia 1946 r. W nowej rzeczywistości brak było miejsca dla Komisji Kodyfikacyjnej, która stanowczo akcentowała swoją niezależność i obiektywność. Jej autorytet i fachowość gwarantowali wybitni jej członkowie. Okres okupacji przeżyło zaledwie 20 członków Komisji (pierwotnie Komisja liczyła 40 członków, później 44). Przeciwnicy Komisji kwestionowali celowość jej istnienia. W nowej polskiej rzeczywistości Komisja Kodyfikacyjna z jej systemem i tempem prac nie była już odpowiednim ciałem do planowania i opracowywania nowych ustaw. Na tle ówczesnych poglądów, prace nad tworzeniem nowych ustaw miały sprostać narastającym potrzebom życia i musiały być skoncentrowane w gronie mniejszej ilości fachowców, a nasuwające się wątpliwości, rozstrzygane szybko i bezapelacyjnie. Zadanie to miała spełnić Komisja Prawnicza przy Ministerstwie Sprawiedliwości.⁶⁶⁵ Zakreślony w uchwale termin nie został zachowany. Ostatecznie w terminie 17 miesięcy wydano 16 dekretów, które objęły wraz z przepisami wprowadzającymi w zasadzie całość prawa cywilnego i zasadniczo składały się na etap unifikacji prawa.⁶⁶⁶

Z unifikacji prawa cywilnego wynikała potrzeba jego rychłej kodyfikacji. Dla porównania ABGB powstał po 38 latach prac kodyfikacyjnych, BGB ostateczny kształt otrzymał po 23 latach, natomiast kodyfikacja całości szwajcarskiego prawa cywilnego zajęła 31 lat. Proces kodyfikacji utrudniła wydana w dniu 3 stycznia 1946 r. ustawa

⁶⁶⁵ H. Świątkowski, *Spoleczna myśl prawnicza w Polsce dawniej i dziś (szkic historyczno-prawny)*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy”, 1/1945, s. 11;

⁶⁶⁶ A. Brzozowski (w.) *Kodeks cywilny, Komentarz*, Tom I, pod redakcją K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2004, s. 3;

nacjonalizacyjna⁶⁶⁷. Działania kodyfikacyjne inicjowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości w 1947 r. ograniczały się do czynności technicznych w postaci udoskonalenia i usystematyzowania prawa obowiązującego, a zmiany wykraczające poza określony cel kodyfikacji miały być dokonywane tylko wyjątkowo wtedy, gdy ujawni się potrzeba dostosowania pewnych tekstów do zasad istniejącego ustroju, albo gdy w świetle uzyskanych już doświadczeń niewłaściwość pewnej normy obowiązującego prawa będzie uznana za niewątpliwą z innych względów.⁶⁶⁸

W grudniu 1948 r. powstał projekt kodeksu cywilnego. Jednakże uznano, iż polskie prawo cywilne ma służyć budowie ustroju socjalistycznego, a dotychczas proponowane rozwiązania nie odpowiadają obecnym potrzebom społeczno – gospodarczym. W Polsce rozwijała się wówczas szeroko pojęta praworządność socjalistyczna, a prawo miało być instrumentem wspierającym aparat państwowy w realizacji wizji nowej rzeczywistości.

Zmiana ideologii spowodowała kolejne podjęcie prac kodyfikacyjnych. W dniu 27 września 1950 r. Prezydium Rządu podjęło uchwałę w sprawie opracowania do 1 września 1951 r. projektów nowych kodeksów Polski Ludowej: cywilnego i karnego. Termin ten nie został dochowany. Jedną z przyczyn były plany konstytucyjne, a ostatecznie uchwalenie Konstytucji 22 lipca 1952 r. Projekt kodeksu cywilnego wraz z uzasadnieniem Ministerstwo Sprawiedliwości ogłosiło w 1954 r. Projekt obejmował przepisy ogólne, własność i inne prawa rzeczowe, zobowiązania oraz prawo spadkowe. Proponowane tam rozwiązania zostały poddane jednak gruntownej krytyce. Zarzucano im zwięzłość, małą precyzję w redagowaniu poszczególnych artykułów oraz wadliwą i niekonsekwentną terminologię, a także niewłaściwe ujęcie obrotu socjalistycznego.⁶⁶⁹ W konsekwencji, w 1955 r. Ministerstwo Sprawiedliwości opublikowało nową wersję projektu zgodną z wynikiem dyskusji ogólnokrajowej.

Pomimo publikacji projektu ustawy cywilnej, ponownie została powołana w dniu 23 sierpnia 1956 r. Komisja kodyfikacyjna przy Ministrze Sprawiedliwości.⁶⁷⁰ Komisję tworzyli tak teoretycy jak i praktycy prawa, a za podstawę prac służył jej projekt z 1955 r. Do zadań Komisji należało opracowanie kodeksów prawa cywilnego i

⁶⁶⁷ Dz. U. z 1946 r. Nr 3, poz. 17, akt wydany przez Krajową Radę Narodową;

⁶⁶⁸ J. Wasilkowski, A. Wolter, *Projekt kodeksu cywilnego, część ogólna*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy”, R. VI: 1/1948, s. 10;

⁶⁶⁹ J. Skąpski, *Kodeks cywilny z 1964 r. Blaski i cienie kodyfikacji oraz jej perspektywy*, „KPP”, Rok I: 1-4/1992, s. 67;

⁶⁷⁰ Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z 23 sierpnia 1956 r. (M. P. z 1956 r. Nr 70, poz. 856);

postępowania cywilnego oraz prawa prywatnego międzynarodowego.⁶⁷¹ Efektem prac Komisji było wydanie w dniu 23 kwietnia 1964 r. ustawy Kodeks cywilny, obowiązującej od 1 stycznia 1965 r.⁶⁷² Kodeks nawiązuje do podziału dokonanego w Instytucjach Gaiusa i ze zmianami obowiązuje do dnia dzisiejszego. Spółka cywilna jest regulowana w art. 860-875 k.c.

§ 6.

Źródła regulacji i charakter prawny norm regulujących spółkę cywilną

W doktrynie konkurują ze sobą dwie koncepcje w zakresie budowy normy prawnej⁶⁷³. Ich wspólnym elementem jest wyróżnienie w budowie normy tak hipotezy jak i jej dyspozycji. Hipoteza określa adresata normy oraz sytuację, w których znajduje zastosowanie (kto i kiedy). Dyspozycja oznacza zakres powinności adresata normy (co czynić powinien). Ze względu na dyspozycję normy wyróżnione zostały normy bezwzględnie wiążące (*iuris cogentis*) oraz normy względnie wiążące (*iuris dispositivi*). Charakter norm bezwzględnie wiążących wyłącza możliwość odmiennego zachowania się przez ich adresatów. Ograniczają one swobodę w efekcie czego niedopuszczalne jest uregulowanie stosunku prawnego przez strony w sposób odbiegający od wyznaczonego w przepisie prawnym.⁶⁷⁴ Normy względnie wiążące znajdują zastosowanie wówczas, gdy strony stosunku prawnego nie uregulują danej kwestii inaczej, a ewentualnie nie powstrzymają się od działania.⁶⁷⁵

Regulacja spółki cywilnej zawarta w art. 860 – 875 k.c. ma zasadniczo charakter względnie obowiązujący. Wyjątki wśród nich stanowią: art. 863 § 2 k.c. określający zakaz rozporządzania przez wspólnika jego udziałem w majątku wspólników oraz poszczególnymi jego składnikami, art. 864 k.c. regulujący solidarną odpowiedzialność za zobowiązania spółki, art. 867 § 1 zd. 4 k.c. określający brak możliwości wyłączenia wspólnika od udziału w zyskach, art. 869 § 2 k.c. stanowiący o prawie wspólnika do

⁶⁷¹ Z. Wasilkowska, *Zadania Komisji Kodyfikacyjnej*, „PiP”, 3/1957, s. 621;

⁶⁷² Ustawa weszła w życie 1 stycznia 1965 r. z wyjątkiem art. 160-167, 178, 213-219, 1058-1088, które obowiązywały z dniem ogłoszenia tj. od 18 maja 1964 r.;

⁶⁷³ A. Redelbach, *Wstęp...*, op. cit., s. 140;

⁶⁷⁴ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...* 2002, op. cit., s. 45;

⁶⁷⁵ A. Redelbach, *Wstęp...*, op. cit., s. 141-142;

wypowiedzenia swojego udziału w spółce z ważnych powodów, art. 870 k.c. regulujący prawo do wypowiedzenia udziału przez wierzyciela osobistego i art. 874 k.c. o prawie wspólnika do żądania rozwiązania spółki przez sąd z ważnych powodów.

Kodeksowa regulacja spółki cywilnej zawiera w swojej treści szereg odesłań do innych przepisów z zakresu prawa cywilnego. Ponadto, będąc jedną z umów Kodeksu cywilnego umowa spółki cywilnej podlega ocenie według jego przepisów ogólnych. W konsekwencji do spółki cywilnej znajdują zastosowanie, w zakresie, w jakim nie są one sprzeczne z normami art. 860 – 875 k.c. lub z naturą spółki, przepisy art. 56 – 109¹⁰ k.c. o czynnościach prawnych, przepisy art. 353 – 396 k.c. oraz 450 i nast. k.c., subsydiarnie przepisy art. 197 – 221 k.c. o współwłasności w częściach ułamkowych w przypadku rozwiązania spółki na podstawie art. 875 § 1 k.c. Do egzekucji prowadzonej ze wspólnego majątku wspólników zastosowanie ma art. 778 k.p.c., także art. 611 – 616 k.p.c. o zarządzie związanym ze współwłasnością i użytkowaniem i art. 617 – 625 k.p.c. o zniesieniu współwłasności. Do przekształcenia spółki cywilnej w spółkę jawną lub inną spółkę handlową zastosowanie znajdują przepisy art. 26 § 4 – 6 k.s.h. o zgłoszeniu do rejestru, oraz odpowiednio art. 551 – 574 k.s.h. o przekształceniu spółek, art. 581 – 584 k.s.h. o przekształceniu spółki osobowej w inną spółkę osobową.

ROZDZIAŁ IV

Aktualne stanowisko doktryny i orzecznictwa w przedmiocie charakteru prawnego spółki cywilnej

§ 1.

Uwagi ogólne

Na tle regulacji spółki cywilnej w Kodeksie cywilnym (podobnie jak przy redagowaniu Kodeksu) trwa dyskusja w przedmiocie upodmiotowienia spółki cywilnej i wyodrębnienia jej od grona wspólników. Pomimo braku wyraźnego wskazania ustawodawcy, w literaturze prawniczej podejmowane są próby konstruowania spółki cywilnej jako podmiotu prawa. Zasadnicze argumenty wyprowadzane są za doktryną niemiecką⁶⁷⁶ z konstrukcji „wspólnego majątku”. Także i w orzecznictwie Sądu Najwyższego można wyodrębnić dwa diametralnie różne stanowiska w zakresie zdolności prawnej i sądowej spółki cywilnej. Po roku 1988 zwolenników koncepcji o pewnym wyodrębnieniu spółki cywilnej wsparło wprowadzenie do polskiego systemu prawnego pojęcia „podmiotu gospodarczego”,⁶⁷⁷. Natomiast od 2001 r.⁶⁷⁸ dominuje stanowisko o braku merytorycznych podstaw w zakresie upodmiotowienia spółki cywilnej. Zmiany normatywne nie przerwały jednakże trwającego sporu i spowodowały poszukiwanie coraz to nowych źródeł dla argumentacji przyjętego stanowiska. Na tym tle wyróżnił się nowy nurt w zakresie „nazewnictwa” spółki cywilnej. Obecnie, niektórzy przedstawiciele doktryny⁶⁷⁹ zaczęli ją określać terminami „organizacja” i „jednostka organizacyjna”.

⁶⁷⁶ W. Flume, *Personengesellschaft...*, op. cit., s. 1-11;

⁶⁷⁷ Zob. art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. - o działalności gospodarczej (Dz. U. z 1988 r. Nr 41, poz. 324 z późn. zm.), uchylona z dniem 01.01.2001 r.;

⁶⁷⁸ Np. ustawa z dnia 15 września 2000 r. - *Kodeks spółek handlowych*, ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. - o Krajowym Rejestrze Sądowym;

⁶⁷⁹ Np. A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 286-291;

§ 2.

Pojęcie organizacji i jednostki organizacyjnej

Polskie ustawodawstwo nie podaje definicji legalnej terminu „organizacja”. Samo pojęcie „organizacji” wywodzi się od łacińskiego słowa „organum” oznaczającego pierwotnie narzędzie, a następnie narząd, czyli część żywego organizmu. Organizm ten zbudowany jest z powiązanych i ściśle ze sobą współdziałających narządów – organów wewnętrznych – realizujących swoje specyficzne funkcje, ale tworzących jednak spójną całość, która podporządkowana jest wspólnemu celowi⁶⁸⁰.

Rozumienie „organizacji” w języku prawniczym jest niejako rozumieniem jej socjologicznego ujęcia. W ujęciu socjologicznym pojęcie „organizacja” jest formułowane wieloznacznie i różnorodnie. Tytułem przykładu można wskazać na następujące określenia:

- organizacja to pewien rodzaj całości ze względu na stosunek do niej jej własnych elementów, czyli taka całość, której wszystkie składniki współprzyczyniają się do powodzenia całości⁶⁸¹,
- organizacja to wyodrębnione z otoczenia, wewnętrznie uporządkowane i powiązane pomiędzy sobą zbiory elementów⁶⁸²,
- organizacja jest celową grupą społeczną, funkcjonującą według pewnych reguł i zasad, współpracującą ze sobą dla osiągnięcia określonego celu; istotą organizacji jest świadomość zasad, reguł, misji, celów oraz wspomaganie działań innych (synergia)⁶⁸³,
- organizacja to racjonalne i realnie istniejące miejsce poszukiwania i realizacji celów; sensem istnienia organizacji jest osiągnięcie celu, a zachowania jej uczestników mogą być opisywane jako racjonalne i rzeczywiste efekty dążenia do tych celów,
- organizacja jest miejscem rywalizacji grup społecznych, te istniejące w organizacji grupy poszukują dojścia do dystrybucji zasobów wewnętrznych organizacji – po to, aby urzeczywistnić własne cele i interesy,
- organizacja jest systemem otwartym na otoczenie; transformacja tego, co dostarcza jej otoczenie stanowi jej istotę,

⁶⁸⁰ Z. Martyniak, *Prekursorzy nauki organizacji i zarządzania*, Warszawa 1993, s. 5 i nast.:

⁶⁸¹ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław-Warszawa 1958, s. 12 i nast.;

⁶⁸² A. Koźmiński, *Zarządzanie, Teoria i praktyka*, pod. red. W. Piotrowskiego, Warszawa 1997, s. 45;

⁶⁸³ www.wikipedia.org

- organizacja jest systemem luźnych powiązań, miejscem gdzie stosunkowo niezależne jednostki mogą pełnić różne role oraz dążyć do realizacji własnych celów, a cele te są lub mogą być sprzeczne z celami organizacji,
- organizacja jest kontraktem społecznym polegającym na niepisanych umowach, stanowiących narzędzia realizacji określonych zachowań w zamian za otrzymywane nagrody.⁶⁸⁴

Za uniwersalne atrybuty wszystkich organizacji, uważa się⁶⁸⁵:

- celowy, uniwersalny i programowy charakter, ujawniony poprzez określenie zadań i przedsięwzięć, które stanowią sens działania organizacji,
- wewnętrzny układ, ład i porządek organizacyjny, określane mianem struktury organizacyjnej, której elementarnymi składnikami są obowiązki i zadania realizowane przez jej uczestników, związki pomiędzy uczestnikami, hierarchia organizacyjna, zasób władzy posiadanej przez uczestników,
- wartości, normy, zasady, instrukcje, procedury, kodeksy oraz regulaminy regulujące wewnętrzne i zewnętrzne zachowania uczestników organizacji od momentu wstąpienia, członkostwa oraz wychodzenia z organizacji,
- relatywne wyodrębnienie organizacji z otoczenia, które stanowi źródło zasobów, możliwości i zagrożeń,
- identyfikacja uczestników z organizacją; warunkiem jej istnienia i rozwoju jest co najmniej minimalny poziom identyfikacji uczestników z organizacją.

Na gruncie jej uniwersalnych elementów, organizacją w znaczeniu socjologicznym jest zbiorowość, o określonym celu, relatywnie wyodrębniona z otoczenia, o widocznej przewadze formalnie uporządkowanych stosunków wewnętrznych, która realizuje cele i utrzymuje równowagę wewnętrzną za pomocą środków społecznej regulacji zachowań uczestników, do których należą wartości, normy, symbole czy mity, wyznaczające obszar pełnionych w niej ról⁶⁸⁶.

Klasyfikując termin „organizacja” wyodrębnia się⁶⁸⁷: organizację w sensie rzeczowym, organizację w sensie atrybutywnym, organizację w sensie czynnościowym. Organizacją w znaczeniu rzeczowym jest określona całość, złożona z ludzi

⁶⁸⁴ J. Łucewicz, *Organizacyjne zachowania człowieka*, Wrocław 1999, s. 66 -70; teźże *Socjologiczne spojrzenie na organizację*, Wrocław 199, s. 11 ;

⁶⁸⁵ Ibidem; także T. Kotarbiński, op. cit., s. 20 i nast..;

⁶⁸⁶ Ibidem;

⁶⁸⁷ H. Halma, U. Gros, M. Wójcik, K. Żurek, *Podstawy teoretyczne organizacji i zarządzania*, Katowice 1983, s. 17 i nast.;

wyposażonych w środki rzeczowe, współdziałających lub wykorzystywanych dla osiągnięcia celu. Rzeczowe rozumienie organizacji obejmuje niejako „rzeczy zorganizowane”, czyli konkretne instytucje np. przedsiębiorstwa, stowarzyszenia, partie oraz zespoły pracownicze. Organizacja w znaczeniu atrybutywnym oznacza pewien szczególny rodzaj stosunków części do siebie i do złożonej z nich całości, a te stosunki polegają na tym, że części współprzyczyniają się do powodzenia całości. Organizacja oznacza tu strukturę, budowę jakiegoś złożonego przedmiotu. Natomiast za organizację w znaczeniu czynnościowym uważa się pewien rodzaj zorganizowanego działania, ukierunkowanego na osiągnięcie założonych celów, przy czym chodzi tu o samą czynność organizowania.⁶⁸⁸ Poprzez racjonalne łączenie ludzi, zasobów i środków jej celem jest osiągnięcie efektu synergii, np. zorganizowanie konferencji, sprawnego funkcjonowania firmy.

Sens tworzenia i rozwoju wszelkich organizacji przypisuje się zjawisku efektu synergicznego. Polega on na współpracy różnych czynników, których efektem jest większy efekt niż suma poszczególnych prostych składników w oddzielnych działaniach. Odmianą efektu synergicznego jest efekt organizacyjny polegający na łączeniu czynników osobowych i sprzętu w zorganizowaną i jedną całość.⁶⁸⁹

Zdaniem socjologów⁶⁹⁰, ludzie od chwili przyścia na świat, aż do jego opuszczenia należą do różnych organizacji. Organizowanie się umożliwia społeczeństwu dokonywanie rzeczy, jakich samodzielnie nie mogliby osiągnąć bądź to ich osiągnięcie byłoby trudniejsze.

Natomiast termin „jednostka organizacyjna” jest określeniem języka prawnego. Posługuje się nim ustawodawca m.in. w art. 33 i 33¹ k.c. W ustawodawstwie istnieje definicja legalna tego pojęcia. Stosownie do art. 4 ust. 3 ustawy Prawo o adwokaturze⁶⁹¹ przez jednostkę organizacyjną rozumie się organ państwowy lub samorządowy, osobę prawną, organizację społeczną lub polityczną oraz inny podmiot nie posiadający osobowości prawnej. Według niektórych⁶⁹² przedstawicieli doktryny, jednostką organizacyjną można nazywać taki twór społeczny, który przejawia się w postaci zorganizowanej formy działalności ludzkiej czyli zjawisko realne. W takim ujęciu

⁶⁸⁸ J. Zieleniewski, *Organizacja zespołów ludzkich*, Warszawa 1972, s. 33;

⁶⁸⁹ *Encyklopedia organizacji i zarządzania* 1981;

⁶⁹⁰ J. Borkowski, M. Dyrda, L. Kanarski, B. Rokicki, *Człowiek w organizacji*, Warszawa 2001, s. 65;

⁶⁹¹ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – *Prawo o adwokaturze* (Dz. U. z 2009 r., Nr 146, poz. 1188 t.j.);

⁶⁹² A. Wolter, *Prawo cywilne...*, op. cit., s. 180;

uzasadnione jest porównywanie jednostki organizacyjnej do czegoś realnego, zorganizowanego, „niby substrat osoby prawnej”, taki „ludzki twór społeczny”⁶⁹³ czy też „związek trwały”⁶⁹⁴. Bardziej precyzyjne określenie zakłada, że jest nią konstrukcja, która łączy aktywność grupy ludzi dla realizacji oznaczonego celu i wskazuje w swoich zasadach strukturalnych, jakie działania, jakich ludzi i w jakich okolicznościach mogą być uznawane w danych układach społecznych nie za działania wyłącznie tych osób, ale za działania jednostki organizacyjnej⁶⁹⁵. Jeszcze inny pogląd na jednostkę organizacyjną wskazuje, że ma ona charakter określenia techniczno – legislacyjnego i jest po prostu zbiorczą nazwą, określającą na użytek danej regulacji krąg podmiotów o identycznie wyznaczonym zakresie praw i obowiązków⁶⁹⁶. Takie formułowanie pojęcia nazwane zostało jego funkcjonalnym rozumieniem⁶⁹⁷.

Obecnie, w doktrynie został sformułowany pogląd, który opisuje jednostkę organizacyjną poprzez określenie jej cech koniecznych. Jako konieczne cechy konstrukcyjne jednostki organizacyjnej autor wskazuje:

- konwencję, na mocy której skutki pewnych zachowań danej osoby nie są powiązane z tą osobą, ale z jednostką organizacyjną,
- oznaczenie i wyodrębnienie jednostki, które wyraża się poprzez ustalenie jej nazwy i siedziby, przy czym nazwa może składać się z nazwisk (firm) jej uczestników, natomiast siedziba pokrywać się z miejscem ich zamieszkania,
- wiązanie z jednostką organizacyjną pewnych skutków prawnych poprzez np. przypisywanie jej pewnych praw i obowiązków, a owo przypisanie może wyrażać się w sposób „pośredni” – wyłącznie wewnętrzny, a pomimo to na zewnątrz będą to prawa i obowiązki podmiotów współtworzących taką jednostkę,
- ustalenie struktury organizacyjnej jednostki, które pozwala na wskazanie osób, których działania będą jej przypisywane⁶⁹⁸.

⁶⁹³ S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga pierwsza, Część ogólna*, Warszawa 2007, s. 130;

⁶⁹⁴ M. Tarska, *Podmiotowość prawna...*, op. cit., s.3;

⁶⁹⁵ Por. Z. Radwański: *Prawo cywilne, cz. ogólna ...*2002, op. cit., s. 172, 189-193;

⁶⁹⁶ W. Kubala, *Glosa do uchwały 7 sędziów SN z dnia 26 stycznia 1996 r. III CZP 111/95*, „Glosa”, 2/1997, s. 13-14;

⁶⁹⁷ W. Górecki, *Podmiotowość prawna spółki cywilnej. Zagadnienia wybrane*, „KPP”, 3/1999, s. 506;

⁶⁹⁸ J. Frąckowiak (w.) *Prawo cywilne – część ogólna. System Prawa Prywatnego*, pod red. Z. Radwańskiego, Tom I, pod red. M. Safjana, Warszawa 2001, s. 903-907;

Taki opis jednostki organizacyjnej sugeruje jednak, że „jednostka organizacyjna” jako taka nie jest realnym tworem społecznym, ale pewną konstrukcją prawną, której istnienie jest związane z normą prawną.⁶⁹⁹

§ 3.

Osobowość prawna i zdolność prawna

3.1. Stanowisko doktryny

Głównym zwolennikiem koncepcji spółki cywilnej jako osoby prawnej jest A. Klein⁷⁰⁰. Autor dowodzi, że spółka cywilna posiada osobowość prawną poprzez wyraźne wyodrębnienie źródła powstania osoby prawnej i efektu tego zdarzenia cywilnoprawnego. Tym efektem jest stosunek prawny podmiotowy, który wyjaśnia konstrukcję osoby prawnej i sprowadza się do stosunku prawnego, między powołanym do prawnego bytu nowym podmiotem oraz podmiotami (czy nawet pojedynczym podmiotem) działającymi w jego organizowanych ramach i uzyskującymi także na zewnątrz pozycję odrębnego podmiotu. Wystarczy, jeżeli przepisy prawa formułują jednostkę organizacyjną na kształt osoby prawnej i nie jest potrzebne nazywanie danej jednostki organizacyjnej osobą prawną. Osoba prawna to tylko konstrukcja prawna, która służy organizacji stosunków społecznych pewnego typu, ale nie może być z nimi utożsamiana.

Podstawy swojej teorii A. Klein wywodzi z faktu istnienia majątku spółki cywilnej i oddzielenia go od majątku wspólników. Zdaniem autora, ustawodawca wskazując na długi spółki (art. 875 § 2 k.c.), uznał pewne wyodrębnienie spółki od reszty wspólników, a to skutkuje dalej tak wobec wspólników jak i osób trzecich. Wspólnik spółki cywilnej nie może żądać od dłużnika spółki zapłaty przypadającej mu części długu. Brak jest podstaw do umorzenia długu wspólnika wobec wierzyciela osobistego poprzez potrącenie wierzytelności spółki. Dłużnik spółki nie może umorzyć swojego długu poprzez potrącenie z wierzytelności, jaka mu przysługuje w stosunku do jednego ze wspólników. Więzy łączące wspólników spółki cywilnej przybierają formę

⁶⁹⁹ Zob. Z. Radwański, *Teoria...*, op. cit., s. 213;

⁷⁰⁰ A. Klein (w.) *Ewolucja instytucji osobowości prawnej w: Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, pod red. E. Łętowskiej, Wrocław 1983, s. 71-116;

przedstawicielstwa organizacyjnego, które oddaje charakter prawny organu osoby prawnej. Zatem analiza całokształtu regulacji spółki cywilnej pozwala na postawienie tezy o działaniu w jej ramach organu w postaci zgromadzenia wspólników. Uchwały zgromadzenia wspólników nie zawsze są równoznaczne z umowami między wspólnikami. Funkcjonowanie zgromadzenia wspólników jako organu spółki cywilnej podważa natomiast konstrukcję czynności z samym sobą.

Natomiast w ujęciu A. Wiśniewskiego⁷⁰¹, spółka cywilna, jako zbiorowość dążąca do określonego (skonkretyzowanego) w umowie spółki celu, została przez ustawodawcę wyposażona w zdolność stworzenia wyodrębnionego majątku. Uzupełnieniem powołanej do życia wspólności łącznej są reguły organizacyjne, którymi rządzić się będzie „zbiorowość – organizacja wspólników”, biorąca udział w przedsięwzięciach dotyczących tego wyodrębnionego majątku. Tak dane wyodrębnienie majątkowe prowadzi do powstania odrębnego podmiotu, któremu przyznaje się „częściową” zdolność prawną.

Zdaniem K. Korzana⁷⁰², za przyznaniem podmiotowości prawnej spółce cywilnej przemawia: uczestnictwo spółki w charakterze podmiotu w stosunkach prawnych, zasady solidarnej odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki⁷⁰³, uprawnienie do prowadzenia spraw spółki, zasady reprezentacji spółki, regulacja wstąpienia spadkobierców wspólnika do spółki, a także poglądy nauki niemieckiej. W ujęciu autora, przyznania podmiotowości prawnej spółce cywilnej można dokonać w drodze wykładni, bez konieczności zmian legislacyjnych.

Przeciwnicy⁷⁰⁴ prawnego wyodrębnienia spółki cywilnej podnoszą, że zarówno w przepisach nadających status osoby prawnej, jak i w kodeksowej regulacji spółki cywilnej nie ma żadnego przepisu, który przyznawałby jej osobowość prawną. Treść art. 863 i 875 k.c. mówi jedynie o „wspólnym majątku wspólników” oraz o udziałach w tym majątku lub w jego poszczególnych składnikach, nie zaś o „majątku spółki”. Stroną w dokonywanych czynnościach i w postępowaniu są zawsze wszyscy wspólnicy. Nie

⁷⁰¹ A. Wiśniewski, *Prawo o spółkach*, Tom 1, Warszawa 1990, s. 58 i nast.;

⁷⁰² K. Korzan, *Spółka cywilna w kontekście praktyki notarialnej*, „Rejent”, 10/1999, s. 47-50;

⁷⁰³ K. Korzan, *Współuczestnictwo wspólników w sprawach odpowiedzialności za długi spółki cywilnej zewnętrznej i wewnętrznej*, „Rejent”, 1/2000, s. 16-17;

⁷⁰⁴ Zob. np. Z. Radwański, J. Panowicz- Lipska: *Zobowiązania-część szczegółowa*, Warszawa 1998, s. 248; A. Koch (w.) *Umowy w obrocie gospodarczym*, pod. red. J. Napierały, A. Kocha, Kraków 2006, s. 226, ; W. Czachórski, *Prawo zobowiązań w zarysie*, Warszawa 1990, s. 58; K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny, Komentarz*, Tom II, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2003, s. 542; A. Ohanowicz, J. Górski, op. cit., s. 479; W. Pyziół (w.) *Prawo spółek*, pod. red. S. Włodyki, Kraków 1991, s. 29; W.J. Katner, *Sytuacja prawna spółki cywilnej na tle nowego prawa działalności gospodarczej. Kodeks spółek handlowych. Studia i materiały*, Poznań – Kluczbork 2001, s. 672-673;

ma także podstaw do wywodzenia odrębności prawnej spółki cywilnej z osiągnięć nauki niemieckiej.⁷⁰⁵

3.2. Stanowisko orzecznictwa

Obecnie polskie orzecznictwo przyjmuje, iż spółka cywilna nie jest osobą prawną. Pogląd ten można już uznać za utrwalony⁷⁰⁶.

W uchwale z dnia 31 marca 1993 r., III CZP 176/92⁷⁰⁷, Sąd Najwyższy zaznaczył, że za osoby prawne należy uznawać wyłącznie te podmioty, których osobowość prawną określają przepisy ustawy lub przepisy szczególne przyznające tą osobowość (art. 33 k.c. i 35 k.c.). Ustawodawca podejmując zasadniczą nowelizację treści art. 33 k.c.⁷⁰⁸, nie uczynił tego w taki sposób, aby objęła ona również spółkę cywilną. W uznaniu Sądu, nie znajduje także uzasadnienia teza, iż ustawodawca kilkakrotnie nowelizując Kodeks cywilny, nie zauważył roli, jaką spółka cywilna odgrywa na płaszczyźnie życia gospodarczego kraju. Fakt, iż pomimo tego znaczenia, nie uznał jej za osobę prawną, ma ten skutek, że regulacja o spółce cywilnej (art. 860-875 k.c.) jest regulacją kompleksową, odpowiadającą w pełni założeniom spółki cywilnej jako instytucji prawa obligacyjnego. Natomiast same wymogi obrotu gospodarczego oraz udział w nim nie wymagają nadania spółce cywilnej cech jednostki organizacyjnej funkcjonującej - jako odrębny podmiot stosunków cywilno-prawnych, wyposażony w osobowość prawną. W zakresie majątku spółki, Sąd podkreślił, iż w aspekcie prawnym, stanowi on współwłasność łączną wspólników, opierającą się na tym szczególnym stosunku osobistym, który kształtuje umowę spółki cywilnej. Stanowi on odrębną całość i bywa niekiedy określany mianem „majątku spółki”, to owa wspólność majątkowa tworzona jest jednak z wkładów majątkowych wspólników i uzyskanych dochodów, a każdy ze wspólników jest współwłaścicielem tego majątku do niepodzielnej ręki. Co do całego majątku istnieje między wspólnikami wspólność łączna, a poprzez nią utrzymywane jest wyodrębnienie tego majątku oraz jego

⁷⁰⁵ S. Grzybowski (w.) *System prawa cywilnego*, Tom III, część 2, *Prawo zobowiązań część szczegółowa*, pod. red. S. Grzybowskiego, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1977, s. 806-807;

⁷⁰⁶ Zob. uchwała SN z dnia 31 marca 1993 r., III CZP 111/95, „OSN”, 5/1996, poz. 63; uchwała SN z dnia 26 stycznia 1996 r., IIICZP 2/98, „Prawo i Prokuratura”, 6/1998 r., poz. 29;

⁷⁰⁷ Zob. uchwała SN z dnia 31 marca 1993 r., „OSNCP”, 10/1993 poz. 171; także wyrok SN z 16 sierpnia 1958 r., 3 CR 1095/57, „OSP i KA”, 2/1962, poz. 34;

⁷⁰⁸ Zob. art. 1 pkt 4 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – *Kodeks cywilny* (Dz. U. z 1990 r. Nr 54, poz. 321);

niepodzielność. W swojej istocie spółka cywilna to spółka osobowa, zespół wspólników razem niewyposażony w osobowość prawną, którą możnaby przeciwstawić podmiotowości prawnej każdego ze wspólników - podmiotami są wyłącznie wspólnicy. Inaczej rzecz ujmując, w ramach spółki cywilnej istnieje wielość podmiotów powiązana wspólnością majątkową, a używane w praktyce pojęcie „majątek spółki” oznacza zawsze wspólny majątek wspólników.

W wyroku z dnia 9 grudnia 1999 r., I SA/Łd 1604/97⁷⁰⁹, Naczelny Sąd Administracyjny podkreślił, że spółka jako taka, nie może być właścicielem określonych składników majątkowych, gdyż własność przysługuje wszystkim wspólnikom w odpowiednich częściach proporcjonalnie do posiadanych udziałów w spółce.

Podobnie, w uchwale z dnia 6 listopada 2002 r. III CZP 67/02⁷¹⁰, Sąd Najwyższy wskazał, że spółka cywilna jest jedynie jedną z umów unormowaną w Kodeksie cywilnym i nie ma ani osobowości prawnej ani zdolności prawnej, nie można jej także uznać za jednostkę organizacyjną. Ponadto, nie posiada ona organów, a w szczególności własnego majątku, zaś podstawą do osiągnięcia wspólnego dla wspólników celu gospodarczego jest wspólny ich majątek.

3.3. *Stanowisko własne*

1. Problem doktrynalnej dyskusji o podmiotowości prawnej spółki cywilnej wynika przede wszystkim z niejednorodnych założeń badawczych. Samo pojęcie osoby prawnej stanowiło przedmiot sporów teoretycznych w XIX w., gdzie instytucja ta nie była jeszcze kodyfikacyjnie uregulowana. Wyodrębniono wówczas dwa ogólne nurty pogładowe, tzw. teorie fikcji i teorie realistyczne. Teorie fikcji zakładały, że przymiot osobowości prawnej może być przyznany różnym przedmiotom lub zjawiskom – poza człowiekiem. Teorie realistyczne uważały za osoby prawne twory społeczne (organizacje).⁷¹¹ Zagadnienie osobowości prawnej przykuło uwagę polskich jurystów na początku XX w. Podnoszono wówczas, iż pomimo wielkiej literatury istota osoby

⁷⁰⁹ Zob. wyrok NSA, Ośrodek Zamiejscowy w Łodzi z dnia 9 grudnia 1999 r., I SA/Łd 1604/97, niepublikowany;

⁷¹⁰ Zob. uchwała SN z dnia 6 listopada 2002 r., III CZP 67/02, „OSNC”, 7-8/2003, poz. 102;

⁷¹¹ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...*2002, op. cit. s 172;

prawniczej nie została dotychczas należycie wyświetlona, a nawet nie wiadomo, którą z tych wielu teorii należałoby uznać za panującą⁷¹².

Punkt wyjścia do nakreślenia pewnych uogólnień, powinno zatem stanowić ustalenie, co należy rozumieć pod pojęciem osoba prawna i jakie są podstawy konstrukcji osoby prawnej.⁷¹³ Poszukując istoty osoby prawnej R. Longchamps de Berier⁷¹⁴ trafnie oparł swoje założenia na pojęciu interesu. Interesem w uznaniu autora jest stosunek pewnej istoty do świata; istota ze względu na cel, do którego dąży, czegoś od świata zewnętrznego potrzebuje, a potrzeba ta może być, co do zasady, zaspokojona. Temu pojęciu przypisywał on podwójne, doniosłe znaczenie na gruncie prawa cywilnego, a mianowicie upatrywał w nim istotę prawa podmiotowego oraz zasadnicze kryterium materialne uznania danej zbiorowości za osobę prawną.⁷¹⁵ Zatem posiadanie indywidualnego, odrębnego interesu jest kryterium kwalifikującym daną jednostkę do podmiotów prawa.

Na gruncie metod przyznawania osobowości prawnej, za dominujące należy uznać: metodę ogólnego formułowania cech osób prawnych i metodę normatywną⁷¹⁶. Pierwsza z nich zakłada, że prawodawca uznaje za osobę prawną każdą jednostkę organizacyjną, która ma zespół cech generalnie przez niego określonych. Pozwala ona na zakwalifikowanie do grona osób prawnych także i tych jednostek organizacyjnych - co do zaliczenia których brak jest dostatecznego przyzwolenia ustawowego. Metoda normatywna polega na wskazaniu z nazwy typu lub organizacji, które wyposaża w osobowość prawną. Służy więc ona realizacji postulatu pewności i bezpieczeństwa obrotu.

Polski ustawodawca przyjął normatywny typ regulacji osób prawnych. Jej wyrazem jest treść art. 33 k.c. Zgodnie z art. 33 k.c. do grona osób prawnych należą jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne przyznają osobowość prawną oraz Skarb Państwa. Podejmując próbę⁷¹⁷ ogólnego zdefiniowania jednostki organizacyjnej, należy wskazać, że jest to pewna grupa posiadająca organizację. Składa się na nią pewien zespół norm organizacyjnych i organy grupy rozumiane jako osoby fizyczne lub

⁷¹² R. Longchamps de Berier, *Studia nad istotą osoby prawnej*, Lwów 1911, s. V;

⁷¹³ J. Ciszewski, *Spółka...*, op. cit., s. 87;

⁷¹⁴ R. Longchamps de Berier, *Studia...*, op. cit., s. 97;

⁷¹⁵ R. Longchamps de Berier, *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, Lublin 1922, s. 63;

⁷¹⁶ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...*2002, op. cit., s. 172-173;

⁷¹⁷ A. Powierza, *Jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną*, „Studia i materiały – Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego”, 1/2005, s. 36-38;

osoby prawne⁷¹⁸, których działalnie na podstawie norm organizacyjnych przypisywane jest całej grupie, a aktywność organów jednostki organizacyjnej nastawiona jest na osiągnięcie celów danej jednostki ustalonych w akcie założycielskim. Dane działanie podejmowane jest tu przez lub na rzecz ludzi zajmujących określoną pozycję w strukturze tej, zorganizowanej normatywnie, jednostki organizacyjnej⁷¹⁹.

Osobą prawną jest wyodrębniona jednostka organizacyjna, którą przepisy prawne wyposażają w osobowość prawną. Osobowości prawnej nie domniemywa się. Tylko normatywne uposażenie uprawnia ją do występowania w obrocie - jako samodzielny podmiot prawa. Osoba prawna odpowiada za swoje zobowiązania własnym majątkiem. Jednostka organizacyjna jest pojęciem nadrzędnym w stosunku do pojęcia osoby prawnej. To oznacza, że każda osoba prawna jest jednostką organizacyjną, ale nie każda jednostka organizacyjna jest osobą prawną.

Za art. 33 k.c. o tym czy jednostka organizacyjna posiada osobowość prawną decyduje kryterium formalne, czyli obowiązywanie przepisu, który nadaje jej osobowość prawną. Jednostka organizacyjna uzyskuje osobowość prawną z chwilą jej wpisu do właściwego rejestru, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Osoba prawna działa poprzez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i w opartym na niej statucie (art. 38 k.c.). Na gruncie teorii organów do tworzenia i urzeczywistnienia woli osoby prawnej powołane są jednostki – zespół ludzi - wchodzące w skład jej organów. Dane działanie jednostki – zespołu ludzi - uznawane jest za działanie osoby prawnej tylko wtedy, gdy jest to jednostka, która rzeczywiście pełni funkcje organu, a jej działalność mieści się w granicach kompetencji danego organu oraz zostało podjęte w sposób wyraźny lub dorozumiany jako działanie organu.⁷²⁰ Organ jest elementem składowym struktury osoby prawnej.

Zasadniczym atrybutem tak osoby fizycznej, jak i prawnej jest zdolność prawna, będąca kwalifikacją normatywną tych osób. Zdolność prawna jest czasami niesłusznie uważana za synonim osobowości prawnej. Osobowość prawna jest konstrukcją bogatszą i bardziej złożoną, albowiem obejmuje nadto przesłanki i konsekwencje bycia osobą. Zdolność prawna objawia się w osobowości prawnej, tzn. w tym, że można być

⁷¹⁸ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...* 2002, op. cit, s. 192-193;

⁷¹⁹ P. Machnikowski (w.) *System Prawa Prywatnego*, pod red. Z. Radwańskiego, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, Tom 5, pod. red. E. Łętowskiej, Warszawa 2006, s. 113-114;

⁷²⁰ M. Pazdan (w.) *Kodeks cywilny, Komentarz*, Tom I, pod. red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2004, s. 118;

podmiotem praw i obowiązków⁷²¹. Zdolnością prawną jest zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków z zakresu prawa cywilnego.⁷²²

Fakt, że komuś przysługuje zdolność prawna nie przesądza o tym, iż może on prawa i obowiązki nabywać własnym działaniem, ma ona bowiem charakter pasywny. Elementem decydującym jest zdolność czynna, obejmująca personalne kwalifikacje, od których zależy możliwość wywołania przez osobę swoim zachowaniem skutków w sferze prawa cywilnego. W jej treści wyróżniamy zdolność do działań prawnych oraz możliwość zajęcia prawnie relewantnej postawy. Zamyśl ustawodawcy obejmuje jednak tylko konstrukcję zdolności do czynności prawnych, będącej segmentem zdolności do działań prawnych, czyli dotyczy personalnych kwalifikacji, od których zależy możliwość dokonywania, ze skutkiem dla siebie, czynności prawnych.⁷²³ Z przykładu podanego przez doktrynę⁷²⁴, z punktu widzenia kota człowiek należy do kota, a więc z kociej perspektywy podmiotem jest kot a przedmiotem człowiek. Z punktu widzenia człowieka jest odwrotnie, co wykazuje, że kwestią umowną jest, kogo uznamy za podmiot. Konflikt rozwiązuje prawo przedmiotowe, które wskazuje, kto może być podmiotem. Zdolność prawna jest więc pojęciem normatywnym, a rozstrzygnięcie zawarte jest w treści art. 1 k.c.

Ustawa z dnia 14 lutego 2003 r.⁷²⁵ dodała do Kodeksu cywilnego art. 33¹. Nakazuje on stosować do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, odpowiednio przepisy o osobach prawnych. Jeżeli przepis odrębny nie stanowi inaczej, za zobowiązania takiej jednostki odpowiedzialność subsydiarną ponoszą jej członkowie, natomiast sama odpowiedzialność powstaje z chwilą, gdy jednostka organizacyjna stała się niewypłacalna. Treść art. 33¹ k.c. daje uzasadnienie dla postulatu uznania, że poza osobami fizycznymi i osobami prawnymi zdolność prawną mają również takie jednostki

⁷²¹ F. Zoll, *Prawo cywilne w zarysie, Część ogólna*, Kraków 1948, s. 97;

⁷²² Zob. np. L. Moskwa, „*Ułomne osoby prawne*” – czy to koniec zadawnionego sporu, „PUG”, 11/2002, s. 23; J. Jacyszyn, S. Krześ, E. Marszałkowska-Krześ, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2001, s. 30; J. Szwaja, *Nowy kodeks spółek handlowych*, „PSP”, 1/2001, s.1;

⁷²³ M. Pazdan (w.) *Kodeks cywilny*...t. I, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 59;

⁷²⁴ A. Powierza, op. cit., s. 36;

⁷²⁵ Ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – *Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2003 r. Nr 49, poz. 408), obowiązuje od dnia 25 września 2003;

organizacyjne, które nie zostały uznane za osoby prawne.⁷²⁶ Doktryna nazwała je „podmiotami nieosobowymi”⁷²⁷ czy „niepełnymi osobami prawnymi”⁷²⁸. Na tle normatywnego typu regulacji osób prawnych, status podmiotowy danej konstrukcji prawnej musi być wyznaczony przez treść obowiązujących norm prawnych.

2. Spółkę cywilną, z uwagi na jej istotę, należy uznać za stosunek prawny powstający z umowy.⁷²⁹ Konstytutywnym elementem umowy jest zobowiązanie się wspólników do określonych działań dla osiągnięcia zakładanego celu. Na treść tego stosunku prawnego składają się, wynikające z normy prawnej, uprawnienia i obowiązki podmiotów tego stosunku⁷³⁰. Prawo wspólników do łącznego występowania na zewnątrz może zostać delegowane na rzecz jednego z nich. Jeżeli ten ostatni działa w granicach swego umocowania nabywa prawa i obowiązki na rzecz wszystkich wspólników. Umocowanie do działania w sferze reprezentacji oparte jest na przepisach ustawy, czyli wspólnicy lub uprawniony wspólnik jest przedstawicielem ustawowym pozostałych⁷³¹.

W doktrynie sformułowano pogląd, że istnienie stosunku prawnego typu organizacyjnego stanowi podstawę istnienia i funkcjonowania jednostki, jego treść determinuje jej cel, a struktura pozwala określić skład osobowy⁷³². Jednakże wobec takiego zestawienia nie wydaje się być uzasadnione nazywanie spółki cywilnej jednostką organizacyjną.⁷³³ Niewątpliwie, nazywanie spółki cywilnej jednostką organizacyjną jest zabiegiem „wygodnym”, nie można się jednak zgodzić z tym, że jest to zabieg użyteczny. Uznanie spółki cywilnej za jednostkę organizacyjną mogłoby stanowić punkt wyjścia dla tworzenia nowej teorii, iż poza osobami fizycznymi, osobami prawnymi i jednostkami organizacyjnymi o statusie określonym w ustawie

⁷²⁶ L. Moskwa (w.) *Nowe przepisy o reprezentacji osobowych spółek handlowych (z wyłączeniem spółki komandytowo-akcyjnej)* w: *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, pod. red. J. Frąckowiaka, Wrocław 2006, s. 376; A. Wolter, *Prawo cywilne, Zarys części ogólnej*, Warszawa 1986, s. 199-203; zdaniem autora każda jednostka organizacyjna, która ma zdolność uczestniczenia w obrocie cywilnoprawnym, powinna być uznana za osobę prawną tak w: *Osobowość prawna jednostek budżetowych*, „PiP”, 11/1956, str. 824;

⁷²⁷ A. Szajkowski, M. Tarska (w.) S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Komentarz do Kodeksu spółek handlowych*, Tom II, Warszawa 2005, s. 18;

⁷²⁸ Z. Radwański, *Wprowadzenie* w: *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, Suplement, Warszawa 2003, s. IX;

⁷²⁹ S. Grzybowski (w.) *System prawa...*, op. cit., s. 801;

⁷³⁰ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne-zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 126;

⁷³¹ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 237;

⁷³² A. Herbet (w.) *System Prawa...*t. 16, op. cit, s. 561;

⁷³³ I bidem, s. 562;

istnieje następna kategoria, np. „jednostek organizacyjnych szczególnego rodzaju”, czy „jak gdyby jednostek organizacyjnych”.

Tradycyjnie już rzecz ujmując, spółkę cywilną w formie nadanej jej przez ustawodawcę należy kwalifikować jako stosunek zobowiązaniowy. Nie jest to jednak typowy stosunek zobowiązaniowy, albowiem już w tym momencie można wskazać na jego szczególny rodzaj. To właśnie jego szczególny rodzaj implikuje wielość teorii i wątpliwości w zakresie charakteru prawnego spółki. Wspólność celu, jak i współdziałanie zmierzające do osiągnięcia tego celu sugeruje jej korporacyjny charakter. Prowadzenie spraw spółki i reprezentowanie są także uprawnieniami o charakterze korporacyjnym. Poza wskazanymi składnikami, w spółce cywilnej nie występują typowe dla korporacji władze czy organy. Elementy korporacyjne splatają się z elementami majątkowymi (prawo do podziału i wypłaty zysku, prawo do otrzymania części majątku w razie wystąpienia i rozwiązania spółki, obowiązek wniesienia wkładu, pokrywania strat).

Ustawowa regulacja spółki cywilnej (art. 860-875 k.c.) nie wyróżnia w ramach tej struktury żadnego organu. Wspólnicy podejmują czynności dla siebie, jako określonego grona, nie zaś na rzecz spółki. Ponadto, na gruncie normatywnej regulacji podmiotów prawa brak jest jakiegokolwiek przepisu ustawy, który wyposażyłby spółkę cywilną w podmiotowość prawną. Ustawodawca używa określenia spółka dla określenia pewnych działań wspólników, determinowanych faktem istnienia ich wspólnego majątku, co nie oznacza jednak przyjęcia koncepcji podmiotowości prawnej tego stosunku.

Bazę kapitałową spółki cywilnej współtworzą wkłady wniesione przez wspólników oraz przedmioty nabyte w toku jej działalności. Zgromadzony majątek jest przedmiotem wspólności łącznej wszystkich wspólników. Spółka cywilna, jako niesamodzielny podmiot praw i obowiązków, nie może być właścicielem tego majątku. W swojej istocie tzw. majątek spółki jest wyłącznie wspólnym majątkiem wspólników, z którego mogą korzystać łącznie dla realizacji założonego celu.⁷³⁴ Spółka cywilna nie jest objęta także obowiązkiem rejestracji.

Spółka cywilna nie posiada żadnego odrębnego interesu. Realizacja interesu odbywa się zwyczajowo poprzez kontakty handlowe z osobami trzecimi – kontrahentami. Na zewnątrz wspólnicy uczestniczą w wymianie dóbr i usług dla realizacji własnego celu, jednakże także i tożsamego z celem pozostałych wspólników.

Za czynności skutkujące powstaniem zobowiązania odpowiadają w sposób nieograniczony. Spółka cywilna stanowi niejako wyraz wspólnych dążeń jej założycieli do realizacji umownie przyjętego celu.

W proponowanym ujęciu, „spółka cywilna” jest obligacyjnym stosunkiem prawnym z elementami organizacyjnymi, „węzłem zobowiązaniowym”, który współtworzą relacje pomiędzy wspólnikami. Pomimo jej pewnych cech korporacyjnych nie jest jednak jakimś bytem odrębnym od współtworzących ją wspólników. Fundamentem stosunku jest owa wspólność celu i działanie dla jego osiągnięcia. Założony cel jest celem indywidualnym każdego wspólnika, a zarazem wspólnym z uwagi na ideę spółki. Nie jest jednak celem odrębnego od wspólników bytu prawnego.

3. Na tle regulacji spółki cywilnej w Kodeksie cywilnym nieuzasadnione jest także dowodzenie jej podmiotowości prawnej z ustaleń, jakich na tle niemieckiej spółki cywilnej dokonała doktryna niemiecka. Faktem jest, iż na gruncie definicji umowy spółki cywilnej zawartej w § 705 BGB orzecznictwo i literatura dopuszczają głębokie różnicowanie określonych postaci spółki. Przyjmuje się, że spółka cywilna może przybrać formę tak typowego stosunku zobowiązaniowego, jak i organizacji wspólników relewantnej na zewnątrz i funkcjonującej w oparciu o wyodrębniony majątek. W związku z tym wyróżnieniem, za ugruntowane należy uznać dwie postacie niemieckiej spółki cywilnej: wewnętrzną i zewnętrzną. Ta część doktryny polskiej⁷³⁵, która postuluje wyodrębnienie spółki cywilnej od grona jej wspólników, poszukuje uzasadnienia swojego stanowiska w ukształtowaniu niemieckiej zewnętrznej spółki cywilnej. Jednakże, w doktrynie niemieckiej otwarty pozostaje spór, co do kryteriów wyróżniających obie postacie spółek. W tym zakresie sformułowano kilka koncepcji wyjaśniających jej istotę. Koncepcja tradycyjna przyjmuje, że spółka cywilna jest stosunkiem prawnym bądź organizacją wspólników, jednakże podmiotami praw i obowiązków są tu tylko wspólnicy w tzw. „wspólnocie”, wspólnik uprawniony do reprezentowania „spółki” występuje w imieniu pozostałych wspólników, a także własnym⁷³⁶. Obecnie dominujący pogląd⁷³⁷ zakłada prawną samodzielność i podmiotowość niektórych form spółki. Przy czym w jego granicach sporne pozostają przesłanki przesądzające o podmiotowości takiej spółki. Wśród przesłanek,

⁷³⁴ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 233;

⁷³⁵ Np. K. Korzan, A. Jędrzejewska, J. Lic;

⁷³⁶ Np. U. Huber, H. Buchner, Lorenz i M. Wolff;

⁷³⁷ Np. P. Ulmer, K. Schmidt, W. Flume;

przedstawiciele doktryny niemieckiej wskazują na: wyodrębnienie majątkowe oparte na konstrukcji wspólności do niepodzielnej ręki, określone powiązania organizacyjne będące podstawą jednolitego uczestnictwa w obrocie, prowadzenie przedsiębiorstwa. Według „nowej” koncepcji, sposób reprezentowania spółki utożsamiany jest z tzw. przedstawicielstwem organizacyjnym, a wspólnika reprezentującego spółkę należy traktować na równi z jej organem⁷³⁸. Natomiast w Polsce rozróżnienie spółki cywilnej na zewnętrzną i wewnętrzną nie weszło trwale do kanonu polskiej doktryny prawa spółek, ma ono jedynie znaczenie pomocnicze, np. dla omówienia zasad działania wspólników na płaszczyźnie relacji wewnętrznych i zewnętrznych.

Nie do zaakceptowania na gruncie prawa polskiego jest również proponowany przez doktrynę niemiecką sposób odpowiedzialności za zobowiązania spółki⁷³⁹. Skoro polska spółka cywilna nie jest podmiotem odrębnym od jej wspólników i tylko oni samodzielnie mają status przedsiębiorcy i spółka nie ma swojego majątku, to nie można uznawać jej za samodzielnego dłużnika. Ponadto, wśród przedstawicieli doktryny niemieckiej brak jest zgody w zakresie uzasadniania osobistej odpowiedzialności wspólnika za długi spółki. Jedną z podawanych teorii wskazuje, że ten wspólnik spółki cywilnej, który podejmuje czynność będącą źródłem zobowiązania, poprzez swoje działanie zobowiązuje i spółkę i pozostałych wspólników. Wspólnicy spółki cywilnej odpowiadają więc za zobowiązania w sytuacji, kiedy wynika to z treści czynności prawnej i jednocześnie osoba trzecia względem spółki nie mogła rozpoznać, że odpowiedzialna jest wyłącznie spółka. Teoria ta została nazwana „teorią podwójnego zobowiązania”⁷⁴⁰. Konsekwencją tej koncepcji jest możliwość jednostronnego wyłączenia osobistej odpowiedzialności wspólników, jeżeli partner handlowy wiedział, że przy danej czynności zobowiązana jest wyłącznie spółka. Inna teoria uzasadnia osobistą odpowiedzialność wspólnika za zobowiązania spółki posiłkując się akcesoryjną odpowiedzialnością za cudzy dług⁷⁴¹. W ramach teorii odpowiedzialności akcesoryjnej przyjmuje się możliwość odpowiedniego zastosowania przepisów *Handelsgesetzbuch* o spółce jawnej.

⁷³⁸ K. Schmidt, op. cit., s. 263;

⁷³⁹ Zob. rozdz. II § 3 pkt 3.5. b niniejszej pracy;

⁷⁴⁰ Por. P. Ulmer, *Unbeschränkte Gesellschafterhaftung in der gesellschaft bürgerlichen Rechts*, *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht* 2000, s. 340 i n.;

⁷⁴¹ Zob. K. Schmidt, *Die Gesselschafterhaftung bei der gesellschaft bürgerlichen Rechts als gesezliches Schuldverhältnis*, „*Neue Juristische Wochenschrift*“, 27/2003, s. 1898;

Zwolennicy wyposażenia polskiej spółki cywilnej w pewne atrybuty podmiotowości prawnej poszukują uzasadnienia swoich koncepcji także w rozstrzygnięciach orzecznictwa niemieckiego. W tym zakresie należy wskazać, iż do roku 1999 w orzecznictwie *Bundesgerichtshof* konsekwentnie odmawiano podmiotowości prawnej spółce cywilnej, uznając za podmiot praw i obowiązków samych jej wspólników⁷⁴². Dotychczasową linię orzeczniczą przerwało rozstrzygnięcie z 1999 r., w którym sąd przyjął, że odpowiedzialność wspólników za długi spółki ma charakter akcesoryjnej odpowiedzialności za cudzy dług. To orzeczenie zapoczątkowało proces pewnego wyodrębnienia niemieckiej spółki cywilnej. Tendencję tę przypieczętowało orzeczenie z 2001 r.⁷⁴³, w którym Sąd Najwyższy uznał, że tzw. spółka zewnętrzna ma zdolność prawną i sądową, jeżeli poprzez uczestnictwo w obrocie nabywa własne prawa oraz zaciąga własne zobowiązania.

Natomiast zupełnie przeciwną tendencję można dostrzec w orzecznictwie sądów polskich⁷⁴⁴. Obecnie za utrwalony już należy uznać pogląd, że spółka cywilna nie jest jednostką wyodrębnioną od jej wspólników. Analizując ostatnie orzeczenia Sądu Najwyższego, można stwierdzić, że „spółka cywilna” to tylko jedna z umów nazwanych regulowanych przez Kodeks cywilny, bez własnej osobowości i zdolności prawnej, której także nie można uznać za jednostkę organizacyjną. Nie posiada ona ani własnych organów ani własnego majątku.

§ 4.

Status przedsiębiorcy i zdolność sądowa

4.1. Uwagi ogólne

Narastanie problemów tak teoretycznych jak i praktycznych wokół spółki cywilnej i pojęcia przedsiębiorcy w dużej mierze spowodowane było zmianami legislacyjnymi w sferze prawa gospodarczego.⁷⁴⁵

⁷⁴² Zob. np. orzeczenie *Bundesgerichtshof* z dnia 26 marca 1981 r., VII ZR 160/80; z 13 lipca 1972 r., II ZR 111/70;

⁷⁴³ Zob. wyrok *Bundesgerichtshof* z dnia 29 stycznia 2001 r., „*Neue Juristische Wochenschrift*”, 2001, s. 1056 i nast.; uchwała *Bundesgerichtshof* z 18 lutego 2002 r., II ZR 331/00;

⁷⁴⁴ Zob. np. uchwała SN z dnia 6 listopada 2002 r., III CZP 67/02, „OSNC”, 7-8/2003, poz. 102; wyrok NSA z 9 grudnia 1999 r., I S.A./Łd 1604/97, niepublikowany; uchwała z dnia 31 marca 1999 r., III CZP 111/95, „OSNC”, 5/1996, poz. 63;

⁷⁴⁵ A. G. Harla, *Pojęcie kupca i przedsiębiorcy w prawie polskim (1918-2005)*, „PPH”, 12/2006, s. 48;

Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim przeszło znamiennej ewolucję. Wcześniej, przedsiębiorca nazywany był kupcem i podmiotem gospodarczym. Za najważniejsze akty prawne kształtujące poglądy na tle pojmowania podmiotowości gospodarczej można uznać:

- nieobowiązujące już rozporządzenie (z mocą ustawy) z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy, który w art. 2 § 1 stanowił, że kupcem jest ten, kto we własnym imieniu prowadzi przedsiębiorstwo zarobkowe, a w 4 § 1, że kupiec, który prowadzi przedsiębiorstwo zarobkowe w większym rozmiarze, jest kupcem rejestrowym;
- nieobowiązującą ustawę z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, która w art. 2 ust. 2 wprowadziła instytucję podmiotu gospodarczego; podmiotem prowadzącym działalność gospodarczą „podmiotem gospodarczym” była osoba fizyczna, prawna, a także jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, utworzona zgodnie z przepisami prawa, jeżeli przedmiot jej działalności obejmowała prowadzenie działalności gospodarczej;
- ustawę z dnia 24 maja 1989 r. o rozpatrywaniu przez sądy spraw gospodarczych⁷⁴⁶, która dodała do k.p.c. (nieobowiązujący⁷⁴⁷ już w tym brzmieniu) art. 479⁷, który stanowił, iż w postępowaniu przed sądem gospodarczym zdolność sądową mają także podmioty gospodarcze będącymi jednostkami organizacyjnymi niemającymi osobowości prawnej, jeżeli spełniają wymagania przewidziane przepisami art. 2 ust. 2 ustawy o działalności gospodarczej;
- ustawę z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji⁷⁴⁸, która jako pierwsza (w art. 2) wprowadziła pojęcie przedsiębiorcy w tym brzmieniu, iż przedsiębiorcami są osoby fizyczne, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, które prowadząc, chociażby ubocznie, działalność zarobkową lub zawodową uczestniczą w działalności gospodarczej;
- ustawę z dnia 20 sierpnia 1997 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowym Rejestrze Sądowym⁷⁴⁹, która (poprzez art. 33 pkt 6) zmieniła art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, w ten sposób, że w miejsce pojęcia „podmiot gospodarczy” wprowadziła pojęcie przedsiębiorcy; zmieniony art. 2 ust. 2

⁷⁴⁶ Dz. U. z 1989 r. Nr 33, poz. 175 z późn. zm.;

⁷⁴⁷ Uchylony poprzez art. 1 pkt 20 ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw (Dz. U. z 2006 r. Nr. 235 poz. 1699), zmieniającej niniejszą ustawę z dniem 20 marca 2007 r.;

⁷⁴⁸ Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 t.j.;

⁷⁴⁹ Dz. U. z 1997 r. Nr 121, poz. 770 z późn. zm.;

ustawy o działalności gospodarczej stanowił, że podmiotem prowadzącym działalność gospodarczą, zwanym „przedsiębiorcą”, może być osoba fizyczna, osoba prawna oraz jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, utworzona zgodnie z przepisami prawa, jeżeli przedmiot jej działania obejmuje prowadzenie działalności gospodarczej;

- nieobowiązującą już ustawę z dnia 19 listopada 1999 r. Prawo działalności gospodarczej⁷⁵⁰, która w art. 2 ust. 2 definiowała przedsiębiorcę w ten sposób, że przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna oraz niemająca osobowości prawnej spółka prawa handlowego, która zawodowo, we własnym imieniu podejmuje i wykonuje działalność gospodarczą, o której mowa w ust. 1;

- ustawę z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej⁷⁵¹, która w art. 4 ust. 1 definiuje przedsiębiorcę w ten sposób, że jest nim osoba fizyczna, osoba prawna oraz jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą; za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej.

Z ewolucją pojęcia przedsiębiorcy związane są zmiany w formułowaniu poglądów przez przedstawicieli doktryny i orzecznictwo. Poniżej przedstawione poglądy zostały wyrażone na tle różnych sytuacji prawnych i faktycznych. I o ile w czasie ich formułowania nie budziły poważniejszych wątpliwości, to obecnie stanowią punkt wyjścia dla polemiki przy ocenie prawnej i faktycznej spółki cywilnej.

4.2. Stanowisko doktryny

Punktem wyjścia dla teorii spółki cywilnej jako podmiotu gospodarczego przedstawionej przez A. Jędrzejewską⁷⁵² jest negacja jej jednolitości typologicznej. Autorka, za doktryną niemiecką⁷⁵³, dokonuje rozróżnienia na: spółkę cywilną o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym. Spółka wewnętrzna jest wewnętrznym

⁷⁵⁰ Dz. U. z 1999 r. Nr 101, poz. 1178, uchylona z dniem wejścia ustawy o swobodzie działalności gospodarczej tj. z dniem 21 sierpnia 2004 r., z wyjątkiem art. 53-56, które utraciły moc z dniem 31 grudnia 2004 r., art. 7, który utracił moc z dniem 31 marca 2009 r., art. 7b ust. 10 oraz art. 7i, które utraciły moc z dniem 1 lipca 2011 r., art. 7a, art. 7b ust. 1-9, art. 7ba, art. 7c, art. 7d, art. 7e, art. 7f, art. 7g, art. 7h, które utraciły moc z dniem 31 grudnia 2011 r.;

⁷⁵¹ Dz. U. z 2010 r. Nr 220, poz. 1447 t.j.;

⁷⁵² A. Jędrzejewska, *Podmiotowość prawna spółki cywilnej będącej podmiotem gospodarczym*, „PPH”, 4/ 1993, s. 1-7;

⁷⁵³ Zob. K. Schmidt, op. cit., s. 1720 i nast.;

wielostronnym stosunkiem zobowiązaniowym łączącym wspólników, niewystępującym na zewnątrz.

Za przyjęciem tego podziału opowiada się także A. Dyoniak, który rozwija koncepcję spółki wewnętrznej poprzez wyróżnienie spółki wewnętrznej w szerszym i węższym tego słowa znaczeniu. O spółce wewnętrznej w szerszym znaczeniu mowa jest wówczas, gdy w myśl umowy między wspólnikami nie występuje ona samodzielnie w obrocie, umowy są zawierane przez prowadzącego interesy spółki wspólnika wprawdzie na rachunek spółki, ale we własnym imieniu. A. Dyoniak dopuszcza jednak, podobnie jak A. Jędrzejewska⁷⁵⁴, możliwość posiadania przez spółkę majątku o charakterze wspólności łącznej. Spółką wewnętrzną w węższym znaczeniu jest taka, która na mocy umowy ma nie występować na zewnątrz i nie tworzy majątku o charakterze wspólności łącznej.⁷⁵⁵ Natomiast na gruncie konstrukcji spółki zewnętrznej, A. Jędrzejewska odróżnia zewnętrzną spółkę zwykłą – tradycyjną – opartą na zewnętrznym działaniu grona wspólników zorganizowanym w ramach spółki, od spółki zewnętrznej prowadzącej działalność w formie przedsiębiorstwa.⁷⁵⁶

Elementem kwalifikującym daną spółkę jako wewnętrzną czy zewnętrzną jest ustalenie, czy spółka jest podmiotem praw i obowiązków i jako taki podmiot może występować w obrocie. W opinii autorki, spółce o charakterze wewnętrznym nie przysługuje status podmiotu gospodarczego, a w konsekwencji zdolność prawną, bowiem podmiotem działającym na zewnątrz jest tu konkretny wspólnik.⁷⁵⁷ Także tradycyjna spółka cywilna nie może być kwalifikowana jako podmiot gospodarczy, gdyż jest ona taką spółką zewnętrzną, która posiadając wyodrębniony wspólny majątek w stosunkach z kontrahentami, przejawia się generalnie jako wielość wspólników zorganizowanych w ramach spółki. Podmiotem gospodarczym jest dopiero spółka o charakterze zewnętrznym, która prowadzi działalność w formie przedsiębiorstwa i poprzez to realizuje swój cel gospodarczy.

Wyodrębnienie takiej spółki przejawia się w posiadaniu nazwy oraz posługiwaniu się w obrocie określeniem wskazującym na siedzibę spółki. Spółka cywilna będąca podmiotem gospodarczym jest więc teoretycznie jakby „spółką handlową prawa cywilnego”. Spółkę zewnętrzną prowadzącą działalność gospodarczą

⁷⁵⁴ Zob. A. Jędrzejewska, *Reżim majątkowy w spółce o charakterze wewnętrznym*, „PPH”, 11/1994, s. 14-19;

⁷⁵⁵ A. Dyoniak, *Umowa spółki cywilnej ze skutkiem wewnętrznym*, „PPH”, 6/1994, s. 12-13;

⁷⁵⁶ A. Jędrzejewska, *Typy spółki cywilnej*, „PPH”, 3/1993, s. 10;

⁷⁵⁷ A. Jędrzejewska, *Istota spółki cywilnej o charakterze wewnętrznym*, „PPH”, 10/1994, s. 11;

w formie przedsiębiorstwa, z uwagi na jej wyraźne wyodrębnienie od grona wspólników można traktować jako wierzyciela i dłużnika. Taka spółka posiada także zdolność prawną i upadłościową oraz, w sytuacji, gdy po drugiej stronie sporu jest inny przedsiębiorca, ma ona zdolność sądową.

Zwolennikiem tezy o wyodrębnieniu spółki cywilnej jest również J. Frąckowiak⁷⁵⁸. Autor dowodzi, iż spółkę cywilną należy uznać za jednostkę organizacyjną⁷⁵⁹. Takie wnioski wypływały z analizy art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej. W rezultacie, obok osób fizycznych i prawnych istnieje trzeci rodzaj podmiotów: jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, utworzone zgodnie z przepisami prawa, jeżeli ich przedmiot działania obejmuje prowadzenie działalności gospodarczej. Zdaniem autora w wyniku zawarcia umowy spółki cywilnej powstaje zobowiązaniowy stosunek spółki cywilnej oraz tworzy się jednostkę organizacyjną, nazwaną wprost przez ustawodawcę spółką cywilną. Definiując tak wykreowaną jednostkę organizacyjną, wskazuje, że jest ona pewną konstrukcją prawną, a więc nieistniejącym realnie tworem społecznym, lecz konstrukcją zbudowaną ze znaczenia norm prawnych oraz w zakresie dopuszczonym przez normę prawną – ze znaczenia innych wyznaczników zachowania człowieka: oświadczeń woli, aktów administracyjnych lub norm pozaprawnych. Spółka jako jednostka organizacyjna posiada odrębną od zobowiązaniowego stosunku spółki cywilnej strukturę prawną, w ramach której wspólnicy działają w odmiennym charakterze niż w stosunku zobowiązaniowym. Istotne jest wykazanie, w jaki sposób zachowanie wspólnika będzie uznawane za zachowanie spółki – jednostki organizacyjnej. Rozwiązaniem, zdaniem autora, jest art. 866 k.c., który wskazuje na relacje takiej jednostki organizacyjnej z osobami trzecimi. Elementami odróżniającymi spółkę – jednostkę organizacyjną od innych podmiotów i jednostek jest jej nazwa oraz siedziba, a także majątek, przypisany samej spółce będącej jednostką organizacyjną. Jednakże w powiązaniu z brakiem przyznania spółce podmiotowości prawnej, ów zespół składników majątkowych jest w istocie współwłasnością łączną, a w konsekwencji jego podmiotem jest jedność wspólników. Wykreowanie spółki cywilnej jako jednostki organizacyjnej zezwala, i to bez konieczności ciągłego odwoływania się

⁷⁵⁸ J. Frąckowiak (w.) *Spółka jako podmiot gospodarczy w: Podmiot gospodarczy – kilka uwag o konsekwencji wyodrębnienia tej kategorii podmiotów w prawie cywilnym*, pod red. J. Frąckowiaka, Wrocław 1995, s. 14 i nast.;

⁷⁵⁹ J. Frąckowiak, *Konstrukcja prawna spółki cywilnej w: Ars et usus, Księga pamiątkowa ku czci sędziego Stanisława Rudnickiego*, praca zbiorowa, Warszawa 2005, s. 116;

do zobowiązaniowego stosunku spółki, na powiązanie zachowania konkretnych wspólników ze spółką oraz umożliwia jej udział w obrocie prawnym. Autor nawiązuje w analizie porównawczej do handlowych spółek osobowych, na tle ich regulacji w kodeksie handlowym, wskazując na ich wyraźne wyodrębnienie poprzez występowanie pod własną firmą oraz przyznanie im w stosunkach zewnętrznych zdolności prawnej i sądowej.

W nieco inny sposób tezę o odrębności prawnej w obrocie gospodarczym spółki cywilnej, uzasadnia J. Lic⁷⁶⁰. Zdaniem autora, nowe określenie spółki cywilnej zostało przypieczętowane przez nowelizację Kodeksu cywilnego w 2003 r., a konkretnie przez art. 43¹ k.c. w zw. z art. 33¹ k.c. określające, kogo należy uznać za przedsiębiorcę. Założenia przyjęte w Kodeksie cywilnym znalazły odzwierciedlenie w art. 5 ust. 2 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze z 2003 r., a zatem spółce cywilnej nie przyznano normatywnie statusu przedsiębiorcy, a co za tym idzie zdolności upadłościowej. Jednakże może uzyskać ona wpis do urzędowego rejestru podmiotów gospodarki narodowej (REGON)⁷⁶¹ i związany z nim numer statystyczny⁷⁶². Spółka prawa cywilnego uznawana jest za podmiot także na gruncie prawa podatkowego, a zatem jej status nie różni się niczym od statusu osobowych spółek handlowych. Tak wynika: z art. 24a ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych⁷⁶³, gdzie podmiotem, dla którego prowadzone są księgi jest spółka cywilna, a podstawą ustalenia dochodów wspólników są zapisy w tych księgach; z przepisów o rachunkowości⁷⁶⁴, gdzie spółki są podmiotami osiągającymi przychody i ponoszącymi koszty, a w efekcie finalnym wykazującymi dochody; z art. 93 § 2 ordynacji podatkowej, gdzie stwierdza się wprost podmiotowość spółki cywilnej; z art. 15 ust. 1 ustawy o podatku od towarów i usług, gdzie spółka cywilna jest uznawana za podatnika podatku VAT. Autor podkreśla także, że spółka jest jednostką organizacyjną, rozumianą jako zorganizowany w pewien sposób zespół osób, a zaprzeczenie temu prowadzi do destrukcyjnego rozumienia pojęcia. Za podmiotowością prawną spółki cywilnej przemawiają też zapisy Konstytucji, a w szczególności art. 20 statuujący zasadę wolności działalności

⁷⁶⁰ J. Lic, *Skutki braku podmiotowości spółki cywilnej prowadzącej działalność gospodarczą*, „PPH”, 1/2006, s. 47-54; tenże *Warunki prawne uznania podmiotowości spółki cywilnej*, „PPH”, 3/2006, s. 34-40;

⁷⁶¹ Zob. pismo Głównego Urzędu Statystycznego, Departament Standardów, Rejestrów i Informatyki z 11 stycznia 2001 r., sygn. SRI – 2-53W/2001: w rejestrze REGON spółka cywilna jako podmiot gospodarki narodowej podlega rejestracji;

⁷⁶² Zob. art. 30 ustawy z 29 czerwca 1995 r. - *o statystyce publicznej* (Dz. U. z 2012 r. poz. 591 t.j.);

⁷⁶³ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. – *o podatku dochodowym od osób fizycznych* (Dz. U. z 2012 r. poz. 361 t.j.);

gospodarczej. Zdaniem autora, wybór wspólników do prowadzenia działalności w formie spółki cywilnej nie może być ograniczony poprzez odmowę uznania samej spółki za podmiot gospodarczy, gdyż nie jest tu naruszany ważny interes publiczny.

Prawny status spółki cywilnej w polskim ustawodawstwie jest - zdaniem J. Lica - niezgodny z prawem wspólnotowym, a konkretnie z Traktatem Ustanawiającym Wspólnotę Europejską⁷⁶⁵. Traktat, w dziale poświęconym przedsiębiorczości ((art. 48(1 i 2)), określa, że spółki utworzone i mające siedzibę na terenie jednego z państw członkowskich mają być traktowane w dziedzinie swobody działalności gospodarczej tak jak osoby fizyczne będące obywatelami państw członkowskich, natomiast przez spółki rozumie się spółki prawa cywilnego lub handlowego, a także spółdzielnie oraz inne osoby prawa publicznego lub prywatnego, z wyjątkiem spółek, których działalność nie jest nastawiona na osiąganie zysków. Zgodnie z art. 43 powołanego Traktatu osoba fizyczna ma zaś prawo podejmować i prowadzić działalność w charakterze przedsiębiorcy w dowolnym kraju członkowskim na warunkach określonych przez ustawodawstwo państwa przyjmującego. Z tego wynika, że spółka cywilna traktowana jest na równi ze spółkami handlowymi, a założona w innym kraju członkowskim i z nadanym tam statusem przedsiębiorcy może założyć w Polsce oddział z uwagi na fakt bycia przedsiębiorcą zagranicznym. Prowadzi to do zachwiania równego traktowania krajowych i zagranicznych spółek cywilnych. Podobnie jest w związkowych przepisach ustawy o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej⁷⁶⁶, gdzie z zawartej w art. 2 pkt 16 ustawy definicji beneficjenta pomocy wynika, że jest nim każdy podmiot prowadzący działalność gospodarczą, bez względu na formę organizacyjno-prawną oraz sposób finansowania, który otrzymał pomoc publiczną. Kolejną niezgodność z prawem wspólnotowym autor wywodzi z art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rady Wspólnot Europejskich z dnia 25 lipca 1985 r.⁷⁶⁷ Z zapisów rozporządzenia wynika, iż uczestnikami europejskiego zgrupowania interesów gospodarczych mogą być spółki w rozumieniu art. 48 (2) Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską oraz zgodnie z art. 1 ust. 1 w zw. z art. 5 rozporządzenia spółki mogą zawrzeć umowę o utworzenie zgrupowania, a zatem dopuszczalne jest uznanie spółek cywilnych za

⁷⁶⁴ Ustawa z 29 września 1994 r. – *Ordynacja podatkowa* (Dz. U. z 2012 r. poz. 749 t.j.);

⁷⁶⁵ Zob. Dz. Urz. UE C 321E z dnia 29 grudnia 2006 r.;

⁷⁶⁶ Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. - *o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej* (Dz. U. z 2007 r. Nr 59 poz. 404 t.j.);

⁷⁶⁷ Rozporządzenie Rady Europejskich Wspólnot Gospodarczych Nr 2137/85 z dnia 25 lipca 1985 r. – *w sprawie europejskiego zgrupowania interesów gospodarczych EZIG* (Dz. U. UE L. z dnia 31 lipca 1985r.);

podmioty prawa. Na brak równego statusu polskiej spółki cywilnej ze spółkami zagranicznymi wskazuje art. 2 rozporządzenia, który pozostawia prawo krajowemu właściwemu dla uczestnika zgrupowania kwestię oceny zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych. W konsekwencji spółki cywilne z krajów Unii, gdzie przyznano im zdolność prawną mogą być uczestnikami zgrupowania zarejestrowanego w dowolnym kraju Unii, także w Polsce, gdzie dodatkowo podlegają obowiązkowi wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. Także przepisy rozporządzenia WE nr 2157/2001/WE z dnia 8 października 2001 r. o statucie spółki europejskiej⁷⁶⁸ nie mają pełnego zastosowania do polskiej spółki cywilnej. Powołane rozporządzenie już w preambule wymaga, aby forma spółki europejskiej mogła być wykorzystana przez spółki różnych państw członkowskich do przeprowadzenia połączenia albo założenia spółki holdingowej oraz aby spółki i inne osoby prawne z różnych państw członkowskich, które prowadzą działalność gospodarczą, mogły zakładać spółki córki. Z art. 36 rozporządzenia wynika nakaz stosowania do spółek tworzących spółkę europejską (spółkę córkę) przepisów o ich uczestnictwie w założeniu spółki córki w formie spółki akcyjnej prawa narodowego. Co za tym idzie, proces zakładania spółki europejskiej w Polsce podlegać będzie przepisom o tworzeniu spółek akcyjnych, z całkowitym wyeliminowaniem uczestnictwa w takim procesie spółki cywilnej. Natomiast w państwie, dopuszczającym spółkę cywilną jako podmiot współtworzący spółkę europejską z siedzibą poza granicami Polski, spółka cywilna może być podmiotem takiego przedsięwzięcia.

J. Lic wskazuje na szereg problemów związanych z brakiem podmiotowości prawnej spółki cywilnej na tle jej regulacji kodeksowej. Autor zalicza do nich: problem reprezentacji – gdyż w myśl art. 866 k.c. wspólnicy reprezentują spółkę, a nie samych siebie; problem czynności prawnych „z samym sobą” - bowiem wspólnik zobowiązujący się do wniesienia wkładu do spółki dokonuje czynności z samym sobą; problem stosowania do spółki cywilnej przepisów o firmie i siedzibie w sytuacji, gdy wspólników jest wielu, a wśród nich są osoby prawne; problem ustanowienia prokury – bowiem w spółce utworzonej przez osoby prawne lub niepełne osoby prawne istnieje możliwość ustanowienia wspólnego prokurenta; problem przekształcenia spółki cywilnej w myśl zasady kontynuacji – bowiem jak zastosować tę zasadę do spółki pojmowanej jako zobowiązanie; problem upadłości spółki cywilnej – gdyż pomija się

⁷⁶⁸ Dz. Urz. WE L 294 z 10 listopada 2001 r.;

fakt, że to działalność spółki jako wspólnego przedsięwzięcia doprowadziła do upadłości; problem koncesji i innych wpisów – albowiem wnioskodawcą w takim postępowaniu może być każdy przedsiębiorca działający w formie spółki cywilnej, a zatem jak należy rozpatrywać sytuację po ewentualnym wystąpieniu konkretnego wnioskodawcy ze spółki; problem ustalenia statusu mikroprzedsiębiorcy, małego lub średniego przedsiębiorcy – gdyż kryteria te odnoszą się do przedsiębiorcy indywidualnego, nie zaś przedsiębiorców działających w formie spółki cywilnej; problem otwierania rachunków bankowych dla spółek cywilnych – gdyż art. 49 ust. 2 ustawy Prawo bankowe⁷⁶⁹ wyklucza zakładanie rachunków dla spółek cywilnych z uwagi na brak ich zdolności prawnej, pomijając fakt, że są one płatnikami VAT, mają swój NIP i REGON oraz mogą wystawiać faktury.

Za przyznaniem zdolności sądowej spółkom cywilnym mającym status przedsiębiorcy opowiedział się także E. Gniewek⁷⁷⁰. W opinii autora, spółka cywilna mająca zdolność sądową jest samodzielny i odrębnym od wspólników podmiotem procesowym. Powództwo skierowane przeciwko samej spółce, ma ten skutek, że proces ten jest indywidualnym procesem spółki, a nie jej wspólników. Zobowiązania są zaspokajane z majątku spółki, wobec czego odpada problem interpretacji art. 778 k.p.c.

Przeciwnicy⁷⁷¹, konsekwentnie odmawiają spółce cywilnej statusu przedsiębiorcy i związanej z nim zdolności sądowej. W argumentacji wskazują, że istnienie pomiędzy wspólnikami szczególnego rodzaju wspólności prawnej nie decyduje o istnieniu jednostki organizacyjnej, która po spełnieniu określonych warunków stanie się podmiotem prawno - gospodarczym. Tylko wspólnicy są podmiotami praw i obowiązków wynikających ze wspólnej działalności. Spółka cywilna nie będąc przedsiębiorcą nie ma zdolności sądowej, która jako atrybut zdolności prawnej umożliwia podmiotom praw i obowiązków materialno - prawnych obronę praw i realizację odpowiadających im obowiązków na drodze sądowej. Na tym tle na szczególną uwagę zasługuje stanowisko J. Jacyszyna zaprezentowane na gruncie

⁷⁶⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – *Prawo bankowe* (Dz. U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 j.t);

⁷⁷⁰ E. Gniewek, *O skutkach przyznania zdolności sądowej spółkom cywilnym w postępowaniu przed sądami gospodarczymi*, „PS”, 11-12/1995;

⁷⁷¹ Zob. np. Agnieszka Działocha- Świetlikowska, Artur Kowalski, Bożena Kućmin, Urszula Talarek, *Upadłość i likwidacja przedsiębiorstw osób fizycznych i spółek osobowych w aspekcie prawnym i praktyce podatkowej oraz księgowej*, Warszawa 2003, s. 14 i 32-44; G. Jędrejek, *Spółka cywilna pomiędzy małżonkami*, Warszawa 2003, s. 25-26; J.R. Feliński, *Spółki cywilne po 1 stycznia 2001 r.*, Skierniewice 2001, s. 6-13; E. Norek, *Spółki cywilne i handlowe*, Warszawa 1997, s. 22; K. Kruczałak, *Prawo handlowe, Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 125-135; D. Pawłyszcz, *Podmioty gospodarcze, zagadnienia procesowe*, część I, „PPH”, 6/1993;

nieobowiązującej ustawy – prawo działalności gospodarczej. W opinii autora, spółka cywilna jest stosunkiem zobowiązaniowym szczególnego typu, bowiem niejako automatycznie generuje ona przedsiębiorców. Nie można być tylko i wyłącznie współnikiem umowy, lecz trzeba stać się przedsiębiorcą z mocy ustawy⁷⁷².

4.3. Stanowisko orzecznictwa

Wątpliwości, co do sytuacji prawnej spółki cywilnej w analizowanym zakresie wynikały w dużej mierze z braku jednolitości w rozstrzygnięciach polskiego orzecznictwa. Tytułem przykładu można wskazać w porządku chronologicznym na różne stanowiska zajmowane przez sądy w latach 1990-2010.

W uchwale z dnia 28 stycznia 1993 r., III CZP 168/92⁷⁷³, Sąd Najwyższy stwierdził, że spółka cywilna nie ma zdolności do działania w postępowaniu egzekucyjnym jako osoba trzecia lub uczestnik niebędący stroną. Gdyby nawet przyjąć, że spółka cywilna może mieć w określonych sytuacjach zdolność sądową, to nie można z powyższego wywodzić jej zdolności sądowej w ogóle, to jest we wszystkich sprawach sądowych, w tym egzekucyjnych, zwłaszcza niemających bezpośredniego – w rozumieniu jak wyżej – związku z postępowaniem prowadzącym do wydania tytułu egzekucyjnego.

W wyroku z dnia 4 lutego 1993 r., I CRN 2/93⁷⁷⁴, Sąd Najwyższy uznał, że przepis art. 479⁷ k.p.c. nie upoważnia do przyjmowania, że spółka cywilna ma zdolność sądową i może być stroną w procesie.

W uchwale z dnia 27 maja 1993 r., III CZP 61/93⁷⁷⁵, Sąd Najwyższy orzekł, że spółka cywilna prowadząca ewidencjonowaną działalność gospodarczą ma zdolność upadłościową. W skład masy upadłości spółki cywilnej wchodzi wyłącznie majątek wspólny wspólników. Ogłoszenie upadłości może nastąpić tylko wówczas, gdy istnieje co najmniej dwóch wierzycieli podmiotu gospodarczego, którego dotyczy wniosek.

⁷⁷² J. Jacyszyn, *Glosa do uchwały NSA z dnia 24 września 2000 r., OPK 13/01*, „Rejent”, 4/2002, s. 142;

⁷⁷³ „OSNC”, 6/199, poz. 106; tenże *Zdolność wekslowa spółki cywilnej*, „Rzeczpospolita”, PCD, 1/1996, s. 17, gdzie autor jeszcze na gruncie ustawy – Prawo działalności gospodarczej wyraźnie wskazuje, że brak odrębnej od wspólników osobowości prawnej będzie każdorazowo skutkował wiązaniem wspólników spółki cywilnej w stosunek wekslowy, i to nie spółka, ale wspólnicy będą uczestnikami takiego stosunku;

⁷⁷⁴ „OSP”, 10/1993 poz. 194, z glosą krytyczną A. Jędrzejewskiej „OSP”, 10/1993, str. 450;

⁷⁷⁵ „OSNC”, 1/1994, poz. 7; tak też uchwała SN z dnia 11 stycznia 1996 r., III CZP 161/95, „OSNC”, 4/1996, poz. 53;

W uchwale z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 87/93⁷⁷⁶, Sąd Najwyższy uznał, że spółki prawa cywilnego uczestniczące w działalności gospodarczej jako „swoiste całości organizacyjne, odrębne od wspólników jednostki” i spełniające wymaganie wyrażone w art. 479⁷ k.p.c., mają zdolność sądową w postępowaniu w sprawach gospodarczych.

W uchwale z dnia 28 lipca 1993 r., III CZP 97/93⁷⁷⁷, Sąd Najwyższy uznał, że spółka cywilna prowadząca ewidencjonowaną działalność gospodarczą ma zdolność układową.

W uchwale z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95⁷⁷⁸, Sąd Najwyższy wskazał, że spółka prawa cywilnego nie ma zdolności prawnej, także w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej, ma natomiast zdolność sądową w postępowaniu przed sądem gospodarczym w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej. Przyznając spółce prawa cywilnego w art. 479⁷ k.p.c. zdolność sądową, ustawodawca nie wprowadził odrębnych unormowań dotyczących sposobu dokonywania przez tę spółkę, jako stronę, czynności procesowych w postępowaniu przed sądem gospodarczym.

W uchwale z dnia 6 listopada 2002 r., III CZP 67/02⁷⁷⁹, Sąd Najwyższy ustalił, że spółka cywilna nie ma zdolności upadłościowej.

W wyroku z dnia 10 kwietnia 2006 r., VI SA/Wa 263/06⁷⁸⁰, Sąd Apelacyjny w Warszawie uznał, że wymaganie licencji na wykonywanie transportu drogowego od każdego z przedsiębiorców tworzących spółkę cywilną, mającą za przedmiot swojej działalności transport drogowy rzeczy, nie ma umocowania w obowiązujących przepisach. Wobec faktu, iż przepisy o posiadaniu licencji ograniczają swobodę działalności gospodarczej, uznać należy, że nie mogą być interpretowane rozszerzająco.

W wyroku z dnia 13 kwietnia 2006 r., VI SA/Wa 120/06⁷⁸¹, Sąd Apelacyjny w Warszawie stwierdził, iż licencja udzielona przedsiębiorcy będącemu jednocześnie wspólnikiem spółki cywilnej, spełniającemu warunki ustawowe do otrzymania licencji na wykonywanie transportu drogowego nie uprawnia wszystkich wspólników do

⁷⁷⁶ „OSP”, 11/1994, poz. 204; tak też wyrok: NSA z dnia 12 lutego 1996 r., II SA 1912/94, „Prawo Gospodarcze”, 5/1996, poz. 31; postanowienie SA w Łodzi z dnia 27 września 1994 r., I ACz 360/94, „OSA”, 10/1996, poz. 52, s. 36;

⁷⁷⁷ „OSNC”, 1/1994, poz.20;

⁷⁷⁸ „OSNC”, 5/1996, poz.63;

⁷⁷⁹ „OSNC”, 7-8/200, poz. 102;

⁷⁸⁰ Niepublikowane;

⁷⁸¹ Niepublikowane;

podjęcia wspólnego przedsięwzięcia – wykonywania transportu drogowego, gdyż licencja jest uprawnieniem osobistym, które nie może być przedmiotem obrotu prawnego, czy też użyczenia między adresatem decyzji a osobą trzecią. Wspólnik spółki cywilnej, będący przedsiębiorcą w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej i o transporcie drogowym, nieposiadający licencji nie może wykonywać transportu drogowego, korzystając z licencji drugiego wspólnika.

W wyroku z dnia 6 listopada 2008 r., II UK 83/08⁷⁸², Sąd Najwyższy wskazał, że wspólnik spółki cywilnej jest upoważniony do wystąpienia z wnioskiem o wszczęcie postępowania restrukturyzacyjnego w stosunku do długów publicznoprawnych spółki - jako przedsiębiorca (osoba trzecia, na którą przeniesiono odpowiedzialność za należności publicznoprawne) w rozumieniu art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. o restrukturyzacji niektórych należności publicznoprawnych od przedsiębiorców (Dz. U. Nr 155, poz. 1287 ze zm.), tylko wtedy, gdy spółka cywilna nadal prowadzi działalność. Uzasadniając SN podkreślał, że osobą uprawnioną do złożenia wniosku o restrukturyzację zaległości związanych ze ściśle określoną działalnością gospodarczą jest prowadzący ją przedsiębiorca, będący jednocześnie podatnikiem, płatnikiem w stosunku do tych zaległości, następcą prawnym w stosunku do należności (pasywów), które przejął i który jednocześnie przejmuje dotychczasową działalność w całości lub w części. Tym przedsiębiorcą jest także osoba trzecia, na którą przeniesiono odpowiedzialność za należności publicznoprawne, która z mocy art. 107 § 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa – odpowiada za nie całym swoim majątkiem solidarnie z dalej funkcjonującym na rynku podatnikiem. „Innymi osobami zobowiązanymi do uiszczenia należności, o którym mowa w art. 6”, są te podmioty, które nie są przedsiębiorcami w myśl przepisów o działalności gospodarczej, a jednocześnie są podatnikami i płatnikami należności publicznoprawnych.

W postanowieniu z dnia 24 czerwca 2009 r., I CZ 31/09⁷⁸³, Sąd Najwyższy uznał, że zawarcie umowy z przedsiębiorcą przez wspólników spółki cywilnej w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej, powoduje zastosowanie do nich reguł procesowych odnoszących się do przedsiębiorców. Uzasadniając SN podkreślał, że spółka cywilna nie była i nie jest przedsiębiorcą (podmiotem gospodarczym) w rozumieniu prawnym. Przedsiębiorcami są wspólnicy tej osobowej spółki, regulowanej przepisami Kodeksu cywilnego. Spółka cywilna nie miała i nie ma

⁷⁸² „OSNP”, 9-10/2010, poz. 123;

⁷⁸³ Niepublikowane;

żadnej firmy, może mieć tylko nazwę, a stroną wszelkich umów z kontrahentami takiej spółki są sami wspólnicy. Jeśli są nimi osoby fizyczne, to one z imienia i nazwiska są wspólnie stroną takich umów. Zawarcie umowy z przedsiębiorcą przez wspólników spółki cywilnej w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej, powoduje zastosowanie do nich reguł procesowych odnoszących się do przedsiębiorców.

4.4. Stanowisko własne

W ostatnim dwudziestolecu zasady prowadzenia działalności gospodarczej regulowane były trzema ustawami. Pierwszą z nich była ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej. Obecny przedsiębiorca nazwany został w przepisach ustawy podmiotem gospodarczym, a tenże podmiot gospodarczy zastąpił, obowiązujące do dnia wejścia w życie ustawy, pojęcie kupca. Definiując w art. 2 ust. 2 ustawy o działalności gospodarczej pojęcie podmiotu gospodarczego, ustawodawca wskazywał na pewną konstrukcję prawną, bez wyraźnego określenia jej desygnatów prawnych. Na bazie przepisów ustawy o działalności gospodarczej zarówno znacząca część ówczesnej doktryny⁷⁸⁴, jak i orzecznictwa uznała spółkę cywilną za jednostkę organizacyjną posiadającą w pewnym zakresie zdolność prawną, a ponadto przyjmowano, iż na gruncie prawa gospodarczego spółka cywilna jest odrębnym od wspólników podmiotem, który we własnym imieniu może zaciągać zobowiązania i nabywać prawa. Tendencję tę nasiliła ustawa z dnia 24 maja 1989 r. o rozpatrywaniu przez sądy spraw gospodarczych wprowadzając do Kodeksu postępowania cywilnego art. 479⁷.

Wejście w życie przepisu art. 479⁷ k.p.c. wywołało wszakże spór⁷⁸⁵ dotyczący interpretacji przepisów na tle pojęcia podmiotu gospodarczego a spółki cywilnej. Podobne kontrowersje, w postępowaniu w sprawach gospodarczych, dotyczyły jednostek organizacyjnych Skarbu Państwa i jednostek organizacyjnych gminy⁷⁸⁶.

Uprzedzając nieco tok dalszych rozważań, należy stwierdzić, że pojęcie podmiotu gospodarczego (przedsiębiorcy) odnosi się do określenia działalności

⁷⁸⁴ Zob. J. Naworski, *Problem ogólnej zdolności sądowej przed sądem gospodarczym (wybrane zagadnienia)*, „PUG”, 2-3/1992, s. 35; także S. Rudnicki, *Podmiot gospodarczy przed sądem*, Zielona Góra 1993, s. 80;

⁷⁸⁵ W. Górecki, *Podmiotowość prawna spółki cywilnej*, „KPP”, 8/1999 r., z. 3, s. 500-510;

⁷⁸⁶ Zob. W. Czajkowska, *Oznaczenie przedsiębiorców w sprawach gospodarczych – wybrane zagadnienia na podstawie orzecznictwa sądowego*, „PSP”, 4/2000, s. 25-28;

gospodarczej jednostki i wiąże z nią określone skutki prawne. Nie przesądza jednak kwestii zdolności prawnej, gdyż zdolność ta stanowi kategorię właściwą prawu cywilnemu.⁷⁸⁷ Wątpliwe jest tu dowodzenie podmiotowości prawnej spółki cywilnej z prawa działalności gospodarczej jako ustawy z zakresu prawa publicznego. Prowadzenie działalności gospodarczej wiąże się z nabywaniem praw i zaciąganiem zobowiązań. Skoro spółka cywilna nie została normatywnie uprawniona do samodzielnej aktywności, podmiotem praw i zobowiązań są więc wszyscy wspólnicy.

Przechodząc na grunt postępowania cywilnego, należy wskazać, że musi być ono dostosowane do prawa materialnego tak, aby w pełni realizować funkcję polegającą na wprowadzaniu w życie tego prawa poprzez przymus państwowy przybierający postać czynności procesowych podejmowanych przez sąd w sposób władczy w toku całego postępowania rozpoznawczego. Elementem składowym postępowania cywilnego w ogólności jest postępowanie w sprawach gospodarczych.⁷⁸⁸ W charakterze strony procesowej mogą występować wyłącznie te podmioty, na rzecz których i przeciwko którym toczy się postępowanie, a więc te, które są uprawnione do działania we własnym imieniu. Koniecznym warunkiem uczestniczenia w procesie jest posiadanie przez stronę zdolności sądowej.⁷⁸⁹ Zgodnie z art. 64 § 1 k.p.c. zdolność sądową ma każda osoba fizyczna i osoba prawna. Natomiast § 2 rozszerza zakres podmiotów mających zdolność sądową na organizacje społeczne dopuszczone do działania na podstawie obowiązujących przepisów, choćby nie posiadały osobowości prawnej. Do określenia stron postępowania w sprawach gospodarczych pełne zastosowanie mają zasady ogólne wyrażone w art. 64 k.p.c. Jednakże w postępowaniu przed sądem gospodarczym art. 479⁷ k.p.c. ponadto przyznawał zdolność sądową podmiotom gospodarczym będącym jednostkami organizacyjnymi nie mającymi osobowości prawnej, jeżeli spełniają wymagania przewidziane przepisami art. 2 ust. 2 ustawy o działalności gospodarczej.

W ten sposób treść art. 479⁷ k.p.c. stanowiła pewne uzasadnienie dla twierdzenia, że spółka cywilna spełniająca wymogi tego przepisu ma zdolność sądową w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych.⁷⁹⁰ Z drugiej jednak strony

⁷⁸⁷ K. Konieczny, *Charakter prawny spółki cywilnej-ewolucja poglądów w orzecznictwie i doktrynie*, „PPH”, 7/2000, s. 31;

⁷⁸⁸ K. Korzan, *Spółki handlowe czy prawo spółek cywilnych*, „RPr.”, 3/99, s. 9;

⁷⁸⁹ W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne, Zarys wykładu*, Warszawa 2000, s. 110-111; także: W. Broniewicz, *Zdolność sądowa w postępowaniu cywilnym*, „NP”, 5/1965, s. 577;

⁷⁹⁰ K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2002, s. 45;

orzeczenie wydane przeciwko spółce cywilnej byłoby niemożliwe do wykonania z uwagi na treść art. 778 k.p.c., który uzależnia wszczęcia egzekucji ze wspólnego majątku wspólników od posiadania tytułu egzekucyjnego wydanego przeciwko wszystkim wspólnikom. Zatem wykonanie orzeczenia sądu gospodarczego zostało uzależnione od poprawnego wskazania strony postępowania, czyli wszystkich wspólników. Ponadto, zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 803 k.p.c., egzekucję można prowadzić tylko z majątku osoby wskazanej w tytule wykonawczym jako dłużnik.

Stan niepewności w zakresie sądowego statusu spółki cywilnej usuwały⁷⁹¹ przepisy ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. Prawo działalności gospodarczej. Ustawodawca definiując przedsiębiorcę wyjaśnił, że przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna oraz niemająca osobowości prawnej spółka prawa handlowego, która zawodowo, we własnym imieniu podejmuje i wykonuje działalność gospodarczą. Za przedsiębiorców uznał także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. Nowe, ustawowe pojęcie przedsiębiorcy spowodowało, że w jego ramach nie było już miejsca na spółki cywilne. Rozwiązanie takie miało swoje doniosłe uzasadnienie, ponieważ spółki cywilne były niewątpliwie w obrocie gospodarczym tworamami „dziwacznymi”, a z ich funkcjonowaniem wiązał się szereg problemów prawnych, których praktyka orzecznicza sądów nie potrafiła zadowalająco rozwiązać.⁷⁹² Dodatkowych argumentów, w latach 1990-2000, obalających tezy o podmiotowości prawnej spółki cywilnej dostarczyła ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, obowiązująca (podobnie jak Prawo działalności gospodarczej) od 1 stycznia 2001 r. Zgodnie z art. 1a ust. 1 i 3 przepisów wprowadzających ustawę o Krajowym Rejestrze Sądowym, osoby fizyczne, które do 31 grudnia 2000 r. wykonywały działalność gospodarczą jako wspólnicy spółek cywilnych, były obowiązane w terminie 3 miesięcy od dnia wejścia w życie Prawa działalności gospodarczej, czyli do 1 kwietnia 2001 r., dostosować formę wykonywanej działalności do wymagań tej ustawy.

Pomimo usankcjonowania już określonych rozwiązań normatywnych, pewnego rodzaju „zamieszanie” wywołała swoista niekonsekwencja ustawodawcy. W art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. o restrukturyzacji niektórych należności

⁷⁹¹ Zob. C. Czech-Śmiałkowski, *Poszukiwania podmiotowości prawnej spółki cywilnej-przeгляд orzecznictwa sądowego*, „RPr.”, 5/2000, s. 64-69;

⁷⁹² M. Zdyb, *Prawo działalności gospodarczej, Komentarz do ustawy z dnia 19 listopada 1999 r.*, Kraków 2000, s. 51;

publicznoprawnych od przedsiębiorców⁷⁹³ ustawodawca wyróżnił dwie kategorie podmiotów uznawanych za przedsiębiorców. Pierwszą kategorię, stanowiły podmioty zdefiniowane w art. 2 ust. 2 i 3 Prawa działalności gospodarczej, a równocześnie mające miejsce zamieszkania lub siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i będące podatnikiem, płatnikiem, następcą prawnym lub osobą trzecią odpowiadającą za zaległości podatkowe. Do drugiego rodzaju przedsiębiorców, ustawodawca zaliczył inne podmioty zobowiązane do uiszczenia należności, o których mowa w art. 6 ustawy. Natomiast art. 7 pkt 9 nieobowiązującej już ustawy z dnia 27 lipca 2002 r. Warunki dopuszczalności i nadzorowanie pomocy publicznej dla przedsiębiorców⁷⁹⁴ jako „przedsiębiorcę” wskazywał przedsiębiorcę w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej, a także spółkę cywilną. W konsekwencji, ponownie powstał pewien dualizm w statusie spółki cywilnej, albowiem określenie przedsiębiorcy definiowane ustawą Prawo działalności gospodarczej zostało rozszerzone. W takiej sytuacji spółka cywilna miała status przedsiębiorcy na gruncie ustawy o warunkach dopuszczalności i nadzorowaniu pomocy publicznej dla przedsiębiorców, a zgodnie z Prawem działalności gospodarczej takiego statusu nie posiadała. Omawiana niekonsekwencja ustawodawcy została usunięta⁷⁹⁵ w dniu 31 maja 2004 r.

Ostatecznie ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej jako nowa „konstytucja działalności gospodarczej”⁷⁹⁶, podtrzymała stanowisko, że spółka cywilna nie jest przedsiębiorcą⁷⁹⁷, bowiem zgodnie z literalnym brzmieniem art. 4 ust. 2 za przedsiębiorców uznaje się także współników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. Tendencja nie wyodrębniania spółki cywilnej została podtrzymana w kolejnej decyzji ustawodawcy, tj. uchyleniu z dniem 20 marca 2007 r. art. 479⁷ k.p.c. Jednym z założeń nowelizacyjnych było wyeliminowanie wątpliwości interpretacyjnych powstałych na gruncie stosowania przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych⁷⁹⁸. Uchylenie art. 479⁷ k.p.c. zlikwidowało szczególną zdolność sądową spółki cywilnej w postępowaniu przed sądem gospodarczym.

⁷⁹³ Dz. U. z 2002 r. Nr 155, poz. 1287 z późn. zm.;

⁷⁹⁴ Dz. U. z 2002 r. Nr 141, poz. 1177, uchylenie z dniem 31 maja 2004 r.;

⁷⁹⁵ Poprzez art. 71 ustawy z dnia 30 kwietnia 2004 r. – *Postępowanie w sprawach pomocy publicznej* (Dz. U. z 2004 r., Nr 123, poz. 1291);

⁷⁹⁶ S. Karoluk, *Pojęcie działalności gospodarczej. Uwagi na tle projektu ustawy o swobodzie działalności gospodarczej*, „RPr.” 2/2004, s. 6;

⁷⁹⁷ C. Kosikowski, *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej, Komentarz*, Warszawa 2005, s. 39;

⁷⁹⁸ Zob. opinia do ustawy o zmianie ustawy z dnia 27 października 2006 r. – *Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, druk senacki nr 267;

W kontekście ustaleń dotyczących statusu prawnego spółki cywilnej dodatkowego omówienia i analizy wymaga stanowisko zaprezentowane przez J. Lica. Autor swoje poglądy zaprezentował w publikacjach z 2006 r., czyli w czasie ujednoczenia tak normatywnego jak i doktrynalnego w zakresie sytuacji prawnej spółki cywilnej.

Analizując poglądy J. Lica na tle współczesnej regulacji spółki cywilnej i potrzeb obrotu prawno – gospodarczego, można przyznać im częściowo rację. Jednakże w zaproponowanym przez autora ujęciu jej konstrukcji niektóre tezy wymagają zakwestionowania. Można uznać, iż J. Lic pominął wykładnię celowościową przepisów istniejących oraz możliwość rozwiązania problemów poprzez rozsądną praktykę kontraktową. Należy się zgodzić z tezą, że instytucja spółki cywilnej dobrze przetrwała próbę czasu na tle przemian ogólnoustrojowych, w tym i gospodarczych. Nadal pozostaje atrakcyjną formą podejmowania działalności.

Zdaniem autora, wprowadzenie na mocy art. 26 § 4 k.s.h. obowiązku przekształcenia spółki cywilnej w spółkę jawną ograniczyło w obrocie znaczenie spółki cywilnej. W ramach postawionej przez autora tezy, należy stwierdzić, że spółka cywilna świadomie została uznana za najprostszy model spółki, z którego wynika określone zaangażowanie finansowe, osobowe i rozmiar podejmowanych działań.⁷⁹⁹ Spółki handlowe są natomiast formą właściwą do podejmowania działalności większych rozmiarów o wyższym ryzyku gospodarczym i określonym stopniu sformalizowania podejmowanych czynności. Do dnia 8 stycznia 2009 r. Kodeks spółek handlowych w art. 26 § 4 k.s.h. statuował obligatoryjne, po osiągnięciu określonego pułapu dochodów, przekształcenie spółki cywilnej w jawną. W zależności od przyjętych założeń interpretacyjnych ów obowiązek mógł być rozpatrywany jako swoiste „ułatwienie” dla dalszego prowadzenia narastającej działalności i zagwarantowanie pewności obrotu prawno – gospodarczego. Znowelizowany⁸⁰⁰ przepis art. 26 § 4 k.s.h. przewiduje instytucję dobrowolnego przekształcenia spółki cywilnej w spółkę jawną, a jednym z celów nowelizacji było poszerzenie przestrzeni wolności gospodarczej. W szerszej perspektywie postulat upodmiotowienia spółki cywilnej i porównywanie jej do spółki

⁷⁹⁹ K. Kruczałak, *Przedsiębiorstwo zarobkowe (gospodarstwo rolne) „w większym rozmiarze”, „PSP.”*, 1/1998, s. 5;

⁸⁰⁰ Zob. ustawa z dnia 23 października 2008 r. o zmianie ustawy – *Kodeks spółek handlowych* (Dz. U. z 2008 r, Nr 217, poz. 1381), obowiązująca od 8 stycznia 2009 r.;

jawnej doprowadziłyby do rzeczywistego zniekształcenia obu form działalności⁸⁰¹, a co za tym idzie, jaki byłby sens ustawodawczy i gospodarczy istnienia tożsamyh form prawnych.

J. Lic dowodzi, że brak uznania spółki cywilnej za podmiot prawny na gruncie prawa cywilnego wywołuje niespójność systemu prawnego, bo w prawie publicznym jest wielokrotnie traktowana jako podmiot prawa. Nie można przyznać racji także i tej tezie. Normatywny kształt spółki cywilnej konstruuje prawo cywilne, ono także rozstrzyga kwestie zdolności prawnej poszczególnych organizacji.⁸⁰² Z zapisu, że spółka może otrzymać wpis do urzędowego rejestru podmiotów gospodarczych i związany z nim numer statystyczny nie należy wysuwać tak daleko idących błędnych przekonań, podważających jedność rozwiązań prawa cywilnego. Już w tym miejscu można zaznaczyć, że konstruowana przez ustawy administracyjne „zdolność” wiąże się odpowiednio tylko z postępowaniem administracyjnym i kwestiami podatkowymi. Błędem wydaje się być konstruowanie „ogólnej zdolności prawnej w prawie publicznym” i przeciwstawianie jej prawu cywilnemu. Na tle statusu spółki cywilnej, określonego w art. 860 – 875 k.c., nazywanie jej „podmiotem prawa publicznego” nie znajduje normatywnego uzasadnienia.

W opinii J. Lica nie przyznanie spółce cywilnej podmiotowości prawnej pozostaje w sprzeczności z art. 20 Konstytucji określającym zasadę wolności gospodarczej i art. 22 Konstytucji stanowiącym o jej ograniczeniach. Także i tą tezę można uznać za nietrafną. W pierwszej kolejności należy ustalić elementy konstruujące zasadę wolności gospodarczej, a dalej motywy wprowadzania ograniczeń. Zgodnie z art. 20 Konstytucji społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej. Natomiast art. 22 stanowi, że ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny. Prawidłowe rozwiązanie zawiera ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 r. Już w art. 1 ustawa wskazuje na jej przedmiotowy zakres, związany z określeniem zasad korzystania z konstytucyjnej wolności działalności gospodarczej oraz jej ustawowych ograniczeń.⁸⁰³ Następnie w art. 6 ust. 1 mówi o zasadach

⁸⁰¹ A. Herbet, *Istota spółki cywilnej i jej miejsce w systemie prawa polskiego na tle porównawczym w Kodeks spółek handlowych po pięciu latach (dzieło zbiorowe)*, Wrocław 2006, s. 355;

⁸⁰² E. Łętowska, *Podstawy prawa cywilnego*, Warszawa 1995, s. 34;

podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej. „Podejmowanie działalności gospodarczej” to przede wszystkim uprawnienie do tego, aby w granicach określonych prawem oraz w trybie i formach właściwych dla danego rodzaju działalności gospodarczej podjąć działania prawne i faktyczne organizujące możliwość wykonywania tej działalności⁸⁰⁴. W ramach działań prawnych mieszczą się generalnie obowiązki związane z jej rejestracją, zatrudnieniem i ubezpieczeniem, niezbędne do rozpoczęcia wolnej działalności gospodarczej. Natomiast mówiąc o „wykonywaniu działalności gospodarczej” trzeba wskazać na dwa ważne elementy wolności gospodarczej: swobodę prawnej organizacji działalności gospodarczej i samodzielność w jej wykonywaniu. Przedsiębiorca ma więc swobodę dokonania wyboru formy organizacyjno – prawnej planowanej działalności, swobodę w ukształtowaniu systemu zarządzania przedsiębiorstwem, swobodę w dokonywaniu zmian strukturalnych. Pod pojęciem „samodzielności” z jednej strony należy rozumieć prawo do decydowania na własny rachunek, z drugiej odpowiedzialność za pojęte działania.⁸⁰⁵ Zatem wolność gospodarcza oznacza domniemanie swobody podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej.⁸⁰⁶ Ustawodawca w art. 20 Konstytucji nie mówi o tym, że każda organizacyjno-prawna forma podejmowania i prowadzenia działalności musi być związana z przyznaniem jej podmiotowości prawnej. Ustawodawca wyznacza ramy działalności, a ich wybór i uzupełnienie pozostawia przedsiębiorcy.

Ograniczenia wolności gospodarczej można ustanowić tylko w drodze ustawy (kryterium o wymiarze formalnym) i ze względu na ważny interes publiczny (kryterium o wymiarze materialnym). W opinii J. Lica brak jest wyraźnych przesłanek wynikających z ochrony ważnego interesu publicznego przemawiających za eliminacją spółek cywilnych z kręgu przedsiębiorców. W tym zakresie wydaje się, że autor nie do końca właściwie odczytał istotę wprowadzenia ograniczeń ustawowych. Interes publiczny ma charakter klauzuli generalnej i nie może być interpretowany ani dowolnie ani rozszerzająco.⁸⁰⁷ Ograniczenie swobody działalności gospodarczej związane jest z istnieniem nakazów prowadzenia działalności tylko we wskazanej ustawowo formie,

⁸⁰³ Zob. C. Kosikowski, *Teoretyczno prawne podstawy zachowań państwa wobec gospodarki w: Polskie publiczne prawo gospodarcze*, Warszawa 1999, s. 52-104;

⁸⁰⁴ C. Kosikowski, *Ustawa...*, op. cit., s. 42;

⁸⁰⁵ Ibidem;

⁸⁰⁶ K. Pawłowicz, *Wolność gospodarcza w: Prawo gospodarcze. Zagadnienia administracyjnoprawne*, pod red. M. Wierzbowskiego, M. Wyrzykowskiego, Warszawa 2003, s. 56;

⁸⁰⁷ J. Boć (w.), *Przesłanki rozwoju ingerencji administracji w: Prawo administracyjne*, pod. red. J. Bocia, Wrocław 2000, s. 22-24;

ograniczeniem wyboru formy spośród form wskazanych w ustawie, ograniczeniem i wymogami co do zmiany formy prowadzenia działalności. Zamiarem ustawodawcy jest zapewnienie bezpieczeństwa obrotu i dlatego wymaga, aby określone rodzaje działalności gospodarczej były prowadzone w określonej formie. Tytułem przykładu można wskazać na banki, zakłady ubezpieczeń czy spółdzielnie. Ograniczenia mają zatem swoje źródło w potrzebie stworzenia bariery uniemożliwiającej działalność bez odpowiedniej bazy kapitałowej i w kontekście bezpieczeństwa obrotu gospodarczego należy uznać je za uzasadnione.⁸⁰⁸

J. Lic podnosi także zarzut niezgodności statusu polskiej spółki cywilnej z prawem wspólnotowym. W opinii autora, Traktat Ustanawiający Wspólnotę Europejską w części regulującej prawa przedsiębiorczości wskazuje, że przez spółki rozumie się spółki prawa cywilnego lub handlowego (art. 48 akapit 2 TWE), a z tego wynika, że spółka cywilna uznawana jest za spółkę na równi ze spółkami handlowymi, a nie tylko za zobowiązanie cywilnoprawne. Naruszenie obejmuje także art. 43 Traktatu dotyczący swobody przedsiębiorczości, bowiem spółka cywilna założona na terytorium państwa członkowskiego, które uznaje jej podmiotowość, może w Polsce samodzielnie prowadzić działalność gospodarczą. Także i te wnioski należy uznać za nietrafne. Zgodnie z art. 43 akapit 2 TWE, z zastrzeżeniem postanowień rozdziału dotyczącego kapitału, swoboda przedsiębiorczości obejmuje podejmowanie i wykonywanie działalności prowadzonej na własny rachunek, jak również zakładanie i zarządzanie przedsiębiorstwami, a zwłaszcza spółkami w rozumieniu art. 48 akapit 2, na warunkach określonych przez ustawodawstwo państwa przyjmującego dla własnych obywateli. Natomiast w myśl art. 48 akapit 1 TWE na potrzeby stosowania postanowień niniejszego rozdziału spółki założone zgodnie z ustawodawstwem państwa członkowskiego i mające swoją statutową siedzibę, zarząd lub główne przedsiębiorstwo wewnątrz Wspólnoty są traktowane jak osoby fizyczne mające przynależność państwa członkowskiego. Z treści powyższych artykułów wynika, że celem swobody przedsiębiorczości jest zagwarantowanie swobody w wyborze miejsca prowadzenia działalności na terenie Unii. Samo już podejmowanie i wykonywanie działalności gospodarczej w ramach tej swobody następuje na zasadach określonych w ustawodawstwach krajowych.⁸⁰⁹ Prawodawca europejski wskazuje więc na prymat rozwiązań wewnątrz krajowych, co oznacza, że przy zakładaniu przedsiębiorstw

⁸⁰⁸ A. Wałaszek-Pyziół, *Swoboda działalności gospodarczej. Studium prawne*, Kraków 1994, s.40;

⁸⁰⁹ A. Cieśliński, *Wspólnotowe prawo gospodarcze*, Warszawa 2003, s. 206,

obowiązuje zasada traktowania narodowego.⁸¹⁰ Niniejsza argumentacja pozostaje zgodna z wyrokiem Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie *Daily Mail*⁸¹¹. Trybunał wskazał, iż w przeciwieństwie do osób fizycznych, spółki w rozumieniu art. 48 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, są tworem prawa i to obecnie - prawa poszczególnych państw członkowskich. Mogą więc one funkcjonować wyłącznie na mocy konkretnych krajowych porządków prawnych, które określają zarówno sposoby ich ustanowienia jak i działania.⁸¹² W przyjętym aspekcie, do momentu ustanowienia jednolitego katalogu spółek dla całego obszaru Unii Europejskiej, decydujące znaczenie będą miały uregulowania wewnątrz krajowe.

W opinii autora przyjęty normatywny model spółki cywilnej w Polsce eliminuje jej członkostwo w Europejskim Zgrupowaniu Interesów Gospodarczych oraz pozbawia uprawnienia do założenia spółki europejskiej. W tej kwestii należy w pierwszej kolejności ustalić istotę funkcjonowania Zgrupowania, a dalej przepisy normujące kształt tej instytucji na płaszczyźnie krajowej. Europejskie Zgrupowanie Interesów Gospodarczych jest pierwszą ponadnarodową formą zrzeszenia podmiotów prowadzących działalność gospodarczą lub zawodową pochodzących z różnych państw. Jego wyłącznym celem jest ułatwienie, rozwój i poprawa wyników działalności gospodarczej uczestników Zgrupowania. Członkostwo w Zgrupowaniu przysługuje osobom prawnym prawa publicznego lub prywatnego. W Zgrupowaniu mogą uczestniczyć także przedsiębiorcy będący osobami fizycznymi, jeżeli spełniają warunek prowadzenia na terenie Unii Europejskiej działalności w zakresie: przemysłu, handlu, rzemiosła, rolnictwa, wolnych zawodów bądź innych usług. Preambuła rozporządzenia z 1985 r. w sprawie Europejskiego Zgrupowania Interesów Gospodarczych wskazuje na pierwszeństwo prawa wewnątrz krajowego w unormowaniu kształtu tej instytucji. W Polsce aktem wykonawczym do tego rozporządzenia jest ustawa z dnia 4 marca 2005 r. o europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej⁸¹³, obowiązująca od 19 maja 2005 r., a także posiłkowo k.s.h. Do Europejskiego Zgrupowania Interesów Gospodarczych z siedzibą w Polsce zastosowanie mają przepisy dotyczące spółki jawnej. Zgodnie z ustawodawstwem polskim (art. 860 – 875 k.c.) spółkę cywilną współtworzą przedsiębiorcy. W tym więc zakresie wątpliwości

⁸¹⁰ J. Barcz (w.) *Swoboda przedsiębiorczości w: Prawo Unii Europejskiej. Prawo materialne i polityki*, pod. red. J. Barcza, Warszawa 2003, s. 79;

⁸¹¹ Sygn. akt C 81/87, „Zbiór Orzeczeń” z 1988 r., s. 5483;

⁸¹² A. Cieśliński, op. cit., s. 206;

⁸¹³ Dz. U. z 18 kwietnia 2005 r. Nr 62, poz. 551 z późn. zm.;

budzi, czy problem w ogóle dotyczy spółki cywilnej, czy też jej wspólników w przypadku, gdy wewnątrz krajowe ustawodawstwo odmawia osobowości spółce.⁸¹⁴ Tego problemu J. Lic wydaje się, że nie dostrzega.

Natomiast w kwestii braku uprawnienia polskiej spółki cywilnej do zakładania spółki europejskiej należy stwierdzić, że pomimo wieloletniej historii europejskiego prawa spółek, nie utworzono jednolitego ponadnarodowego typu spółki europejskiej, który umożliwiłby przedsiębiorstwom zrzeszać się w korporacje niezależnie od form oferowanych przez ustawodawstwa poszczególnych krajów członkowskich⁸¹⁵. Model spółki europejskiej podlega stopniowym przeobrażeniom i jej ostateczny kształt normatywny nie jest przesądzony. Przedmiotem rozważań jest także to, kto jest uprawniony do założenia spółki europejskiej. Wśród poglądów wyrażono opinię, że takie prawo przysługuje tylko osobom prawnym⁸¹⁶ bądź też, że jedynie spółkom kapitałowym⁸¹⁷. Zastanowić można się również nad potrzebą współdziałania spółek cywilnych w tworzeniu spółki europejskiej⁸¹⁸ mając na uwadze fakt, że forma spółki cywilnej przewidziana jest dla prowadzenia działalności w niewielkim rozmiarze.

⁸¹⁴ J. Napierała, *Europejskie prawo spółek*, Warszawa 2006, s. 12;

⁸¹⁵ K. Oplustil, *Europejska spółka prywatna – nowy typ spółki w prawie europejskim*, „PPH”, 3/2006, s. 9;

⁸¹⁶ M. Gładyszcz, *Fuzja transgraniczna spółek akcyjnych jako sposób utworzenia spółki europejskiej*, „RPr.”, 5/2005, s. 60;

⁸¹⁷ K. Niedzielska, *Europejska spółka akcyjna*, Warszawa 2005, s. 107;

⁸¹⁸ K. Oplustil, *Europejska spółka akcyjna. Teksty aktów prawnych z omówieniem*, Warszawa 2005, s. 62;

ROZDZIAŁ V

Umowa spółki cywilnej jako źródło powstania stosunku spółki cywilnej

§ 1.

Umowa, stosunek prawny i wykładnia umowy

1.1. Pojęcie umowy i stosunku prawnego

1. Decydujący wpływ na ukształtowanie klasycznej teorii umów w XVIII i XIX w. miał liberalny nurt prawa natury⁸¹⁹. Najbardziej prominentnymi i opiniotwórczymi przedstawicielami szkoły prawa natury byli Hugo Grocjusz i Samuel Pufendorf. Grocjusz wymienił cztery podstawowe zasady prawa natury: obowiązek nienaruszania cudzej własności, obowiązek wynagradzania szkód, obowiązek dotrzymywania umów (*pacta sunt servanda*) i obowiązek ponoszenia kary za popełnione przestępstwa.⁸²⁰ Jednym z osiągnięć działalności szkoły prawa natury był rozwój nowej nauki o suwerennej wolności człowieka, a następnie teorii o pierwotnych i niezbywalnych wolnościach człowieka. W nauce o suwerennej wolności człowieka punktem wyjścia było założenie, że nie tylko koniecznym, ale i wystarczającym elementem każdej umowy są akty woli jej uczestników. Natomiast teoria o pierwotnych i niepozbywalnych wolnościach człowieka zakładała, że jedynie sam podmiot jest zdolny mocą swej wolnej woli nałożyć na siebie jakiegokolwiek ograniczenia, a umowa służyła integracji społecznej i koordynacji działań ludzkich. Skutek związania stron umowy jest efektem ich swobodnie podjętej decyzji.

Liberalny nurt filozofii prawa natury stał się bazą dla cywilistycznej teorii autonomii woli i propagowanej przez nią zasady wolności kontraktowej. W rozwiniętej formie prowadziła ona do szeregu następujących tez:

- pełna swoboda podmiotów w przedmiocie zawarcia lub niezawarcia umowy,
- swoboda stron w kształtowaniu treści umowy; tylko od ich decyzji zależy zastosowanie ustawowego wzorca umowy nazwanej,
- wyłączność stron przy zmianie wykreowanej przez nie umowy,

⁸¹⁹ Z. Radwański, *Zobowiązania, część ogólna*...1998, op. cit., s. 109;

⁸²⁰ H. Olszewski, M. Zmierczak, op. cit., s. 126;

- skutki prawne wynikające z umowy określa rzeczywista wola stron, nawet wtedy, gdy nie odpowiadała ona oświadczeniu woli,
- ochrona wiarygodności kontrahenta przez władzę publiczną na takiej zasadzie jak gdyby chodziło o wykonanie postanowień ustawy,
- prawo wyboru przez strony ustawy w sytuacji konfliktu ustawodawstw, która znajdzie zastosowanie do rozstrzygnięcia spraw dotyczących stosunku prawnego ukształtowanego przez umowę,
- umowy nieformalne wywołują pełne skutki prawne⁸²¹.

Obecnie podkreśla się, że rolą umowy jest takie ukształtowanie stosunku prawnego, jakie najpełniej odpowiada woli jej stron, jednakże z upoważnienia i pod kontrolą prawa⁸²². Brak jest normatywnej, ogólnej definicji umowy. W literaturze przedmiotu formułowane są różne jej definicje. Powszechnie przyjmuje się, że umowa jest zgodnym oświadczeniem woli dwu lub kilku osób, wywołującym zamierzone skutki prawne.⁸²³ Stanowi ona źródło powstania określonego stosunku prawnego i wyznacza jego treść.⁸²⁴ Zgodnie z kompleksową definicją umowy jest ona skonstruowaną przez system prawny, doniosłą prawnie czynnością podmiotu prawa cywilnego, której treść określa przynajmniej w podstawowym zakresie konsekwencje tego zdarzenia prawnego. Konstytutywnym elementem umowy są zgodne oświadczenia woli co najmniej dwóch stron, tj. zachowania stron, którym odpowiednie reguły interpretacyjne pozwalają przypisać sens stanowienia konkretnej i indywidualnej normy prawnej. Oświadczeniom woli stron można przypisać przymiot zgodności wtedy, gdy taki ich sens jest pojmowany przez obydwie strony (konsens naturalny) albo przez jedną stronę i uznany za wiążący dla drugiej strony na podstawie reguł obiektywnych (konsens normatywny).⁸²⁵ Strony, po osiągnięciu konsensusu w zakresie istotnych postanowień umowy, mogą wyraźnie lub w sposób dorozumiany traktować zgodę na zawarcie umowy, a rozstrzygnięcie innych diskutowanych spraw pozostawić dalszym negocjacom.⁸²⁶ Umowę rozumianą jako rodzaj czynności prawnej należy odróżnić od stosunku prawnego. Umowa jest aktem inicjującym stosunek prawny i w koniecznym zakresie wyznacza jego treść.

⁸²¹ Z. Radwański, *Teoria umów*, Warszawa 1977, s. 9-11;

⁸²² Z. Radwański, *Zobowiązania, część ogólna*...1998, op. cit., s. 109;

⁸²³ A. Całus, *Prawo*..., op. cit., s. 239;

⁸²⁴ E. Łętowska (w.) *System Prawa*...t. 5, op. cit., s. 13;

⁸²⁵ A. Herbet, *Spółka*..., op. cit., s. 199 wraz z podaną tam literaturą;

⁸²⁶ S. Szer, *Prawo cywilne, część ogólna*, Warszawa 1967, s. 368;

Spółkę cywilną zawiązuje się poprzez zawarcie umowy. Sama koncepcja umowy spółki oparta jest na tożsamości celu umowy z punktu widzenia wszystkich zawierających ją osób. W tej relacji nie może być mowy o antagonistycznych interesach stron.⁸²⁷

2. Natomiast, stosunek prawny definiowany jest zazwyczaj jako rodzaj zależności i powiązań wyznaczonych przez normę prawną pomiędzy co najmniej dwoma podmiotami prawa. Jest to społeczny stosunek tetyczny (stanowiony), czyli taka relacja między co najmniej dwiema osobami, w której zachowania jednej strony wywołują reakcję innej strony i podlegają kontroli norm prawnych. Od innych stosunków społecznych różni go fakt, iż jego elementy składowe, powstanie, zmiana i ustanie są związane z treścią norm prawa obowiązującego.⁸²⁸ Stosunkiem cywilnoprawnym jest taki stosunek prawny, który został określony przez dyspozycję normy prawa cywilnego.⁸²⁹

Stosunek prawny wyznaczają:

- strony stosunku prawnego (podmioty prawa),
- prawa i obowiązki podmiotów tego stosunku stanowiące jego treść,
- przedmiot stosunku prawnego, czyli zachowanie podmiotów tego stosunku.⁸³⁰

Stronami stosunku są osoby czy organizacje będące jednocześnie adresatami tych norm prawnych, które regulują oznaczony stosunek. Mogą być nimi tylko podmioty wykreowane przez prawo, czyli podmioty prawa. Treść stosunku prawnego wyznacza norma prawna, tj. norma postępowania wyrażona w określony sposób, która według reguł znaczeniowych danego języka ma spełniać funkcję sugestywną co do postępowania, czyli kierować wolą zachowań określonych w niej podmiotów⁸³¹. Norma postępowania zawiera więc wskazanie kto - kiedy - co czynić powinien.⁸³² Zespół uprawnień składających się na treść stosunku prawnego określa się mianem prawa podmiotowego. Pomimo braku powszechnej, generalnej definicji prawa podmiotowego, w teorii prawa jest ono rozumiane jako złożone sytuacje prawne wyznaczone jakimś podmiotom przez obowiązujące normy prawne ze względu na uznane przez

⁸²⁷ S. Grzybowski, *Spółka prawa cywilnego a konstrukcja umowy jako źródła zobowiązań*, „RPEiS”, 3/1968, s. 76;

⁸²⁸ B. Cwierz-Matysiak, *Wprowadzenie do prawa*, Wrocław 1999, s. 77-78;

⁸²⁹ A. Wolter, *Prawo cywilne, zarys części ogólnej*, Warszawa 1977, s. 111 i nast.;

⁸³⁰ B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo cywilne, część ogólna*, Poznań 2007, s. 68-69;

⁸³¹ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 156;

⁸³² A. Redelbach, *Wstęp...*, op. cit., s. 110;

prawodawcę społecznie uzasadnione interesy tych osób.⁸³³ Na gruncie prawa cywilnego bliższe objaśnienie prawa podmiotowego nadal budzi kontrowersje.⁸³⁴ Przy czym dodatkowo wskazuje się, że prawo podmiotowe jest zawsze elementem treści stosunku cywilnoprawnego, a jego korelatem są pewne obowiązki innego lub innych podmiotów. Zasadniczo uprawnionemu przysługuje kompetencja do żądania, aby organ państwowy dysponujący przymusem doprowadził do zrealizowania sprzężonych z prawem podmiotowym obowiązków.⁸³⁵ Treść stosunku cywilnoprawnego wyznacza tak treść oświadczeń woli stron jak i przepisy ustawy, zasady współżycia społecznego i ustalone zwyczaje. Przedmiotem stosunku prawnego jest natomiast to, do czego jedna strona jest uprawniona a druga zobowiązana.

Stosunki prawne powstające na mocy określonych faktów prawnych są różnorodne i można je dzielić ze względu na: metodę regulacji, rodzaj relacji zachodzących pomiędzy ich podmiotami, stopień „aktualizacji” i liczbę podmiotów.⁸³⁶

Z uwagi na metodę regulacji prawnych wyróżnia się stosunki publicznoprawne oraz stosunki prywatnoprawne. Stosunki publicznoprawne charakteryzuje relacja organ władzy publicznej – inny podmiot (osoba fizyczna, osoba prawna, jednostka organizacyjna), przy czym organ władzy znajduje się w pozycji nadrzędnej wobec drugiej strony, która jest prawnie mu podporządkowana. Stronami stosunków prywatnych są osoby fizyczne i osoby prawne, a ich wzajemna pozycja jest formalnie równa.

Z uwagi na rodzaj relacji zachodzących pomiędzy podmiotami wyróżnia się stosunki zobowiązaniowe i podległości kompetencyjnej. Stosunek prawny typu zobowiązaniowego powstaje ze względu na normę prawną, wyznaczającą jej adresatom obowiązek podjęcia zachowania zwróconego ku sprawom drugiego podmiotu. Stosunek prawny podległości kompetencyjnej zawiązuje się ze względu na jakąś normę kompetencyjną, która wyznacza jej adresatowi obowiązek zrealizowania określonego zachowania, gdy podmiot uzyskujący kompetencję uczyni z niej użytek i dokona odpowiedniej czynności konwencjonalnej, do której został upoważniony.

Z uwagi na „stopień aktualizacji” (określenie co do tożsamości podmiotów stosunku prawnego) wyróżnia się stosunki dwustronnie zindywidualizowane i jednostronnie zindywidualizowane. Stosunki dwustronnie (wielostronnie)

⁸³³ S. Wronkowska, *Analiza pojęcia prawa podmiotowego*, Poznań 1973, s. 98-99;

⁸³⁴ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...* 2002, op. cit., s. 86-88;

⁸³⁵ Ibidem;

⁸³⁶ B. Ćwierz-Matysiak, op. cit., s. 78-80;

zindywidualizowane to te, których podmioty określone są co do tożsamości. W stosunkach jednostronnie zindywidualizowanych tylko jedna strona jest określona co do tożsamości, zaś inne podmioty nie są aktualnie zindywidualizowane.

Ze względu na liczbę uczestników stosunku prawnego wyróżnia się stosunki dwu i wielostronne. W stosunkach dwustronnych uczestniczą dwa podmioty przewidziane przez normy prawne. Liczba stron stosunków prawnych wielostronnych jest nieograniczona.

O kwalifikacji danego stosunku do kategorii stosunków cywilnoprawnych generalnie decyduje charakterystyczna dla prawa prywatnego metoda cywilistyczna. Wyróżnia ją równorzędność podmiotów stosunku prawnego i brak bezpośredniego przymusu ze strony organów państwa, a określenie kształtu stosunku cywilnoprawnego zostało z reguły pozostawione samym stronom.⁸³⁷ Do podstawowych typów stosunków cywilnoprawnych zalicza się: stosunki zobowiązaniowe, stosunki prawno - rzeczowe i stosunki korporacyjne.⁸³⁸

Stosunek prawny spółki danego typu zawiązuje się poprzez zawarcie między stronami umowy spółki.⁸³⁹ W świetle poczynionych ustaleń i treści art. 860 k.c., spółka cywilna to stosunek prawny pomiędzy wspólnikami powstający z umowy, której strony na mocy konsensusu w zakresie jej zawarcia przyjmują zobowiązanie do wspólnego i oznaczonego działania na rzecz ustalonego celu gospodarczego, a w szczególności poprzez wniesienie wkładów. Na gruncie ustawowej definicji umowy spółki, każdą spółkę cywilną można uznać za stosunek prawny oparty na umowie, który zawiązują jej wspólnicy. W zaproponowanym ujęciu, do elementarnych składników stosunku spółki należą: obowiązek świadczenia (obowiązek działania) – określonych stron – zmierzający do zrealizowania wspólnego celu.

1.2. Wykładnia umowy

Stosownie do treści art. 65 § 2 k.c., w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu. Formuła „zgodnego zamiaru stron” wywodzi się z tradycji rzymskiej. Zgodę stron określano jako *consensus* albo *conventio*. W opinii prawników rzymskich zgodne

⁸³⁷ K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny...* t. 1, op. cit., s. 26;

⁸³⁸ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 164-170;

⁸³⁹ A. Szajkowski, M. Tarska (w.) *Kodeks spółek...* t. I, s. 63;

oświadczenie woli podmiotów powinno być skierowane na osiągnięcie wspólnego celu. Zgodnie przypisywano znaczenie ogólne i odnosiła się do wszystkiego, do czego zgadzały się podmioty kontraktujące.⁸⁴⁰

Obecnie na tle art. 65 § 2 k.c. wyodrębnia się w doktrynie trzy reguły wykładni⁸⁴¹:

- przedmiotem badania powinien być wspólny zamiar stron, nawet wówczas, gdy odbiegałoby to od dosłownego (literalnego) brzmienia słów,
- jeżeli stwierdzono, że jedna ze stron umowy zamierzała jej nadać określony sens, a druga strona umowy w chwili jej zawierania była tego świadoma, umowę należy odczytywać zgodnie z intencją pierwszej strony,
- w sytuacji, gdy nie jest możliwe ustalenie wspólnej intencji stron, względy słuszności nakazują interpretować ją zgodnie z sensem ustalonym w tych samych okolicznościach według opinii „typowej” osoby trzeciej⁸⁴².

W procesie ustalenia właściwej interpretacji sądy posługują się dyrektywami wykładni określonymi zarówno poprzez doktrynę jak i przepisy prawne. Prawo polskie za podstawę porządkującą system dyrektyw wykładni uznaje dwie wartości: wolę (intencję) osoby dokonującej czynności prawnej i zaufanie, jakie budzi złożone oświadczenie u innych osób.⁸⁴³ Stosownie do tych wartości w doktrynie wyróżnia się subiektywną metodę wykładni, respektującą wolę osoby składającej oświadczenie woli i obiektywną metodę wykładni nakazującą uwzględniać punkt widzenia akceptowany przez adresata danego oświadczenia. Metodą wykładni uwzględniającą oba wskazane kryteria jest metoda kombinowana (subiektywistyczno – obiektywizująca).⁸⁴⁴ Jest ona preferowana tak przez współczesną cywilistykę, jak i orzecznictwo⁸⁴⁵. Metoda kombinowana zakłada, iż po pierwsze, przedmiotem badania jest taki sens oświadczenia, co do którego istnieje zgoda stron, a w sytuacji, gdy znaczenie przypisywane oświadczeniu woli przez każdą ze stron jest inne, wówczas zastosowanie znajduje metoda wykładni obiektywnej zorientowana na ochronę zaufania tej strony,

⁸⁴⁰ W. Rozwadowski, op. cit., s. 164, 255;

⁸⁴¹ M. Romanowski, *Ogólne reguły wykładni kontraktów świetle zasad europejskiego prawa kontraktów a reguły wykładni umów w prawie polskim*, „PPH”, 8/2004, s. 11 i nast.;

⁸⁴² Z. Radwański, *Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom*, Warszawa 1992, s. 85 i nast.;

⁸⁴³ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...* 2002, op. cit., s. 226-228;

⁸⁴⁴ Z. Radwański, *Wykładnia...*, op. cit., s. 58 i nast.;

⁸⁴⁵ Zob. np. wyrok SN z 15 grudnia 2006 r., III CSK 349/06, „MPPr.”, 3/2007, s. 117;

która w efekcie starannych zabiegów interpretacyjnych powołuje się na jego określone znaczenie.⁸⁴⁶

W konsekwencji rozwiązania przyjęte przez orzecznictwo wskazują, że:

- przepis art. 65 § 2 k.c. reguluje sposób wykładni oświadczeń woli stron umowy w sposób odmienny niż ma to miejsce przy interpretacji tekstu prawnego; w umowach należy przede wszystkim badać zamiar stron i cel umowy, a dopiero w dalszej kolejności ma znaczenie dosłowne jej brzmienie⁸⁴⁷,
- przez „zgodny zamiar stron” należy rozumieć wspólne uzgodnienie istotnych dla danego typu czynności prawnej postanowień, czy to w samej umowie czy poza nią, natomiast jeżeli strony pozostawały poprzednio w takich samych stosunkach prawnych, należy brać pod uwagę znaczenie jakie nadawały niejasnym postanowieniom umowy w przeszłości⁸⁴⁸,
- uwzględnienie zgodnego zamiaru stron oznacza objęcie analizą wszystkich postanowień umowy, a nie tylko jednego z nich⁸⁴⁹,
- za wiążące uznaje się zatem takie rozumienie oświadczenia woli, które jest wynikiem starannych zabiegów interpretacyjnych adresata⁸⁵⁰.

§ 2.

Kwalifikacja prawna umowy spółki cywilnej

2.1. Uwagi ogólne

Umowa spółki cywilnej kwalifikowana⁸⁵¹ jest zasadniczo jako czynność prawna:

- nazwana,
- wielostronna,
- zawierana między żyjącymi (*inter vivos*),
- konsensualna,
- zobowiązująca i odpłatna,
- przysparzająca i kauzalna,

⁸⁴⁶ M. Romanowski (w.) *System Prawa...* t. 16, op. cit., s. 142-143;

⁸⁴⁷ Zob. wyrok SN z dnia 8 czerwca 1999 r., II CKN 379/98, „OSNC”, 1/2000, poz. 10;

⁸⁴⁸ Zob. wyrok SN z dnia 4 lipca 1975 r., III CRN 160/75, „OSPİKA”, 1/1977, poz. 6;

⁸⁴⁹ Zob. wyrok SN z dnia 26 sierpnia 1994 r., I CRN 94/100, niepublikowane;

⁸⁵⁰ Zob. np. uchwała SN z 29 czerwca 1995 r., III CZP 66/95, „OSNC”, 12/1995;

⁸⁵¹ S. Grzybowski (w.) *System prawa...* t. I, op. cit., s. 485 i nast.;

- o charakterze trwałym (ciągłym).

Za niesporne⁸⁵² cechy umowy spółki cywilnej doktryna uznaje jej zobowiązaniowy charakter, konsensualność i ciągłość oraz zaliczenie jej do grona umów nazwanych. Pozostałe cechy są przedmiotem teoretycznej polemiki.

a. Umowa spółki jako kontrakt nazwany

Umowa jest umową nazwaną, jeżeli została wyróżniona na podstawie obowiązujących norm prawnych. Mając na względzie określone potrzeby obrotu gospodarczego, ustawodawca konstruuje pewne wzorce, w których: podmioty, treść świadczenia, w tym i jego przedmiot, oraz relacje świadczeń do siebie – przybierają swoistą postać. Wyznaczają one oznaczony rodzaj umowy spełniający pewną typową funkcję społeczną.⁸⁵³ Ustawodawca definiując umowę spółki cywilnej w przepisach tytułu XXXI księgi III Kodeksu cywilnego zakwalifikował ją tym samym do umów nazwanych.⁸⁵⁴ Poprzez normy bezwzględnie obowiązujące wskazał na obligatoryjne elementy i zasadnicze cechy tworzonego na tej podstawie stosunku.

b. Umowa spółki jako czynność prawna wielostronna

Umowa spółki jest wielostronną czynnością podmiotów zobowiązujących się do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego.⁸⁵⁵ Dla kwalifikacji tej jest obojętne, czy dany stosunek został wykreowany przez dwie lub więcej osób. Czy umowa jest dwu-, czy wielostronna decyduje sama jest konstrukcja, a nie ile uczestniczy w niej podmiotów. W umowie najmu - typowej umowie dwustronnej – stronami są najemca i wynajmujący i nie ma umownej możliwości przypisania tej umowie kolejnej strony, np. „odnajmującego”, a do spółki cywilnej mogą przystępować nowe osoby i te nowe osoby nabywają status nowych stron tej umowy, uzyskują status współnika z pełnią wynikających z tego statusu praw. Pięciu najemców to jedna strona, pięciu współników to pięć stron. Każdego ze współników obciąża także obowiązek świadczenia, w tym ujęciu polegający na określonym działaniu zmierzającym do osiągnięcia założonego,

⁸⁵² T. Mróz, *Niektóre problemy teoretycznej konstrukcji umowy spółki cywilnej i jawnej*, „SP”, 3-4/1986, s. 203 i nast.; J. Krauss (w.) *Prawo handlowe*, pod red. A. Okolskiego, Warszawa 1999, s.42;

⁸⁵³ Z. Radwański, *Teoria...*, op. cit., s. 209-211;

⁸⁵⁴ B. Gawlik, *Pojęcie umowy nienazwanej*, „Studia Cywilistyczne”, 1971, Tom XVIII, s.13;

⁸⁵⁵ Z. Radwański, J. Panowicz – Lipska, *Zobowiązania, część szczegółowa...*2010, op. cit., s. 329;

wspólnego celu, a więc celu każdej ze stron. Dla zawarcia umowy spółki cywilnej obligatoryjne jest współdziałanie co najmniej dwóch stron. Nie może istnieć jednoosobowa spółka cywilna. W sytuacji śmierci jednego ze wspólników w spółce dwuosobowej i braku woli wstąpienia na jego miejsce spadkobierców, spółka taka ulega rozwiązaniu. To stanowisko podziela także orzecznictwo, np. Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 11 października 1994 r.⁸⁵⁶ ustalił, iż wycofanie się wspólnika ze spółki dwuosobowej czyni niemożliwym jej dalszy byt, a organ ewidencyjny zobowiązany jest do wykreślenia wpisu.

W czasie obowiązywania Kodeksu zobowiązań wyrażono pogląd⁸⁵⁷, że nawet przy wielości wspólników można uznać umowę spółki cywilnej za czynność prawną dwustronną, przy czym sama umowa jest raczej umową wzajemną. Z konstrukcji umowy spółki jako aktu wyłącznie dwustronnego w zasadzie wypływałby wniosek, iż każdą umowę można sprowadzić do dwóch stron, bo i w spółce np. pięcioosobowej jedną stroną byłby każdy wspólnik z osobna, a drugą wszyscy pozostali wspólnicy.⁸⁵⁸ Trudno uzasadnić również pogląd zakładający, że umowa spółki jest umową dwustronną tyle, że inną z punktu widzenia każdego ze wspólników. Przyjęcie takiego stanowiska skutkowałoby koniecznością zawierania wielu umów dwustronnych - przy czym faktycznie umowa spółki jest tylko jedna. Brak jest uzasadnienia normatywnego dla grupowania pozostałych wspólników w określoną całość różną od poszczególnego wspólnika.⁸⁵⁹

Rolą stosunków dwustronnych jest organizowanie wymiany dóbr lub usług między stronami, co generalnie zakłada realizację odrębnych interesów każdej z nich. Natomiast istota stosunków wielostronnych polega zasadniczo na organizowaniu względnie trwałego współdziałania stron dla realizacji wspólnego celu. W ich naturze nie leży ograniczanie liczby stron. W braku określonych względów szczególnych, umowy kreujące takie stosunki może zawierać nieograniczona liczba stron. Przystępować mogą do nich również nowe strony.⁸⁶⁰ Na tle przyjętych założeń konstrukcyjnych, na mocy umowy spółki powstaje więc stosunek prawny wielostronny, a każdy jego podmiot względem innego podmiotu ma tożsamą pozycję prawną. Ta

⁸⁵⁶ Wyrok NSA z dnia 11 października 1994 r., II SA 826/93, „OSN”, 6/1996, poz. 105 z glosą W. Kubali;

⁸⁵⁷ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...* 1948, op. cit., s. 588;

⁸⁵⁸ K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny...* t. II, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 547-548;

⁸⁵⁹ S. Grzybowski (w.) *System prawa...* t. III, op. cit., s. 803;

⁸⁶⁰ Z. Radwański (w.) *System Prawa Prywatnego*, Tom 2, *Prawo cywilne – część ogólna z Suplementem*, pod red. Z. Radwańskiego, Warszawa 2008, s. 178-179;

tożsamość polega na tym, iż jest on tak dłużnikiem, jak i wierzycielem w zakresie oznaczonych świadczeń.

c. Umowa spółki jako czynność prawna inter vivos

Kryterium podziału na czynności *inter vivos* i *mortis causa*, jest to kiedy mają nastąpić skutki czynności prawnej. Czynności prawne między żyjącymi – *inter vivos* – to wszystkie te, których skutki prawne powstają już w chwili ich dokonania⁸⁶¹, za życia podejmujących określone działalnje. W umowie spółki cywilnej można postanowić o ewentualnym wstąpieniu w miejsce zmarłego wspólnika jego spadkobierców (872 k.c.). Charakterowi *inter vivos* umowy nie przeczy także zapis o możliwości rozwiązania spółki w razie śmierci wspólnika.⁸⁶²

d. Umowa spółki jako czynność prawna konsensualna

Umowa spółki cywilnej powstaje zawsze na mocy konsensu grona wspólników zadeklarowanych na osiągnięcie wspólnego celu gospodarczego. Stanowi więc ona sumę zgodnych oświadczeń woli stron.⁸⁶³ Dla osiągnięcia skutku dokonywanej czynności w tym przypadku nie mają zastosowania inne okoliczności, np. wpis do odpowiedniego rejestru, albowiem umowa spółki nie jest umową rejestrowaną. Każdy ze wspólników zobowiązuje się do określonego świadczenia na rzecz zakładanej działalności, a pozostali wspólnicy zobowiązanie to przyjmują.

e. Umowa spółki jako czynność prawna zobowiązująca

Zobowiązanie jest rodzajem stosunku cywilnoprawnego o swoistych cechach wskazanych w odpowiednich regulacjach prawa zobowiązań. Do elementów konstruujących dany stosunek powszechnie zalicza się: podmioty, ich prawa i obowiązki składające się na treść stosunku i jego przedmiot.⁸⁶⁴ Obligacyjny charakter umowy spółki cywilnej jest konsekwencją normatywnego modelu spółki cywilnej. Z definicji umowy spółki wynika, że wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia

⁸⁶¹ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...* 2002 r., op. cit., s. 204;

⁸⁶² A. Herbet (w.) *System Prawa...* t. 16, op. cit., s. 519;

⁸⁶³ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 265;

⁸⁶⁴ Z. Radwański, *Zobowiązania, część ogólna...* 1998, op. cit., s. 11;

wspólnego celu gospodarczego przez działalnie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów. Zobowiązanie do działania na rzecz jednakowego celu jest elementem odróżniającym umowę spółki od innych umów zobowiązujących.⁸⁶⁵ Zatem spółka cywilna jest wielostronnym stosunkiem zobowiązaniowym, w którym w stosunku do tego samego świadczenia każdy z podmiotów uczestniczących może występować w charakterze strony zobowiązania⁸⁶⁶.

f. Umowa spółki cywilnej jako czynność prawna odpłatna

Umowę spółki można zaliczyć także do czynności prawnych odpłatnych, albowiem na ich podstawie strony stosunku mają uzyskać pewną korzyść majątkową. Cel gospodarczy jest efektem zespołu działań prowadzących do korzyści majątkowej. Nie jest konieczne, aby korzyść ta miała postać zysku, może nią być np. zaoszczędzenie na kosztach, czy ułatwienie osiągnięcia osobistych celów każdego wspólnika. Zdaniem doktryny⁸⁶⁷, podział umów na odpłatne i darmowe należy oprzeć na tym, czy zgodnie z wolą stron z umowy ma wynikać korzyść jednostronna czy też dwustronna. Umowa spółki skutkuje uzyskaniem korzyści majątkowej przez wszystkich wspólników, zatem jej odpłatny charakter nie powinien budzić wątpliwości.

g. Umowa spółki jako czynność prawna przysparzająca i kauzalna

Umowa spółki zaliczana jest do czynności prawnych przysparzających.⁸⁶⁸ Z definicji czynności prawnej przysparzającej wynika, że realizuje ona dla kogoś innego korzystną zmianę majątkową. W przypadku spółki cywilnej uzasadniona jest w tej kwestii uwaga na tle wspólnego majątku wspólników. Z treści umowy wynika zobowiązanie stron do określonych świadczeń w tym do wniesienia wkładu. Zasilają one w swojej istocie gromadzony wspólny majątek, a nie skonkretyzowaną osobę. Z drugiej strony, zawarcie umowy spółki dla uzyskania określonych oszczędności w istocie ma na celu także pozytywną zmianę majątkową.

⁸⁶⁵ S. Włodyka, *Prawo umów w obrocie gospodarczym*, Kraków 1993, s. 80;

⁸⁶⁶ M. Safijan (w.) *Kodeks cywilny...*t. 1, op. cit., pod. red. K. Pietrzykowskiego, s. 745;

⁸⁶⁷ F. Zoll, *Zobowiązania w zarysie*, Warszawa 1948, s. 75; za tym stanowiskiem też A. Ohanowicz, *Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część ogólna*, Warszawa – Poznań 1965, s. 123;

⁸⁶⁸ W. Czachórski, *Czynności prawne przyczynowe i oderwane w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 1952, s. 19 i nast.;

W ramach czynności prawnych przysparzających wyróżnia się czynności prawne kauzalne i abstrakcyjne. Kwalifikacja umowy spółki jako kauzalnej wiąże się z wykazaniem przyczynowości rozporządzeń dokonywanych przez współnika. Do czynności kauzalnych należą takie czynności, które system prawny konstruuje w ten sposób, że ich ważność uzależnia od istnienia prawidłowej kauzy. Kauza ma na celu wyjaśnić, dlaczego ktoś dokonuje przysporzenia i w tym sensie jest ona wyobrażonym celem, który stanowi motyw sprawczy osoby dokonującej przysporzenia.⁸⁶⁹ Na gruncie umowy spółki można zatem wyodrębnić element kauzy dla rozporządzenia dokonywanego przez współnika, w tym szczególnie tytułem wkładu.⁸⁷⁰

h. Umowa spółki jako czynność prawna o charakterze trwałym

Umowa spółki cywilnej kreuje stosunek zobowiązaniowy o charakterze trwałym (ciągłym),⁸⁷¹ niezależnie od tego, czy została ona zawarta na czas oznaczony czy nieoznaczony. W sytuacji zawarcia spółki na czas oznaczony, po upływie terminu, na jaki została zawarta, może być ona za zgodą współników przedłużona na czas nieoznaczony (art. 873 k.c.). Cechę trwałości zachowuje także wtedy, gdy zostaje zawiązana tylko dla przeprowadzenia jednej określonej transakcji. Jak słusznie podkreśla doktryna, wszelkie stosunki prawne, w których chociażby po jednej stronie występuje zobowiązanie do świadczenia ciągłego, należą do zobowiązań o charakterze trwałym.⁸⁷²

Z trwałym charakterem stosunku spółki ściśle związana jest zasada niezmienności składu osobowego, której fundamenty tworzą wzajemne zaufanie i współdziałanie współników. Trwałego charakteru spółki nie zmienia także dopuszczalność wypowiedzenia uczestnictwa w spółce. Samo „wypowiedzenie” należy rozumieć, jako zdarzenie prawne przystosowane do wyznaczenia kresu zobowiązań trwałych, albowiem współnik może wystąpić ze spółki za wypowiedzeniem, wtedy gdy spółkę zawarto na czas nieoznaczony (art. 869 § 1 k.c.). Wystąpienie ze spółki zawiązanej na czas ograniczony może nastąpić tylko z ważnych powodów, ale nie obowiązuje wówczas termin do dokonania wypowiedzenia. Prawa do wypowiedzenia w

⁸⁶⁹ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...*2002, op. cit., s. 208;

⁸⁷⁰ A. Herbet (w.) *System Prawa...*t. 16, op. cit., s. 526;

⁸⁷¹ Z. Radwański, *Uwagi o zobowiązaniach trwałych (ciągłych) na tle kodeksu cywilnego*, „*Studia Cywilistyczne*”, 1969, Tom XIII – XIV, s. 251 i nast.;

⁸⁷² *Ibidem*, s. 251-255;

niniejszej sytuacji nie można wspólnika pozbawić (art. 869 § 2 k.c.). Nie jest dopuszczalne przeniesienie udziału wspólnika w spółce na inną osobę (art. 863 k.c.). Przyjęcie nowego wspólnika do spółki może nastąpić tylko za zgodą pozostałych wspólników i poprzez zmianę umowy spółki. To stanowisko potwierdził Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 21 listopada 1995 r.⁸⁷³. W opinii Sądu, dopuszczalne jest wstąpienie do spółki cywilnej nowego wspólnika i przejęcie przez niego dotychczasowych zobowiązań oraz uprawnień za zgodą pozostałych wspólników, w tym i jednocześnie ustępujących ze spółki. Poprzez przepis art. 872 k.c., ustawodawca przewidział możliwość wejścia spadkobierców na miejsce zmarłego wspólnika, jednakże sam „udział” zmarłego nie podlega dziedziczeniu. Wystąpienie wspólnika ze spółki związanej przez dwa podmioty powoduje, że stosunek ten przestaje istnieć. Obowiązująca regulacja nie przewiduje przekształcenia spółki cywilnej w podmiot jednoosobowy.⁸⁷⁴ Dla spółek okolicznościowych, zawartych *ad hoc*, dla przeprowadzenia np. jednostkowej transakcji gospodarczej, bez cech chociażby przejściowej trwałości, przepisy o spółce mogą znaleźć w razie potrzeby tylko odpowiednie zastosowanie.⁸⁷⁵

2.2. Problem wzajemnego charakteru umowy spółki cywilnej

Wzajemny charakter umowy spółki cywilnej jest przedmiotem długoletniego sporu w doktrynie. Niejednoznaczność kwalifikacyjna umowy spółki jest związana z możliwością różnej interpretacji pojęcia umowy wzajemnej. Otwartą dyskusję w tym przedmiocie prowadzono już na gruncie Kodeksu zobowiązań. Kwalifikacja umowy jako wzajemnej następowała wówczas, gdy obie strony zobowiązały się wzajemnie tak, że jedno świadczenie miało być odpowiednikiem drugiego (art. 51 k.z.). Świadczenia, które należały się obu stronom z umów wzajemnych miały być spełnione jednocześnie, o ile nic innego nie wynikało z umowy lub natury zobowiązań. Każda ze stron mogła się wstrzymać ze swoim świadczeniem do czasu spełnienia świadczenia przez drugą ze stron (art. 215 § 1 i 2 k.z.). Na tle cech umowy wzajemnej wskazanych przez Kodeks

⁸⁷³ Uchwała SN z dnia 21 listopada 1995 r., III CZP 160/95, „OSNC”, 3/1996, poz. 33;

⁸⁷⁴ Zob. wyrok NSA z dnia 9 kwietnia 1991 r., SA/Wr 48/91, „ONSA”, 3-4/1991, poz. 56; także wyrok NSA z dnia 10 października 1994 r., II SA 826/93, „OSP”, 6/1996, poz. 105 z glosą W. Kubali;

⁸⁷⁵ B. Łubkowski (w.) *Kodeks cywilny, Komentarz*, Tom III, księga 3, *Zobowiązania*, pod. red. Z. Resicha, Warszawa 1972, s. 860;

zobowiązań doktryna międzywojenna⁸⁷⁶ definiowała umowę wzajemną jako umowę, w której nie tylko każda ze stron zobowiązywała się do świadczenia, lecz zarazem uznawała świadczenie drugiej strony za odpowiednik (ekwiwalent) swojego świadczenia.

R. Longchamps de Berier dowodził, że umowie spółki cywilnej można raczej przyznać cechę wzajemności, gdyż jakkolwiek świadczenia poszczególnych wspólników mają służyć do osiągnięcia wspólnego celu, a nie do wymiany jednego świadczenia za inne, to jednak każdy wspólnik zobowiązuje się do współdziałania, bo inni zobowiązali się do tego samego i o tyle ich świadczenia są odpowiednikami: prawo domagania się współdziałania od innych wyrównuje pozycję powstającą w stanie biernym majątku każdego wspólnika przez jego zobowiązanie się⁸⁷⁷. Strony związanej przez spółkę stosunku prawnego nie wykonują swoich zobowiązań jedna wobec drugiej, lecz działają razem obok siebie i przez to wspólne działanie wykonują swe zobowiązania, a zarazem uzyskują zaspokojenie poprzez osiągnięcie wspólnego celu. R. Longchamps de Berier nie zajął zatem jednoznacznego stanowiska. W uzasadnieniu do art. 51 k.z., normującego umowy wzajemne, pisał, że do umów wzajemnych należą: sprzedaż, zamiana, najem, dzierżawa, umowa o pracę, o dzieło. Służą one wymianie dóbr i usług, a istnienie wzajemnych świadczeń stanowi istotę umowy, tj. określenie świadczenia jednej i drugiej strony należy do jej *esentiale negotii* i musi być zawarte w umowie, chyba że prawo samo domniemywa się pewnej woli w tym kierunku⁸⁷⁸. Do tego katalogu nie została zaliczona umowa spółki cywilnej. W tym kontekście, uzasadnienie znajduje twierdzenie, że autor nie do końca był pewien, czy właściwe i zasadne byłoby stosowanie do umowy spółki wszystkich przepisów o wykonywaniu i skutkach niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych. Współcześnie z podjętego przez autora wątku wyprowadzane są argumenty o braku wzajemnego charakteru umowy spółki cywilnej.⁸⁷⁹

Natomiast L. Domański argumentował, że na podstawie zapisów Kodeksu zobowiązań umowa spółki cywilnej nie jest umową wzajemną dla poszczególnych wspólników w stosunkach między sobą, lecz raczej ma charakter wzajemny w

⁸⁷⁶ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 134-135;

⁸⁷⁷ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1948, op. cit., s. 588;

⁸⁷⁸ R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu Kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu art. 1-167*, Warszawa 1934, s. 63-64;

⁸⁷⁹ W. Czachórski, *Zobowiązania...*1995, op. cit. s. 382; K. Kruczałak, *Spółki prawa handlowego i cywilnego*, Gdańsk 1992, s. 62;

stosunkach między wspólnikami a spółką, reprezentującą interesy wszystkich wspólników. Każdy ze wspólników, przystępując do umowy spółki, zobowiązuje się dążyć do osiągnięcia wspólnego z innymi wspólnikami celu gospodarczego, a więc i własnego, a odpowiednikiem jest zobowiązanie pozostałych do tego samego⁸⁸⁰.

Umowy wzajemne są szczególnym rodzajem umów dwustronnie zobowiązujących. Obecnie ustawodawca wskazuje, że umowa jest wzajemna, gdy obie strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej (art. 487 § 2 k.c.). W umowach wzajemnych można wykazać po pierwsze: ekonomiczną ekwiwalentność świadczeń rozumianą w sensie subiektywnym, po drugie: *obligandi causa* - każda ze stron zobowiązuje się dlatego i z tym zastrzeżeniem, że otrzyma świadczenie drugiej strony (*do ut des* - daję, abys i ty dał). Przy ocenie wzajemności umowy elementem decydującym jest ustanowiona przez strony więź polegająca na zależności świadczenia jednej strony od świadczenia drugiej.⁸⁸¹

Przyznanie umowie spółki cywilnej charakteru wzajemnego możliwe jest jedynie na gruncie poglądu o wyodrębnieniu spółki od reszty wspólników, prezentowanego przez A. Kleina oraz opisanych powyżej twierdzeń L. Domańskiego. Wówczas możliwa do przyjęcia byłaby konstrukcja, że umowa spółki cywilnej ma charakter umowy dwustronnej i wzajemnej. Po jednej stronie występowałiby wspólnicy jako dookreślona całość, a po drugiej spółka będąca beneficjentem świadczeń. Taka konstrukcja doprowadziłaby do wyróżnienia spółki cywilnej jako odrębnego od wspólników tworu, a nawet uzasadniała przyznanie jej pewnych elementów zdolności prawnej. W obecnym kształcie ustrojowym takie rozważania są bezpodstawne.

Ekwiwalentność świadczeń jest cechą charakterystyczną umów wzajemnych. Każda strona zobowiązuje się do świadczenia i jednocześnie uznaje świadczenie drugiej strony za odpowiednik własnego świadczenia.⁸⁸² Stosunek spółki cywilnej nie opiera się na wymianie jednego świadczenia za inne. Oświadczeń składanych przez wspólników nie można rozpatrywać w kategorii ekonomicznej ekwiwalentności świadczeń. Przyczyna prawna umowy (*causa*) również nie przedstawia się tak samo, jak w

⁸⁸⁰ L. Domański, *Instytucje...część szczególna*, op. cit., s. 553;

⁸⁸¹ Z. Radwański (w:) *Zobowiązania, część ogólna*...1998, op. cit., s. 111-114, nie jest to pogląd powszechnie przyjmowany; zob. też uchwała SN z dnia 22 października 1987 r., III CZP 55/87, „OSN”, 6/1989, poz. 90;

⁸⁸² Z. Radwański, J. Panowicz - Lipska, *Zobowiązania, część szczegółowa*...2010, op. cit., s. 329;

przypadku umów wzajemnych. Wspólnik spółki cywilnej, zawierając umowę spółki, nie ma na uwadze doraźnego przysporzenia w postaci uzyskania takiego zobowiązania drugiej strony; celem działania są dopiero przyszłe korzyści, wynikające z wspólności jej celu. Trudna do uzasadnienia, na tle regulacji spółki cywilnej, byłaby także możliwość zastosowania przepisów art. 487 – 497 k.c. regulujących wykonanie i skutki niewykonania zobowiązań wynikających z umów wzajemnych⁸⁸³, np. nie mogłaby być zachowana zasada wynikająca z art. 488 i 491 k.c., zgodnie z którą wspólnik mógłby się wstrzymać z wniesieniem swojego wkładu, na tej podstawie, że nie wniesli go jeszcze czy to inni, czy też jeden z pozostałych wspólników.

Zgodne działanie wspólników „obok siebie”⁸⁸⁴ na gruncie szczególnej więzi obligacyjnej, brak możliwości zastosowania przepisów o wykonaniu i skutkach niewykonania zobowiązań wynikających z umów wzajemnych, przemawia za odmową nadania umowie spółki cywilnej charakteru wzajemnego.

2.3. *Problem obligacyjno – organizacyjnego charakteru umowy spółki*

Ukształtowanie umowy spółki, w tym jej obligatoryjnych elementów, oraz usytuowanie jej w Kodeksie cywilnym, niejako przesądza o zobowiązaniowym (obligacyjnym) charakterze tejże umowy. Jednakże w odróżnieniu od typowych stosunków zobowiązaniowych, stosunek spółki ma charakter niewzajemny, wielostronny i wielostronnie zobowiązujący. Kolejnym elementem świadczącym o swoistości tego stosunku jest cel, dla realizacji którego zakładana jest spółka. Cel stanowi ducha jej konstrukcji. Dążenie do celu odbywa się zazwyczaj poprzez nawiązywanie stosunków prawnych i gospodarczych z osobami trzecimi (kontrahentami). Generalnie, wspólnicy przyjmują na siebie zespołowe ponoszenie ryzyka gospodarczego związanego z realizacją celu. Wspólność celu oznacza, iż jego finalizacja jest w interesie każdego ze wspólników. Cel jest akceptowany przez wszystkich i wszyscy zobowiązują się do podjęcia działań prowadzących do jego osiągnięcia. W istocie ta wspólność celu opiera się na założeniu, że jego osiągnięcie będzie korzystne dla wszystkich wspólników.⁸⁸⁵ Wspólnicy w procesie realizacji celu

⁸⁸³ Zob. odmiennie, J. Ciszewski, *Charakter...*, op. cit., s. 57;

⁸⁸⁴ S. Grzybowski (w.) *System prawa...*t. III, op. cit., s. 809;

⁸⁸⁵ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 228;

występują jako pewien „kolektyw”, zespolony tak w określaniu sposobu jak i w samym dążeniu do osiągnięcia wspólnego celu.

Zdaniem A. Herbeta w stosunek spółki zostały wkomponowane nieswoiste dla prawa zobowiązań elementy determinujące jego typowy wzorzec: prawno-rzeczowy (stosunek wspólności łącznej) oraz upoważniający (stosunek przedstawicielstwa). Stosunek wspólności łącznej wyznaczany jest głównie przez elementarne stosunki typu zobowiązaniowego, których treścią jest zakaz rozporządzania wspólnym majątkiem i jego poszczególnymi składnikami we własnym imieniu. Stosunek przedstawicielstwa wyznaczany jest poprzez stosunki podległości kompetencji, których konsekwencją jest możliwość podejmowania czynności prawnych ze skutkiem we wspólnej sferze prawnej⁸⁸⁶.

2.4. *Forma umowy*

Spółka cywilna jest stosunkiem zobowiązaniowym opartym na umowie. Umowa spółki powinna być stwierdzona pismem. Niezachowanie formy pisemnej umowy nie powoduje jej nieważności, albowiem spółka powstaje już wtedy, gdy wspólnicy wyrażą wolę prowadzenia spółki, ustalą wspólny cel gospodarczy oraz swoje prawa i obowiązki, a w konsekwencji podejmą działalność w formie spółki. Forma pisemna jest wymogiem dla celów dowodowych, co oznacza, że bez zgody stron niedopuszczalne są dowody z przesłuchania stron i z przesłuchania świadków. W sytuacji, gdy w posiadaniu strony jest dowód na powstanie stosunku, np. w postaci korespondencji wspólników omawiającej wspólne sprawy z zakresu działalności spółki, może zostać dopuszczony dowód ze świadków na okoliczność zawarcia umowy spółki bez zgody stron (art. 74 k.c.). Dla umowy stwierdzonej pismem, forma tożsama wymagana jest dla ewentualnego jej uzupełnienia, zmiany albo rozwiązania za zgodą obu stron. Ten sam warunek istnieje w przypadku odstąpienia od umowy (art. 77 k.c.). Pomimo braku obligatoryjnej formy pisemnej i warunku rejestracji umowy spółki, stwierdzenie umowy pismem jest dogodnie dla stron chociażby z powodu obowiązku uiszczenia podatku od czynności cywilnoprawnych⁸⁸⁷. Zgodnie z ustawą o podatku od czynności cywilnoprawnych, od umowy spółki należy uiszczyć podatek, a obowiązek ten powstaje z

⁸⁸⁶ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 274;

⁸⁸⁷ Ustawa z dnia 9 września 2000 r. – o podatku od czynności cywilnoprawnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 101, poz. 649 j.t.);

chwila podpisania umowy. Obowiązek podatkowy obciąża wspólników spółki cywilnej. Stawka podatku od umowy spółki wynosi 0,5%.⁸⁸⁸

2.5. Charakter prawny postanowień umownych

Na tle normatywnego modelu spółki cywilnej, za jej konstytutywne cechy⁸⁸⁹ należy uznać:

- wspólny cel gospodarczy, do którego wszyscy wspólnicy zobowiązani są dążyć poprzez działalnie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów,
- ustrój majątkowy wspólności łącznej, którego podmiotami są wszyscy wspólnicy,
- łączne występowanie wspólników w charakterze strony stosunków prawnych związanych z osobami trzecimi, gdyż wspólnicy jako jedność są wierzycielami lub dłużnikami osoby trzeciej,
- odpowiedzialność solidarną wszystkich wspólników ich majątkami osobistymi za zobowiązania wynikające z ich wspólnej działalności,
- prowadzenie spraw spółki przez samych wspólników, wszystkich lub niektórych, nie może być bowiem tak, że obowiązki prowadzenia spraw spółki zostaną poruczone osobom trzecim z wyłączeniem wszystkich wspólników,
- wzajemną reprezentację wspólników poza ramami tego stosunku, gdyż wspólnik reprezentujący spółkę działa zarówno we własnym imieniu jak i w imieniu i na rachunek pozostałych wspólników,
- prawo do udziału we wspólnie wypracowanym zysku.

Sama umowa spółki cywilnej powinna zawierać określoną, minimalną treść tak, aby mogła wywrzeć zamierzony przez strony skutek. Tradycyjna klasyfikacja elementów czynności prawnej oparta jest na podziale na *essentialia negotii*, *accidentalia negotii* i *naturalia negotii*. Przy czym podział ten ma znaczenie tak dla kwalifikacji danej czynności prawnej, jak i dla jej ważności.⁸⁹⁰ Kodeks zobowiązań w art. 61 § 2 precyzował, że w braku jasno wyrażonej, odmiennej woli stron umowa dochodzi do skutku już po uzgodnieniu istotnych jej postanowień. W razie zaistnienia sporu w zakresie niezgodnienia szczegółów, określi je sąd na podstawie przepisów ustawy, zwyczaju lub słuszności. Także i obecnie podstawowa struktura zawieranego

⁸⁸⁸ Zob. art. 1 ust. 1 pkt 1) k, art. 1a pkt 1), art. 4, art. 7 ust. 1 pkt 9) ustawy z dnia 9 września 2000 r. - o podatku od czynności cywilnoprawnych;

⁸⁸⁹ W. Pyziół (w.) A. Szumański, I. Weiss, W. Pyziół, *Prawo spółek*, Bydgoszcz, Kraków 2002, s. 66;

⁸⁹⁰ S. Grzybowski (w.) *System prawa...* t. 1, op. cit., s. 505 i 551;

stosunku prawnego, tak aby mógł być on uznany za stosunek danego typu, wyznaczana jest przez *essentialia negotii* czyli elementy przedmiotowo istotne, wskazywane w regulacji ustawowej określonego stosunku. Ich charakter decyduje o istnieniu danego stosunku w ogóle. Na ich podstawie można dokonać identyfikacji konkretnej umowy i poprzez mechanizm ustawowych wzorców określić jej skutki prawne.⁸⁹¹ Poza postanowieniami obligatoryjnymi umowa spółki może zawierać inne postanowienia tzw. uboczne – *naturalia negotii*, których brak nie wpływa na ważność zawartej umowy, ale ułatwiają one prowadzenie działalności w formie spółki i ułatwiają rozwiązanie ewentualnych problemów związanych z jej działalnością. Do elementów dodatkowych, tzw. przedmiotowo nieistotnych, należą także *accidentalialia negotii*, które jednak w sposób istotny mogą modyfikować podstawowe ustawowe zasady.⁸⁹² Pojemność opisowa umowy spółki wynika z charakteru dyspozytywnego większości norm regulujących stosunek spółki cywilnej, a w konsekwencji ustawodawca zezwala na takie ułożenie umowy, aby układała ona zawarty stosunek zgodnie z oczekiwaniami wspólników.

a. *Essentialia negotii*

Do *essentialia negotii*, czyli obligatoryjnych postanowień umowy spółki należą:

- określenie celu gospodarczego wspólników,
- określenie działań służących realizacji założonego celu,
- określenie stron współdziałania⁸⁹³,

Definicja umowy spółki cywilnej wskazuje na generalne zobowiązanie wspólników, jakim jest dążenie do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego. Samo pojęcie celu gospodarczego jest pojęciem abstrakcyjnym. Jednakże nie może być on sprzeczny z prawem, zasadami współżycia społecznego, ani też służyć obejściu przepisów ustawy. Cel ten nie jest tożsamy z celem zarobkowym, ale zawsze polega na osiągnięciu korzyści ekonomicznej. Może zostać zawiązana spółka cywilna przez kilku tłumaczy języków obcych, gdzie zobowiązują się oni ponosić wspólne wydatki najmu lokalu, energii, ogrzewania, wyposażenia – celem będzie tu zaoszczędzenie na kosztach.

⁸⁹¹ Z. Radwański, *Teoria...*, op. cit., s. 249;

⁸⁹² W. Kubala, *Umowy założycielskie spółki cywilnej i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością*, „PSP”, 4/1997, s. 12;

⁸⁹³ W. Pyziół (w.) *System prawa gospodarczego prywatnego, Prawo spółek*, pod. red. S. Włodyki, Kraków 1996, s. 290;

Cel nie może być wyłącznym interesem jednego lub kilku z grona wspólników. Zakładany cel gospodarczy musi mieć charakter wspólny.⁸⁹⁴ Na gruncie funkcjonowania spółki wszyscy wspólnicy uczestniczą w zyskach z prowadzonej dla realizacji celu działalności i niedopuszczalne jest wyłączenie wspólników od tej partycypacji, wspólnik działa na rzecz celu i czerpie korzyści. Generalnie, możliwe jest połączenie celu gospodarczego wspólników z celem ideowym⁸⁹⁵, np. kilka osób zawiązuje spółkę dla prowadzenia żłobka, gdzie celem gospodarczym będzie dostarczenie pracy i zysków wspólnikom, a celem ideowym opieka nad dziećmi. Jeżeli cel gospodarczy umowy spółki jest sprzeczny z prawem, zasadami współżycia społecznego lub ma na celu obejście przepisów ustawy, wówczas umowa spółki jest nieważna.

Umowa spółki powinna ponadto indywidualizować działanie wspólnika, które to popiera założony, wspólny cel tak, aby na tej podstawie możliwe było wyznaczenie poszczególnym wspólnikom różnych zadań do realizacji w ramach stosunku spółki. Dążenie do osiągnięcia wspólnego celu powinno mieć formę oznaczonego dla każdego działania, jednakże w umowie można postanowić o zobowiązaniu wspólnika do zaniechania pewnych czynności⁸⁹⁶, np. zakaz podejmowania działalności konkurencyjnej. Nie może to być jednak wyłączna forma zadośćuczynienia obowiązkowi działania. Obowiązek działania należy rozpatrywać więc w jak najszerszym ujęciu poprzez danie, czynienie lub nieczynienie czegoś. W konsekwencji regulacja spółki cywilnej nie będzie stanowić wzoru dla umów kreujących wyłączny obowiązek biernego, oznaczonego zachowania, jeżeli nawet skutki takiego zachowania mogłyby przynieść określone korzyści materialne.⁸⁹⁷

Określenie stron ma znaczącą rolę z punktu widzenia identyfikacji wspólników na zewnątrz, sprzyja pewności obrotu prawnego – gospodarczego. Z uwagi na podmiot, który może być wspólnikiem (osoba fizyczna, prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej) oznaczenie powinno zawierać dane wyróżniające wspólnika, np. w przypadku osoby fizycznej: imię, nazwisko, miejsce zamieszkania, numer dowodu osobistego, NIP, a także wzmiankę o stosunkach majątkowych istniejących w małżeństwie wspólnika.

⁸⁹⁴ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 228;

⁸⁹⁵ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 554;

⁸⁹⁶ Odmiennie A.W. Wiśniewski, *Prawo...*t.1, op. cit., s. 99;

⁸⁹⁷ W. Pyziół (w.) *Prawo...*2004, op. cit., s. 47;

b. Naturalia negotii i accidentalia negotii

Do postanowień fakultatywnych umowy spółki można przykładowo zaliczyć:

- oznaczenie daty zawarcia umowy,
- określenie nazwy spółki,
- określenie przedmiotu i wielkości wkładów, jeżeli ustalono, że będą miały one różną wartość,
- określenie zasad prowadzenia spraw spółki,
- określenie zasad reprezentacji,
- określenie sposobu podejmowania uchwał przez wspólników,
- określenie udziału danego wspólnika w zysku i stratach,
- określenie terminów wypowiedzenia udziału przez wierzyciela osobistego wspólnika,
- określenie czasu trwania spółki zawartej na czas oznaczony,
- określenie kwestii ewentualnego wstąpienia do spółki spadkobierców wspólnika lub sposobu rozliczenia się ze spadkobiercami zmarłego wspólnika,
- określenie powodów i sposobu rozwiązania umowy oraz zasad rozliczenia.

Stosunek spółki cywilnej powstaje generalnie w chwili zawarcia umowy albo w innej dacie wskazanej w umowie. Od tego momentu powstaje wspólność majątku pomiędzy wspólnikami oraz zobowiązania wspólników wobec osób trzecich.

W Kodeksie cywilnym brak jest przepisów regulujących nazwę spółki cywilnej. Nazwanie danego stosunku pozwala na odróżnienie tego stosunku od innych funkcjonujących w obrocie. Istnieje słuszny pogląd, że nazwa spółki cywilnej powinna mieć charakter osobowy, czyli wskazywać imiona i nazwiska lub nazwy wspólników spółki cywilnej oraz dodatek - spółka cywilna – chociażby w formie skrótu „sc”.⁸⁹⁸ W orzeczeniu z dnia 7 maja 1996 r. Sąd Najwyższy⁸⁹⁹ stwierdził, że oznaczenie, w jakiej formie organizacyjnej jest prowadzona przez osobę fizyczną działalność gospodarcza, może być przydatne do ustalenia, iż żądanie skierowane jest przeciwko podmiotowi gospodarczemu i wiąże się z jego działalnością gospodarczą.

Z punktu widzenia zdarzeń, jakie mogą wynikać w toku działalności spółki, korzystne dla wspólników jest dokładne skatalogowanie, w tym opisanie, wkładów wnoszonych do spółki przez poszczególnych wspólników. Wkładem mogą być pieniądze, rzeczy ruchome, nieruchomości, prawa majątkowe oraz świadczenie

⁸⁹⁸ M. Rudnicki (w.) *Nowe...*, op. cit., s. 97;

⁸⁹⁹ Wyrok SN z dnia 7 maja 1996 r., II CRN 54/96, „OSNC”, 7-8/1996, poz. 110;

określonych usług.⁹⁰⁰ Jeżeli wkładem wspólnika ma być świadczenie pracy dla spółki, w umowie powinno być zapisane na czym ta usługa ma polegać. Opis wkładu ma także istotne znaczenie w sytuacji jego zwrotu wspólnikowi występującemu ze spółki lub rozliczenia w toku rozwiązania spółki. Wspólnicy mogą także przewidywać wniesienie nowych wkładów lub też podniesienie wartości wkładów wniesionych – w braku takiego postanowienia w umowie, wymagana będzie zmiana umowy. Opis powinien zawierać ponadto określenie wartości wkładów, jeżeli są one w różnej wysokości.

Postanowienia umowy w przedmiocie prowadzenia spraw spółki powinny określać, czy każdy wspólnik jest uprawniony i zobowiązany do prowadzenia spraw spółki, czy ewentualnie prowadzenie czynności prawnych i faktycznych związanych z działalnością spółki zostaje powierzone jednemu lub kilku z grona wspólników albo osobie trzeciej. Zapis ten może także określać stanowisko wspólników odnośnie spraw przekraczających zakres zwykłych czynności spółki z przykładowych ich katalogiem. Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 1997 r.,⁹⁰¹ przy rozstrzygnięciu czy dana czynność prawna należy, czy też nie należy do zwykłych czynności spółki cywilnej, trzeba mieć na względzie okoliczności konkretnego przypadku, a w szczególności cel i determinowany nim rodzaj działalności spółki, przynależność ocenianej czynności do tego rodzaju działalności oraz jej doniosłość z punktu widzenia rozmiaru tej działalności.

Uregulowanie zasad reprezentacji stanowi odzwierciedlenie umownych bądź ustawowych zasad prowadzenia spraw spółki. Jeżeli wspólnicy nie umieszczą w umowie lub uchwale modyfikującego zapisu, obowiązywać będą uzgodnienia z zakresu prowadzenia spraw spółki.

Ustawodawca zezwalana na unormowanie określonych kwestii w formie późniejszej uchwały wspólników (np. w art. 865 § 2 i 3 i 866 k.c.). Ustalenie trybu postępowania i warunków podejmowania uchwał już w umowie stanowić będzie ułatwienie dla wspólników w toku dalszej działalności. Wspólnicy mogą zatem określić, czy wymagana jest ich jednomyślność do podjęcia uchwały czy ewentualnie ustalić inną proporcję.

Regułą ustawową jest równy udział w zysku i stratach. Ustawodawca zezwala jednak na umowne uregulowanie niniejszej kwestii, pod warunkiem, że wspólnik nie

⁹⁰⁰ L. Stecki (w.) *Kodeks cywilny z komentarzem*, Tom II, pod. red. J. Winiarza, Warszawa 1989, s. 782;

⁹⁰¹ Wyrok SN z dnia 5 czerwca 1997 r., I CKN 70/97, „OSNC”, 11/1997, poz. 179;

może być pozbawiony udziału w zysku. W umowie można postanowić o zwolnieniu niektórych wspólników od udziału w stratach.

Kodeks cywilny w art. 870 określa trzymiesięczny termin na wypowiedzenie udziału przez wierzyciela osobistego wspólnika. Umowa może przewidywać krótszy termin wypowiedzenia, z którego wierzyciel osobisty może skorzystać.

W umowie należy także wskazać, czy spółka została zawiązana na czas nieokreślony czy określony. Z oznaczonego czasu trwania spółki wynika obowiązek podania daty, do której wspólnicy zamierzają prowadzić działalność. Można również określić czas trwania spółki w powiązaniu ze ziszczeniem się określonego zdarzenia, np. stosunek spółki cywilnej rozwiązuje się z dniem 31 sierpnia 2009 r. lub po wybudowaniu i akceptacji inwestora budynku mieszkalnego przy ul. Kwiatowej 77.

W przypadku spółki zawiązanej przez dwóch wspólników, śmierć jednego z nich zasadniczo powoduje rozwiązanie spółki. W umowie można zastrzec, że w razie śmierci wspólnika jego spadkobiercy wejdą na jego miejsce i stosunek spółki będzie kontynuowany z ich udziałem. Spadkobiercy powinni przeprowadzić postępowanie sądowe w przedmiocie nabycia spadku i wskazać jedną osobę do wykonywania ich praw. W tej kwestii można dodatkowo postanowić o zakresie i zasadach dokonywania czynności przez wspólnika do czasu wskazania przez spadkobierców swojego przedstawiciela. Korzystne dla wspólników jest także ustalenie zasad rozliczenia się ze spadkobiercami zmarłego wspólnika, kiedy nie będą oni chcieli wstąpić do spółki w miejsce zmarłego. W takim postanowieniu istotne jest określenie wartości udziału, daty wyliczenia tej wartości, terminu wypłaty wartości udziału i formalnych warunków wypłaty, wśród których, należy wymienić prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku.⁹⁰²

Udogodnieniem dla wspólników będzie również ustalenie umownego katalogu ważnych powodów, których zaistnienie skutkuje rozwiązaniem spółki.

Wspólnicy mogą umówić się także na inny, niż ustawowy stosunek zwrotu wkładów.

⁹⁰² J. Mojak (w.) *Zarys Prawa Spółek*, Praca zbiorowa pod. red. R. Skubisza, Lublin 1994, s. 52;

2.6. Strony umowy spółki cywilnej

Osobami uprawnionymi do zawarcia spółki cywilnej mogą być wszystkie podmioty prawa cywilnego, czyli osoby fizyczne i osoby prawne. Po wzbogaceniu Kodeksu cywilnego o przepis art. 33¹ wspólnikiem spółki cywilnej może być również jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną, np. spółka jawna⁹⁰³. Działalność w formie spółki cywilnej mogą podejmować małżonkowie. Natomiast wspólnikiem spółki cywilnej nie może być inna spółka cywilna, albowiem nie jest ona uznawana za podmiot prawa cywilnego. Wspólników – założycieli powinno być co najmniej dwóch. Status wspólnika można nabyć także w czasie działalności spółki poprzez zmianę jej pierwotnej umowy, jednakże w takim przypadku zasadniczo dochodzi do konstytutywnego nabycia uczestnictwa w spółce. Dopuszczalność modyfikacji grona wspólników na skutek następstwa prawnego musi mieć swoje źródło w umowie.

2.7. Charakter prawny umowy spółki cywilnej a charakter prawny umowy założycielskiej spółki handlowej

W proponowanym ujęciu rozumienia terminu „spółka”, obligacyjny stosunek spółki cywilnej powstaje na skutek zawarcia konsensualnej umowy. Poprzez zawarcie umowy spółki wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów (art. 860 § 1 k.c.). W takim aspekcie określenia umowy, można pytać o rolę umownej kreacji tego stosunku tzn. o charakter prawny umowy spółki cywilnej. Na tle regulacji spółki cywilnej w Kodeksie cywilnym trudno jest udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Za uzasadnione wydaje się więc poszukiwanie rozwiązania poprzez porównanie z definicją umowy spółki handlowej. Stosownie do treści art. 3 k.s.h. przez umowę spółki handlowej wspólnicy albo akcjonariusze zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu przez wniesienie wkładów oraz, jeżeli umowa albo statut tak stanowi, przez współdziałanie w inny określony sposób.

⁹⁰³ Odmiennie S. Grzybowski (w.) *System prawa cywilnego*, tom III, pod. red. Z. Radwańskiego, część 1, *Prawo zobowiązań - Część ogólna*, pod. red. W. Czachórskiego, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1981, s. 801;

W obu przywołanych definicjach należy wskazać na pewne podobieństwo. Konstytutywnym elementem każdej spółki, tak cywilnej jak i handlowej, jest współdziałanie, które prowadzi do realizacji wspólnego celu. Sam obowiązek współdziałania stanowi *essentiale negotii* umowy obu spółek. Współdziałanie między wspólnikami zakłada postępowanie w sposób lojalny, odpowiadający zasadom dobrej wiary, uczciwości oraz dobrych obyczajów. Natomiast obowiązek lojalności można wywodzić z ogólnych dyrektyw wykładni czynności prawnych (art. 56 k.c., 65 k.c. i 56 k.s.h.), które znajdują odpowiednie zastosowanie do umów czy statutów spółek.⁹⁰⁴ Fundamentem obu umów wydaje się być wzajemne zaufanie wspólników w dążeniu do osiągnięcia wspólnego celu. Zgodny zamiar stron obejmuje w swej treści znaczeniowej określony w umowie lub statucie spółki „przedmiot działalności spółki”. Oba stosunki są z założenia trwałymi stosunkami prawnymi. Przewidziane, tak w art. 3 k.s.h. jak i 860 k.c., „wniesienie wkładów” do spółki nie jest celem, ale jedynie środkiem realizacji zakładanego przez wspólników ich wspólnego celu⁹⁰⁵.

Jednakże osiąganie wspólnego celu przez wspólników zakładanej spółki handlowej ma dokonywać się już w ramach powołanej umową założycielską struktury organizacyjnej⁹⁰⁶. Rola umowy spółki handlowej sprowadza się więc przede wszystkim do roli umowy organizacyjnej, która kreuje nowy podmiot.⁹⁰⁷ Umowa spółki handlowej jest nie tylko umową zobowiązaniową, ale również organizacyjną, która stanowi podstawę funkcjonowania spółki. Zazwyczaj jest też umową wielostronną, statuującą stosunek prawny o charakterze ciągłym. Najważniejszy jednak w tym aspekcie jest kreacyjny charakter umowy spółki⁹⁰⁸. Spółka handlowa nie jest stroną umowy założycielskiej, jej stronami są jedynie wspólnicy. Wspólnicy ci poprzez podpisanie umowy spółki powodują powstanie podmiotu wobec nich trzeciego – beneficjenta czynności fraudacyjnej⁹⁰⁹. Utworzona spółka staje nowym podmiotem prawa. Umowa założycielska spółki handlowej jest z jednej strony źródłem powstania stosunku prawnego spółki handlowej, zaś z drugiej, jednym ze źródeł treści tego stosunku. Poprzez treść obligacyjno – organizacyjnego stosunku prawnego spółki handlowej

⁹⁰⁴ A. Opalski, *Obowiązek lojalności w spółkach kapitałowych*, „KPP”, 2/2008, s. 467;

⁹⁰⁵ A. Szajkowski, *Umowa spółki handlowej*, „SP”, 3-4/2001, s. 319;

⁹⁰⁶ J. Napierała (w.) *Prawo...*, op. cit

⁹⁰⁷ M. Hałgas, *Dopuszczalność zawierania umowy przedwstępnej do umowy spółki handlowej*, „PUG”, 8/2005, s. 12;

⁹⁰⁸ Ibidem;

⁹⁰⁹ T. Kalwat, *Zaskarżanie umowy spółki handlowej zawartej z pokrzywdzeniem wierzycieli*, „PPH” 2/2004, s. 23;

wyznaczane są uprawnienia i obowiązki jej wspólników oraz spółki. Treść tego korporacyjnego stosunku prawnego wskazuje również zakres i sposób korzystania z kompetencji władz spółki. Umowa założycielska stanowi tu konstrukcję nośną struktury organizacyjnej, którą powołała⁹¹⁰.

Pomimo pewnych podobieństw, tak co do sposobu regulacji jak i fundamentalnych zasad, umowa spółki cywilnej nie kreuje podmiotu odrębnego od wspólników, nie ma więc charakteru typowej umowy kreacyjnej. Zawarcie umowy spółki cywilnej nie powoduje powstania nowego podmiotu. Wspólnicy są stronami umowy i jedynymi „podmiotami” zawiązanego stosunku prawnego. To, czy wspólnicy spółki cywilnej zdecydować o ustanowieniu jakiejś struktury organizacyjnej czy władz, jest wyłącznie ich dobrą wolą. Treść umowy, z wyjątkiem *essentialia negotii*, może podlegać przeróżnym modyfikacjom w późniejszych uchwałach wspólników. W przepisach regulujących stosunek spółki cywilnej brak jest jakiegokolwiek przepisu chociażby sugerującego określenie struktury czy organów.

§ 3.

Dopuszczalność przekształceń podmiotowych w ramach stosunku spółki cywilnej

3.1. „Członkostwo” a udział

Współdziałanie w ramach spółki cywilnej podejmowane jest przez oznaczone osoby i zachodzi wyłącznie pomiędzy nimi.⁹¹¹ Osobisty stosunek łączący wspólników, wzajemne zaufanie i cechy konkretnych wspólników są nośnikami konstrukcyjnymi struktury spółki. Zgodne dążenie wspólników do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego i bezudziałowy charakter wspólnego majątku wspólników stanowią podstawę zasady o niezmienności składu osobowego spółki cywilnej.⁹¹² Pomimo braku ustawowej definicji wspólnika, obecnie zgodnie przyjmuje się, że może nim być w zasadzie każdy, kto jest osobą fizyczną, prawną lub ułomną osobą prawną.⁹¹³ Wspólnik podejmując współdziałanie w ramach spółki staje się jednocześnie uczestnikiem wspólnego przedsięwzięcia.

⁹¹⁰ J. Napierała (w.) *Prawo...*, op. cit., s. 95;

⁹¹¹ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 246;

⁹¹² S. Grzybowski (w.) *System prawa...*t. III, op. cit., s. 805;

⁹¹³ J. Jacyszyn, *Wspólnik w judykaturze*, „MPr.”, 5/1994, s. 138;

Już w tym momencie należy zaznaczyć, iż ilekroć w niniejszym opracowaniu występuje termin „członkostwo” w spółce cywilnej, to stanowi jedynie pewne uproszczenie myślowe. Nie można nabyć członkostwa w spółce cywilnej w ścisłym rozumieniu tego pojęcia. Członkostwo dotyczy uczestnictwa w określonej strukturze, jednostce, podmiocie. Wobec tego czym, bądź czego „członkiem” mógłby być wspólnik spółki cywilnej. Uzyskanie statusu wspólnika w spółce cywilnej związane jest z uczestnictwem w gromadzonej wspólności majątkowej. Każdy ze wspólników nabywa „całość członkostwa”, a precyzyjnie ogół praw i obowiązków związanych z uczestnictwem w spółce cywilnej.

W tej części doktryny, która uważa spółkę cywilną za pewnego rodzaju jednostkę organizacyjną, członkostwo definiowane jest jako element złożonego, wielostronnego stosunku prawnego spółki, wyodrębniony na podstawie kryterium podmiotowego. Jako synonim pojęcia członkostwa traktuje się „ogół praw i obowiązków wspólnika”.⁹¹⁴

Aktualnie obowiązujący podział, klasyfikuje ogół praw i obowiązków związanych z uczestnictwem w spółce na prawa korporacyjne i majątkowe. W doktrynie wyrażono pogląd, iż na gruncie formułowanych definicji praw majątkowych, trudno jest uznać za prawa niemajątkowe prawa korporacyjne, służące z reguły ochronie interesów gospodarczych.⁹¹⁵

Uczestnictwo w spółce cywilnej ma, co do zasady, charakter majątkowy. W zakresie majątkowego uczestnictwa w spółce podkreślić należy, że chodzi tutaj o prawo „członkowskie” jako sumę praw wspólniczych, które muszą być ujmowane łącznie, nie zaś o poszczególne prawa, które są różnie kwalifikowane.⁹¹⁶ Prawa majątkowe realizują interes ekonomiczny uprawnionego.⁹¹⁷ W ramach spółki cywilnej, motywem działania wspólników jest kolektywne osiągnięcie celu gospodarczego, który może mieć charakter zarówno zarobkowy (zysk) jak i niezarobkowy (np. zaoszczędzenie na kosztach). Cel gospodarczy polega w swojej istocie na dążeniu do osiągnięcia skonkretyzowanej korzyści i w tym rozumieniu jest on policzalny w jednostkach pieniężnych.⁹¹⁸ Na gruncie spółki cywilnej majątkowy charakter „członkostwa” musi być rozpatrywany na tle osobowego charakteru spółki cywilnej, jako prawo zespolone z

⁹¹⁴ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 267-268;

⁹¹⁵ Ibidem, za poglądem S. Sołtysińskiego;

⁹¹⁶ J. P. Naworski (w.) *System Prawa...* t. 16, op. cit., s. 235;

⁹¹⁷ M. Pyziak – Szaficka, *Prawo podmiotowe*, „SPP”, 1/2006, str. 64;

⁹¹⁸ M. Rudnicki (w.) *Nowe...*, op. cit., s. 97;

osobą wspólnika. Powstaje dorozumiany splot elementu osobistego z elementem majątkowym.⁹¹⁹ Dopuszczalność zbycia „członkostwa” w spółce cywilnej jest przedmiotem otwartego sporu w doktrynie.

Ustawodawca, w regulacji spółki cywilnej, posługuje się także pojęciem „udziału”, nie precyzuje jednak bliżej znaczenia tego terminu:

- w art. 863 § 1 k.c. formułuje zakaz rozporządzania udziałem we wspólnym majątku wspólników i w poszczególnych składnikach tego majątku,
- w art. 863 § 3 k.c. w stosunku do wierzyciela wspólnika określa zakaz żądania zaspokojenia z udziału wspólnika we wspólnym majątku oraz w poszczególnych składnikach tego majątku w czasie trwania spółki,
- w art. 867 k.c. reguluje udział w zyskach i w stratach,
- w art. 869 i 870 k.c. dopuszcza wypowiedzenie udziału przez wspólnika i przez wierzyciela osobistego wspólnika.

Jednym z powodów braku ustawowej definicji „udziału” w spółce cywilnej, może być zamysł o nieutożsamianiu go z udziałem w spółce kapitałowej. W doktrynie zaznaczono, że „udział spółkowy” to niezupełnie trafne uproszczenie określające ogół praw i obowiązków wspólnika stanowiących treść stosunku jego uczestnictwa w spółce, czyli pewnego rodzaju odpowiednik ujęcia udziału w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością lub akcji jako prawa podmiotowego.⁹²⁰

W teorii konstruowane są różne definicje „udziału” w spółce cywilnej. Na gruncie art. 863 k.c. wyrażono pogląd, że przez udział należy rozumieć nie udział wspólnika w samym zysku lecz w globalnej wartości całego wspólnego majątku wspólników, chodzi więc o prawo przysługujące wspólnikowi w stosunku do całości wspólnego majątku, a którego rozmiary będą sprecyzowane w chwili rozwiązania spółki, natomiast określenie tych udziałów następuje według zasad partycypacji w zyskach.⁹²¹ Inna definicja wskazuje, że „udział” to całokształt praw majątkowych wspólnika, który składa się z czterech części: a) niezbywalnego prawa do części majątku spółki, b) prawa do zwrotu wydatków w razie ustania stosunku spółki, c) prawa

⁹¹⁹ A. Jędrzejewska, *Zagadnienia konstrukcyjne spółek osobowych – członkostwo*, „PPH”, 2/1994, s. 14, jednakże autorka akcentuje osobisty charakter członkostwa;

⁹²⁰ J. P. Naworski (w.) *Komentarz do kodeksu spółek handlowych, Spółki osobowe*, pod. red. T. Siemiątkowskiego, R. Potrzeusza, Warszawa 2001, s. 162;

⁹²¹ L. Stecki (w.) *Kodeks ...*, op. cit, s. 782;

do części zysku, d) ewentualnych roszczeń do spółki o zwrot kosztów lub roszczeń regresowych.⁹²²

Natomiast w postanowieniu z dnia 22 maja 1973 r., II CR 184/73⁹²³ Sąd Najwyższy uznał, że roszczenie o wypłatę wartości udziału wspólnika, który zmarł, należy do spadku po nim, a wartość ta powinna być ustalona w trybie określonym w art. 575 k.z. W uzasadnieniu orzeczenia wskazał, że nie można utożsamiać pojęcia „członkostwa w spółce” z pojęciem „udziału”. Z chwilą przystąpienia do spółki i wniesienia wkładu wspólnik nabywa dwojakiego rodzaju prawa i obowiązki. Należą do nich takie, które są ściśle powiązane z osobą wspólnika oraz jego członkostwem w spółce i które wygasają wskutek jego śmierci (por. np. art. 552 i 566 k.z. w zw. z art. 570 pkt 1 k.z.), i te zgodnie z art. 1 § 2 prawa spadkowego nie należą do spadku. Wśród nich są także takie prawa i obowiązki majątkowe, które mogą być realizowane czy to w czasie przynależności wspólnika do spółki (por. np. art. 562, 564 § 2 i art. 567 k.z.), czy też dopiero z chwilą ustąpienia ze spółki (por. art. 570 i 575 k.z.), i te zgodnie z art. 1 § 1 prawa spadkowego należą do spadku. Dalej Sąd argumentował, że przez cały czas przynależności do spółki wspólnik ma w niej prawo majątkowe zwane „udziałem” i dlatego np. to już istniejące prawo może wypowiedzieć (art. 570 pkt 4 k.z.). Jedynie wymagalność roszczenia o wypłatę udziału w pieniądzu jest ograniczona warunkiem zawieszającym określonym w art. 570 i 575 § 1 k.z. Nie ulega zaś wątpliwości, że do spadku należą także te prawa i obowiązki majątkowe spadkodawcy, które stały się wymagalne dopiero w chwili jego śmierci lub nawet później. Z tych względów należy uznać, że roszczenie o wypłatę w pieniądzu wartości udziału zmarłego wspólnika należy do spadku po nim, a wartość ta powinna być ustalona w trybie określonym w art. 575 k.z.

Celem uniknięcia tak zróżnicowania pojęciowego na gruncie regulacji spółki cywilnej, jak i polemiki z wolą ustawodawcy zasadne, jest określenie „udziału” jako zespołu praw i obowiązków wspólnika związanych z uczestnictwem w spółce i wyznaczających treść stosunku prawnego członkostwa. W konsekwencji brak jest normatywnych podstaw dla zbycia „udziału” w spółce w oderwaniu od zbycia samego „członkostwa”, a zatem prawo do udziału w spółce cywilnej i do członkostwa w takiej spółce nie mogą być używane zamiennie.

⁹²² A. W. Wiśniewski, *Prawo o spółkach, podręcznik praktyczny*, Tom I, Warszawa 1992, s. 90-91;

⁹²³ Wyrok SN z dnia 22 maja 1973 r., II CR 184/73, „OSN”, 3/1974, poz. 52;

3.2. Nawiązanie i ustanie stosunku „członkostwa”

Uczestnictwo w spółce cywilnej powstaje poprzez⁹²⁴:

- zawarcie umowy spółki,
- wstąpienie na mocy postanowień umowy na miejsce zmarłego wspólnika jego spadkobierców, którzy wchodzi do spółki jako „wspólnik zbiorowy”⁹²⁵,
- zmianę istniejącej już umowy w sytuacji przyjęcia nowego wspólnika

Poszerzenie składu osobowego działającej spółki cywilnej jest uznane za dopuszczalne tak w teorii jak i w praktyce. Przyjęcie nowego wspólnika wymaga zmiany dotychczasowej umowy spółki. W konsekwencji osoba trzecia uzyskuje prawo do uczestnictwa w spółce w sposób konstytutywny (jednocześnie z nabyciem powstaje prawo podmiotowe⁹²⁶).

Utrata statusu wspólnika spółki cywilnej, a w konsekwencji ustanie „stosunku członkostwa” następuje poprzez⁹²⁷:

- wypowiedzenie udziału przez wspólnika z zachowaniem terminu wypowiedzenia,
- wypowiedzenie udziału z ważnych powodów,
- wypowiedzenie udziału przez wierzyciela osobistego wspólnika,
- śmierć wspólnika,
- upływ czasu, na który spółka została zawiązana,
- wystąpienie okoliczności wymienionej w umowie spółki jako przyczyna jej rozwiązania,
- osiągnięcie założonego celu gospodarczego,
- zaistnienie okoliczności, w których osiągnięcie zakładanego celu finalnego nie może być zrealizowane,
- rozwiązanie spółki przez wspólników,
- rozwiązanie spółki przez sąd.

Wskazane okoliczności nabycia i utraty „członkostwa” (z zastrzeżeniem konsekwencji przyjęcia nowego wspólnika do już istniejącej spółki), nie implikują sporów tak teoretycznych jak i praktycznych. Na gruncie przekształceń osobowych w spółce cywilnej przedmiotem kontrowersji jest:

⁹²⁴ K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny...*t. II, op. cit., s. 545;

⁹²⁵ J. Gudowski (w.) *Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania*, Tom II, praca zbiorowa, Warszawa 1997, s. 433;

⁹²⁶ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...*2002, op. cit., s. 104;

⁹²⁷ K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny...*t. II, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 545-546;

- zakres przedmiotowy stosunku członkostwa w sytuacji przystąpienia wspólnika do funkcjonującej spółki,
- możliwość utraty członkostwa poprzez wykluczenie wspólnika,
- zbycie członkostwa.

3.3. Wykluczenie wspólnika

a. Stanowisko doktryny

Kodeks cywilny nie recypował za Kodeksem zobowiązań instytucji wykluczenia wspólnika. Stosownie do treści art. 573 § 1 i 2 k.z., z ważnych powodów wspólnik mógł zostać wykluczony ze spółki na mocy jednomyślnej uchwały pozostałych wspólników, a odmienne postanowienia umowy były nieważne. Za ważne powody powodujące wykluczenie uznawano: naruszenie przez wspólnika istotnych obowiązków umownych lub ustawowych, działalnie na szkodę spółki, uniemożliwianie lub utrudnianie współpracy z innymi wspólnikami.⁹²⁸ Nieostrość ustawowego znaczenia pojęcia „ważnego powodu” wymagała oceny z uwzględnieniem okoliczności poszczególnego przypadku. Skutek w postaci wyłączenia z grona wspólników następował w chwili zawiadomienia go o uchwale wyłączającej. W razie przekonania wykluczanego wspólnika o braku występowania po jego stronie powodu wykluczenia, mógł on żądać sądowego uchylecia wyłączającej go uchwały. Podjęcie uchwały w przedmiocie wykluczenia wymagało jednomyślności pozostałych wspólników.⁹²⁹ W sytuacji, gdy, pomimo istnienia ważnych powodów, nie osiągnięto jednomyślności decyzyjnej w zakresie wykluczenia wspólnika, zainteresowani wspólnicy mogli domagać się sądowego wykluczenia danego wspólnika, pozyskując go razem z wspólnikami sprzeciwiającymi się wyłączeniu. Zainteresowani wspólnicy mogli też żądać rozwiązania spółki z powodu solidaryzowania się innych wspólników ze wspólnikiem, co do którego istniały ważne powody wyłączenia, jeżeli prowadzenie działalności spółki z udziałem danego wspólnika byłoby niemożliwe lub istotnie utrudnione.⁹³⁰ W doktrynie podnoszono, choć niejednogłośnie, dopuszczalność wykluczenia więcej niż jednego wspólnika, z zastrzeżeniem pozostawienia w składzie co najmniej dwóch

⁹²⁸ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...* op. cit., s. 615;

⁹²⁹ J. Korzonek, I. Rosneblüth, op. cit., s. 1162;

⁹³⁰ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...* op. cit., s. 616;

wspólników.⁹³¹ Nie znajdowano interesu prawnego w żądaniu wykluczenia wspólnika spółki dwuosobowej.

b. Stanowisko własne

Kontynuowanie instytucji wykluczenia jest zasadne także w obecnym stanie prawnym. Istota spółki cywilnej polega na zgodnym współdziałaniu kilku osób, prowadzącym do osiągnięcia zakładanego celu. Wykluczenie może być skutecznym środkiem dyscyplinującym do rzetelnej, wzajemnej pracy w ramach spółki. Dyspozycyjność większości przepisów o spółce cywilnej i brak normy zakazującej w tym przedmiocie, zezwała na optymalne uzgodnienie postanowień umowy prowadzących w efekcie do finalizacji działania. W konsekwencji, wspólnicy w chwili zawierania umowy spółki mogą umownie wprowadzić instytucję wykluczenia z ważnych powodów wraz z podaniem przykładowego katalogu tych powodów. Mogą to być powody zarówno zawinione przez wspólnika jak i niezawinione np. ciężka choroba,⁹³² uniemożliwiająca w istocie normalne prowadzenie działalności spółki. Ważne powody mogą być udowodnione, udokumentowane, sprawdzalne, ale mogą też być ulotne, trudne bądź niemożliwe do wykazania⁹³³. Umowne wprowadzenie takiego rozwiązania odnosi skutek względem każdego z grona wspólników.

Wprowadzenie tego rodzaju zapisu wymaga doprecyzowania zarówno trybu jak i przesłanek wykluczenia, nie wystarczy samo ogólnikowe stwierdzenie o możliwości wykluczenia. Podobnie jak w Kodeksie zobowiązań, z uwagi na powagę wykluczenia, wymagana jest jednomyślna uchwała pozostałych wspólników. Zasadniczo taka uchwała, w stosunku do wykluczanego wspólnika nie może być traktowana jako podejmowana wbrew jego woli, albowiem podpisując umowę spółki zaakceptował możliwość wykluczenia w określonych okolicznościach i trybie.⁹³⁴ Wykluczony wspólnik może zaskarżyć podjętą uchwałę, wnosząc powództwo z art. 189 k.p.c., dlatego ważne jest dookreślenie reguł wykluczenia i ich zachowanie w toku wykluczania. Wykluczony wspólnik nadal jest odpowiedzialny solidarnie z pozostałymi wspólnikami za zobowiązania powstałe w czasie jego uczestniczenia w spółce. Zgodnie

⁹³¹ Ibidem, s. 615; J. Korzonek, I. Rosneblüth, op. cit., s. 1162; odmiennie R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...* 1948, op. cit., s. 601;

⁹³² M. Rudnicki (w.) *Nowe...*, op. cit., s. 100;

⁹³³ J. Jacyszyn, *Wyłączenie wspólnika*, „PSP”, 1/1997, s.19;

⁹³⁴ R. Gołat, *Utrata statusu wspólnika spółki cywilnej*, „PSP”, 3/2003, s. 35;

z zaprezentowanym w doktrynie poglądem,⁹³⁵ do rozliczenia z wykluczonym wspólnikiem należy zastosować reguły obowiązujące przy dobrowolnym wystąpieniu wspólnika ze spółki.

Jeżeli w umowie spółki brak jest postanowienia w przedmiocie możliwości wykluczenia wspólnika, wówczas „pozbycie się” danego wspólnika wydaje się możliwe jedynie w trybie sądowego rozwiązania spółki z ważnych powodów. Ponowne zawiązanie nowej spółki przez pozostałych wspólników będzie jednakże obligowało do poniesienia kosztów związanych np. z uiszczeniem podatku od czynności cywilnoprawnych czy opłat notarialnych i sądowych, gdy wkładem do spółki jest nieruchomości.

3.4. Dopuszczalność zbycia „członkostwa” w spółce cywilnej

a. Stan prawny na gruncie Kodeksu zobowiązań

Przedmiotem otwartego sporu tak w doktrynie, jak i w praktyce jest dopuszczalność zbycia „członkostwa” w spółce cywilnej. Możliwość translatywnego⁹³⁶ przeniesienia członkostwa w drodze czynności prawnej *inter vivos*, za zgodą pozostałych wspólników, została uznana zarówno przez doktrynę niemiecką⁹³⁷ jak i austriacką⁹³⁸. Francuski kodeks cywilny daje wspólnikom cywilnym pełne prawo do zbywania udziałów w spółce cywilnej w art. 1861 – 1868, jednakże francuska spółka cywilna ma podmiotowość prawną.

Polski Kodeks zobowiązań konstruował zakaz rozporządzania określonymi prawami związanymi z uczestnictwem w spółce cywilnej. Stosownie do literalnego brzmienia art. 565 § 1 i 2 k.z., w stosunku do spółki, wspólnikowi nie wolno było rozporządzać prawami, służącymi mu z tytułu należenia do niej, z wyjątkiem praw do: świadczeń w pieniądzu lub innych rzeczach przypadających mu w czasie trwania spółki jako udział w zyskach, zwrotu wydatków, wynagrodzenia za prowadzenie spraw, oraz praw z tytułu podziału majątku po ustąpieniu wspólnika lub rozwiązaniu spółki. W sytuacji, gdy wspólnik przyjął sobie wspólnika lub ustąpił osobie trzeciej w całości lub

⁹³⁵ Ibidem, s. 36;

⁹³⁶ Nabycie translatywne polega na tym, że nabywca uzyskuje prawo o treści niezmienionej - za Z Radwańskim, *Prawo cywilne, część ogólna*...2002, op. cit., s. 104;

⁹³⁷ A. Herbet (w.) *System Prawa*...t. 16, op. cit., s. 490;

⁹³⁸ Ibidem, s. 493;

w części prawa, służące mu z tytułu należenia do spółki, kodeks przewidywał, iż ani jego wspólnik ani osoba trzecia nie uzyskiwały charakteru wspólnika w stosunku do spółki, a w szczególności nie mogły takie osoby zasięgać wiadomości o stanie jej interesów.

Przedstawiciele teorii i praktyki międzywojennej co do zasady, jednogłośnie⁹³⁹ popierali zakaz rozporządzania wymienionymi w przepisie prawami. W uzasadnieniu swoich stanowisk wskazywali, iż prawa wspólników są ściśle związane z obowiązkami, których osoby trzecie nie mogłyby wykonywać, a wspólnik, który ustąpił swoje prawa do spółki, mógłby również nie mieć interesu w wykonaniu swoich obowiązków względem spółki z chwilą ustąpienia swych praw osobie trzeciej. Ponadto, niektóre obowiązki wspólników względem spółki mają charakter ściśle osobisty, albowiem oparte są na wzajemnym zaufaniu wspólników. Majątek spółki stanowi łączną i niepodzielną współwłasność wszystkich wspólników, która nie może być dzielona w czasie trwania spółki bez zgody wszystkich wspólników. Argumenty wywodzono także z zasady łączności praw i wynikającego stąd zakazu przenoszenia lub obciążania praw tak osobistych jak i majątkowych. Do praw osobistych międzywojenni komentatorzy zaliczali: uczestnictwo w uchwałach wspólników, prawo kontrolowania działalności wspólników, prawo prowadzenia spraw spółki i zasięgania wiadomości o stanie jej interesów.

Poprzez rozporządzanie prawami majątkowymi już wtedy rozumiano ich sprzedaż, darowiznę, użyczenie, najem, dzierżawę i zastaw, a prawami osobistymi - ich przelew na rzecz osoby trzeciej. Wszelkie rozporządzenie prawami przez wspólnika uważano za nieważne w stosunku do spółki nawet, jeżeli nastąpiło za zgodą wszystkich wspólników, gdyż sprzeciwiałoby się ono istocie spółki, polegającej na obowiązku dążenia wszystkich wspólników do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego, wyłączającego korzystanie z uprawnień poszczególnych wspólników przez osoby trzecie, w oderwaniu od obowiązków względem spółki.⁹⁴⁰

Katalog praw, którymi wspólnikowi wolno było rozporządzać wymieniony w art. 565 § 1 k.z. był wyczerpujący i nie mógł być interpretowany rozszerzająco. Dla przykładu, za niedopuszczalne uznawano przeniesienie na osobę trzecią zastrzeżonego wspólnikowi, poza udziałem w zysku, prawa pobierania stałych odsetek od jego

⁹³⁹ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...* 1948 r., op. cit. s. 591; J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1148-1150; L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 597-600;

⁹⁴⁰ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 599-600;

wkładu,⁹⁴¹ a prawo do wynagrodzenia ze pracę wypłacanego wspólnikowi z tytułu umowy o pracę, niezależnie od jego udziału w zyskach i stratach, mogło być zbyte lub oddane w zastaw tylko w granicach, w których podlegało egzekucji⁹⁴². Umowa pomiędzy wspólnikiem a osobą trzecią obowiązywała tylko w relacji pomiędzy tymi osobami, bez skutku dla spółki.

Dopuszczalne jednakże było ustąpienie wszystkich praw i obowiązków wynikających z umowy spółki wraz z wkładem wspólnika osobie trzeciej, która za zgodą pozostałych wspólników mogła wstąpić na miejsce ustępującego wspólnika.⁹⁴³ Rozważając pewne wątpliwości mogące powstać na gruncie powyższego, a z uwzględnieniem całokształtu poglądów doktryny międzywojennej w omawianej materii, należy podkreślić, że przyjmowana osoba trzecia była w stosunku do spółki nowym wspólnikiem, którego wkład mogło stanowić również to, co spółka powinna „wypłacić” ustępującemu wspólnikowi. Wspólnik występował ze spółki i z tą chwilą miał prawo do rozporządzania swoimi prawami majątkowymi, które w następstwie wystąpienia powstawały. Nie było przeszkód do rozporządzenia nimi na rzecz osoby trzeciej. Zawiązywał się wówczas nowy stosunek członkostwa, a w konsekwencji dochodziło do konstytutywnego nabycia statusu wspólnika, a nie do translatywnego zbycia członkostwa.

b. Stanowisko współczesnej doktryny i orzecznictwa

Kodeks cywilny konstruuje generalny zakaz rozporządzania udziałem. Zgodnie z art. 863 § 1 k.c., wspólnik nie może rozporządzać udziałem we wspólnym majątku wspólników, ani też w poszczególnych składnikach tego majątku. Jednakże różnorodność interpretacyjna woli ustawodawcy, podzieliła tak doktrynę jak i orzecznictwo. W opinii S. Grzybowskiego⁹⁴⁴, zmiana składu osobowego spółki cywilnej na gruncie art. 863 § 1 k.c. jest dopuszczalna poprzez przyjęcie nowego wspólnika w drodze zmiany umowy spółki albo poprzez wstąpienie nowego wspólnika w miejsce dotychczasowego za zgodą pozostałych wspólników. Jeżeli nie ma zgody

⁹⁴¹ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1149;

⁹⁴² L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 600;

⁹⁴³ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...* 1948 r., op. cit. s. 591; L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 602, przy czym autor dopuszczał ustąpienie wszystkich praw i obowiązków wraz z wkładem także innemu wspólnikowi, a w sytuacji umownego uregulowania kwestii ustąpienia ogółu praw i obowiązków zgoda pozostałych wspólników nie była wymagana;

⁹⁴⁴ S. Grzybowski (w.) *System prawa...*t. III, op. cit., s. 805;

pozostałych wspólników na takie wstąpienie, wówczas umowa o przeniesienie udziału jest ważna, ale tylko w układzie wspólnik a jego kontrahent, jako tzw. „umowa podspółki”. Dopuszczalność przeniesienia udziału za zgodą innych wspólników wskazuje na to, że przepis art. 863 § 1 k.c., zgodnie z powszechnym znaczeniem użytym w nim słów, zawiera tylko zakaz rozporządzenia swym udziałem, ale nie statuuje prawnej niemożliwości przeniesienia udziału.

Zdaniem A. Jędrzejewskiej⁹⁴⁵, uznanie, że członkostwo w spółkach osobowych jest niezbywalne skutkuje istotnym ograniczeniem sytuacji prawnej wspólnika na tle sytuacji wspólnika w spółce kapitałowej. Przy czym autorka dopuszcza możliwość translatywnego przeniesienia członkostwa tylko w spółkach zewnętrznych prowadzących przedsiębiorstwo, albowiem w tego typu spółce powstaje zorganizowana jedność składająca się ze wszystkich wspólników, a spółka przestaje być wyłącznie umową. Stosunek członkostwa „odrywa się” więc od umowy, łączy wspólników ze spółką i z chwilą „oderwania” członkostwo może stanowić przedmiot zbycia. Brak odpowiednich regulacji ustawowych, zdaniem autorki, umożliwia zbycie członkostwa w drodze umowy między dotychczasowym a nowym wspólnikiem za zgodą pozostałych wspólników. Do przejścia członkostwa nie jest zatem potrzebna zmiana umowy spółki. Pierwotna umowa pełni rolę organizującą w stosunku do stworzonej na jej podstawie spółki, a z chwilą utworzenia spółka staje się odrębnym podmiotem. W wyniku zbycia członkostwa, roszczenia wymagalne zasadniczo nie przechodzą na nabywcę, natomiast przechodzą zawsze roszczenia przyszłe, np. o wypłatę przyszłych zysków. Związane z członkostwem zobowiązania wspólnika przechodzą na nabywcę, z tym zastrzeżeniem, że pozostali wspólnicy mogą zdecydować o zbyciu członkostwa bez tych zobowiązań. Co do spółek będących wyłącznie stosunkiem zobowiązaniowym między wspólnikami, zmiana członkostwa jest dopuszczalna wyłącznie poprzez wystąpienie wspólnika i przyjęcie przez pozostałych wspólników nowego wspólnika w drodze zawarcia z nim umowy, czyli w sposób konstytutywny. Autorka uważa, że art. 863 § 1 k.c. jest przepisem bezwzględnie obowiązującym w tym sensie, że zabrania on wspólnikowi rozporządzenia udziałem bez jednoczesnego wyzbycia się członkostwa. Przepis ten ma na celu zapobieżeniu sytuacji, w której inny podmiot posiadałby członkostwo, a inny byłby dysponentem majątku spółki, więc chroni on założenia konstrukcyjne spółki jako grupy osób powiązanych między sobą niepodzielnym

⁹⁴⁵ A. Jędrzejewska, *Przeniesienie członkostwa w spółkach osobowych*, „PPH”, 3/1994, s. 17 i nast.;

majątkiem. W konsekwencji, udział we współwłasności łącznej jest bez członkostwa w spółce niezbywalny.

Także Sąd Najwyższy nie rozwiązał w sposób definitywny spornej kwestii. W orzeczeniu z dnia 21 listopada 1995 r.⁹⁴⁶ stwierdził, że dopuszczalne jest wstąpienie do spółki cywilnej nowego wspólnika i przejęcie przez niego dotychczasowych zobowiązań oraz uprawnień za zgodą pozostałych wspólników, w tym jednocześnie ustępujących z tej spółki. Stan faktyczny sprawy dotyczył sytuacji, w której czterej wspólnicy spółki cywilnej zawarli „porozumienie”, na mocy którego trzech z nich miało wystąpić ze spółki, pod warunkiem, że czwarty z nich wraz z nowym wspólnikiem przejmą aktywa i pasywa spółki oraz wystąpią do jej wierzycieli o wyrażenie zgody na przejęcie jej zadłużenia, ustępujący zaś zrzekną się wszelkich praw do majątku i ewentualnych należności tej spółki. W uzasadnieniu Sąd Najwyższy wskazał, iż w takiej sytuacji doszło do wstąpienia nowego wspólnika do spółki z równoczesnym wystąpieniem trzech dotychczasowych jej wspólników i przekazaniem przez nich swoich udziałów pozostającym w spółce, którzy przejęli dotychczasowe aktywa i pasywa w spółce, z jednoczesnym poinformowaniem wierzycieli spółki. W opinii Sądu Najwyższego, zakaz rozporządzania udziałem określony w art. 863 § 1 k.c. dotyczy tylko okresu istnienia samej spółki lub uczestnictwa w niej danego wspólnika, a zatem występujący wspólnik może rozporządzać swoimi prawami w chwili wystąpienia z niej. Dopuszczalne jest również, aby nowy wspólnik, wstępując w prawa dotychczasowych a występujących ze spółki wspólników, równocześnie zobowiązał się w zamian do pokrycia nie tylko przyszłych zobowiązań spółki, ale i istniejących. Poza zakresem orzekania pozostała kwestia skuteczności wobec wierzycieli zwolnienia się występujących wspólników ze zobowiązań spółki z okresu swojego w niej udziału.

Na gruncie niniejszej uchwały rozważenia wymagała kwestia zakresu kontynuacji statusu zbywcy członkostwa przez jego nabywcę, głównie w zakresie zobowiązań spółki. Zdaniem J. Naworskiego⁹⁴⁷, który dopuszczał możliwość translatywnego przeniesienia członkostwa, uzasadnione jest zastosowanie konstrukcji kumulatywnego przystąpienia do długu. Nabywca członkostwa przystępuje do długu jako dłużnik solidarny, dług staje się jego własnym zobowiązaniem, a zbywca pozostaje

⁹⁴⁶ Uchwała SN z dnia 21 listopada 1995 r., III CZP 160/95, „PSP”, 12/1997, s. 54-55;

⁹⁴⁷ J. P. Naworski, *Zbycie członkostwa w spółce cywilnej, uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1995 r., III CZP 160/95, „PPH”, 9/1996 s. 32 i nast.; pogląd ten aprobuje także A. Stępień, *Przeniesienie członkostwa w spółce cywilnej*, „Rejent”, 9/2006 s. 81-82;*

nadal zobowiązany wobec wierzycieli. Umowne przystąpienie do długu może nastąpić bądź poprzez umowę między wierzycielem i nowym dłużnikiem bądź poprzez umowę między dawnym a nowym dłużnikiem, przy czym zgoda wierzyciela lub dłużnika nie jest wymagana, bo nie występuje obawa o naruszenie interesu osoby trzeciej nie biorącej udziału w transakcji. Zdaniem autora, optymalne jest przyjęcie umowy pomiędzy dotychczasowym a nowym dłużnikiem, jako że takie rozwiązanie ma same zalety. Do zalet tych autor zalicza: brak konieczności zgody wierzyciela na łączne przejęcie długu; uzyskanie przez wierzyciela dodatkowej gwarancji zaspokojenia wierzytelności w osobie nabywcy; brak obowiązku wskazania osoby trzeciej już w chwili zawarcia umowy, albowiem z uwagi na dyspozytywny charakter 393 k.c. określenie wierzyciela nie musi polegać na jego imiennej konkretyzacji; brak formy szczególnej dla kumulatywnego przystąpienia do długu umożliwia wkomponowanie jej konstrukcji w umowę przeniesienia członkostwa; dopuszczalność wzbogacenia kumulatywnego przystąpienia do długu o zastrzeżenie z art. 392 k.c., czyli o konstrukcję umowy o zwolnienie zbywcy członkostwa z obowiązku świadczenia na rzecz wierzyciela, wówczas nabywca członkostwa jest odpowiedzialny wobec zbywcy, za to, że wierzyciel nie będzie od niego żądał spełnienia świadczenia.⁹⁴⁸

Natomiast przeciwnicy⁹⁴⁹ przenoszenia uczestnictwa w spółce cywilnej podnoszą, że ustawodawca narzucił pewien normatywny model współdziałania w ramach spółki cywilnej, a pewna dyspozytywność dotyczy tylko sfery wewnętrznej i nie obejmuje ona samej konstrukcji spółki. Zawarcie umowy spółki cywilnej może skutkować powstaniem pewnej więzi o charakterze organizacyjnym, albowiem wynika to niejako z istoty tego stosunku zobowiązaniowego, którego podstawą jest wspólność celu. Ten wspólny cel gospodarczy determinuje charakter prawny zawieranej umowy, jest on celem określonych współników i wyznacza im zakres działania. Cechą charakterystyczną spółki cywilnej jest także nierozzerwalność statusu współnika i posiadania przymiotu strony umowy spółki. Ustawodawca bezdyskusyjnie nadał wspólnemu majątkowi współników charakter wspólności łącznej, a niezbędnym warunkiem jego powstania jest istnienie innego stosunku osobistego, względem którego ten specyficzny stosunek prawno - rzeczowy spełnia rolę służebną, akcesoryjną. Spółka

⁹⁴⁸ Por. A. Herbet (w.) *System Prawa...* t. 16, op. cit., s. 642;

⁹⁴⁹ M. Litwińska, *Komentarz do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1995 r., III CZP 160/95*, „PPH”, 4/1996, s. 32 i nast.; R. Jurga, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1995 r., III CZP 160/95*, „PUG” 10/1996, s. 15 i nast.; W. Górecki, *Dopuszczalność przenoszenia członkostwa w spółce cywilnej*, „PPH”, 1/2000, s. 38 i nast.;

nie ma żadnych własnych praw do tego majątku, prawa takie przysługują wspólnikom, a ich materializacja następuje z chwilą wystąpienia wspólnika lub rozwiązania spółki.

Uprawnienia o charakterze majątkowym są nierozzerwalnie związane z prawami korporacyjnymi. Zakaz rozporządzania udziałem dotyczy okresu istnienia stosunku spółki, natomiast rezygnacja z uczestnictwa w stosunku spółki obliguje do rozliczenia się z występującym wspólnikiem. Zatem taki wspólnik, wobec realizacji ustawowego nakazu rozliczenia, nie ma możliwości rozporządzenia prawami „udziałowymi”. W czasie działalności spółki wspólnikowi wolno rozporządzać tylko pewnymi wierzytelnościami przysługującymi mu z tytułu należenia do niej, np. prawem do udziału w zyskach, o ile w czasie trwania spółki zysk może być podzielony.

Tezę o stałości składu osobowego w ramach tej samej umowy wzmocnia obowiązek dokonania wypowiedzenia zarówno przez wspólnika wypowiadającego stosunek spółki, jak przez wierzyciela osobistego wspólnika. Czynność wypowiedzenia wskazuje na nierozzerwalność więzi osobistej i majątkowej w spółce oraz na związek pomiędzy umową spółki a posiadaniem statusu wspólnika.

c. Stanowisko własne

Przyjmując za podstawę rozważań całokształt uregulowania spółki w Kodeksie cywilnym, mocniejsze uzasadnienie normatywne znajduje stanowisko przeciwników dopuszczalności przeniesienia uczestnictwa w spółce cywilnej. Ustawodawca przyjął określony model spółki cywilnej, który powinien odpowiadać określonym jej cechom konstytutywnym. Swoboda stron w optymalnym dopasowywaniu tego stosunku prawnego, nie może wykraczać poza wytyczone granice regulacji niejako chroniące ustawową istotę spółki. Stosunek spółki cywilnej jest zawiązywany pomiędzy określonymi podmiotami, których naczelnym zobowiązaniem jest realizacja oznaczonego celu właśnie tych osób, które gromadzą wspólny majątek i podejmują zespół działań prowadzących do określonej finalizacji. Ustawodawca regulując określone struktury, nadaje im zespół wyróżniających je cech, których założeniem jest wskazanie na istotę danego stosunku prawnego. Podmioty, decydujące o wyborze takiej a nie innej struktury, akceptują jednocześnie jej nienaruszalne podstawy konstrukcyjne.

W spółkach kapitałowych będących osobami prawnymi członkostwo istnieje niezależnie od umowy spółki i z natury swej jest zbywalne.⁹⁵⁰

Konstytutywne nabycie uczestnictwa w spółce, wobec braku wyraźnego sprzeciwu ustawodawcy, należy uznać za dopuszczalne, albowiem przyjęcie nowego wspólnika skutkuje zmianą pierwotnej umowy spółki, zawierana jest umowa pomiędzy nowym wspólnikiem a dotychczasowymi wspólnikami i w takim przypadku zasadne jest zastosowanie konstrukcji kumulatywnego przystąpienia do długu. Natomiast translatywne nabycie uczestnictwa w spółce cywilnej, poprzez samo zawarcie umowy pomiędzy nowym a dotychczasowym wspólnikiem nawet za zgodą pozostałych, powoduje zastrzeżenia prawne. W tej sytuacji nie następuje zmiana umowy spółki, a nabywca jest kontynuatorem praw i obowiązków dotychczasowego wspólnika, co nie znajduje normatywnego uzasadnienia. Porównując tę sytuację do wstąpienia na miejsce zmarłego wspólnika jego spadkobierców, to kontynuacja umowy spółki przez dotychczasowych wspólników i spadkobierców zmarłego ma uzasadnienie zarówno w art. 872 k.c. jak i w umownym postanowieniu dopuszczającym takie wstąpienie. Z drugiej strony, uznanie możliwości wykluczenia wspólnika nie powoduje naruszenia przepisów bezwzględnie obowiązujących. Nie istnieje ani wyraźny ani dorozumiany zakaz, wyłączający możliwość wykluczenia wspólnika. Wykluczenie może stanowić także wsparcie, dla osiągnięcia naczelnego zobowiązania wspólników. Wykluczony jest wspólnik, który z uwagi na swoje określone zachowanie lub jego brak uniemożliwia realizację celu. Takiego wniosku nie można przeprowadzić dla uzasadnienia translatywnego zbycia członkostwa. W art. 863 § 1 k.c. ustawodawca określa bezwzględny zakaz rozporządzania udziałem. W opinii zwolenników⁹⁵¹ przenoszenia członkostwa w spółce cywilnej jest to przepis bezwzględnie wiążący w tym sensie, że zabrania on wspólnikowi rozporządzać udziałem bez jednoczesnego wyzbycia się członkostwa. W polskim systemie prawnym normy bezwzględnie wiążące nie są przedmiotem swobodnej, sytuacyjnej interpretacji. Rygor *iuris cogentis* wyłącza możliwość odmiennego zachowania.⁹⁵² W innym sensie, byłaby wówczas możliwa interpretacja, że skoro ustawodawca zakazuje rozporządzania udziałem, to tym bardziej zakazuje rozporządzania członkostwem. Racjonalne tworzenie i stosowanie prawa

⁹⁵⁰ J. Ciszewski, *Spółka...*, op. cit., s. 66;

⁹⁵¹ Zob. A. Jędrzejewska, *Przeniesienie...*, op. cit., s. 19-20;

⁹⁵² A. Redelbach, *Wstęp...*, op. cit., s. 143;

zakłada jednak, że prawodawca ma pełną i spójną wiedzę o fragmencie rzeczywistości, który ma być poddany regulacji prawnej.⁹⁵³

Dla porównania, w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością brak jest analogicznej normy zakazującej rozporządzania udziałem. Zbywalność udziału jest cechą charakterystyczną spółek kapitałowych, wynika z ich normatywnej natury.⁹⁵⁴ Jednocześnie, pomimo zaliczania do udziału również obowiązków, jest on traktowany jako synonim prawa podmiotowego wspólnika, prawa członkostwa, czy prawa uczestnictwa w spółce. Jednakże, w tym sensie, odróżnić należy członkostwo jako stosunek prawny wspólnika ze spółką – od udziału, który jest tylko elementem treści stosunku członkostwa. Członkostwo obejmuje więc prawa i obowiązki, zaś udział jest to prawo podmiotowe wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością złożone tylko z uprawnień. Obowiązki są konsekwencją stosunku członkostwa, mają w odniesieniu do udziału charakter akcesoryjny.

W spółce cywilnej wypowiedzenie udziału (art. 869 k.c.), po upływie określonego terminu, skutkuje ustaniem uczestnictwa w spółce. Udział oznacza więc uczestnictwo w stosunku spółki realizowane poprzez zespół powiązanych ze sobą praw i obowiązków wynikających z umowy spółki, także w partycypacji w utworzonym majątku. Wspólnik wypowiadając swój udział, unicestwia równocześnie ten podstawowy stosunek spółki, który łączył go z pozostałymi wspólnikami. W istocie ma miejsce wypowiedzenie uczestnictwa, a nie tylko udziału we wspólnym majątku wspólników.⁹⁵⁵ Udział w majątku spółki nie może istnieć bez uczestnictwa w spółce cywilnej. W konsekwencji, wątpliwe jest budowanie koncepcji zakładających rozporządzenie udziałem jako określonym pakietem praw i obowiązków tak oderwanym od obligacyjnego stosunku spółki jak i osoby wspólnika.⁹⁵⁶ Stosunek spółki cywilnej nie jest odrębnym od wspólników bytem prawnym.

Nie są także usankcjonowane pewne typy spółki cywilnej. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej jednoznacznie przesądziła o statusie przedsiębiorcy, nadając go wspólnikom spółki cywilnej, natomiast art. 33¹ § 1 k.c. potwierdził brak zdolności prawnej spółki cywilnej. Zatem bezprzedmiotowa jest argumentacja, że w tzw. spółce wewnętrznej nie jest dopuszczalne translatywne zbycie członkostwa, gdyż jest ona wyłącznie stosunkiem zobowiązaniowym pomiędzy wspólnikami, a jest możliwe w

⁹⁵³ Ibidem, s. 180;

⁹⁵⁴ A. Herbet, *Obrót udziałami w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, Warszawa 2004, s. 10-16;

⁹⁵⁵ A. Stępień, op. cit., s. 76;

⁹⁵⁶ M. Litwińska, op. cit., s. 33;

spółce zewnętrznej prowadzącej przedsiębiorstwo. Nawet, jeżeli w ramach stosunku spółki jest prowadzona działalność gospodarcza w formie przedsiębiorstwa, to jest to działalność samych wspólników, a jej warunki zapisane są w umowie. W spółce kapitałowej stosunek członkostwa istnieje w relacji wspólnik – spółka, w spółce cywilnej funkcjonuje on wyłącznie pomiędzy wspólnikami.

Kolejną wątpliwość implikuje konieczność wyrażenia zgody dla zbycia uczestnictwa przez pozostałych wspólników.⁹⁵⁷ Jeżeli bowiem na mocy przepisów ustawy dane prawo jest zbywalne, to nie można przez czynność prawną wyłączyć ani ograniczyć uprawnienia do przeniesienia, obciążenia, zmiany lub zniesienia prawa (art. 57 § 1 k.c.). Ponadto, zamysł ustawodawcy wyrażony w art. 863 k.c., można uznać za jednoznaczny, dokonując porównania z przepisami, które przeniesienie praw i obowiązków wyraźnie dopuszczają. W stosunku do handlowych spółek osobowych taką regulacją jest przepis art. 10 k.s.h., umożliwiający przeniesienie ogółu praw i obowiązków wspólnika spółki osobowej na inną osobę wówczas, gdy umowa spółki tak stanowi. W braku odmiennych postanowień umowy wymagana jest pisemna zgoda wszystkich pozostałych wspólników, a za zobowiązania występującego wspólnika związane z uczestnictwem w spółce osobowej i zobowiązania tej spółki osobowej odpowiadają solidarnie występujący wspólnik oraz wspólnik przystępujący do spółki. W przepisie niniejszego artykułu ustawodawca wyraził zarówno dopuszczalność przeniesienia, warunki przeniesienia oraz zasady odpowiedzialności za zobowiązania. Podkreślenia wymaga także sformułowanie „ogółu praw i obowiązków wspólnika spółki osobowej”. Podobne wnioski wynikają z analizy art. 55² k.c., zgodnie z którym czynność prawna mająca za przedmiot przedsiębiorstwo obejmuje wszystko, co wchodzi w skład przedsiębiorstwa, chyba że co innego wynika z treści czynności prawnej albo z przepisów szczególnych. Dyspozytywność wskazanych przepisów w zestawieniu z jednoczesnym wyraźnym ich brzmieniem zezwala na pewną swobodę w dokonaniu wyznaczonych czynności.

Na marginesie zasadniczych rozważań należy wspomnieć, iż zazwyczaj prawa zbywalne są jednocześnie prawami dziedzicznymi, a prawa niezbywalne nie podlegają dziedziczeniu. Przez dziedziczność prawa należy rozumieć to, że po śmierci osoby uprawnionej, na mocy ustawy lub testamentu, przechodzi ono na określone inne podmioty i następuje zmiana podmiotu prawa poprzez dziedziczenie⁹⁵⁸. Dziedziczenie

⁹⁵⁷ J. P. Naworski, *Zbycie...*, op. cit., s. 35;

⁹⁵⁸ M. Pyziak-Szafnicka, *Prawo...*, op. cit., s. 76;

definiowane jest jako przejście ogółu praw i obowiązków osoby zmarłej na jedną lub kilka osób, a krąg takich osób wyznacza przy dziedziczeniu testamentowym wola spadkodawcy, przy dziedziczeniu ustawowym wola ustawodawcy. Prawo polskie nie zna innego tytułu do dziedziczenia niż testament i ustawa. Nie jest również przewidziana taka podstawa powołania do całości lub części spadku jak umowa czy uchwała⁹⁵⁹. W literaturze brak jest zgody w przedmiocie dziedziczności udziału spółkowego w spółkach osobowych. Niektórzy twierdzą, że udział spółkowy w spółkach osobowych jest dziedziczny⁹⁶⁰, inni, że nie podlega dziedziczeniu⁹⁶¹. Sformułowany został także pogląd, zgodnie z którym udział spółkowy jest względnie niedziedziczny, tj. niedziedziczny ale włączalny do spadku⁹⁶². Według przepisów normujących ustrój spółek osobowych, tj. art. 60 § 1 k.s.h., 89 k.s.h., 101 k.s.h., 124 k.s.h. i 872 k.c., w umowie spółki można zastrzec, że w razie śmierci wspólnika na miejsce zmarłego wejdą do spółki jego spadkobiercy. W sytuacji spółki cywilnej, spółki jawnej, spółki partnerskiej, spółki komandytowej (ale tu tylko co do komplementariusza) i komandytowo – akcyjnej (ale tu tylko co do komplementariusza, który nie jest ostatnim, jaki pozostał w spółce) wejście spadkobierców w miejsce zmarłego wspólnika do spółki miałyby być następstwem postanowień zawartych w umowie spółki (art. 872 k.c., 60 § 1 k.s.h., 101 k.s.h., 124 k.s.h.), statucie (art. 148 § 1 pkt 4 k.s.h.) lub umowie czy uchwale podjętej za życia zmarłego wspólnika (art. 872 k.c.)⁹⁶³. Skoro więc źródła objęcia praw i obowiązków w spółce nie stanowi ani testament ani ustawa, to nie dochodzi do dziedziczenia „udziału spółkowego”. W konsekwencji udział spółkowy w spółce osobowej nie jest dziedziczny bo nie wchodzi w skład spadku. Nie przechodzi na spadkobiercę ani na podstawie ustawy ani testamentu, tylko na mocy przepisów regulujących ustrój danej spółki osobowej lub jej umowy. Skoro zaś udział spółkowy nie jest prawem zbywalnym i dziedzicznym to nie może zostać uznany za prawo przenoszalne. Dopuszczalność zbycia prawa określona w wyżej omówionym art. 10 k.s.h. stanowi wyjątek od zasady o jego niezbywalności.

⁹⁵⁹ J. Gwiadomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1985, s. 54;

⁹⁶⁰ E. M. Jokieli (w.) *Kodeks spółek handlowych, Komentarz*, pod. red. Z. Koźmy, M. Ożoga, Gdańsk 2005, s. 179; A. Jędrzejewska, *Spółka osobowa a małżeńska majątkowa wspólność ustawowa*, „KPP”, 3/1996, s. 513-514;

⁹⁶¹ J. P. Naworski, *Śmierć wspólnika dwuosobowej spółki jawnej*, „PPH”, 1/2006, s. 57, J. Szczotka, *Spółka jawna*, Bydgoszcz-Lublin 2003, s. 124;

⁹⁶² J. Kremis (w.) *Kodeks cywilny, Komentarz do artykułów 535-1088*, Tom II, pod. red. E. Gniewka, Warszawa 2004, s. 773-775;

⁹⁶³ J. Jezioro, op. cit., s. 617; K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny...*, t. II, op. cit., s. 750;

Za brakiem akceptacji translatywnego przenoszenia członkostwa przemawia także porównanie regulacji polskiego kodeksu z francuskim *code civile*. Zmiana składu osobowego *société civile* poprzez zbycie udziału jest wyraźnie dopuszczona i ustawowo uregulowana (art. 1861 – 1869 Cciv). Kodeks wyróżnia przeniesienie udziału wspólnika na inną osobę oraz przejście udziału zmarłego wspólnika na jego spadkobierców. Nabywcą udziału może być zarówno osoba trzecia oraz, na mocy postanowień statutu, inny wspólnik lub jego współmałżonek. Zbycie udziału *société civile* jest transparentne, a to z tego względu, że kapitał spółki jest podzielony na udziały, a spółka jest osobą prawną.

Rozważenia wymaga także, czy uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1995 r. dopuszczająca przeniesienie członkostwa, rzeczywiście dotyczy translatywnego zbycia członkostwa. Z ustaleń faktycznych wynika, że wspólnicy czteroosobowej spółki cywilnej zawarli porozumienie przewidujące wystąpienie trzech z nich. W spółce pozostał jeden wspólnik, który z nowym wspólnikiem miał kontynuować stosunek spółki. Samo wystąpienie miało być skuteczne pod warunkiem, że ów czwarty wspólnik i osoba trzecia przejmą dotychczasowe uprawnienia i zobowiązania spółki. Z analizy stanu faktycznego można wnioskować, że w istocie doszło do rozwiązania spółki cywilnej, a z chwilą rozwiązania wspólnicy mogli w zasadzie swobodnie dysponować przypadającym na nich majątkiem. Także brak jest podstawy prawnej do funkcjonowania jednoosobowej spółki cywilnej. Trzech dotychczasowych wspólników przekazało więc osobie trzeciej przypadającą im część majątku spółki, a osoba ta zawiązała nową spółkę cywilną z czwartym wspólnikiem w oparciu o niejako ten sam majątek. Taki tok rozumowania potwierdza Sąd Najwyższy; w uzasadnieniu podstawy rozstrzygnięcia stwierdził, że zakaz rozporządzenia udziałem w spółce cywilnej odnosi się do okresu istnienia samej spółki lub uczestnictwa w niej danego wspólnika, wspólnik może więc rozporządzać swoimi prawami w chwili wystąpienia z niej. Dalej wypada sądzić, iż niedopuszczalne jest warunkowe ustąpienie wspólnika ze spółki, a argumenty za takim poglądem wypływają z treści art. 869 k.c., który wprowadza jedynie możliwość bezwarunkowego, definitywnego opuszczenia przez wspólnika spółki.⁹⁶⁴ Co więcej, wspólnicy nowej spółki mogą przejąć zobowiązania uprzednio istniejącej spółki zgodnie z procedurą przewidzianą w art. 519 i następnych k.c., ale

⁹⁶⁴ R. Jurga, op. cit., s. 16;

wspólnicy występujący z poprzedniego stosunku spółki nie mogą się „zwolnić” od odpowiedzialności za zaciągnięte w czasie trwania stosunku spółki zobowiązania. Dokonanie zwolnienia wymaga wyraźnej woli wierzyciela (art. 508 k.c.).⁹⁶⁵ Wobec takiego rozumowania możliwy jest wniosek, że w ramach danego stanu faktycznego doszło do zawiązania nowej spółki, nie zaś do translatywnego zbycia członkostwa.

§ 4.

Nazwa spółki cywilnej i jej ochrona

4.1. Nazwa a firma

Nazwa spółki cywilnej nie należy do *essentialia negoti* zawieranej umowy. Pomimo to odgrywa dużą rolę w praktyce obrotu prawnego – gospodarczego.⁹⁶⁶ Obecnie brak jest przepisów określających wymogi w zakresie nazewnictwa spółek cywilnych.

Odmienna sytuacja miała miejsce na gruncie nieobowiązującej już ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej. W okresie jej obowiązywania zarówno niektórzy przedstawiciele doktryny jak orzecznictwo przyznawało status przedsiębiorcy spółkom cywilnym prowadzącym działalność gospodarczą.⁹⁶⁷ Oznaczenie takiej spółki na zewnątrz regulował art. 12 ustawy. Zgodnie z jego treścią, siedziba przedsiębiorcy i miejsce prowadzenia działalności gospodarczej (zakład) powinny być oznaczone na zewnątrz. Oznaczenie takie powinno zawierać nazwę (firmę) lub imię i nazwisko przedsiębiorcy oraz zwięzłe określenie rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej. Przedsiębiorca prowadzący działalność wytwórczą zobowiązany był do zamieszczania na wyrobach wprowadzanych do obrotu oznaczenia zawierające: nazwę (firmę) lub imię i nazwisko producenta i jego adres; nazwę lub symbol wyrobu, niezależnie od oznaczeń wymaganych na podstawie odrębnych przepisów. Wymóg ten dotyczył odpowiednio pieczętek i druków używanych przy prowadzeniu działalności gospodarczej.

Pomimo obowiązywania wskazanego przepisu w doktrynie podnoszono, że nie ma ustalonych odpowiednich generalnych zasad dotyczących nazw innych niż spółki

⁹⁶⁵ M. Litwińska, op. cit., s. 33;

⁹⁶⁶ Zob. J. Jacyszyn, *Pytania i odpowiedzi*, „Rejent”, 9/2007, s. 184, gdzie autor udziela odpowiedzi na pytanie: „Jak powinna być udokumentowana umowa sprzedaży nieruchomości, gdy nabywcami są wspólnicy spółki cywilnej, którzy są jednocześnie współmałżonkami – czy sprzedaż podzielonej działki jest działalnością gospodarczą?”;

⁹⁶⁷ G. Bieniek (w.) *Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia – zobowiązania*, Tom 2, pod. red. G. Bienka, Warszawa 2001, s. 537;

handlowe podmiotów gospodarczych, w szczególności przedsiębiorstw państwowych, spółdzielni, podmiotów związanych z fundacjami i przedsiębiorstw prowadzonych przez osoby fizyczne lub spółki prawa cywilnego.⁹⁶⁸

Brak aktualnych przepisów dotyczących nazwy spółki cywilnej skłania do poszukiwania rozwiązań w innych przepisach funkcjonalnie powiązanych ze spółką cywilną. Pomimo braku regulacji prawnej nazwy spółki cywilnej, nie może być ona w całości dowolna.⁹⁶⁹ Wspólnikami spółki cywilnej mogą być osoby fizyczne, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nie będące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Ustawodawca reguluje zarówno problematykę oznaczenia firmy osoby fizycznej jak i osoby prawnej (art. 43⁴ k.c. i art. 43⁵ k.c.).

Obecnie⁹⁷⁰ doktryna⁹⁷¹ przyjmuje, że nazwę spółki cywilnej należy odróżnić od firmy w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego⁹⁷². Każdy wspólnik spółki cywilnej jako przedsiębiorca działa pod własną firmą (art. 43² k.c.), natomiast spółka cywilna wyróżniana jest w obrocie wyłącznie poprzez przyjętą nazwę. Firma przedsiębiorcy powinna się odróżniać dostatecznie od firmy innych przedsiębiorców prowadzących działalność na tym samym rynku. Firma nie może wprowadzać w błąd, w szczególności co do osoby przedsiębiorcy, przedmiotu działalności przedsiębiorcy, miejsca działalności, źródeł zaopatrzenia (art. 43³ k.c.).

Osoba fizyczna będąca przedsiębiorcą zobowiązana jest prowadzić działalność gospodarczą pod firmą, której koniecznym elementem jest jej imię i nazwisko (art. 43⁴ k.c.). Nazwisko i imię osoby fizycznej stanowią językowe oznaczenie konkretnej osoby fizycznej.⁹⁷³ Przysługujące prawnie konkretnej osobie imię i nazwisko stanowi

⁹⁶⁸ J. Szwaja, *O przyszłym uregulowaniu firmy*, „PiP”, 12/1994, s. 14; por. B. Jaworska-Dębska, *Glosa do wyroku NSA z dnia 2 czerwca 1993 r.*, S.A./Wr 516/93, „Samorząd Terytorialny” 10/1994, s. 75-78;

⁹⁶⁹ J. Szwaja (w.) S. Sołtyński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks handlowy, Komentarz*, Tom I, Warszawa 1997, s. 298;

⁹⁷⁰ Na gruncie ustawy o działalności gospodarczej z 1988 r. prowadzony był spór doktrynalny w przedmiocie odróżnienia nazwy od firmy, podnoszono, że firma jest nazwą wyłącznie spółki prawa handlowego i prowadzonego przez nią przedsiębiorstwa, a żaden inny podmiot nie może posługiwać się firmą – tak A. Karpowicz, „Firma a nazwa”, „Palestra” 12/1994, s. 75; nazwa przedsiębiorstwa *sensu stricto* obejmuje oznaczenia wszystkich przedsiębiorstw, które nie są spółkami prawa handlowego – tak. R. Skubisz, *Prawo znaków towarowych, Komentarz*, Warszawa 1990, s. 15; identyfikacja osób cywilnych oraz spółek prawa cywilnego prowadzących działalność gospodarczą następuje wyłącznie poprzez nazwiska – tak J. P. Naworski, *Oznaczenie jednoosobowych podmiotów gospodarczych*, „Rzeczpospolita” z 27 lipca 1995 r.;

⁹⁷¹ M. Machnij, *Pojęcie i znaczenie nazwy spółki cywilnej*, „MPr.”, 4/1999, s. 10;

⁹⁷² Dział III k.c. – „Przedsiębiorcy i ich oznaczenia” został dodany przez art. 1 pkt 4 ustawy z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy - *Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2003 r. Nr 49, poz. 408), obowiązuje od dnia 25 września 2003 r.;

⁹⁷³ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...2002*, op. cit., s. 330;

obowiązkowy rdzeń firmy każdego przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną⁹⁷⁴. Dodatkowo dopuszczalne jest włączanie do firmy pseudonimu (oznaczenia przesłaniającego) lub określeń wskazujących na przedmiot działalności przedsiębiorcy, miejsce jej prowadzenie oraz innych określeń dowolnie obranych. Nie oznacza to jednak całkowitej swobody w formułowaniu określenia firmy przez przedsiębiorców.⁹⁷⁵ Posługiwanie się pseudonimem nie uchyla zastosowania norm prawnych dotyczących imion i nazwisk.⁹⁷⁶ Elementy fantazyjne mogą stanowić tylko element dodatkowy mogący skutecznie odróżnić tego przedsiębiorcę od innych uczestników obrotu gospodarczego.⁹⁷⁷ Przedsiębiorcę obowiązują ponadto reguły dotyczące wyłączności firmy.⁹⁷⁸

Natomiast zgodnie z art. 43⁵ k.c. firmą osoby prawnej jest jej nazwa. Firma zawiera określenie formy prawnej osoby prawnej, które może być podane w skrócie, a ponadto może wskazywać na przedmiot działalności, siedzibę tej osoby oraz inne określenia dowolnie obrane. Firma osoby prawnej może zawierać nazwisko lub pseudonim osoby fizycznej, jeżeli służy to ukazaniu związków tej osoby z powstaniem lub działalnością przedsiębiorcy. Umieszczenie w firmie nazwiska albo pseudonimu osoby fizycznej wymaga pisemnej zgody tej osoby, a w razie jej śmierci - zgody jej małżonka i dzieci. Przedsiębiorca może posługiwać się skrótem firmy. Nadana osobie prawnej nazwa stanowi w każdym przypadku rdzeń firmy takiej osoby⁹⁷⁹.

Zagadnienie nazwy spółki cywilnej podejmowane jest w orzecznictwie. W orzeczeniu z dnia 22 marca 1999 r. Samorządowe Kolegium Odwoławcze we Wrocławiu⁹⁸⁰ uznało, że nieprawidłowość decyzji polega na wpisaniu nazwy spółki cywilnej zamiast imion i nazwisk wspólników.

W wyroku z dnia 14 marca 2006 r. Sąd Apelacyjny w Katowicach⁹⁸¹ stwierdził, że prawo do firmy jest prawem podmiotowym bezwzględny, skutecznym *erga omnes* i przysługującym każdemu przedsiębiorcy w tym także osobom fizycznym, które

⁹⁷⁴ A. Janiak (w.) *Komentarz do art. 43 (3) Kodeksu cywilnego w: Kodeks cywilny, Komentarz, Część ogólna*, Tom II, pod. red. A. Kidyby, Lex/el 2012;

⁹⁷⁵ W. Popiołek (w.) *Kodeks spółek handlowych, Komentarz, Orzecznictwo*, pod. red. J.A. Strzępki, *Suplement Firma i Prokura*, Warszawa 2003, s. 17;

⁹⁷⁶ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...* 2002, op. cit., s. 331;

⁹⁷⁷ A.M. Malinowski, *Ochrona fantazyjnej nazwy spółki cywilnej*, „Gazeta Prawna”, Nr 10 z dnia 15 stycznia 2008 r., s. 2;

⁹⁷⁸ Zob. I. Wiszniewska, *Ochrona oznaczeń odróżniających, Część I*, „PPH”, 3/1997, s. 14-16; teźże *Ochrona oznaczeń odróżniających, Część II*, „PPH”, 4/1997, s. 8-13; zob. wyrok SA w Poznaniu z dnia 30 czerwca 2010 r., I ACa 501/10, niepublikowany;

⁹⁷⁹ A. Janiak (w.) *Komentarz do art. 43 (5) Kodeksu cywilnego...*, op. cit., Lex/el 2012;

⁹⁸⁰ Decyzja SKO we Wrocławiu z dnia 22 marca 1999 r., SKO 4122/3/99, „OwSS” 1/2/2000 poz. 2;

⁹⁸¹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 14 marca 2006 r., I ACa 2057/05, niepublikowany;

prowadzą działalność gospodarczą w formie spółki cywilnej. Prawo do firmy powstaje z chwilą wpisania przedsiębiorcy do ewidencji działalności gospodarczej, a w każdym razie z chwilą użycia firmy po raz pierwszy w obrocie gospodarczym. Przedsiębiorca może się posługiwać tylko jedną firmą w danym czasie. Przykładowo fakt zawarcia umowy spółki cywilnej nic w omawianej kwestii nie zmienia, bowiem spółka cywilna niebędąca przedsiębiorcą nie posługuje się własną firmą tylko innego rodzaju oznaczeniem, a pod swoimi firmami występują tylko poszczególni wspólnicy spółki cywilnej.

W wyroku z dnia 14 września 2010 r. Naczelny Sąd Administracyjny⁹⁸² uznał, że obligatoryjne reguły firmowania przedsiębiorców, nie obejmują spółki cywilnej. W motywach rozstrzygnięcia wskazał, że to spółkę cywilną jako podatnika obowiązuje dokonanie zgłoszenia i identyfikacyjnego i aktualizacyjnego. Nazwa pełna i skrócona dotyczy tego podatnika. Skoro w przepisach prawnych tak podatkowych jak i innych, nie ma reguł kształtujących nazwę spółki cywilnej, to nie można jej narzucać reguł obowiązujących do określania osób fizycznych jako przedsiębiorców. Brak zasad prawnych dla oznaczania nazwy spółki cywilnej nie uprawnia do przyjęcia domniemania jej kształtowania wedle statusu podmiotów tworzących spółkę cywilną. To nie osoby fizyczne wchodzące w skład spółki cywilnej zobowiązane są jako podatnicy do dokonania zgłoszenia identyfikacyjnego czy aktualizacyjnego, ale sama spółka cywilna. Nazwa spółki cywilnej jako podatnika nie musi więc uzewnętrzniać imion i nazwisk jej wspólników. Dane dotyczące wspólników, w tym NIP każdego z nich, zawiera zgłoszenie identyfikacyjne lub aktualizacyjne takiej spółki. Dane te umożliwiają organom podatkowym na uzyskanie informacji zarówno o samym podatniku – spółce cywilnej, jak i o wszystkich wspólnikach takiej spółki i wedle potrzeb odpowiednio z nich korzystają.

Natomiast w kwestii nazwy fantazyjnej Sąd Apelacyjny w Warszawie⁹⁸³ w wyroku z dnia 24 kwietnia 2002 r. stwierdził, że przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą jako wspólnicy spółki cywilnej nie muszą wykazywać podstawy prawnej korzystania z określonej fantazyjnej nazwy, a za używanie nazwy zgodnie z prawem, uznać należy, w przypadku przedsiębiorcy podlegającemu wpisowi jedynie przez organ

⁹⁸² Wyrok NSA w Warszawie z dnia 14 września 2010 r., I FSK 1443/09, tekst orzeczenia pochodzi z Centralnej Bazy Orzeczeń Sądów Administracyjnych dostępnej na <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/cbo/query>;

⁹⁸³ Wyrok SA w Warszawie z dnia 24 kwietnia 2002 r., I ACa 1182/01, „Wokanda”, 2/2003, poz. 42; zob. też wyrok SN z dnia 13 listopada 1997 r., I CKN 710/97, „OSNC”, 4/1998, poz. 69;

ewidencjonujący do ewidencji gospodarczej, takie posługiwanie się nazwą fantazyjną, która nie narusza praw osób trzecich.

Odpowiedzi na pytanie: jak wobec braku stosowych regulacji powinna wyglądać nazwa spółki cywilnej, powinno poszukiwać się na płaszczyźnie prawa cywilnego. Żaden przepis prawa cywilnego nie uznaje spółki cywilnej za podmiot „oderwany” od współtworzących ją wspólników. Należy więc odrzucić interpretację w zakresie oznaczenia jej nazwy na płaszczyźnie podatkowej. Wątpliwe do przyjęcia byłoby oznaczanie spółek cywilnych w obrocie gospodarczym za pomocą numerów NIP. **Na tle osobowego charakteru spółki cywilnej wydaje się być uzasadnione, że powinna ona zawierać co najmniej nazwiska wspólników oraz formę prawną współdziałania przyjętą poprzez odrębnych przedsiębiorców, którymi są tutaj wspólnicy.** Jeśli więc przedsiębiorcy podejmują decyzję o prowadzeniu działalności gospodarczej lub zawodowej we własnym imieniu w ramach spółki cywilnej, to prowadzą ją oni pod swoimi firmami. To z kolei powoduje, że w oznaczeniu takiej spółki powinna się znaleźć firma każdego wspólnika i to niezależnie od tego, czy przed zawarciem umowy spółki był on przedsiębiorcą. W kwestii swobodnego uznania wspólników są inne człony mające na celu bliższe oznaczenie przedsiębiorstwa czy elementy fantazyjne np. J. Kowalski, M. Nowak, A. Malinowski spółka cywilna; Tęcza s.c. - Kowalski, Nowak, Malinowski; Cukiernia Tęcza - Kowalski, Nowak, Malinowski s.c. Nazwa fantazyjna może istnieć obok nazwisk wspólników, nie może ona zastępować nazwisk wspólników jako przedsiębiorców.

4.2. Ochrona nazwy działalności wspólników

W ramach konstrukcji teoretycznoprawnej spółki cywilnej przyjętej w niniejszym opracowaniu szczególnie istotne wydaje się być ustalenie: czy nazwę działalności wspólników prowadzonej w ramach spółki cywilnej można uznać za dobro osobiste wspólników w rozumieniu art. 23 k.c. i objąć ochroną na podstawie art. 24 k.c.

1. W przedmiocie ochrony „nazwy spółki cywilnej” funkcjonują różne koncepcje.⁹⁸⁴ Większość z nich została sformułowana na gruncie nieobowiązującej już

⁹⁸⁴ Zob. np. M. Zielińska, *Nazwa spółki cywilnej jako dobro osobiste*, „PSP”, 11/1998, s. 9; A. Jędrzejewska, *Ochrona nazwy spółki cywilnej (problematyka podobieństwa nazw)* „PSP” 11-12/1993, s. 70;

ustawy z 1988 r. o działalności gospodarczej. Dostarczają jednak argumentów, które mogą stanowić punkt wyjścia dla podjęcia rozważań w aktualnym stanie prawnym.

W orzeczeniu z dnia 14 grudnia 1990 r.⁹⁸⁵ Sąd Najwyższy stwierdził, iż nazwa przedsiębiorstwa prowadzonego w formie spółki cywilnej stanowi dobro osobiste wspólników. W uzasadnieniu wskazał, że spółka prawa cywilnego nie ma osobowości prawnej i nie może być podmiotem praw i obowiązków z zakresu prawa cywilnego, a zatem nie znajdują do niej odpowiedniego zastosowania przepisy o ochronie dóbr osobistych (art. 43 k.c.). Jednakże pomiędzy spółką a wspólnikami istnieje ścisła wewnętrzna więź, na zewnątrz zaś w imieniu spółki występują wspólnicy. Działalność gospodarcza prowadzona przez spółkę w formie przedsiębiorstwa jest działalnością samych wspólników. Nazwa, która identyfikuje to przedsiębiorstwo w obrocie prawnym i stanowi jakoby jego „nazwisko”, jest nazwą obejmującą istotną sferę osobistej działalności wspólników. Nazwa (firma) przedsiębiorstwa prowadzonego w formie spółki prawa cywilnego stanowi zatem dobro osobiste wspólników (art. 23 k.c.) podlegające ochronie stosownie do art. 24 k.c.

Na tle niniejszego rozstrzygnięcia sformułowano wiele sprzecznych stanowisk. Pomimo ich przedstawienia na tle nieobowiązującego już stanu prawnego, to również i dla dzisiejszej doktryny zawierają wiele przydatnych wskazówek. Krytycy orzeczenia z 1990 r. J. Krauss i M. Modrzejewska podkreślali, że oznaczenie „X” przy spółce cywilnej nie będące nazwiskiem wspólnika, nie jest i nie może być nazwą spółki cywilnej, a więc nie stanowi dobra osobistego wspólników. Inaczej jest w przypadku handlowej spółki osobowej gdzie firma jest własną odrębną nazwą spółki i w niej będą podlegały ochronie także dodatki, jeżeli są składnikiem odrębnej i zarejestrowanej firmy⁹⁸⁶. Natomiast R. Skubisz podzielił stanowisko Sądu w części uznania nazwy przedsiębiorstwa prowadzonego przez wspólników cywilnych za dobro osobiste, jednakże wskazał odmienną podstawę ochrony. Zdaniem autora ochronę nazwy spółki cywilnej należy wywodzić z prawa do pseudonimu (art. 23 k.c.)⁹⁸⁷. P. Sut na tle orzeczenia sformułował tezę o objęciu przez Sąd Najwyższy ochroną dobra osobistego niewskazanego w ustawie⁹⁸⁸.

⁹⁸⁵ Wyrok SN z dnia 14 grudnia 1990 r., I CR 529/90, „OSNCP”, 7-8/1992;

⁹⁸⁶ Zob. J. Krauss, M. Modrzejewska, *Glosa do wyroku SN z dnia 14 grudnia 1990 r.*, I CR 529/90, „PS”, 4/1991, s. 98;

⁹⁸⁷ Zob. R. Skubisz, *Glosa do wyroku SN z dnia 14 grudnia 1990 r.*, I CR 529/90, „PS”, 11-12/1992, s. 107;

⁹⁸⁸ Zob. P. Sut, *Problemy twórczej wykładni przepisów o ochronie dóbr osobistych*, „PiP”, 9/1997, s. 36 i nast.;

Jeszcze inny zespół argumentów wypływa z postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 1995 r.⁹⁸⁹ (i innych, wydanych także na tle ustawy z 1988 r. o działalności gospodarczej)⁹⁹⁰, w którym ustalono, że spółka cywilna osób fizycznych nie może, także w sprawach gospodarczych, być pozwana pod nazwą (firmą) prowadzonego przedsiębiorstwa. W tej linii orzeczniczej Sąd wyraźnie wskazywał, iż istota określenia spółki cywilnej oparta jest na danych osobowych jej wspólników.

2. Uzgodniona przez wspólników nazwa spółki cywilnej stanowi niejako identyfikator obejmujący istotną sferę osobistej działalności wspólników.⁹⁹¹ **Przyjmując, że spółka cywilna nie jest odrębnym od wspólników bytem prawnym, można dowodzić, iż przyjęta nazwa działalności podjętej w ramach spółki stanowi dobro osobiste wspólników podlegające ochronie prawnej. Podmiotem ochrony nie jest spółka cywilna, ale są jej wspólnicy.** Wspólne wartości wspólników prowadzących działalność w formie spółki cywilnej stanowią dobra osobiste samych wspólników. Dane osobowe wspólników, o których mowa w art. 23 k.c., będą korzystały z ochrony przewidzianej w 24 k.c.

Ustawodawca w art. 23 k.c. wskazuje wprost na dobra osobiste człowieka.⁹⁹² Za dobro osobiste uznaje się to wszystko, co nie będąc dobrem materialnym w rozumieniu prawa, służy do rozwoju człowieka, do ugruntowania jego pozycji i odrębności w społeczeństwie.⁹⁹³ Do dóbr osobistych człowieka należą: zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska. Wyliczenie to jest stale rozszerzane pod wpływem działalności

⁹⁸⁹ Postanowienie SN z dnia 3 lutego 1995 r., II CRN 157/194, „OSNC”, 7-8/1995, poz. 116;

⁹⁹⁰ Uchwała SN z dnia 11 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, „OSNC”, 5/1996, poz. 63;

⁹⁹¹ G. Bieniek, *Spółka cywilna – problematyka prawna*, Zielona Góra 2001, s. 38;

⁹⁹² Zob. orzeczenie SN z dnia 30 maja 1988 r., I CR 124/88, „OSNC”, 5/1989, s. 87, zgodnie z którym, nazwa zespołu artystycznego, w braku w tym względzie odmiennej umowy, stanowi dobro osobiste wszystkich jego członków, chyba że wiąże się ona treściowo z jednym tylko lub z niektórymi z nich bądź chodzi o zespół utworzony, nazwany i kierowany przez jednego z członków w sposób tak wyraźny i oczywisty, iż uchodzi za zespół tej osoby. W wypadku zmian w składzie osobowym zespołu artystycznego używającego nazwy stanowiącej dobro osobiste wszystkich jego członków, ocena, czy i komu przysługuje prawo używania tej nazwy dalej, powinna w razie sporu – być dokonana z uwzględnieniem konkretnych okoliczności, a w szczególności po rozważeniu czy w wyniku tych zmian pozostaje nadal grupa osób mogąca kontynuować pracę zespołu w sposób odbiegający istotnie od stylu i poziomu pracy w poprzednim składzie;

⁹⁹³ A. Kopff, *Koncepcja praw do intymności i prywatności życia osobistego (zagadnienia konstrukcyjne)*, „Studia cywilistyczne”, Tom XX, Kraków 1972, s. 4; podobnie Z. Radwański, zdaniem którego dobro osobiste odnosi się do uznanych przez system prawny wartości (tj. wysoko cenionych stanów rzeczy) obejmujących fizyczną i psychiczną integralność człowieka, jego indywidualność oraz godność i pozycję w społeczeństwie, co stanowi przesłankę samorealizacji osoby ludzkiej, w: *Koncepcja praw podmiotowych osobistych*, „RPEiS”, 2/1988, s. 1-22;

orzecznictwa i doktryny.⁹⁹⁴ Dobro osobiste jest ściśle związane z podmiotem podlegającym ochronie. Oznacza to, że razem z daną jednostką powstaje i wygasa, nie może także przechodzić na inne podmioty tak w drodze czynności prawnej jak i w drodze dziedziczenia. Dawniej przy objaśnianiu istoty dóbr osobistych dominowało podejście subiektywistyczne, a w jego ujęciu, o naruszeniu oraz o skutkach prawnych takiego stanu miałyby decydować indywidualne odczucia ludzkie i stany psychofizyczne jednostki.⁹⁹⁵ Obecnie przeważa pogląd o zastosowaniu obiektywnego⁹⁹⁶ kryterium przy wyjaśnianiu istoty dobra osobistego, jak i jego naruszenia.

Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 11 marca 1997 r.⁹⁹⁷ wyjaśnił, iż ocena, czy w konkretnej sytuacji nastąpiło naruszenie dobra osobistego, nie może być dokonywana według miary indywidualnej wrażliwości (ocena subiektywna) zainteresowanego.

Przysługujące środki ochrony wymienia art. 24 k.c. Stosownie do jego treści, ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Jeżeli skutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych. Z ochrony przysługującej w art. 24 k.c., może skorzystać poszczególny współnik spółki cywilnej, jeżeli nastąpiła bezprawność zagrożenia lub naruszenia jego dobra osobistego. Ustawa nie wymaga, aby naruszenie było zawinione, decyduje jego sprzeczność z normami prawnymi lub regułami wynikającymi z zasad współżycia społecznego.⁹⁹⁸ Pozycję współnika wzmacnia domniemanie bezprawności zawarte w art. 24 k.c., które w sposób korzystny rozkłada ciężar dowodu.⁹⁹⁹ Na gruncie bezprawności należy jednakże rozróżnić

⁹⁹⁴ A. Wypiórkiewicz, *Refleksyjne spojrzenie na ochronę dóbr osobistych w: Ars et usus – Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego*, praca zbiorowa, Warszawa 2005, s. 340;

⁹⁹⁵ S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957, s. 78;

⁹⁹⁶ J. Panowicz- Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 29; także A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979, s. 107; J. S. Piątkowski, *Ewolucja ochrony dóbr osobistych*, w: *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, pod. red. E. Łętowskiej, Wrocław 1983, s. 20;

⁹⁹⁷ Wyrok SN z dnia 11 marca 1997 r., III CKN 33/97, OSN 6-7/1997, poz. 93; podobnie orzeczenie SN z dnia 16 stycznia 1976 r., II CR 692/75, OSN 11/1976, poz. 251;

⁹⁹⁸ A. Szpunar, *Nadużycie prawa podmiotowego*, Kraków 1948, s. 125;

naruszenie dóbr osobistych i naruszenie praw osobistych, albowiem dopiero naruszenie prawa osobistego uzasadnia zastosowanie środków ochronnych.¹⁰⁰⁰

Do okoliczności wyłączających bezprawność zachowania się sprawcy zagrożenia lub naruszenia dobra osobistego zalicza się: działanie na podstawie przepisu lub w wykonaniu prawa podmiotowego; zgodę uprawnionego; nadużycie prawa podmiotowego osobistego.¹⁰⁰¹ Działanie na podstawie przepisu generalnie stanowi określoną formę naruszenia, jednakże w normatywnej istocie uzewnętrznia ono działanie władzy państwowej lub jednostek, które w ramach porządku prawnego zmierzają do uzyskania decyzji władzy państwowej.¹⁰⁰² Zgoda uprawnionego (zasada *volenti non fit iniuria* – chcącemu nie dzieje się krzywda) musi dotyczyć konkretnego dobra osobistego osoby udzielającej zgody¹⁰⁰³, np. Kowalski wspólnik dwuosobowej spółki cywilnej zgadza się na wykorzystanie w materiałach reklamowych określenia Tęcza s.c. – Jan Kowalski, Adam Nowak, i zgoda taka jest bezskuteczna, kiedy naruszenie dobra osobistego osoby udzielającej zgody było połączone z naruszeniem dobra także innej osoby. Uprawniony ma prawo żądania do nieujawniania jego nazwiska w określonej sytuacji.¹⁰⁰⁴ Zgoda może być wyrażona tak w sposób wyraźny jak i dorozumiany. Może być w każdym momencie odwołana, co wiąże się z zespoleniem dóbr osobistych i podmiotu, którego dotyczą.¹⁰⁰⁵ O nadużyciu prawa podmiotowego mówi art. 5 k.c., zgodnie z którym, nie można czynić ze swego prawa użytku, który byłby sprzeczny ze społeczno – gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.

Pokrzywdzony w ramach ochrony może skorzystać z powództwa o ustalenie¹⁰⁰⁶, o zaniechanie, o usunięciu skutków naruszenia¹⁰⁰⁷ oraz o zadośćuczynienie pieniężne

⁹⁹⁹ W. Czachórski (w.) *Dobra osobiste i ich ochrona de lege ferenda w prawie cywilnym w: Problemy Kodyfikacji Prawa Cywilnego (studia i rozprawy), Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Radwańskiego*, praca zbiorowa pod red. S. Sołtyśńskiego, Poznań 1990, s. 14;

¹⁰⁰⁰ S. Grzybowski, *Ochrona...*, op. cit., s. 114;

¹⁰⁰¹ M. Pazdan (w.) *Kodeks cywilny...t.1.* pod red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 89;

¹⁰⁰² S. Grzybowski, *Ochrona...*, op. cit., s. 114;

¹⁰⁰³ M. Sośniak, *Bezprawność zachowania jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej*, Kraków 1959, s. 69;

¹⁰⁰⁴ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...2002*, op. cit., s. 156;

¹⁰⁰⁵ A. Szpunar, *Zgoda uprawnionego w zakresie ochrony dóbr osobistych*, „RPEiS”, 1/1990, s. 41-57;

¹⁰⁰⁶ B. Ziemianin, *Prawo cywilne, Część ogólna*, Poznań 2002, s. 97; por. uchwała SN (7) z dnia 24 lutego 1967 r., III PZP 41/66, „OSN”, 11/1967, poz. 191

¹⁰⁰⁷ Zob. np. uchwała SN z dnia 30 grudnia 1971 r., III CZP 87/71, „OSN”, 6/1972, poz. 104;

lub zapłatę na cel społeczny¹⁰⁰⁸.

3. Wspólnikami działalności zorganizowanej w formie spółki cywilnej mogą być także osoby prawne i jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Przepis art. 43 k.c. stanowi, że przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych. Natomiast zgodnie z art. 33¹ § 1 k.c. do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, stosuje się odpowiednio przepisy o osobach prawnych. Jednostki niemające zdolności prawnej nie mają dóbr osobistych¹⁰⁰⁹. Relacja art. 43 k.c. do art. 23 k.c. w zakresie odpowiedniego stosowania przepisów sprowadza się do wyboru tych dóbr osobistych osób prawnych, które znajdują się w otwartym katalogu dóbr przypisanych osobom fizycznym¹⁰¹⁰. Osoby prawne, czy podmioty ustawowe, o których mowa w art. 33¹ k.c. nie mają nazwiska czy pseudonimu, ale funkcjonują pod określoną nazwą lub firmą. W wyroku z dnia 28 października 1998 r.¹⁰¹¹, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że naruszenie nazwy osoby prawnej jako jej dobra osobistego może nastąpić w razie używania przez nieuprawnionego nie tylko pełnej nazwy, ale i jej części, jeżeli ta część spełnia w sposób wystarczający funkcję indywidualizującą osobę prawną, która umożliwia jednoznaczną identyfikację tej osoby i jej odróżnienie od innych podmiotów dlatego, że tworzące część nazwy oznaczenie ma samo w sobie dostateczną moc dystynktywną. Nazwa osoby prawnej stanowi odpowiednik nazwiska osoby fizycznej i w tym kontekście podlega ochronie na podstawie art. 43 k.c. w związku z art. 23 k.c. i 24 k.c. jako dobro osobiste o charakterze niematerialnym¹⁰¹².

4. W ramach podjętego tematu, zastanowić się też można, czy nazwa działalności prowadzonej w formie spółki cywilnej należy do kategorii danych osobowych. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych¹⁰¹³, ustawa określa zasady postępowania przy przetwarzaniu danych osobowych oraz prawa osób fizycznych, których dane osobowe są lub mogą być

¹⁰⁰⁸ Zob. M. Safjan, *Ochrona majątkowa dóbr osobistych po zmianie przepisów kodeksu cywilnego*, „PPH”, 1/1997, s. 12;

¹⁰⁰⁹ P. Księżak (w.) *Komentarz do art. 43 Kodeksu cywilnego w: Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, pod. red. M. Pyziak Szafnickiej, Lex/el 2009;

¹⁰¹⁰ A. Kidyba (red.) *Komentarz do art. 43 Kodeksu cywilnego w: Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Część ogólna*, Lex/el 2012;

¹⁰¹¹ Wyrok SN z dnia 28 października 1998 r., II CKN 25/98, „OSNC”, 4/1999, poz. 80;

¹⁰¹² R. Stefanicki, *Glosa do wyroku SN z dnia 28 października 1998 r., II CKN 25/98*, „PPH”, 12/2000, s. 43;

¹⁰¹³ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926 t.j.), ustawa obowiązuje od 30 kwietnia 1998 r.;

przetwarzane w zbiorach danych. Danymi osobowymi, w myśl art. 6 ustawy, są wszelkie informacje dotyczące osoby fizycznej, pozwalające na określenie tożsamości tej osoby. Przetwarzanie danych osobowych polega na dokonywaniu jakichkolwiek operacji na danych osobowych, takich jak: zbieranie, utrwalanie przechowywanie, opracowywanie, zmienianie, udostępnianie i usuwanie, zwłaszcza dokonywanie tych operacji w systemach informatycznych. Już chociażby tylko przykładowo przytoczone przepisy ustawy pozwalają na udzielenie odpowiedzi negatywnej na wyżej postawione pytanie. Nazwa spółki cywilnej nie należy do kategorii danych osobowych, bo nie służy ona do identyfikacji konkretnej osoby. Spółka cywilna jako umowny związek osób nie jest bytem samym w sobie. Do kategorii danych osobowych należą dane wspólników¹⁰¹⁴, które ewentualnie współtworzą nazwę spółki cywilnej, bo to na ich podstawie możliwa jest identyfikacja podmiotu prawa.¹⁰¹⁵

Do konsekwencji proponowanego rozumienia spółki cywilnej należy więc to, że nazwa działalności zorganizowanej w ramach spółki cywilnej stanowi wyłącznie dobro osobiste jej wspólników. Tylko wspólnicy korzystają z dostępnych środków ochrony prawnej. Spółkę cywilną statuuje relacje zachodzące pomiędzy wspólnikami – przedsiębiorcami a jednocześnie uczestnikami tego stosunku obligacyjnego. Zasadniczo w obrocie gospodarczym spółka cywilna powinna być identyfikowana poprzez nazwiska wspólników oraz dodatek wskazujący na formę prawną prowadzonej współpracy ewentualnie pewien element fantazyjny. Takie oznaczenie tej formy współpracy wzmacnia pewność obrotu prawo – gospodarczego, sprzyja podnoszeniu standardów ochrony prawnej. Aktualnie brak jest podstawy prawnej dla ochrony pseudonimu gospodarczego osób fizycznych, w tym działalności w formie spółki cywilnej.

¹⁰¹⁴ Zob. R. Owerczuk, *Wspólnicy spółki cywilnej jako administratorzy danych*, „MPr.”, 13/2006 s. 727;

¹⁰¹⁵ M. Zielińska, op. cit., s. 11;

ROZDZIAŁ VI

Prawa i obowiązki wspólników

§ 1

Uwagi wstępne

Efektem finalnym współdziałania w ramach stosunku spółki jest osiągnięcie zakładanego celu gospodarczego. Działalność ma charakter pozytywny, jest zespołem czynności o charakterze faktycznym lub konwencjonalnym.¹⁰¹⁶ Wspólnik ma obowiązek działania. „Działa” na swoją rzecz i na rzecz pozostałych wspólników, im a nie spółce przypisywane są skutki takich działań. Powstrzymanie się od pewnych czynności, np. prowadzenia działalności konkurencyjnej, nie może stanowić wyłącznego zadośćuczynienia obowiązkowi działania.

W spółce cywilnej można wyróżnić dwie płaszczyzny aktywności wspólników. Jedną z nich jest sfera wewnętrznych zależności pomiędzy wspólnikami, drugą są ich relacje zewnętrzne. Dążenie do osiągnięcia zakładanego celu gospodarczego zobowiązuje wspólników do podejmowania przez nich szeregu czynności na obu płaszczyznach. Relacje nawiązywane pomiędzy wspólnikami spółki cywilnej a osobami trzecimi na płaszczyźnie zewnętrznej wskazują, że stosunek ten zawiera elementy organizacji postrzeganej w ujęciu pewnej całości. Jednakże występują one z niewielką intensywnością i obejmują nieliczne aspekty funkcjonowania spółki cywilnej¹⁰¹⁷.

Obowiązki i uprawnienia wspólników wynikają zarówno z normatywnego uregulowania spółki cywilnej, jak i treści zawartej umowy. Określone prawa i powinności poszczególnego wspólnika nierozzerwalnie związane są z jego uczestnictwem w spółce cywilnej. Pakiet praw i obowiązków jest pakietem „przypisanym” do wspólnika, a nie do spółki. Wspólnik nabywa prawa i obowiązki, a takich praw nie nabywa spółka - jako jakiś odrębny od wspólników byt prawny.

¹⁰¹⁶ W. Pyziół (w.) W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo...*2004, op. cit., s. 47;

¹⁰¹⁷ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 232;

§ 2.

Prawa o charakterze majątkowym

Do praw o charakterze majątkowym zaliczamy:

- prawo do udziału w zysku,
- prawo do części majątku w razie wystąpienia wspólnika,
- prawo do części majątku w razie rozwiązania spółki,
- prawo do zwrotu wydatków lub wynagrodzenia z tytułu prowadzenia spraw spółki,
- prawo do zwrotu rzeczy wniesionych do użytkowania,
- prawo do wypłaty równowartości wkładu w razie wystąpienia wspólnika lub rozwiązania spółki.

2.1. Prawo do wypłaty zysku

Naczelnym uprawnieniem majątkowym wspólnika jest prawo partycypacji w zysku uzyskanym z działalności spółki. Zasadniczo zysk spółki stanowi tę część majątku, która pozostaje po rozwiązaniu spółki, a w przypadku spółki zawartej na czas dłuższy, zysk jest wartością, jaka istnieje po zamknięciu określonego okresu obrachunkowego po potrąceniu wartości wkładów i wszelakich kosztów.¹⁰¹⁸ Okres obrachunkowy niekoniecznie musi być tożsamy z rokiem kalendarzowym, może to być rok umowny, a w braku umowy rok kalendarzowy. Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 30 ustawy o rachunkowości¹⁰¹⁹, zysk oznacza korzyść ekonomiczną o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli.

Uprawnienie wspólnika do udziału w zyskach składa się z żądania podziału zysku i wypłaty przypadającej na danego wspólnika części (dywidendy).¹⁰²⁰ Żądanie podziału zysku polega na żądaniu wyliczenia zysku za dany okres. Natomiast wypłata przypadającej na wspólnika części zysku polega na spełnieniu świadczenia pieniężnego

¹⁰¹⁸ K. Kruczałak, *Spółka prawa handlowego i cywilnego*, Gdańsk 1992, s. 67-68;

¹⁰¹⁹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. - o rachunkowości (Dz. U. z 2009 r. Nr 152, poz.1223 j.t.); zob. także uchwałę SN (7) z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 40/91, „OSNCP”, 2/1992, poz. 17 z głosem J. Mokrego „PS”, 9/1992, s. 80;

¹⁰²⁰ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 242;

na rzecz danego wspólnika. „Wypłata” może być niekiedy powiązana z koniecznością przekształcenia tzw. zysku rzeczowego w jego postać pieniężną.¹⁰²¹ Za *praesumptio iuris tantum* z art. 867 k.c. każdy wspólnik ma prawo do równego udziału w zysku i w takim samym stosunku uczestniczy w stratach, bez względu na rodzaj i wysokość wkładu. Zasadniczo wartości zysku przeznaczonego do wypłaty, nie można uzależniać od zaangażowania poszczególnego wspólnika w jego osiągnięciu.¹⁰²² Dopuszczalna jest jednak umowna modyfikacja udziału poszczególnych wspólników w zysku. Zgodnie z ogólną zasadą, wyrażoną w art. 868 k.c., podziału i wypłaty zysku wspólnik może żądać dopiero po rozwiązaniu spółki, albowiem w tym momencie można dopiero obiektywnie ustalić jakie były wyniki działalności spółki. Na gruncie spółek zawiązanych na okres dłuższy (dłużej niż jeden rok¹⁰²³) takie rozwiązanie mogłoby stwarzać istotne trudności, albowiem zysk ma służyć utrzymaniu wspólnika lub zaspokajaniu bieżących potrzeb.¹⁰²⁴ Zatem zasadne jest umowne określenie terminów podziału i wypłaty zysku, a ewentualnie podjęcie (w spółkach długoterminowych) uchwały o spieniężeniu części majątku stanowiącej zysk. Takie rozwiązanie sugeruje sam ustawodawca w art. 868 § 2 k.c., gdy spółka została zawarta na czas dłuższy, wspólnicy mogą żądać podziału i wypłaty zysków z końcem każdego roku obrachunkowego.

Pewne trudności stwarza określenie wartości zysku przeznaczonego do wypłaty dla wspólnika występującego ze spółki. Pomimo ustąpienia ze spółki prowadzi ona nadal swoją działalność, a podjęte przedsięwzięcia pozostają „w toku”.¹⁰²⁵ Rozwiązanie tej kwestii zawierał Kodeks zobowiązań w art. 575 § 4. Zgodnie z jego brzmieniem, wspólnik ustępujący albo jego spadkobiercy uczestniczyli w zyskach i stratach ze spraw jeszcze niezakończonych, nie mieli jednak wpływu na ich prowadzenie, a jedynie mogli żądać wyjaśnień, rachunków i podziału zysków i strat z końcem każdego roku obrachunkowego. Podobną regulację zawierał Kodeks Napoleona oraz kodeksy austriacki i niemiecki. W praktyce oznaczało to, że przy rozliczaniu się z ustępującym wspólnikiem względnie spadkobiercami zmarłego wspólnika, nie brano pod uwagę ani strat ani wierzytelności i innych aktywów spółki z tytułu spraw niezakończonych.

¹⁰²¹ Ibidem;

¹⁰²² J. Ciszewski, *Spółka...*, op. cit., s. 124;

¹⁰²³ W. Pyziół (w.) *Prawo...* 1998, op. cit., s. 90;

¹⁰²⁴ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...* 1939, op. cit., s. 582;

¹⁰²⁵ A. Jędrzejewska, *Majątkowe aspekty wycofania się wspólnika ze spółki osobowej (wyliczenie wartości majątku spółki)*, „PPH”, 7/1997, s. 14;

Kontrola występującego wspólnika (co do zysków i spraw) w toku mogła być prowadzona na podstawie corocznych rachunków (art. 556 k.z.).¹⁰²⁶

Obecnie, mając na uwadze tak tempo rozwoju gospodarczego jak i zmian legislacyjnych, zasadne wydaje się być kompleksowe rozliczenie z ustępującym wspólnikiem. W sytuacji, gdy wspólnik wystąpił z roszczeniem przeciwko wspólnikom o spłatę przypadającej mu części majątku, a jednocześnie prowadzone jest postępowanie przeciwko osobie trzeciej o zapłatę, spór ze wspólnikiem powinien zostać zawieszony do czasu rozstrzygnięcia sprawy z kontrahentem (art. 177 i 178 k.p.c.). Dopiero wtedy będzie możliwa obiektywna wycena majątku podlegającego podziałowi.

2.2. Prawo do części majątku w razie wystąpienia wspólnika

Wspólnikowi występującemu ze spółki zwraca się w naturze rzeczy, które wniósł do spółki do używania oraz wypłaca się w pieniądzu wartość jego wkładu oznaczoną w umowie spółki, a w razie braku oznaczenia, jego wartość z chwili wniesienia. Wspólnik ma także prawo do wypłaty w pieniądzu takiej części wspólnego majątku, pozostałego po odliczeniu wartości wkładów wszystkich wspólników, jaka odpowiada stosunkowi, w którym występujący wspólnik uczestniczył w zyskach spółki (art. 871 k.c.). W konsekwencji spłata występującego wspólnika następuje z majątku wspólników, przestaje on być również współwłaścicielem tego majątku w terminie skuteczności wypowiedzenia.¹⁰²⁷ Obliczenie wartości części wspólnego majątku powinno być dokonane z uwzględnieniem jego aktywów i pasywów. Wartość majątku jest dodatnia, kiedy istnieje nadwyżka aktywów nad jego pasywami po odliczeniu wniesionych wkładów.¹⁰²⁸

Pozostali wspólnicy są zobowiązani do wyliczenia wartości udziału i jego wypłaty w stosownej wysokości. Roszczenie o wypłatę nie powstaje w sytuacji wykazania niedoboru, a zasadniczo występujący wspólnik uczestniczy w pokryciu strat¹⁰²⁹, chyba że na mocy postanowień umowy lub późniejszej uchwały został on zwolniony od pokrywania strat.

¹⁰²⁶ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1166-1167;

¹⁰²⁷ T. Mróz, *Wpływ zmiany składu osobowego spółki cywilnej na stan własności wspólnego majątku wspólników*, „Rejent”, 4(96)/1999, s. 105;

¹⁰²⁸ S. Grzybowski (w.) *System prawa...*, t. III, op. cit., s. 832;

¹⁰²⁹ M. Jasiakiewicz, *Wystąpienie wspólnika ze spółki cywilnej*, „PSP.”, 9/1997, s. 4;

2.3. Prawo do części majątku w razie rozwiązania spółki

Z chwilą rozwiązania spółki ulega zmianie charakter prawny wspólnego majątku wspólników (art. 875 § 1 k.c.). Do dotychczasowego ustroju współwłasności łącznej zastosowanie mają przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych. Z majątku pozostałego po spłacie długów wypłaca się wspólnikom wkłady, a pozostała nadwyżka z reguły zostaje podzielona między wspólników w stosunku, w jakim uczestniczyli oni w zysku spółki. Ustawowe reguły będą jednakże miały zastosowanie w sytuacji, gdy wspólnicy wspomnianej kwestii nie uregulowali inaczej w umowie spółki lub w późniejszej uchwale. Jeżeli wspólnicy nie mogą osiągnąć wzajemnego porozumienia w sprawie podziału majątku, wówczas zniesienia współwłasności nieruchomości i rzeczy ruchomych, jako składników wspólnego majątku, może dokonać sąd w trybie art. 617 i nast. k.p.c.¹⁰³⁰ Zasady te mają także zastosowanie w sytuacji, gdy w następstwie wystąpienia wspólników ze spółki pozostał w niej tylko jeden wspólnik.¹⁰³¹

Sprawy „o rozliczenie spółki” mogą dotyczyć bądź to żądania zapłaty zysku (części zysku) i wtedy są rozpoznawane w procesie, bądź też zniesienia współwłasności i podziału majątku wspólnego spółki (gdy doszło już do rozwiązania spółki) i wtedy są rozpoznawane w trybie nieprocesowym¹⁰³². Sąd Rejonowy może rozpoznać sprawę jedynie w zakresie zniesienia współwłasności i podziału majątku wspólnego (art. 507 k.p.c.). Z uwagi na odrębne tryby, w jakich dochodzi się zapłaty części zysku (proces) oraz zniesienia współwłasności majątku wspólnego (nieproces) nie jest możliwe połączenie sprawy o zapłatę części zysku i zniesienie współwłasności na podstawie art. 191 k.p.c. Istotne rozbieżności w doktrynie pojawiły się w zakresie rozstrzygnięcia, czy można zastosować art. 618 k.p.c., jako podstawę zasądzenia części zysku w sprawie o zniesienie współwłasności.¹⁰³³ Z wymienionych w tym przepisie roszczeń (o prawo żądania zniesienia współwłasności, o prawo własności oraz roszczenia wzajemne z tytułu posiadania rzeczy) żadne nie obejmuje roszczenia o wypłatę zysku. Art. 618 k.p.c. jako ustanawiający wyjątek nie może być interpretowany rozszerzająco. Nie sposób też doszukać się tutaj analogii np. z roszczeniem z tytułu posiadania rzeczy.

¹⁰³⁰ Zob. uchwała SN z dnia 6 września 1996 r., III CZP 98/96, „OSNC”, 12/1996, poz. 159;

¹⁰³¹ Zob. postanowienie SN z dnia 30 września 1977 r., III CRN 76/77, „OSNCP”, 7/1978, poz. 115;

¹⁰³² Zob. postanowienie SN z dnia 15 listopada 1990 r., II CZ 169/90, „OSNCP”, 7-8/1992, poz. 135;

¹⁰³³ D. Pawłyszczke, *System rozliczeń między wspólnikami spółki cywilnej*, „PPH”, 4/1997, s. 15-17; także M. Litwińska, *Komentarz do uchwały SN z dnia 6 września 1996 r., III CZP 98/96*, „PPH”, 3/1997, s. 37;

Podstawę materialnoprawną wypłaty części zysku stanowi art. 868 § 1 i 2 k.c. Żądanie takie rozpoznawane jest co do zasady w procesie. Ponadto należy zauważyć, iż w razie osiągnięcia przez spółkę zysku za ostatni okres jej działalności (do dnia rozwiązania) w majątku spółki będzie znajdowała się gotówka w kasie lub na koncie (ewentualnie wierzytelności, o ile nie zostały jeszcze przez spółkę zrealizowane) bądź też majątek kupiony przez spółkę za ten zysk, np. sprzęt budowlany, a więc rzeczy, które można podzielić między wspólników w ramach postępowania o zniesienie współwłasności. Jeśli zaś należności nie zostały dotąd zrealizowane, to przypadające byłym wspólnikom wierzytelności (w szczególności jeśli chodzi o świadczenie pieniężne, które zawsze jest podzielne) ulegną z mocy prawa podziałowi w myśl art. 379 k.c. Wniosek o zniesienie współwłasności po rozwiązaniu spółki zostaje oddalony jako przedwczesny w przypadku ustalenia przez sąd, że wspólnicy nie zaspokoiли zobowiązań wobec osób trzecich.¹⁰³⁴

2.4. Prawo do zwrotu wydatków lub wynagrodzenia z tytułu prowadzenia spraw spółki

Wspólnikowi prowadzącemu sprawy spółki co do zasady nie przysługuje odrębne wynagrodzenie. Jednakże w sytuacji kiedy podjęcie i prowadzenie pewnych czynności wymaga od wspólnika „ponadprzeciętnego” zaangażowania może być uzasadnione dodatkowe wynagrodzenie takiego wspólnika. Natomiast prawo do zwrotu wydatków można odpowiednio wyprowadzić z regulacji umowy zlecenia. Z uwagi na treść art. 742 i 743 k.c. dopuszczalny jest zwrot wydatków, które wspólnik poczynił w celu należytego prowadzenia spraw spółki, wraz z odsetkami ustawowymi oraz udzielenia zaliczek niezbędnych do wykonania danej czynności. Zwrócone także być powinny nakłady konieczne i użyteczne uzasadnione zaistniałymi okolicznościami albo przewidziane w umowie spółki.¹⁰³⁵

¹⁰³⁴ Zob. wyrok SN z dnia 9 lutego 2000 r., III CKN 599/98, „Biuletyn Sądu Najwyższego”, 10/2000, s. 4 z głosem aprobującym P. Drapały w: „PS”, 3/2002, str. 115;

¹⁰³⁵ A. Herbet (w.) *System Prawa...* t. 16, op. cit., s. 623;

2.5. Prawo do zwrotu rzeczy wniesionych do używania

Wspólnikowi występującemu ze spółki, a także w sytuacji jej rozwiązania przysługuje prawo do zwrotu rzeczy wniesionych do używania oraz do wypłaty równowartości wkładu. Używanie rzeczy bywa mylone z użytkowaniem, czyli obciążeniem rzeczy prawem do jej używania i pobierania pożytków (art. 242 k.c.). Co do zasady nie ma przeszkód do ustanowienia tego ograniczonego prawa na rzecz pozostałych wspólników, jednakże po ich stronie nie powstaje w tym zakresie prawo rzeczowe skuteczne *erga omnes*. Ustawodawca w art. 871 k.c. wskazuje możliwe sposoby rozliczenia się z występującym wspólnikiem, odsyła do nich też w art. 875 § 2 k.c. Zwrot w naturze obejmuje tylko rzeczy wniesione do spółki do używania. Zwrot danej rzeczy następuje w takim stanie, w jakim znajduje się ona w chwili zwrotu.¹⁰³⁶ Roszczenie o wydanie rzeczy wniesionej do używania, w przypadku sporu podlega rozpoznaniu w trybie procesowym.

2.6. Prawo do wypłaty równowartości wkładu w razie wystąpienia wspólnika lub rozwiązania spółki

Za wkłady wniesione w innej formie niż oddanie rzeczy do używania wspólnik otrzymuje ich pieniężną równowartość. Wielkość ta ustalana jest na podstawie wyceny danego wkładu oznaczonej w umowie bądź na podstawie wartości wkładu, jaką przedstawiał on w dacie wniesienia. W razie sporu wartość wkładu ustalana jest na podstawie opinii biegłego. Zasadniczo wkłady rzeczowe wniesione do spółki na własność powinny zostać spieniężone, jednakże wspólnicy mogą się umówić o ich zwrot w naturze na rzecz wnoszącego.¹⁰³⁷

Problem zwrotu wkładu powstaje w przypadku wykazania przez spółkę straty. Możliwa jest bowiem sytuacja, kiedy strata przewyższa wartość majątku spółki. Prawo do żądania zwrotu wkładu przysługuje wówczas wspólnikowi tylko wtedy, gdy był on zwolniony od udziału w stratach. Żądanie powinno być wówczas skierowane do wspólników obciążanych stratą.¹⁰³⁸

¹⁰³⁶ K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny...*t. II, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 565;

¹⁰³⁷ W. Pyziół (w.) *System prawa gospodarczego...*, op. cit., s. 298;

¹⁰³⁸ D. Pawłyszczke, *System...*, op. cit., s. 20;

Dyspozytywny charakter art. 871 k.c. umożliwia także pewne modyfikacje w zakresie wkładu polegającego na świadczeniu usług. W doktrynie został wyrażony pogląd, w myśl którego, gdy usługi świadczone przez wspólnika przekraczają umownie określoną zwykłą miarę, jaka wymagana jest od wspólnika, a jednocześnie nie otrzymał on z tego tytułu ani stosownej rekompensaty ani osobnego wynagrodzenia za wykonywaną pracę, można wówczas uznać, że wspólnicy umówili się o zwrot wartości wkładu polegającego na świadczeniu usług. Wynika to z generalnej zasady, iż usługi obciążające wspólnika ponad przeciętną miarę powinny być zrekompensowane.¹⁰³⁹

§ 3.

Obowiązki o charakterze majątkowym

Do obowiązków o charakterze majątkowych zasadniczo należą:

- obowiązek wniesienia wkładu,
- obowiązek uczestniczenia w stracie.

Samo pojęcie obowiązku wskazuje na jakąś konieczność czy powinność określonego zachowania. Obowiązek określonego zachowania stanowi element treści zobowiązania. W ramach spółki cywilnej przedmiotem polemiki pozostaje, czy wniesienie wkładu jest obowiązkiem, czy jednym z możliwych sposobów działania.

3.1. Problem obowiązku wniesienia wkładu

Z teoretycznego punktu widzenia sporne jest, czy z obowiązku działania w oznaczony sposób wynika obowiązek wniesienia wkładu.¹⁰⁴⁰ W zamyśle możliwa jest sytuacja umownego zobowiązania wspólników do podejmowania na rzecz spółki działań, które nie mają postaci wkładów. Postanowienia umowy musiałyby wówczas indywidualizować działania poszczególnych wspólników, np. produkcja półfabrykatów, które są przetwarzane w spółce. Nieważna byłaby umowa spółki zwalniająca choćby jednego ze wspólników tak z obowiązku wniesienia wkładu, jak i z innego konkretnego działania na rzecz spółki.¹⁰⁴¹

¹⁰³⁹ A. Jędrzejewska, *Ustawowe zasady rozliczenia ze wspólnikiem ustępującym ze spółki osobowej*, „PPH”, 6/1997, s. 24;

¹⁰⁴⁰ S. Sołtysiński (w.) A. Szajkowski, S. Sołtysiński, J. Szwaja, *Kodeks handlowy, Komentarz*, Tom I, Warszawa 1997, s. 131;

¹⁰⁴¹ W. Pyziół (w.) *System prawa gospodarczego...*, op. cit., s. 68;

Z analizy art. 860 k.c. wynika, iż wolą ustawodawcy realizacja wspólnego celu gospodarczego uaktualnia się poprzez działanie w oznaczony sposób, w szczególności przez wniesienie wkładów. Precyzyjniej ustawodawca niniejszą kwestię rozwiązał w art. 3 k.s.h., definiując umowę spółki handlowej. Tam każdy wspólnik ma obowiązek wniesienia wkładu. Niemniej jednak, analiza zwrotu „w szczególności” prowadzi do wniosku, że może to być określona sugestia ustawodawcza preferowana w ramach działania w oznaczony sposób.

Na gruncie funkcjonowania spółek cywilnych w obrocie prawnym – gospodarczym polemika ta wydaje się być nieistotna. Za wątpliwą bowiem mogłaby być uznana spółka, której struktura majątkowa nie jest budowana z wkładów wspólników, albowiem powstaje niepewność co do odpowiedzialności za zobowiązania. Z drugiej strony generalnie dyspozytywny charakter uregulowania spółki cywilnej zezwala na doprecyzowanie w sposób optymalny dla wspólników wszelakich kwestii związanych z realizacją zakładanego celu w tym do ustalenia struktury majątkowej (poza obligatoryjnym zakazem rozporządzeń), sposobu rozliczeń ze wspólnikiem występującym ze spółki i wzajemnych w razie rozwiązania spółki. **Wkład stanowi zatem preferowany i przykładowo wskazany przez ustawodawcę sposób działania.**

Celem wspólników powinno być umowne określenie wnoszonych wkładów i ich wartości, co pozwoli im uniknąć ewentualnych nieporozumień w toku funkcjonowania i rozwiązania spółki. Stanowisko w zakresie określenia wysokości wkładów podzielają organy skarbowe, albowiem od zawartej umowy spółki należy uiszczyć podatek.

3.2. Wkład

Pod pojęciem wniesienia wkładu należy rozumieć dokonanie zespołu niezbędnych czynności tak prawnych jak i faktycznych, umożliwiających wspólnikom wykorzystywanie tego wkładu w celu realizacji wspólnego celu gospodarczego.¹⁰⁴² Umowne zobowiązanie się wspólnika do wniesienia wkładu oznacza, że staje się on dłużnikiem spółki (pozostałych wspólników), która nabywa wierzytelność o świadczenie określonego w umowie wkładu.¹⁰⁴³ Wkład wspólnika może polegać na

¹⁰⁴² Ibidem, s. 296;

¹⁰⁴³ A. Baranowska, *Odpowiedzialność za wady fizyczne i prawne wkładów rzeczowych w spółkach osobowych*, „PSP”, 6/2003, s. 22;

wniesieniu do spółki własności lub innych praw albo na świadczeniu usług (art. 861 § 1 k.c.). Przedmiotem wkładu mogą być:

- pieniądze,
- rzeczy,
- prawa,
- świadczenie usług,
- praca.

Realizacja wkładu gotówkowego polega na przeniesieniu własności i wydaniu osobie upoważnionej do prowadzenia spraw spółki umówionej wartości pieniężnej bądź następuje poprzez obciążenie oznaczoną kwotą rachunku bankowego wspólnika i uznanie tą kwotą rachunku bankowego spółki.¹⁰⁴⁴

Przeniesienie własności rzeczy następuje generalnie w chwili umownego zobowiązania się wspólnika do ich wniesienia.¹⁰⁴⁵ Jeżeli przedmiotem umowy zobowiązującej do przeniesienia własności są rzeczy oznaczone tylko co do gatunku np. półfabrykaty, do przeniesienia własności potrzebne jest przeniesienie posiadania rzeczy (art. 155 § 2 k.c.). Zgodnie z art. 862 k.c., gdy wspólnik zobowiązuje się wnieść do spółki tytułem wkładu własność rzeczy, do wykonania tego zobowiązania, jak również do odpowiedzialności z tytułu rękojmi oraz niebezpieczeństwa utraty i uszkodzenia rzeczy stosuje się odpowiednie przepisy o sprzedaży.

Jeżeli rzeczy mają być wniesione tylko do używania stosuje się odpowiednio przepisy o najmie. W sytuacji, gdy używana rzecz wymaga napraw, które obciążają wspólnika, a bez których nie jest przydatna do umówionego użytku, wówczas spółka (pozostali wspólnicy) może wyznaczyć wspólnikowi zobowiązanemu odpowiedni termin do ich dokonania. Brak naprawy rzeczy w oznaczonym terminie, może skutkować wykonaniem napraw koniecznych przez spółkę na koszt wspólnika zobowiązanego (art. 862 k.c. w zw. z art. 663 k.c.). O konieczności napraw wspólnik powinien być niezwłocznie zawiadomiony. Wspólnicy powinni używać rzeczy w sposób określony w umowie, a w braku umownego określenia w sposób odpowiadający właściwościom i przeznaczeniu rzeczy. Bez zgody wspólnika pozostali wspólnicy nie mogą dokonywać w rzeczy zmian sprzecznych z umową lub z przeznaczeniem rzeczy. W braku przeciwwskazań umownych, spółka może oddać używaną rzecz w całości lub

¹⁰⁴⁴ A. Herbet (w.) *System Prawa...* t. 16, op. cit., s. 674;

¹⁰⁴⁵ Por. B. Łubkowski (w.) *Kodeks cywilny, Komentarz*, praca zbiorowa pod redakcją Z. Resicha, Tom 1-3, Warszawa 1972, s. 1696;

w części do bezpłatnego używania lub w podnajem osobie trzeciej (art. 862 k.c. w zw. z art. 668 § 1 k.c.).

Przedmiotem wkładu w postaci praw przysługujących poszczególnym wspólnikom mogą być: własność, użytkowanie wieczyste, własnościowe prawo do lokalu, prawa patentowe i inne. W przypadku wkładu mającego postać najmu czy spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego, jego przedmiotem jest uprawnienie do używania, albowiem w zakresie najmu wymagana jest zgoda wynajmującego (art. 688² k.c.) i odpowiednio uzyskanie zgody spółdzielni mieszkaniowej.¹⁰⁴⁶ Przedmiotem wkładu nie mogą być służebności osobiste, z tej racji, że nie można przenieść uprawnienia do ich wykonywania (art. 300 k.c.). Skuteczne wniesienie wkładu w postaci prawa majątkowego oznacza dokonanie tak czynności prawnych, jak i faktycznych, które umożliwią swobodne dysponowanie przedmiotem wkładu przez wspólników.¹⁰⁴⁷ Przedmiotem wkładu może być wierzytelność, jeżeli jest wymagalna i zaskarżalna.¹⁰⁴⁸ Dla skutecznego wniesienia wierzytelności niezbędny jest przelew wierzytelności na wszystkich wspólników oraz odpowiednie zastosowanie przepisów regulujących zmianę wierzyciela (art. 509 – 519 k.c.).

Przedmiotem wkładu mogą być wyłącznie usługi świadczone na rzecz spółki. Zobowiązanie do ich wykonywania obejmuje wszelkie działania zarówno odpłatne jak i nieodpłatne przysparzające korzyści spółce lub umożliwiające zaoszczędzenie na kosztach np. świadczenie pracy, doradztwo, pośrednictwo.¹⁰⁴⁹ Umowa spółki powinna wskazywać, czy świadczenie powinno mieć charakter stały, czy ma być podejmowane okresowo lub jednorazowo.

W orzeczeniu z dnia 12 maja 2005 r.¹⁰⁵⁰ Sąd Najwyższy wyjaśnił, że udział wspólnika spółki cywilnej, którego wkład nie polega na świadczeniu usług (art. 861 § 1 k.c.), w zysku wypracowanym przez innych wspólników, nie jest wykonywaniem pracy zarobkowej w okresie orzeczonej niezdolności do pracy, o którym mowa w art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa¹⁰⁵¹. Wspólnik spółki cywilnej, którego

¹⁰⁴⁶ K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny...*t. II, pod red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 552;

¹⁰⁴⁷ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 230;

¹⁰⁴⁸ J. Ciszewski, *Spółka...*, op. cit., s. 116;

¹⁰⁴⁹ J. Gudowski (w.) *Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania*, Tom II, pod. red. G. Bieńka, Warszawa 2001, s. 540;

¹⁰⁵⁰ Wyrok SN z dnia 12 maja 2005 r., I UK 275/04, „OSNP”, 3-4/2006, poz. 59; z glosą krytyczną P. Bielskiego w: „PSP”, 11/2006, s. 54;

¹⁰⁵¹ Dz. U. z 2005 r. Nr 31, poz. 267 t.j.;

wkład nie polega na świadczeniu usług, nie jest objęty obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej. Postanowienia umowne mogą dodatkowo zobowiązywać wspólników do podejmowania w ramach spółki innych działań niemających charakteru świadczenia usług.

Wspólnik nie ma obowiązku podwyższania wniesionych wkładów czy dokonywania na ich rzecz dopłat, chyba że taki obowiązek wynika z umowy spółki lub z późniejszej jednomyślnej uchwały. Wspólnicy mogą również swobodnie określać termin wniesienia wkładów. Dopuszczalne jest wniesienie wkładów tak przed rozpoczęciem wspólnego przedsięwzięcia, jak i w terminie późniejszym, nie jest także wymagana jednoczesność we wnoszeniu wkładów.

3.3. *Partycypacja w stratach*

Obowiązek uczestnictwa w stratach reguluje art. 867 k.c. Co do zasady, każdy ze wspólników uczestniczy w stratach w równym stopniu bez względu na rodzaj i wartość wkładu. Względnie obowiązujący charakter regulacji zezwala na umowną modyfikację omawianego obowiązku. Wspólnik może zostać zwolniony w całości lub w części od udziału w stratach przez pozostałych wspólników. Postanowienie zwalniające obowiązuje jednakże tylko pomiędzy wspólnikami tego stosunku spółki i nie zwalnia „wewnętrznie zwolnionego” od odpowiedzialności względem kontrahentów spółki. Nie można zwolnić z obowiązku partycypacji w stratach wszystkich wspólników. Taki zapis należy uznać za nieważny (art. 58 k.c.), a w jego miejsce do umowy wchodzi odpowiednie regulacje ustawowe. Zmniejszenie wartości wkładów na skutek strat może skutkować podjęciem uchwały w przedmiocie uzupełnienia wkładów.¹⁰⁵² Taki obowiązek może również wynikać z umowy spółki. Są to jednak postanowienia dobrowolne, z zakresu swobody decyzyjnej przysługującej gronu wspólników. W razie wątpliwości, ustalony w umowie stosunek udziału w zyskach odnosi się także do udziału w stratach (art. 867 § 2 k.c.).

¹⁰⁵² B. Łubkowski (w.) *Kodeks...*, op. cit., s. 1702-1703;

§ 4.

Prawo własności nieruchomości jako wkład do spółki cywilnej a konstrukcja czynności „z samym sobą”

4.1. Poglądy doktryny

Zagadnienie wniesienia prawa własności nieruchomości tytułem wkładu do spółki cywilnej od wielu lat budzi liczne kontrowersje. Spółka cywilna nie jest odrębnym od wspólników podmiotem prawa. Zawiązanie spółki cywilnej jest aktem wielostronnym, gdzie stroną umowy jest każdy wspólnik z osobna. Mając na uwadze specyfikę stosunku prawnego - jakim jest spółka cywilna, rozważenia wymaga konstrukcja strony wyrażającej zgodę na wniesienie własności nieruchomości do spółki oraz sytuacja, gdy nieruchomość wnoszona jest na własność albo do używania. W doktrynie zostały wyrażone dwie przeciwstawne koncepcje oraz jedna koncepcja pośrednia.

Pierwsza z nich zakłada, że wniesienie własności nieruchomości do spółki cywilnej jest w istocie czynnością z samym sobą. Podstawy teoretyczne oparte są na założeniu, iż po jednej stronie występuje dotychczasowy właściciel nieruchomości będący wspólnikiem wnoszącym wkład - a po drugiej stronie wszyscy wspólnicy, w tym także wspólnik - właściciel nieruchomości. Z praktycznego punktu widzenia, w razie uchylania się wspólnika - właściciela nieruchomości od zawarcia umowy o charakterze rzeczowym, pozostali wspólnicy mogą wystąpić z powództwem z art. 64 k.c. (orzeczenie zastępujące), na mocy którego wspólnik - właściciel przeniesie własność nieruchomości na wszystkich wspólników (w tym także na siebie).¹⁰⁵³

Drugi pogląd wskazuje, że spółkę cywilną należy oceniać odmiennie na płaszczyźnie stosunków wewnętrznych i zewnętrznych. Sferę wewnętrzną tworzą relacje pomiędzy jednym ze wspólników a całą spółką - jako stosunkiem zobowiązaniowym. Zatem sfera wewnętrzna powinna podlegać ocenie na mocy przepisów właściwych dla zobowiązań bez konieczności odwoływania się do art. 865 i 866 k.c. regulujących reprezentację spółki na zewnątrz. W takim ujęciu struktura wewnętrzna spółki opiera się na relacji wspólnik - pozostali wspólnicy. Zdaniem J.

¹⁰⁵³ G. Bieniek (w.), *Nieruchomość jako wkład niepieniężny w: Prawo prywatne czasu przemian, Księga Pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, praca zbiorowa, Poznań 2005, s. 339, w akceptacji poglądu S. Grzybowskiemu;

Frąckowiaka wniesienie wkładu w postaci własności nieruchomości jest niczym innym jak dopuszczeniem do własności pozostałych wspólników. Wspólnik w zasadzie nie wyzbywa się własności do końca, lecz „dzieli się” przysługującym mu prawem z pozostałymi wspólnikami.¹⁰⁵⁴

Elementem wspólnym trzeciej koncepcji z poprzednią jest założenie, że stronami umowy „o wniesienie nieruchomości do spółki” są właściciel nieruchomości i pozostali wspólnicy, więc nikt nie występuje w podwójnej roli. Różnica polega na tym, że właściciel nieruchomości nie przenosi udziałów we własności, lecz oświadcza wobec pozostałych wspólników, będących stroną umowy, wolę wniesienia własności nieruchomości do spółki, na co oni wyrażają zgodę (art. 56 k.c.). Ustawową konsekwencją oświadczenia jest to, że nieruchomość staje się przedmiotem współwłasności łącznej wszystkich wspólników.¹⁰⁵⁵

4.2. Stanowisko własne

Wniesienie wkładu to nic innego jak zespół czynności tak prawnych, jak i faktycznych pozwalających wszystkim wspólnikom na określone korzystanie z tego wkładu w finalizacji wspólnego celu. Wniesienie do spółki przez właściciela wspólnika wkładu rzeczowego w postaci nieruchomości polega na postawieniu pozostałych wspólników w swoją sytuację prawną i faktyczną w stosunku do tej rzeczy.¹⁰⁵⁶ Akt wniesienia nieruchomości w swojej istocie sprowadza się do tego, że wspólnik właściciel oświadcza wolę wniesienia wkładu w postaci własności nieruchomości, a pozostali wspólnicy takie oświadczenie przyjmują i wyrażają zgodę.¹⁰⁵⁷ Skutek takiego oświadczenia wynika bezpośrednio z przepisów prawa - art. 56 w związku z art. 861 i 863 k.c. Doniosłą rolę przy rozwiązaniu omawianego problemu odgrywa właściwa interpretacja konstrukcji czynności prawnej jako pojęcia nadrzędnego nad aktami jednostronnymi, dwustronnymi czy wielostronnymi. Istotą tej czynności jest świadome dążenie podmiotu do osiągnięcia określonego skutku prawnego.¹⁰⁵⁸ Zamiarem

¹⁰⁵⁴ J. Frąckowiak, *Przenoszenie własności i obciążanie nieruchomości w stosunkach pomiędzy spółką cywilną a jej wspólnikiem*, „Rejent”, 2(94)/1999, s. 73-84;

¹⁰⁵⁵ S. Rudnicki, *Inaczej o nieruchomości jako wkładzie do spółki cywilnej*, „Rejent”, 1(117)/2001, s. 140-141;

¹⁰⁵⁶ A. Klein, *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Acta Universitatis Wratislaviensis, No 25, s. 50 i nast.;

¹⁰⁵⁷ S. Rudnicki, *Inaczej...*, op. cit., s. 141

¹⁰⁵⁸ A. Wolter, *Prawo...*, op. cit., s. 230; E. Skowrońska - Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna, Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 169;

wspólnika jest przejście tego prawa. Przedmiotowa rzecz przechodzi z indywidualnego majątku wspólnika do wspólnego majątku wspólników i na zasadach ustawowych objęta zostaje bezudziałowym ustrojem wspólności łącznej. Specyfika wniesienia wkładu w postaci nieruchomości wymaga konstruowania w zamyśle dwóch stron czynności: po jednej występuje wspólnik przenoszący własność po drugiej pozostali wspólnicy. Nie jest to jednak klasyczna postać umowy dwustronnej z uwagi na regulacje wewnętrznej sfery stosunku spółki. Jej celem jest uniknięcie „podwójnej roli” tego samego wspólnika. Zachodzi tu przypadek wielości wierzycieli na mocy art. 381 k.c. (uprawnienia wierzycieli), a każdy z nich może żądać spełnienia całego świadczenia.¹⁰⁵⁹

W konsekwencji nie sposób zaakceptować pierwszej z przedstawionych koncepcji, w zakresie konstruowania stosunków zobowiązaniowych, gdzie ta sama osoba jest jednocześnie wierzycielem i dłużnikiem. Spółka cywilna jest stosunkiem opartym na wzajemnym zaufaniu podmiotów o wspólnym celu gospodarczym. Realizację celu zapewnia zgodne współdziałanie jej wspólników. W przypadku niewykonania zobowiązania do przeniesienia własności na rzecz wszystkich wspólników można wymusić wniesienie wkładu na mocy 64 k.c. Na gruncie takiego rozwiązania doszłoby w istocie do dwóch różnych, co do treści, oświadczeń woli, albowiem z jednej strony wspólnik zobowiązuje się do wniesienia własności, a następnie uchyla się od przeniesienia własności. Powraca tu także problem struktury strony powodowej (art. 64 k.c. w zw. z art.1047 k.p.c.),¹⁰⁶⁰ albowiem na gruncie koncepcji czynności z samym sobą można domniemywać ewentualne prowadzenie procesu z samym sobą.

Należy się zgodzić, choć nie bez zastrzeżeń, z drugą z prezentowanych koncepcji. Słuszne jest, że przeniesienie własności wkładu rzeczowego następuje w układzie wspólnik – pozostali wspólnicy. Dotychczasowe prawo jednego wspólnika po dokonaniu czynności przeniesienia przekształca się w prawo wszystkich wspólników. W kwestii dopuszczenia do własności innych osób należy odrzucić chociażby zamysł o pozostawieniu przy wnoszącym wspólniku jego udziału we współwłasności. Mogłoby dojść wówczas do domniemania, że w zakresie jego udziału nie dochodzi do

¹⁰⁵⁹ A. Baranowska, op. cit., s. 24;

¹⁰⁶⁰ Ibidem, s. 23;

przeniesienia własności, a w konkluzji do konstrukcji częściowego przeniesienia prawa własności.¹⁰⁶¹

Prawo własności nieruchomości przysługiwało dotychczas niepodzielnie jednej osobie. W wyniku przeniesienia własności zmienia się krąg właścicieli – podmiotem prawa własności stają się łącznie wszyscy wspólnicy - w tym dotychczasowy właściciel przenoszący prawo z majątku indywidualnego do objętego wspólnością łączną wspólnego majątku wspólników. Wniesienie do spółki cywilnej własności nieruchomości jest sytuacją szczególną, różną od typowych umów zobowiązująco – rozporządzających występujących tak w życiu codziennym, jak i na gruncie innych spółek. W klasycznym przypadku jeden podmiot przenosi własność nieruchomości na drugą stronę całkowicie wyzbywając się swoich uprawnień właścicielskich, np. X sprzedaje nieruchomość Y, więc X po dokonaniu rozporządzenia nie ma już żadnych praw do nieruchomości, a wyłączone prawo przysługuje Y. W spółce cywilnej wspólnik wnosi własność rzeczy, następuje objęcie rzeczy wspólnością łączną¹⁰⁶² gdzie podmiotem jest „właściciel zbiorowy” (w tym wspólnik dotychczasowy właściciel). Tylko w takim ujęciu wydaje się być uzasadnione jako takie dopuszczenie do prawa własności.

4.3. Wymogi formalne

Brak uregulowania wprost formy czynności prawnej w przepisach regulujących dany stosunek, nie może skutkować dowolnością w wyborze formy dla określonych rodzajów czynności.

Wniesienie wkładu, którego przedmiotem jest własność nieruchomości wymaga zachowania formy aktu notarialnego (art. 158 k.c.). Zastrzeżenie formy szczególnej następuje pod rygorem nieważności (art. 73 § 2 k.c.).¹⁰⁶³ Jeżeli więc wspólnik wnosi do spółki tytułem wkładu nieruchomość w samej umowie spółki, umowa ta powinna być zawarta w formie aktu notarialnego, jest ona w swojej istocie czynnością o charakterze zobowiązująco – rozporządzającym. Ta forma wymagana jest także w sytuacji, kiedy wspólnik w umowie spółki tylko zobowiązuje się do przeniesienia własności.¹⁰⁶⁴ W

¹⁰⁶¹ S. Grzybowski (w.) *System prawa...*t. III, op. cit., s. 810;

¹⁰⁶² S. Rudnicki, *Inaczej...*, op. cit., s. 141;

¹⁰⁶³ G. Bieniek, *Nieruchomość...*, op. cit., s. 340;

¹⁰⁶⁴ E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1999, s. 103; A. Herbet (w.) *System Prawa...*t. 16, op. cit., s. 676; odmiennie K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny...*t. II, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 551; B. Łubkowski (w.) *Kodeks...*, op. cit., s. 1696;

formie aktu notarialnego powinna być również zawarta umowa przenosząca własność, która zostaje zawarta w celu wykonania istniejącego uprzednio zobowiązania do przeniesienia własności nieruchomości, a zobowiązanie powinno być w formie wymiennej.¹⁰⁶⁵ Zobowiązanie „do wniesienia do spółki nieruchomości” wyrażone w zwykłej formie pisemnej jest ważne tylko wtedy, jeżeli z kontekstu sprawy wynika, że przedmiotem zobowiązania jest oddanie nieruchomości wyłącznie do używania (65 k.c.).¹⁰⁶⁶

Forma czynności prawnej pozostaje przedmiotem sporu na tle zagadnienia wystąpienia wspólnika ze spółki lub przyjęcia nowego wspólnika, gdy majątek spółki obejmuje prawo własności nieruchomości bądź użytkowanie wieczyste.

Ustawodawca nie zastrzega żadnej szczególnej formy dla przystąpienia, jak i wystąpienia wspólnika ze spółki. Przyjmuje się, że co do zasady w obu przypadkach nabycia i utraty członkostwa wymagana jest forma pisemna, zastrzeżona tylko do celów dowodowych. Wynika to pośrednio z treści art. 860 § 2 k.c. i 77 § 1 k.c. Wyjątek od tej reguły zachodzi w przypadku, gdy nowy wspólnik przystępuje do spółki, w której jej dotychczasowi wspólnicy są już współwłaścicielami nieruchomości na prawach wspólności łącznej bądź ustępuje z takiej spółki cywilnej.

Większe wątpliwości, w zakresie wymogu formy kwalifikowanej, powstają w sytuacji wystąpienia wspólnika. Wspólnik ten do chwili wystąpienia był uprawniony do wszystkich składników majątku wspólnego. Jego wystąpienie związane jest z obowiązkiem dokonania rozliczeń. Wspólnik rezygnując, traci swój udział w spółce, a zasadniczo otrzymuje w zamian określoną wartość pieniężną.¹⁰⁶⁷ Jeżeli majątek wspólników obejmował nieruchomość to zmiana składu osobowego spółki jest powiązana ze zmianą składu współwłaścicieli tej nieruchomości. Przeniesienie prawa własności zostało przez ustawodawcę sformalizowane poprzez wprowadzenie obowiązku dochowania kwalifikowanej formy pisemnej, zastrzeżonej pod rygorem nieważności (art. 158 k.c.). Na skutek wystąpienia jednego ze wspólników zmniejsza się krąg uprawnionych z tytułu prawa własności.

Sytuację prawną nieruchomości odzwierciedlają zapisy księgi wieczystej, do której założenia zobowiązani są wspólnicy. We wniosku o założenie księgi wymienia

¹⁰⁶⁵ E. Gniewek, op. cit., s. 103;

¹⁰⁶⁶ S. Gurgul, *Wniesienie nieruchomości do spółki cywilnej – konsekwencje prawne*, „PSP”, 11/1997, s. 9;

¹⁰⁶⁷ A. Kucharski, *Obrót nieruchomościami związany ze zmianą składu osobowego spółki cywilnej (zagadnienia wybrane)*, „PSP”, 2/2006, s. 39, aprobuje pogląd B. Łubkowskiego;

się wszystkich uprawnionych, na których rzecz nieruchomości ma być wpisana (§ 19 ust. 1 rozporządzenia w sprawie prowadzenia ksiąg wieczystych i zbiorów dokumentów¹⁰⁶⁸). W dziale II księgi wieczystej prowadzonej dla nieruchomości wpisuje się w łamie trzecim dotyczącym „właściciela” – współwłaścicieli z oznaczeniem rodzaju wspólności, natomiast w łamie piątym „podstawę nabycia” – czyli podstawę prawną wpisu, którą stanowią w szczególności akt notarialny, orzeczenie sądu i decyzja administracyjna (§ 38 ust. 1 rozporządzenia). Jednocześnie, wraz z wpisaniem nowego właściciela, wpisy dotyczące poprzedniego właściciela w łamach dwa – pięć podkreśla się czerwoną linią, co jest równoznaczne z wykreśleniem wpisu (§ 38 ust. 2 w zw. z § 12 ust. 1 rozporządzenia). Uprawnionych z tytułu prawa własności w przypadku spółki prawa cywilnego określa się w księdze wieczystej poprzez wskazanie imienia (imion) i nazwiska oraz imion rodziców każdego ze współników oraz zamieszczenia tekstu „jako współnicy spółki prawa cywilnego” (§ 41 ust. 1 rozporządzenia). Nieodzowną zasadą funkcjonowania ksiąg wieczystych w zakresie ustalenia stanu prawnego nieruchomości jest domniemanie zgodności wpisu z rzeczywistym stanem prawnym (art. 3 ust. 1 ustawy o księgach wieczystych i hipotece¹⁰⁶⁹ - formułujący domniemanie, iż prawo jawne z księgi wieczystej jest wpisane zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym).¹⁰⁷⁰ Oznacza to, że właścicielem nieruchomości jest osoba ujawniona w księdze wieczystej. Równocześnie domniemywa się, że prawo wykreślone nie istnieje (art. 3 ust. 1 w/w ustawy).¹⁰⁷¹

Samo wypowiedzenie udziału nie pociąga za sobą automatycznie zmiany wpisu w księdze wieczystej. Wspólnik wypowiadając swój udział, traci tytuł prawny do bycia współwłaścicielem łącznym nieruchomości, a zgodnie z zapisem w księdze takim współwłaścicielem pozostaje.¹⁰⁷² W świetle tego co zostało powiedziane powyżej, za nietrafny należy uznać pogląd, który zakłada, że skoro żaden przepis nie wymaga dla wystąpienia ze spółki formy szczególnej, należy przyjąć, iż podstawę wpisu w księdze wieczystej stanowi dokument z podpisem notarialnie potwierdzonym, z którego wynika zmiana składu osobowego spółki cywilnej.¹⁰⁷³ Tak jak zmiana istniejącego wpisu do

¹⁰⁶⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 września 2001 r. - w sprawie prowadzenia ksiąg wieczystych i zbiorów dokumentów (Dz. U. z 2001 r. Nr 102, poz. 1122 ze zm.);

¹⁰⁶⁹ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. - o księgach wieczystych i hipotece (Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1361 j.t);

¹⁰⁷⁰ E. Gniewek, op. cit., s. 290-291;

¹⁰⁷¹ Ibidem, s. 291;

¹⁰⁷² J. Frąckowiak, *Nieruchomość...*, op. cit., s. 78-79;

¹⁰⁷³ A. Oleszko, *Księgi wieczyste, zagadnienia prawne*, Warszawa 1996, s. 74; zob. postanowienie SN z dnia 16 marca 2005 r., II CK 700/04, niepublikowane;

księgi wieczystej może nastąpić na mocy dokumentu z podpisem notarialnie poświadczonym, to ta forma jest nieskuteczna w zakresie przeniesienia prawa własności.

Mając na uwadze z jednej strony ważne przeniesienie prawa własności, a z drugiej wolę zmiany sytuacji prawnej nieruchomości w księdze wieczystej, uzasadnione jest, aby występujący wspólnik zawarł z pozostałymi wspólnikami umowę w formie aktu notarialnego, w treści której, powołując się na oświadczenie o dokonaniu wypowiedzenia, przeniósłby własność na pozostałych wspólników za ich zgodą - co do objęcia jej na zasadach współwłasności łącznej. Takie rozwiązanie znajduje uzasadnienie także na gruncie prawno-materialnych zasad związanych z funkcjonowaniem ksiąg wieczystych. Umowa ta nie będzie miała charakteru czynności z samym sobą.¹⁰⁷⁴ Zawarta umowa jest w swojej istocie umową przenoszącą własność¹⁰⁷⁵, a mając na uwadze art. 158 k.c. oraz regulacje ksiąg wieczystych, forma aktu notarialnego jest formą obligatoryjną. Jeżeli wystąpienie wspólnika następuje z powodu konfliktu z innym wspólnikiem lub wspólnikami, który uniemożliwia zawarcie zgodnej umowy, wówczas pozostaje droga sądowa poprzez powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym.¹⁰⁷⁶ Wpis potrzebny do usunięcia niezgodności dokonywany jest na podstawie wydanego orzeczenia.

Proponowane rozwiązanie znajduje uzasadnienie także i w orzecznictwie, np. w wyroku z dnia 4 kwietnia 2008 r., gdzie Sąd Najwyższy¹⁰⁷⁷ ustalił, że wystąpienie ze spółki cywilnej, w której wspólnikom przysługuje współwłasność łączna nieruchomości, wymaga zachowania formy szczególnej obowiązującej przy przeniesieniu własności nieruchomości, a treść art. 158 k.c. jest jednoznaczna w odniesieniu do przeniesienia własności nieruchomości. Pomiędzy zbywcą a nabywcą zawiązany zostaje stosunek prawny, w ramach którego następuje „przekazanie” prawa nabywcy. Jeżeli zmiany w stosunkach własnościowych następują w wyniku innych zdarzeń, a stosunek prawny pomiędzy dotychczasowym a nowym właścicielem nie powstaje, zwykle używane są określenia takie jak przejście własności np. ze

¹⁰⁷⁴ Odmienne M. Podleś, *Wątpliwości związane z występowaniem spółki cywilnej w obrocie gospodarczym oraz zagadnienie jej charakteru prawnego na tle najnowszych zmian w prawodawstwie*, „Przegląd Prawa i Administracji”, 2004, Tom LXIV rozprawy z Prawa Handlowego, s. 145 i nast., aprobując stanowisko G. Bieńka;

¹⁰⁷⁵ Zob. R. Trzaskowski, *Forma przystąpienia do spółki cywilnej lub wystąpienia z niej w razie, gdy majątek wspólny obejmuje nieruchomość*, „Palestra”, 1-2/2009, s. 226;

¹⁰⁷⁶ S. Rudnicki, *Inaczej...*, op. cit., s. 142, z tym zastrzeżeniem, że autor wykazuje że powództwo z art. 10 jest jedynym, wystarczającym środkiem do zmiany kręgu wspólników;

¹⁰⁷⁷ Wyrok SN z dnia 4 kwietnia 2008 r., I CSK 473/07, „Biuletyn Sądu Najwyższego”, 7/2008 s.10;

spadkodawcy na spadkobiercę lub nabycie własności, np. wskutek zasiedzenia. Wymóg formy szczególnej wzmacnia ochronę bezpieczeństwa obrotu.

Przystąpienie nowego wspólnika do spółki, której majątek obejmuje współwłasność łączną nieruchomości w tym prawo użytkowania wieczystego, wymaga zachowania formy szczególnej obowiązującej przy przeniesieniu własności nieruchomości. „Przystąpienie” do spółki cywilnej, w której majątku znajduje się prawo własności jest odmianą przeniesienia tego prawa na tą nową osobę (art. 155 § 1 k.c.). Nawiązanie stosunku uczestnictwa w spółce wiąże się z nabyciem wszystkich praw do wspólnego majątku. Generalną cechą majątku wspólnego wspólników jest to, że jest to majątek wszystkich wspólników tego stosunku, i nie może być tak, że pewne składniki tego majątku są objęte wspólnością łączną, a inne nie. Nie istnieje żaden wyjątek od zasady związania stosunku uczestnictwa w spółce ze wspólnością majątku wspólnego wspólników. Skoro przystąpienie do spółki cywilnej to nic innego jak nabycie przez przystępującego prawa własności wszystkich zgromadzonych składników majątkowych, w tym i własności nieruchomości, to przystąpienie to będzie musiało mieć taką formę prawną, jaka jest wymagana dla przeniesienia tych praw¹⁰⁷⁸. Przeniesienie całości praw do majątku na nowego wspólnika, gdy jest wśród nich prawo własności bądź użytkowania wieczystego, wymaga więc formy aktu notarialnego, zastrzeżonej dla tego rodzaju praw (art. 158 k.c., 237 k.c. w zw. z art. 158 k.c.). Stanowisko to znajduje potwierdzenie w orzecznictwie¹⁰⁷⁹.

W związku z omawianym tematem należy także rozważyć możliwość zastosowania zasady częściowej nieważności czynności prawnej z art. 58 § 3 k.c. Stosownie do jego treści, w sytuacji, gdy tylko część czynności prawnej byłaby dotknięta nieważnością, należy przyjąć ważność tej czynności w pozostałej części, chyba że z okoliczności wynika, że bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność ta nie zostałaby dokonana. Zasada, która wynika wprost z regulacji spółki cywilnej mówi o związaniu stosunku uczestnictwa w spółce ze wspólnością „majątku spółki”. Kto jest wspólnikiem, jest równocześnie współwłaścicielem tego majątku.¹⁰⁸⁰ Nie można skutecznie przystąpić do spółki cywilnej bez nabycia praw do majątku wspólnego. W konsekwencji, zawierana umowa spółki cywilnej, której majątek

¹⁰⁷⁸ R. Uliasz, *Glosa do uchwała SN z dnia 9 lutego 2007 r., III CZP 164/06*, „OSNC”, 1/2008, poz. 5,

¹⁰⁷⁹ Zob. uchwała SN z dnia 9 lutego 2007 r., III CZP 164/06, „OSNC”, 1/2008, poz. 5 z glosą aprobującą Z. Kuniewiczza „PSP”, 4/2009, s. 120;

¹⁰⁸⁰ R. Uliasz, op. cit.;

obejmuje prawo własności nieruchomości zawarta bez zachowania wymaganej formy jest umową nieważną w całości.

Zastanović się można też nad taką sytuacją, gdy wystąpienie wspólnika nastąpiło bez zachowania wymaganej w określonych okolicznościach formy, a konkretnie, gdy w skład wspólnego majątku wchodzi nieruchomość, a wspólnik wypowiedział swój udział w spółce z zwykłej formie pisemnej (art. 860 w zw. z art. 77 k.c.). W kontekście formy kwalifikowanej obwarowanej określonym rygorem, czynność ta jest w całości nieważna. W doktrynie sformułowano pogląd, że tego rodzaju wystąpienie wywołuje skutek jedynie częściowy.¹⁰⁸¹ Wspólnik traci uprawnienie do reprezentowania spółki, do prowadzenia jej spraw i prawo partycypacji w zysku oraz nie odpowiada za zobowiązania powstałe po jego ustąpieniu. Pozostaje wspólnikiem w zakresie prawa do wspólnego majątku obejmującego prawo własności nieruchomości. W konsekwencji, jego wystąpienie ma charakter „ułomnej” czynności prawnej, która do chwili jej potwierdzenia w wymaganej formie będzie wywoływała tylko niektóre zamierzone skutki.¹⁰⁸² Trudne, a praktycznie niemożliwe na gruncie tego poglądu, jest wskazanie kręgu współwłaścicieli całego wspólnego majątku wspólników, w skład którego wchodzi także i nieruchomość. Majątek ten, poza nieruchomością, może obejmować także inne składniki o charakterze rzeczowym czy obligacyjnym. Wspólnik występujący bez zachowania odpowiedniej formy byłby nadal współwłaścicielem nieruchomości, a takim współwłaścicielem nie byłby w zakresie tych innych składników.

Jeszcze inne wątpliwości powstają na tle orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1945 r.¹⁰⁸³, gdzie ustalono, że nie ma przejścia prawa własności i dlatego nie ma potrzeby sporządzania aktu notarialnego, jeżeli w spółce założonej przez dwóch wspólników przedmiotem zadeklarowanego przez nich wkładu są udziały we współwłasności nieruchomości, a stosunek udziału w majątku spółki każdego ze wspólników jest taki sam jak we współwłasności nieruchomości. W świetle powyższych rozważań stanowiska tego nie sposób podzielić.¹⁰⁸⁴ Zespół czynności w przedmiocie wniesienia własności wkładu rzeczowego konstytuują: wola wniesienia wkładu i przeniesienie przedmiotu wkładu z majątków indywidualnych do

¹⁰⁸¹ T. Mróz, *Nieruchomość i przedsiębiorstwo jako wkład w spółce cywilnej a problem zmiany jej składu osobowego*, „RPr.”, 2/1999, s. 17;

¹⁰⁸² Ibidem, s. 17;

¹⁰⁸³ Wyrok SN z dnia 11 września 1945 r., C.I. 62/45, „OSN” z 1945, poz. 6;

¹⁰⁸⁴ S. Gurgul, op. cit., s. 9;

bezdziałowej wspólności łącznej.¹⁰⁸⁵ Przedmiotem wkładu do spółki jest wówczas „ułankowo” oznaczony udział w nieruchomości każdego ze współników. Pomimo tożsamego kręgu właścicieli, w wykonaniu zobowiązania do wniesienia wkładu następuje przeniesienie przysługującego każdemu z nich prawa do bezdziałowej wspólności łącznej jako „majątku spółki”.

§ 5.

Prawa i obowiązki o charakterze korporacyjnym

Do praw o charakterze korporacyjnym należą:

- prawo do prowadzenia spraw spółki,
- prawo do reprezentowania spółki,
- prawo głosu,
- prawo wyrażenia sprzeciwu,
- prawo zasięgania wiadomości o stanie interesów spółki,
- prawo do wystąpienia ze spółki,
- prawo do żądania rozwiązania spółki przez sąd.

Do obowiązków o charakterze korporacyjnym należą:

- obowiązek prowadzenia spraw spółki,
- obowiązek lojalności.

5.1. Prawo do prowadzenia spraw spółki

Prowadzenie spraw spółki (*negotiorum gestio*) jest prawem i obowiązkiem każdego współnika zaliczanym do sfery wewnętrznych stosunków spółki. Obowiązek prowadzenia spraw z należytą starannością spółki jest elementem zobowiązania współników do współdziałania (art. 860 § 1 k.c.). Przepis art. 865 k.c. wyraża zasadę łącznego prowadzenia spraw spółki, a jej formalnym przejawem są uchwały współników wymagające jednomyślności¹⁰⁸⁶.

Dyspozytywny charakter art. 865 k.c. dopuszcza określone modyfikacje w ramach prawa prowadzenia spraw spółki. Wspólnicy już w umowie lub w późniejszej uchwale mogą powierzyć prowadzenie spraw spółki jednemu lub niektórym ze swojego

¹⁰⁸⁵ S. Rudnicki, *Inaczej...*, op. cit., s. 141;

¹⁰⁸⁶ Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, *Zobowiązania...*, op. cit., s. 334-335;

grona, a także upoważnić do prowadzenia spraw osobę spoza swojego grona na podstawie np. umowy zlecenia. Do czynności, które mogą być podejmowane w ramach prowadzenia spraw spółki ustawa zalicza:

- decyzje mieszczące się w ramach zwykłych czynności spółki,
- decyzje przekraczające zakres zwykłych czynności,
- czynności nagłe, których celem jest ochrona spółki przed niepowetowanymi stratami.¹⁰⁸⁷

Oceniając, czy dana czynność jest czynnością zwykłego zarządu, czy też przekraczającą zakres zwykłego zarządu, należy mieć na względzie w szczególności takie okoliczności konkretnego przypadku, jak cel, rodzaj i rozmiar działalności spółki.¹⁰⁸⁸ Sprawy z zakresu zwykłych czynności spółki, każdy wspólnik może prowadzić samodzielnie, jeżeli jednak przed zakończeniem takiej sprawy którykolwiek z grona wspólników sprzeciwi się jej prowadzeniu, wówczas wymagana jest uchwała wspólników tak co do osoby prowadzącego, jak i jej dalszego prowadzenia. Sprawy przekraczające zakres zwykłych czynności rozstrzygane są w drodze uchwały. Wobec braku ustawowej regulacji w tej kwestii, należy zgodzić się z poglądem o jednomyślności wspólników przy ich podejmowaniu.¹⁰⁸⁹ Umowa może wprowadzać odmienne reguły w zakresie podejmowania uchwał. Kwestią sporną w doktrynie jest dokonywanie czynności nagłych przez wspólników wyłączonych od prowadzenia spraw spółki. Zasadne w tym przedmiocie wydaje się być umocowanie do jej dokonania przez każdego ze wspólników, albowiem jest ona pilna i ma ona na celu zapobieżenie niepowetowanym stratom.¹⁰⁹⁰ Rozmiar straty nie powinien być oceniany wyłącznie według kryteriów subiektywnych.¹⁰⁹¹ Wspólnik przed podjęciem danej czynności powinien obiektywnie ocenić wszystkie jej okoliczności. Z tytułu prowadzenia spraw spółki wspólnik nie może domagać się wynagrodzenia.

¹⁰⁸⁷ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 238;

¹⁰⁸⁸ Zob. wyrok SN z dnia 5 czerwca 1997 r., I CKN 70/97, „OSNC”, 11/1997, poz. 179; także wyrok SN z dnia 13 lutego 1997 r., I CKN 85/96, „OSP”, 12/1997, poz. 228;

¹⁰⁸⁹ W. Pyziół (w.) *Prawo...*1998, op. cit., s. 94;

¹⁰⁹⁰ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 240-241; W. Pyziół (w.) *Prawo...*1998, s. 94, autor uważa, że dokonanie czynności nagłej jest uprawnieniem a nie zobowiązaniem wspólnika wyłączonego od prowadzenia spraw spółki;

¹⁰⁹¹ Odmienne B. Łubkowski (w.) *Komentarz...*, op. cit., s. 1701-1702;

5.2. Prawo do reprezentowania spółki

Prawo reprezentacji obejmuje działania podejmowane w relacjach z osobami trzecimi - na zewnątrz spółki. Obok reguł statuujących konstrukcję wspólnego majątku wspólników i reguł odpowiedzialności wobec kontrahentów, stanowi ono przejaw traktowania wspólników jako pewnej wspólnoty interesów o charakterze majątkowym, a także i korporacyjnym.¹⁰⁹² W braku umownych zapisów lub stosownej uchwały wspólników, każdy z nich jest umocowany do reprezentacji spółki w takich granicach, w jakich jest uprawniony do prowadzenia jej spraw (art. 866 k.c.). W ramach umownej swobody, wspólnicy mogą postanowić, że prawo do reprezentacji będzie przysługiwało niektórym z ich kręgu, przy czym poszczególne kompetencje mogą być między tymi wspólnikami rozdzielone nierównomiernie. Treść art. 866 k.c. zawiera zasadę, zgodnie z którą reprezentowanie spółki obejmuje taki zakres kompetencji, który odpowiada prawu wspólnika do prowadzenia jej spraw.¹⁰⁹³ W ramach zasady reprezentacji należy wyróżnić:

- uprawnienie do samodzielnej reprezentacji przez każdego wspólnika w ramach „zwykłych spraw spółki”,
- zasadę reprezentacji łącznej w sprawach przekraczających ramy „zwykłych spraw spółki”,
- samodzielne podejmowanie czynności nagłych przez każdego z grona wspólników.¹⁰⁹⁴

5.3. Prawo głosu

Prawo głosu wynika z realnej możliwości wpływania wspólnika na ogół czynności, które służą osiągnięciu celu spółki. Jest elementem charakterystycznym dla wszystkich organizacji typu zrzeszeniowego.¹⁰⁹⁵ Dyspozytywność unormowania spółki cywilnej zezwala na regulację wielu kwestii w formie uchwały wspólników. Uchwały wspólników podejmowane są jednogłośnie przez grono wspólników. Umowa spółki może modyfikować zasady podejmowania uchwał, np. poprzez określenie reguł obecności i większości wymaganej dla skutecznego podjęcia uchwały. Podjęcie

¹⁰⁹² A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 232, 236;

¹⁰⁹³ W. Czachórski, *Zobowiązania...*, op. cit., s. 429;

¹⁰⁹⁴ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 237;

¹⁰⁹⁵ A. Herbet (w.) *System Prawa...*t. 16, op. cit., s. 625;

uchwały jest wymagane w zakresie działań przekraczających zakres zwykłych czynności spółki oraz w sytuacji sprzeciwu wspólnika, co do czynności innego wspólnika (art. 865 § 2 k.c.).

5.4. Prawo wyrażania sprzeciwu

Brak akceptacji w przedmiocie działań podejmowanych w ramach zwykłych czynności spółki może być wyrażony w formie sprzeciwu. Prawo sprzeciwu przysługuje każdemu wspólnikowi, a polega na zakwestionowaniu oznaczonej czynności innego wspólnika.¹⁰⁹⁶ Sprzeciw może dotyczyć tak braku akceptacji dla osoby podejmującej daną czynność, jak i merytorycznej treści zamierzonego sposobu prowadzenia lub rozstrzygnięcia danej sprawy.¹⁰⁹⁷

Ustawodawca nie wymaga żadnej szczególnej formy dla zgłoszenia sprzeciwu, powinien on jednak wyraźnie dotrzeć do wiadomości działającego wspólnika przed ostatecznym dokonaniem czynności. Skuteczność sprzeciwu nie powinna być uzależniona od jego uzasadnienia.¹⁰⁹⁸ Wskazane jest jednak, aby był oparty na ustaleniach faktycznych w przedmiocie czynności oprotestowanej, albowiem zgłoszenie nieuzasadnionego sprzeciwu, a w konsekwencji niedokonanie czynności, może skutkować powstaniem odpowiedzialności za szkodę obciążającej zgłaszającego na zasadach winy. Na gruncie Kodeksu zobowiązań wyrażono pogląd, że sprzeciw powinien być uzasadniony interesami spółki, albowiem w braku uzasadnienia wspólnik mający działać może uznać go za dowolne sprzeciwianie się dokonaniu czynności, niemające nic wspólnego z interesem spółki. O zasadności sprzeciwu decyduje uchwała wszystkich wspólników, a nie wspólnik zamierzający dokonać czynności.¹⁰⁹⁹ Sposób realizacji czynności oprotestowanej powinien być określony w wydanej w następstwie sprzeciwu uchwale wspólników (art. 865 § 2 k.c.). Sprzeciw zgłoszony po zakończeniu danej czynności jest bezskuteczny.¹¹⁰⁰

¹⁰⁹⁶ J. Gudowski (w.) *Komentarz ...* 2001, pod. red. G. Bieńka, op. cit., s. 545;

¹⁰⁹⁷ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 239;

¹⁰⁹⁸ Odmienne L. Stecki (w.) *Kodeks cywilny z komentarzem*, Tom II, pod. red. J. Winiarza, Warszawa 1989, s. 780; J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1131;

¹⁰⁹⁹ L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 570;

¹¹⁰⁰ Odmienne wyrok SN z dnia 7 czerwca 2002 r., IV CKN 1111/00, niepublikowany, w którym SN stwierdził, że celem art. 865 § 2 k.c. jest także umożliwienie pozostałym wspólnikom spółki cywilnej, którzy nie wyrazili zgody na to, aby daną sprawę prowadził tylko jeden z nich, kwestionowanie ważności czynności prawnych dokonanych bez ich wiedzy;

5.5. Prawo do zasięgania wiadomości o stanie interesów spółki

Prawo do zasięgania wiadomości o stanie interesów spółki wynika z natury stosunku spółki.¹¹⁰¹ Każdy ze wspólników może zasięgać informacji o stanie interesów spółki, a w szczególności domagać się udostępnienia mu ksiąg i dokumentów oraz sporządzać na ich podstawie odpisy. W czasie obowiązywania Kodeksu zobowiązań wspólnicy zobowiązani byli do składania corocznych rachunków, gdy spółkę założono na okres powyżej roku.

5.6. Prawo do wystąpienia ze spółki

W zakresie prawa do wystąpienia wspólnika ze spółki w drodze wypowiedzenia udziału należy wyszczególnić wystąpienie uzasadnione ważnymi powodami oraz wystąpienie bez takich powodów. Ustawodawca w art. 869 k.c. reguluje wypowiedzenie z zachowaniem terminów wypowiedzenia i wypowiedzenie bez zachowania takiego okresu. Trzymiesięczny okres wypowiedzenia obowiązuje wspólnika spółki zawartej na czas nieoznaczony i powinien kończyć się wraz z danym rokiem obrachunkowym, co oznacza, że ostatnim dniem jego członkostwa jest ostatni dzień roku obrachunkowego. Umowa spółki może przewidywać inny termin wypowiedzenia. Zachowanie terminu wypowiedzenia nie jest wymagane nawet, gdy spółka jest związana na czas oznaczony w razie zaistnienia ważnych powodów. Ważne powody mogą mieć charakter tak natury osobistej, jak i gospodarczej, np. ciężka choroba wspólnika, dłuższy wyjazd zagraniczny, rażąca niezgodność charakterów, niegospodarność czy nadużycia finansowe wspólnika lub pozostałych wspólników.

5.7. Prawo do żądania rozwiązania spółki przez sąd

Każdy ze wspólników może żądać rozwiązania spółki przez sąd z ważnych powodów. Przepis art. 874 k.c. ma charakter bezwzględnie obowiązujący. Wspólnicy mogą już w umowie spółki określić przykładowy katalog ważnych powodów uzasadniających rozwiązanie spółki. Przykładowy katalog „ważnych powodów” zawarty w umowie spółki nie ma charakteru bezwzględnie wiążącego. Wspólnikowi

¹¹⁰¹ A. Herbet (w.) *System Prawa...*t. 16, op. cit., s. 626;

przysługuje prawo wyboru, czy w sytuacji zaistnienia ważnych powodów wystąpi ze spółki, czy wystąpi z żądaniem rozwiązania jej przez sąd. Nie jest skuteczne, w trybie art. 874 k.c., dochodzenie rozwiązania dwuosobowej spółki cywilnej z uwagi na brak interesu prawnego związanego z możliwością jej rozwiązania przez wypowiedzenie.¹¹⁰²

Powództwo wspólnika powinno być wniesione przeciwko pozostałym wspólnikom, a rozpoznawane jest przez sąd okręgowy wydział gospodarczy w trybie procesowym (art. 13 § 1 w zw. z art. 479¹ § 2 pkt 1 i 479³ k.p.c.). Ważne powody muszą powstać w czasie trwania spółki i istnieć w chwili orzekania o jej rozwiązaniu. Spółka ulega rozwiązaniu z datą uprawomocnienia się orzeczenia (skutek *ex nunc*).¹¹⁰³

5.8. Obowiązek prowadzenia spraw spółki

Dążenie wspólników do osiągnięcia zakładanego celu gospodarczego implikuje zgodne współdziałanie w ramach stosunku spółki. Obowiązek prowadzenia spraw spółki określony w art. 865 § 1 k.c. stanowi konsekwencję braku podmiotowości prawnej spółki cywilnej oraz zobowiązania do zgodnego współdziałania dla osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego. Prowadzenie spraw spółki oznacza podejmowanie działań, decyzji zarówno o charakterze strategicznym, jak i dotyczących bieżącego administrowania działalnością spółki cywilnej. Obowiązek współdziałania powinien być realizowany przez każdego wspólnika z zachowaniem reguł należytej staranności, zgodnie z jego treścią i ewentualnie z zachowaniem istniejących zwyczajów (art. 354 § 1, 355, 472 i 473 k.c.). Ponadto powinien uwzględniać istotę poszczególnych świadczeń i okoliczności.

5.9. Obowiązek lojalności

Fundamentem substratu osobowego kreującego spółkę cywilną jest stosunek wzajemnego zaufania wspólników. Ochronie zgodnego współdziałania opartego na zaufaniu służy obowiązek lojalności wspólników. Zakaz prowadzenia interesów sprzecznych z interesami spółki dotyczy czynności wspólników podejmowanych przez

¹¹⁰² Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 20 października 1993 r., I Acr 492/93, „Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach”, 1-2/1994, poz. 3;

¹¹⁰³ A. Herbet (w.) *System Prawa...*t. 16, op. cit., s. 627;

nich poza spółką, w zakresie ich majątku odrębnego, a tożsamych z przedmiotem działalności spółki.¹¹⁰⁴

Obowiązek lojalności był zawarty w art. 562 k.z. Przepis tego artykułu zobowiązywał każdego wspólnika do powstrzymywania się od wszelkiej działalności sprzecznej z interesami spółki. W granicach niniejszego obowiązku wymieniano: niezdradzanie tajemnic spółki, wstrzymywanie się od działalności konkurencyjnej szkodliwej dla rozwoju interesów spółki, nie używanie majątku spółki do swoich celów.¹¹⁰⁵ Brak odpowiednika art. 562 k.z. w obecnej regulacji spółki cywilnej może oznaczać, że obowiązek lojalności jest naturalnym elementem treści stosunku spółki i nadal aktualne pozostają jego wyznaczniki przyjmowane w Kodeksie zobowiązań.

Na tym tle, zastanowić się można, co ma zrobić wspólnik, który przed zawarciem umowy spółki zajmował się sprawami, które następnie weszły w zakres działalności spółki, o czym wspólnicy wiedzieli lub powinni byli wiedzieć, a pomimo to zawarli umowę bez nakazu powstrzymywania się od działalności sprzecznej z interesami spółki.¹¹⁰⁶ Elementami, które należy wziąć pod uwagę są: specyfika zawodu wspólników zawiązujących spółkę cywilną, uwzględnienie dobrej woli w wykorzystaniu posiadanej wiedzy oraz charakter działań podejmowanych przez wspólnika poza spółką. Na przykład: trzech adwokatów zawiązuje spółkę adwokacką, której celem jest udzielanie pomocy prawnej. Umowa zakłada równy udział w zysku. Jeden z nich dodatkowo jest wykładowcą akademickim, drugi udziela nieodpłatnych porad w ramach współpracy z „Domem Samotnej Matki”, natomiast trzeci, poza ramami spółki, prowadzi „kompleksową obsługę prawną firm”. Umowa spółki nie nakazywała żadnemu z nich powstrzymywanie się od działalności konkurencyjnej, więc co do zasady zakaz konkurencji nie obowiązuje. Z drugiej strony chodzi o realizację obowiązku lojalności lub o jego ewentualne „wyłączenie”. Zespół elementów opisanego przypadku generalnie „tłumaczy” zachowanie dwóch wspólników, natomiast zachowanie trzeciego może być kwalifikowane jako sprzeczne z interesami spółki. Konflikt interesów wspólnika i spółki powstaje w sytuacji zbieżności wspólnego celu gospodarczego z dążeniami do osiągnięcia identycznego celu wyłącznie dla siebie.

¹¹⁰⁴ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1144;

¹¹⁰⁵ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*...1948, op. cit., s. 593-594;

¹¹⁰⁶ L. Domański, *Instytucje, część szczególna*..., op. cit., s. 589;

ROZDZIAŁ VII

Prowadzenie spraw i reprezentowanie spółki cywilnej

§ 1

Uwagi ogólne

Spółka cywilna nie jest typowym stosunkiem zobowiązaniowym, ponieważ jej kodeksową regulacją objęte są zarówno wewnętrzne stosunki pomiędzy wspólnikami oraz pewne płaszczyzny stosunków zewnętrznych zachodzących w relacjach wspólników z osobami trzecimi.

Wewnętrzna sfera stosunków spółki obejmuje wzajemne współdziałanie wspólników dla osiągnięcia zakładanego celu gospodarczego. W efekcie współdziałania powstaje pomiędzy wspólnikami specyficzna więź łącząca wspólny interes wspólników z indywidualnym interesem każdego z nich.¹¹⁰⁷ Działanie w płaszczyźnie zarządzania wewnętrznego polega na podejmowaniu rozmaitych decyzji i czynności organizujących funkcjonowanie spółki i przygotowujących relacje z osobami trzecimi np. wybór dostawców materiałów i usług, wybór personelu.¹¹⁰⁸ Tak np. decyzja o zawarciu umowy z określonym dostawcą jest decyzją podejmowaną w ramach prowadzenia spraw spółki, nie jest nią natomiast samo zawarcie umowy.¹¹⁰⁹

Brak jest jednolitego stanowiska doktryny w zakresie wyraźnego rozróżnienia kategorii czynności należących do prowadzenia spraw spółki. Niektórzy¹¹¹⁰ dowodzą, że prowadzenie spraw spółki trzeba zdecydowanie przeciwstawić reprezentacji, albowiem obejmuje ono czynności decyzyjne, organizacyjne, związane z planowaniem oraz inne, które nie są jednak czynnościami prawnymi. Pogląd umiarkowany głosi, iż w zakresie prowadzenia spraw spółki są także czynności prawne, ale tylko te, które nie są dokonywane z osobami trzecimi.¹¹¹¹ Za optymalne, z punktu widzenia płynności w prowadzeniu działalności spółki, należy uznać trzecie stanowisko, zgodnie z którym

¹¹⁰⁷ W. Kubala, *Regulacja stosunków wewnętrznych i zewnętrznych w spółce cywilnej*, „PSP”, 11/1997, s. 4;

¹¹⁰⁸ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit. s. 238;

¹¹⁰⁹ W. Pyziół (w.) *Prawo...* 1998 r. op. cit., s. 92;

¹¹¹⁰ A. W. Wiśniewski, *Prawo...*, op. cit., s. 13-14;

¹¹¹¹ J.P. Naworski (w.) *Komentarz do kodeksu spółek handlowych, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, pod. red. R. Potrzeusza, T. Siemiątkowskiego, Warszawa 2001, s. 355;

podejmowanie czynności prawnych zmierzających do realizacji celu spółki mieści się tak w pojęciu reprezentacji, jak i prowadzenia spraw spółki.

Zakres czynności prawnych w ramach prowadzenia spraw spółki determinowany jest treścią jej umowy. W konsekwencji, do prowadzenia spraw spółki nie będą należały decyzje naruszające postanowienia umowy spółki, np. w przedmiocie przyjęcia nowego wspólnika czy zmiany pierwotnie ustalonych w umowie zasad partycypacji w zyskach. W ich ramach pozostaną natomiast te decyzje, które zmierzają do modyfikacji stosunku spółki w takim obszarze, w jakim nie jest ona uregulowana umową a dyspozytywną wolą ustawodawcy, np. uchwała zwalnająca danego wspólnika z obowiązku prowadzenia spraw – z tym zastrzeżeniem, że jest to kwestia niepodjęta w umowie.¹¹¹²

Element organizacji wspólników, połączonych wewnętrznymi stosunkami obligacyjnymi w dążeniu do osiągnięcia wspólnego celu niewątpliwie jest tą cechą, która wpływa na postrzeganie ogółu wspólników jako pewnej całości. Jednakże dla prawidłowej i kompleksowej oceny konstrukcji spółki cywilnej, a przede wszystkim ustalenia jej charakteru prawnego należy zastosować tzw. miernik intensywności jej poszczególnych cech. Czy tylko poszczególne elementy występujące z niewielką intensywnością mogą przesądzać o charakterze prawnym tego stosunku? Czy należy oceniać całe uregulowanie obejmujące spółkę cywilną? Pozytywnej odpowiedzi można udzielić tylko na drugie z zadanych pytań. Bezsprzecznie, na tle całej regulacji ważne są szczegóły, ale te szczegóły nie mogą przesądzać o jej charakterze prawnym, świadczą jedynie, ale i zdecydowanie o jej nietypowości.

Obowiązek działania tak w zakresie prowadzenia spraw jak i reprezentowania spółki dotyczy wszystkich wspólników. Mają działać wspólnie, posiadając jednakowy zakres praw i obowiązków. Czy w związku z tym, celowym rozwiązaniem jest tworzenie w spółce cywilnej struktury organizacyjnej. Spółka jest stosunkiem opartym na zasadzie wzajemnego zaufania, wspólnicy działają na swoją rzecz i pozostałych wspólników, którym zaufali. Ustawodawca w zakresie spółki cywilnej nie daje żadnej sugestii, jak to czyni np. w spółce partnerskiej, gdzie wskazuje, iż umowa spółki partnerskiej może przewidywać, że prowadzenie spraw i reprezentowanie spółki powierza się zarządowi (art. 97 k.s.h.). W żadnym fragmencie regulacji dotyczącej spółki cywilnej nie występuje pojęcie „organu” bądź „struktury”. Wprowadzenie

¹¹¹² W. Pyziół (w.) *Prawo...* 1998 r., op. cit., s. 93; także R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...* 1948, op. cit., s. 594;

rozwiązań strukturalno – organizacyjnych na gruncie spółki cywilnej pozostaje wyłącznie w gestii samych współników, którzy mogą je wprowadzić, ale nie muszą. Wolą ustawodawcy wyrażoną w ramach regulacji spółki jest równorzędność współników w każdym aspekcie funkcjonowania spółki.

Konstrukcja stosunku spółki stwarza podstawy do twierdzenia, że współnicy w relacjach zewnętrznych występują jako pewna całość, zespolona dążeniem do osiągnięcia zamierzonego celu. W tym tylko aspekcie ujawnia się ten element organizacji współników powiązanych wewnętrznymi stosunkami obligacyjnymi, który, na tle całokształtu uregulowań spółki cywilnej, nie może przesądzać o nazywaniu jej organizacją czy jednostką organizacyjną.

§ 2.

Prowadzenie spraw spółki

2.1. Prawo współnika

Prowadzenie spraw spółki jest jedną z podstawowych cech określających spółkę cywilną, jest elementem składowym stosunku uczestnictwa. Prawo do działania opiera się na udziale w spółce niezależnie od tego, czy źródłem umocowania jest ustawa, umowa czy uchwała współników.¹¹¹³ Korporacyjny charakter tego prawa wiąże się z funkcjonowaniem pewnej zorganizowanej całości, działającej „wewnątrz” spółki i w tym aspekcie obojętnej względem osób trzecich. Prowadzenie spraw należy do współników. Efekty czynności podejmowanych przy prowadzeniu spraw są przypisywane współnikom, ponieważ spółka nie jest podmiotem wyodrębnionym od grona współtworzących ją współników. Spółka nie ma prawa do działania, takie prawo mają tylko współnicy.

2.2. Zakres prawa do prowadzenia spraw spółki

Zgodnie z treścią art. 865 k.c. w omawianej płaszczyźnie można wyróżnić trzy kategorie czynności: zwykłego zarządu, przekraczające zakres zwykłego zarządu i nagłe.

¹¹¹³ J. Ciszewski, *Współdziałanie współników – prowadzenie spraw spółki cywilnej*, „Problemy Egzekucji Sądowej”, 35/1999, s. 28;

Ustawowy zwrot „czynności zwykłego zarządu” ma charakter klauzuli generalnej. Zakres bieżących zadań związanych z funkcjonowaniem spółki określa zarówno wielkość majątku wspólnego, charakter celu gospodarczego spółki, dążenie do utrzymania wspólnego majątku i zapewnienia mu wzrostu aktywów. Dokonywanie czynności prawnych i faktycznych w ramach zwykłych czynności powinno mieć związek z majątkiem wspólnym poprzez realizowany cel gospodarczy, a ów związek może mieć charakter tak bezpośredni jak i pośredni.¹¹¹⁴ Ocena, czy dana czynność należy do zakresu zwykłych czynności powinna być dostosowana do okoliczności konkretnego przypadku, uwzględniać indywidualne uwarunkowania danej spółki. Dogodne dla wspólników jest ustalenie przykładowego wyliczenia czynności zwykłego zarządu już w umowie spółki. Tak np. w spółce cywilnej prowadzącej komisową sprzedaż samochodów, warunkową sprzedaż samochodu oddanego do komisju, zawartą w celu zabezpieczenia pożyczki, zaciągniętej tylko przez jednego wspólnika i przede wszystkim w jego interesie, należy uznać za sprawę, która nie należy do zwykłych spraw spółki w rozumieniu art. 865 § 2 k.c.¹¹¹⁵; w spółce związanej celem eksploatacji lasu przez wyręb i przecieranie drzewa, sprzedaż wagonu desek będzie zwykłą czynnością spółki, natomiast wykraczać będzie poza zakres zwykłych czynności sprzedaż choćby drobnej ilości drzewa na pniu¹¹¹⁶. Za doktryną¹¹¹⁷, do czynności zwykłego zarządu należą: bieżące administrowanie przedsiębiorstwem spółki, gospodarstwem rolnym spółki, zawarcie umowy dzierżawy, najmu, płacenie świadczeń publicznie – prawnych. Zatem omawiane czynności będą dotyczyły wykonywania codziennych spraw związanych z bieżącą, „zwykłą” działalnością spółki, których skutki nie będą powodowały istotnych zmian tak w majątku spółki jak i przedmiocie działalności.

Kodeks zobowiązań, regulując w art. 95 udzielenie pełnomocnictwa ogólnego, wskazywał, iż nie obejmuje ono umocowania do zbywania i obciążania nieruchomości, zaciągania pożyczek i zobowiązań wekslowych, czynienia darowizn, przyjmowania lub zrzekania się spadków, zawierania ugód, wytaczania powództw, czynienia zapisów na sąd polubowny i wykonywania innych czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu. Także i wówczas wytyczenie obiektywnej granicy pomiędzy czynnościami zwykłego zarządu a przekraczającymi zakres zwykłego zarządu podyktowane było

¹¹¹⁴ Ibidem., s. 31;

¹¹¹⁵ Zob. wyrok SN z dnia 7 czerwca 2002 r., IV CKN 1111/00, niepublikowany;

¹¹¹⁶ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1131;

¹¹¹⁷ G. Bieniek, *Spółka...*, op. cit., s. 59;

okolicznościami konkretnego przypadku. Obecnie za czynności przekraczające zakres zwykłych spraw spółki uznaje się wszelkie czynności prawne mające za przedmiot rozporządzanie rzeczą wspólną¹¹¹⁸, zaciągnięcie pożyczki w kwocie przekraczającej zwykle potrzeby, zmianę przeznaczenia rzeczy.¹¹¹⁹ W orzecznictwie¹¹²⁰ ustalono, że w sytuacji, gdy w umowie spółki cywilnej uzgodniono podział zadań pomiędzy określonych wspólników, w zakresie prowadzenia działalności spółki, nie wprowadzając przy tym żadnych ograniczeń tak kwotowych czy innych, to tego rodzaju uzgodnienie obejmuje zakres zwykłych czynności, do wykonywania których dany wspólnik jest umocowany.

W zakresie czynności podejmowanych na gruncie prowadzenia spraw spółki są również czynności nagłe, których odsunięcie w czasie narazi spółkę na niepowetowane straty. Kwalifikacja danej czynności jako czynności nagłej, wymaga oceny na tle konkretnego przypadku. Przedmiotem precyzyjnej oceny powinno być zarówno ryzyko wystąpienia straty, jak i jej charakter. Czynnością pilną nie będzie czynność, której podjęcie i skutki mogą być przedmiotem uprzednich rozważań i decyzji kolektywu wspólników. Brak jest jednomyślności w doktrynie, czy niepowetowana strata oznacza realną groźbę uszczuplenia majątku spółki.¹¹²¹

2.3. Ustawowe reguły prowadzenia spraw spółki i ich modyfikacja

Stosownie do art. 865 k.c., prowadzenie spraw spółki przysługuje każdemu wspólnikowi. Identyczna zasada była wyrażona w art. 552 k.z. Kodeks zobowiązań recypował natomiast rozwiązania przyjęte w Kodeksie Napoleona.¹¹²² Prawo to podlega ustawowym ograniczeniom, gdy chodzi o sprawy przekraczające zakres zwykłych czynności spółki – wymagana jest wówczas uchwała wspólników (z wyjątkiem czynności nagłych) oraz w zakresie spraw, których załatwieniu przez jednego ze

¹¹¹⁸ Zob. uchwała SN z dnia 22 maja 1996 r., III CZP 49/96, „OSN”, 9/1996, poz. 119, zgodnie z którą, zbycie przedsiębiorstwa spółki, w tym jego wniesienie tytułem wkładu do innej spółki, pozostaje poza zakresem zwykłych czynności spółki;

¹¹¹⁹ G. Bieniek, *Spółka...*, op. cit., s. 59-60;

¹¹²⁰ Zob. wyrok SN z dnia 13 lutego 1997 r., I CKN 85/96, „OSP”, 12/1997, poz. 228;

¹¹²¹ J. Gudowski (w.) *Komentarz...*2007, op. cit., s. 692;

¹¹²² J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1132;

wspólników sprzeciwił się inny wspólnik, jeszcze przed ich załatwieniem¹¹²³.

Modyfikacje dyspozytywnej treści art. 865 k.c. mogą zostać dokonane bądź to w umowie bądź w uchwale wspólników. Dopuszczalne jest tu powierzenie prowadzenia spraw spółki jednemu lub kilku z grona wspólników, a także osobie trzeciej na podstawie np. umowy zlecenia, umowy o dzieło. Powierzenie prowadzenia spraw spółki wyłącznie osobie trzeciej jest możliwe z tym zastrzeżeniem, że co najmniej jeden ze wspólników zachowa uprawnienie do ewentualnego odwołania udzielonego osobie trzeciej upoważnienia do prowadzenia spraw spółki.¹¹²⁴ Zarówno przy przekazaniu prowadzenia spraw kilku wspólnikom, jaki i pozostawieniu ich w kompetencji wszystkich wspólników, wspólnicy mogą oznaczyć czynności, które każdy z prowadzących ma obowiązek realizować niezależnie od innych, wskazać rodzaj czynności podejmowanych wspólnie bądź upoważnić niektórych wspólników do prowadzenia określonych kategorii czynności.

§ 3.

Reprezentacja spółki

Reprezentowanie spółki obejmuje zakres czynności podejmowanych przez wspólników niejako poza jej ramami, „na zewnątrz”. Sfera reprezentacji dotyczy zarówno czynności materialno-prawnych oraz tych, które wykonywane są we wszelkiego typu postępowaniach sądowych i administracyjnych, ze skutkiem bezpośrednio dla reprezentowanych.¹¹²⁵ W doktrynie podawane są różne definicje pojęcia reprezentacji¹¹²⁶:

- działalnie wspólników spółki cywilnej na zewnątrz, oznaczenie sposobu wiązania skutków prawnych ze wspólnikami spółki cywilnej albo określenie koncepcji tego wiązania;
- upoważnienie do dokonywania czynności prawnych z osobami trzecimi, do istoty którego należy działalnie na zewnątrz;

¹¹²³ Zob. wyrok SN z dnia 16 stycznia 2002 r., II CKN 1086/00, niepublikowany, zgodnie z którym, sprzeciw wspólnika w odniesieniu do dokonanej przez innego wspólnika spółki cywilnej czynności prawnej, podjętej w ramach ustalonych w umowie spółki zasad jej reprezentacji przez tychże wspólników, nie może oznaczać skutecznego odwołania danego wspólnikowi umocowania w umowie spółki.

¹¹²⁴ W. Pyziół (w.) *Prawo...* 1996, op. cit., s. 300;

¹¹²⁵ A. Herbet (w.) *System Prawa...* t. 16, op. cit., s. 651;

¹¹²⁶ K. Dąbek – Krajewska, *Pojęcie reprezentacji w spółce cywilnej*, „Rejent”, 6(86)/98, s. 126-127 wraz z podaną tam literaturą;

- sposób realizacji obowiązku współdziałania, czyli podejmowania takich działań, które pozwalają na osiągnięcie wspólnego celu gospodarczego w drodze prowadzenia przedsiębiorstwa zarobkowego we wspólnym imieniu;
- przejaw niemajątkowego charakteru członkostwa w spółce.

Konstrukcja zasady reprezentacji może wpływać na postrzeganie zespołu wspólników jako pewnej wspólnoty interesów o charakterze majątkowym, a w ograniczonym zakresie także korporacyjnym. Jednakże samo „postrzeganie” nie może przesądzać o nazywaniu spółki jednostką organizacyjną. Przede wszystkim reprezentacja w imieniu i na rzecz spółki oznacza faktycznie dokonywanie czynności prawnych we wspólnym imieniu i ze skutkami dla wszystkich wspólników łącznie.¹¹²⁷

3.1. Ustawowe reguły reprezentacji ich modyfikacja

Zasady reprezentacji reguluje art. 866 k.c., który, podobnie jak 865 k.c., jest przepisem względnie wiążącym. Stosownie do treści art. 866 k.c., wspólnicy mogą wskazać sposób reprezentacji w umowie lub w uchwale wspólników, a w braku takich uzgodnień zakres reprezentacji wyznaczony jest granicami, w jakich każdy ze wspólników jest uprawniony do prowadzenia spraw spółki. Z unormowania wynika więc, że: każdy wspólnik upoważniony do prowadzenia spraw spółki jest umocowany do przyjmowania i składania oświadczeń woli wchodzących w zakres tzw. „zwykłych czynności spółki”; czynności prawne nie należące do tzw. „zwykłych czynności spółki” mogą być podejmowane łącznie przez wspólników upoważnionych do prowadzenia spraw spółki; czynności prawne, które wykraczają poza zakres tzw. „zwykłych czynności spółki” mogą być podejmowane samodzielnie przez każdego ze wspólników, jeżeli dana czynność ma charakter czynności nagłej, np. kiedy zajęte przedmioty stanowią majątek wspólny wspólników spółki cywilnej, to w sytuacji zagrożenia tego majątku, każdy ze wspólników na zasadach określonych w art. 866 w zw. z art. 865 § 2 k.c. może przedsięwziąć działania zachowawcze, do których należy zaliczyć wytoczenie powództwa ekscydacyjnego¹¹²⁸.

Modyfikując¹¹²⁹ w umowie czy w uchwale sposób reprezentacji, wspólnicy mogą umocować wszystkich wspólników do dokonywania wszystkich czynności,

¹¹²⁷ D. Pawłyszczke, *Reprezentacja w spółce cywilnej*, „PPH”, 11/1997, s. 24; odmiennie J. Ciszewski, *Współdziałanie...*, op. cit., s. 36;

¹¹²⁸ Zob. wyrok SN z dnia 4 grudnia 1997 r., III CKN 269/97, niepublikowany;

¹¹²⁹ Zob. J. Minkus, *Pełnomocnictwo w spółce cywilnej*, „PSP”, 5/1997, s. 20;

wyłączyć niektórych spośród siebie, pozostawiając im jednocześnie prawo do prowadzenia spraw spółki, zróżnicować zakres umocowania pod względem zarówno podmiotowym jak i przedmiotowym oraz określić tylko ogólne zasady wykonywania reprezentacji z zastrzeżeniem ich dopracowania szczegółowego w późniejszych uchwałach.¹¹³⁰ Sprzeciw wspólnika w zakresie dokonanej przez innego wspólnika spółki cywilnej czynności prawnej (art. 865 § 2 k.c.), podjętej w ramach ustalonych w umowie spółki zasad jej reprezentacji przez tych wspólników, nie może oznaczać skutecznego odwołania danemu wspólnikowi umocowania w umowie spółki.¹¹³¹ Umocowanie wspólnika ma więc swoje źródło w przepisach ustawy (art. 96 i 866 k.c.), a wspólnik reprezentujący spółkę jest w istocie przedstawicielem ustawowym pozostałych wspólników w granicach określonych w art. 866 k.c.¹¹³²

3.2. *Wspólnicy (przedstawiciele ustawowi) i pełnomocnicy reprezentantami spółki cywilnej*

1. Upoważniony wspólnik działa w imieniu własnym oraz reprezentuje pozostałych wspólników, a umocowanie do działania ma swoje źródło w ustawie. Reprezentacja spółki jest więc odmianą przedstawicielstwa ustawowego.¹¹³³ Z uwagi na brak wyodrębnienia prawnego spółki cywilnej, nieprawidłowe są twierdzenia o reprezentacji jakiegoś synonimu spółki, bytu wyodrębnionego od grona współtworzących ją wspólników.

Obecnie dominujące stanowisko w przedmiocie reprezentacji wykazuje pewne odmienności od interpretacji dokonywanych na gruncie Kodeksu zobowiązań. W art. 566 k.z. przyjęto domniemanie, że wspólnik był umocowany do reprezentowania spółki w granicach, w których miał prawo prowadzenia jej spraw. W myśl prezentowanych wówczas poglądów, powierzenie wspólnikowi prowadzenia spraw spółki było zarazem udzieleniem mu pełnomocnictwa do zastępowania spółki na zewnątrz.¹¹³⁴ Prawo

¹¹³⁰ W. Kubala, *Regulacja stosunków wewnętrznych i zewnętrznych w spółce cywilnej*, „PSP”, 11/1997, s. 6;

¹¹³¹ Zob. wyrok SN z dnia 14 listopada 2001 r., II CKN 438/99, niepublikowany;

¹¹³² Odmienne D. Pawłyszcz, *Reprezentacja...*, op. cit., s. 24-25, zdaniem którego art. 866 k.c. nie ustanawia przedstawicielstwa ustawowego, a oznacza on jedynie, że czynność jednego wspólnika może wystarczyć do związania jej skutkami pozostałych wspólników, którzy stają się współzobowiązani i współuprawnieni ze wspólnikiem dokonującym czynności prawnej z osobą trzecią, lecz nie stają się stronami tej czynności. Rolą art. 866 k.c. jest związanie wspólników nie będących stroną czynności prawnej skutkami tej czynności;

¹¹³³ Zob. wyrok SN z dnia 13 października 2000 r., II CKN 298/00, niepublikowany;

¹¹³⁴ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1150;

reprezentowania spółki, czyli wszystkich wspólników na zewnątrz, mogło wywodzić się bądź ze zwykłego pełnomocnictwa, udzielonemu komukolwiek na podstawie uchwały spółki, bo była to sprawa przekraczająca zwykły zarząd, bądź stanowiło uprawnienie wynikające z charakteru wspólnika jako takiego. Prawo reprezentowania oparte na zwykłym pełnomocnictwie podlegało odwołaniu według przepisów ogólnych, natomiast prawo reprezentowania oparte na domniemaniu z art. 566 k.z. podlegało odwołaniu według zasad, które obowiązywały przy odwołaniu z prowadzenia spraw spółki. Zobowiązania zaciągnięte w imieniu spółki przez jej przedstawicieli albo wynikające ze zdarzeń dotyczących majątku i działalności spółki stawały się zobowiązaniami wszystkich wspólników.¹¹³⁵ Źródłem takiego stanowiska były przepisy kodeksu austriackiego i niemieckiego, przy czym kodeks niemiecki zawierał wyraźne postanowienie, że o ile wspólnikowi według umowy spółki przysługuje upoważnienie do prowadzenia spraw, to jest on w razie wątpliwości umocowany także do zastępowania innych wspólników wobec osób trzecich.¹¹³⁶ W konsekwencji, art. 566 k.z. zawierał domniemanie umocowania wspólnika do reprezentacji w granicach jego uprawnienia do prowadzenia spraw, a art. 866 k.c. przesądza o zakresie umocowania z zastrzeżeniem odmiennych uregulowań zawartych w umowie czy w uchwale wspólników.

Z racji różnicy w podstawie działania przedstawiciela ustawowego i pełnomocnika, aktualnie do wspólników nie będą miały zastosowania: art. 98 k.c. (rodzaje pełnomocnictwa), art. 99 k.c. (forma pełnomocnictwa), art. 101 k.c. (odwołanie pełnomocnictwa, wygaśnięcie pełnomocnictwa wskutek śmierci), art. 102 k.c. (zwrot dokumentu pełnomocnictwa mocodawcy), art. 107 k.c. (działalność kilku pełnomocników jednakowo umocowanych). Pełne zastosowanie ma art. 865 k.c., a postanowienia art. 100 k.c. (ważność czynności pełnomocnika ograniczonego w zdolności do czynności prawnych), art. 103 k.c. (ważność umowy zawartej przez pełnomocnika bez umocowania), art. 104 k.c. (ważność jednostronnej czynności prawnej dokonanej bez umocowania), art. 105 k.c. (ważność czynności prawnej dokonanej w granicach pierwotnego umocowania), art. 106 k.c. (ustanowienie dla

¹¹³⁵ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*1948, op. cit., s. 598-599; odmiennie L. Domański, *Instytucje, część szczególna...*, op. cit., s. 603, zdaniem którego prawo reprezentowania mogło wynikać ze zlecenia do dokonania czynności prawnej w imieniu dającego zlecenie oraz z pełnomocnictwa udzielonego przez pozostałych wspólników. Co do skutków czynności prawnych, uznając, że spółka stanowi niejako organizację wyodrębnioną wobec wspólników, wspólnik działający nabywał uprawnienia dla spółki lub zobowiązywał spółkę, uprawnienia były wierzytelnościami spółki a zobowiązania zobowiązaniami wszystkich wspólników;

mocodawcy przez pełnomocnika innych pełnomocników – substytutów), art. 108 k.c. (pełnomocnik jako druga strona czynności prawnej), art. 109 k.c. (odpowiednie stosowanie przepisów działu do złożenia oświadczenia przedstawicielowi) należy stosować odpowiednio.¹¹³⁷

2. Nie ma także przeszkód prawnych do powierzenia reprezentacji osobie lub osobom spoza grona wspólników na zasadach ogólnych. W takiej sytuacji osoby te będą reprezentować wszystkich wspólników jako ich pełnomocnicy, a zastosowanie, tak co do udzielenia pełnomocnictwa, jak i do działania na jego podstawie, będą miały reguły wyrażone w art. 95 – 109 k.c. Podobnie jak przy prowadzeniu spraw spółki, przynajmniej po stronie jednego ze wspólników musi pozostać kompetencja w zakresie niezbędnym do ewentualnego odwołania udzielonego pełnomocnictwa. Za przyjętą w prawie polskim teorią reprezentacji, pełnomocnik wspólników spółki cywilnej składa w ich imieniu oświadczenia woli oraz w ramach udzielonego upoważnienia dokonuje czynności prawnych, które wywołują bezpośredni skutek dla reprezentowanych wspólników.¹¹³⁸

Pełnomocnictwo wspólne na gruncie spółki cywilnej jest umocowaniem do działania udzielonym przez wspólników spółki cywilnej. Każdy pełnomocnik spółki (wszystkich wspólników) jest pełnomocnikiem wspólnym. Stronami takiego stosunku są więc pełnomocnik wspólny i wszyscy wspólnicy spółki. Pełnomocnictwo wspólne jest zbiorem mocujących oświadczeń częściowych, składanych przez każdego ze wspólników. Udzielenie pełnomocnictwa wspólnego w praktyce wiąże się generalnie z zawarciem innej umowy np. zlecenia kształtującej stosunek będący podstawą pełnomocnictwa.¹¹³⁹ Pełnomocnik wspólnie umocowany przez wszystkich wspólników jest wyłącznie pełnomocnikiem wspólników, upoważnionym do działania w imieniu i ze skutkiem dla tych wspólników.

Poszczególne wspólnik jest indywidualnie uprawniony do odwołania pełnomocnictwa. Odwołanie pełnomocnictwa wspólnego przez jednego ze wspólników ma ten skutek, że pełnomocnictwo wspólne traci charakter takiego pełnomocnictwa.

Możliwe jest naturalnie udzielenie pełnomocnictwa osobie trzeciej tylko przez konkretnego wspólnika. Granice działania pełnomocnika będą tu wyznaczone zakresem uprawnień mocodawcy. Umocowana osoba trzecia będzie w tej sytuacji

¹¹³⁶ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1151-1152;

¹¹³⁷ S. Grzybowski (w.) *System prawa...* t. III, op. cit., s. 822;

¹¹³⁸ M. Pazdan (w.) *Kodeks cywilny...* t.1. pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 333-334;

¹¹³⁹ *Ibidem*, s. 359;

pełnomocnikiem danego wspólnika, działającym „za niego”. Podobnie jak przy powierzeniu reprezentowania spółki osobie spoza grona wspólników, nie ma przeszkód prawnych do wzajemnego udzielania pełnomocnictw przez wspólników w ramach spółki cywilnej. Każdy wspólnik może, w zakresie, w jakim sam jest uprawniony do prowadzenia spraw spółki i jej reprezentowania, udzielić pełnomocnictwa drugiemu wspólnikowi.

Inaczej należy rozstrzygać kwestię, gdy pełnomocnictwa udziela wspólnik uprawniony do reprezentowania spółki. Powstaje sytuacja, w której ustanowiony pełnomocnik ma kompetencję do działania w imieniu wszystkich wspólników. Oceny tej kwestii można dokonać w aspekcie konstrukcji substytucji. Uprawnienie do ustanowienia substytutu powinno wynikać z treści pełnomocnictwa głównego, z ustawy lub ze stosunku będącego podstawą pełnomocnictwa. Brak stosownego zapisu wymaga wyrażenia zgody przez pozostałych wspólników w formie uchwały, albowiem niniejszy przypadek może być uznany za czynność przekraczającą zakres zwykłych spraw spółki.¹¹⁴⁰

Umowa spółki czy inna umowa kreująca stosunek podstawowy wobec pełnomocnictwa, a także oświadczenie o jego udzieleniu może wprowadzać wymóg reprezentacji łącznej¹¹⁴¹ dla kilku pełnomocników. Jeżeli jest ona wykonywana przez więcej niż dwie osoby może przybrać postać reprezentacji: całkowitej, grupowej lub połowicznej. Wymaganie takiego działania nie wprowadza jednak konieczności jednoczesnego podejmowania działań przez uprawnionych. Czynność prawna będzie skuteczna dopiero z chwilą złożenia oświadczeń woli przez wszystkich reprezentantów, którzy mogą je składać w różnym miejscu i czasie.¹¹⁴² Jeżeli jeden z reprezentantów łącznych pozostaje w zwłoce w złożeniu swojego oświadczenia, osoba trzecia może wyznaczyć tak mocodawcy jak i pełnomocnikowi odpowiedni termin do jego złożenia.

¹¹⁴⁰ A. Herbet (w.) *System Prawa...*t. 16, op. cit., s. 655;

¹¹⁴¹ Pełnomocnictwa łącznego nie należy utożsamiać z pełnomocnictwem wspólnym;

¹¹⁴² Zob. A. Janiak (w.) *Komentarz do art. 60 Kodeksu cywilnego w: Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, pod. red. A. Kidyby, Lex/el, 2012; Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...*2002, op. cit., s. 293;

3.3. Skuteczność prawna czynności dokonywanych przez reprezentantów

Fundamentalne znaczenie w zakresie reprezentacji spółki ma ocena skutków prawnych czynności dokonywanych przez reprezentantów.¹¹⁴³ Działalnie reprezentanta spółki jako zastępcy może doprowadzić zarówno do uzyskania korzyści majątkowej przez wszystkich wspólników, jak i do obciążenia grona wspólników solidarną odpowiedzialnością za długi zaciągnięte przez jednego z nich. Ponadto, należy uwzględnić ochronę kontrahentów wspólników. Ważne jest zatem, aby działanie w cudzym imieniu oraz określenie reprezentowanej osoby na gruncie zachowania się przedstawiciela lub w konkretnych okolicznościach były rozpoznawalne dla osoby trzeciej.¹¹⁴⁴ W doktrynie¹¹⁴⁵ do zasadniczych przesłanek skuteczności działania przedstawiciela zalicza się:

- należyte umocowanie podmiotu i działanie w jego granicach,
- zdolności do reprezentowania,
- działanie w imieniu reprezentowanego,
- charakter czynności prawnej – czynność ta może zostać dokonana przez przedstawiciela.

Jedną z generalnych zasad prawa cywilnego jest zakaz samowolnej ingerencji w cudzą sferę prawną. Skuteczność działania przedstawiciela zależy więc od należytego umocowania. Konsekwencją udzielenia kompetencji do działania jest powstanie po stronie reprezentowanego stanu związania, który powoduje, że nie może on zapobiec powstaniu w swojej sferze prawnej skutków czynności dokonanej przez przedstawiciela w ramach przyznanej mu kompetencji.¹¹⁴⁶ Do oceny skutków czynności prawnych podjętych bez umocowania bądź z przekroczeniem jego granic mają zastosowanie art. 103 i 104 k.c. W pierwszym przypadku ważność umowy zawartej przez pełnomocnika, który nie ma umocowania lub przekroczy jego zakres, zależy od jej potwierdzenia przez osobę, w imieniu której została zawarta (art. 103 § 1 k.c.). Osoba trzecia może wyznaczyć osobie, w której imieniu umowa została zawarta odpowiedni termin do

¹¹⁴³ Zob. wyrok SA w Poznaniu z dnia 16 grudnia 1992 r., I ACr 521/92, „Wokanda – Zbiór Orzeczeń”, 9/1993, s. 32, gdzie ustalono, że działania jednego ze wspólników spółki cywilnej, polegające na pobraniu od kontrahenta zewnętrznego pożyczki są działaniami w sferze wewnętrznych stosunków spółki, a więc nie mogą być traktowane jako działania lub zaniechania jednego z dłużników solidarnych, o których mowa w art. 371 k.c.;

¹¹⁴⁴ S. Grzybowski (w.) *System prawa...* t. III, op. cit., s. 822;

¹¹⁴⁵ M. Pazdan (w.) *Kodeks cywilny...* t. 1, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 334-335; A. Herbet (w.) *System Prawa...* t. 16, op. cit., s. 657;

¹¹⁴⁶ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...* 2002, op. cit., s. 285-286;

potwierdzenia umowy (art. 103 § 2 k.c.). W braku potwierdzenia, ten, kto zawarł umowę w cudzym imieniu (*falcus procurator*), obowiązany jest do zwrotu tego, co otrzymał od drugiej strony w wykonaniu umowy oraz do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę nie wiedząc o braku umocowania lub o przekroczeniu jego zakresu (art. 103 § 3 k.c.). Jest to tzw. bezskuteczność zawieszona czy czynność prawna kulejąca (*negotium claudicans*), a jej ważność uzależniona jest od potwierdzenia przez mocodawcę. Mocodawcy przysługuje więc uprawnienie kształtujące¹¹⁴⁷, którego treścią jest możliwość potwierdzenia lub odmowy potwierdzenia umowy. Takie stanowisko jest także akceptowane w orzecznictwie¹¹⁴⁸. Wspólnik, który jest łącznie z innym wspólnikiem legitymowany do działania w imieniu spółki, a powołuje się przy zawieraniu umowy na samodzielną kompetencję do reprezentowania, podejmuje wówczas działalność przekraczającą zakres umocowania. Skutki takiego działania należy oceniać na gruncie art. 103 k.c. Skuteczność zawartej umowy jest zawieszona i zależy od jej potwierdzenia przez wspólnika, któremu przysługuje łącznie ze wspólnikiem, który zawarł umowę, kompetencja do reprezentowania spółki. Natomiast jednostronna czynność prawna dokonana przez rzekomego pełnomocnika jest nieważna (art. 104 k.c.). Jednakże, kiedy osoba, której zostało złożone oświadczenie woli w cudzym imieniu, zgodziła się na działanie bez umocowania, wówczas odpowiednie zastosowanie ma art. 103 k.c.

Zagadnienie zdolności do reprezentowania nie zostało ujęte w ramach polskiej regulacji spółki cywilnej. Na tle tego zagadnienia można rozważyć dwie sytuacje:

- kiedy wspólnikiem jest osoba o ograniczonej zdolności do czynności prawnych,
- kiedy pełnomocnikiem jest osoba trzecia o ograniczonej zdolności do czynności prawnych.

Zgodnie z art. 100 k.c. ograniczenie pełnomocnika w zdolności do czynności prawnych, nie ma wpływu na ważność czynności dokonanej przez niego w imieniu mocodawcy. Przyjmując za podstawę treść art. 100 k.c., należy wskazać, iż zasadniczo status wspólnika może uzyskać osoba o ograniczonej zdolności do czynności prawnych, jeżeli uzyska zgodę przedstawiciela ustawowego na uczestnictwo w spółce. Wspólnik ograniczony w zdolności do czynności prawnych w procesie funkcjonowania spółki może podejmować samodzielnie tylko takie czynności, które nie mają charakteru

¹¹⁴⁷ Z. Gawlik (w.) *System prawa cywilnego*, tom I, pod. red. Z. Radwańskiego, Wrocław – Warszawa – Gdańsk – Kraków – Łódź 1985 r., s. 763;

¹¹⁴⁸ Zob. wyrok SA w Krakowie z dnia 21 listopada 1995 r., I ACr 540/95, „Transformacje Prawa Prywatnego”, 4/2003, poz. 113;

zobowiązującego ani rozporządzającego. W zakresie pozostałych czynności każdorazowo musiałyby uzyskać zgodę przedstawiciela ustawowego.¹¹⁴⁹ Brak takiej zgody skutkowałby nieważnością czynności prawnej jednostronnej oraz niezupełnością czynności dwustronnej.¹¹⁵⁰ W sytuacji, w której wspólnicy nie dokonali umownej modyfikacji zasad reprezentacji i obowiązują reguły ustawowe udział takiego wspólnika w obrocie prawnym byłby istotnie utrudniony. W świetle przyjętych założeń konstrukcyjnych spółki, wspólnik o ograniczonej zdolności do czynności prawnych jako reprezentant – reprezentuje siebie, ale również i pozostałych wspólników, jego działania dotyczą więc wspólnej sfery prawnej. Brak zgody przedstawiciela ustawowego wspólnika o ograniczonej zdolności do czynności prawnych uniemożliwi dokonywanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu.¹¹⁵¹ Pogląd radykalny¹¹⁵² w tej kwestii zakłada konieczność posiadania przez przedstawiciela ustawowego pełnej zdolności do czynności prawnych. Na gruncie możliwości umownej modyfikacji reguł reprezentacji i prowadzenia spraw przez wspólników można sformułować stanowisko pośrednie. W omawianej sytuacji korzystne będzie dla wspólników umowne wyłączenie takiego wspólnika z procesu decyzyjnego w sferze reprezentowania i prowadzenia spraw spółki.

Pełnomocnikiem wybranym spoza grona wspólników może być osoba trzecia tak o pełnej jak i o ograniczonej zdolności do czynności prawnych¹¹⁵³. W każdej sytuacji czynność prawna wykonana przez pełnomocnika nieposiadającego zdolności do czynności prawnych jest bezwzględnie nieważna.

Zagadnienie zdolności do reprezentowania wprost reguluje prawo brytyjskie. Status wspólnika w spółce typu *partnership* może uzyskać osoba niemająca pełnej zdolności do czynności prawnych. Z chwilą przystąpienia do spółki ma ona uprzywilejowaną pozycję. Wspólnik niemający pełnej zdolności do czynności prawnych może w każdym czasie wystąpić z *partnership* bez podania przyczyny, a jego odpowiedzialność nie ma charakteru osobistego. Odpowiada on tylko do wartości już raz wniesionego wkładu, a jednocześnie spółka nie może podnosić nieważności

¹¹⁴⁹ K. Dąbek – Krajewska, op. cit., s. 146

¹¹⁵⁰ M. Pazdan (w.) *Kodeks cywilny...*t. I, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 71;

¹¹⁵¹ A. Herbet (w.) *System Prawa...*t. 16, op. cit., s. 658;

¹¹⁵² S. Rudnicki (w.) *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza, część ogólna*, pod. red. S. Dmowskiego, S. Rudnickiego, Warszawa 2006, s. 406;

¹¹⁵³ K. Dąbek – Krajewska, op. cit., s. 148;

zobowiązania wobec kontrahentów z tej przyczyny, że zaciągnął je wspólnik niemający pełnej zdolności do czynności prawnych.

Zarówno względem na ochronę¹¹⁵⁴ dobrej wiary osób trzecich, jak i pewność obrotu gospodarczego wymaga, aby osoba przedstawiciela była rozpoznawalna¹¹⁵⁵ dla kontrahentów spółki. Czynność prawna podjęta przez przedstawiciela osiągnie zamierzone skutki prawne wtedy, gdy przedstawiciel działa w sposób wyraźny lub dorozumiany w imieniu reprezentowanego. Brak dostatecznej rozpoznawalności dla kontrahenta osoby mocodawcy powoduje, iż skutki dokonanej czynności prawnej powstają tylko w sferze prawnej przedstawiciela.¹¹⁵⁶

Ustawodawca nie nakłada na osobę trzecią obowiązku badania należytego umocowania do reprezentacji spółki. W omawianym aspekcie wypowiedział się także Sąd Najwyższy¹¹⁵⁷. W uznaniu Sądu, spełnienie świadczenia do rąk jednego ze wspólników spółki cywilnej stanowi należyte wykonanie zobowiązania, jeżeli z treści umowy spółki znanej dłużnikowi nie wynika nic innego. Stan faktyczny, na tle którego zapadło rozstrzygnięcie, dotyczył sytuacji gdzie jeden ze wspólników dwuosobowej spółki cywilnej wystąpił z pozwem o zapłatę przeciwko dłużnikowi, który wcześniej spełnił świadczenie do rąk drugiego wspólnika. Zdaniem powoda, w świetle art. 452 i 464 k.c. dłużnik nie wykonał należycie zobowiązania, albowiem zgodnie z umową spółki, dla skuteczności czynności z zakresu prowadzenia wszystkich spraw spółki wymagana była zgoda obu wspólników. Sąd, uzasadniając tezę, argumentował, że wspólnik w spółce cywilnej nie może być uważany za osobę nieuprawnioną do przyjęcia świadczenia od dłużnika. Postanowienia umowy spółki, tak jak postanowienia innych umów, rodzą skutki *inter partes*. W stosunku do innych podmiotów mogą rodzić skutki prawne tylko wtedy, gdy podmioty te zostały poinformowane o treści umowy. Tylko w sytuacji, gdy umowa spółki przewiduje wymóg działania np. wszystkich

¹¹⁵⁴ Zob. J. Gwiazdomorski, *Próba korektury pojęcia czynności prawnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego - Prace z zakresu prawa cywilnego i prawa na dobrach niematerialnych” 1974, z. 1, s. 66;

¹¹⁵⁵ Zob. A. Wolter, *Problematyka ogólna czynności prawnych w kodeksie cywilnym*, „PiP”, 11/1964, s. 671;

¹¹⁵⁶ Odmiennie SN w wyroku z dnia 12 kwietnia 1973 r., III CRN 77/73, „OSN”, 2/1974, poz. 31 z glosą M. Bączyka w „PiP”, 12/1974, str. 159 i nast.; w opinii Sądu, w sytuacji kiedy pełnomocnik nie powiadomi osoby, z którą zawiera umowę, że działa jako pełnomocnik, umowa nie dochodzi do skutku, brak bowiem wtedy zgody co do osoby drugiego kontrahenta. W takim wypadku osoba, która liczyła na to, że umowa będzie skuteczna, ponosi szkodę i ta szkoda powinna być naprawiona na podstawie art. 103 § 3 k.c.;

¹¹⁵⁷ Zob. wyrok SN z dnia 14 stycznia 1997 r., I CKN 42/96, „OSNC”, 5/1997, poz. 62;

wspólników, a wiedzący o tym dłużnik spełnia świadczenie do rąk jednego, znalazłby zastosowanie art. 452 k.c.

W kontekście przedstawionego orzeczenia można postawić pytania: czy każdy ze wspólników spółki cywilnej jest uprawniony do przyjęcia świadczenia? oraz czy istnieje obowiązek informowania osób trzecich o postanowieniach zawartych w umowie spółki? Podejmując próbę udzielenia odpowiedzi, wyjaśnić trzeba kilka zasadniczych kwestii.

Po pierwsze, rozważenia wymaga umowna modyfikacja reguł ustawowych. Poprzez wprowadzenie wymogu zgody wspólnicy wyłączyli faktycznie obowiązywanie reguł ustawowych z art. 865 i 866 k.c. Ten zapis stanowił niejako zabezpieczenie przed ewentualnymi ujemnymi skutkami działań drugiego wspólnika. Wniosek taki znajduje uzasadnienie na gruncie potencjalnej sytuacji odwrotnej, kiedy to jeden ze wspólników nie informuje kontrahenta o umownym ograniczeniu i zaciąga w imieniu spółki zobowiązanie, które staje się zobowiązaniem spółki. W tym kontekście, skuteczność zawartej umowy jest zawieszona (art. 103 k.c.) i zależy od jej potwierdzenia przez wspólnika, któremu przysługuje łącznie ze wspólnikiem, który zawarł umowę uprawnienie do reprezentowania spółki. Możliwa jest też sytuacja, kiedy kontrakt zostanie podpisany i wykonywany w ramach działalności spółki pod nieobecność drugiego wspólnika. Splata się tu zarówno przekroczenie kompetencji do reprezentowania z naruszeniem interesów osób trzecich działających w dobrej wierze i interesów spółki jak i brak notyfikacji na zewnątrz reguł reprezentacji. Powracając do stanu faktycznego sprawy, do przyjęcia świadczenia od dłużnika uprawnieni byli obaj wspólnicy. Przyjęcie tylko przez jednego z nich byłoby prawnie skuteczne, gdyby drugi ze wspólników udzielił mu zgody na takie działania bądź w przypadku braku modyfikacji rozwiązań ustawowych w umowie spółki. I w tym aspekcie, nie doszło do należytego spełnienia zobowiązania, a tym samym do zwolnienia dłużnika z długu.

Po drugie, zastanowić się trzeba nad obowiązkiem informowania osób trzecich o treści umowy spółki. Taki obowiązek wynika pośrednio z uzasadnienia Sądu. Nie ma swojego normatywnego odzwierciedlenia, ani w treści art. 865 czy 866 k.c., ani w żadnym innym przepisie ustawy. Takiej interpretacji nie można także odpowiednio wyprowadzić z treści art. 169 § 1 k.c., zapewniającego generalną ochronę osobom trzecim, działającym w dobrej wierze. Natomiast określony tu obowiązek notyfikacji umów i uchwał mógłby powstać w przypadku wiedzy osób trzecich o odstępstwach od

reguł ustawowych.¹¹⁵⁸ W takim aspekcie, równie dobrze Sąd Najwyższy mógł uzależnić skuteczność postanowień umowy czy uchwały od ich dostępności dla osób trzecich, łatwości w zapoznaniu się z nimi.¹¹⁵⁹ Ustawodawca w art. 866 k.c. nadał wspólnikom prawo do uregulowania stosunków zewnętrznych tak umowie, jak i w uchwale wspólników. Ujawnianie woli wspólników wobec kontrahentów nie ma obecnie swoich podstaw normatywnych, jest to wymóg wskazywany w drodze wykładni sądowej. Wykładnia zdaje się zmierzać w kierunku uznania, iż w sytuacji, gdy osoby trzecie nie miały wglądu w postanowienia umowy spółki czy uchwał wspólników, to wówczas nie powinny one ponosić negatywnych skutków wynikających dla nich z umowy lub uchwały w zakresie reprezentacji spółki. Rola sądów nie może polegać tak na wykładni przepisów ustawy w sposób sprzeczny z jej wyraźną treścią, jak i powoływaniu się na względy bezpieczeństwa obrotu gospodarczego w sytuacji, gdy brak jest przepisu tej samej rangi co art. 866 k.c., który wyłączyłby jego zastosowanie.¹¹⁶⁰ Brak wiedzy o postanowieniach umownych u kontrahentów wspólnika nie może wykluczać przedstawicielstwa ustawowego opartego na art. 866 k.c.

Po trzecie, rozważyć trzeba czy doszło do kolizji norm prawnych ze społecznym poczuciem sprawiedliwości. Sąd, uzależniając skuteczność postanowień umów czy uchwał wspólników wobec osób trzecich od powiadomienia ich o treści, miał na względzie niewątpliwie bezpieczeństwo obrotu. Jednakże tak ujęta ochrona nie jest wpisana w ramy ustawowe. Zapewnienie pewności obrotu gospodarczego i należyta ochrona osób trzecich na gruncie art. 866 k.c. stanowi postulat *de lege ferenda*, który powinien zostać uwzględniony przy ustalaniu optymalnych rozwiązań prawnych. Ponadto, takie unormowanie jest podyktowane koniecznością zmiany wykładni sądowej, która, jak się wydaje na gruncie kolejnych orzeczeń¹¹⁶¹, podtrzymuje obowiązek informowania kontrahentów spółki o treści umowy. Taka praktyka dodatkowo komplikuje istniejący stan prawny.

¹¹⁵⁸ J. Ciszewski, *Współdziałalność...*, op. cit., s. 39;

¹¹⁵⁹ J. Pawłyszczko, *Reprezentacja...*, op. cit., s. 26;

¹¹⁶⁰ P. Bielski, *Glosa do wyroku SA w Katowicach z dnia 14 marca 2001 r., I ACa 1168/00, „Rejent”*, 4(132)/2002, s. 107;

¹¹⁶¹ Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 14 marca 2001 r., I ACa 1168/00, „OSA”, 5/2001, poz. 25, w którym utrzymano pogląd, iż postanowienia umowy spółki, podobnie jak postanowienia innych umów, rodzą skutki *inter partes*. W stosunku do innych podmiotów mogą rodzić skutki prawne tylko wtedy, gdy podmioty te zostały poinformowane o treści umowy. Jest to tym bardziej istotne, że wspólnicy mogą w umowach spółki zawrzeć takie postanowienia, według których tylko nieliczne czynności lub czynności o bardzo niskiej wartości należą do zwykłych czynności spółki. Trudno wymagać od kontrahentów wspólników, by w każdym takim przypadku żądali umowy spółki, jej ewentualnych zmian, i to nawet w sytuacji, gdy dana czynność według obiektywnych kryteriów należy do zakresu zwykłych czynności;

3.4. Wygaśnięcie umocowania wspólnika i wygaśnięcie pełnomocnictwa

Na tle art. 866 k.c. umocowanie wspólnika do reprezentowania spółki cywilnej wygasa poprzez¹¹⁶²:

- podjęcie przez wspólników stosownej uchwały,
- śmierć wspólnika i nie wstąpienie w jego miejsce spadkobierców,
- ustanie osoby prawnej, w tym jednostki organizacyjnej z art. 33¹ k.c., współtworzącej stosunek spółki,
- ustąpienie wspólnika albo rozwiązanie spółki,
- utratę przez wspólnika zdolności do czynności prawnych.

Natomiast, generalnie, stosunek pełnomocnictwa ustaje poprzez¹¹⁶³:

- odwołanie pełnomocnictwa przez mocodawcę,
- zrzeczenie się pełnomocnictwa przez pełnomocnika,
- śmierć mocodawcy albo pełnomocnika,
- upływ czasu lub ziszczenie się warunku rozwiązującego, jeżeli pełnomocnictwo było ograniczone terminem lub warunkiem,
- utratę osobowości prawnej przez osobę prawną będącą mocodawcą lub pełnomocnikiem,
- utratę zdolności do czynności prawnych przez pełnomocnika,
- dokonanie czynności prawnej, do której pełnomocnik został umocowany, jeśli pełnomocnictwo było udzielone dla dokonania określonej czynności prawnej,
- wygaśnięcie stosunku podstawowego będącego podstawą pełnomocnictwa, jeśli umocowanie stanowiło uboczny skutek tego stosunku przewidziany ustawą¹¹⁶⁴.

Odwołanie pełnomocnictwa następuje na mocy jednostronnej czynności prawnej mocodawcy. Nie jest tu wymagana zgoda pełnomocnika.

Zasadę odwołalności pełnomocnictwa w każdym czasie wyraża art. 101 § 1 k.c. Jednocześnie art. 101 § 1 k.c. dopuszcza możliwość zrzeczenia się odwołania pełnomocnictwa z przyczyn uzasadnionych treścią stosunku prawnego będącego podstawą w udzieleniu pełnomocnictwa. Na gruncie spółki cywilnej, stosunku takiego nie kreuje umowa spółki cywilnej, która tworzy wyłącznie stosunek cywilnoprawny

¹¹⁶² A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 370;

¹¹⁶³ S. Grzybowski (w.) *System prawa...*t. I, op. cit., s. 626;

¹¹⁶⁴ M. Pazdan (w.) *Kodeks cywilny...*t. 1, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 356;

między wspólnikami, a nie pomiędzy wspólnikami i pełnomocnikiem. Stosunek ten tworzy umowa np. umowa zlecenia pomiędzy pełnomocnikiem a mocodawcą.

Pełnomocnictwo wspólne udzielone pełnomocnikowi przez wszystkich wspólników spółki cywilnej może być odwołane przez każdego z nich i nie wymaga podejmowania w tej kwestii stosownej uchwały. Odwołanie pełnomocnictwa wspólnego przez jednego wspólnika oznacza, iż pełnomocnik nie jest już zastępcą „spółki”.

§ 4.

Prowadzenie spraw i reprezentacja spółki a wykonywanie pracy przez wspólników

4.1. Uwagi ogólne

Pracą, na tle jej cech ustawowych¹¹⁶⁵, jest działalność człowieka polegająca na zarobkowym wykonywaniu na rzecz innej osoby czynności mających wartość materialną lub niematerialną, w sposób powtarzający się z reguły w warunkach podporządkowania, tj. pod kierownictwem podmiotu organizującego proces pracy – pracodawcy. Pojęcie tak rozumianej pracy nie obejmuje pracy polegającej na wykonaniu jakiegoś dzieła czy wytworu na podstawie umowy o dzieło oraz na dokonaniu jakiejś czynności prawnej lub innej usługi, do której stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu.¹¹⁶⁶ Nawiązanie stosunku pracy łączy się z obowiązkiem wypłaty wynagrodzenia. Wynagrodzenie ze pracę jest świadczeniem odwzajemniającym pracę o charakterze periodycznym. Prawo do wynagrodzenia ma charakter bezwzględny, a zwolnienie pracodawcy ze zobowiązania w tym zakresie jest niedopuszczalne.¹¹⁶⁷

Natomiast określenie „świadczenie usług” nie ma swojej ścisłej definicji kodeksowej. Pod tym pojęciem przedstawiciele doktryny wskazują na:

- wykonanie czy wykonywanie określonych czynności na podstawie oznaczonego stosunku prawnego¹¹⁶⁸,
- działania spełniane dla jakiejś innej osoby¹¹⁶⁹.

¹¹⁶⁵ Ustawa z dnia 24 czerwca 1974 r. – *Kodeks pracy* (Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 j.t.), zwana dalej k.p.;

¹¹⁶⁶ T. Zieliński (w.) *Kodeks pracy, Komentarz*, pod. red. T. Zielińskiego, Warszawa 2001, s. 107 i nast.;

¹¹⁶⁷ Ibidem, s. 432-433;

¹¹⁶⁸ Por. L. Ogiełło, *Usługi jako przedmiot stosunków obligacyjnych*, Katowice 1989, s. 84 i nast.;

¹¹⁶⁹ Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, *Zobowiązania, część szczegółowa...*2010, op. cit., s. 165;

„Świadczyć usługi” można na podstawie różnych umów i stosunków prawnych. Tytułem przykładu można wskazać na: zlecenie, prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia, umowę o dzieło, umowę o roboty budowlane, przechowanie.¹¹⁷⁰ W doktrynie z zakresu prawa pracy za typową umową dla spełniania usług uznano umowę zlecenia.¹¹⁷¹ Do umów o świadczenie usług, które nie są uregulowane innymi przepisami, stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu.

Współdziałanie czy współpraca dla osiągnięcia zakładanego celu spółki jest fundamentem stosunku spółki. Sposób działania powinien być oznaczony na tyle, aby była możliwa realizacja wspólnego celu. Przedmiotem wkładu wspólnika do spółki może być „świadczenie usług” (art. 861 § 1 k.c.). W tej sytuacji dochodzi do wniesienia usług¹¹⁷² jako pracy wspólnika na rzecz wszystkich pozostałych wspólników. Może to być praca zawodowa np. adwokatów zmierzająca do osiągnięcia zysku dla spółki.

4.2. Praca jako *essentialia negotii* umowy spółki

Pojęcie „pracy” w ramach spółki cywilnej można przedstawić na trzech płaszczyznach:

- praca wspólnika polegająca na prowadzeniu spraw i reprezentacji spółki,
- praca jako wkład do spółki,
- praca, która może być wykonywana, obok prowadzenia spraw i reprezentacji, na podstawie umowy o pracę.

W spółce cywilnej praca wspólników należy do *essentialia negotii* umowy spółki, jeżeli występuje w postaci prowadzenia jej spraw i reprezentacji. Z nawiązania uczestnictwa w spółce wynika prawo i obowiązek prowadzenia jej spraw, a źródłem jest umowa spółki, tak w formie proponowanej przez ustawodawcę, jak i w formie nadanej jej przez wspólników.

Wspólnik spółki cywilnej nie może zawrzeć ze wspólnikami tej spółki umowy o pracę, której przedmiotem byłoby prowadzenie spraw lub reprezentowanie spółki¹¹⁷³. Podstawą obowiązków wspólnika jest umowa spółki, a ich zakres wyznaczają jej ramy. Zatem źródłem zobowiązania wspólnika jest wyłącznie jeden stosunek prawny – spółki

¹¹⁷⁰ Ibidem,

¹¹⁷¹ J. Krauss, *Praca wspólnika w spółkach osobowych, część 1*, „PUG”, 5/1991, s. 35;

¹¹⁷² S. Grzybowski (w.) *System prawa...* t. III, op. cit., s. 811;

¹¹⁷³ Zob. uchwała SN z dnia 14 stycznia 1993 r., II UZP 21/92, „Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego”, 4/1993, s. 22;

cywilnej. Każdy wspólnik jest uprawniony do samodzielnego działania w ramach czynności nieprzekraczających zakres zwykłego zarządu i w sytuacjach nagłych. Działanie kolektynu wymagane jest dla spraw przekraczających taki zakres. Przy prowadzeniu spraw spółki wspólnik zobowiązany jest do podejmowania odpowiednich czynności i decyzji związanych z normalną działalnością spółki, z taką starannością, jaka wymagana jest przy wykonaniu zobowiązań.¹¹⁷⁴ Jeżeli wspólnicy zadecydują o modyfikacji reguł ustawowych i zlecą wykonywanie pewnych czynności jednemu lub kilku wspólnikom, można wówczas przyjąć, że są to obowiązki przekraczające ustawowy lub umowny obowiązek współdziałania. Odpowiednie zastosowanie mogłyby znaleźć przepisy o zleceniu (art. 734 k.c.), a w grę mogłoby wejść nawet zlecenie odpłatne¹¹⁷⁵.

Podobna sytuacja ma miejsce przy wykonywaniu pracy (świadczeniu usług) jako wkładu do spółki cywilnej. Przy czym wskazać należy na różnicę pomiędzy „świadczeniem usług” a „wniesieniem usług”. Wnosząc usługi wspólnik zobowiązuje się do ich świadczenia, a źródłem tego zobowiązania nie jest którakolwiek z umów o świadczenie usług, nazwana czy nienazwana, pod tytułem darmym czy odpłatnym. Obowiązek świadczenia wynika wyłącznie z umowy spółki, a precyzyjnie z postanowień zobowiązujących do wniesienia wkładu. Nie mają tu zastosowania przepisy regulujące umowy o świadczenie usług czy też powstającego z niej stosunku. Pozostali wspólnicy mogą zawrzeć ze wspólnikiem mającym określone umiejętności zarówno umowę o pracę, o dzieło, zlecenia czy agencyjną, jednakże nie może ona być w żadnym związku z wniesieniem wkładu.¹¹⁷⁶ Dookreślenie świadczonych na rzecz spółki usług powinno nastąpić w umowie spółki niezależnie od tego, czy spółka ma realizować cel zarobkowy czy jest tworzona w celu niezarobkowym.

Wykonywanie pracy na podstawie umowy spółki nie jest tożsame z pracą świadczoną na podstawie stosunku pracy. Świadczenie usług w postaci wkładu wspólnika do spółki nie ma charakteru pracy podporządkowanej, albowiem wspólnik występuje w stosunkach wewnętrznych spółki jako strona równorzędna w stosunku do pozostałych wspólników.¹¹⁷⁷ Praca świadczona na podstawie umowy spółki ma charakter nieodpłatny. Natomiast praca świadczona w ramach stosunku pracy nie może

¹¹⁷⁴ J. Gudowski (w.) *Kodeks cywilny*...t. II, pod. red. G. Bieńka, op. cit., s. 545;

¹¹⁷⁵ J. Krauss, *Praca wspólnika w spółkach osobowych, część 2*, „PUG”, 6/1991, s. 36;

¹¹⁷⁶ S. Grzybowski (w.) *System prawa*...t. III, op. cit., s. 811;

¹¹⁷⁷ J. Broł, *Glosa do Uchwały Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego, Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 14 stycznia 1993 r.*, II UZP 21/92, „OSP”, 10/1993, s. 473;

mieć charakteru nieodpłatnego. Za pracę, wynikającą z istoty uczestnictwa w spółce, wspólnik otrzymuje wynagrodzenie w postaci udziału w zyskach spółki (wspólnie wypracowanych), zaoszczędzonych wydatków, lub osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego spółki. Brak zysku oznacza brak jakiegokolwiek ekwiwalentu za podejmowane działania.

Pracownikiem wedle Kodeksu pracy może być tylko osoba fizyczna. Z kolei do wniesienia usług może zobowiązać się także osoba prawna, choć faktycznie usługi będą wykonywane przez jej pracowników¹¹⁷⁸.

4.3. „Spółka cywilna” jako pracodawca

Pracodawcą w rozumieniu art. 3 k.p. jest jednostka organizacyjna, choćby nie posiadała osobowości prawnej, a także osoba fizyczna, jeżeli zatrudniają one pracowników. Z definicji pracodawcy wynika, że generalną przesłanką nabycia statusu pracodawcy jest możliwość zatrudniania pracowników. Samo zatrudnianie powinno mieć charakter autonomiczny, czyli taki, że dany podmiot jest uprawniony do samodzielnego występowania jako strona umowy o pracę lub innego aktu inicjującego stosunek pracy.¹¹⁷⁹ Natomiast, zgodnie z art. 3¹ § 1 k.p., za pracodawcę będącego jednostką organizacyjną czynności w sprawach z zakresu prawa pracy dokonuje osoba lub organ zarządzający tą jednostką albo inna wyznaczona do tego osoba.

Z punktu widzenia tej części doktryny, która postuluje uznanie spółki cywilnej za jednostkę organizacyjną nieposiadającą zdolności prawnej¹¹⁸⁰, na tle definicji pracodawcy zawartej w Kodeksie pracy, nie ma przeszkód do uznania, że spółka cywilna może zatrudniać pracowników, a także „swoich” wspólników. To stanowisko podzielał także w swoich wcześniejszych orzeczeniach Sąd Najwyższy¹¹⁸¹. Doprecyzowania wymaga tu jednakże zwrot „spółka cywilna może zatrudniać pracowników”. Na tle stanowiska, w którym uznano spółkę cywilną za jednostkę

¹¹⁷⁸ J. Krauss, *Praca...* cz. 1, op. cit., s. 36;

¹¹⁷⁹ K. W. Baran (w.) *Komentarz do art. 3 Kodeksu pracy w: Kodeks pracy, Komentarz*, pod red. K.W. Barana, Lex/el, 2012;

¹¹⁸⁰ Np. A. Herbet; także Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych uznała spółkę cywilną za jednostkę na tyle wyodrębnioną, że przysługuje jej status pracodawcy – zob. uzasadnienie wyroku TK z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03, „OTK-A”, 10/2004, poz. 103;

¹¹⁸¹ Zob. np. postanowienie SN z dnia 29 stycznia 1999 r., II UKN 507/98, „Prawo i Prokuratura”, 7-8/1999, poz. 51; wyrok SN z dnia 7 listopada 1995 r., I PRN 84/95, „OSNP”, 12/1996, poz. 170; wyrok SN z dnia 18 lutego 1998 r., II UKN 525/97, „OSNP”, 4/1999, poz. 140;

organizacyjną, w doktrynie sformułowano pogląd¹¹⁸², że wyodrębniona jednostka organizacyjna spółki cywilnej, jeżeli zatrudnia pracowników, jest pracodawcą w rozumieniu Kodeksu pracy.

Trudno jest się przychylić do tego stanowiska, jako że spółka, nie będąc organizacją o określonych podstawach i zasadach funkcjonowania, jak np. spółka jawna¹¹⁸³, nie ma samodzielnej kompetencji do nawiązywania jakichkolwiek stosunków z innymi podmiotami. Spółka nie jest podmiotem odrębnym od wspólników.¹¹⁸⁴ **Za pracodawcę można jedynie uznać podmioty współtworzące spółkę, wspólników zatrudniających pracowników.** Stroną umowy są wspólnicy, a nie prezes spółki, dyrektor zarządzający, czy „ktoś” inny, ponieważ co do zasady w spółce cywilnej nie ma organów.

Osobą zatrudnioną w spółce może być tak osoba spoza grona wspólników, jak i wspólnik takiej spółki. Jednakże, pracownikiem spółki cywilnej może być jej wspólnik tylko wtedy, gdy podejmuje się on wykonania pracy niezwiązanej z prowadzeniem lub reprezentowaniem spółki, a ponadto oferowana praca nie jest przedmiotem jego wkładu do spółki, np. zatrudnia się w związku z posiadanymi kwalifikacjami głównego księgowego w przedsiębiorstwie spółki. Będzie to jednak praca wykonywana poza samym stosunkiem spółki i wówczas dopuszczalne jest zawarcie umowy o pracę pomiędzy takim wspólnikiem a pozostałymi wspólnikami. Niezależnie od sposobu ujęcia statusu wspólnika - jako pracownika, jego praca może być wykonywana tylko poza osobistym obowiązkiem wspólnika do prowadzenia jej spraw, a jej źródłem nie może być umowa spółki. Świadczenie pracy będzie miało charakter taki jak praca osoby trzeciej zatrudnionej przez „spółkę”.¹¹⁸⁵ Stanowisko to jest także akceptowane w orzecznictwie¹¹⁸⁶. Stronami umowy o pracę (bądź umowy zlecenia) są zatrudniani w charakterze pracownika spółki wspólnik i spółka (wszyscy pozostali wspólnicy). Wspólnik zatrudniony jako pracownik zostaje w procesie pracy podporządkowany

¹¹⁸² Tak: W. Muszalski (w.) *Kodeks pracy. Komentarz*, pod red. W. Muszalskiego, Warszawa 2001, s. 20; M. Gersdorf, K. Rączka, J. Skoczyński, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 15; K. Jaśkowski, E. Maniewska, *Kodeks pracy*, Kraków 2002, s. 29;

¹¹⁸³ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 225;

¹¹⁸⁴ L. Miroszewski, *Czy spółka cywilna jest pracodawcą?* „PiZS”, 9/2000, s. 38;

¹¹⁸⁵ W. Chrzanowski, *Formy prawne wspólnych przedsiębiorstw spółdzielczych i spółdzielczo-państwowych*, Warszawa 1979, s. 163;

¹¹⁸⁶ Zob. wyrok NSA w Szczecinie z dnia 6 października 1997 r., SA/Sz 1223/96 „Głosa”, 3/1998, poz. 32;

pozostałym wspólnikom jako pracodawcy¹¹⁸⁷. Pracownikowi – wspólnikowi, za pracę świadczoną na podstawie innej umowy niż umowa spółki przysługuje wynagrodzenie.

¹¹⁸⁷ Por. J. Broł: Glosa..., op. cit., s. 473;

ROZDZIAŁ VIII

Stosunki majątkowe w spółce cywilnej

§ 1

Charakter prawny i struktura wspólnego majątku wspólników

1.1. Pojęcie współwłasności

Konsekwencją zawiązania spółki cywilnej i wniesienia do niej określonych wkładów jest powstanie specyficznej więzi majątkowej łączącej wspólników. Wiąż ta określana jest mianem współwłasności łącznej (zwanej także bezudziałową czy, za nauką niemiecką, „do niepodzielnej ręki”). Jednakże już w tym miejscu podkreślenia wymaga fakt, iż adekwatną nazwą ustroju majątkowego właściwego dla spółek cywilnych jest „wspólność łączna”. W przypadku spółki cywilnej mamy do czynienia nie ze współwłasnością jednej rzeczy, ale ze wspólnością określonej masy majątkowej.¹¹⁸⁸

W polskim ustawodawstwie generalnie¹¹⁸⁹ można wyróżnić dwa rodzaje współwłasności: łączną i w częściach ułamkowych (zwykłą). Współwłasność w częściach ułamkowych charakteryzuje możliwość wyodrębnienia w niej udziałów, jakie przynależą do poszczególnego współwłaściciela, a także zasadniczo w każdym momencie istnieje możliwość żądania podziału rzeczy wspólnej. Współwłaściciele mają prawo dysonowania wyodrębnionymi w niej udziałami. Zgodnie z dominującą w doktrynie teorią podziału, przedmiotem podziału jest nie rzecz, ale prawo własności na rzeczy wspólnej. Podział prawa następuje proporcjonalnie do wielkości udziałów poszczególnych współwłaścicieli, a przyznana każdemu z nich część prawa dotyczy i obejmuje całą rzecz.¹¹⁹⁰

Natomiast współwłasność łączną regulują przepisy dotyczące stosunków, z których ona wynika (art. 196 § 2 k.c.). Z uwagi na różnorodność źródeł jej powstania

¹¹⁸⁸ J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2006, s. 121;

¹¹⁸⁹ Zob. J. Ignatowicz, *Komentarz do ustawy o własności lokali*, Warszawa 1995, s. 37 i nast., gdzie autor na tle ustawy o własności lokali wyodrębnia nowy rodzaj współwłasności – współwłasność podzielną;

¹¹⁹⁰ A. Wąsiewicz, *Powstanie, istota i zniesienie współwłasności ułamkowej*, Poznań 1965, s. 74 i nast.;

jak dotąd doktryna nie wypracowała jej jednolitego modelu.¹¹⁹¹ Jako przykład współwłasności łącznej można wskazać na małżeńską wspólność ustawową (art. 31 k.r.o.) bądź umowną (art. 47 k.r.o.). Współwłasność łączna stanowi pewną określoną masę majątkową bez wyodrębnionych w niej udziałów, co oznacza, że każdemu ze współwłaścicieli przysługuje równe prawo do całości majątku. Nie jest ona samoistnym stosunkiem prawnym, albowiem pozostaje w ścisłym związku ze stosunkiem podstawowym, z którego się wywodzi. Stosunkiem podstawowym jest stosunek prawny o charakterze osobistym i tak długo jak istnieje ten stosunek podstawowy może istnieć współwłasność łączna. Wygaśnięcie stosunku podstawowego implikuje przekształcenie współwłasności łącznej we współwłasność w częściach ułamkowych.¹¹⁹² Kres współwłasności łącznej w ramach spółki cywilnej wyznacza art. 875 k.c.

Charakterystyczną cechą współwłasności łącznej jest zakaz rozporządzania prawami przysługującymi współwłaścicielom w tej współwłasności. Materialnoprawny charakter współwłasności łącznej w spółce cywilnej oddaje treść art. 863 k.c. Wspólnikowi nie wolno więc dysponować udziałem we wspólnym majątku wspólników, ani w poszczególnych składnikach tego majątku, a w czasie trwania spółki nie może on domagać się podziału wspólnego majątku wspólników. Także wierzyciel wspólnika w czasie trwania spółki nie może żądać zaspokojenia z jego udziału we wspólnym majątku wspólników, ani z udziału w poszczególnych składnikach tego majątku. Mając na uwadze treść art. 863 k.c. i charakter współwłasności łącznej, trafność użycia się przez ustawodawcę zwrotu „udział” jest przedmiotem otwartego sporu w doktrynie.¹¹⁹³ W świetle przyjętych założeń konstrukcyjnych spółki „udział” oznacza zespół praw i obowiązków wspólnika związanych z uczestnictwem w spółce i wyznacza treść stosunku prawnego członkostwa. Wspólny majątek wspólników stanowiący przykład współwłasności łącznej charakteryzuje brak ułamkowego oznaczenia udziałów wszystkich wspólników. Oznacza to, iż każdy ze wspólników jest w istocie współwłaścicielem tego całego majątku wspólnego jako niepodzielnej całości. Nie jest on natomiast wyłącznym właścicielem jedynie określonego udziału w tej współwłasności¹¹⁹⁴. Jurydyczne ujmowanie współwłasności łącznej służy ochronie majątku wspólnego jako określonej całości. Zapewnia to, by ten podstawowy stosunek

¹¹⁹¹ M. Kłos, *Wspólność majątku spadkowego*, Warszawa 2004, s. 25;

¹¹⁹² A. Wąsiewicz, op. cit., s. 206 i nast.;

¹¹⁹³ Zob. E. Gniewek (w.) *Problem udziału we współwłasności (wspólności) łącznej w: O źródłach i elementach stosunków cywilnoprawnych*, pod. red. E. Gniewka, Kraków 2000, s. 93 i nast.;

¹¹⁹⁴ R. Sadlik, *Sytuacja majątku spółki cywilnej po jej rozwiązaniu*, „PSP”, 1/2000, s. 17;

prawny względem, którego pełni rolę służebną, prawidłowo realizował swoją funkcję społeczno-gospodarczą.

1.2. Majątek spółki czy wspólny majątek wspólników

Polski ustawodawca posługuje się w art. 863 § 1 i 2 k.c., 871 § 2 k.c. oraz art. 875 k.c. pojęciem „wspólnego majątku wspólników”. Zarówno w literaturze przedmiotu jak i w orzecznictwie¹¹⁹⁵ przyjęto pewien skrót językowy na określenie tego substratu majątkowego, nazywając go „majątkiem spółki”. Jednakże w każdym przypadku, w którym jakkolwiek autor akcentuje brak prawnego wyodrębnienia spółki cywilnej, faktycznie „majątek spółki” to nic innego jak „wspólny majątek wspólników”. Słuszne jest twierdzenie, że konstrukcja prawna wspólnego majątku wspólników jest tym elementem spółki cywilnej, w której można dostrzec relacje zewnętrzne, pomimo to, spółka nie może się stać dysponentem tego majątku, ponieważ nie jest bytem odrębnym od współtworzących ją wspólników. Majątek spółki stanowi przedmiot wspólności łącznej wspólników, której podstawy tworzy szczególny stosunek osobisty łączący wspólników, jaki kształtuje umowę spółki cywilnej.

Za doktryną niemiecką, niektórzy autorzy¹¹⁹⁶, określając reżim majątkowy obowiązujący w spółce cywilnej, posługują się pojęciem „majątku do niepodzielnej ręki”. Do zasadniczych cech tak zorganizowanej masy majątkowej zalicza się:

- brak samodzielności tej wspólności majątkowej; stanowi ona konsekwencję istnienia pomiędzy właścicielami innego stosunku prawnego, od którego jest uzależniony jej byt prawny,
- idealny udział współwłaścicieli w majątku i w przedmiotach należących do tego majątku,
- brak możliwości rozporządzania udziałem w tak zorganizowanej masie majątkowej.¹¹⁹⁷

Regulacja spółki cywilnej nie zawiera definicji „majątku” jako materialnej podstawy działalności spółki. Ekonomiczne pojęcie majątku jest bardzo szerokie. W ujęciu rzeczowym majątek współtworzą aktywa, a w ujęciu finansowym także pasywa. Aktywne, węższe ujęcie majątku, obejmuje więc ogół praw podmiotowych

¹¹⁹⁵ Zob. uchwała SN z dnia 31 marca 1993 r., III CZP 176/92, „PiP”, 3/1994, s. 106;

¹¹⁹⁶ A. Jędrzejewska, *Spółka osobowa a małżeńska majątkowa wspólność ustawowa*, „KPP”, 5/1996, z. 3, s. 518 i nast.;

¹¹⁹⁷ Ibidem, s. 519;

przysługujących określone podmiotowi. W szerszym, pasywnym jego znaczeniu, majątek obejmuje ponadto zobowiązania, jakie obciążają oznaczony podmiot. W opinii polskiej doktryny i praktyki prawa majątek spółki cywilnej tworzą wyłącznie aktywa. Jest to pogląd dominujący.¹¹⁹⁸ W konsekwencji na majątek spółki cywilnej składają się własność i inne prawa majątkowe wniesione do spółki tytułem wkładu lub uzyskane dla spółki w toku jej działalności. Do innych praw majątkowych należą zarówno prawa obligacyjne (wierzytelności) jak i roszczenia o wniesienie wkładów.

Stanowisko doktryny jest podzielone, co do kwestii, jakiego rodzaju aktywa obejmuje wspólny majątek wspólników. W opinii niektórych, pojęcie majątku spółki powinno obejmować wszelkie prawa mające wartość majątkową¹¹⁹⁹. Inni chcą, aby majątek wspólny obejmował tylko takie aktywa majątkowe, które mogą zostać według kryteriów obiektywnych wycenione w pieniądzu i w razie potrzeby spieniężone¹²⁰⁰. Drugie ze stanowisk zdaje się być mocniej uzasadnione z uwagi na praktyczny aspekt działalności spółki. Wycena i w jej następstwie spieniężenie majątku wspólnego umożliwia podział majątku pomiędzy wspólników w sytuacji rozwiązania spółki, a także zaspokojenie wierzytelności osób trzecich. W takim ujęciu z kręgu roszczeń o wniesienie wkładu, jako składnika wspólnego majątku, są wyłączone roszczenia o wniesienie wkładu polegającego na świadczeniu usług.

Na gruncie konstrukcji i charakteru prawnego wspólności łącznej powszechnie przyjmuje się, że wspólny majątek wspólników cechuje jego odrębność, niepodzielność, niesamoistność i bezudziałowy charakter. Należy on łącznie do wszystkich wspólników, którym przysługuje prawo do wspólnego korzystania z majątku, dla realizacji celu utworzenia spółki.¹²⁰¹

Wspólny majątek wspólników jest majątkiem odrębnym od indywidualnych majątków wspólników, jeżeli ich majątki nie zostały wniesione do spółki.¹²⁰² Rzeczy i prawa wniesione do spółki tytułem wkładu współtworzą majątek spółki w tych granicach, w jakich stanowią przedmiot wkładu¹²⁰³. Ponadto, majątek danej spółki cywilnej jest majątkiem odrębnym od majątku wniesionego do innej spółki cywilnej o tożsamym składzie osobowym.¹²⁰⁴

¹¹⁹⁸ S. Grzybowski (w.) *System prawa...* t. III, op. cit., s. 814-815;

¹¹⁹⁹ Zob. A.W. Wiśniewski, op. cit., s. 68-69;

¹²⁰⁰ Zob. W. Pyziół (w.) *Prawo...*, op. cit., s. 81;

¹²⁰¹ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s.233;

¹²⁰² S. Grzybowski (w.) *System prawa...* t. III, op. cit., s. 813;

¹²⁰³ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1126;

¹²⁰⁴ A. Oleszko, op. cit., s. 331;

Niepodzielność wspólnego majątku wyłącza swobodne dysponowanie tym majątkiem i jego składnikami przez wspólnika we własnym imieniu i na własny rachunek¹²⁰⁵ w czasie trwania spółki. W myśl zasady wyrażonej w art. 863 k.c. wspólnik nie może rozporządzać udziałem w tym majątku ani w jego poszczególnych składnikach, nie może też żądać podziału wspólnego majątku w czasie funkcjonowania spółki. Odrębność i niepodzielność wspólnego majątku objawia się także w tym, że osobisty wierzyciel wspólnika nie może żądać spłaty z udziału we wspólnym majątku oraz w poszczególnych składnikach tego majątku (art. 863 § 3. k.c.). Zakaz rozporządzeń nie dotyczy praw istniejących poza wspólnym majątkiem wspólników. Wspólnika ze spółką mogą bowiem łączyć inne stosunki zobowiązaniowe, np. stosunek najmu, i roszczenia powstałe z tych innych stosunków mogą być przedmiotem swobodnych rozporządzeń.¹²⁰⁶ W pełni dozwolone są również rozporządzenia prawami majątkowymi, które będą przysługiwać wspólnikowi wobec spółki w sytuacji wystąpienia z niej lub jej rozwiązania. Wspólnikowi przysługuje możliwość swobodnego dysponowania prawem do wypłaty przypadającej mu z tytułu uczestnictwa w spółce części zysku oraz prawem do zwrotu wydatków poniesionych indywidualnie przez niego w związku z prowadzeniem spraw spółki¹²⁰⁷. Ponadto, przyjmując za podstawę osobistą odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki, dopuszczalne są również przesunięcia majątkowe pomiędzy majątkiem wspólnym a ich majątkami osobistymi. Przeniesienie części aktywów powinno być poparte wcześniejszą uchwałą wspólników i nie jest uzależnione od zgody wierzycieli.¹²⁰⁸

Wspólny majątek wspólników ma charakter wspólności łącznej do czasu rozwiązania spółki. Z chwilą rozwiązania spółki do wspólnego majątku wspólników stosuje się odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych.

1.3. Ochrona wspólnego majątku wspólników przed ingerencją osób trzecich

Niepodzielność majątku spółki, co do zasady, stwarza gwarancję jego ochrony przed roszczeniami osobistych wierzycieli wspólnika. Jednakże, w tym zakresie ustawodawca w art. 870 k.c. wprowadza pewien kompromis pomiędzy ochroną interesu wspólników, a prawem wierzyciela do zaspokojenia z majątku dłużnika (wspólnika), do

¹²⁰⁵ Zob. wyrok SN z dnia 18 października 2001 r., IV CKN 231/01, niepublikowany;

¹²⁰⁶ Zob. wyrok SN z dnia 23 marca 2000 r., II CKN 863/98, niepublikowany;

¹²⁰⁷ B. Łubkowski, op. cit., s. 1698;

¹²⁰⁸ W. Pyziół (w.) *Prawo...*, op. cit., s. 82-83;

którego należy udział w majątku wspólnym.¹²⁰⁹ Przysługujące wierzycielowi osobistemu prawo wypowiedzenia udziału uzależnione jest od:

- przeprowadzenia postępowania sądowego, odpowiednio administracyjnego zakończonego prawomocnym orzeczeniem stwierdzającym dochodzoną wierzytelność,
- wszczęcia i prowadzenia postępowania egzekucyjnego w stosunku do tych ruchomości wspólnika, które nie stanowią majątku wspólnego wspólników,
- bezskuteczności postępowania egzekucyjnego z ruchomości wspólnika w ciągu ostatnich sześciu miesięcy przed planowanym wypowiedzeniem udziału,
- uzyskania przez wierzyciela komorniczego zajęcia praw przysługujących wspólnikowi na wypadek wystąpienia ze spółki lub jej rozwiązania,
- wypowiedzenia udziału na trzy miesiące naprzód, także wtedy, gdy spółka zawarta jest na czas oznaczony; umowa spółki może przewidywać krótszy okres wypowiedzenia, z którego wierzyciel osobisty wspólnika ma prawo skorzystać.

Zajęcie praw dłużnika (wspólnika) przysługujących mu na wypadek wystąpienia ze spółki cywilnej lub jej rozwiązania następuje w chwili powiadomienia go o tym zajęciu. Komornik zobowiązany jest powiadomić o dokonanym zajęciu również pozostałych wspólników, jeżeli ich adresy zostaną podane komornikowi przez którąkolwiek ze stron. Powiadomieni wspólnicy są zobowiązani przedstawić komornikowi wykaz przedmiotów, wierzytelności i praw, które przypadną dłużnikowi na wypadek wystąpienia ze spółki lub jej rozwiązania. Przedstawienie takiego wykazu powinno nastąpić w terminie dwóch tygodni od dnia zawiadomienia pozostałych wspólników o zajęciu. Bieg terminu od dnia zawiadomienia pozostałych wspólników ma znaczenie z uwagi na fakt, iż pomiędzy zawiadomieniem dłużnika (wspólnika) o zajęciu, a zawiadomieniem innych wspólników może upłynąć znaczny czas, np. ze względu na brak czy późniejsze podanie adresów tych wspólników.¹²¹⁰ Brak udostępnienia przez pozostałych wspólników żądanych przez komornika informacji zagrożony jest karą grzywny w kwocie do pięćset złotych. Kara ta może być powtórzona w sytuacji, gdy pomimo jej nałożenia zobowiązani wspólnicy nadal nie udzielają żądanych informacji. Ponadto, osoby, które naruszyły obowiązki wynikające z zajęcia bądź złożyły niezgodne z prawdą oświadczenie odpowiadają za wyrządzoną przez to wierzycielowi szkodę (art. 911² k.p.c. w zw. z art. 866 k.p.c.).

¹²⁰⁹ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 234;

¹²¹⁰ G. Julke (w.) *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne, Komentarz*, praca zbiorowa, pod. red. Z. Szczurka, Sopot 2005, s. 287;

Powyższe konkluzje nie zmieniają faktu, że przedmiotem zajęcia mogą być inne prawa majątkowe niż te określone w art. 911² k.p.c. Nie ma prawnych przeszkód do wszczęcia i prowadzenia egzekucji z obligacyjnych spółkowych praw majątkowych, w tym w szczególności prawa do zysku (wierzytelności z tytułu udziału w zysku, jeżeli wspólnicy dokonali już podziału zysku oraz prawa do dokonania podziału zysku). Zgodnie z wcześniejszymi uwagami, niedopuszczalne jest zajęcie korporacyjnych praw spółkowych oraz członkostwa.¹²¹¹

Do egzekucji ze wspólnego majątku wspólników spółki prawa cywilnego konieczny jest tytuł egzekucyjny wydany przeciwko wszystkim wspólnikom. W świetle art. 778 k.p.c. wydaje się być uzasadniona możliwość kierowania egzekucji do majątku wspólnego przez wierzyciela osobistego wszystkich wspólników.¹²¹² Wierzyciel może prowadzić egzekucję z majątku wspólnego wspólników, jeżeli posiada tytuł egzekucyjny wydany przeciwko wszystkim wspólnikom.¹²¹³ Na tym tle w doktrynie wyrażono pogląd, iż treść art. 778 k.p.c. dotyczy wszelkich wspólnych długów wspólników, w tym nie związanych z łączącym ich stosunkiem spółki, np. jeden ze wspólników zaciąga zobowiązanie finansowe, a pozostali je poręczają¹²¹⁴.

§2.

Zobowiązanie jako element obciążający wspólny majątek wspólników

2.1. Uwagi ogólne

Zobowiązanie definiowane jest jako stosunek prawny pomiędzy podmiotem uprawnionym (wierzycielem) a podmiotem zobowiązanym (dłużnikiem), którego treścią są uprawnienia wierzyciela i skorelowane z nimi obowiązki dłużnika. Uprawnienie wierzyciela polega na możliwości żądania od dłużnika świadczenia, a

¹²¹¹ G. Jędrejek, *Egzekucja z praw spółkowych wspólnika spółki cywilnej*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, 7/2009, s. 87;

¹²¹² A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 318;

¹²¹³ Por. T. Knypl, *Czy to koniec nieporozumień wokół spółki cywilnej w postępowaniu rozpoznawczym i egzekucyjnym?*, „Problemy Egzekucji Sądowej”, 18/1996, s. 13;

¹²¹⁴ D. Pawłyszczke, *Bankowe tytuły egzekucyjne*, „PPH”, 3/1998 s. 19; por. wyrok NSA w Lublinie z dnia 6 września 1996 r., SA/Lu 2054/95, „Prawo Bankowe”, 3/1997, poz. 29, zgodnie z którym, bankowy tytuł wykonawczy obejmujący zobowiązanie dłużnika będącego wspólnikiem spółki cywilnej, nie daje podstawy do prowadzenia egzekucji przeciwko pozostałym wspólnikom spółki także wówczas, gdy są poręczycielami tego zobowiązania;

powinnością dłużnika jest to świadczenie spełnić.¹²¹⁵ Podstawowym elementem treści stosunku zobowiązaniowego jest wierzytelność, która jak każde prawo podmiotowe służy wierzycielowi do zaspokojenia jego interesów, a polega na prawem przewidzianej możliwości żądania od dłużnika świadczenia. Korelatem wierzytelności jest dług, który obejmuje wszelkie obowiązki ciężące na dłużniku. Wykonanie zespołu obowiązków przez dłużnika ma na celu zaspokojenie interesu wierzyciela.¹²¹⁶ Dług wiąże się zawsze z powinnością spełnienia określonego świadczenia na rzecz wierzyciela. Natomiast odpowiedzialność prawna w szerokim rozumieniu tego pojęcia łączy się z ujemnymi następstwami prawnymi, przewidzianymi dla danego podmiotu w związku ze ziszczeniem się pewnych zdarzeń kwalifikowanych negatywnie przez system prawny¹²¹⁷.

Zasadniczo, niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania wywołuje dla dłużnika negatywne następstwa w postaci obowiązku naprawienia wynikłej stąd szkody. W systemie prawnym zostały określone rozmaite sposoby przymusowego zaspokojenia interesu wierzyciela, które prowadzą do wyegzekwowania należnego świadczenia. O osobie, która podlega takiemu przymusowi, mówi się również, iż ponosi odpowiedzialność¹²¹⁸. Jest to jednakże już odpowiedzialność w jej węższym rozumieniu, jako możliwość zastosowania przymusu w celu zaspokojenia wierzyciela. W typowej sytuacji istnienie długu powiązane jest z odpowiedzialnością.

Odpowiedzialność może przybierać postać odpowiedzialności osobistej i odpowiedzialności rzeczowej. Odpowiedzialność osobista stanowi wyraz zasady, iż dłużnik i tylko dłużnik ponosi odpowiedzialność osobistą, całym swoim majątkiem za swój dług. Odpowiedzialność osobista może zostać ograniczona tak do wyodrębnionej masy majątkowej, jak i poprzez wskazanie górnej granicy odpowiedzialności. Istota odpowiedzialności rzeczowej polega na tym, iż wierzyciel może dochodzić zaspokojenia swojej wierzytelności z wartości, jaką stanowi indywidualnie oznaczona rzecz.

Klasyczny model stosunku obligacyjnego oparty jest na układzie dwustronnym – podmiot zobowiązany i podmiot uprawniony. Ta reguła może podlegać różnym

¹²¹⁵ A. Olejniczak (w.) A. Kidyba, A. Olejniczak, A. Pyrżyńska, T. Sokołowski, Z. Gawlik, A. Janiak, G. Kozieł, *Kodeks Cywilny, Komentarz, Tom III, Zobowiązania – część ogólna*, Lex/el, 2010;

¹²¹⁶ L. Moskwa, *Stosunek zewnętrzny spółki komandytowej w świetle przepisów Kodeksu handlowego i Kodeksu spółek handlowych (studium materialnoprawne)*, Poznań 2000, s. 95;

¹²¹⁷ Z. Radwański, *Zobowiązania, część ogólna...*1998, op. cit., s. 15 i nast.;

¹²¹⁸ *Ibidem*, s. 20;

modyfikacjom. Poza układem dwustronnym, na płaszczyźnie zobowiązań występują również wielostronne stosunki zobowiązaniowe, w ramach których co do tego samego świadczenia każdy z podmiotów uczestniczących może występować w charakterze strony zobowiązania¹²¹⁹. Do takich wielostronnych stosunków zobowiązaniowych należy stosunek spółki cywilnej.

2.2. Pojęcie zobowiązań spółki

Brak wyodrębnienia prawnego spółki cywilnej od współtworzących ją wspólników ma znaczenie na gruncie regulacji zobowiązań powstających w związku z dążeniem do wspólnego celu gospodarczego określonego umową spółki (art. 860 k.c.). Choć zobowiązania te określane są mianem zobowiązań spółki (art. 864 k.c.), ujmując ściślej, są one niczym innym jak zobowiązaniami samych wspólników dotyczącymi ich wspólnego mienia.¹²²⁰ Skoro spółka nie jest podmiotem odrębnym od wspólników, to nie może nabywać praw i zaciągać zobowiązań. Wspólnicy występują wobec osób trzecich we wspólnym imieniu i na wspólny rachunek. Wspólnik, czy odpowiednio umocowana osoba spoza grona wspólników i działająca w imieniu wspólników, nie reprezentuje odrębnego podmiotu prawa. W myśl zasady wzajemnej reprezentacji wspólnik, czy należycie umocowana osoba trzecia, zaciąga zobowiązania oraz dokonuje czynności prawnych mających wpływ na istnienie, treść lub zakres obowiązku świadczenia, a zatem działa we wspólnej sferze prawnej. To wspólnicy są podmiotami pozywanymi w procesie o zapłatę, nie zaś spółka. Sam ustawowy termin „zobowiązania spółki” podkreśla istnienie organizacyjnej i majątkowej wspólności pomiędzy wspólnikami.¹²²¹

Z prawnego punktu widzenia zobowiązania spółki uznawane są za zobowiązania wszystkich wspólników ujęte w ramy tzw. długu łącznego. Dług łączny określany jest jako szczególny rodzaj długu solidarnego, który charakteryzuje to, że powinność zobowiązaniowa obciąża wszystkich wspólników łącznie, natomiast wykonanie zobowiązania wymaga ich współdziałania.¹²²² W tym zakresie pozostaje również ściśle rozróżnienie pojęcia długu i odpowiedzialności. Dług jest elementarnym składnikiem każdego stosunku zobowiązaniowego i wyznacza obowiązek spełnienia świadczenia.

¹²¹⁹ M. Safian (w.) *Kodeks cywilny...* t. I, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 745;

¹²²⁰ Zob. wyrok SA w Poznaniu z dnia 30 grudnia 2008 r., ACa 917/08, niepublikowany;

¹²²¹ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 235;

¹²²² W. Jurcewicz, *Odpowiedzialność za zobowiązania spółki cywilnej*, „SP”, 1-2/1986, s. 184 i nast.;

Brak realizacji obowiązku spełnienia świadczenia wywołuje dla dłużnika negatywne skutki prawne, określane jako jego odpowiedzialność. Wierzyciel dłużnika może wówczas skorzystać z ustawowo określonych sposobów przymuszenia do realizacji świadczenia.¹²²³

Znamienną cechą zobowiązań spółki jest ich rzeczywiste powiązanie z majątkiem spółki. Wspólne zobowiązanie wspólników, aby mogło zostać zakwalifikowane jako „zobowiązanie spółki”, musi służyć realizacji wspólnego celu gospodarczego i być wyodrębnione od zobowiązań wspólników leżących poza sferą wspólności związanej z ich członkostwem w spółce. Zobowiązanie spółki jest zatem, jednym, złożonym stosunkiem zobowiązaniowym z wielopodmiotową stroną dłużniczą.¹²²⁴ Pomiedzy „zobowiązaniami spółki”, a indywidualnymi zobowiązaniami poszczególnych wspólników istnieje zasadnicza różnica. Z jednej strony zobowiązanie spółki dotyczy wspólnej sfery majątkowej wspólników, wyznaczonej członkostwem w spółce, z drugiej ich indywidualnej sfery majątkowej znajdującej się poza tą wspólnością. Natomiast indywidualne zobowiązanie poszczególnego wspólnika jest zobowiązaniem związanym z jego prywatną (odrębną) sferą majątkową, którą wspólnik dysponuje poza wspólnością.¹²²⁵ Z kategorii zobowiązań spółki wyłączone są zobowiązania wobec wspólnika związane z jego uczestnictwem w spółce, np. zobowiązanie do wypłaty przypadającej dla danego wspólnika części zysku, jeżeli prawo do wypłaty określono w umowie lub w późniejszej uchwale wspólników. Wyłączenie to nie dotyczy sytuacji, w której wspólnik zajmuje pozycję kontrahenta spółki.¹²²⁶

2.3. Źródła powstania zobowiązań

Źródłem powstania zobowiązań spółki mogą być różnorodne zdarzenia prawne. W zależności od kontekstu powstania, pod zbiorczym określeniem „zobowiązań” mogą występować: zobowiązania prywatnoprawne i publicznoprawne, zobowiązania zewnętrzne i wewnętrzne, zobowiązania z czynności prawnej (dwustronnej i

¹²²³ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2006, s. 20 i nast.;

¹²²⁴ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 386;

¹²²⁵ J. Ciszewski, *Odpowiedzialność spółki cywilnej za zobowiązania*, „Problemy Egzekucji Sądowej”, 32/1998, s. 14-15;

¹²²⁶ W. Pyziół (w.) *Prawo...*, op. cit., s. 96;

jednostronnej) oraz z ustawy¹²²⁷. Wśród zobowiązań mających swoją podstawę w ustawie w szczególności należy wskazać na zobowiązania z czynów niedozwolonych i z bezpodstawnego wzbogacenia.

Przez zobowiązania prywatnoprawne należy rozumieć zobowiązania zaciągnięte przez współników wobec kontrahentów spółki w toku realizacji umownie określonego wspólnego celu gospodarczego. Gwoli precyzji, są to te stosunki typu zobowiązaniowego, które są określone przez dyspozycję normy prawa cywilnego. Natomiast, zobowiązania publicznoprawne obciążają „spółkę” z tytułu ustaw podatkowych¹²²⁸ i ubezpieczeniowych, w tym normujących ubezpieczenia społeczne.¹²²⁹ Tytułem przykładu można tu wskazać na: zaległości podatkowe związane z działalnością spółki; podatki niepobrane oraz pobrane, a nie wpłacone przez podatników lub inkasentów; zaliczki naliczonego podatku od towarów i usług niezwrócone w terminie oraz oprocentowanie tych zaliczek; koszty postępowań egzekucyjnych¹²³⁰; składki na ubezpieczenia społeczne pracowników zatrudnionych w spółce.

Jako zobowiązania zewnętrzne spółki kwalifikuje się te stosunki prawne i gospodarcze typu zobowiązaniowego, jakie łączą współników z osobami trzecimi. Są to relacje „zewnętrzne” wobec relacji zachodzących między współnikami¹²³¹, pozostające poza ramami umowy spółki. Takie zaliczenie przebiega więc według kryterium przedmiotowego – z uwagi na charakter czynności stanowiącej podstawę zobowiązania i odrębność powstałego na jej podstawie stosunku prawnego od stosunku spółki¹²³².

Mianem zobowiązań wewnętrznych określa się stosunki zobowiązaniowe powiązane ze stosunkiem spółki, jako stosunkiem podstawowym. Pozostają one w wewnętrznej płaszczyźnie relacji współników związanych umową spółki.¹²³³ Z jednej strony, w ich ramach w roli wierzyciela może występować pojedynczy współnik z żądaniem przypadającej mu części zysku, części majątku w razie jego ustąpienia, części majątku w razie rozwiązania spółki, zwrotu wydatków lub wynagrodzenia z tytułu prowadzenia spraw spółki, zwrotu rzeczy wniesionych do użytkowania. Z drugiej, takim

¹²²⁷ G. Bieniek, *Spółka...*, op. cit., s. 81-82;

¹²²⁸ Por. W. Pyziół (w.) *Prawo...*, op. cit., s. 96;

¹²²⁹ Por. K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny...* t. I, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 566;

¹²³⁰ Zob. art. 107 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - *Ordynacja podatkowa* (Dz. U. z 2012, poz. 749, j.t.);

¹²³¹ Zob. A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 225-226;

¹²³² A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 377;

¹²³³ L. Moskwa, *Stosunek zewnętrzny...*, op. cit., s. 145;

wierzycielem może być wielość współników (nieprecyzyjnie – spółka) w zakresie realizacji obowiązku wniesienia wkładu czy prowadzenia spraw spółki.

Zobowiązanie powstałe z czynności prawnej może być zaliczone do zobowiązań „spółki” jeżeli dana czynność była dokonana we wspólnym imieniu współników¹²³⁴. Prawidłowe umocowanie (tak według reguł ustawowych jak i umownych) i działanie w jego ramach przy dokonaniu danej czynności prawnej wywołuje skutki bezpośrednio dla wszystkich współników.

Podobnie jak czynność prawna, źródłem zobowiązania spółki może być bezpodstawne wzbogacenie (art. 405 - 414 k.c.). Stronami zobowiązania są zubożony-wierzyciel oraz wzbogacony-dłużnik, a źródłem jest uzyskanie bez podstawy prawnej przez wzbogaconego korzyści majątkowej kosztem zubożonego.¹²³⁵ W doktrynie słusznie podkreśla się, że ogólną regułą prawa cywilnego jest konieczność istnienia prawnego uzasadnienia każdego przejścia wartości majątkowych, a instytucja bezpodstawnego wzbogacenia służy nie tylko ochronie majątku przed jego bezpodstawnym uszczupleniem, ale również kontroli poprawności przesunięć majątkowych¹²³⁶. Stan bezpodstawnego wzbogacenia może powstać na skutek różnorodnych zdarzeń tak zależnych, jak i niezależnych od woli człowieka. Wśród takich zdarzeń wymienia się¹²³⁷: działania zubożonego, który spełnia świadczenie nie będąc do tego zobowiązany (np. zapłata cudzego długu (art. 410 k.c.)); działania wzbogaconego (np. wybudowanie na swoim gruncie budynku z cudzych materiałów); działania osoby trzeciej (np. wybudowanie na cudzym gruncie budynku z materiałów, które nie należą tak do niej, jak i do właściciela gruntu); przypadek (np. przypadkowe połączenie rzeczy). Jako przesłanki powstania zobowiązania z bezpodstawnego wzbogacenia wskazuje się¹²³⁸: uzyskanie korzyści majątkowej, czyli wzbogacenie; osiągnięcie korzyści z majątku innej osoby, czyli zubożenie; związek między wzbogaceniem a zubożeniem; uzyskanie korzyści bez podstawy prawnej. W ramach stosunku spółki jedną z głównych przesłanek zaistnienia bezpodstawnego wzbogacenia jest powstanie korzyści, stanu wzbogacenia masy majątkowej zorganizowanej jako współwłasność łączna jej współników. Sankcje z tytułu powstania stanu wzbogacenia

¹²³⁴ S. Grzybowski (w.) *System prawa...*t. III, op. cit., s. 815;

¹²³⁵ P. Machnikowski (w.) *System Prawa...*t. 5, op. cit., s. 124;

¹²³⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, op. cit., s. 277;

¹²³⁷ W. Czachórski, *Prawo...*, op. cit., s. 220;

¹²³⁸ A. Ohanowicz, *Niesłuszne wzbogacenie*, Warszawa 1956, s. 110; E. Łętowska, *Bezpodstawne wzbogacenie*, Warszawa 2000, s. 63 i nast.;

zostały normatywnie określone w zakresie spółki jawnej.¹²³⁹ Stosownie do treści art. 57 k.s.h., każdy wspólnik spółki jawnej ma prawo żądać wydania spółce korzyści, jakie osiągnął wspólnik naruszający zakaz konkurencji lub naprawienia wyrządzonej jej szkody. Bezpodstawnie wzbogacony obowiązany jest do zwrotu przedmiotu wzbogacenia, a w sytuacji braku możliwości zwrotu w naturze – poprzez zwrot wartości tej korzyści lub jej surogatów. Dochodzenie roszczeń z bezpodstawnego wzbogacenia, jako roszczeń majątkowych, należy do drogi sądowej.¹²⁴⁰

Zobowiązanie wspólników może powstać z tytułu dokonania przez nich określonego czynu niedozwolonego. Powstanie takiego zobowiązania musi być powiązane ze sferą wspólności wynikającą z ich członkostwa w spółce. Ponadto, zobowiązanie z tytułu czynu niedozwolonego może powstać w związku z działaniem osoby trzeciej, której wspólnicy powierzyli wykonanie pewnej czynności, w tym również za działanie podwładnego (art. 429 i 430 k.c.). Przez odpowiedzialność z tytułu czynów niedozwolonych należy rozumieć abstrakcyjny stosunek obligacyjny, jaki powstaje z mocy przepisów regulujących tą odpowiedzialność i łączy podmiot wskazany w tych przepisach jako zobowiązany do naprawienia szkody (dłużnika) z osobą dotkniętą uszczerbkiem (wierzycielem)¹²⁴¹. Tak rozumiana odpowiedzialność deliktowa wspólników może powstać poprzez¹²⁴²: wyrządzenie szkody przez zwierzę chowane przez wspólników (art. 431 k.c.); wyrzucenie, wylanie lub spadnięcie czegoś z pomieszczenia zajmowanego wspólnie przez wspólników (art. 433 k.c.), zawalenie się budowli będącej we wspólnym posiadaniu samoistnym wspólników (art. 434 k.c.); szkodę wyrządzoną ruchem przedsiębiorstwa lub zakładu wprowadzanego w ruch za pomocą sił przyrody, jeżeli przedsiębiorstwo lub zakład prowadzone będzie przez wspólników na podstawie umowy spółki (art. 435 k.c.); wyrządzenie szkody ruchem samochodu należącego do wspólności łącznej (art. 436 k.c.). Za słuszny należy uznać pogląd, zgodnie z którym, problem odpowiedzialności wspólników w omawianym zakresie nie powstaje, gdy szkoda jest skutkiem czynu niedozwolonego popełnionego przez jednego z grona wspólników jedynie „przy okazji” realizacji celu spółki, np.

¹²³⁹ S. Sołtysiński (w.) A. Szajkowski, A. Szumański, S. Sołtysiński, *Kodeks spółek handlowych, Komentarz*, Tom I, Warszawa 2001, s. 339;

¹²⁴⁰ Uchwała SN z dnia 22 grudnia 1997 r., III CZP 57/97, „OSN”, 5/1998, poz. 74;

¹²⁴¹ A. Śmieja (w.) *Prawo zobowiązań, Część ogólna, System Prawa Prywatnego*, Tom 6, pod. red. A. Olejniczaka, Warszawa 2009, s. 337-338;

¹²⁴² S. Grzybowski, *System prawa...*t. III, op. cit., s. 815; J. Ciszewski, *Odpowiedzialność...*, op. cit., s. 21-22;

dokonanie kradzieży przez współnika przy okazji zawierania umowy z dostawcą półfabrykatów dla „spółki”¹²⁴³.

§ 3.

Odpowiedzialność współników na tle art. 864 k.c.

3.1. Odpowiedzialność solidarna

1. Podejmując próbę ogólnego zdefiniowania solidarności w zobowiązaniu, można wskazać, iż sprowadza się ona do uprawnienia każdego z wierzycieli do odbioru całego świadczenia bądź zobowiązania każdego z dłużników do spełnienia całego świadczenia, przy czym świadczenie takie ma być spełnione tylko raz. W uproszczeniu pojęcie jej sprowadza się do treści paremii „jeden za wszystkich wszyscy za jednego”. Solidarność umacnia pozycję wierzyciela, ułatwia wierzycielowi egzekwowanie jego prawa. Solidarności nie domniemywa się, jest ona konstrukcją normatywną. Za motyw wprowadzenia węzła solidarności do określonej konstrukcji prawnej powszechnie przyjmuje się wspólną lub jednakową sytuację prawną dłużników. Mówiąc o wpływie wielości dłużników lub wierzycieli na treść więzi zobowiązaniowej, to jest on zróżnicowany w zależności od tego, czy zobowiązanie ma charakter solidarny bądź to po stronie dłużników, bądź to po stronie wierzycieli¹²⁴⁴. Solidarność po stronie wierzycieli określana jest mianem solidarności czynnej, a solidarność po stronie dłużników solidarności biernej. Solidarność dłużników reguluje art. 366 k.c. Charakteryzują ją następujące cechy:

- po stronie zobowiązanej (dłużnej) występuje kilka podmiotów (dłużników),
- pomimo wielości dłużników, wierzyciel może żądać spełnienia jednego świadczenia,
- każdy z dłużników jest zobowiązany do spełnienia określonego świadczenia względem tego samego wierzyciela,
- wierzyciel może żądać całości lub części świadczenia od wszystkich dłużników łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna,
- zaspokojenie wierzyciela przez któregokolwiek z dłużników zwalnia wszystkich pozostałych dłużników,

¹²⁴³ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 380;

¹²⁴⁴ K. Zawada (w.) *Kodeks cywilny...* t. I, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 844;

- spełnienie świadczenia w całości i w sposób należyty bądź zaspokojenie wierzyciela w inny prawem przewidziany sposób, np. złożenie do depozytu sądowego, potrącenie, powoduje, że zobowiązanie wygasa.

W swojej istocie każda solidarność, a w szczególności solidarność bierna, wzmacnia pozycję wierzyciela.¹²⁴⁵

Stosunek prawny, w którym po jednej lub po obu stronach występuje więcej niż jeden podmiot, określany jest mianem stosunku złożonego. W doktrynie, zaprezentowano co najmniej dwie koncepcje w zakresie struktury prawnej zobowiązań solidarnych. Stanowisko tradycyjne, propagowane pod rządem kodeksu zobowiązań¹²⁴⁶, zakłada, iż w zobowiązaniach solidarnych występuje wielość więzów obligacyjnych. Dopuszcza się tu możliwość zajmowania różnej pozycji prawnej przez poszczególnych dłużników bądź wierzycieli solidarnych. W takim ujęciu zobowiązania solidarne pozostają generalnie niezależne, a łączy je wspólny cel - wzmocnienie realizacji praw wierzyciela. W nowszej literaturze toruje sobie drogę koncepcja, u podstaw której zobowiązanie stanowi jeden stosunek prawny, jednakże o zróżnicowanej strukturze wewnętrznej. Owo zróżnicowanie przejawia się tym, że dla zrealizowania tego samego świadczenia, różnym podmiotom lub przeciwko różnym podmiotom, przysługuje szereg roszczeń. Atrakcyjność tej koncepcji wynika z tego, iż przedmiotem tego stosunku pozostaje zawsze jedno świadczenie, które w sytuacji jego spełnienia powoduje, że stosunek zobowiązaniowy gaśnie ze skutkiem dla wszystkich podmiotów¹²⁴⁷.

2. Solidarność jest w polskim systemie prawnym konstrukcją normatywną. Źródłem jej powstania może być ustawa lub czynność prawna, z reguły umowa (art. 369 k.c.).

W doktrynie na tle art. 369 k.c. został wyrażony pogląd¹²⁴⁸, który zakłada, iż art. 864 k.c. wyrażający solidarną odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki, stanowi tytuł solidarności w rozumieniu art. 369 k.c. W tym ujęciu, art. 864 k.c. samodzielnie nie konstruuje odpowiedzialności osobistej wspólników cywilnych za zobowiązania zaciągnięte we wspólnym imieniu i na wspólny rachunek. Sytuacja wspólników, jako współodpowiedzialnych z tytułu zobowiązań spółki cywilnej ma

¹²⁴⁵ Wyrok SA w Katowicach z 28 lutego 1992 r., I ACr 42/92, „OSA”, 4/1993, poz. 23;

¹²⁴⁶ R. Longchamp de Berier, *Zobowiązania...*, op. cit., s. 53;

¹²⁴⁷ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wyrządzenie szkody przez kilka osób*, Warszawa 1978, s. 84; jednakże autorka wyraźnie odrzucając pogląd o wielości zobowiązań, nie opowiedziała się w sposób jednoznaczny za koncepcją jedności zobowiązania i przedstawiła koncepcję wielopłaszczyznowej konstrukcji prawnej;

¹²⁴⁸ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 383;

swoje źródło w zasadach ogólnych i stanowi przesłankę, a nie konsekwencję zastosowania art. 864 k.c. **Skoro ustawodawca w ramach regulacji spółki cywilnej zawarł art. 864 k.c., to najwyraźniej chciał, aby przepis tego artykułu stanowił samodzielne źródło osobistej odpowiedzialności wspólników.**

Stosownie do treści art. 370 k.c., jeżeli kilka osób zaciągnęło zobowiązanie dotyczące ich wspólnego mienia są one zobowiązane solidarnie. Przepis ten sformułowany został w sposób ogólny i ma charakter względnie wiążący. Teoretycznie powinien on znaleźć zastosowanie do odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej.¹²⁴⁹ W uznaniu niektórych przedstawicieli doktryny art. 864 k.c. nie zawiera powtórzenia zasady wyrażonej w art. 370 k.c., ale stanowi jej uzupełnienie¹²⁵⁰. Oznaczając relacje między art. 370 k.c. a art. 864 k.c. można ponownie stwierdzić, że przepis art. 864 k.c. jest samodzielnym źródłem odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej.

Natomiast, przepis art. 371 k.c. wyraża zasadę, że działania i zaniechania jednego z dłużników solidarnych nie mogą szkodzić współdłużnikom. Generalnie, znajduje ona zastosowanie¹²⁵¹ w tych sytuacjach, z których mogą wynikać ujemne konsekwencje dla zobowiązanego, np. wyrażenie zgody na gorsze warunki umowy. Jednakże w rozumieniu art. 371 k.c., zaciągnięcie kolejnego zobowiązania przez wspólnika spółki cywilnej, nie może być uznane za czynność szkodzącą pozostałym współdłużnikom. Konsekwencje takiego działania należy oceniać w kontekście uzgodnionych zasad w sferze reprezentacji spółki. Mogą się one ujawnić na etapie rozliczeń wypływających z łączącego wspólników stosunku wewnętrznego, są jednakże irrelevantne dla odpowiedzialności w stosunku do jej kontrahenta zewnętrznego.

W świetle poczynionych ustaleń, odpowiedzialność solidarna wspólników spółki cywilnej ma charakter *ex lege*. Jej powstanie jest niezależne od woli stron i trwa do całkowitego zaspokojenia wierzyciela. Źródłem solidarności jest ustawa, ale związana jest z istnieniem określonego stosunku umownego. Przepis art. 864 k.c. ma charakter bezwzględnie wiążący, czyli jego stosowania wspólnicy nie mogą ani wyłączyć ani zmodyfikować.¹²⁵² Umowa modyfikująca zasady odpowiedzialności solidarnej na tle art. 864 k.c. ma charakter tylko „wewnętrzny” i nie jest skuteczna wobec osób trzecich

¹²⁴⁹ M. Pyziak – Szafnicka (w.) *System Prawa...* t. 5, op. cit., s. 329;

¹²⁵⁰ W. Pyziół (w.) *Prawo...*, op. cit., s. 96;

¹²⁵¹ Por. wyrok SA w Poznaniu z dnia 16 grudnia 1992 r., I ACr 521/92, „OSA”, 11-12/1997, poz. 66;

¹²⁵² Z. Radwański, J. Panowicz – Lipska, *Zobowiązania...*, op. cit., s. 334;

względem stosunku spółki. Podobnie, nie jest skuteczne zwalnianie przejęcie długu, albowiem każdy ze wspólników jest odpowiedzialny za całość długu.¹²⁵³

3. W tym kontekście zastanowić się można nad skutkami zwolnienia z odpowiedzialności przez wierzyciela.¹²⁵⁴ Wówczas nastąpiłoby uchylenie bądź ograniczenie osobistej, solidarnej odpowiedzialności wspólnika na mocy umowy zawartej z wierzycielem, a art. 864 k.c., mógłby mieć w tej sytuacji charakter semiimperatywny (jednostronnie bezwzględnie wiążący)¹²⁵⁵. Przedstawiciele doktryny¹²⁵⁶ przyjmują możliwość zwolnienia z odpowiedzialności przez wierzyciela, z tym zastrzeżeniem, iż taka modyfikacja odpowiedzialności nie wpłynie na możliwość egzekwowania świadczenia ze wspólnego majątku wspólników. To zastrzeżenie powinno być określone w umowie zawieranej pomiędzy wierzycielem a zwalnianym wspólnikiem.

Z teoretycznego punktu widzenia zwolnienie z długu jednego ze wspólników spółki cywilnej jest prawnie dopuszczalne. Jednakże nasuwa istotne wątpliwości funkcjonalne. Z jednej strony może prowadzić do niewykonania zobowiązania przez pozostałych wspólników spółki z przyczyn przez nich niezawinionych, z drugiej zaś, do uniemożliwienia wyegzekwowania świadczenia z majątku wspólnego wobec brzmienia art. 778 k.p.c. W przedstawionym aspekcie uzasadnione jest stanowisko¹²⁵⁷, aby w treści umowy „zwalnającej” wierzyciel zawarł zastrzeżenie o ograniczeniu zrzeczenia się solidarności do sfery odpowiedzialności majątkiem osobistym. Zwolnienie obejmuje tu majątek osobisty zwalnianego wspólnika, a nie dotyczy majątku wspólnego wspólników.

Niewątpliwie zwolnienie przez wierzyciela z odpowiedzialności jednego ze wspólników osłabia pozycję wierzyciela. Wierzyciel ten poprzez zwolnienie, co do zasady, traci możliwość prowadzenia egzekucji ze wspólnego majątku wspólników. Wyłączenie jednego wspólnika z odpowiedzialności, wobec brzmienia art. 778 k.p.c., technicznie uniemożliwia nadanie klauzuli wykonalności przeciwko „wszystkim wspólnikom”. Wierzycielowi pozostaje możliwość prowadzenia egzekucji z majątków

¹²⁵³ Zob. wyrok SN z dnia 9 lutego 2000 r., III CKN 599/98, „OSNC”, 10/2000, poz. 179; por. wyrok SA w Katowicach z 22 listopada 1994 r., I ACr 676/94, „Prawo Gospodarcze”, 9/1995, poz. 22; wyrok SA w Poznaniu z 16 grudnia 1992 r., I ACr 524/92, „OSA”, 2/1996, poz. 10;

¹²⁵⁴ Tak: S. Grzybowski (w.) *System prawa...*t. III, op. cit., s. 816

¹²⁵⁵ K. Pietrzykowski (w.) *Kodeks cywilny...*t. II, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 556;

¹²⁵⁶ S. Grzybowski (w.) *System prawa...*t. III, op. cit., s. 816-817; odmiennie W. Jurcewicz, op. cit., s. 194 i nast.;

¹²⁵⁷ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 393;

osobistych pozostałych wspólników oraz ewentualnie wypowiedzenie ich udziałów w spółce.

4. Przyjęty model odpowiedzialności stanowi modyfikację rozwiązań przyjętych w Kodeksie zobowiązań.¹²⁵⁸ Na jego gruncie do odpowiedzialności wspólników zostały wprowadzone elementy subsydiarności w zakresie odpowiedzialności ich majątkami zgromadzonymi poza wspólnością.¹²⁵⁹ W opinii współczesnej doktryny¹²⁶⁰ odpowiedzialność solidarna wspólników spółki cywilnej uzasadniona jest ich wspólną sytuacją prawną.

Przyjęty przez ustawodawcę reżim odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej niewątpliwie odróżnia ją od odpowiedzialności członków jednostek organizacyjnych posiadających zdolność prawną (art. 33¹ § 2 k.c.). Słusznie zaznacza Z. Radwański, że ze zdolnością prawną związana jest ta odrębna odpowiedzialność majątkowa tej organizacji, której zdolność prawną przysługuje.¹²⁶¹ Poza tym, z punktu widzenia majątku wspólnego solidarność jest potrzebna, bo inaczej nie dałoby się do niego sięgnąć, gdyż spółka cywilna nie ma własnej podmiotowości.

3.2. Zakres i charakter odpowiedzialności wspólników

Zakres odpowiedzialności za zobowiązania spółki jest możliwie szeroki. Obejmuje on wszystkie zobowiązania powstałe z tytułu działalności spółki niezależnie od źródła ich powstania. Odpowiedzialność za te zobowiązania obciąża tak majątek wspólny zgromadzony w ramach stosunku spółki jak i majątki osobiste wspólników zgromadzone poza wspólnością. Proces jej realizacji prowadzi do spełnienia świadczenia kosztem wszystkich wspólników łącznie. Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki ich majątkami osobistymi ma charakter pierwszorzędny, „niesubsydiarny”. Oznacza to, iż wierzyciel spółki nie musi kierować egzekucji do majątku wspólnego i wykazywać tak jej bezskuteczności jak też niewypłacalności spółki, ale może dochodzić zaspokojenia i wszcząć egzekucję z dowolnego majątku indywidualnego wspólnika czy wspólników. Ta ostatnia cecha niewątpliwie odróżnia reżim odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej od odpowiedzialności członków

¹²⁵⁸ J. Korzonek, I. Rosenblüth, op. cit., s. 1153;

¹²⁵⁹ Zob. art. 567 i 568 k.z.;

¹²⁶⁰ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Konstrukcja solidarności biernej w kodeksie cywilnym*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, Tom XII, 1974, s. 66-67;

¹²⁶¹ Z. Radwański, *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1979, s. 153;

jednostek organizacyjnych posiadających zdolność prawną (art. 33¹ § 2 k.c.). Poza tym, z punktu widzenia majątku wspólnego, solidarność jest potrzebna, bo inaczej nie dałoby się do niego sięgnąć, gdyż spółka cywilna nie ma własnej podmiotowości.

Wierzycielowi przysługuje więc prawo wyboru majątku, z którego będzie egzekwował swoją wierzytelność powstałą z tytułu zobowiązań spółki, co stanowi też przejaw generalnej zasady wyrażonej w art. 370 k.c.¹²⁶² Ustawodawca nie sformułował tu żadnych reguł, które nakazywałyby wierzycielowi jakiegokolwiek pierwszeństwo wyboru majątku w zaspokajaniu roszczenia. Pozycja wierzyciela jest na tyle mocna, iż przysługuje mu również uprawnienie jednoczesnego sięgnięcia do obu mas majątkowych. Na zakres odpowiedzialności wspólnika nie wpływa też umowne określenie jego partycypacji w zyskach i stratach. Bezprzedmiotowe w zakresie odpowiedzialności jest zwolnienie wspólnika od udziału w stratach. W efekcie zaspokojenia wierzytelności obniżeniu ulegają aktywa spółki, co może skutkować powstaniem straty w jej majątku. Nie stanowi to jednak podstawy do dokonywania jakichkolwiek rozliczeń pomiędzy wspólnikami.

W nieco innym świetle należy rozpatrywać sytuację, kiedy takim wierzycielem zewnętrznym spółki jest jeden z grona wspólników. Jak już wspomniano, wspólnik może być wierzycielem wewnętrznym z tytułu wierzytelności „spółkowych” oraz wierzycielem zewnętrznym z tytułu stosunku prawnego różnego od umowy spółki. W polskiej doktrynie nie wypracowano dotąd jednolitego stanowiska, które ułatwiłoby rozwiązanie niniejszego problemu. Problem ten potęguje ponadto wielość poglądów w kwestii charakteru prawnego spółki cywilnej.

Próbę rozwiązania problemu na tle spółki jawnej i komandytowej podjął L. Moskwa¹²⁶³. Bazując na ustaleniach dokonanych przez autora i zestawiając je ze stanowiskami wyrażonymi w doktrynie niemieckiej na tle spółki jawnej¹²⁶⁴, można wskazać na trzy koncepcje wyjaśniające zakres odpowiedzialności wspólnika będącego jednocześnie wierzycielem. Pierwsza z nich zakłada, że nie ma znaczenia to, że takim wierzycielem spółki jest jeden ze wspólników, jego odpowiedzialność kształtują zasady ogólne (tu art. 22 § 2 k.s.h. w zw. z art. 31 k.s.h.). Zgodnie z drugą koncepcją, w sytuacji, gdy wspólnik jako wierzyciel zewnętrzny kieruje swoje roszczenie do pozostałych wspólników, to od roszczenia wspólnika-wierzyciela od razu należy odjąć

¹²⁶² A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 235;

¹²⁶³ L. Moskwa, *Stosunek zewnętrzny...*, op. cit., s. 144-157;

¹²⁶⁴ <http://www.buchhandel.de/WebApi1/GetMmo.asp?MmoId=1392422&mmoType=PDF>;

to, co jest związane z jego odpowiedzialnością z tytułu uczestnictwa w spółce (*Haftung minus rata*)¹²⁶⁵. Upraszczając, roszczenie wspólnika zostaje uszczuplone o kwotę równą jego udziałowi w stratach spółki. Brak stosownego uszczuplenia umożliwiłaby pozostałym wspólnikom dochodzenie w ramach regresu kwoty odpowiadającej wysokości partycypacji w stracie zaspokojonego wspólnika wierzyciela. Odpowiedzialność pozostałych wspólników ma charakter solidarny.¹²⁶⁶ Natomiast, trzecia koncepcja przyjmuje, że roszczenie wspólnika-wierzyciela należy od razu pomniejszyć o jego udział w stracie, a odpowiedzialność pozostałych wspólników nie ma tu charakteru solidarnego, lecz każdy odpowiada sumą równą swojemu udziałowi w stracie (*pro rata Haftung*). Zdaniem jej zwolenników upraszcza ona proces dochodzenia roszczenia poprzez wyłączenie związanych z solidarnością roszczeń regresowych.¹²⁶⁷ K. Schmidt ilustrując sytuację, kiedy wierzycielem jest jeden ze wspólników wskazał, iż ten wewnętrzny stosunek, jaki istnieje pomiędzy wspólnikami nakłada się na nowo powstały stosunek zewnętrzny pozostałych wspólników ze wspólnikiem-wierzycielem¹²⁶⁸.

Mając na uwadze charakter spółki cywilnej, najprostsze do zastosowania, w sytuacji wspólnika-wierzyciela zewnętrznego, wydają się być zasady odpowiedzialności przyjęte w koncepcji *Haftung minus rata*. Natomiast koncepcja *pro rata*, w ramach spółki cywilnej, znajduje zastosowanie dopiero na etapie rozliczeń regresowych.

Natomiast w zakresie zasad odpowiedzialności z tytułu zobowiązań wewnętrznych, czyli zobowiązań wspólników wynikających z ich uczestnictwa w spółce (np. zobowiązanie do wypłaty przypadającej dla danego wspólnika części zysku bądź wynagrodzenia za prowadzenie spraw, jeżeli prawo do wypłaty bądź wynagrodzenia określono w umowie lub w późniejszej uchwale wspólników), należy wskazać, że tu także wierzycielem będzie jeden ze wspólników, a dłużnikiem wszyscy pozostali. Trudno jest w tej sytuacji wykazywać, iż na płaszczyźnie wewnętrznych rozliczeń wspólników należy utrzymać zasadę solidarności. Za optymalne w tej sytuacji

¹²⁶⁵ K. Schmidt (w.) Schlegelberger, *Handelsgesetzbuch, Kommentar*, III/1 Halbband, München 1992, s. 477-478; L. Moskwa, *Stosunek zewnętrzny...*, op. cit., s. 147 i nast.; S. Sołtysiński (w.) S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, M. Tarska, *Kodeks...*, op. cit., s. 341; R. Pabis, *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki jawnej*, „MPR”, 16/2002, s. 735,

¹²⁶⁶ <http://books.google.pl/books?id=QWn8T91A8YYC&pg=PA416&dg=Haftung+minus+rata&source=bl&ots=LVGBFciuCG&20minus%20rata&f=false>;

¹²⁶⁷ G. Renkl: *Praktikum des Handelsrecht*, Heidelberg 1983, s. 582;

¹²⁶⁸ K. Schmidt, *Handelsgesetzbuch...*, op. cit., s. 477; zob. P. Tereskiewicz, *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki jawnej*, Warszawa 2008, s. 218; G. Gorczyński, *Spółka jawna jako podmiot prawa*, Poznań 2009; A. Herbet, *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania handlowych spółek osobowych – zagadnienia materialnoprawne*, „Rejent”, 6/2003, s. 64;

można uznać dochodzenie roszczenia od wszystkich pozostałych wspólników. W opinii przedstawicieli doktryny, w takim kontekście zachowane zostają wymogi egzekucyjne określone w treści art. 778 k.p.c.

Z kolei, przyjęcie stanowiska o całkowitym wyłączeniu odpowiedzialności osobistej i nieograniczonej, uzasadnia tezę, iż zaspokojenie zobowiązań „wewnętrznych” następuje wówczas ze wspólnego majątku wspólników.¹²⁶⁹ Pośrednio wynika to z treści art. 871 § 2 k.c. oraz art. 875 k.c. w zw. z art. 868 § 1 k.c. Wspólnik-wierzyciel w procesie o zapłatę łączy podmiotowo roszczenie i wymienia po stronie pozwanej pozostałych wspólników. Jego zgoda na prowadzenie egzekucji z majątku wspólnego wynika wprost z czynności wniesienia pozwu, a dalej z wniosku o wszczęcie egzekucji. Pozwani wspólnicy są legitymowani biernie.¹²⁷⁰

Na tle uznania spółki cywilnej za stosunek zobowiązaniowy, z wyżej zaprezentowanym rozwiązaniem nie można się zgodzić. Taką konstrukcję można zastosować tylko na gruncie koncepcji spółki cywilnej jako jednostki organizacyjnej, która obecnie nie znajduje normatywnego uzasadnienia. Wspólnik posiadający „wewnętrzne” roszczenie, np. do wypłaty należnej mu części zysku, może dochodzić go od wszystkich pozostałych wspólników, ale tylko z ich majątków osobistych. W zakresie zobowiązań wewnętrznych nie jest możliwe sięgnięcie do majątku wspólnego, w inny sposób niż poprzez wypowiedzenie udziałów wszystkich pozostałych wspólników. Na gruncie tych wewnętrznych zobowiązań nie ma podstaw do zastosowania art. 778 k.p.c. Od każdego z pozostałych wspólników, wspólnik-wierzyciel może dochodzić przypadającej na niego części zobowiązania. Poza tym, skoro w zakresie danej spółki istnieje już konflikt między wspólnikami, to naruszone zostają naczelnne zasady funkcjonowania spółki, czyli zgodne współdziałanie wspólników obok siebie dla realizacji założonego celu, co stanowi dodatkowy argument za wypowiedzeniem udziałów w celu wyegzekwowania roszczenia.

Wśród innych roszczeń, które mogą być przez wspólnika dochodzone w czasie trwania spółki można przykładowo¹²⁷¹ wskazać na następujące roszczenia: o odszkodowanie za nienależyte wykonanie obowiązków wspólnika; o zobowiązanie

¹²⁶⁹ Por. B. Łubkowski, op. cit., s. 1699, w uznaniu autora wzajemne roszczenia wspólników mające swoje źródło w stosunku spółki można regulować dopiero po rozwiązaniu spółki bądź po wystąpieniu z niej wspólnika;

¹²⁷⁰ Zob. W. Siedlecki, Z. Świeboda, op. cit., s. 118-119, w wypadkach zobowiązań solidarnych nie ma wymogu współuczestnictwa koniecznego;

¹²⁷¹ Zob. D. Pawłyszczko, *System...*, op. cit., s. 14-15;

pozostałych wspólników do podjęcia uchwały; o świadczenie, do którego wspólnik zobowiązany jest bądź umową spółki bądź to z mocy prawa.

3.3. Zarzuty przysługujące wspólnikom i regres

a. Uwagi ogólne

Każdy ze wspólników zobowiązany jest wobec wierzyciela do spełnienia całego świadczenia, tak jak gdyby był jedynym dłużnikiem. W przepisach regulujących stosunek spółki ustawodawca nie określił ewentualnych uprawnień, jakie przysługują wspólnikowi czy wspólnikom pozwanym z tytułu zobowiązań spółki. Generalnie, prawo cywilne chroni interes osoby, przeciwko której zostało skierowane roszczenie za pomocą instytucji zarzutów. Zarzuty obok roszczeń i uprawnień kształtujących wymieniane są jako rodzaj „uprawnienia”. Przy czym sam termin uprawnienie używany jest do określenia „jakoś” wyróżnionego elementu prawa podmiotowego. Zarzut w prawie cywilnym oznacza swoiste uprawnienie polegające na odmowie spełnienia roszczenia¹²⁷².

Kodeks cywilny określa środki obrony dłużnika solidarnego przeciw roszczeniu wierzyciela w art. 375 k.c. Treść art. 375 § 1 k.c. daje wyraz złożonej sytuacji współdłużników solidarnych i mówi o zarzutach w najszerszym pojęciu, jako o wszelkich faktach, których powołanie zapewnia dłużnikowi obronę¹²⁷³. Na gruncie art. 375 § 1 k.c. można wyróżnić dwa rodzaje zarzutów, które przysługują dłużnikowi solidarnemu, a mianowicie: zarzuty osobiste, czyli takie, które przysługują mu osobiście względem wierzyciela (np. brak zdolności do czynności prawnych, wady oświadczenia woli, brak podpisu, potrącenie własnej wierzytelności) oraz zarzuty wspólne, czyli takie, które ze względu na sposób powstania lub treść zobowiązania są wspólne wszystkim dłużnikom (np. niezgodność umowy z normami bezwzględnie obowiązującymi lub zasadami współżycia społecznego, nie nadejście terminu bądź nieziszczenie się warunku).¹²⁷⁴

Wspólnik pozwany z tytułu zobowiązań spółki może więc podnieść wszystkie te zarzuty, jakie przysługują „spółce”, z tym zastrzeżeniem, że mają one niejako charakter

¹²⁷² Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna*...2009, op. cit., s. 89-91;

¹²⁷³ E. Łętowska (w.) *System Prawa*...t. III, op. cit., s. 327;

¹²⁷⁴ Z. Radwański, *Zobowiązania, część ogólna*...1998, op. cit., s. 100-101;

zarzutów wspólnych więc nie mogą być związane z wykonywaniem uprawnień kształtujących¹²⁷⁵. Obrona pozwanego wspólnika polegająca na realizacji uprawnienia kształtującego ze skutkiem dla pozostałych wspólników, uzależniona jest już od złożenia stosownego oświadczenia woli przez osobę umocowaną do reprezentowania spółki. Do tego typu zarzutów należą np.: zwolnienie z długu ze skutkiem dla wszystkich, nieważność umowy, niemożność świadczenia, przedawnienie, upływ terminów zawitych. Stosownie do treści art. 375 § 2 k.c. wyrok zapadły na korzyść jednego z dłużników solidarnych zwalnia współdłużników, jeżeli uwzględni zarzuty wspólne współdłużnikom.

Do zarzutów osobistych przysługujących wspólnikowi można zaliczyć np. zarzut potrącenia z wierzytelnością dłużnika czy zarzut zwolnienia z długu. Wyjaśniając tę sytuację na przykładzie potrącenia, należy wskazać, że pomimo skutku w postaci zwolnienia współdłużników, przysługuje on tylko temu dłużnikowi, który jest wierzycielem wspólnego wierzyciela¹²⁷⁶. W praktyce sprowadzi się on do sytuacji, gdzie „spółka” ma zobowiązanie wobec osoby trzeciej, ta sama osoba trzecia zakupiła od jednego ze wspólników tej spółki „jakaś” rzecz z jego majątku prywatnego i z tytułu tego zakupu osoba trzecia jest dłużnikiem tego wspólnika, wówczas tylko ten wspólnik, od którego osoba trzecia nabyła prywatnie rzecz może potrącić swoje „prywatne” roszczenie z roszczeniem jakie osoba trzecia ma wobec spółki.

Podobnie, jak w sytuacji zarzutów, w regulacji spółki cywilnej nie zostały wprost określone zasady wzajemnego rozliczenia wspólników w razie zaspokojenia wierzyciela spółki z majątku indywidualnego przez jednego ze wspólników. Samo prawo do regresu nie budzi tu żadnych wątpliwości. Mając na uwadze różnorodność roszczeń ujętych w szerokie ramy regresu, trudno jest znaleźć taką koncepcję¹²⁷⁷, która wyjaśniałby naturę prawną regresu w ogóle. Możliwe jest, co najwyżej, podejmowanie prób ukierunkowanych na konstruowanie teorii wyjaśniających charakter prawny poszczególnych rodzajów roszczeń regresowych, określanych tak przez kodeks cywilny jak i inne ustawy¹²⁷⁸. Regres niejako dopełnia konstrukcję solidarności biernej¹²⁷⁹. Z uwagi na konstrukcję spółki, jego oceny należy dokonać odpowiednio z punktu

¹²⁷⁵ Skorzystanie z zarzutów w postaci uprawnienia kształtującego wymaga skutecznego umocowania;

¹²⁷⁶ M. Pyziak – Szafnicka, *Potrącenie w prawie cywilnym*, Kraków 2000, s. 60;

¹²⁷⁷ Por. A. Witosz, *Subsydiarna odpowiedzialność wspólników spółek osobowych*, „PSP”, 12/2006, s. 8-16;

¹²⁷⁸ A. Szpunar, *Roszczenia regresowe zakładu ubezpieczeń*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, Tom XII, 1974, s. 29;

¹²⁷⁹ W. Dubis (w.) *Kodeks cywilny. Komentarz*, Tom I, pod. red. E. Gniewka, Warszawa 2004, s. 881;

widzenia art. 376 k.c.¹²⁸⁰ Stosownie do treści art. 376 § 1 k.c., jeżeli jeden z dłużników solidarnych spełnił świadczenie, treść istniejącego pomiędzy współdłużnikami stosunku prawnego rozstrzyga o tym, czy i w jakich częściach może on żądać zwrotu od współdłużników. Jeżeli z treści tego stosunku nie wynika nic innego, dłużnik, który świadczenie spełnił, może żądać zwrotu w częściach równych.

b. Stanowisko doktryny

W doktrynie¹²⁸¹ istotę realizacji roszczeń regresowych próbuje się wyjaśnić za pomocą różnych, czasami wzajemnie wykluczających się konstrukcji. Na gruncie konstrukcji spółki jako jednostki organizacyjnej, przyjęto, iż określając zakres stosowania art. 376 § 1 k.c. należy uwzględnić: charakter wspólnego majątku wspólników, brak normatywnego obowiązku do wniesienia dodatkowych wkładów oraz zasady uczestnictwa w stratach. Wspólnik, który zaspokoił wierzyciela powinien w pierwszej kolejności dochodzić zaspokojenia „za pośrednictwem” wspólnego majątku. Słuszne w tym zakresie wydaje się być prawo do zaspokojenia z majątku spółki całego długu, jeżeli majątek ten wystarcza na jego zaspokojenie. Działanie przeciwne naruszyłoby z jednej strony obowiązek lojalności łączący wspólników, a z drugiej uzgodnione na płaszczyźnie wewnętrznej reguły ponoszenia ryzyka gospodarczego wynikającego z funkcjonowania spółki. Wspólnik może dochodzić zaspokojenia z majątku spółki w pełnej wysokości, albowiem dług, który spłacił, jest jurystycznie długiem i jego, ale gospodarczo i ekonomicznie powiązany z działalnością spółki jako organizacji wspólników¹²⁸².

Zgodnie z innym poglądem, wspólnik, który zaspokoił wierzyciela nie musi najpierw kierować swojego roszczenia regresowego do majątku wspólnego. Nie można uznawać, że spłacenie długów z majątków osobistych przy nienaruszonym majątku wspólnym oznacza wniesienie dodatkowych wkładów¹²⁸³.

¹²⁸⁰ W. Pyziół (w.) *System prawa gospodarczego...*, op. cit., s. 303;

¹²⁸¹ Zob. W. Jurcewicz, *Odpowiedzialność...*, op. cit., s. 201-203; J. Ciszewski, *Odpowiedzialność...*, op. cit., s. 33-34; S. Grzybowski (w:) *System prawa...*t. III, op. cit., s. 818; A. W. Wiśniewski, *Prawo...*t. I, op. cit., s. 74; A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 408-409;

¹²⁸² *Ibidem*;

¹²⁸³ J. Ciszewski, *Odpowiedzialność...*, op. cit., s. 33;

c. Stanowisko własne

Przy solidarności biernej współników, zaspokojenie wierzyciela przez jednego z nich zwalnia pozostałych z wykonania zobowiązania wobec dotychczasowego wierzyciela. W efekcie zaspokojenia, majątek osobisty współnika, który zaspokoił wierzyciela ulega uszczupleniu. Regres służy dokonaniu rozliczeń pomiędzy dotychczasowymi współdłużnikami. Powstanie roszczeń regresowych powiązane jest czasowo z chwilą spełnienia świadczenia.¹²⁸⁴ Niejako z chwilą spełnienia świadczenia upada solidarność, w tym sensie, że w stosunku wewnętrznym, jaki istniał pomiędzy wierzycielem a współdłużnikami odpada podstawa jej bytu wskutek zaspokojenia wierzyciela.¹²⁸⁵ Na gruncie prawa polskiego nie zyskała akceptacji koncepcja, w myśl której roszczenia regresowe powstają równocześnie ze zobowiązaniem solidarnym.¹²⁸⁶ W chwili zaspokojenia wierzyciela, następuje realizacja celu zobowiązania solidarnego. Gasną wszystkie poszczególne zobowiązania w jego skład wchodzące, pomimo, iż nie wszyscy dłużnicy spełnili świadczenie. Kres więzi solidarnej wyznacza jednocześnie kres prawa do zaspokojenia wierzyciela z majątku wspólnego. Stosunek wewnętrzny związany pomiędzy wierzycielem a współdłużnikami traci podstawę bytu poprzez zaspokojenie wierzyciela. Dotychczasowi współdłużnicy są nadal dłużnikami, ale już nie wobec wspólnego wierzyciela, tylko w stosunku do dłużnika, który zaspokoił wierzyciela. Z momentem spełnienia świadczenia ich odpowiedzialność nie ma już charakteru „jeden za wszystkich wszyscy za jednego”, ale każdy odpowiada za przypadającą na niego część długu. W procesach regresowych nie występuje już solidarność.

W tym etapie postępowania występuje jedynie stosunek wewnętrzny wiążący dawnych współdłużników. Dotychczasowi współdłużnicy odpowiadają wobec wierzyciela regresowego, czyli dłużnika spłacającego dawnego wierzyciela *pro rata parte*. Treść art. 376 k.c. wyraźnie wskazuje, iż o tym, czy i w jakich częściach dłużnik, który spełnił świadczenie, może żądać od współdłużników, rozstrzyga „treść istniejącego pomiędzy współdłużnikami stosunku prawnego”. Tą treścią mogą być uzgodnienia tak umowne, jak i wynikające z art. 867 k.c. co do zasad uczestnictwa w

¹²⁸⁴ M. Pyziak – Szafnicka (w.) *System Prawa...*t. 5, op. cit., s. 315;

¹²⁸⁵ *Ibidem* s. 317;

¹²⁸⁶ E. Lętowska (w.) *System prawa...*t. III, op. cit., s. 338;

stratach. Jeżeli wspólnicy nie zmodyfikowali ustawowych reguł partycypacji w stratach, to partycypują w częściach równych. Wspólnik-wierzyciel, dochodząc zaspokojenia z tytułu regresu, nie może „sięgnąć” do wspólnego majątku wspólników, bo pomiędzy nim a pozostałymi wspólnikami nie ma już węzła solidarności, solidarność upada z chwilą zaspokojenia wierzyciela „spółki”, ten dług nie jest już długiem wspólnym, ale długiem pozostałych wspólników. Wspólnik, który zaspokoił wierzyciela nie spłacił długu „cudzego”, ale także i swój, bo spółka nie jest jednostką odrębną od wspólników.

Wobec takiego ujęcia nie będzie miał zastosowania przepis art. 518 k.c. określający wstąpienie w prawa wierzyciela. W aspekcie regresu, w ramy polskiego kodeksu cywilnego nie została wpisana konstrukcja wstąpienia w prawa zaspokojonego wierzyciela przez współdłużników solidarnych. Konstrukcję tę zawiera niemiecka i francuska ustawa cywilna. Zakłada ona, że prawo wierzyciela przechodzi na dłużnika spełniającego świadczenie, a roszczenie przeciwko każdemu z dotychczasowych współdłużników ogranicza się do przypadającej na niego części dawnego zobowiązania solidarnego.

3.4. Szczególne przypadki odpowiedzialności

a. Odpowiedzialność wspólnika przystępującego do spółki

Jak już wskazano, zmiana składu osobowego istniejącej spółki cywilnej jest uznana za prawnie dopuszczalną. Nowy podmiot uzyskuje prawo do uczestnictwa w spółce w sposób konstytutywny. Przedmiotem kontrowersji pozostaje natomiast zakres odpowiedzialności majątkowej przystępującego wspólnika za istniejące już zobowiązania spółki. Dotyczy to zarówno odpowiedzialności jego majątkiem osobistym jak i wspólnym majątkiem wspólników, przy czym rozróżnienie owych mas majątkowych nie jest dostatecznie sprecyzowane w literaturze tematu.¹²⁸⁷

W doktrynie został wyrażony pogląd, iż osoba przystępująca do spółki odpowiada majątkiem wspólnym za zobowiązania powstałe przed dniem jej przystąpienia.¹²⁸⁸

¹²⁸⁷ Zob. J. Gudowski (w.) *Komentarz...*t. II, pod. red. G. Bieńka, op. cit., s. 423; J. Mojak (w.) *Zarys...*, op. cit., s. 50;

¹²⁸⁸ W. Jurcewicz, *Odpowiedzialność za zobowiązania spółki cywilnej*, „SP”, 1-2/1985, s. 199;

Natomiast, zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego, jakie zajął w wyroku z dnia 24 sierpnia 1967 r.¹²⁸⁹, wspólnik przystępujący do istniejącej spółki nie odpowiada majątkiem osobistym za jej zobowiązania powstałe wcześniej. Na gruncie art. 864 k.c. taką interpretację uzasadnia twierdzenie o wyłączeniu odpowiedzialności majątkiem osobistym przystępującego wspólnika za zobowiązania spółki powstałe przed dniem jego przystąpienia, albowiem nie mógł on przyczynić się do ich zaciągnięcia. W innym wyroku z dnia 28 października 2003 r.¹²⁹⁰ Sąd Najwyższy wskazał, że za zobowiązania powstałe w okresie przed przystąpieniem wspólnika do spółki przystępujący wspólnik odpowiada na zewnątrz solidarnie z pozostałymi wspólnikami, gdyż ustawa nie różnicuje ich odpowiedzialności ze względu na chwilę powstania długu. Natomiast okoliczność, że wspólnik zaspokoił dług powstały w okresie, gdy nie był wspólnikiem spółki, będzie istotna tylko przy rozliczeniach ze wspólnikami, którzy pozostali w spółce w czasie powstania zobowiązania. Zatem, w tym tylko znaczeniu odpowiedzialność nowego wspólnika nie rozciąga się na te zobowiązania, które powstały przed jego przystąpieniem do spółki. Podobnie, choć na tle odmiennego stanu faktycznego, Sąd Najwyższy wypowiedział się w wyroku z dnia 25 lipca 2002 r.¹²⁹¹ wskazując, iż odpowiedzialność wspólnika spółki cywilnej za zobowiązania spółki (art. 864 k.c.) obejmuje zobowiązania powstałe wskutek odstąpienia przez kontrahenta spółki od umowy z żądaniem zwrot świadczenia, niezależnie od składu spółki cywilnej z daty zawarcia tej umowy.

Przyjmując, iż dłużnik powinien odpowiadać majątkiem osobistym tylko za te zobowiązania, co do których powstania przyczynił się lub wyraził na nie zgodę w chwili ich zaciągania, uzasadnione wątpliwości powstają co do jego odpowiedzialności wspólnym majątkiem wspólników. Z jednej strony, taki wspólnik jest zwolniony z odpowiedzialności majątkiem osobistym, natomiast z drugiej, byłby odpowiedzialny wspólnym majątkiem wspólników. Istota odpowiedzialności osobistej polega na tym, że co do zasady dłużnik i tylko dłużnik ponosi odpowiedzialność za swój dług całym swoim majątkiem. Egzekucja jest kierowana do majątku osoby odpowiedzialnej.¹²⁹² Ograniczenie odpowiedzialności osobistej jest instytucją wyjątkową, która każdorazowo musi posiadać uzasadnienie normatywne, np. art. 1031 § 2 k.c. ograniczający odpowiedzialność spadkobiercy za długi zmarłego do chwili przyjęcia

¹²⁸⁹ Wyrok SN z dnia 24 sierpnia 1967 r., II CR 187/67, „OSN”, 5/1968, poz. 89;

¹²⁹⁰ Wyrok SN z dnia 28 października 2003 r., I CK 201/02, niepublikowany;

¹²⁹¹ Wyrok SN z dnia 25 lipca 2002 r., III CKN 1063/00, niepublikowany;

¹²⁹² Z. Radwański, *Zobowiązania, część ogólna*...1998, op. cit., s. 21;

spadku tylko ze spadku.¹²⁹³ W regulacji spółki cywilnej brak jest odpowiednich modyfikacji zasad odpowiedzialności, a art. 864 k.c. ma charakter bezwzględnie wiążący. Nie ma także żadnego przepisu, który nakazywałby wierzycielowi możliwość zaspokojenia zobowiązania w pierwszej kolejności z majątku wspólnego wspólników, a dopiero później z ich majątków osobistych.¹²⁹⁴ W konsekwencji wydawałby się uzasadniony wniosek o całkowitym zwolnieniu przystępującego wspólnika z odpowiedzialności tak majątkiem osobistym, jak i wspólnym majątkiem wspólników. Jednakże efektem takiego rozwiązania byłoby skuteczne blokowanie postępowania egzekucyjnego, albowiem do egzekucji ze wspólnego majątku wspólników spółki prawa cywilnego konieczny jest tytuł egzekucyjny wydany przeciwko wszystkim wspólnikom (art. 778 k.p.c.).¹²⁹⁵ W sytuacji przyjęcia wspólnika jest to niemożliwe z uwagi na brak przesłanek statuujących jego odpowiedzialność za istniejące zobowiązania. Wydaje się, iż wierzyciel mógłby wówczas zaspokoić swoje zobowiązanie poprzez wypowiedzenie udziałów wszystkich wspólników.

Przedstawiciele doktryny, poszukując podstawy prawnej obciążenia nowego wspólnika odpowiedzialnością za istniejące zobowiązania, wskazują na:

- odpowiednie stosowanie art. 32 k.s.h. (dawny 86 i 141 k.h.) – statuującego odpowiedzialność osoby przystępującej do spółki jawnej za zobowiązania spółki powstałe przed dniem jej przystąpienia,¹²⁹⁶
- odpowiednie stosowanie art. 55⁴ k.c. – określającego solidarną odpowiedzialność nabywcy przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego z jego zbywcą za dotychczasowe zobowiązania,
- zastosowanie koncepcji kumulatywnego przystąpienia do już istniejących długów¹²⁹⁷, gdzie przyjmowany do spółki wspólnik na mocy zmiany pierwotnych postanowień umowy przystępowałby do zaciągniętych zobowiązań jako dłużnik solidarny,
- uznanie następstwa pod tytułem ogólnym (tzw. sukcesji uniwersalnej) w całość praw i obowiązków składającą się na wspólną sferę prawną wspólników.

W opinii A. Herbeta¹²⁹⁸, nie wydaje się możliwe ograniczenie odpowiedzialności nowego wspólnika tylko do majątku wspólnego. Zdaniem autora,

¹²⁹³ Ibidem, s. 23;

¹²⁹⁴ S. Grzybowski (w.) *System prawa...* t. III, op. cit., s. 816;

¹²⁹⁵ Zob. postanowienie SA w Gdańsku z dnia 16 sierpnia 1994 r., I ACz 633/94, „POSAG” 3/1994, s. 55;

¹²⁹⁶ Zob. A. Jędrzejewska, *Typy...*, op. cit., s. 14;

¹²⁹⁷ W. Pyziół (w.) *Prawo...*, op. cit., s. 76;

¹²⁹⁸ Zob. A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 396 i nast.;

sam art. 864 k.c. nie stanowi właściwego uzasadnienia odpowiedzialności za cudzy dług, a jedynie tytuł solidarności w rozumieniu art. 369 k.c. Możliwymi podstawami przypisania odpowiedzialności wstępującemu, jest zastosowanie konstrukcji sukcesji uniwersalnej, ewentualnie powołanie się na art. 55⁴ k.c. Autor wskazuje, iż prowadzenie postępowania egzekucyjnego przeciw nowemu współnikowi jest możliwe po wykazaniu następstwa prawnego w drodze procesu o ustalenie istnienia stosunku prawnego (art. 189 k.p.c.), albo postępowania o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko następcom prawnym w trybie art. 788 k.p.c. W ramach prezentowanej koncepcji podkreślić należy, iż autor konstrukcję spółki rozumie jako jednostkę organizacyjną nie posiadającą zdolności prawnej, która występuje w charakterze wielopodmiotowej, zorganizowanej strony stosunków prawnych z osobami trzecimi¹²⁹⁹.

b. Stanowisko własne

W praktyce najprostszym rozwiązaniem wydaje się być teza konstruowana na tle wyroku Sądu Najwyższego z 24 sierpnia 1967 r. o całkowitym zwolnieniu osoby przystępującej do istniejącej spółki cywilnej za zobowiązania powstałe przed dniem jej przystąpienia. Stanowisko to, w toku precyzyjnej analizy, stwarza jednak szereg zastrzeżeń natury formalnej. Wierzyciel musiałby wówczas wypowiedzieć udziały wszystkich dotychczasowych współników i w ten sposób dochodzić zaspokojenia roszczenia. Zupełne zwolnienie od odpowiedzialności niweczyłoby jakąkolwiek możliwość uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko nowemu współnikowi. W tym kontekście, zarówno względy słusznościowe, jak i szeroko rozumiana ochrona interesu wierzyciela, którą w sposób szczególny zapewnia instytucja zobowiązania solidarnego dłużników, uzasadnia poszukiwanie rozwiązania możliwego do zastosowania tak w aspekcie teoretycznym jak i praktycznym.

Nie sposób też bezkrytycznie przyjąć argumentacji Sądu Najwyższego przedstawionej w wyroku z dnia 28 października 2003 r. Zdaniem sądu, wprowadzenie solidarnej odpowiedzialności współników spółki cywilnej uzasadnione jest ich wspólną sytuacją prawną. Jeżeli jeden ze współników odpowiada za powstały dług, to drugi ze współników nie może być wyłączony z tej odpowiedzialności, skoro ustawodawca uczynił ich dłużnikami solidarnymi. Natomiast okoliczność, że współnik zaspokoił dług

¹²⁹⁹ Ibidem, s. 398;

powstały w okresie, gdy nie był współnikiem, będzie miała znaczenie tylko w zakresie roszczeń regresowych pomiędzy „nowym” a dotychczasowymi współnikami. Jednakże, w opinii sądu, art. 864 k.c. stanowi wyłączną podstawę solidarności współników spółki cywilnej jako przypadku zobowiązania solidarnego wynikającego z ustawy, a nie z czynności prawnej.

Także odpowiednie zastosowanie art. 32 k.s.h. budzi określone wątpliwości. W polskim systemie prawnym jest wyraźna tendencja do zwiększenia autonomiczności spółki jawnej. Spółka jawna jest podmiotem prawnym, ma więc zdolność prawną. Może w pełnym zakresie uczestniczyć w obrocie gospodarczym, być podmiotem stosunków prawnych. Spółka jawna może we własnym imieniu nabywać prawa, w tym własność nieruchomości i inne prawa rzeczowe, zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozwaną. Ustawodawca w art. 32 k.s.h. wprost określił sytuację współnika przystępującego do spółki jawnej. Wierzyciel, który uzyskał tytuł egzekucyjny wystawiony przeciwko spółce jawnej może uzyskać klauzulę wykonalności przeciwko osobie, która przystąpiła do spółki po dacie powstania zobowiązania objętego tytułem. Fakt, że zobowiązanie powstało przed dniem przystąpienia współnika do spółki jawnej jest na tle art. 32 k.s.h. – bez znaczenia.¹³⁰⁰ Odmienna sytuacja ma miejsce w odniesieniu do spółki cywilnej. W latach 90-tych zarówno doktryna, jak i orzecznictwo podjęło próbę pewnego upodmiotowienia spółki cywilnej, głównie na tle unormowań działalności gospodarczej. I w tym czasie można byłoby wskazać na prawne podobieństwa pomiędzy obiema spółkami i ewentualne odpowiednie zastosowanie danej regulacji. Obecnie teorie zmierzające do prawnego wyodrębnienia spółki cywilnej pozostają w zasadniczej mniejszości. Szczególnym wyrazem różnicy pomiędzy obiema spółkami jest art. 4 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, który w ust. 1 nadaje status przedsiębiorcy spółce jawnej, a w ust. 2 tylko współnikom spółki cywilnej.

Za słuszną, choć też nie bez zastrzeżeń, można uznać koncepcję przedstawioną przez A. Herbata. Zastrzeżenia budzi samodzielne zastosowanie art. 788 k.p.c. dla uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko wstępującemu współnikowi, albowiem zgodnie z art. 788 § 1 k.p.c. jeżeli uprawnienie lub obowiązek po powstaniu tytułu egzekucyjnego lub w toku sprawy przed wydaniem tytułu przeszły na inną osobę, sąd nada klauzulę wykonalności na rzecz lub przeciwko tej osobie, gdy przejście to będzie

¹³⁰⁰ M. Muliński, *Tytuł egzekucyjny przeciwko spółkom osobowym podstawą uzyskania klauzuli wykonalności przeciwko jej współnikom*, „PPH”, 6/2003, s. 32;

wykazane dokumentem urzędowym lub prywatnym z podpisem urzędowo poświadczonym.

Polski ustawodawca ogranicza odpowiedzialność osobistą w dwojaki sposób:

- do określonej części majątku dłużnika (*cum viribus patrimonii*), wyodrębnionej według kryteriów ustawowych,
- do określonej wartości (*pro viribus patrimonii*), jaka może być uzyskana z majątku osoby odpowiedzialnej.

W ramach odpowiedzialności *cum viribus patrimonii* wierzyciel może egzekwować swoją wierzytelność tylko z przedmiotów objętych tą wydzieloną częścią majątku¹³⁰¹. Taką sytuację przewidział ustawodawca w art. 1030 zd. 1 k.c., statuując odpowiedzialność za długi spadkowe do czasu przyjęcia spadku tylko ze spadku. Spadkobierca ponosi więc odpowiedzialność określoną masą majątkową – *cum viribus*. Wierzyciel spadkodawcy może uzyskać zaspokojenie wierzytelności (do chwili przyjęcia spadku) tylko ze spadku. Podobnie wierzyciel spadkobiercy do chwili przyjęcia spadku nie może egzekwować osobistych zobowiązań spadkobiercy ze spadku.¹³⁰²

Ważne powstanie zobowiązania wymaga ustalenia stron stosunku obligacyjnego - czyli podmiotu uprawnionego – wierzyciela i podmiotu zobowiązaniowego – dłużnika. Dłużnik ma obowiązek spełnienia świadczenia, a także odpowiada całym swoim majątkiem za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania¹³⁰³. Pomiędzy osobą dłużnika a długiem istnieje silna więź, której fundament wyznacza to, że to właśnie ten konkretny dłużnik jest długiem obciążony.¹³⁰⁴ Terminy „odpowiedzialność” i „odpowiedzialny” nie są jednoznaczne także w Kodeksie cywilnym. Na ich rozumienie są podawane co najmniej trzy określenia, jako: obowiązek spełnienia świadczenia (czyli długu), dopuszczalność zastosowania przymusu przez odpowiednie organy egzekucyjne (odpowiedzialność w węższym znaczeniu), celowe niedookreślenie nazwania pewnych stosunków czy stanów rzeczy stanowiących przesłanki zastosowania pewnych norm prawnych (gdy ustawa mówi o okolicznościach czy osobach, za które „ktoś ponosi odpowiedzialność”)¹³⁰⁵. W ujęciu

¹³⁰¹ Z. Radwański, *Zobowiązania, część ogólna...* 1998, op. cit., s. 23;

¹³⁰² M. Pazdan (w.) *Kodeks cywilny...* t. II, pod. red. K. Pietrzykowskiego, op. cit., s. 917;

¹³⁰³ A. Olejniczak (w.) *Komentarz do art. 353 Kodeksu cywilnego w: Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część ogólna*, pod red. A. Kidyby, Lex/el, 2010;

¹³⁰⁴ L. Moskwa, *Stosunek zewnętrzny...*, op. cit., s. 95;

¹³⁰⁵ P. Machnikowski (w.) *System Prawa...* t. 5, op. cit., s. 158;

cywilistycznym, dług polega na obowiązku spełnieniu oznaczonego świadczenia na rzecz wierzyciela, a w ramach odpowiedzialności jest pokrycie długu i wyegzekwowanie świadczenia. Co do zasady, odpowiedzialność towarzyszy długowi.

W opinii Z. Radwańskiego, możliwe jest, z teoretycznego punktu widzenia, istnienie odpowiedzialności bez długu, jednakże polski system prawny nie konstruuje tego rodzaju instytucji¹³⁰⁶. Na tle tej wypowiedzi można domniemywać, iż nie może istnieć sama odpowiedzialność bez jakiegokolwiek długu – czyli, że ktoś jest odpowiedzialny a nikt nie jest dłużnikiem. Natomiast może być tak, że ktoś inny jest odpowiedzialny, a ktoś inny jest dłużnikiem i w tym sensie musi być dług, aby była odpowiedzialność. Polski system prawny zawiera bowiem wyjątki, które modyfikują zasadę skorelowania długu z odpowiedzialnością. Zalicza się do nich instytucję zobowiązań niezupełnych, naturalnych (tzn. tych, w których dłużnik nie ponosi odpowiedzialności za swój dług, np. zobowiązanie, w którym roszczenie wierzyciela uległo przedawnieniu), czy też sytuację, gdy odpowiedzialność dłużnika nie obejmuje całego zakresu jego długu, np. wyrażona w art. 55⁴ k.c. ograniczona odpowiedzialność nabywcy przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego za zobowiązania związane z jego prowadzeniem.

Osoba przystępująca do spółki cywilnej, której zobowiązania powstały przed datą jej przystąpienia, nie jest więc dłużnikiem, albowiem nie była stroną stosunku obligacyjnego w chwili jego zawiązania, nie miała żadnego wpływu na jego powstanie. Poprzez przyjęcie do grona współników wstępuje w ich sytuację prawną, przyjmuje określony reżim odpowiedzialności, staje się odpowiedzialna. Wierzyciel, który dysponuje tytułem egzekucyjnym przeciwko dotychczasowym współnikom dla skutecznego prowadzenia egzekucji powinien uzyskać tytuł przeciwko nowemu współnikowi. Nie oznacza to jednak, aby wyłączną podstawą do nadania klauzuli był art. 788 k.p.c. Statuuje on odpowiedzialność następcy „w całości” – czyli co do majątku wspólnego i majątku osobistego. Wymaga także wykazania następstwa na mocy dokumentu kwalifikowanego. Natomiast dyspozycja art. 778 k.p.c. (przepis mówi wprost „ze, ze wspólnego majątku współników” – pomija inne masy majątkowe) jest skorelowana z jednej strony: ze szczególnym rodzajem odpowiedzialności *cum viribus patrimonii* przystępującego współnika, z drugiej: z charakterystyczną dla współników

¹³⁰⁶ Z. Radwański, *Zobowiązania, część ogólna...* 1998, op. cit., s. 20;

tej spółki wspólnością prawną co do wszystkich składników wspólnego majątku¹³⁰⁷. Przyjęty sposób rozumowania uzasadnia zatem możliwość uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko nowej osobie w gronie wspólników na mocy art. 778 w zw. z art. 788 k.p.c.

c. Odpowiedzialność wspólnika występującego ze spółki

Ustąpienie wspólnika ze spółki może nastąpić wskutek różnych zdarzeń prawnych. Po ustąpieniu wspólnika stosunek spółki ustaje tylko względem niego, a trwa wobec pozostałych wspólników, z tym zastrzeżeniem, że pozostaje ich co najmniej dwóch. Nie ustaje jednak względem ustępującego wspólnika reżim odpowiedzialności określony w art. 864 k.c. Odpowiedzialność byłego wspólnika za wspólne zobowiązania wspólników z okresu jego uczestnictwa w spółce pomimo wystąpienia ze spółki trwa nadal. Na jej zakres nie ma wpływu sposób „opuszczenia” spółki przez wspólnika, czy nastąpiło ono na podstawie osobnej umowy między wspólnikami, czy na podstawie wypowiedzenia swego udziału przez wspólnika. Zakresu tej odpowiedzialności nie zmienia wewnętrzne zwolnienie wspólnika od uczestnictwa w stratach.¹³⁰⁸ Odpowiedzialność solidarna obejmuje zobowiązania powstałe w okresie istnienia spółki i wystąpienie wspólnika, czy rozwiązanie spółki odpowiedzialności tej nie uchyla.¹³⁰⁹ Zasadniczo zwolnienie wspólnika z odpowiedzialności może nastąpić poprzez umowę z wierzycielem zawartą w trybie art. 508 k.c.¹³¹⁰ Ustępujący wspólnik nie odpowiada za długi zaciągnięte przez „spółkę” po dacie jego wystąpienia.

¹³⁰⁷ A. Marciniak (w.) *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, Tom II, pod. red. K. Piaseckiego, Warszawa 2002, s. 1049;

¹³⁰⁸ Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 17 listopada 1994 r., I ACr 502/94, OSA 15/1995, poz. 25;

¹³⁰⁹ Z. Radwański, J. Panowicz – Lipska, *Zobowiązania, część szczegółowa...* 2010, op. cit., s. 333; W. Jurcewicz, *Odpowiedzialność...*, op. cit., s. 199;

¹³¹⁰ Zob. M. Pyziak- Szafnicka (w.) *System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań, Część ogólna*, Tom 6, pod. red. A. Olejniczaka, Warszawa 2009, s. 1209-1215;

ROZDZIAŁ IX

Przekształcenie w aspekcie charakteru prawnego spółki cywilnej

§1.

Reżim prawny przekształcenia spółki cywilnej w spółkę handlową

Instytucja przekształcenia spółki cywilnej w spółkę prawa handlowego została wprowadzona wraz z wejściem w życie Kodeksu spółek handlowych. Przed dniem 1 stycznia 2001 r. takie przekształcenie nie miało swojego prawnego uregulowania, nie akceptowała go również nauka¹³¹¹ i orzecznictwo¹³¹². Wspólnicy spółek cywilnych, poszukując różnych sposobów na ograniczenie rygorów swojej odpowiedzialności, w praktyce wypracowali dwie drogi na zmianę dotychczasowej formy działalności. Jedną z nich, nazwaną tradycyjną, zakładała rozwiązanie dotychczasowej spółki cywilnej poprzez uchwałę wspólników i powołanie na bazie jej majątku nowego podmiotu. Wspólny majątek wspólników z mocy prawa przekształcał się z chwilą podjęcia uchwały w przedmiocie rozwiązania spółki, we współwłasność w częściach ułamkowych¹³¹³. Natomiast tzw. „przekształcenie gospodarcze” następowało poprzez wniesienie aportem przedsiębiorstwa spółki cywilnej do nowo zorganizowanej spółki kapitałowej, a po uzyskaniu przez spółkę kapitałową osobowości prawnej następowało rozwiązanie spółki cywilnej¹³¹⁴. Wskazane metody nie miały jednakże charakteru przekształcenia prawnego, u podstaw którego leży jedność podmiotu zmieniającego tylko swoją prawną formułę¹³¹⁵.

Z wielu definicji przekształcenia przedstawianych w doktrynie tytułem przykładu można wskazać, iż przekształcenie spółki w inną spółkę polega na zmianie formy prawnej, przy zachowaniu tożsamości podmiotu¹³¹⁶. Inna definicja

¹³¹¹ J. Jacyszyn, *Glosa do uchwały SN z dnia 22 maja 1996 r., III CZP 49/96*, „Rejent”, 1/1997, s. 88; zob. też komentarz do tejże uchwały M. Litwińskiej w: „PPH”, 3/1997, s. 36;

¹³¹² Uchwała SN z dnia 22 maja 1996 r., III CZP 49/96, „OSNC”, 9/1996, poz. 119;

¹³¹³ R. Fronc, *Z zagadnień dopuszczalności przekształcenia spółki cywilnej w spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością*, „Rejent”, 3/1997, s. 81;

¹³¹⁴ A. Szumański, *Problem przekształcenia spółki cywilnej w spółkę kapitałową*, „PPH”, 8/1995, s. 1-3;

¹³¹⁵ J. Gudowski (w.) G. Bieniek, H. Ciepla, S. Dmowski, J. Gudowski, K. Kołakowski, M. Sychowicz, T. Wiśniewski, Cz. Żuławska, *Komentarz do Kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania*, Tom 2, Warszawa 2011, s. 907;

¹³¹⁶ A. Szajkowski, *Prawo spółek handlowych*, Warszawa 1995, s. 496;

przekształcenia wskazuje, iż stanowi ono modyfikację ustrojową spółki bez zmiany przedmiotu działalności takiej spółki, sposobu jej prowadzenia oraz bez zmiany większości wspólników. W praktyce takie przekształcenie oznacza brak wymogu rozwiązania dotychczasowej spółki i utworzenie na jej miejsce innej nowej spółki, bowiem tak przed, jak i po przekształceniu jest to ten sam podmiot zmieniający jedynie swoją „szatę prawną”¹³¹⁷. Jednakże już na etapie ogólnego definiowania istoty przekształcenia w doktrynie pojawiają się pewne niespójności poglądów¹³¹⁸. Natomiast ogólnodostępna¹³¹⁹ definicja przekształcenia wskazuje, iż spółka przekształcona przejmuje wszelkie prawa i obowiązki spółki przekształcanej, a wspólnicy uczestniczący w przekształcaniu, stają się z dniem przekształcenia wspólnikami spółki przekształconej. Odpowiedzialność osób działających za spółkę przekształcaną za szkody wywołane naruszeniem prawa, umowy bądź statutu spółki przekształcanej, w trakcie jej przekształcania, ma charakter solidarny. Odpowiedzialność ta odnosi skutek tak wobec osób trzecich jak i spółki i wspólników. Jej wyłączenie jest możliwe w sytuacji, kiedy szkoda była wyrządzona bez ich winy.

Przyjmując za punkt rozważań fakt, iż spółka cywilna to wyłącznie stosunek obligacyjny pomiędzy wspólnikami oparty na umowie, udowodnić należy, że przekształcenie spółki cywilnej w swojej istocie sprowadza się do stworzenia nowego podmiotu, w którym ponownie zostanie scalona aktywność dotychczasowych wspólników cywilnych. Z momentem przekształcenia współpraca w ramach zwykłej umowy zostaje bardziej sformalizowana, albowiem do życia powoływana jest samodzielna jednostka. Wspólnicy cywilni zmieniają się w wspólników struktury handlowej i razem z nimi zaczyna funkcjonować zinstytucjonalizowana, samodzielna jednostka. Wspólnicy stają się wspólnikami tej jednostki.

Możliwość przekształcenia spółki cywilnej w spółkę handlową została przewidziana w art. 26 § 4 k.s.h. oraz 551-584 k.s.h. (zob. zwłaszcza art. 551 § 2 i 3 k.s.h.). Przepis art. 26 § 4 k.s.h. reguluje przekształcenie spółki cywilnej w spółkę jawną natomiast art. 551-584 k.s.h. dotyczą przekształcenia w inną spółkę handlową.

¹³¹⁷ A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 551 Kodeksu spółek handlowych*, stan prawny na 30 września 2012 r., Lex/el, 2012;

¹³¹⁸ A. Witosz, *Wpływ podziału lub połączenia wspólników spółki osobowej na członkostwo w tej spółce*, „PPH”, 1/2009, s. 23; tenże *Restrukturyzacja spółek handlowych*, Bydgoszcz-Katowice 2005, s. 13-17;

¹³¹⁹ <http://pl.wikipedia.org>;

Pierwotne¹³²⁰ pełne brzmienie art. 26 k.s.h. ustalało, że zgłoszenie spółki jawnej do sądu rejestrowego powinno zawierać: 1) firmę, siedzibę i adres spółki, 2) przedmiot działalności spółki, 3) nazwiska i imiona albo firmy (nazwy) wspólników oraz adresy wspólników albo ich adresy do doręczeń, 4) nazwiska i imiona osób, które są uprawnione do reprezentowania spółki, i sposób reprezentacji (§ 1). Wszelkie zmiany wskazanych danych powinny zostać zgłoszone sądowi rejestrowemu (§ 2). Każdy wspólnik miał prawo i obowiązek zgłoszenia spółki jawnej do rejestru (§ 3). Powyższe reguły miały zastosowanie również do spółki cywilnej, jeżeli jej przychody netto ze sprzedaży towarów lub świadczenia usług w każdym z dwóch kolejnych lat obrotowych osiągnęły równowartość w walucie polskiej co najmniej 400.000 EURO (przedsiębiorstwo większych rozmiarów). Z chwilą wpisu do rejestru spółka cywilna stawała się spółką jawną (§ 4). Do zgłoszenia do rejestru spółki jawnej dołączyć należało złożone wobec sądu albo poświadczone notarialnie wzory podpisów osób uprawnionych do reprezentowania spółki (§ 5). Sąd rejestrowy nie badał, czy spółka jawna zgłoszona do rejestru prowadziła przedsiębiorstwo większych rozmiarów (§ 6).

Poprzez wprowadzenie instytucji przymusowego przekształcenia spółki cywilnej w jawną, celem ustawodawcy było doprowadzenie do przekształcenia większych spółek cywilnych w spółki jawne, co miało służyć wzmocnieniu pewności obrotu¹³²¹. Spółki jawne miały niewielką rolę w obrocie gospodarczym, gdyż dla przedsiębiorców atrakcyjniejszą formę prowadzenia działalności stanowiła spółka cywilna, nawet wtedy, gdy ich przedsiębiorstwa obracały dużym kapitałem i często zatrudniały kilkuset pracowników.¹³²²

Będący przedmiotem zainteresowania § 4 art. 26 k.s.h. był dwukrotnie nowelizowany. Pierwsza nowelizacja¹³²³ niniejszego artykułu wprowadziła przekształcenie fakultatywne oraz podtrzymała przymusowe dla spółek cywilnych, których przychody netto w każdym z dwóch ostatnich lat obrotowych osiągnęły wartość powodującą, zgodnie z przepisami o rachunkowości, obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych. Zgłoszenie powinno nastąpić w terminie trzech miesięcy od

¹³²⁰ Tekst pierwotny w: Dz.U.2000.94.1037;

¹³²¹ Druk sejmowy nr 1687, część II, pkt 2 lit (i) uzasadnienia projektu ustawy - *Kodeks spółek handlowych*;

¹³²² S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, *Ustawa - Prawo spółek handlowych, Projekt z dnia 20 maja 1998 r., Uzasadnienie projektu ustawy*, „SP”, 1-2/1998, s. 151; D. Kulgawczuk, R.L. Kwaśnicki, *Najnowsze zmiany w kodeksie spółek handlowych*, „PSP”, 1/2009, s. 5;

¹³²³ Dokonana ustawą z 12 grudnia 2003 r. – o zmianie ustawy *Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2003, Nr 229, poz. 2276), która weszła w życie z dniem 15 stycznia 2004 r.;

zakończenia drugiego roku obrotowego. Ponadto nowelizacja wprowadziła wymóg zgłoszenia przekształcenia fakultatywnego przez wszystkich wspólników przekształcanej spółki cywilnej.¹³²⁴ Dokonane zmiany miały służyć dostosowaniu przepisów kodeksu spółek handlowych do ustawy o rachunkowości.

Zgodnie z aktualnym¹³²⁵ brzmieniem przepisu art. 26 § 4 - 6 k.s.h., spółka cywilna może¹³²⁶ być przekształcona w spółkę jawną. Przekształcenie wymaga zgłoszenia do sądu rejestrowego przez wszystkich wspólników. Z chwilą wpisu do rejestru spółka cywilna staje się spółką jawną. Spółce tej przysługują wszystkie prawa i obowiązki stanowiące majątek wspólny wspólników. Przepisy art. 553 § 2 i 3 stosuje się odpowiednio. Przed zgłoszeniem, wspólnicy dostosują umowę spółki do przepisów o umowie spółki jawnej. W konsekwencji każda spółka cywilna może zostać przekształcona, na mocy art. 26 § 4 k.s.h., w spółkę jawną.

Ustawodawca, w kwestii przekształcenia spółki cywilnej w inną niż spółka jawna spółkę prawa handlowego przyjął, iż do przekształcenia spółki cywilnej w spółkę handlową należy stosować odpowiednio przepisy dotyczące przekształcenia spółki jawnej w inną spółkę handlową. Do takiego przekształcenia spółki cywilnej w spółkę handlową znajdują zastosowanie wszystkie zasady związane z danym przekształceniem. Do reguł tych będą należały tak przepisy ogólne dotyczące przekształcania spółek (art. 551 – 570 k.s.h.), jak i szczególne dotyczące przekształcenia spółki osobowej w kapitałową (art. 571-574 k.s.h.) i spółki osobowej w inną spółkę osobową (art. 581-584 k.s.h.). Nie może być poddana procedurze przekształcenia spółka w likwidacji, w której rozpoczęto już podział majątku oraz spółka w upadłości (art. 551 § 4 k.s.h.).

Wprowadzane w wyniku nowelizacji zmiany nie rozwiązują problemu charakteru skutków prawnych przekształcenia spółki. Na ich tle zarówno w doktrynie jak i orzecznictwie występują istotne rozbieżności. Z punktu widzenia przyjętej konstrukcji prawnej spółki cywilnej, kluczowe znaczenie ma odpowiedź na pytanie: czy zasadą rządzącą skutkami przekształcenia jest zasada kontynuacji czy sukcesji uniwersalnej.

¹³²⁴ R. Dobranowski, *Przekształcenie spółki cywilnej w spółkę jawną w świetle znowelizowanego KSH*, „MPr.”, 19/2004, s. 886;

¹³²⁵ Nadanym ustawą z 23 października 2008 r. – o zmianie ustawy *Kodeks spółek handlowych* (Dz. U. z 2008, Nr 217, poz. 1381), która weszła w życie z dniem 8 stycznia 2009 r.

¹³²⁶ J. Okolski, M. Szyszka, *Ocena najważniejszych zmian kodeksu spółek handlowych dokonanych nowelizacją z 23.10.2008 r.*, „PPH” 6/2009, s. 7; D. Kulgawczuk, R.L. Kwaśnicki, *Najnowsze zmiany w kodeksie spółek handlowych*, „PSP.”, 1/2009, s. 5;

§ 2.

Zasada kontynuacji czy sukcesja uniwersalna

2.1. Stanowisko doktryny

W doktrynie wyrażono różne stanowiska w zakresie charakteru skutków prawnych przekształcenia. W uznaniu A. Herbeta, to, że ustawodawca posługuje się nazewnictwem „spółka przekształcana” „spółka przekształcona” ma czysto konwencjonalny charakter, bo tak przed jak i po przekształceniu jest to ta sama spółka, rozumiana jako organizacja wspólników połączonych wspólnym zamiarem osiągnięcia określonego celu, jakkolwiek działająca wedle odmiennych zasad ustrojowych. „Kontynuacja stosunków prawnych spółki przekształcanej przez spółkę przekształconą stanowi oś konstrukcyjną instytucji przekształcenia, niezależnie od różnic w zakresie ich statusu podmiotowego”¹³²⁷. Zdaniem A. Kidyby, na tle problemów praktycznych przy ocenie skutków przekształcenia w trybie art. 26 § 4 - 6 k.s.h. wyraźnie zostały określone następstwa tego przekształcenia: z chwilą wpisu do rejestru spółka cywilna staje się spółką jawną, spółce jawnej przysługują wszystkie prawa i obowiązki stanowiące majątek wspólny wspólników. W opinii autora mamy więc do czynienia z zasadą kontynuacji w zakresie praw i obowiązków cywilnoprawnych, administracyjnoprawnych oraz członkowskich i pracowniczych. Powstałe na tym tle wątpliwości zostają usunięte poprzez odesłanie do art. 553 § 2 i 3 k.s.h. Autor wskazuje, że zwrot „przysługują wszystkie prawa i obowiązki” (art. 26 § 5 k.s.h.) jest różny od zwrotów stosowanych na określenie zasady sukcesji uniwersalnej, co w konsekwencji wywołuje wrażenie o obowiązywaniu w tym zakresie zasady kontynuacji. Jednakże analiza elementów wyróżniających tą zasadę powoduje, iż nie można odnosić ciągłości podmiotowej spółki jawnej do rzeczywistych stosunków, lecz znajduje tu zastosowanie fikcja ciągłości. Autor dowodzi, że chodzi o to, że przekształceniu ulega w istocie stosunek zobowiązaniowy, a konkretnie wspólność łączna, a nie sam podmiot. W tym aspekcie nie występuje tu wyróżniająca sukcesję utrata podmiotowości prawnej sukcesora. W konsekwencji autor dochodzi do wniosku, „że mamy swojego rodzaju *mix compositum* między zasadą kontynuacji a sukcesją uniwersalną. Z zasady kontynuacji możemy wywodzić przysługiwanie wszelkich praw i obowiązków spółce jawnej,

¹³²⁷ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 442, 457-458;

natomiast kontynuacja podmiotowa nie występuje, ma miejsce bowiem charakterystyczne dla sukcesji przejście praw z jednego podmiotu na drugi. W owej konstrukcji mieszanej charakterystyczne jest to, że spółka przekształcona (jawna) ma te same prawa i obowiązki, co spółka cywilna. Kodeks wykreował więc swojego typu następstwo prawne mające elementy kontynuacji i sukcesji uniwersalnej. Z punktu widzenia skutków nie ma więc różnicy między przekształceniem w trybie art. 26 § 4-6 i art. 551 i n. k.s.h.”¹³²⁸. Do odmiennych wniosków niż poprzednicy dochodzi P. Bielski. Autor ten wskazuje, że fakt, iż spółka cywilna nie jest przedsiębiorcą pozbawia ją jakichkolwiek aspektów podmiotowych. Procedura przekształcenia przewiduje więc przekształcenie spółki cywilnej rozumianej jako umowa przedsiębiorców w spółkę handlową, czyli przedsiębiorcę o ewidentnych cechach podmiotowych. Ma to ten skutek, iż przekształceniu podlegają nie spółka ale wspólnicy, którym przysługuje „zdolność przekształcenia”.¹³²⁹

2.2. Stanowisko orzecznictwa

Także orzecznictwo polskie jest podzielone w zakresie oceny charakteru prawnego i skutków przekształcenia. Wśród wydanych orzeczeń są takie, które przyjmują zasadę kontynuacji podczas przekształcania spółki cywilnej oraz takie, które zupełnie ją odrzucają. W ramach pierwszej grupy tytułem przykładu można wskazać na orzeczenie Sądu Najwyższego z 7 maja 2009 r.¹³³⁰ gdzie ustalono, iż spółka jawna, powstała wskutek „przeistoczenia” się spółki cywilnej, staje się właścicielem ruchomości i nieruchomości dotychczasowej wspólności łącznej wspólników spółki cywilnej bez konieczności dokonywania innych dodatkowych czynności prawnych; wystarczy samo zgłoszenie do odpowiednich rejestrów, ksiąg wieczystych. Wstępując *ex lege* w stosunki materialnoprawne spółki cywilnej (wspólników spółki cywilnej), wstępuje także w stosunki procesowe, np. jako strona toczącego się już postępowania sądowego ze wszelkimi uprawnieniami strony, zachowaniem terminów, rygorów dowodowych. W orzeczeniu z dnia 14 stycznia 2009 r.¹³³¹ Naczelny Sąd

¹³²⁸ A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 26 Kodeksu spółek handlowych*, stan prawny na 30 września 2012 r., Lex/el, 2012,

¹³²⁹ P. Bielski, *Przekształcenie spółki cywilnej w spółkę handlową (art. 551 § 2 i 3 k.s.h.)*, „PPH”, 3/2002, s. 37;

¹³³⁰ Wyrok SN z dnia 7 maja 2009 r., IV CSK 14/09, niepublikowany;

¹³³¹ Wyrok NSA z dnia 14 stycznia 2009 r., II GPS 6/08, „ONSAiWSA”, 3/2009, poz. 45;

Administracyjny podkreślił, iż spółka komandytowa utworzona w drodze przekształcenia spółki cywilnej, której wspólnicy prowadzili działalność gospodarczą na podstawie udzielonego im zezwolenia na prowadzenie apteki, o jakim mowa w art. 99 ust. 4 ustawy z 6 września 2001 r. – Prawo farmaceutyczne (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 45, poz. 271 z późn. zm.), pozostaje, w rozumieniu art. 553 § 2 k.s.h., podmiotem tego zezwolenia.

Natomiast wśród orzeczeń negujących kontynuowanie stosunków prawnych spółki cywilnej tytułem przykładu można wskazać na postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2004 r.¹³³², w którym ustalono, że w następstwie konstytutywnego wpisu do rejestru sądowego spółki jawnej powstał nowy podmiot prawa. Przejście prawa własności nieruchomości wymaga jego przeniesienia przez wspólników spółki cywilnej na spółkę jawną w drodze umowy zawartej w formie aktu notarialnego. Nie można w stanie prawnym obowiązującym do 15 stycznia 2004 r. przyjmować, że następowało zniesienie wspólności łącznej ze skutkami tzw. kontynuacji, przez którą w literaturze rozumie się przekształcenie spółki osobowej w spółkę kapitałową jako istnienie tego samego podmiotu, ale w innej formie organizacyjnej. Kontynuacja mogłaby działać między tym samym podmiotem, a w tym przypadku podlegająca przekształceniu spółka cywilna nie była podmiotem praw i obowiązków. Stanowisko, które przeczy zasadzie kontynuacji zostało także wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2003 r.¹³³³, gdzie podkreślono, iż spółka jawna powstała z przekształcenia spółki cywilnej w trybie art. 26 k.s.h. nie jest automatycznie legitymowana do wniesienia apelacji w sprawie, w której w pierwszej instancji występowali wspólnicy przekształconej spółki cywilnej. Na uwagę zasługują także orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2008 r.¹³³⁴ i z 4 marca 2008 r.¹³³⁵, w których wskazano, że wprowadzenie przepisu art. 26 § 5 k.s.h. można traktować jako jedynie wyraźne wyartykułowanie, że spółka jawna jest sukcesorem generalnym wspólników spółki cywilnej, w zakresie jej praw, czego oczywistość należało przyjmować także pod rządami art. 26 § 4 k.s.h. przed nowelizacją z 2003 r.; w przeciwnym razie istniałaby nie do zaakceptowania luka w regulacji skutków przekształcenia spółki cywilnej w spółkę jawną co do skutków przynależności do spółki jawnej dotychczasowego majątku przedsiębiorstwa wspólników spółki cywilnej.

¹³³² Postanowienie SN z dnia 7 lipca 2004 r., I CK 79/04, „Glosa”, 1/2006, poz. 9;

¹³³³ Wyrok SN z dnia 8 lipca 2003 r., IV CK 13/03, „Glosa”, 1/2005, s. 17;

¹³³⁴ Wyrok SN z dnia 9 stycznia 2008 r., III CSK 196/07, niepublikowany;

¹³³⁵ Wyrok SN z dnia 4 marca 2008 r., IV CSK 496/07, „MPr.”, 9/2008, poz. 453;

2.3. Stanowisko własne

Przekształcenie spółki cywilnej w spółkę prawa handlowego oparte jest na innej konstrukcji prawnej niż takie przekształcenie spółek handlowych. Przekształcenie spółki handlowej w znaczeniu ścisłym polega na zmianie jej formy prawnej z zachowaniem tożsamości spółki jako podmiotu prawa. Wobec identyczności podmiotowej nie dochodzi do następstwa prawnego pomiędzy spółką przekształcaną i przekształconą.¹³³⁶ W sytuacji przekształcenia spółki handlowej, posiadającej zdolność prawną, w inną spółkę handlową, spółka przekształcona pozostaje tym samym podmiotem prawa, jakim jest spółka przekształcana.

Naczelną zasadą rządzącą skutkami procesu przekształcania jest zasada kontynuacji. Powszechna, ogólnodostępna¹³³⁷ definicja „kontynuacji” zakłada, że kontynuacja polega na wykonywaniu w dalszym ciągu rozpoczętej działalności. Za synonimy kontynuacji uważane są pojęcia ciąg dalszy i ciągłość. Normatywną treść zasady kontynuacji precyzyjnie wyraża art. 553 § 1-3 k.s.h., który stanowi, że spółce przekształconej przysługują wszystkie prawa i obowiązki spółki przekształcanej. Spółka przekształcona pozostaje podmiotem w szczególności zezwoleń, koncesji oraz ulg, które zostały przyznane spółce przed jej przekształceniem, chyba że ustawa lub decyzja o udzieleniu zezwolenia, koncesji albo ulgi stanowi inaczej. Wspólnicy spółki przekształcanej uczestniczący w przekształceniu stają się z dniem przekształcenia wspólnikami spółki przekształconej.

W świetle przepisu art. 553 § 1-3 k.s.h., zasada kontynuacji oparta jest na założeniu, że zmiana formy prawnej ma następować bez jednoczesnej zmiany tożsamości przekształcanego podmiotu. Zakłada ona istnienie tego samego podmiotu, ale w innej formie organizacyjnej. Zasada ta jest gwarantem stabilności stosunków prawnych spółki przekształcanej. Poprzez stosowanie kontynuacji w procesach przekształceniowych nie ma obowiązku przenoszenia praw i obowiązków podmiotu pomimo dokonania przekształcenia.¹³³⁸

¹³³⁶ R. Pabis, *Przekształcanie spółek handlowych świetle nowej regulacji*, część I, „PSP”, 6/2002, część II, 7-8/2002, część III, 9/2002;

¹³³⁷ <http://synonim.compelo.com/kontynuacja.html>

¹³³⁸ A. Zacharzewski, *Przekształcenia spółek cywilnych cywilnych spółki handlowe – tryb i konsekwencje dla banku*, „Prawo Bankowe”, 7-8/2001, s. 62-65;

Samo przekształcenie zakłada, że handlowa spółka przekształcona ma funkcjonować na bazie tego samego majątku, jaki dotąd posiadali wspólnicy spółki cywilnej. **W tym aspekcie trafne wydaje się twierdzenie, iż skutkiem przekształcenia spółki cywilnej w spółkę handlową nie jest kontynuacja praw i obowiązków przysługujących dotychczas wspólnikom spółki cywilnej przez spółkę handlową, a sukcesja uniwersalna.** Celem następstwa pod tytułem ogólnym, tzw. sukcesji uniwersalnej, jest nabycie całego lub części danego majątku. Nabycie następuje na podstawie jednego zdarzenia prawnego. Wskutek tego zdarzenia, z którym system prawny wiąże następstwo pod tytułem ogólnym, prawa majątkowe wchodzące do majątku podlegającego sukcesji uniwersalnej przechodzą na następcę. W drodze sukcesji uniwersalnej dochodzi do nabycia tak praw jak i obowiązków związanych z nabytym majątkiem. Nabywca niejako wstępuje w sytuację prawną swojego poprzednika¹³³⁹. Sukcesja uniwersalna może mieć miejsce tylko w przypadkach określonych w ustawie.

Przepis art. 26 § 5 k.s.h. mówi: z chwilą wpisu do rejestru spółka cywilna staje się spółką jawną; spółce tej przysługują wszystkie prawa i obowiązki stanowiące majątek wspólny wspólników; przepisy art. 553 § 2 i 3 stosuje się odpowiednio. Natomiast przepis art. 553 § 1 k.s.h. mówi: spółce przekształconej przysługują wszystkie prawa i obowiązki spółki przekształcanej. Czyli wedle art. 553 § 1 k.s.h., w sytuacji przekształcenia np. w spółkę jawną innej spółki handlowej, następuje kontynuacja z zachowaniem tożsamości podmiotu prawa przy zmianie formy prawnej¹³⁴⁰. Natomiast, wedle art. 26 § 5 k.s.h., spółka cywilna staje się spółką jawną i spółka wstępuje we wszystkie prawa i obowiązki stanowiące wspólny majątek wspólników. W tym przypadku, spółce jawnej jako sukcesorowi przysługują wszystkie prawa i obowiązki współtworzące majątek wspólny wspólników. Wydaje się, że momentem, w którym spółka przekształcona nabywa dotychczasowe prawa wspólników jest moment uzyskania przez ten nowy podmiot podmiotowości prawnej, czyli zarejestrowanie spółki. Wobec takiego ustalenia, w umowie zawieranej dla powstającej spółki handlowej wspólnicy jeszcze nie przenoszą dotychczasowego majątku spółki cywilnej na nową spółkę.¹³⁴¹ Celem zawarcia umowy spółki handlowej jest utworzenie nowego podmiotu, którego wspólnikami stają się dotychczasowi wspólnicy spółki cywilnej.

¹³³⁹ Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...* 2002, op. cit., s. 102-103;

¹³⁴⁰ A. Szajkowski, M. Tarska (w.) *Kodeks...*, op. cit., s. 28;

¹³⁴¹ S. Grzybowski (w.) *System prawa...*, t. I, op. cit., s. 209;

W aspekcie charakteru prawnego spółki cywilnej przyjętego w ramach opracowania nie można zatem zgodzić się ze stanowiskiem zajmowanym przez zwolenników kontynuacji pomiędzy przekształcaną spółką cywilną a spółką handlową, bo tu nie ma podmiotu, którego prawa i obowiązki mogłyby być kontynuowane. Spółka cywilna, będąca stosunkiem obligacyjnym szczególnego rodzaju, nie jest podmiotem prawa, wobec czego skutek przekształcenia na mocy czy to art. 26 § 4 czy 551-584 k.s.h. powstaje spółka prawa handlowego jako nowy podmiot prawny.¹³⁴² Proces przekształcenia dotyczy więc wspólników spółki cywilnej jako przedsiębiorców, a nie pozbawionej jakichkolwiek aspektów podmiotowych spółki cywilnej.¹³⁴³

¹³⁴² J. Ciszewski, *Przekształcenie spółki cywilnej w spółki handlowe*, Poznań 2003, s. 57 i nast.;

¹³⁴³ P. Bielski, *Przekształcenie...*, op. cit., s. 37;

ROZDZIAŁ X

Wybrane aspekty sytuacji prawnej spółki cywilnej na tle Kodeksu karnego, ustaw administracyjnych, w tym podatkowych i Kodeksu karnego skarbowego

§1.

Uwagi ogólne

Spory teoretyczne prowadzone na płaszczyźnie prawa cywilnego w przedmiocie charakteru prawnego spółki cywilnej wywołują daleko idące konsekwencje w zakresie prawa karnego, karnego skarbowego i administracyjnego, w tym podatkowego. Podział przedstawicieli doktryny cywilnej na zwolenników uznania spółki cywilnej za jednostkę organizacyjną nieposiadającą zdolności prawnej oraz przeciwników jakiegokolwiek wyodrębniania stosunku spółki od współtworzących ją wspólników rzutuje na określenie osoby poszkodowanej czy sprawcy czynu w tych innych dziedzinach prawa. Sprzyja także budowaniu różnych, nie do końca uzasadnionych teorii. Kryteria wyróżniające jednostkę organizacyjną nie są precyzyjne, a elementy mające stanowić przesłanki, nie są wytworem ustawodawcy, a poglądów przedstawicieli doktryny. Przyjęcie konsekwentnego stanowiska, że spółka cywilna jest stosunkiem prawnym bez jakiegokolwiek innej kreacji, pozwala na rozstrzygnięcie wielu wątpliwości i niejasności, także w zakresie różnych, obowiązujących ustaw.

§2.

Istota kradzieży i przywłaszczenia a „uszczipienie” wspólnego majątku wspólników

Spółka cywilna nie ma wyodrębnionego własnego majątku. Wspólnicy wnoszą wkłady oraz nabywają prawa w toku dalszej działalności, przez co organizują masę majątkową nazwaną wspólnym majątkiem wspólników, połączonych stosunkiem spółki. Majątek ten stanowi pewną całość, różną od składników majątkowych posiadanych przez poszczególnych wspólników poza tą wspólnością. Jednakże przedmioty majątkowe współtworzące ów wspólny majątek należą nadal do wspólników, a „spółka”, jako byt niesamodzielny, nie może stać się dysponentem tego

majątku. Zespół składników tworzących wspólny majątek wspólników ustawodawca określił mianem wspólności łącznej. W czasie jej trwania, żaden ze wspólników nie może rozporządzać udziałem we wspólnym majątku ani w poszczególnych jego składnikach, nie może również domagać się podziału wspólnego majątku w czasie trwania spółki. Dopuszczalne jest jednak, tak w umowie spółki jak i w późniejszej uchwale, umieszczenie klauzuli zezwalającej na dysponowanie przez jednego bądź przez niektórych z nich określonym składnikiem, np. samochodem czy wekslem, dla realizacji celu spółki. Problem powstaje wówczas, gdy wspólnik samowolnie zadysponuje takim składnikiem wspólnego majątku bez przyzwolenia pozostałych wspólników. Na gruncie prawa karnego problem ten sprowadza się do właściwego stypizowania samowolnego rozporządzenia przez wspólnika - jako przestępstwa kradzieży bądź przywłaszczenia regulowanych przez Kodeks karny¹³⁴⁴.

2.1. Kradzież

W świetle z art. 278 § 1 k.k. kradzieży dokonuje ten, kto zabiera w celu przywłaszczenia cudzą rzecz ruchomą. Cudzą rzeczą ruchomą, w aspekcie odpowiedzialności karnej (art. 115 § 9 k.k.),¹³⁴⁵ jest także polski lub obcy pieniądz, inny środek płatniczy oraz dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierający obowiązek wypłaty kapitału¹³⁴⁶, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenia uczestnictwa w spółce. Zabór oznacza wyjęcie rzeczy spod władztwa osoby dotąd nią władającej i objęcie jej we własne władanie. Zabór musi być bezprawny, bezpodstawny i bez zgody właściciela lub osoby, która rzeczą władała jak właściciel, posiadacz lub osoba posiadająca do rzeczy inne prawa rzeczowe lub obligacyjne. Poprzez zabór sprawca obejmuje faktyczne władztwo nad rzeczą i działa w celu jej przywłaszczenia, tzn. włączenia jej do swego stanu posiadania lub bezprawnego rozporządzenia nią na rzecz innej osoby. Przestępstwo w postaci kradzieży można popełnić tylko umyślnie, w zamiarze bezpośrednim. Cel przywłaszczenia, jako element kradzieży, oznacza zamiar postąpienia z przedmiotem zaboru tak, jakby się było jego właścicielem. W kontekście czasu popełnienia czynu - sprawca kradzieży dokonuje

¹³⁴⁴ Ustawa z dnia 06 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny* (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 53 z późn. zm.);

¹³⁴⁵ Zob. J. Majewski (w.) G. Bogdan, Z. Cwiakalski, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, J. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz*, Kraków 2004, s. 1430;

¹³⁴⁶ Zob. A. Marek, *Prawo karne, Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1997, s. 520 i nast.;

zaboru bezprawnie i równocześnie dysponuje nią jak właściciel.¹³⁴⁷ Dokonanie zaboru rzeczy nie w celu przywłaszczenia, lecz samowolnego użycia jest wykroczeniem (art. 127 k.w.), albo występkiem przewidzianym w art. 289 k.k., jeżeli jego przedmiotem jest pojazd mechaniczny¹³⁴⁸. Nie stanowi kradzieży zatrzymanie w celu przywłaszczenia cudzej rzeczy, która znajduje się w legalnym władaniu sprawcy. W konsekwencji, przedmiotem kradzieży nie mogą być rzeczy stanowiące współwłasność kilku osób, choć jest to kwestia sporna tak w doktrynie¹³⁴⁹ jak i w orzecznictwie prawa karnego. Starsze orzecznictwo sądowe¹³⁵⁰ dopuszczało możliwość popełnienia kradzieży wobec współwłasności łącznej poprzez jej uczestnika. Taką kwalifikację uzasadniano tym, że na gruncie Kodeksu karnego rzecz wspólna podpada pod pojęcie „rzeczy cudzej”, tak z uwagi na ograniczenie prawa własności współwłaścicieli do rzeczy, jak i okoliczność, iż dopóki co do rzeczy wspólnej trwa niepodzielność, dopóty jest ona wobec współwłaściciela „cudzą”. Obecnie dominuje pogląd¹³⁵¹, że kradzież ze strony współwłaściciela rzeczy objętej współwłasnością nie może nastąpić do momentu, do którego trwa niepodzielność majątku wspólnego. Osoba, która jest współwłaścicielem rzeczy (mienia ruchomego), nie może się dopuścić jej zaboru w rozumieniu art. 278 § 1 k.k. Istota zaboru polega na wyjęciu spod władztwa dysponenta mienia ruchomego tegoż mienia. Dopuścić się go może tylko osoba, która nie ma w ogóle prawa rzeczą rozporządzać. Współwłaściciel ma natomiast prawo rozporządzania rzeczą, z tym tylko, iż w zależności od konkretnego układu faktycznego¹³⁵² może to czynić albo w porozumieniu i za zgodą innych współwłaścicieli, albo samodzielnie w ograniczonym

¹³⁴⁷ P. Kardas, J. Satko, *Przestępstwa przeciwko mieniu. Przegląd problematyki. Orzecznictwo Sądu Najwyższego 1918-2000*, Kraków 2002, s. 69;

¹³⁴⁸ Zob. E. Kunze, *Kradzież a zabór w celu krótkotrwałego użycia cudzego pojazdu mechanicznego (problem linii granicznej)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 3-4/1999, s. 59 i nast.;

¹³⁴⁹ Por. obecnie odmiennie A. Marek, Komentarz do art. 278 Kodeksu karnego w: Kodeks karny, Komentarz, Lex/el, 2010; uchwała SN z dnia 20 maja 1993 r., I KPP10/93, „OSNKW”, 7-8/1993, nr 7-8, poz. 44;

¹³⁵⁰ Zob. orzeczenie Pełnego Kompletu Izby Drugiej z dnia 2 grudnia 1919 r., Rw 556/18, „Zbiór Orzeczeń” z 1919, poz. 71; orzeczenie SN z dnia 9 maja 1927 r., II K 543/27, „Zbiór Orzeczeń” z 1927, poz. 60;

¹³⁵¹ Wyrok SN z dnia 09 kwietnia 1997 r., III KKN 241/96, „OSP”, 5/1998, poz. 95; zob. też wyrok SN z dnia 06 sierpnia 2003 r., IV KKN 247/00, niepublikowany, w którym SN wskazał, iż samochód będący przedmiotem zarzutu kradzieży, przy przyjęciu, że został on przez oskarżonego przywłaszczony w rozumieniu art. 284 § 1 k.k. nie stanowił własności pokrzywdzonej żony oskarżonego, a stanowił on składnik wspólnoty majątkowej i oskarżony mógł być zobowiązany jedynie na podstawie art. 67 § 3 k.k. do jego zwrotu (bądź jego równowartości) do majątku dorobkowego, a nie do zapłaty jego równowartości na rzecz pokrzywdzonej;

¹³⁵² Por. wyrok SN z dnia 18 października 2000 r., III KKN 200/98, niepublikowany, w którym SN stwierdził, że brak przestępności działania współwłaściciela rozporządzającego rzeczą stanowiącą przedmiot współwłasności bez zgody pozostałych współwłaścicieli mógłby zachodzić wtedy, gdyby działaniu temu nie towarzyszył zamiar „włączenia przedmiotu współwłasności do swego majątku odrębnego lub przejścia do wyłącznej dyspozycji”;

jednak zakresie. Za dokonanie kradzieży ustawodawca przewidział karę pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

2.2. Przywłaszczenie

Natomiast przywłaszczeniem, w rozumieniu art. 284 k.k., jest bezprawne, z wyłączeniem osoby uprawnionej, rozporządzenie cudzą rzeczą ruchomą lub prawem majątkowym, znajdującymi się w posiadaniu sprawcy (przywłaszczającego) przez włączenie rzeczy lub prawa do swego majątku i powiększenie w ten sposób swojego stanu posiadania lub stanu posiadania innej osoby, bądź też wykonywanie w inny sposób w stosunku do rzeczy ruchomej lub prawa uprawnień właścicielskich, czy też przeznaczenie ich na cel inny niż przekazanie właścicielowi¹³⁵³. Do znamion przywłaszczenia określonego w art. 284 k.k. nie należy zabór, lecz włączenie do majątku sprawcy legalnie posiadanej cudzej rzeczy lub prawa majątkowego¹³⁵⁴. Czynność wykonawcza przejawia się w przywłaszczeniu rzeczy lub prawa, a więc na postąpieniu z rzeczą tak jak właściciel, natomiast z prawem majątkowym na równi z uprawnionym.¹³⁵⁵ Zatem, zasadnicza różnica pomiędzy kradzieżą a przywłaszczeniem polega na tym, że w przypadku przywłaszczenia nie występuje element zaboru. Wspólne władanie rzeczą lub prawem przez współwłaścicieli i przywłaszczenie rzeczy lub prawa przez jednego z nich będzie przestępstwem przywłaszczenia, przy czym tego wspólnego władztwa nie będzie przekreślać okoliczność, że akurat jeden ze współwłaścicieli nie wykonywał go efektywnie, gdy znajdował się w takiej sytuacji, która pozwalała mu w ogóle na korzystanie z rzeczy. Jednakże zabór mienia przez współwłaściciela niebędącego we władaniu danego mienia uzasadnia kradzież, albowiem usunął on władztwo tego współwłaściciela, który wykonywał je samodzielnie.¹³⁵⁶ Za przestępstwo przywłaszczenia grozi kara pozbawienia wolności do 3 lat.

Kwalifikowaną postacią przywłaszczenia jest sprzeniewierzenie uregulowane w art. 284 § 2 k.k. Jego celem jest zarówno ochrona własności, posiadania oraz innych

¹³⁵³ Wyrok SN z dnia 06 stycznia 1978 r., V KR 197/77, „OSNPG”, 6/1978, poz. 64; wyrok SA w Lublinie z 3 grudnia 1998 r., II Aka 176/98, „Apelacja Lubelska”, 2/1999, poz. 11;

¹³⁵⁴ Zob. wyrok SN z dnia 02 września 2004 r., II KK 344/03, niepublikowany;

¹³⁵⁵ W. Świda (w.) I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1987, s. 609;

¹³⁵⁶ J. Satko, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 09 kwietnia 1997 r., III KKN 241/96, „OSP”, 5/1995, poz. 95;*

praw rzeczowych i obligacyjnych przysługujących danemu podmiotowi do rzeczy ruchomej, jak i przede wszystkim ochrona szczególnego stosunku zaufania, którym został obdarzony sprawca przez właściciela rzeczy. Co jednak istotne, mechanizm ochrony tego szczególnego stosunku zaufania oraz naruszenie go przez sprawcę sprzeniewierzenia uzasadnia surowszą odpowiedzialność sprawcy dopuszczającego się tej postaci przywłaszczenia. Sprawca sprzeniewierzenia podlega karze pozbawienia wolności w dolnym jej zagrożeniu 3 miesiące, a w górnym 5 lat.¹³⁵⁷ Przedmiotem przestępstwa sprzeniewierzenia może być tylko rzecz ruchoma powierzona przez osobę uprawnioną sprawcy. Nie może być nim przysługujące innej osobie prawo majątkowe, np. prawa autorskie, prawa do opatentowanego wynalazku. Właściwą drogą dla dochodzenia roszczeń z tytułu naruszeń praw autorskich i z patentów jest droga określona w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz w prawie własności przemysłowej. Dla przypisania odpowiedzialności karnej na podstawie art. 284 § 2 k.k. nie jest wymagane powierzenie rzeczy poprzez zachowanie szczególnej formy prawnej. Powierzającego nie obciąża też obowiązek precyzyjnego określenia zakresu uprawnień i obowiązków osoby, której rzecz ta jest przekazywana. Ważne jest jednak, aby z okoliczności towarzyszących powierzeniu wynikało, że rzecz przekazywana jest tylko na czas określony bez prawa dysponowania, w tym w szczególności prawa rozporządzania rzeczą jak własną. Co do stosunku prawnego łączącego dającego rzecz i sprawcę, zgodnie z dominującym w literaturze poglądem przyjmuje się, że dla zmanifestowania aktu powierzenia wystarczające jest przekazanie rzeczy w znaczeniu ogólnym, które ujawnia zaufanie do przechowującego.¹³⁵⁸ Powierzenie rzeczy może nastąpić także, gdy rzecz zostaje przekazana sprawcy z konkretnym, lecz wyrażonym w sposób dorozumiany poleceniem dotyczącym sposobu wykonywania władztwa nad powierzoną rzeczą.

2.3. Stanowisko własne

W aspekcie relacji wiążących wspólników spółki cywilnej należy stwierdzić, że wspólnik spółki cywilnej może dysponować rzeczą ewentualnie prawem majątkowym tylko po uzyskaniu zgody pozostałych wspólników. Majątek wspólników

¹³⁵⁷ O. Górniok, D. Pleńska, *System Prawa Karnego*, Tom IV, część 2, *O przestępstwach w szczególności*, Wrocław 1989, s. 413;

¹³⁵⁸ W. Świda, op. cit., s. 617;

zorganizowany jest w formie wspólności łącznej, w której udziały współwłaścicieli nie są określone, a możliwość dysponowania nimi jest zasadniczo wyłączona. Wspólność majątku trwa tak długo jak istnieje stosunek podstawy, z którego się ona wywodzi. Wspólnik, który jest współwłaścicielem mienia ruchomego nie może zatem dopuścić się jego zaboru, albowiem to mienie pozostaje niejako w jego legalnym posiadaniu. Ponadto, kradzież ze strony współwłaściciela rzeczy objętej współwłasnością, nie może nastąpić do momentu, do którego trwa niepodzielność majątku wspólnego. Rozporządzenie składnikiem należącym do wspólnego majątku wspólników przez jednego z nich, po analizie przesłanek tak kradzieży jak i przewłaszczenia oraz warunków do ich popełnienia, można więc kwalifikować jako przestępstwo przywłaszczenia. Odwołując się natomiast do istoty spółki cywilnej opartej na stosunku wzajemnego zaufania, ze szczególnym obowiązkiem lojalności – wydaje się być uzasadnione wskazanie na jego kwalifikowaną formę - czyli sprzeniewierzenie. Ustawodawca poprzez § 2 art. 284 k.k. obejmuje ochroną ten szczególny stosunek zaufania, którym został obdarzony sprawca. Wymienione cechy najogólniej odróżniają kradzież od przywłaszczenia. W każdym przypadku właściwa kwalifikacja prawna powinna być poparta wszechstronnymi ustaleniami faktycznymi.

W postanowieniu z dnia 19 marca 2003 r.¹³⁵⁹ Sąd Najwyższy uznał, że nie stanowi przestępstwa przywłaszczenia cudzego mienia działanie jednego ze wspólników spółki cywilnej polegające na wykorzystaniu przychodów z rzeczy wspólnej do finansowania wydatków związanych z utrzymaniem substancji majątkowej spółki czy szerzej mówiąc – wydatków związanych z funkcjonowaniem spółki. W aspekcie zasad ponoszenia odpowiedzialności karnej za przestępstwo przywłaszczenia, na tle konkretnego stanu faktycznego, w uznaniu Sądu, nie doszło do powiększenia przez wspólnika spółki cywilnej (sprawcę) swojego majątku kosztem majątku innego wspólnika. Należy także podkreślić, że realizacja wspólnego celu gospodarczego powiązana jest niejednokrotnie z działaniem w warunkach ryzyka gospodarczego, podejmowaniem decyzji niepewnych, co do skutku. Nałożenie kary za sprzeniewierzenie dla wspólnika działającego z zachowaniem należytej staranności, a pomimo to tracącego przedmiot czy środki pieniężne byłaby nieusprawiedliwioną ekspansją norm prawnokarnych na obszar, gdzie nie powinno być dla niej miejsca¹³⁶⁰.

¹³⁵⁹ Postanowienie SN z dnia 19 marca 2003 r., V KK 159/02, niepublikowane;

¹³⁶⁰ Z. Kukuła, *Majątek spółki cywilnej jako przedmiot prawnokarnej ochrony*, „PS”, 9/2005, s. 84; J. Kowalska, *Szkoda w rozumieniu art. 296 k.k. i kwesta ustalenia jej wysokości*, „PS”, 9/2001, s. 65;

Poszukiwania rozwiązania problemu odpowiedzialności współników z tytułu nieuzasadnionych rozporządzeń majątkowych prowadzone są też w doktrynie i orzecznictwie w zakresie prawa cywilnego. Na marginesie zasadniczych rozważań należy wskazać, iż na płaszczyźnie odpowiedzialności cywilnej sformułowano pogląd¹³⁶¹, że odpowiedzialność za nieuzasadnione zbycie przedmiotu współwłasności łącznej (do niepodzielnej ręki) ma charakter deliktowy (art. 415 k.c.), a poszkodowanemu współwłaścicielowi należy się odszkodowanie w wysokości połowy wartości zbytego przedmiotu.

§ 3.

Nadużycie zaufania

3.1. Istota przestępstwa nadużycia zaufania

Na gruncie prawa karnego ochrona wspólnego majątku współników spółki cywilnej jest ściśle powiązana z problemem statusu spółki cywilnej oraz innych jednostek organizacyjno-prawnych uczestniczących w obrocie prawnym, a nieuznanych wprost za osoby prawne. W tym zakresie pozostaje również kwestia ponoszenia odpowiedzialności karnej przez osoby zobowiązane do właściwego gospodarowania majątkiem „tych podmiotów”.

Bezpieczeństwo obrotu gospodarczego podlega ochronie na mocy art. 296 – 309 k.k. Zgodnie z treścią art. 296 k.k. regulującego przestępstwo „nadużycie zaufania”, kto będąc obowiązany na podstawie przepisu ustawy, decyzji właściwego organu lub umowy do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej, przez nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienia ciążącego na nim obowiązku, wyrządza jej znaczną szkodę majątkową podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

Do istoty przestępstwa nadużycia zaufania należy istnienie szczególnego stosunku prawnego, z którego wynika kompetencja do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą mandanta.¹³⁶² W kontekście cytowanego

¹³⁶¹ Zob. wyrok SA w Poznaniu, z dnia 06 lutego 1996 r., I ACr 647/95, „Prawo Gospodarcze”, 2/1996, s. 46;

¹³⁶² J. Lachowski, *Sporne problemy wykładni przepisów o przestępstwie nadużycia zaufania (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, „PS”, 5/2002, s. 62;

przepisu rozważyć należy, czy spółka cywilna może być podmiotem takiej ochrony oraz kto ewentualnie ponosi odpowiedzialność za wyrządzenie szkody w jej majątku.

Ustawodawca, poprzez art. 296 k.k., obejmuje ochroną interesy każdego podmiotu, który na podstawie przepisu ustawy, decyzji właściwego organu lub umowy powierza innej osobie zajmowanie się jego sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą.¹³⁶³ Ochronie podlegają zasady uczciwego obrotu gospodarczego w warunkach gospodarki wolnorynkowej. W ramach art. 296 k.k. można wyodrębnić ochronę indywidualnych interesów majątkowych i działalności gospodarczej podmiotów uczestniczących w obrocie gospodarczym oraz prawnokarną ochronę ponadindywidualnych interesów gospodarczych społeczeństwa.¹³⁶⁴ W ścisłym znaczeniu, przedmiotem ochrony jest majątek rozumiany jako pewna całość, na którą składa się suma praw majątkowych przysługujących danemu podmiotowi. Przy czym chodzi tu zarówno o interesy majątkowe związane z działalnością gospodarczą jak i prawidłowość prowadzenia w cudzym imieniu działalności gospodarczej, chociażby nie łączyła się ona z zajmowaniem się sprawami majątkowymi.¹³⁶⁵

Zarówno w doktrynie jak i w orzecnictwie z zakresu prawa karnego przyjmuje się, że podmiot przestępstwa nadużycia zaufania określony został poprzez wyznaczenie treści obowiązków i uprawnień przysługujących sprawcy, wskazanie podmiotów, na rzecz których obowiązki i uprawnienia mają być wykonywane oraz podstaw prawnych do ich wykonywania.¹³⁶⁶ Sprawcami przestępstwa nadużycia zaufania mogą być więc tylko osoby zajmujące się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą podmiotów określonych w art. 296 k.k. „Zajmowanie się” oznacza podejmowanie czynności polegających na rozstrzygnięciu w tych sprawach, współdziałaniu lub wpływaniu na rozstrzygnięcia, a więc na rozporządzaniu mieniem, dokonywaniu czynności prawnych dotyczących mienia lub spraw majątkowych oraz na udzielaniu rady, jeśli jest się do tego z jakiegokolwiek tytułu zobowiązany. Zajmowanie się to

¹³⁶³ O. Górniok, *Glosa do postanowienia SN z dnia 27 kwietnia 2001 r., I KZP 7/01, „OSP”, 1/2002, poz. 6, s. 20 i nast.;*

¹³⁶⁴ O. Górniok, *Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w projekcie kodeksu karnego i noweli do obowiązującego kodeksu karnego, „PiP”, 10/1994, s. 68-69, 92 i nast.;*

¹³⁶⁵ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego i prawa o wykroczeniach*, Kraków 1936, s. 580; postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 2001 r., I KZP 7/01, „OSP”, 1/2002, poz. 20;

¹³⁶⁶ O. Górniok, *Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego z komentarzem*, Warszawa 1995, s. 5; postanowienie SN z dnia 3 listopada 2004 r., IV KK 173/04, „Orzecnictwo Sądu Najwyższego w sprawach karnych 2004, Pełny zbiór urzędowy orzeczeń Izby Karnej i Izby Wojskowej Sądu Najwyższego”, poz. 1981, s. 926;

również dokonywanie czynności jednorazowych¹³⁶⁷. Ustalenie zakresu uprawnień powinno nastąpić w oparciu o standardy określające sposób i cel realizowania uprawnień lub obowiązków. Jednym z takich standardów jest pojęcie „dobrego gospodarza”, czyli pewien wzorzec starannego postępowania w zakresie zajmowania się cudzymi sprawami majątkowymi. Bez niego nie byłoby możliwe ustalenie - w zasadniczej większości przypadków związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej – tego zakresu uprawnień i obowiązków. Natomiast proces ich doprecyzowania może opierać się na innych źródłach niż akt powiernictwa, w tym szczególnie wynikać z samego charakteru prowadzonych spraw majątkowych lub działalności gospodarczej, charakteru pełnionej funkcji i wykonywanych czynności, które zobowiązują do działań racjonalnych, zgodnych z zasadami sztuki zarządzania majątkiem i ogólnymi regułami prowadzenia działalności gospodarczej oraz przyjętego wewnętrznego podziału obowiązków¹³⁶⁸. Pojęcie spraw majątkowych należy rozumieć szeroko, czyli wszystko to, co związane jest z majątkiem i sytuacją majątkową danego podmiotu. Na gruncie prawa karnego pojęcie działalności gospodarczej, w ujęciu ogólnym, oznacza każdą działalność mającą cel zarobkowy, wykonywaną w sposób zawodowy i ciągły w formie zorganizowanej. Działalność gospodarcza obejmuje zarówno czynności faktyczne, jak i prawne.¹³⁶⁹

Pojęcie jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej opisanej w art. 296 k.k. ma szerszy zakres znaczeniowy niż pojęcie przedsiębiorcy, albowiem prawodawca odwołuje się w nim wyłącznie do elementów organizacyjno-majątkowych z pominięciem jurydycznego aspektu posiadania zdolności prawnej. W takim ujęciu, art. 296 § 1 k.k. chroni tak indywidualnych przedsiębiorców, przedsiębiorców zorganizowanych w formie jednostki organizacyjnej niebędącej osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, jak i inne jednostki, posiadające odpowiednio zorganizowaną strukturę wewnętrzną, wyodrębniony majątek oraz zasady reprezentacji i prowadzenia spraw, nieposiadające jednak zdolności prawnej przyznanej przez przepisy ustawy.¹³⁷⁰

¹³⁶⁷ O. Górniok, *O przestępstwie nadużycia zaufania*, „Prawo Bankowe”, 4/1997, s. 95; wyrok SA w Łodzi z dnia 06 czerwca 2006 r., II AKa 65/06, „Prokuratura i Prawo” – wkładka 7-8/2007, s. 40;

¹³⁶⁸ P. Kardas, *Sporne problemy wykładni przestępstwa nadużycia zaufania*, „Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych”, 2/2006, s. 105; wyrok SN z dnia 09 września 2003 r., WA 39/03, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach karnych”, 1/2003, s. 1962;

¹³⁶⁹ Wyrok TK z dnia 20 sierpnia 1992 r., K 4/92, „OTK”, 1992, część II, poz. 22, s. 23;

¹³⁷⁰ P. Kardas (w.) *Komentarz do art. 296 k.k.*, op. cit., Lex/el, 2006;

Przypisanie odpowiedzialności karnej za nadużycie zaufania może opierać się tylko na stwierdzeniu, że w określonych okolicznościach faktycznych nastąpiło nadużycie lub niedopełnienie ściśle konkretnych obowiązków, które to muszą zostać ustalone w sposób niebudzący wątpliwości przez właściwy organ. Przy czym nadużywanie uprawnień nie musi przejawiać się przekroczeniem ich formalnych granic, jego realizacja może nastąpić poprzez całkowitą bezczynność w danym lub częściowym zakresie, niedbałym czy nienależytym ich wykonywaniem. Ponadto w procesie ustalającym odpowiedzialność podmiotu powinna zostać wykazana więź pomiędzy nadużyciem uprawnień lub niedopełnieniem obowiązków, a wyrządzeniem szkody. Szkada ma stanowić konsekwencję nadużycia uprawnień (wskutek działania) lub konsekwencję niedopełnienia obowiązku (wskutek zaniechania).¹³⁷¹ Zachowanie sprawcy musi doprowadzić do wyrządzenia znacznej szkody majątkowej.¹³⁷² W orzecznictwie ustalono, że przez szkodę majątkową, jako skutek zachowania sprawcy, należy rozumieć tak uszczerbek w majątku obejmujący rzeczywistą stratę, polegającą na zmniejszeniu się aktywów majątku przez ubytek, utratę lub zniszczenie jego poszczególnych składników albo na zwiększeniu się pasywów, jak i utracony zysk, wyrażający się w udaremnieniu powiększenia majątku¹³⁷³.

3.2. Stanowisko własne

Po pierwsze, ustalając czy spółka cywilna może uzyskać ochronę z tytułu art. 296 k.k., należy podkreślić, iż spółka cywilna nie jest przedsiębiorcą, nie ma osobowości prawnej, ani zdolności prawnej. Każdy ze wspólników spółki cywilnej jest indywidualnym przedsiębiorcą. Pojęcie przedsiębiorcy w ujęciu art. 43¹ k.c. nie wyklucza jednakże możliwości prowadzenia działalności gospodarczej lub zawodowej przez zespół osób we wspólnym imieniu i na wspólny rachunek. Status podmiotu prawa w znaczeniu indywidualno-konkretnym, czyli zrelatywizowany do konkretnego prawa podmiotowego nie przysługuje żadnemu ze wspólników samodzielnie, ale wszystkim łącznie¹³⁷⁴. Co do zasady, każdego ze wspólników można uznać za współuprawnionego z tytułu nabywania praw podmiotowych do niepodzielnej ręki, a zasady korzystania i rozporządzania składnikami wspólnego majątku są podporządkowane w płaszczyźnie

¹³⁷¹ O. Górniok, *O przestępstwie...*, op. cit., s. 95;

¹³⁷² Zob. wyrok SN z dnia 03 lutego 2005 r., III KK 339/04, „Prokuratura i Prawo”, 6/2005, poz. 2;

¹³⁷³ Zob. uchwała SN z dnia 21 czerwca 1995 r., I KZP 22/95, „OSNKW”, 9-10/1996, poz. 58;

¹³⁷⁴ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 298

wewnętrznej spółki regułom prowadzenia spraw¹³⁷⁵. Spółka, jest więc, niejako formą zorganizowania wspólników, choć nawet w tym kontekście nie jest właściwie nazywanie jej jednostką organizacyjną. Regulacja zewnętrznej sfery działalności spółki zawiera elementy organizacji postrzeganej w ujęciu pewnej całości. Jednakże ich niewielka intensywność oraz fakt, iż dotyczą tylko niektórych aspektów spółki cywilnej nie przesądza o tym, że może być ona traktowana, jako wyodrębniona jednostka organizacyjna¹³⁷⁶. W opinii przedstawicieli doktryny prawa karnego - podmiotem, którego sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą zajmuje się sprawca przestępstwa nadużycia zaufania może być także jednostka bez zdolności prawnej, posiadająca odpowiednio zorganizowaną strukturę wewnętrzną, wyodrębniony majątek oraz zasady reprezentacji i prowadzenia spraw.¹³⁷⁷ Zatem pewien „byt”, bez jurydycznych cech podmiotowości, a oparty strukturalnie jedynie na elementach organizacyjnych. W takim ujęciu – w aspekcie teorii prezentowanych w prawie karnym - podmiotem ochrony nie będzie tu spółka jako jednostka organizacyjna, ale związek przedsiębiorców będących osobami fizycznymi, umawiających się na prowadzenie razem określonej działalności gospodarczej, przez zorganizowanie się w spółkę¹³⁷⁸. Tak samo wspólny majątek wspólników jest co prawda majątkiem wyodrębnionym od majątków posiadanych przez wspólników poza wspólnością, nie jest on jednak wyodrębnionym majątkiem spółki cywilnej. I tylko przez pryzmat jego zorganizowania jako wspólności łącznej z zakazem rozporządzeń można mówić o jego „odrębności”. Powracając, chociażby na marginesie zasadniczych kwestii na grunt prawa cywilnego, zupełne wykluczenie elementów organizacyjnych ze stosunku spółki powoduje, iż główne rozważania należałoby sprowadzić do „zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą osoby fizycznej”. Uogólniając, podmiotem ochrony może być każdy, a dokładniej wszystkie podmioty zainteresowane i zdolne do powierzania swoich spraw majątkowych lub działalności gospodarczej na podstawach prawnych innym osobom¹³⁷⁹, tu także wspólnicy-przedsiębiorcy. Status pokrzywdzonego przysługuje samym wspólnikom, a gdy przestępstwa nadużycia zaufania dopuszcza się jeden z nich, wówczas stroną będą pozostali wspólnicy.

¹³⁷⁵ Ibidem, s. 299;

¹³⁷⁶ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 232;

¹³⁷⁷ Odmienne P. Kardas (w.) *Komentarz do art. 296 k.k.*, op. cit., Lex/el 2012;

¹³⁷⁸ Por. Z. Kukuła, op. cit., s. 86;

¹³⁷⁹ Por. O. Górniok, *Ustawa...*, op. cit., s. 6;

Po drugie, istotna jest identyfikacja osoby odpowiedzialnej oraz kwestia tej odpowiedzialności na tle obowiązku działania. Prowadzenie spraw spółki cywilnej oznacza podejmowanie wszelkiej działalności zmierzającej do realizacji wspólnie założonego celu na jej płaszczyźnie wewnętrznej. Najogólniej, w zakresie tej działalności pozostaje podejmowanie czynności czysto faktycznych jak i prawnych. Każdemu wspólnikowi przysługuje prawo prowadzenia spraw spółki i tym samym obciąża go obowiązek podejmowania stosownych czynności. Prawo i obowiązek prowadzenia spraw spółki może zostać umownie powierzone osobie trzeciej. Reprezentowanie spółki oznacza dokonywanie przez uprawnione osoby czynności prawnych w imieniu i na rzecz, czyli ze skutkiem prawnym we wspólnej sferze prawnej. Prawo nabyte przez reprezentanta wchodzi do majątku spółki, a zaciągnięte zobowiązanie obciąża ten majątek. Przy czym, tak jak i na gruncie prowadzenia spraw, reprezentować spółkę mogą wszyscy wspólnicy, niektórzy z nich, dopuszczalne jest także zastępstwo przez osoby inne niż wspólnicy. Wspólnik reprezentujący pozostałych wspólników występuje w ich imieniu oraz we własnym. Co istotne nie działa on wyłącznie w imieniu własnym ani też cudzym, ale we wspólnym imieniu i ze skutkiem we wspólnej sferze prawnej, a czynność taka oceniana jest jednolicie.¹³⁸⁰ Umocowanie do działania oparte jest na przepisach ustawy (art. 866 k.c. i 96 k.c.), wspólnik działający jest przedstawicielem ustawowym pozostałych wspólników. Osoby trzecie mogą reprezentować wspólników tylko w charakterze pełnomocników, a udzielone im pełnomocnictwo cywilne może mieć formę ogólnego, rodzajowego czy do poszczególnych czynności. Natomiast odpowiedzialność karna za nadużycie zaufania może opierać się tylko na stwierdzeniu, że w konkretnych okolicznościach faktycznych doszło do nadużycia bądź niedopełnienia ściśle określonych obowiązków przez osobę, która na mocy tytułu prawnego prowadzi i nadzoruje sprawy majątkowe innego podmiotu, przez co doprowadziła do powstania znacznej szkody majątkowej. W ramach spółki cywilnej, każdy z jej uczestników realizuje tak swój własny jak i wspólny cel gospodarczy, na własny rachunek (udział w zysku i stratach) i własne ryzyko, odpowiadając całym swoim majątkiem za zobowiązania. Z drugiej strony, jeżeli obowiązują ustawowe zasady reprezentacji i prowadzenia spraw, czyli reprezentacja łączna, każdy ze wspólników w procesie decyzyjnym czy uchwałodawczym ma wpływ na rozstrzygnięcie każdej sprawy. W orzecznictwie sądowym ustalono, iż nie ponosi

¹³⁸⁰ S. Grzybowski (w.) *System prawa...* t. III, op. cit., s. 823

odpowiedzialności karnej za przestępstwo nadużycia zaufania, ten sprawca, który prowadzi działalność gospodarczą na swój rachunek i własne ryzyko.¹³⁸¹ W rezultacie można stwierdzić, że w sytuacji, kiedy wszyscy wspólnicy prowadzą sprawy i wspólnie reprezentują spółkę (reprezentacja łączna) nie ma podstaw do przyjęcia nadużycia zaufania. Przeciwnie ustalenie spowodowałoby karanie wspólników, którzy sami sobie udzielili zaufania, przez co sami sobie wyrządzili szkodę.

Natomiast przypisanie sprawstwa nadużycia zaufania tak wspólnikowi, któremu powierzono prowadzenie spraw i reprezentowanie spółki jak i osobie trzeciej znajduje uzasadnienie i na gruncie prawa cywilnego i karnego. Uprawnienie, kompetencja do zajmowania się sprawami majątkowymi może mieć swoje źródło w ustawie, w umowie i w decyzji właściwego organu. Wspólnicy wykonują czynności w sferze reprezentacji jako przedstawiciele ustawowi pozostałych wspólników, podejmują działania tak w swoim jak i w cudzym imieniu. W doktrynie prawa karnego przyjmuje się, iż wśród osób, których obowiązek zajmowania się cudzymi sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą wynika bezpośrednio z przepisu ustawy jest w szczególności wspólnik spółki cywilnej (art. 869 k.c.).¹³⁸² Zarówno wspólnik prowadzący jak i osoba trzecia są reprezentantami pozostałych wspólników, mającymi przyzwolenie i prawo do określonego zachowania.¹³⁸³ Źródłem istnienia szczególnego stosunku mogą być także wszelkiego rodzaju pełnomocnictwa, ogólne i szczególne do umów będących podstawą prawną zajmowania się sprawami majątkowymi innymi.¹³⁸⁴ W tym zakresie osobą odpowiedzialną może być również profesjonalny pełnomocnik procesowy, któremu wspólnicy udzielili określonego pełnomocnictwa. Przypisanie odpowiedzialności z tytułu przestępstwa nadużycia zaufania dla adwokata lub radcy prawnego musi wynikać z konkretnych okoliczności stanu faktycznego, a przede wszystkim z zakresu posiadanego pełnomocnictwa. Wykazania wymaga możliwość samodzielnego podejmowania w imieniu wspólników decyzji w sprawach majątkowych lub działalności gospodarczej bądź, co najmniej możliwość wpływania na te decyzje podejmowane przez spółkę.¹³⁸⁵ Zgodnie z poglądem wyrażonym w doktrynie, pełnomocnik procesowy strony, reprezentujący jej interesy w sporze o charakterze

¹³⁸¹ Zob. wyrok SN z dnia 21 marca 1969 r., III KR 160/69, „OSNPG”, 8/1969, poz. 139; wyrok SN z dnia 12 listopada 1936 r., III K 1805/26, niepublikowany;

¹³⁸² P. Kardas (w.) *Komentarz do art. 296 k.k.*, op. cit., Lex/el 2012;

¹³⁸³ Zob. A. Pecznik, *Uprawnienie a obowiązek*, „PiP”, 2/1964, s. 233;

¹³⁸⁴ L. Peiper, op. cit., s. 581;

¹³⁸⁵ *Ibidem*, s. 756;

majątkowym, może przecież samodzielnie doprowadzić do zawarcia niekorzystnej dla reprezentowanego ugody, a dla ustalenia wyznaczników nadużycia zaufania nieistotne jest nieudolne reprezentowanie strony w procesie, ale fakt podejmowania niekorzystnych dla strony decyzji w sferze majątkowej¹³⁸⁶.

Zgoda reprezentowanego na dokonanie określonych czynności, formalnie szkodliwych w sferze majątkowej, wyłącza bezprawność czynu nadużycia zaufania. Finalizacja nadużycia uprawnień lub niedopełnienia obowiązku musi mieć skutek w postaci znacznej szkody majątkowej¹³⁸⁷. Na marginesie zasadniczych rozważań należy wskazać, iż stosownie do z art. 115 § 5 i 6 k.k. mieniem znacznej wartości jest mienie, którego wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza 200.000 złotych, zaś mieniem wielkiej wartości jest mienie, którego wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza 1.000.000 złotych. Wskazane przepisy stosuje się do określenia „znacznej szkody” oraz „szkody w wielkich rozmiarach”. W piśmiennictwie wskazuje się, że właściwie jedynym środkiem prawnym do uznania za przestępstwo wielu zachowań sprawcy, z których każde polega na nadużyciu uprawnień lub niedopełnieniu obowiązku jest konstrukcja czynu ciągłego z art. 12 k.k.¹³⁸⁸

W sferze kategorii przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, większych kontrowersji nie wywołuje możliwość ochrony współników spółki cywilnej na mocy art. 303 k.k. Przewiduje on odpowiedzialność karną za wyrządzenie szkody majątkowej osobie fizycznej, prawnej albo jednostce organizacyjnej niemającej osobowości prawnej przez nieprowadzenie dokumentacji albo prowadzenie jej w sposób nierzetelny lub niezgodny z prawdą, w szczególności poprzez niszczenie, usuwanie, ukrywanie, przerabianie lub podrabianie dokumentów dotyczące takiej działalności.¹³⁸⁹ Dobrem chronionym jest interes uczestników obrotu gospodarczego w uzyskaniu rzetelnej informacji gospodarczej, jest ona bowiem fundamentem pewności obrotu prawnego. Sprawcą tego przestępstwa może być każda osoba faktycznie prowadząca dokumentację działalności gospodarczej, czyli zarówno ta, która zarządza własnym majątkiem i jednocześnie prowadzi dokumentację swojej działalności gospodarczej, jak i osoba prowadząca dokumentację działalności gospodarczej określonego podmiotu.

Wskazane powyżej regulacje mają charakter przykładowy. W rezultacie można postulować, aby w każdym przypadku kryminalizacja zachowań uczestników obrotu

¹³⁸⁶ J. Lachowski, *Sporne...*, op. cit., s. 62;

¹³⁸⁷ Zob. wyrok SN z dnia 28 lipca 2010 r., II KK 21/09, „Biuletyn Prawa Karnego”, 4/2010, s. 16;

¹³⁸⁸ A. Marek, *Komentarz do kodeksu karnego, Część szczególna*, Warszawa 2003, s. 333;

¹³⁸⁹ Z. Kukuła, op. cit., s. 90-91;

gospodarczego znajdowała uzasadnienie w jednolitej wykładni karnej danego typu przestępstwa. W przeciwnym razie istnieje obawa hamowania inicjatyw gospodarczych, albowiem uczestnicy obrotu gospodarczego mogą unikać zaangażowania się w przedsięwzięcia bardziej ryzykowne, lecz pożądane dla lepszego rozwoju prowadzonej przez nich działalności i z tego tytułu osiągnięcia większych zysków¹³⁹⁰.

§ 4.

Problem zdolności prawnej i jednostki organizacyjnej w przepisach podatkowych, Kodeksie postępowania administracyjnego i Kodeksie karnym skarbowym

4.1. Pojęcie zdolności prawno – podatkowej a status spółki cywilnej

Zwolennicy odrębności prawnej spółki cywilnej wywodzą jej zdolność prawną z pojęcia podmiotowości prawno-podatkowej¹³⁹¹ określonej przez prawo podatkowe. Ordynacja podatkowa¹³⁹² w art. 135 zakłada, iż zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych w sprawach podatkowych ocenia się według przepisów prawa cywilnego, jeżeli przepisy prawa podatkowego nie stanowią inaczej. Na gruncie art. 135 Ordynacji podatkowej można niejako postawić tezę, iż ustawodawca posługuje się pojęciem zdolności prawnej również w szerszym znaczeniu tego słowa, nieograniczonym tylko do stosunków cywilnoprawnych. Co za tym idzie, doktryna z dziedziny prawa podatkowego postuluje uznanie art. 135 Ordynacji podatkowej za przejaw autonomii prawa podatkowego.¹³⁹³ Na tle tego postulatu formułuje pogląd, że zdolność prawną w zakresie prawa podatkowego posiada podmiot objęty obowiązkiem podatkowym *sensu largo* i podmiot ten nie musi posiadać wszystkich innych „zdolności”¹³⁹⁴, np. sądowej czy związanej z prowadzeniem działalności gospodarczej. Poza mającymi zdolność prawną osobami fizycznymi i prawnymi, podmiotami na

¹³⁹⁰ Por. J. Kowalska, op. cit, s. 65;

¹³⁹¹ Zob. wyrok NSA z dnia 21 lutego 2001 r., I S.A./Gd 950/98, niepublikowany;

¹³⁹² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – *Ordynacja podatkowa* (Dz. U. z 2012, poz. 749, j.t.);

¹³⁹³ P. Borszowski, *Glosa do wyroku NSA z dnia 5 listopada 2003 r., I SA/Ed 452/02*, „Doradztwo Podatkowe”, 12/2004, s.147;

¹³⁹⁴ P. Pietrasz (w.) R. Dowgier, L. Etel, C. Kosikowski, P. Pietrasz, S. Presnarowicz, *Ordynacja podatkowa, Komentarz*, Kraków 2006, s. 528;

gruncie prawa podatkowego mogą być także gospodarstwa rolne, spadki wakujące, rodzina, małżonkowie czy podatkowe grupy kapitałowe¹³⁹⁵.

Przedstawiciele doktryny, analizując przepisy części ogólnej prawa podatkowego, a w szczególności art. 7 i 8 Ordynacji podatkowej, wskazują na ich blankietowy charakter, jako przepisów odsyłających do regulacji prawnych zawartych w poszczególnych ustawach podatkowych. Ma to ten skutek, że każda ustawa podatkowa kreuje autonomiczny katalog podmiotów posiadających zdolność prawną w określonym podatku.¹³⁹⁶ Takim przykładem jest art. 15 ust. 1 ustawy o podatku od towarów i usług¹³⁹⁷, według którego, podatnikiem jest osoba prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej oraz osoby fizyczne wykonujące samodzielnie działalność gospodarczą bez względu na cel lub rezultat takiej działalności. Na gruncie niniejszej ustawy podatnikiem może być każdy „zorganizowany kolektyw”¹³⁹⁸, niezależnie od formy organizacyjno-prawnej jego działalności. Przy czym w obowiązującej regulacji podatku VAT konstrukcja podatnika została zupełnie oddzielona od pojęcia obowiązku podatkowego. Podatnik jest podmiotem prowadzącym działalność gospodarczą, przy czym niekoniecznie wykonuje on czynności podlegające opodatkowaniu i w związku z tym podlegające obowiązkowi podatkowemu. Obecna regulacja podatku VAT, odpowiadając wymogom prawa wspólnotowego¹³⁹⁹, ma na względzie przede wszystkim ekonomiczne aspekty czynności, niejako oddzielając ją od jej skutków konwencjonalnych w zakresie prawa cywilnego. W rezultacie takiego ujęcia przyjmuje się, iż za działalność gospodarczą można uznać aktywność każdego podmiotu bez względu na jego zdolność do czynności cywilnoprawnych.¹⁴⁰⁰ Odnosi to taki skutek, że na tle ustawy VAT spółka cywilna uważana jest za odrębnego podatnika, który ma przymiot strony w postępowaniu podatkowym dotyczącym tego podatku¹⁴⁰¹. Interpretacja ta pozostaje zgodna z orzecznictwem sądów administracyjnych, np. z wyroku z dnia 3 czerwca 2009 r.

¹³⁹⁵ J. Kulicki, A. Krawczyk, P. Sokół, *Lexykon podatkowy*, Warszawa 1998, s. 245;

¹³⁹⁶ A. Nita, *Stosunek prawnopodatkowy. Obowiązek i zobowiązania podatkowe*, Kraków 1999, s. 27-28;

¹³⁹⁷ Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. - o podatku od towarów i usług (Dz. U. z 2011, Nr 177, poz. 1054 j.t.), zwana dalej VAT;

¹³⁹⁸ W. Stachurski, *Spółka cywilna jako podmiot podatku i kontroli*, „Przegląd Podatkowy”, 10/1997, s. 7; A. Świstowska, *VAT w spółce cywilnej*, „Przegląd Podatkowy”, 9/1994, s. 11-12;

¹³⁹⁹ Zob. np. rozporządzenie Rady (WE) Nr 1777/2005 z dnia 17 października 2005 r. ustanawiające środki wykonawcze do dyrektywy 77/388/EWG w sprawie wspólnego systemu od wartości dodanej – Dz. U. UE L z dnia 29 października 2005 r.;

¹⁴⁰⁰ A. Bartosiewicz (w.) R. Kubacki, A. Bartosiewicz, *Komentarz do art. 15 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług*, Lex/el, 2010;

¹⁴⁰¹ A. Bartosiewicz, *Glosa do wyroku SN z dnia 18 stycznia 2002 r., III RN 182/2000*, „Doradztwo Podatkowe”, 5/2003, s. 48;

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Poznaniu¹⁴⁰² wskazał, że rozwiązanie spółki cywilnej powoduje, iż traci ona podmiotowość podatkową na płaszczyźnie ustawy o podatku od towarów i usług.

Z art. 15 ustawy VAT, także niektórzy¹⁴⁰³ przedstawiciele doktryny z zakresu prawa cywilnego wywodzą odrębność podmiotową spółki cywilnej, argumentując, że artykuł ten określa krąg podmiotów będących podatnikami tego podatku i w świetle art. 15 podatnikiem jest spółka cywilna, a nie jej wspólnicy.

Charakterystyczny dla prawa podatkowego jest także sposób uregulowania odpowiedzialności za zobowiązania.¹⁴⁰⁴ Stosownie do treści art. 115 § 1 ustawy Ordynacja podatkowa, wspólnik spółki cywilnej, jawnej, partnerskiej oraz komplementariusz spółki komandytowej albo komandytowo-akcyjnej odpowiada całym swoim majątkiem solidarnie ze spółką i z pozostałymi wspólnikami za zaległości podatkowe spółki. W doktrynie z dziedziny prawa podatkowego wyrażono pogląd, że odpowiedzialność solidarna, o której mówi Ordynacja, jest w istocie odpowiedzialnością subsydiarną o charakterze akcesoryjnym, posiłkowym i osobistym. Regulacja odpowiedzialności nie zezwala zatem na dowolny wybór podmiotu, do którego zostanie skierowane roszczenie, i wymaga w pierwszej kolejności dochodzenia należności od podatnika¹⁴⁰⁵. Już w tym miejscu wypada zaznaczyć, że przyjęte zasady odpowiedzialności „spółki cywilnej” w zakresie ustaw podatkowych są niezgodne z zasadami odpowiedzialności przyjętymi dla tego stosunku w Kodeksie cywilnym. Spółka cywilna unormowana jest w art. 860 - 875 k.c. i to unormowanie powinno stanowić punkt wyjścia dla każdej innej regulacji związanej ze spółką.

¹⁴⁰² Zob. wyrok WSA w Poznaniu z dnia 3 czerwca 2009 r. I S.A./Po 354/09, niepublikowany;

¹⁴⁰³ Np. J. Lic;

¹⁴⁰⁴ Zob. A. Huchla (w.) H. Dzwonkowski, A. Huchla, C. Kosikowski, *Ustawa Ordynacja podatkowa. Komentarz*, Poznań 2003, s. 349 i nast.; A. Olesińska, *Odpowiedzialność osób trzecich za zobowiązania podatkowe*, Lublin 2000, s. 12 i nast.; B. Brzeziński, M. Kalinowski, M. Masterniak, A. Olesińska, J. Orłowski, *Ordynacja podatkowa, Komentarz*, Toruń 2007, s. 406

¹⁴⁰⁵ M. Wachowski, *Odpowiedzialność osób trzecich za zobowiązania podatkowe*, „Doradztwo Podatkowe”, 6/2011, s.37; zob. także A. Bartosiewicz, *Glosa...*, op. cit., s. 48, gdzie autor wskazuje, że zachowanie, które polega na naruszeniu obowiązków z zakresu ewidencji VAT można przypisać spółce cywilnej będącej podatnikiem tego podatku; wobec tego dodatkowe zobowiązanie podatkowe jest ustalane na jej imię, a nie na imię wspólników tej spółki; w rezultacie nie zachodzi tutaj zbieg odpowiedzialności karnej z administracyjną co do tego samego czynu wobec tego samego podatku, bo odpowiedzialność karłą ponoszą wspólnicy spółki, natomiast odpowiedzialność podatkową spółka jako podmiot prawa podatkowego na gruncie ustawy VAT;

4.2. Zdolność prawna według Kodeksu postępowania administracyjnego

Zagadnienie zdolności prawnej podmiotów stosunków administracyjno-prawnych dyskutowane jest także na płaszczyźnie Kodeksu postępowania administracyjnego¹⁴⁰⁶. Zgodnie z art. 30 § 1 k.p.a., zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych stron ocenia się według przepisów prawa cywilnego, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej. Ocena zdolności administracyjno - prawnej w postępowaniu administracyjnym powinna zatem być oparta o normy prawa cywilnego, z jednoczesnym dopuszczeniem prawa przyznania tej zdolności innym podmiotom na mocy przepisów prawa administracyjnego.¹⁴⁰⁷ W takim ujęciu, zdolność administracyjno-prawną mają podmioty, którym zdolność prawna przysługuje z mocy przepisów cywilnych oraz podmioty, których zdolność kształtują przepisy prawa administracyjnego. W opinii doktryny prawa administracyjnego, zwrot zawarty w art. 30 § 1 k.p.a. należy interpretować jako możliwość poszerzenia - na mocy szczególnych przepisów prawa administracyjnego – zakresu podmiotów dysponujących zdolnością administracyjno-prawną wobec zakresu wyznaczonego normami prawa cywilnego¹⁴⁰⁸.

W doktrynie pozostają sporne kryteria oceny. Brak jest jednolitej odpowiedzi na pytanie: czy ocena zdolności prawnej stron powinna być dokonywana według przepisów Kodeksu cywilnego tylko wtedy, kiedy przedmiotem postępowania są prawa i obowiązki stron wynikające z norm prawa cywilnego, a według przepisów prawa administracyjnego, gdy przedmiotem postępowania są prawa i obowiązki stron z dziedziny prawa administracyjnego materialnego.¹⁴⁰⁹

¹⁴⁰⁶ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. - *Kodeks postępowania administracyjnego* (Dz. U. z 2000 r. Nr. 98, poz. 1071 j.t.);

¹⁴⁰⁷ A. Matan (w.) G. Łaszczyca, C. Martysz, A. Matan, *Komentarz do art. 30 Kodeksu postępowania administracyjnego*, Lex/el, 2010;

¹⁴⁰⁸ E. Klat-Górska, L. Klat-Wertelecka, *Oznaczenie strony w decyzji administracyjnej*, „Samorząd Terytorialny”, 7-8/2004, s. 44;

¹⁴⁰⁹ A. Wróbel (w.) M. Jaśkowska, A. Wróbel, *Komentarz do art. 30 kodeksu postępowania administracyjnego*, Lex/el, 2009; G. Łaszczyca, M. Matan, *Następstwo prawne w prawie administracyjnym w: Koncepcja systemu prawa administracyjnego, Zjazd Katedr Prawa i Postępowania administracyjnego, Zakopane 24-27 września 2006 r.*, pod. red. J. Zimmermanna, Warszawa – Kraków 2007, s. 277 i nast.;

4.3. Pojęcie jednostki organizacyjnej i zdolności prawnej w Kodeksie karnym skarbowym

Brak jednolitej oceny charakteru prawnego spółki cywilnej w zakresie przepisów prawa administracyjnego i podatkowego wywołuje dalsze wątpliwości co do jej statusu na gruncie Kodeksu karnego skarbowego. Przepis art. 9 § 3 k.k.s.¹⁴¹⁰ stanowi, iż za przestępstwa skarbowe lub wykroczenia skarbowe odpowiada jak sprawca, także ten, kto na podstawie przepisu prawa, decyzji właściwego organu, umowy lub faktycznego wykonywania zajmuje się sprawami gospodarczymi, w szczególności finansowymi, osoby fizycznej, osoby prawnej albo jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną. W nawiązaniu do rozumienia zdolności prawnej w ujęciu prawa podatkowego, w doktrynie prawa karnego wyrażono pogląd, że atrybutu zdolności prawnej, o którym mowa w art. 9 § 3 k.k.s. nie można zawęzać tylko do sfery prawa cywilnego. Cywilistyczny efekt wykładni pojęcia „zdolność prawna” prowadzi do zupełnej depenalizacji zachowań dotyczących obowiązków podatkowych – *sensu largo* – spółki cywilnej. Dzieje się tak dlatego, że zasadnicza część zachowań regulowanych przez Kodeks karny skarbowy ma charakter przestępstw indywidualnych, a przedmiotem ochrony powinno być w takim samym stopniu dobro naruszane poprzez czyny podmiotu niebędącego osobą fizyczną.¹⁴¹¹

Na gruncie prawa karnego za jednostkę organizacyjną uważa się jednostkę o wyodrębnionym majątku, posiadającą zorganizowaną strukturę wewnętrzną ujętą w ramy organizacyjne i określone zasady zarówno w zakresie prowadzenia jej spraw, jak i jej reprezentowania na zewnątrz.¹⁴¹² Ujęcie to akcentuje zarówno elementy strukturalno - organizacyjne jak i majątkowe, a co za tym idzie, uzasadnia w oderwaniu od wykładni systemowej tego zwrotu zaliczenie do kategorii takich jednostek – zewnętrzną spółkę cywilną¹⁴¹³ i spółkę jawną. Odmienny sposób wykładni prowadzi do sytuacji, w której na płaszczyźnie tożsamy zachowań współnika polegających np. na „zaniżeniu zobowiązań podatkowych” w zakresie dwóch typów podatków: podatku od towarów i usług, w którym podatnikiem jest spółka cywilna i podatku dochodowego od osób

¹⁴¹⁰ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – *Kodeks karny skarbowy* (Dz. U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 j.t.);

¹⁴¹¹ R. Kubacki, A. Bartosiewicz, *Kodeks karny skarbowy, Przestępstwa i wykroczenia podatkowe oraz dewizowe*, Warszawa 2005, s. 128-129;

¹⁴¹² P. Kardas, *Komentarz do art. 9 kodeksu karnego skarbowego*, Lex/el, 2012;

¹⁴¹³ Zob. A. Jędrzejewska, *Istota...*, op. cit., s. 2 i nast.;

fizycznych, w którym podatnikiem są wspólnicy spółki cywilnej – w pierwszej sytuacji czyn jest prawnie irrelevantny, zaś w drugiej zabroniony pod groźbą kary.¹⁴¹⁴

Odpowiedzialność przewidziana w art. 9 § 3 k.k.s. ma charakter odpowiedzialności zastępczej, polegającej na ustaleniu, że czyn zabroniony popełniła osoba trzecia, która na podstawie przepisu prawa, decyzji właściwego organu lub faktycznego wykonywania zajmuje się sprawami gospodarczymi, a w szczególności finansowymi innego podmiotu. Oznacza to, iż popełniany przez nią czyn pozostaje w związku z publicznoprawnymi powinnościami danego podmiotu.¹⁴¹⁵

Przypisanie odpowiedzialności za przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe wymaga także, aby sprawca zajmował się sprawami gospodarczymi, w tym w szczególności finansowymi, wskazanych w art. 9 § 3 k.k.s. podmiotów. Pojęcie „zajmuje się” obejmuje swoim zakresem wszystkie zachowania polegające na rozstrzyganiu w sprawach gospodarczych ze szczególnym uwzględnieniem finansowych oraz współdziałaniu w rozstrzyganiu tych spraw, jak i wpływaniu na rozstrzygnięcia, choćby tylko miało to aspekt jednorazowy. W świetle art. 9 § 3 k.k.s. sprawami gospodarczymi są wszelkiego rodzaju czynności prawne i faktyczne, jakie podejmowane są z powiązaniem z działalnością oznaczonego podmiotu i dotyczą sfery gospodarczej, czyli organizacji oraz wymiany dóbr i usług. Przy czym istotny jest tutaj brak tożsamości pomiędzy sprawami gospodarczymi a prowadzeniem działalności gospodarczej.¹⁴¹⁶ W doktrynie prawa karnego wskazuje się, iż ta szczególna podstawa odpowiedzialności, o której mówi art. 9 § 3 k.k.s., dotyczy tylko osoby, która zajmuje się sprawami gospodarczymi, a szczególnie finansowymi, co powoduje, że zachowanie w przedmiocie zajmowania się sprawami gospodarczymi powinno charakteryzować się określoną dozą samodzielności. Dodatkowo osoba taka powinna mieć uprawnienia do samodzielnego podejmowania decyzji i ich wdrażania.¹⁴¹⁷ W konsekwencji, zajmowanie się sprawami finansowymi w tym w szczególności finansowymi należy odróżnić od czynności wykonywanych przez podmioty pozbawione samodzielności, a uściślając przez osoby wykonujące tylko czynności o charakterze techniczno-

¹⁴¹⁴ Zob. postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2009 r. I KZP 28/08, „Biuletyn Sądu Najwyższego”, 2/2009, s. 22;

¹⁴¹⁵ T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy, Komentarz*, Warszawa 2006, s. 133-134;

¹⁴¹⁶ P. Kardas, op. cit.,

¹⁴¹⁷ G. Bogdan (w.) A. Nita, J. Raglewski, A. R. Światłowski, G. Bogdan, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Gdańsk 2007, s. 42;

wykonawczym.¹⁴¹⁸ Zajmowanie się sprawami gospodarczymi, ze szczególnym uwzględnieniem finansowych, obejmuje także te wszystkie sytuacje, w których pewna osoba prowadzi sprawy gospodarcze innego podmiotu bez żadnego tytułu prawnego.¹⁴¹⁹

4.4. Stanowisko własne

a. Stanowisko na tle ustawy Kodeks karny skarbowy

Tendencje do upodmiotowienia spółki cywilnej i brak jednolitego stanowiska już w samej doktrynie cywilnej implikują dalsze jej problemy kwalifikacyjne, a takim przykładem są spory na gruncie art. 9 § 3 k.k.s. Za podstawę, przy podjęciu próby rozwiązania problemu zdolności prawnej i jednostki organizacyjnej na tle ustawy Kodeks karny skarbowy, należy przyjąć ustawowy model spółki cywilnej z art. 860-875 k.c. W związku z tym, postawić należy pytanie, czy na gruncie art. 9 § 3 k.k.s. spółka cywilna może zostać uznana za jednostkę organizacyjną oraz o źródło pochodzenia przepisów przesądzających o przypisaniu przymiotu „zdolności prawnej”.

W doktrynie¹⁴²⁰ z dziedziny prawa karnego wyrażono pogląd, iż spółka cywilna jest jednostką organizacyjną. Na tle art. 9 § 3 k.k.s. pojęcie jednostki organizacyjnej służy funkcjonalnemu budowaniu pewnego zbioru podmiotów niebędących osobami prawnymi. W zaproponowanym ujęciu, zakres desygnatów pojęcia jednostki organizacyjnej obejmuje także spółkę cywilną, rozumianą jako organizacja wspólników utworzona na mocy przepisów ustawy. W kontekście funkcjonalnego rozumienia jednostki organizacyjnej, w doktrynie prawa karnego wyrażono pogląd, że zdolność prawną należy rozumieć jako termin odnoszący się do regulacji prawa podatkowego, precyzujący tak zdolność prawną jak i zdolność do czynności prawnych w dziedzinie prawa podatkowego i nie jest wymagane posiadanie przez taką jednostkę organizacyjną zdolności prawnej w rozumieniu prawa cywilnego¹⁴²¹. Uznanie takiego stanowiska doprowadziłoby do sytuacji, że punktem wyjścia dla analizy zawartego w art. 9 § 3 k.k.s. pojęcia zdolności prawnej nie byłoby prawo cywilne, w zakresie którego spółka

¹⁴¹⁸ L. Wilk, *Przedmiot ochrony art. 97 kodeksu karnego skarbowego*, „Prokuratura i Prawo”, 9/2004, s. 100 i nast.;

¹⁴¹⁹ J. Majewski (w.) *Kodeks karny. Komentarz, Część szczególna*, Tom III, pod red. A. Zolla, Kraków 2008, s. 798;

¹⁴²⁰ S. Baniak, *Prawo karne skarbowe*, Kraków 2001, s. 43;

¹⁴²¹ G. Łabuda, *Glosa do uchwały SN z dnia 26 kwietnia 2007 r., I KZP 7/07*, „MPPr.”, 21/2007, s. 1215 i nast.;

cywilna zdolności prawnej nie posiada, ale prawo podatkowe, które traktuje spółkę cywilną jako podatnika podatku od towarów i usług, przyznając jej tym samym na gruncie określonego podatku zdolność prawną w znaczeniu prawa podatkowego. W opinii przedstawicieli doktryny prawa karnego, wątpliwości interpretacyjnych zasadniczo nie budziło brzmienie art. 9 § 3 k.k.s. do dnia 28 lipca 2005 r.¹⁴²² Zgodnie z poprzednim jego brzmieniem, za przestępstwa skarbowe lub wykroczenia skarbowe odpowiadał jak sprawca także ten, kto na podstawie przepisu prawa, decyzji właściwego organu, umowy lub faktycznego wykonywania zajmował się sprawami gospodarczymi osoby fizycznej, osoby prawnej albo jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej. Wobec takiego brzmienia przepisu w doktrynie z zakresu prawa karnego wyrażono pogląd, iż ów przepis dotyczy także spółki cywilnej jako jednostki organizacyjnej bez przyznanej osobowości prawnej¹⁴²³. Nowe brzmienie przepisu art. 9 § 3 k.k.s. zostało rozbudowane o zwroty „w szczególności finansowymi” i „której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną”. Ustawodawca nie wyjaśnił jednak, które to odrębne przepisy mają decydować o przyznaniu zdolności prawnej oraz jakie są metody ich wykładni.

Poszukując rozwiązania problemu statusu podmiotowego spółki cywilnej w zakresie prawa karnego skarbowego, należy wyznaczyć punkty odniesienia do wyjaśnienia rozbieżnych ocen doktryny z dziedziny prawa cywilnego i karnego. Możliwych wskazań jest wiele, jednakże kluczowa wydaje się być analiza pojęcia „podmiot” i „jednostka organizacyjna”.

W systemie prawa polskiego pojęcie „podmiotu” wielokrotnie służy dla określenia pewnej kategorii zbiorczej. W takim ujęciu można przykładowo wskazać na: osoby prawne i spółki handlowe nieposiadające osobowości prawnej, przedsiębiorców, osoby prawne lub inne jednostki organizacyjne. W polskim ustawodawstwie funkcjonuje także instytucja „podmiotu zbiorowego”. „Podmiotem zbiorowym”, w świetle definicji ustawowej¹⁴²⁴, jest osoba prawna i jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną.

¹⁴²² Nowe brzmienie art. 9 § 3 k.k.s. nadano ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. - o zmianie ustawy *Kodeks karny skarbowy i niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2005 r. Nr 178, poz. 1479);

¹⁴²³ S. Baniak, op. cit., s. 43;

¹⁴²⁴ Por. art. 2 ust. 1 wedle ustawy z dnia 28 października 2002 r. - o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. z 2002 r. Nr 197, poz. 1661) z brzmieniem art. 2 ust.1 nadanym ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. - o zmianie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1492);

Dominująca część doktryny prawa cywilnego pojęcia „podmiotu” używa dla określenia jednostki uczestniczącej w stosunkach prawnych, której przysługują określone prawa i będącej nosicielem wynikających ze stosunków prawnych praw i obowiązków¹⁴²⁵. W znaczeniu ścisłym, podmiotowość prawna oznacza właśnie tą zdolność do bycia podmiotem (nosicielem) praw i obowiązków¹⁴²⁶. A zatem generalnie¹⁴²⁷ rozumienie podmiotowości odpowiada kategorii zdolności prawnej¹⁴²⁸. Zdolność prawna jest podstawowym i nieodłącznym atrybutem każdego podmiotu prawa. Ma charakter normatywny kształtowany poprzez prawo przedmiotowe. Mieć zdolność prawną to nic innego jak posiadać możliwość do bycia podmiotem praw i obowiązków z zakresu prawa cywilnego.

Nauka o podmiotach prawa została wykształcona przez prawników cywilistów z nastawieniem na uprawnienia i obowiązki w zakresie prawa cywilnego i handlowego¹⁴²⁹. Zdolność prawna jest więc kategorią właściwą prawu cywilnemu.¹⁴³⁰ W tym świetle za chybione należy uznać pozostające w mniejszości poglądy niektórych cywilistów w różny sposób przeciwstawiające zdolność prawną jako możliwość posiadania praw i obowiązków z zakresu prawa cywilnego – podmiotowości prawnej rozumianej jako możliwość posiadania praw i obowiązków o innym charakterze¹⁴³¹. W zakresie prawa cywilnego przyznanie zdolności prawnej to nic innego jak uznanie przez porządek prawny, iż ta jednostka może być podmiotem każdego stosunku cywilnoprawnego.

Słusznie termin „jednostka organizacyjna” uznawany jest za zwrot charakterystyczny dla określenia techniczno – legislacyjnego. W doktrynie termin ten został zdefiniowany jako syntetyczna nazwa, określająca na użytek danej regulacji krąg podmiotów o jednakowo wyznaczonym zakresie praw i obowiązków¹⁴³². Wskazane

¹⁴²⁵ A. Wolter, J. Ignatowicz, A. Stefaniuk, *Prawo cywilne...op. cit.*, s. 157, Z. Radwański, *Prawo cywilne, część ogólna...*2007, s. 143;

¹⁴²⁶ J. Nowacki (w.) J. Nowacki, Z. Tabor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1994, s. 171;

¹⁴²⁷ S. Dubisz, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Tom V, Warszawa 2003, s. 626; M. Szymczak, *Słownik języka polskiego*, Tom III, Warszawa 1981, s. 993;

¹⁴²⁸ M. Pazdan (w.) *Podmioty bez osobowości prawnej po nowelizacji Kodeksu cywilnego z 2003 r. w: W kręgu teoretycznych i praktycznych aspektów prawoznawstwa, Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Ziemanina*, pod. red. M. Zielińskiego, Szczecin 2005, s. 97;

¹⁴²⁹ J. Lande, *Nauka o normie prawnej*, Lublin 1956, s. 26;

¹⁴³⁰ Zob. S. Dybowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza, Część ogólna*, Warszawa 2006, s. 66; uchwała SN z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, „OSNC”, 5/1996, poz. 63;

¹⁴³¹ Zob. J. Nowacki (w.) J. Nowacki, Z. Tabor, *Wstęp...*, op. cit., s. 171; A.W. Wiśniewski, *Uważaj na kodeks (2). Spółka jawna i spółka w organizacji – ulomne osoby prawne? Niejasności ulomności*, Gazeta Wyborcza z 15 lutego 2001 r., nr 39, s. 20;

¹⁴³² W. Kubala, *Glosa...*, op. cit., s. 14,

rozumienie nazwane jest rozumieniem funkcjonalnym.¹⁴³³ Samo określenie „jednostka organizacyjna” wydaje się na tyle pojemne, że nie wyklucza różnych form organizowania się ludzi. W doktrynie cywilnej „jednostka organizacyjna”, poza funkcjonalnym rozumieniem tego słowa, to także „realny twór społeczny”¹⁴³⁴, czy byt, który można opisać poprzez charakterystyczne dla niego cechy¹⁴³⁵. Z jurydycznego punktu widzenia nie jest wskazana dowolność w posługiwaniu się tym określeniem. Samo określenie „jednostki” oznacza więc „coś” – a zatem czy na tej podstawie słuszne jest rozstrzygnięcie czy jest to „jakiś” twór. Niektórzy¹⁴³⁶ postulują, aby wyodrębnienie takiej jednostki organizacyjnej następowało poprzez negację pozostałych uczestników obrotu w zakresie trychotomicznego podziału podmiotów prawa. Jakkolwiek można by się ustosunkowywać do formułowanych poglądów, bezsprzeczne pozostaje to, iż zdolność prawna musi wynikać z wyraźnego przepisu prawa pozytywnego¹⁴³⁷, wymaga wyraźnego wskazania, że dana jednostka „może nabywać prawa i zaciągać zobowiązania”. Normę, która przyznaje zdolność prawną można uznać za swoistą regułę sensu, wyrażoną w przepisie o charakterze organizacyjnym i nakazującą wszystkim innym podmiotom prawa podporządkowanym danemu systemowi prawnemu, uznawanie tej jednostki organizacyjnej za odrębnego adresata norm prawnych¹⁴³⁸.

Kodeks cywilny poprzez art. 33¹ k.c. potwierdza istnienie jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (zwanych „ułamnymi osobami prawnymi”). Z jednej strony, ograniczenie podmiotowości cywilnoprawnej, czyli wskazanie, iż w danym stosunku czy stosunkach prawnych podmiotem nie może być ten, komu przysługuje zdolność prawna musi wynikać z jednoznacznego przepisu prawa lub z całokształtu regulacji normującej daną osobę fizyczną, osobę prawną, czy jednostkę organizacyjną niebędącą osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną. Natomiast z drugiej, jest tak, że w obrocie prawnym działają również inne jednostki organizacyjne bez ustawowo przyznanej zdolności prawnej, które niejako mogą zostać adresatami norm prawnych, lecz nie

¹⁴³³ W. Górecki, *Podmiotowość...*, op. cit., s. 506;

¹⁴³⁴ A. Wolter, *Prawo cywilne...*, op. cit., s. 180;

¹⁴³⁵ J. Frąckowiak (w.) *Jednostka organizacyjna jako substrat osoby prawnej i ustawowej w: Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, pod. red. L. Ogiegły, W. Popiołka, M. Szpunara, Kraków 2005, s. 899; B. Brzeziński, M. Kalinowski, M. Masterniak, A. Olesińska, *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, Toruń 2002, s. 31;

¹⁴³⁶ R. Kubacki, *Księga doradcy podatkowego. VAT*, Tom 3, Warszawa 2002, s. 48;

¹⁴³⁷ A. Wolter, *Prawo...*, op. cit., s. 182, 183;

¹⁴³⁸ A. Herbet, *Spółka...*, op. cit., s. 181;

zawsze takie uprawnienie współgra z prawem do bycia podmiotem stosunku prawnego. W takich przypadkach konieczne jest istnienie przepisu prawnego, który w określonej sytuacji to im umożliwia, gdyż takim jednostkom, jako pozbawionym zdolności prawnej, nie przysługuje generalna kompetencja do uznawania ich za podmioty stosunków prawnych¹⁴³⁹. Skoro, więc ani w strukturze organizacyjnej, ani w odrębnym majątku, ani w zdolności sądowej i innych atrybutach osobowości prawnej nie należy poszukiwać podmiotowości prawnej, to może się ona kryć jedynie pod zdolnością prawną, a zdolność prawna musi wynikać z wyraźnego przepisu prawa pozytywnego. Kiedy w intencji ustawodawcy jest przyznanie jednostce organizacyjnej zdolności prawnej oraz wyłączenie odpowiedzialności innych osób to nazywa on taką jednostkę osobą prawną; gdy wolą ustawodawcy jest przyznanie danej jednostce organizacyjnej tylko pakietu praw i obowiązków, ogranicza się do przyznania jej zdolności prawnej; natomiast, gdy ustawodawca nie chce uznać danej jednostki organizacyjnej za podmiot to takiej zdolności jej nie przyznaje.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt art. 9 § 3 k.k.s. można stwierdzić, iż ustawodawcy nie chodziło o każdą jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, ale tylko o taką, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną. Zatem z kręgu podmiotów mogących ponosić odpowiedzialność za przestępstwa skarbowe lub wykroczenia skarbowe wedle art. 9 § 3 k.k.s. należy wykluczyć te podmioty, których kwalifikacja oparta jest wyłącznie na elementach strukturalno – organizacyjnych i majątkowych, bez uwzględnienia ich cech jurydycznych. Krytycznie trzeba oceniać próbę wywodzenia tak istotnej cechy, jaką jest zdolność prawna, tylko z ogólnego ukształtowania danego bytu prawnego. Konieczne jest posiadanie przez taką jednostkę zdolności prawnej w rozumieniu prawa cywilnego¹⁴⁴⁰.

Tożsamy rozwiązanie przynosi zastosowanie obowiązujących sposobów wykładni. *Rato legis* nowelizacji interpretowanego przepisu należy poszukiwać poprzez powiązanie wykładni systemowej z wykładnią historyczną.¹⁴⁴¹ Samej interpretacji przepisu nie można dokonywać w oderwaniu od przepisów innych aktów prawnych, a zwłaszcza wtedy, gdy zawierają one synonimiczne zwroty.¹⁴⁴² Przepis art. 9 § 3 k.k.s. w

¹⁴³⁹ J. Frąckowiak (w.) *System prawa...* t. I, op. cit., s. 1086-1087;

¹⁴⁴⁰ G. Łabuda, *Glosa...*, op. cit., s. 1215 i nast.;

¹⁴⁴¹ *Ibidem*;

¹⁴⁴² Zob. uchwała TK z dnia 29 stycznia 1997 r. W 6/96, „Rejent”, 2/1997, s. 151-158; J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 134 i nast.;

obowiązującym brzmieniu został nadany ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. - o zmianie ustawy Kodeks karny skarbowy i niektórych innych ustaw. Natomiast nowelizacja Kodeksu cywilnego z 2003 r. (ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. - o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, obowiązująca od 25 września 2003 r.) dodała art. 33¹ k.c., pieczętując tym samym trójpodział podmiotów funkcjonujących w systemie prawa cywilnego. Stare brzmienie art. 9 § 3 k.k.s. mówiło o zajmowaniu się sprawami gospodarczymi „osoby fizycznej, osoby prawnej albo jednostki organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej”, nowe dodało „której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną”. Mając więc na uwadze tylko literalne brzmienie znowelizowanego przepisu art. 9 § 3 k.k.s., można stwierdzić, że nawiązuje on do trójpodziału podmiotów obowiązującego na płaszczyźnie prawa cywilnego. Znowelizowanie Kodeksu karnego skarbowego po noweli Kodeksu cywilnego wskazuje, że intencją ustawodawcy było „zsynchronizowanie” przepisów Kodeksu karnego skarbowego z rozwiązaniami przyjętymi w Kodeksie cywilnym¹⁴⁴³. Tym bardziej, że przedmiotowa zmiana nastąpiła nie w stadium projektowania ustawy karnej, ale w toku prac legislacyjnych.¹⁴⁴⁴ Natomiast aktualne brzmienie art. 15 ustawy o podatku od towarów i usług, z którego wywodzona jest zdolność prawna spółki cywilnej w rozumieniu prawa podatkowego, pochodzi z dnia 11 marca 2004 r., a więc już po wejściu w życie art. 33¹ k.c. Przy czym krąg podatników określony w treści art. 15 ustawy o podatku od towarów i usług jest tożsamy z kręgiem podmiotów określonych w art. 9 § 3 k.k.s. w jego poprzednim brzmieniu. W konsekwencji nawiązanie w obowiązującym brzmieniu art. 9 § 3 k.k.s. do trójpodziału podmiotów można odczytać w ten sposób, iż ustawodawca wśród jednostek organizacyjnych bez osobowości prawnej nakazuje rozróżnić tylko takie, które są i te, które nie są obdarzone przymiotem zdolności prawnej, bez opcji innego podziału tych jednostek.¹⁴⁴⁵ Odrębne przepisy mają przyznawać danej jednostce organizacyjnej zdolność prawną nie w wybranej sferze jej aktywności, ale w ogóle. Oznacza to, że zdolność prawna w ujęciu art. 9 § 3 k.k.s. jest sklasyfikowana jednolicie, bez możliwości rozdzielania jej tak na ogólną, cywilną jak i podatkową i administracyjną.

¹⁴⁴³ Zob. uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 r., I KZP 7/07, „Biuletyn Sądu Najwyższego”, 4/2007 s. 20;

¹⁴⁴⁴ Biuletyn nr 4652/IV z posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian kodyfikacyjnych z dnia 2 czerwca 2005 r.;

¹⁴⁴⁵ Zob. postanowienie SN z dnia 26 sierpnia 2010 r. I KZP 9/10, „OSNKW”, 9/2010, poz. 77;

Ilość problemów ogólnych towarzyszących tytułowej problematyce skłania do wsparcia prowadzonych rozważań na ustaleniach dokonanych na gruncie innych ustaw. Użyteczne z punktu widzenia badanej problematyki wydają się być zwłaszcza ustalenia poczynione na tle ustawy o swobodzie działalności gospodarczej i o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej weszła w życie w dniu 16 lipca 2004 r. Wcześniej, w dniu 14 lutego 2003 r., dodano do Kodeksu cywilnego art. 43¹ k.c. definiujący pojęcie przedsiębiorcy. W myśl art. 43¹ k.c., przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną, prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową. Wskazana definicja nawiązuje również do trójpodziału podmiotów charakterystycznego dla prawa cywilnego. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej w art. 4 ust. 1 za przedsiębiorcę uznała także jednostkę organizacyjną niebędącą osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, wykonującą we własnym imieniu działalność gospodarczą. Na tym tle, w doktrynie wyrażono pogląd, iż zdolność prawną przyznana odrębną ustawą polega na możliwości korzystania z uprawnień przedsiębiorcy oraz wykonywania jego obowiązków¹⁴⁴⁶. Natomiast w ust. 2 ustawa wyraźnie wskazała, że za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. Rozwiała tym samym wątpliwości, iż przedsiębiorcami są wspólnicy spółki cywilnej, a nie spółka.

Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary weszła w życie w dniu 28 grudnia 2003 r. Zanim zaczęła obowiązywać wzbudzała już liczne kontrowersje¹⁴⁴⁷, a niektóre jej postanowienia zostały zaskarżone przez Polską Konfederację Pracodawców Prywatnych¹⁴⁴⁸ do Trybunału Konstytucyjnego. Wątpliwości wywoływała m.in. definicja podmiotu zbiorowego oraz regulacja odpowiedzialności podmiotu zbiorowego za czyn zabroniony dokonany

¹⁴⁴⁶ C. Kosikowski, *Ustawa...*, op. cit., s. 37-38;

¹⁴⁴⁷ Zob. B. Nita, *Model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Państwo i Prawo”, 6/2003, s. 16; S. Waltoś, *Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych – stary problem legislacyjny na nowo w: Prawo, społeczeństwo, jednostka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Leszkowi Kubickiemu*, praca zbiorowa, Warszawa 2003, s. 396-406;

¹⁴⁴⁸ Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych składając wniosek do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności niektórych przepisów ustawy z dnia 28 października 2002 r. - o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. z 2002, Nr 197, poz. 1661) z Konstytucją Rzeczypospolitej, wyraziła stanowisko, iż „spółka cywilna jest jednostką organizacyjną niebędącą osobą prawną”;

poprzez zachowanie określonej w ustawie osoby (art. 2 i 3 ustawy). Za podmiot zbiorowy została pierwotnie uznana „jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną”. Na tle tej definicji za taką jednostkę uznawano spółkę cywilną. Natomiast ustalenie, że spółka cywilna jest jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej powodowało możliwość dwukrotnego pociągnięcia do odpowiedzialności tej samej osoby i za ten sam czyn, a dalej wymierzenia jej dwukrotnie kary. Ustawa przewiduje bowiem możliwość ukarania za czyn zabroniony osoby będącej zarówno współnikiem spółki cywilnej, jak i reprezentantem podmiotu zbiorowego. Podmiot zbiorowy ponosi odpowiedzialność za popełnienie czynu zabronionego m.in. poprzez osobę działającą w jego imieniu w ramach uprawnienia do reprezentowania podmiotu zbiorowego. Trybunał uznał¹⁴⁴⁹, iż to, że spółka cywilna osób fizycznych wymieniana jest wśród jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej, a podlegających odpowiedzialności na podstawie ustawy, jest sprzeczne z przepisami Kodeksu cywilnego. W opinii Trybunału, spółka cywilna jest w istocie stosunkiem zobowiązaniowym łączącym jej współników, a zatem spółkę cywilną powinno się wykluczyć ze sfery jednostek organizacyjnych, o których stanowi art. 2 ust. 1 ustawy, bowiem nie posiada ona takiego statusu na gruncie prawa cywilnego. W rezultacie nowelizacji¹⁴⁵⁰ z 2005 r., w art. 2 ust. 1 ustawy doprecyzowano, iż podmiotem zbiorowym jest „jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną”.

b. Stanowisko na tle ustawy Kodeks postępowania administracyjnego oraz ustaw podatkowych

W świetle poczynionych ustaleń, na gruncie Kodeksu postępowania administracyjnego oraz ustaw podatkowych określana w nich zdolność prawna wiąże się odpowiednio tylko z postępowaniem administracyjnym i kwestiami podatkowymi. Dlatego też większe uzasadnienie znajduje określenie „zdolności w danym podatku” aniżeli „ogólnej zdolności prawnej w prawie publicznym”. Można w tym zakresie przychylić się do stanowiska¹⁴⁵¹, iż określanie spółki cywilnej jako jednostki organizacyjnej niebędącej osobą prawną, a ujętej w przepisach prawa podatkowego, jest

¹⁴⁴⁹ Wyrok TK z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03, „OTK-A”, 10/2004, poz. 103;

¹⁴⁵⁰ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. - o zmianie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. z 2005, Nr 180, poz. 1492);

¹⁴⁵¹ R. Sowiński, *Problem z identyfikacją spółki cywilnej*, „Przegląd Podatkowy”, 5/2001, s. 14;

tylko użytecznym ułatwieniem. Fakt ten zdaje się także zauważać doktryna z dziedziny prawa podatkowego, przyznając spółce cywilnej zdolność prawno – podatkową jednakże z tym zastrzeżeniem, że uznanie takie na tle innych unormowań stanowi wyjątek.¹⁴⁵²

Na tle ustawowego modelu spółki cywilnej, określonego w art. 860 – 875 k.c., nie można mówić o spółce cywilnej jako jednostce organizacyjnej, a nazywanie jej podatnikiem na tle niektórych ustaw podatkowych nie ma normatywnego uzasadnienia. Ustawodawca w art. 2 ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych¹⁴⁵³ już wyraźnie zaznaczył, że opodatkowaniu podlegają wspólnicy m.in. spółek cywilnych jako osoby fizyczne, nie zaś spółki.¹⁴⁵⁴ Tylko pod kątem użytecznego ułatwienia należy więc rozumieć „zdolność” spółki cywilnej w danym podatku.

¹⁴⁵² A. Bartosiewicz, *Glosa...*, op. cit., s. 47-48

¹⁴⁵³ Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. - o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz. U. z 2011 r. Nr 74, poz. 397 j.t.);

¹⁴⁵⁴ B. Nita, *Ocena prawna zakładów opieki zdrowotnej jako podmiotów ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Prawo i Medycyna”, 15/2004, s. 61;

ROZDZIAŁ XI

Spółka cywilna a spółka cicha

§ 1.

Normatywny model spółki cichej

Obowiązująca regulacja spółki cywilnej ze względu na swoją elastyczność prawną jest punktem odniesienia dla tych form współdziałania, które obecnie nie mają swojej ustawowej regulacji. Konstrukcja spółki cywilnej stanowi swoisty mechanizm, pełniący posiłkową rolę w budowaniu pewności obrotu prawnego, a jego zastosowanie można wykazać np. w zestawieniu ze spółką cichą i lwią.

Normatywny model spółki cichej został ukształtowany w art. 682 - 695 Kodeksu handlowego z 1934 r. Nie został on recypowany ani do obowiązującego Kodeksu cywilnego ani Kodeksu spółek handlowych. Kodeks handlowy usytuował spółkę cichą wśród czynności handlowych, które interpretował rozszerzająco. Ustawodawca nie ograniczył się tylko do określenia czynności prawnych związanych z oświadczeniem woli stron skierowanych na powstanie, zmianę lub ustanowienie takich czynności, ale wskazywał, które zdarzenia prawne mają być objęte normami tego kodeksu.¹⁴⁵⁵ Spółki cichej nie uznano za spółkę handlową, albowiem nie wymieniał jej ani art. 2 k.h. ani art. 5 k.h., a także nie występowała pod własną firmą w obrocie handlowym. Nie została także zdefiniowana wprost w regulacji Kodeksu handlowego. Stosownie do treści art. 682 § 1 i 2 k.h., kto jako wspólnik uczestniczył wkładem w przedsiębiorstwie kupca, prowadzonym przez tegoż w imieniu własnym, był wspólnikiem cichym. Wspólnik cichy nie odpowiadał wobec wierzycieli za zobowiązania kupca.

W nawiązaniu do brzmienia art. 682 k.h., spółkę cichą można definiować jako stosunek prawny o charakterze zobowiązaniowym, który zawiązywał się pomiędzy właścicielem przedsiębiorstwa a wspólnikiem cichym, którym mógł być jedynie podmiot prawa (nie mogła nim być więc spółka cywilna). Kupiec sam we własnym imieniu prowadził przedsiębiorstwo i samodzielnie odpowiadał za zobowiązania, a sam

¹⁴⁵⁵ K. Kruczałak, *Prawo handlowe, Zarys wykładu*, Warszawa 1994, s. 400;

stosunek spółki zawiązywał się tylko w jej wnętrzu. Na gruncie praktyki gospodarczej stosunek spółki cichej sprowadzał się do tego, że jeden ze współników spółki cichej dawał swoje przedsiębiorstwo a współnik cichy zasilął je swoim kapitałem w postaci wkładu¹⁴⁵⁶ o charakterze rzeczowym lub finansowym, jednakże jego zamiarem było „pozostanie niejawnym”.¹⁴⁵⁷ Prawo do prowadzenia przedsiębiorstwa nie przysługiwało współnikowi cichemu.

Wspólnik cichy partycypował w zysku i w stratach na zasadach słuszości, przy czym w stratach uczestniczył do wysokości umówionego wkładu. Umowa spółki cichej mogła zwolnić współnika cichego od udziału w stratach oraz ustalić, że zysk współnika cichego będzie równy udziałowi w zysku, jaki uzyska kupiec. Można było także ustalić, że współnik cichy otrzyma pewną minimalną kwotę tytułem zysku i kwotę tę jest mu zobowiązany wypłacić kupiec bez względu na wartość i sam fakt osiągnięcia zysku.¹⁴⁵⁸ Z końcem każdego roku obrotowego kupiec zobowiązany był do wyliczenia udziału współnika cichego tak w zysku jak i stracie i do dokonania wypłaty. Wspólnika nie można było pozbawić prawa do zysku, także w sytuacji wykazania przez spółkę cichą straty na koniec roku obrotowego. Kupiec był zobowiązany wypłacić współnikowi cichemu przypadający mu zysk. Wspólnik cichy przyjmował na siebie tylko ograniczone ryzyko niepowodzenia wspólnego przedsięwzięcia.¹⁴⁵⁹ Wypłata zysku współnikowi cichemu następowała z końcem każdego roku obrotowego, a o stracie kupiec zasadniczo dowiadywał się po jego zakończeniu. W tej sytuacji, trudna do zastosowania pozostawała reguła zawarta w art. 685 § 2 k.h., zgodnie z którą, w sytuacji uszczuplenia wkładu zysk powinien zostać przeznaczony na jego uzupełnienie.

Wspólnikowi cichemu, na mocy bezwzględnie wiążącego art. 686 k.h., przysługiwało prawo domagania się odpisu rocznego bilansu oraz przeglądania ksiąg i dokumentów celem sprawdzenia ich rzetelności.

Kodeks handlowy do powodów rozwiązania spółki cichej zaliczał: przyczyny przewidziane w umowie, zgodę współników, zwinienie lub zbycie przedsiębiorstwa, ogłoszenie upadłości któregośkolwiek współnika, śmierć kupca, wypowiedzenie, wyrok sądowy. W przypadku zwinienia lub zbycia przedsiębiorstwa, współnik cichy miał prawo do żądania odszkodowania. Spółkę zawartą na czas nieoznaczony współnik mógł

¹⁴⁵⁶ R. Kołodziejewski, *Spółka cicha, uwagi ogólne*, „PSP”, 9/1998, s. 52;

¹⁴⁵⁷ A. Jędrzejewska, *Spółka cicha na tle innych podobnych form kapitałowego współdziałania osób*, „PPH”, 4/1995, s. 12;

¹⁴⁵⁸ M. Allerhand, *Kodeks handlowy. Księga druga – czynności handlowe*, Warszawa 1991, s. 1002;

¹⁴⁵⁹ *Ibidem*, s. 1006;

wypowiedzieć na sześć miesięcy przed końcem roku obrotowego, a w sytuacji, gdy spółka była zawarta na czas życia wspólnika przyjmowano, że została ona zawarta na czas nieoznaczony. Jeżeli w ciągu ostatnich sześciu miesięcy przeprowadzono bezskuteczną egzekucję z ruchomości wspólnika cichego, wówczas wierzyciel osobisty wspólnika cichego, który na podstawie prawomocnego tytułu egzekucyjnego uzyskał zajęcie roszczeń przysługujących wspólnikowi cichemu na wypadek rozwiązania spółki, mógł wypowiedzieć spółkę na sześć miesięcy przed końcem roku obrotowego nawet, gdy spółka zawarta była na czas oznaczony. Umowa mogła przewidywać krótszy termin wypowiedzenia, z którego wierzyciel mógł skorzystać. Każdy wspólnik z ważnych powodów mógł żądać rozwiązania spółki w postępowaniu sądowym; przeciwne postanowienia umowy były nieważne.

Po rozwiązaniu spółki kupiec zobowiązany był do dokonania rozliczenia ze wspólnikiem cichym na podstawie osobnego bilansu i wypłaty należności w gotówce. Wspólnik cichy lub jego spadkobiercy uczestniczyli w zysku i stratach ze spraw jeszcze niezakończonych. W przypadku upadłości kupca, wspólnikowi cichemu przysługiwało prawo zgłoszenia do masy upadłości roszczenia z tytułu nadwyżki wpłaconego wkładu ponad swój udział w stratach. Natomiast, gdy wspólnik cichy zawarł z kupcem w ciągu ostatniego roku przed ogłoszeniem upadłości umowę, w której zwolniony został od obowiązku wpłacenia wkładu w całości lub w części albo od przypadającego nań udziału w stratach lub też otrzymał zwrot wkładu w całości lub w części, wówczas zarządca masy upadłości mógł żądać uznania tych czynności za bezskuteczne, choćby nastąpiły one równocześnie z rozwiązaniem spółki. Żądanie zarządcy było bezskuteczne, wtedy, gdy przyczyna upadłości zaistniała już po dokonanych zwrocie lub zwolnieniu.

W kontekście dawnej regulacji spółki cichej wyodrębnić można cechy charakterystyczne dla jej typowej¹⁴⁶⁰ formy. Przedstawiciele doktryny¹⁴⁶¹ zgodnie zaliczają do nich:

- uczestniczenie wspólnika cichego wkładem w przedsiębiorstwie należącym do przedsiębiorcy prowadzącego to przedsiębiorstwo we własnym imieniu i na własny rachunek; wspólnik cichy zasadniczo nie jest znany dla kontrahentów;
- brak odpowiedzialności wspólnika cichego za zobowiązania przedsiębiorcy;

¹⁴⁶⁰ A. Jędrzejewska, *Z problematyki nietypowej spółki cichej*, „PPH”, 3/1995, s. 1 i nast.;

¹⁴⁶¹ A. Jędrzejewska, *Ogólne założenia typowej spółki cichej na tle przedwojennej regulacji Kodeksu handlowego*, „PPH”, 2/1995, s. 7; M. Rudnicki (w.) *Nowe...*, op. cit., s. 107; M. Pałtynowicz, *Spółka cicha wczoraj i dziś*, „PSP”, 2/1997, s. 16;

- partycypacja wspólnika cichego w zysku wypracowanym przez przedsiębiorstwo, od udziału w stracie wspólnik cichy mógł być zwolniony.

§ 2.

Dopuszczalność zastosowania konstrukcji spółki cywilnej do „kontraktu spółki cichej”

Mając na uwadze dynamikę życia gospodarczego w Polsce i poszukiwania przez podmioty w nim uczestniczące satysfakcjonujących je rozwiązań, zasadny jest wniosek o ustanowienie aktualnego wzorca spółki cichej wraz z towarzyszącymi mu regulacjami.¹⁴⁶² Za takim rozwiązaniem przemawiają także względy podatkowe.¹⁴⁶³ Spółka cicha, jako nienazwany stosunek zobowiązaniowy, z nieujawnionym wobec organów skarbowych wspólnikiem cichym, może skutkować możliwością „ukrycia” dochodu przed organami skarbowymi, sprzyjąc w przeprowadzaniu oszustw podatkowych, a także w praniu brudnych pieniędzy.¹⁴⁶⁴

Powszechne uznanie w literaturze¹⁴⁶⁵ prawniczej zyskała koncepcja traktowania umowy spółki cichej, jako umowy nienazwanej. Na mocy zasady swobody umów, wyrażonej w art. 353¹ k.c., można stosunek prawny między wspólnikami ukształtować dowolnie, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się naturze stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. W tym aspekcie rozważyć należy, które z przepisów obowiązujących znajdują do niej analogiczne zastosowanie.

2.1. Poglądy doktryny

W doktrynie toczą się spory dotyczące kwalifikacji spółki cichej głównie na tle uregulowania spółki cywilnej. Wśród nich można wyodrębnić trzy zasadnicze nurty:

¹⁴⁶² Por. A. Koronkiewicz, *Spółka cicha na tle prawa i doktryny*, „PPH”, 5/2007, s. 41;

¹⁴⁶³ K. Żurek, *Status prawnopodatkowy wspólników spółki cichej*, „PSP”, 11/1999, s. 23 i nast.;

¹⁴⁶⁴ Zob. ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. - o przeciwdziałaniu praniu brudnych pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 276, j.t.); rozporządzenie (WE) nr 1781/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 listopada 2006 r. - w sprawie informacji o zleceńodawcach, które towarzyszą przekazom pieniężnym (Dz. U. UE. L. z 2006 r. Nr 345, poz. 1);

¹⁴⁶⁵ J. Jacyszyn, *Spółka cicha jako forma prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce*, „Rejent”, 7-8/1994., s. 89 i nast.; A. Jędrzejewska, *Cywilna spółka o charakterze wewnętrznym a „handlowa” spółka cicha*, „PPH”, 5/1995, s. 19;

- radykalny, zakładający, że umowa spółki cichej wyczerpuje znamiona spółki cywilnej, a w rezultacie spółka cicha jest szczególnym rodzajem spółki cywilnej;¹⁴⁶⁶
- wyłączający możliwość zastosowania regulacji spółki cywilnej do stosunku spółki cichej;¹⁴⁶⁷
- umiarkowany, zgodnie z którym istnieje możliwość odpowiedniego zastosowania do spółki cichej niektórych rozwiązań przyjętych na tle spółki cywilnej.¹⁴⁶⁸

Pierwszy z nich, oparty jest na założeniu, że umowa spółki cichej wyczerpuje znamiona spółki cywilnej. Jego głównym zwolennikiem jest A. Wiśniewski.¹⁴⁶⁹ Za podstawę przyjmuje istnienie wspólnego celu gospodarczego i współdziałania wspólników w oznaczony sposób dla jego osiągnięcia. Autor dowodzi, że niektóre regulacje spółki cywilnej znajdują bezwarunkowe zastosowanie do spółki cichej. Do takich przepisów zalicza m.in. normy określające odpowiedzialność wspólnika cichego za zobowiązania spółki oraz współwłasność majątku spółki.

Drugi z prezentowanych poglądów, wyklucza natomiast możliwość zastosowania do spółki cichej nawet niektórych rozwiązań przyjętych w spółce cywilnej. Jego głównym propagatorem jest G. Jędrejek. Zgodnie z tą koncepcją, spółka cicha jest „czystą” umową obligacyjną, która nie prowadzi do powstania żadnej jednostki organizacyjnej. Umowa spółki cichej jest źródłem powstania stosunku zobowiązaniowego, co, zdaniem autora, umożliwia odróżnienie spółki cichej od innych form prowadzenia działalności gospodarczej, w tym przede wszystkim spółki cywilnej. Wspólnik cichy uzyskuje w zamian za wniesienie wkładu wierzytelność, której głównym elementem jest uprawnienie do udziału w części zysku osiągniętego przez przedsiębiorcę. W kontekście spółki cichej jako czystej umowy nie jest możliwe nawiązanie stosunku członkostwa wspólnika cichego, ani konstruowanie różnych typów umowy. Wspólnik cichy nie prowadzi i nie reprezentuje przedsiębiorstwa.¹⁴⁷⁰

Trzeci z poglądów, przyjmuje możliwość odpowiedniego zastosowania do spółki cichej niektórych przepisów o spółce cywilnej. Chodzi tu o te regulacje spółki cywilnej, które nie pozostają w sprzeczności z istotą spółki cichej. Jednym z głównych zwolenników tej koncepcji jest A. Koch¹⁴⁷¹. Według autora, w ramach spółki cichej

¹⁴⁶⁶ A. Wiśniewski, *Prawo o spółkach. Podręcznik praktyczny*. Tom I. *Spółki osobowe*, Warszawa 1990, s. 99;

¹⁴⁶⁷ G. Jędrejek, *Spółka cicha*, Warszawa 2008, s. 11 i nast.;

¹⁴⁶⁸ A. Koch, *Spółka cicha w świetle przepisów Kodeksu cywilnego*, „PPH”, 7/1995, s. 4-7;

¹⁴⁶⁹ A. Wiśniewski, *Prawo...*, op. cit., s. 99;

¹⁴⁷⁰ G. Jędrejek, *Spółka cicha...*, op. cit., s. 11 i nast.;

¹⁴⁷¹ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 249 i nast.;

można dostrzec dążenie obu partnerów do realizacji wspólnego celu gospodarczego, jakim jest osiągnięcie zysku. Także, podobnie jak w spółce cywilnej, strony umowy spółki cichej zobowiązują się do współdziałania poprzez wniesienie wkładów. Określone podobieństwa nie przesądzają jednak o tożsamości obu stosunków.

2.2. *Stanowisko własne*

Na gruncie koncepcji radykalnej zakładającej, że umowa spółki cichej wyczerpuje znamiona spółki cywilnej, za słuszne należy uznać to, że jej autor, nie kwestionując możliwości zawarcia umowy spółki cichej na podstawie zasady swobody umów, poszukuje wzajemnych relacji pomiędzy obiema instytucjami. Nie można się jednak zgodzić z twierdzeniem o powstaniu wspólnego majątku, stosowaniu art. 864 k.c. i reprezentowaniu spółki przez wspólnika cichego na mocy art. 866 k.c. Wkład wspólnika cichego zasila majątek właściciela przedsiębiorstwa, ale nie dochodzi do powstania wspólnego majątku przedsiębiorcy i wspólnika cichego. Przedsiębiorca z tytułu zawarcia umowy spółki cichej występuje w stosunkach zewnętrznych, prowadzi przedsiębiorstwo we własnym imieniu i na wspólny rachunek wspólników. Dopuszczalne jest jedynie „ciche” umowne zobowiązanie się wspólników, iż w stosunkach między sobą traktować będą przedsiębiorstwo, w którym wspólnik cichy uczestniczy wkładem, jako przedmiot wspólności łącznej. Jednakże w żadnym przypadku takie wewnętrzne umówienie się nie będzie skuteczne na zewnątrz wobec osób trzecich, może mieć jedynie wpływ na rozliczenia wspólników przy rozwiązywaniu spółki.¹⁴⁷² Należy również odwołać się do treści art. 196 § 2 k.c., zgodnie z którym współwłasność łączną regulują przepisy dotyczące stosunków, z których ona wynika. W nieobowiązującej już regulacji Kodeksu handlowego, nie było przepisu kreującego współwłasność łączną pomiędzy stronami stosunku spółki cichej, a obecnie swobodne inicjowanie takiego skutku jest wbrew woli ustawodawcy. Także jedną z elementarnych zasad konstrukcyjnych stosunku spółki cichej jest zwolnienie wspólnika cichego od odpowiedzialności wobec osób trzecich. Wspólnik cichy dokapitalizowując przedsiębiorstwo, ponosi ryzyko jedynie do wysokości wkładu. Przedsiębiorca występując w obrocie, zaciąga zobowiązania we własnym imieniu i w związku z takim działaniem nie mogą powstać żadne zobowiązania spółki, o których

¹⁴⁷² A. Jędrzejewska, *Ogólne...*, op. cit., s. 9;

mowa w art. 864 k.c., obciążające wspólnika cichego wobec wierzyciela.¹⁴⁷³ Ponadto, nie bez powodu, wspólnika cichego określa się mianem „wspólnikiem niejawnego”, w jego wyraźnym zamiarze jest nie eksponowanie się na zewnątrz. Rozważając nawet przypadek umocowania wspólnika cichego do działania wobec osób trzecich, to takie pełnomocnictwo obejmuje reprezentację nie spółki, lecz jedynie mocodawcy - czyli przedsiębiorcy. W konsekwencji, bezkrytyczne przyjęcie koncepcji radykalnej doprowadziłoby do uznania, że faktycznie doszło do zawarcia umowy spółki cywilnej, której wykreowanie nie było objęte zamiarem stron tego stosunku.

Nie można się zgodzić z argumentacją podaną w koncepcji całkowicie wyłączającej możliwość zastosowania regulacji spółki cywilnej do spółki cichej. Brak ustawowej regulacji spółki cichej skłania do poszukiwania norm, które mogłyby znaleźć zastosowanie w sytuacji, gdy zamiar stron obejmuje zawiazanie stosunku z dawnego art. 682 i nast. k.h.

Natomiast za optymalną, w aktualnym stanie prawnym, można uznać koncepcję umiarkowaną, dopuszczającą możliwość odpowiedniego zastosowania do spółki cichej niektórych rozwiązań przyjętych na tle spółki cywilnej. Tylko posiłkowo należy tu odwołać się do konstrukcji spółki wewnętrznej i zewnętrznej. Pogląd, że spółka cicha jest jedną z możliwych form wewnętrznej spółki cywilnej dyskutowany był już w doktrynie przedwojennej.¹⁴⁷⁴ Istota rozróżnienia, czy spółka ma charakter wewnętrzny czy zewnętrzny sprowadza się do określenia dwóch płaszczyzn działania wspólników. Na jednej płaszczyźnie są wzajemne relacje pomiędzy wspólnikami spółki zamknięte niejako we wnętrzu spółki, na drugiej stosunki wspólników z osobami trzecimi, czyli zewnętrznie ujawnione. Zatem do sfery zewnętrznej można zakwalifikować zasady reprezentacji spółki, odpowiedzialności za zobowiązania, normy regulujące majątek spółki.¹⁴⁷⁵ Przenosząc takie wyróżnienie na grunt zasady swobody umów, uzasadnienie znajduje możliwość wykreowania spółki wewnętrznej z wykluczeniem stosunków zewnętrznych. Taki wniosek znajduje oparcie w treści art. 65 § 2 k.c., z którego wynika, że w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy¹⁴⁷⁶, a dopiero w dalszej kolejności ma znaczenie dosłowne jej brzmienie. Także „pojemność”

¹⁴⁷³ S. Machalski, *Spółka cicha*, „PPH”, 10-11/1993, s. 33;

¹⁴⁷⁴ S. Machalski, op. cit, s. 32, także S. Janczewski, *Prawo handlowe, wekslowe i czekowe*, Warszawa 1946, s. 132-133;

¹⁴⁷⁵ A. Koch, *Spółka...*, op. cit, s. 4;

¹⁴⁷⁶ Zob. orzeczenie SN z dnia 8 czerwca 1999 r., II CKN 379/98, „OSN”, 1/2000, poz. 10, z glosą aprobowaną Z. Radwańskiego, „OSP”, 6/2000, poz. 92;

definicji umowy spółki z art. 860 § 1 k.c. pozwala uznać, że w braku szczególnej regulacji obejmuje swym zakresem powoływanie wszelkiego rodzaju spółek, nie uregulowanych w przepisach szczególnych, a więc i spółki cichej.¹⁴⁷⁷ Brak jest w konsekwencji przeszkód do wykreowania „cywilnej” spółki cichej.

Przyjmując, że spółka cicha jest jedną z możliwych form spółki cywilnej o charakterze wewnętrznym¹⁴⁷⁸, należy wyodrębnić te regulacje spółki cywilnej, które znajdują zastosowanie w drodze analogii do spółki cichej. Przy czym chodzi wyłącznie o te, które dotyczą wewnętrznej płaszczyzny funkcjonowania spółki cywilnej.

Po pierwsze, wskazać należy na art. 867 k.c. regulujący udział w zysku i stratach. Kodeks handlowy odwoływał się w tej kwestii do zasad słuszności, ograniczając przy tym udział wspólnika cichego w stratach do wysokości umówionego wkładu. Istotne dla wspólnika cichego jest obecnie umieszczenie w umowie spółki klauzuli określającej zakres jego partycypacji. Możliwa jest sytuacja, kiedy to wspólnicy spółki cichej z różnych względów nie określili zasad uczestnictwa w zysku. Brak odpowiednich zapisów umownych daje upoważnienie do zastosowania zasady o równym udziale w zysku. W rozważanym kontekście zastosowania art. 867 k.c., najważniejsze wydaje się być zabezpieczenie wspólnika cichego przed wyłączeniem od udziału w zysku oraz dopuszczalność zwolnienia go od udziału w stracie. Podobne zabezpieczenia stwarzał mu art. 684 § 3 k.h.

Po drugie, z treści art. 868 k.c., regulującego prawo do podziału i wypłaty zysku, wypływa rozwiązanie identyczne jak z treści art. 685 k.h. Zgodnie z nim, dla spółek zawiązanych na okres dłuższy niż rok obrachunkowy, prawo do podziału i wypłaty zysku przysługuje wspólnikowi cichemu z końcem takiego roku. Przy spółce zawartej na okres krótszy niż rok obrachunkowy automatyczne zastosowanie znajduje zasada wypłaty po rozwiązaniu spółki.¹⁴⁷⁹

Po trzecie, tak nieobowiązujący przepis art. 690 § 1 k.h. jak i art. 869 § 1 k.c. stwarza wspólnikowi cichemu możliwość wystąpienia ze spółki za wypowiedzeniem. Odmienne w tym zestawieniu są reguły określające termin i przyczynę wypowiedzenia. Kodeks cywilny statuuje możliwość wypowiedzenia udziału na trzy miesiące naprzód na koniec roku obrachunkowego, kodeks handlowy przewidywał prawo do wypowiedzenia w terminie sześciu miesięcy przed końcem roku obrotowego.

¹⁴⁷⁷ A. Dyoniak, *Umowa spółki cywilnej ze skutkiem wewnętrznym*, „PPH”, 5/1994, s. 12;

¹⁴⁷⁸ A. Jędrzejewska, *Ogólne...*, op. cit., s. 7;

¹⁴⁷⁹ A. Koch, *Spółka...*, op. cit., s. 6;

Uzasadnione jest także przyznanie wspólnikowi cichemu prawa do wypowiedzenia udziału z ważnych powodów¹⁴⁸⁰, czego nie przewidywał Kodeks handlowy. Wynika to z potrzeby ochrony wspólnika cichego, w sytuacji, kiedy przedsiębiorca zarządza przedsiębiorstwem w sposób nieracjonalny, jego niegospodarność niweczy osiągnięcie zysków lub celowo pozbywa się składników majątkowych.¹⁴⁸¹

Po czwarte, art. 874 k.c. przewiduje identyczne rozwiązanie jak 692 § 1 k.h. umożliwiające rozwiązanie spółki cichej przez sąd z ważnych powodów.

Po piąte, za zasadne wydaje się również zastosowanie do spółki cichej, która trwa nadal pomimo zaistnienia przyczyn jej rozwiązania oznaczonych w umowie, domniemania o milczącym przedłużeniu umowy z art. 873 k.c.

Po szóste, tylko w zakresie reguł określających zwrot wkładu zastosować można także art. 871 k.c. o rozliczeniu z występującym wspólnikiem i 875 k.c.¹⁴⁸² o skutkach rozwiązania. Istotne jest jednak wyłączenie z zakresu ich regulacji wszystkich przesłanek powiązanych ze sferą zewnętrzną spółki, a w szczególności dotyczących podziału majątku wspólnego.¹⁴⁸³ W granicach zwrotu wkładu wspólnikowi cichemu może więc przysługiwać roszczenie o zwrot w naturze rzeczy, które wniósł do spółki do używania oraz wypłatę w pieniądzu wartości innych wkładów. Natomiast obowiązek wypłaty wspólnikowi cichemu zysku wynika z istoty spółki cichej.

Po siódme, Kodeks handlowy dopuszczał na mocy art. 687 kontynuowanie spółki cichej ze spadkobiercami zmarłego wspólnika cichego oraz przewidywał rozwiązanie spółki cichej w sytuacji śmierci przedsiębiorcy (art. 688 k.h.). Obecnie, stosownie do rozwiązań przewidzianych w art. 872 k.c., wydaje się, iż nie ma przeszkód do kontynuowania spółki ze spadkobiercami tak przedsiębiorcy jak i wspólnika cichego, jeżeli takie postanowienie zawarto w umowie. Umowne nieuregulowanie tej kwestii będzie skutkowało rozwiązaniem spółki dwuosobowej w każdym przypadku, a wieloosobowej w sytuacji śmierci przedsiębiorcy. Śmierć wspólnika cichego, wobec brak klauzuli umownej w przedmiocie wstąpienia jego spadkobierców, wywoła skutki takie jak przy wystąpieniu ze spółki.

Po ósme, Kodeks handlowy w art. 691 regulował prawo do wypowiedzenia spółki przez wierzyciela osobistego wspólnika cichego. Obecnie problem z

¹⁴⁸⁰ R. Łyczywek, *O restytucji spółki cichej*, „Palestra”, 11-12/1992, s. 73-74;

¹⁴⁸¹ A. Koch (w.) *Umowy...*, op. cit., s. 252;

¹⁴⁸² Odmiennie: postanowienie SN z dnia 24 października 2003 r., III CZP 67/03, „PSP”, 5/2005, s. 59, zgodnie z nim, art. 875 k.c. nie ma zastosowania do rozliczeń między stronami spółki cichej;

¹⁴⁸³ A. Dyoniak, op. cit., s. 16;

zastosowaniem art. 870 k.c. może dotyczyć ewentualnej ingerencji w sferę zewnętrznych stosunków spółki. Jednakże w tej sytuacji chodzi jedynie o unormowanie fragmentu stosunków osobistych wspólnika cichego z jego wierzycielem¹⁴⁸⁴. W konsekwencji brak jest podstaw do wywodzenia o istnieniu jakichkolwiek zobowiązań zewnętrznych wspólnika cichego ze stosunku spółki, gdyż one dotyczą tylko i wyłącznie przedsiębiorcy.

Ponadto, zasadność prezentowanej koncepcji wzmacnia orzecznictwo sądowe¹⁴⁸⁵. W wyroku z dnia 8 czerwca 1998 r.¹⁴⁸⁶ Naczelny Sąd Administracyjny ustalił, iż spółka cicha jest na gruncie aktualnie obowiązujących przepisów, szczególną odmianą spółki cywilnej. Z uzasadnienia wynika, że do zakwalifikowania umowy jako umowy spółki cywilnej wystarczające jest określenie wspólnego celu gospodarczego, który nie jest tożsamy z celem zarobkowym. Cel gospodarczy powinien być zestawiany z ogólnie rozumianym motywem racjonalnego gospodarowania we wspólnocie, oznaczającym otrzymanie najlepszego efektu przy maksymalnej oszczędności zysków. Także, obecnie nie jest możliwe znalezienie takiej zasady współżycia społecznego, z którą w ten sposób ukształtowana treść bądź cel stosunku prawnego mógłby pozostawać w sprzeczności. W konsekwencji, zasadne jest uznanie trafności ostatniego stanowiska i jego odpowiednie stosowanie we wspólnych przedsięwzięciach. Dzięki niemu uzasadnienie zyskuje współdziałanie w formach nieregulowanych w obowiązujących przepisach, a możliwych do gospodarczego zorganizowania.

§ 3.

Lwia spółka - wzmianka

Lwia spółka (*societas leonina*) uznawana jest za spółkę osobową, w której jeden ze wspólników jest wyłączony od udziału w stratach, a drugi od udziału w zysku. Lwia spółka, jako forma sprzeczna z normami prawnymi i zasadami współżycia społecznego, jest zakazana przez prawo. Postanowienia umowy spółki zwalniające jednego wspólnika od udziału w zysku są nieważne z uwagi na treść art. 867 § 1 k.c. i 51 § 3 k.s.h. W pozostałym zakresie postanowienia takiej umowy można uznać za wiążące i na

¹⁴⁸⁴ A. Koch, *Spółka...*, op. cit., s. 7;

¹⁴⁸⁵ Zob. postanowienie SN z dnia 23 października 2003 r., III CZP 67/03, „OSNC”, 12/2004, poz. 199; wyrok SA w Gdańsku z dnia 7 lipca 2009 r., V ACa 204/09, niepublikowany;

¹⁴⁸⁶ Wyrok NSA z dnia 8 czerwca 1998 r., I SA/Ka 1855/96, niepublikowany;

ich postawie funkcjonować w przyjętej formie działalności.¹⁴⁸⁷ W szczególności za ważną można uznać sytuację odwrotną, gdzie umownie postanowiono o zwolnieniu wspólnika od udziału w stratach, albowiem taką możliwość dopuszcza polski ustawodawca. W tej kwestii wypowiedział się także Sąd Najwyższy¹⁴⁸⁸, wskazując jednak na priorytet ochrony osób trzecich oraz ocenę skuteczności zwolnień ze strat tylko na płaszczyźnie wewnętrznej.

§ 4.

Spółka cicha w systemach państw obcych

Przyjęty w polskim Kodeksie handlowym model spółki cichej oparty był na regulacji tej instytucji w prawie niemieckim. Obecnie założenia koncepcyjne spółki cichej, zarówno w prawie polskim, francuskim, niemieckim jak i rosyjskim, łączy ta sama idea, a mianowicie zaangażowanie kapitałowe inwestora bez woli uczestnictwa w charakterze podmiotu współdziałającego i ujawnionego. Efektywność gospodarcza tej formy w państwach obcych może stanowić dodatkowy argument za reaktywacją spółki cichej w ustawodawstwie krajowym. Pomimo jej kompleksowej regulacji w ustawodawstwie większości państw Europy Zachodniej, nie jest ona przedmiotem europejskiego prawa spółek.¹⁴⁸⁹

W postulatach *de lege ferenda* w przedmiocie włączenia spółki cichej do katalogu polskich spółek, wskazuje się m.in. na celowość zmiany jej nazwy na np. „umowę partycypacji”, a w tym kontekście wspólnika cichego należałoby nazwać wspólnikiem partycypującym.¹⁴⁹⁰ Jakkolwiek, popierając potrzebę przywrócenia prawnej regulacji spółki cichej, trudno jest jednak przyjąć zmianę jej nazwy zaakceptowanej generalnie przez społeczeństwo. Za zasadny można natomiast uznać postulat uregulowania spółki cichej w księdze III k.c. jako umowy nazwanej¹⁴⁹¹. Niewątpliwie brak prawnej regulacji spółki cichej prowadzi do osłabienia finansów

¹⁴⁸⁷ A.M. Malinowski, *Nietypowe formy działalności gospodarczej* „Poradnik Gazety Prawnej”, 010/2007, s. 10;

¹⁴⁸⁸ Wyrok SN z dnia 9 lutego 1963 r., IV CR 129/62, „RPEiS”, 2/1964, gdzie SN przyjął, że zobowiązanie jednego ze wspólników jawnych do ponoszenia odpowiedzialności za drugiego wspólnika jawnego za wszelkie straty spółki jest w świetle przepisów bezskuteczna wobec osób trzecich;

¹⁴⁸⁹ K. Załucki, *Spółka cicha w wybranych europejskich systemach prawnych i w prawie polskim*, „Rejent”, 2/2005, s. 203 i nast.;

¹⁴⁹⁰ P. Grzesiok, *Spółka cicha na tle pojęcia spółki (rozważania na marginesie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2003 r., III CZP 67/03)*, „Rejent”, 10/2006, s. 90;

¹⁴⁹¹ E. Bieniek-Koronkiewicz (w.) *Spółki jako formy prawne organizowania przedsiębiorczości*, pod. red. S. Prutisa, Białystok 1998, s. 186;

publicznych, gdyż konstrukcja spółki stwarza możliwość uchylenia się w pewnym zakresie od płacenia podatków.¹⁴⁹²

4.1. Prawo francuskie

Do roku 1978 r.¹⁴⁹³ spółka udziałowa (*société en participation*) uregulowana była razem ze spółkami handlowymi¹⁴⁹⁴. Nowelizacja przepisów francuskiego kodeksu cywilnego włączyła ją do spółek normowanych przez *code civil*. Regulacja spółki udziałowej zawarta jest w art. 1871 -1873 (Cciv). Zgodnie z jej definicją, wspólnicy mogą ustalić, że spółka nie będzie rejestrowana. Spółka nie posiada osobowości prawnej¹⁴⁹⁵. Nazywana jest, choć nieprecyzyjnie, spółką cichą. Porozumienie wspólników decyduje o ujawnieniu bądź nieujawnieniu jej działania dla osób trzecich. Natomiast przedmiot działalności przyjęty na tle charakteru *société en participation* wpływa na kwalifikację jej konstrukcji jako cywilnej lub handlowej.¹⁴⁹⁶

W doktrynie francuskiej dominuje pogląd, że spółka udziałowa jest czysto zobowiązaniowym stosunkiem regulowanym przez prawo cywilne, pozbawionym osobowości prawnej.¹⁴⁹⁷ Wspólnicy swobodnie ustalają przedmiot, sposób funkcjonowania i zasady spółki cichej pod warunkiem, że nie naruszają one reguł tworzenia spółki cywilnej (w tym pomiędzy małżonkami), legalności w działaniu i interesu wszystkich wspólników, zakazu przeprowadzania publicznej oferty lub wpuszczania w obieg tytułów zbywalnych (co do spółek nieupoważnionych), prawa wspólnika do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji zbiorowych oraz nie zawierają klauzul przypisujących wspólnikowi całości korzyści wypracowanych przez spółkę lub zwalniających z całości poniesionych strat lub wykluczających wspólnika całkowicie z udziału w zysku bądź obciążających go całością strat. W przypadku braku zamiaru utworzenia odmiennej organizacji, stosunki pomiędzy wspólnikami określane są poprzez postanowienia obowiązujące spółki cywilne – jeżeli zamiarem wspólników jest

¹⁴⁹² M. Rudnicki (w:) M. Knaflowski, M. Rudnicki, R. Szczepaniak, *Spółka cicha w: Polskie prawo spółek*, Warszawa 2002, s.69

¹⁴⁹³ Zob. Loi nr 78-9 du 4 janvier 1978 Loi modifiant le titre IX du livre III du code civil;

¹⁴⁹⁴ Zob. ustawa z dnia 24 lipca 1966 r.- o spółkach handlowych (Code de commerce, L 66-537);

¹⁴⁹⁵ Por. art. 1871 ust.1 Cciv;

¹⁴⁹⁶ M. Pałtynowicz, op. cit., s. 23;

¹⁴⁹⁷ C. Boutry, *L'absence de personnalité morale dans les sociétés*, „Semaine Juridique”, 7-8/2001, s. 310;

jej cywilny charakter lub przez postanowienia obowiązujące spółki jawne – jeżeli ma mieć charakter handlowy.¹⁴⁹⁸

Wobec osób trzecich, każdy wspólnik pozostaje właścicielem dóbr, które wnosi do spółki. Wspólnicy mogą ustalić, że jeden ze wspólników jest wobec osób trzecich właścicielem całego lub części majątku, które nabywa w celu realizacji przedmiotu spółki¹⁴⁹⁹.

Każdy wspólnik zobowiązuje się wobec osób trzecich jedynie we własnym imieniu. Jednakże, jeżeli uczestnicy działają jako wspólnicy za wiedzą osób trzecich, każdy z nich jest odpowiedzialny wobec tychże za zobowiązania wynikające z czynności dokonanych w tym charakterze przez jednego z nich, solidarnie, jeżeli spółka jest handlowa, niesolidarnie w pozostałych przypadkach. Te same zasady obowiązują wspólnika, który przez swoją ingerencję, wywołał u kontrahenta przekonanie, że zamierzał zobowiązać się wobec niego, lub udowodnił, że zobowiązanie obróciło się na jego korzyść. Wszystkie reguły dotyczące majątku niepodzielnego mają zastosowanie w stosunkach z osobami trzecimi, a po zakończeniu przewidzianych procedur wszystkich wspólników uważa się za zarządców niepodzielnego majątku, chyba, że umowa stanowi inaczej¹⁵⁰⁰.

Spółka cicha jest powoływana na czas nieokreślony, jednakże do jej rozwiązania może dojść w każdym momencie poprzez oświadczenie złożone przez jednego ze wspólników wszystkim wspólnikom, pod warunkiem, że „ujawnienie” było w dobrej wierze i w odpowiednim czasie. W braku odmiennych zastrzeżeń, żaden wspólnik nie może żądać podziału majątku niepodzielnego w czasie trwania spółki¹⁵⁰¹.

4.2. Prawo rosyjskie

Kodeks cywilny Federacji Rosyjskiej spółkę cichą (*nieglasnoie towarzysziestwo*) reguluje w art. 1054. Z definicji ustawowej wynika, że umowa spółki prostej (cywilnej) może przewidywać, że jej istnienie nie będzie ujawnione przed osobami trzecimi (spółka cicha). Do takiego typu umowy stosuje się zasady dotyczące umowy spółki prostej, chyba że co innego wynika ze szczególnych postanowień co do spółki cichej lub z istoty spółki cichej. W stosunkach z osobami trzecimi, każdy ze

¹⁴⁹⁸ M. Pałtynowicz, op. cit., s. 23;

¹⁴⁹⁹ Por. art. 1872 Cciv;

¹⁵⁰⁰ Por. art. 1872-1 Cciv;

¹⁵⁰¹ Por. art. 1871-2 Cciv;

wspólników spółki cichej ponosi odpowiedzialność całym swoim majątkiem w zakresie transakcji przeprowadzonych we własnym imieniu i we wspólnych sprawach wspólników. W stosunkach pomiędzy wspólnikami zobowiązania powstałe w trakcie prowadzenia wspólnej działalności, należy uważać za wspólne¹⁵⁰².

4.3. Prawo niemieckie

Niemiecka spółka cicha uregulowana jest w art. 230-237, w tytule „Spółki handlowe i spółka cicha” księgi drugiej, rozdziału trzeciego *Handelsgesetzbuch* z 1897 r.¹⁵⁰³ Jest ona spółką osobową¹⁵⁰⁴, nie posiada osobowości prawnej, nie występuje w obrocie pod własną firmą. *Stille Gesellschaft* nie jest zdefiniowana wprost w niemieckim kodeksie handlowym. Z definicji umowy spółki wynika, że spółka cicha jest umową, na mocy której wspólnik cichy uczestniczy w prowadzeniu działalności handlowej przedsiębiorcy poprzez wniesienie wkładu, który przechodzi na majątek właściciela przedsiębiorstwa. Za wkład do przedsiębiorstwa wspólnik cichy otrzymuje prawo do udziału w zysku wypracowanym przez przedsiębiorstwo. Pomiedzy wspólnikiem cichym a przedsiębiorcą nie zawiązuje się ustrój współwłasności łącznej, majątek przedsiębiorstwa jest własnością wyłącznie przedsiębiorcy. Prawa i obowiązki związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa wykonuje przedsiębiorca, on reprezentuje spółkę, prowadzi jej sprawy, nabywa prawa i zaciąga zobowiązania. Wspólnik cichy nie odpowiada wobec osób trzecich z tytułu zobowiązań zaciągniętych przez przedsiębiorcę.

¹⁵⁰² Por. art. 1054 Gk;

¹⁵⁰³ Ustawa z dnia 10 maja 1897 r. – *Handelsgesetzbuch* (RGGI 1897, 219);

¹⁵⁰⁴ Zob. Ch. Knödler, op. cit., s. 69;

Wnioski

I. Analiza części historycznej i aktualnych poglądów doktryny i orzecznictwa w kwestii charakteru prawnego spółki cywilnej, pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

1. brak woli ustawodawcy w wyodrębnieniu spółki cywilnej od grona wspólników jest niezmienny już od czasu obowiązywania Kodeksu zobowiązań; w toku prac legislacyjnych odrzucono Kontrprojekt H. Konicy (oparty na projekcie ustawy francusko – włoskiej), który w art. 6 określał spółkę cywilną jako osobę prawną; spółka cywilna miała być osobą prawną, o ile przy jej założeniu zachowano jawność wystarczającą do podania o tym do wiadomości publicznej, a jej osobowość prawna miała trwać aż do zakończenia jej likwidacji,
2. obecnie spółka cywilna nie może być uznana za osobę prawną, ponieważ na tle normatywnego typu regulacji osób prawnych w Kodeksie cywilnym nie istnieje żaden przepis, który wskazywałby na nią jako na osobę prawną; o tym, kto posiada osobowość prawną rozstrzyga art. 33 k.c.,
3. spółka cywilna nie jest „ułamną osobą prawną”, ponieważ nie ma „własnej” zdolności prawnej, status podmiotowy jednostek regulowanych przez art. 33¹ k.c. musi być wyznaczony przez treść obowiązujących norm prawnych; wielu autorów nadal nie dostrzega ścisłej zależności podmiotowości od norm prawnych,
4. ustawodawca używa określenia spółka dla określenia pewnych działań wspólników, determinowanych faktem istnienia ich wspólnego majątku, co nie oznacza jednak przyjęcia koncepcji podmiotowości prawnej tego stosunku.

Przyjmując za podstawę powyższe, w konsekwencji należy stwierdzić, że spółka cywilna, w formie nadanej jej przez polskiego ustawodawcę, jest tylko stosunkiem zobowiązaniowym, ale stosunkiem nietypowym. Przeciwno uznaniu spółki cywilnej za jednostkę organizacyjną na tle aktualnie prezentowanej (J. Frąckowiak, A. Herbet) teorii jednostki organizacyjnej, można sformułować szereg argumentów:

- w ramach spółki cywilnej skutki zachowań wspólników są powiązane bezpośrednio z nimi, a nie z „jakąś” jednostką, np. solidarna odpowiedzialność za długi, wejście nabytego prawa do wspólnego majątku wspólników,

- za czynności skutkujące powstaniem zobowiązania wspólnicy spółki cywilnej odpowiadają w sposób nieograniczony, natomiast odpowiedzialność podmiotów ujętych w art. 33¹ k.c. jest odpowiedzialnością solidarną, ale i subsydiarną; członkowie korporacji nie odpowiadają za jej zobowiązania, bo to nie są ich zobowiązania, a zobowiązania ze stosunku spółki cywilnej są zobowiązaniami własnymi jej wspólników; prawa majątkowe są nabywane na rzecz np. majątku spółki handlowej, a w zakresie spółki cywilnej na rzecz wspólnego majątku wspólników; Kodeks cywilny zasadniczo nie recypował w zakresie spółki cywilnej elementów subsydiarności określonych w Kodeksie zobowiązań,
- spółka cywilna nie posiada żadnego odrębnego interesu, który byłby interesem różnym od interesu jej wspólników; realizacja interesu odbywa się zwyczajowo poprzez kontakty handlowe z osobami trzecimi – kontrahentami; na zewnątrz wspólnicy uczestniczą w wymianie dóbr i usług dla realizacji własnego celu, jednakże także i tożsamego z celem pozostałych wspólników,
- podmiotami praw i obowiązków związanych z członkostwem w spółce cywilnej są wyłącznie wspólnicy i to zarówno między sobą jak i na zewnątrz,
- stosunek prawny między wspólnikami nie tylko dochodzi do skutku w drodze umowy, lecz ma charakter umowny przez cały czas trwania spółki i zmiana umowy spółki może nastąpić pod warunkiem obligatoryjnej zgody wszystkich wspólników,
- w zakresie spółki cywilnej nie ma normatywnego obowiązku ustalenia struktury organizacyjnej, ustalenie struktury może nastąpić tylko z woli wspólników; według modelu ustawowego nie ma podziału na wspólników zarządzających i innych, wszyscy wspólnicy mają jednakowe prawa i obowiązki, nieoznaczone udziały w majątku i w takim samym zakresie prawo prowadzenia spraw i reprezentacji; ustawowa regulacja spółki cywilnej (art. 860-875 k.c.) nie wyróżnia w ramach tej struktury żadnego organu, wspólnicy podejmują czynności dla siebie, jako określonego grona, nie zaś na rzecz spółki, działania reprezentanta nie są przypisywane spółce, ale wspólnikowi działającemu i pozostałym wspólnikom,
- nazwa spółki cywilnej powinna obejmować nazwiska wszystkich wspólników; z nazwy tej, pomimo braku w tej kwestii szczegółowej regulacji, nie należy eliminować nazwisk wspólników; nazwa spółki cywilnej jest dobrem osobistym zobowiązujących się podmiotów i na tle jego ochrony tylko wspólnicy korzystają z dostępnych środków ochrony prawnej; to także dowodzi, że nie jest to „coś” odrębnego od wspólników; brak

jest aktualnie podstawy prawnej dla ochrony pseudonimu gospodarczego osób fizycznych, w tym spółki cywilnej,

- w procesie przekształcania spółki cywilnej w spółkę handlową nie obowiązuje zasada kontynuacji, bo w zasadzie „co” ma być kontynuowane; spółka cywilna, będąca stosunkiem obligacyjnym szczególnego rodzaju, nie jest podmiotem prawa, wobec czego wskutek przekształcenia, na mocy czy to art. 26 § 4 czy 551-584 k.s.h., powstaje spółka prawa handlowego jako nowy podmiot prawny; proces przekształcenia dotyczy więc współników spółki cywilnej jako przedsiębiorców, a nie pozbawionej jakichkolwiek aspektów podmiotowych spółki cywilnej,

- określanie jednostki organizacyjnej przez pryzmat jej cech koniecznych sugeruje, że „jednostka organizacyjna” jako taka nie jest realnym tworem społecznym, ale pewną konstrukcją prawną, której istnienie jest związane z normą prawną,

- niewątpliwe nazywanie spółki cywilnej jednostką organizacyjną jest zabiegiem „wygodnym”, nie można się jednak zgodzić z tym, że jest to zabieg użyteczny; uznanie spółki cywilnej za jednostkę organizacyjną mogłoby stanowić punkt wyjścia dla tworzenia nowej teorii, iż poza osobami fizycznymi, osobami prawnymi i jednostkami organizacyjnymi o statusie określonym w ustawie istnieje następna kategoria np. „jednostek organizacyjnych szczególnego rodzaju”, czy „jak gdyby jednostek organizacyjnych”.

II. Ewolucja poglądów w zakresie charakteru prawnego spółki cywilnej, zarówno wśród przedstawicieli doktryny jak i orzecznictwa, oraz zmiany w przepisach dotyczących także i spółek cywilnych, wskazują na tendencję do powrotu do klasycznego modelu rzymskiej *societas*, szczególnie po wejściu w życie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej widoczny jest powrót do klasycznego modelu stosunku zobowiązaniowego między współnikami bez nadawania spółce własnej podmiotowości prawnej.

Za cechy szczególne umowy spółki cywilnej w stosunku do typowej umowy zobowiązaniowej, należy uznać:

- jej wielostronność: umowa spółki cywilnej jest wielostronną czynnością podmiotów zobowiązujących się do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego, bo dla kwalifikacji tej jest obojętne, czy dany stosunek został wykreowany przez dwie lub więcej osób; o tym czy umowa jest dwu czy wielostronna decyduje sama jej konstrukcja, a nie to ile uczestniczy w niej podmiotów, np. w umowie najmu - typowej umowie dwustronnej –

stronami są najemca i wynajmujący i nie ma umownej możliwości przypisania tej umowie kolejnej strony, a do spółki cywilnej mogą przystępować nowe osoby i te nowe osoby nabywają status nowych stron tej umowy, uzyskują status wspólnika z pełnią wynikających z tego statusu praw; pięciu najemców to zatem jedna strona, a pięciu wspólników to pięć stron,

- jej odpłatność, ponieważ na jej podstawie strony tego stosunku mają uzyskać pewną korzyść majątkową; cel gospodarczy jest efektem zespołu działań prowadzących do uzyskania korzyści majątkowej, przy czym nie jest konieczne, aby korzyść ta miała postać zysku, może nią być np. zaoszczędzenie na kosztach czy ułatwienie osiągnięcia osobistych celów każdego wspólnika,

- jej przysparzający charakter, ponieważ umowa spółki cywilnej jest czynnością prawną przysparzającą niezależnie od tego, czy realizacja korzystnej zmiany majątkowej wspólników będzie wynikiem zwiększenia wartości ich majątku wspólnego, czy poczynienia określonych oszczędności; w każdym przypadku oznacza ona dla wspólników korzystną zmianę majątkową,

- jej trwały charakter, ponieważ umowa spółki cywilnej jest czynnością prawną o charakterze trwałym niezależnie od tego, czy umowa spółki została zawarta na czas oznaczony czy nieoznaczony; wszelkie stosunki prawne, w których chociażby po jednej stronie występuje zobowiązanie do świadczenia ciągłego, należą do zobowiązań o charakterze trwałym; w sytuacji zawarcia spółki na czas oznaczony, po upływie terminu, na jaki została zawarta, może być ona za zgodą wspólników przedłużona na czas nieoznaczony; dla spółek okolicznościowych, zawartych *ad hoc*, dla przeprowadzenia np. jednostkowej transakcji gospodarczej, bez cech chociażby przejściowej trwałości, przepisy o spółce mogą znaleźć w razie potrzeby tylko odpowiednie zastosowanie,

- jej niewzajemny charakter, ponieważ swoista cecha umów wzajemnych polega na tym, że „obie strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej” (art. 487 § 2 k.c.), chodzi tu więc o ekonomiczną ekwiwalentność świadczeń rozumianą w sensie subiektywnym; drugą cechą tych umów jest to, że są zawierane *obligandi causa* - każda ze stron zobowiązuje się dlatego i z tym zastrzeżeniem, że otrzyma świadczenie drugiej strony (*do ut des - daję, abys dał*), oświadczeń składanych przez wspólników nie można rozpatrywać w kategorii ekonomicznej ekwiwalentności świadczeń; przyczyna prawna umowy (*causa*), a więc najbliższy cel gospodarczy przysporzenia, odzwierciedlający istotę gospodarczą

tej umowy, również nie przedstawia się tak samo, jak w wypadku umów wzajemnych; wspólnik spółki cywilnej, zawierając umowę spółki, nie ma na uwadze doraźnego przysporzenia w postaci uzyskania takiego zobowiązania drugiej strony; celem działania są dopiero przyszłe korzyści, wynikające z wspólności jej celu.

Spółkę cywilną od typowych stosunków zobowiązaniowych odróżnia również cel, dla realizacji którego jest ona zakładana. Dążenie do tego celu odbywa się zazwyczaj poprzez nawiązywanie stosunków prawnych i gospodarczych z osobami trzecimi (kontrahentami). Generalnie, wspólnicy przyjmują na siebie wspólnie ponoszenie ryzyka gospodarczego związanego z realizacją celu. Wspólność celu oznacza, iż jego finalizacja jest w interesie każdego ze wspólników. Cel jest akceptowany przez wszystkich i wszyscy zobowiązują się do podjęcia działań prowadzących do jego osiągnięcia. Wspólnicy w procesie realizacji celu występują jako pewien „kolektyw”, zespolony tak w określaniu sposobu, jak i w samym dążeniu do osiągnięcia wspólnego celu. Sam cel jest zawsze ich celem, a nie celem „spółki” jako odrębnego od nich podmiotu.

Umowa spółki cywilnej nie ma także charakteru typowej umowy kreacyjnej, ponieważ nie powoduje powstania nowego podmiotu, a np. wspólnicy spółki handlowej poprzez podpisanie umowy spółki powodują powstanie podmiotu wobec nich trzeciego – beneficjenta czynności fraudacyjnej. Osiąganie wspólnego celu przez wspólników zakładanej spółki handlowej ma dokonywać się już w ramach powołanej umową założycielską struktury organizacyjnej. Umowa spółki handlowej jest nie tylko umową zobowiązaniową, ale również organizacyjną, która stanowi podstawę funkcjonowania spółki.

III. Podkreślenia wymaga, iż w ramach spółki cywilnej nie można nawiązać stosunku członkostwa w ścisłym rozumieniu tego terminu. Członkostwo dotyczy uczestnictwa w jakimś podmiocie, wyodrębnionej jednostce, czyli w określonym indywidualnym bycie. „Spółka” nie jest podmiotem różnym od tworzących ją wspólników, a zatem przy ustaleniu, że spółka cywilna jest stosunkiem obligacyjnym szczególnego rodzaju, używanie pojęcia „członkostwo” stanowi pewne terminologiczne ułatwienie.

Konsekwencją zajętogo stanowiska jest także wniosek o niezbywalności „udziału” czyli zespołu praw i obowiązków wspólnika związanych z uczestnictwem w

spółce cywilnej i wyznaczających treść stosunku prawnego „członkostwa”. Wniosek ten opiera się na następujących założeniach:

- zbywalność udziału jest cechą charakterystyczną spółek handlowych, głównie kapitałowych,
- w zakresie spółki cywilnej brak jest analogicznego przepisu jak art. 10 k.s.h., który formułowałby wyjątek od zasady niezbywalności; skoro „udział” to zespół praw i obowiązków związanych z członkostwem, to takie zbiorcze przeniesienie jakiegoś ogółu praw i związanych z nimi obowiązków *uno actu* z reguły zostaje wyraźnie wysłowione przez ustawodawcę np. art. 55² k.c., art. 1051 k.c.,
- prawo zbywalne dla zmiany jego podmiotu z reguły nie wymaga niczyjej zgody, a zarazem nie można przez czynność prawną wyłączyć ani ograniczyć uprawnienia do przeniesienia, obciążenia, zmiany lub zniesienia prawa, jeżeli według ustawy prawo to jest zbywalne (art. 57 § 1 k.c.); nawet zwolennicy zbywalności członkostwa podkreślają, że zbycie członkostwa w spółce cywilnej jest możliwe tylko i wyłącznie za zgodą pozostałych wspólników, a nawet, że wyrażenie takiej zgody zmienia dotychczasową umowę spółki, gdyż osoba wspólnika stanowi element umowy spółki,
- zgodnie z aktualnym brzmieniem ustawy o swobodzie działalności gospodarczej spółka cywilna nie jest przedsiębiorcą, tymczasem możliwość zbywania translatywnego członkostwa łączono w doktrynie z posiadaniem przez spółkę cywilną prowadzącą działalność gospodarczą statusu przedsiębiorcy, połączonego z przyjęciem, że podmiotem majątku wniesionego do spółki i wypracowanego przez spółkę jest ta spółka oraz założeniem, że spółka cywilna jest podmiotem prawa wyodrębnionym od wspólników,
- pomiędzy spółkami osobowymi i kapitałowymi zachodzi odmienność istoty członkostwa polegająca na wyodrębnieniu (odrębności) spółki od wspólników w spółkach kapitałowych, której brak w spółce cywilnej; stosunek członkostwa w spółce cywilnej ma miejsce między wspólnikami, zaś w spółkach kapitałowych między wspólnikiem a spółką; w spółce cywilnej wspólnik ma jeden udział zaś w spółce kapitałowej może mieć więcej udziałów lub akcji; spółka kapitałowa może istnieć z jednym wspólnikiem, spółka cywilna nie; roszczeń ze stosunku członkostwa w spółce cywilnej dochodzi wspólnik od pozostałych wspólników, w spółce kapitałowej od spółki; za zobowiązania spółki cywilnej wspólnicy odpowiadają solidarnie całym swoim majątkiem, za długi spółek kapitałowych tylko majątkiem spółki,

- w ramach spółki cywilnej, nawet hipotetycznie przyjmując, że członkostwo może być zbyte, zmiana składu osobowego spółki cywilnej stanowi zmianę umowy, a więc nie jest to już ta sama spółka cywilna, co spółka w „starym składzie”; tymczasem w wyniku zmiany umowy spółki dochodzi do konstytutywnego nabycia członkostwa, zaś nabycie translatywne powinno nastąpić bez zmiany umowy spółki,
- z kolei, poszukując rozwiązania w prawach obcych, należy wskazać, iż francuski ustawodawca wyraźnie wysłowił dopuszczalność zbycia udziału w *code civile* (art. 1861 – 1869 Cciv), przy czym podkreślenia wymaga fakt, że kapitał *société civile* jest podzielony na udziały, a spółka posiada osobowość prawną.

IV. Ustalenie, iż spółka cywilna jest szczególnego rodzaju stosunkiem zobowiązaniowym pozwala też na obalenie twierdzenia, że wniesienie wkładu do spółki, a w szczególności prawa własności nieruchomości ma charakter czynności „z samym sobą”. Akt wniesienia nieruchomości w swojej istocie sprowadza się do tego, że wspólnik-właściciel oświadcza wolę wniesienia wkładu w postaci własności nieruchomości, a pozostali wspólnicy takie oświadczenie przyjmują i wyrażają zgodę. Skutek takiego oświadczenia wynika bezpośrednio z przepisów prawa - art. 56 w zw. z art. 861 i 863 k.c. Wspólnik - dotychczasowy właściciel, świadomie dąży do osiągnięcia zamierzonego skutku. Stronami umowy „o wniesienie nieruchomości do spółki” są więc właściciel nieruchomości i pozostali wspólnicy, nikt nie występuje w podwójnej roli. Nie jest to jednak klasyczna postać umowy dwustronnej z uwagi na regulacje wewnętrznej sfery stosunku spółki. Jej celem jest uniknięcie „podwójnej roli” tego samego wspólnika. Zachodzi tu przypadek wielości wierzycieli na mocy art. 381 k.c., a każdy z nich może żądać spełnienia całego świadczenia.

Pomimo, że ustawodawca nie zastrzega żadnej formy szczególnej dla przystąpienia i wystąpienia wspólnika ze spółki, to zarówno przystąpienie jak i wystąpienie wspólnika ze spółki cywilnej, w której wspólnikom przysługuje prawo własności nieruchomości (wspólność łączna), wymaga zachowania formy szczególnej obowiązującej przy przeniesieniu własności nieruchomości, ponieważ:

- brak uregulowania wprost formy czynności prawnej w przepisach regulujących dany stosunek, nie może skutkować dowolnością w wyborze formy dla określonych rodzajów czynności,
- ustawodawca nie zastrzega żadnej szczególnej formy dla przystąpienia jak i wystąpienia wspólnika ze spółki; zasadniczo w obu przypadkach nawiązania i utraty

uczestnictwa w spółce wymagana jest forma pisemna, zastrzeżona tylko do celów dowodowych (art. 860 § 2 k.c. w zw. z art. 77 § 1 k.c.), wyjątek od tej reguły zachodzi w przypadku, gdy nowy wspólnik przystępuje do spółki, w której jej dotychczasowi wspólnicy są już współwłaścicielami nieruchomości na prawach wspólności łącznej bądź ustępuje z takiej spółki cywilnej.

W sytuacji przystąpienia do spółki nowego wspólnika:

- uzyskanie statusu wspólnika w spółce cywilnej związane jest z przystąpieniem do wspólności majątkowej,
- przystępujący nabywa „całość członkostwa”, czyli ogół praw i obowiązków dotychczasowych wspólników,
- nie istnieje żaden wyjątek od zasady związania stosunku uczestnictwa w spółce z wspólnością majątku wspólnego wspólników,
- przystępujący staje się współwłaścicielem majątku wspólników na prawach wspólności łącznej,
- nowy wspólnik wstępuje w te wszystkie sytuacje prawne, jakie są związane z uczestnictwem w spółce, tu również we wspólność nieruchomości przysługującej dotąd dotychczasowym wspólnikom,
- „przystąpienie” do spółki cywilnej, w której majątku znajduje się prawo własności jest odmianą przeniesienia tego prawa na tą nową osobę (art. 155 § 1 k.c.),
- przystąpienie do spółki cywilnej to nic innego jak nabycie przez przystępującego prawa własności wszystkich zgromadzonych składników majątkowych, w tym i własności nieruchomości; przystąpienie to będzie musiało mieć taką formę prawną, jaka jest wymagana dla przeniesienia tych praw,
- skuteczne nabycie prawa własności nieruchomości wymaga formy określonej w bezwzględnie obowiązujących przepisach prawnych, czyli formy aktu notarialnego.

Natomiast w przypadku wystąpienia wspólnika:

- poprzez wystąpienie jednego ze wspólników zmniejsza się krąg uprawnionych z tytułu prawa własności; sytuację prawną tej nieruchomości odzwierciedlają zapisy księgi wieczystej, do której założenia zobowiązani są wspólnicy; we wniosku o założenie księgi wymienia się wszystkich uprawnionych, na których rzecz nieruchomość ma być wpisana,
- właścicielem nieruchomości jest osoba ujawniona w księdze wieczystej; samo wypowiedzenie udziału nie pociąga za sobą automatycznie zmiany wpisu w księdze wieczystej; wspólnik wypowiadając swój udział traci tytuł prawny do bycia

współwłaścicielem łącznym nieruchomości, a zgodnie z zapisem w księdze takim współwłaścicielem pozostaje,

- treść art. 158 k.c. jest jednoznaczna w odniesieniu do przeniesienia własności nieruchomości, pomiędzy zbywcą a nabywcą zawiązany zostaje stosunek prawny, w ramach którego następuje „przekazanie” prawa nabywcy,
- w sytuacji, kiedy zmiany w stosunkach własnościowych następują w wyniku innych zdarzeń, a stosunek prawny pomiędzy dotychczasowym a nowym właścicielem nie powstaje, zwykle używane są określenia takie jak przejście własności, np. ze spadkodawcy na spadkobiercę lub nabycie własności, np. wskutek zasiedzenia,
- generalną cechą majątku wspólnego wspólników jest to, że jest to majątek wszystkich wspólników połączonych stosunkiem spółki, i nie może być tak, że pewne składniki tego majątku są objęte wspólnością łączną, a inne nie; ta wspólność majątku związana jest ze stosunkiem spółki jako stosunkiem podstawowym.

V. Szczegółowa analiza ukształtowania organizacyjnego i majątkowego spółki cywilnej uzasadnia z kolei możliwość negacji tych twierdzeń, które z zasad reprezentacji i konstrukcji majątku wywodzą tezę o spółce cywilnej jako nieosobowym podmiocie prawa. Konstrukcja reprezentacji może rzeczywiście wpływać na postrzeganie zespołu wspólników jako pewnej wspólnoty interesów o charakterze majątkowym, a w ograniczonym zakresie także korporacyjnym. Jednakże samo „postrzeganie” nie może przesądzać o nazywaniu spółki jednostką organizacyjną. Reprezentacja w imieniu i na rzecz spółki oznacza faktycznie dokonywanie czynności prawnych we wspólnym imieniu i ze skutkami dla wszystkich wspólników łącznie. Upoważniony wspólnik działa w imieniu własnym oraz reprezentuje wszystkich pozostałych wspólników. Reprezentacja spółki ma swoje źródło w ustawie – art. 866 k.c., stanowi więc odmianę przedstawicielstwa ustawowego.

Spółka nie może się też stać właścicielem majątku, gdyż nie jest samodzielnym podmiotem praw i obowiązków. Majątek spółki stanowi przedmiot wspólności łącznej wspólników, której podstawy tworzy szczególny stosunek osobisty łączący wspólników, jaki kształtuje umowę spółki cywilnej. Ponadto, konstrukcję spółki, jako wyłącznie stosunku zobowiązaniowego szczególnego rodzaju, wzmacnia ukształtowanie zasad odpowiedzialności, w tym istnienie węzła solidarności. Wspólnym elementem odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki majątkiem wspólnym i takiej odpowiedzialności ich majątkiem osobistym jest jej

osobisty i nieograniczony charakter. Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki ich majątkami osobistymi ma charakter pierwszorzędny, „niesubsydiarny”. Oznacza to, iż wierzyciel spółki nie musi kierować egzekucji do majątku wspólnego i wykazywać tak jej bezskuteczności jak też niewypłacalności spółki, ale może dochodzić zaspokojenia i wszcząć egzekucję z dowolnego majątku indywidualnego wspólnika czy wspólników. Ta ostatnia cecha niewątpliwie odróżnia reżim odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej od odpowiedzialności członków jednostek organizacyjnych posiadających zdolność prawną (art. 33¹ § 2 k.c.). Z punktu widzenia majątku wspólnego solidarność jest potrzebna, bo inaczej nie dałoby się do niego sięgnąć, gdyż spółka cywilna nie ma własnej podmiotowości. Natomiast, wspólnik, który zaspokoił wierzyciela wspólnego nie spłacił długu „cudzego” ale także i swój, bo spółka nie jest jednostką odrębną od wspólników.

W aspekcie odpowiedzialności majątkowej osoby przystępującej do istniejącej spółki cywilnej można domniemywać przypadek istnienia samej odpowiedzialności bez długu, jednakże polski system prawny nie konstruuje tego rodzaju instytucji. Nie może istnieć sama odpowiedzialność bez jakiegokolwiek długu – czyli, że ktoś jest odpowiedzialny, a nikt nie jest dłużnikiem. Natomiast może być tak, że ktoś inny jest odpowiedzialny, a ktoś inny jest dłużnikiem i w tym sensie musi być dług, aby była odpowiedzialność. Polski system prawny zna wyjątki, które modyfikują zasadę skorelowania długu z odpowiedzialnością. Zalicza się do nich instytucję zobowiązań niezupełnych i naturalnych, czy też sytuację, gdy odpowiedzialność dłużnika nie obejmuje całego zakresu jego długu, np. wyrażona w art. 55⁴ k.c. Osoba przystępująca do spółki cywilnej, której zobowiązania powstały przed datą jej przystąpienia, nie jest więc dłużnikiem, albowiem nie była stroną stosunku obligacyjnego w chwili jego zawiązania, nie miała żadnego wpływu na jego powstanie. Poprzez przyjęcie do grona wspólników wstępuje w ich sytuację prawną, przyjmuje określony reżim odpowiedzialności i staje się odpowiedzialna. Wierzyciel, który dysponuje tytułem egzekucyjnym przeciwko dotychczasowym wspólnikom dla skutecznego prowadzenia egzekucji powinien uzyskać tytuł przeciwko nowemu wspólnikowi. Tytuł egzekucyjny przeciwko nowej osobie w gronie wspólników można uzyskać stosując art. 778 w zw. z art. 788 k.p.c.

VI. Przeprowadzona analiza wskazuje również na przyczyny problemów praktycznych, w zakresie spółki cywilnej, istniejących na tle innych gałęzi prawa.

Spory teoretyczne prowadzone na płaszczyźnie prawa cywilnego w przedmiocie charakteru prawnego spółki cywilnej wywołują wiele niejasności w zakresie prawa karnego, karnego skarbowego i administracyjnego, w tym podatkowego. Za najważniejsze ustalenia w niniejszym temacie należy uznać to, że:

1. Wspólnik spółki cywilnej nie może dopuścić się kradzieży na szkodę tej spółki, a tylko przywłaszczenia, natomiast status pokrzywdzonego mają wyłącznie poszkodowani wspólnicy. W tym zakresie wypada podkreślić, iż:

- na gruncie kwalifikacji czynu wspólnika, który bezprawnie zadysponował częścią wspólnego majątku (art. 278 § 1 k.k., 284 k.k.) należy stwierdzić, iż wspólnik, który jest współwłaścicielem mienia ruchomego nie może dopuścić się jego zaboru, albowiem to mienie pozostaje niejako w jego legalnym posiadaniu,
- kradzież ze strony współwłaściciela rzeczy objętej współwłasnością nie może nastąpić do momentu, do którego trwa niepodzielność majątku wspólnego,
- wspólnik spółki cywilnej może samowolnie przywłaszczyć rzecz należącą do wspólnego majątku wspólników,
- odwołując się do istoty spółki cywilnej opartej na stosunku wzajemnego zaufania, ze szczególnym obowiązkiem lojalności, jest uzasadnione wskazanie na kwalifikowaną formę przywłaszczenia - czyli sprzeniewierzenie.

2. Z kolei analizując to, czy wspólnik spółki cywilnej może dopuścić się nadużycia zaufania wobec pozostałych wspólników (albowiem nie ponosi odpowiedzialności karnej za przestępstwo nadużycia zaufania z art. 296 k.k., ten sprawca, który prowadzi działalność gospodarczą na swój rachunek i własne ryzyko) trzeba wskazać, iż:

- wspólnik spółki cywilnej zasadniczo może dopuścić się nadużycia zaufania wobec pozostałych wspólników,
- podmiotem ochrony na gruncie art. 296 k.k. są wszyscy wspólnicy spółki cywilnej, a nie spółka cywilna, gdyż nie jest ona bytem odrębnym od wspólników,
- w sytuacji, kiedy wszyscy wspólnicy prowadzą sprawy i wspólnie reprezentują spółkę (reprezentacja łączna) nie ma podstaw do przyjęcia nadużycia zaufania; przeciwnie ustalenie spowodowałoby karanie wspólników, którzy sami sobie udzielili zaufania, przez co sami sobie wyrządzili szkodę,
- przypisanie sprawstwa nadużycia zaufania tak wspólnikowi, któremu powierzono prowadzenie spraw i reprezentowanie spółki jak i osobie trzeciej znajduje uzasadnienie i na gruncie prawa cywilnego i karnego.

3. W nawiązaniu do rozumienia zdolności prawnej w ujęciu prawa podatkowego, w doktrynie prawa karnego wyrażono pogląd, że atrybutu zdolności prawnej, o którym mowa w art. 9 § 3 k.k.s. nie można zawężać tylko do sfery prawa cywilnego. Cywilistyczny efekt wykładni pojęcia „zdolność prawna” prowadzi do zupełnej depenalizacji zachowań dotyczących obowiązków podatkowych – *sensu largo* – spółki cywilnej. W tym aspekcie kwestią przesądzającą o przypisaniu sprawstwa za przestępstwa lub wykroczenia skarbowe, a dalej odpowiedzialności jest ustalenie źródła pochodzenia przepisów, jakie powinny decydować o posiadaniu zdolności prawnej.

Biorąc za podstawę wyniki zastosowania dyrektywy konsekwencji terminologicznej, wykładnię terminu „podmiot zbiorowy”, uzasadniony jest wniosek, iż nieprawidłowe jest określanie spółki cywilnej terminem jednostki organizacyjnej niebędącej osobą prawną, a takie jej ujmowanie w przepisach prawa publicznego można co najwyżej rozpatrywać w kategorii „użytecznego ułatwienia”. Status pokrzywdzonego na gruncie art. 9 § 3 k.k.s. mają osoby fizyczne bądź prawne, a nie spółka cywilna, ponieważ:

- nie może być tak, że ten sam podmiot raz ma, a raz nie ma zdolności prawnej,
- zdolność prawna jest kategorią właściwą prawu cywilnemu,
- na gruncie Kodeksu postępowania administracyjnego oraz Ordynacji podatkowej określana w nich zdolność prawna wiąże się odpowiednio tylko z postępowaniem administracyjnym i kwestiami podatkowymi, dlatego też już w tym miejscu większe uzasadnienie znajduje określenie „zdolności w danym podatku” aniżeli „ogólnej zdolności prawnej w prawie publicznym”,
- na gruncie art. 9 § 3 k.k.s. pojęcie jednostki organizacyjnej służy funkcjonalnemu budowaniu pewnego zbioru podmiotów niebędących osobami prawnymi, kryteria wyróżniające jednostkę organizacyjną nie są precyzyjne, a elementy mogące stanowić przesłanki, nie są wytworem ustawodawcy, a poglądów przedstawicieli doktryny,
- określenie „zdolność prawna” zawarta w treści art. 9 § 3 k.k.s. oznacza więc generalną zdolność bycia podmiotem praw i obowiązków cywilnoprawnych oraz publicznoprawnych, w tym z zakresu podatków, ceł, reglamentacji dewizowej, jak również organizacji gier i zakładów wzajemnych,
- z kręgu podmiotów mogących ponosić odpowiedzialność za przestępstwa skarbowe lub wykroczenia skarbowe w myśl art. 9 § 3 k.k.s. należy wykluczyć te podmioty, których kwalifikacja oparta jest wyłącznie na elementach strukturalno – organizacyjnych i majątkowych, bez uwzględnienia ich cech jurystycznych,

- krytycznie trzeba oceniać próbę wywodzenia tak istotnej cechy, jaką jest zdolność prawna, tylko z ogólnego ukształtowania danego bytu prawnego.

VII. Odrębnym zagadnieniem jest potrzeba kodeksowej regulacji spółki cichej. Spółka ta nie jest obecnie przedmiotem regulacji w polskim ustawodawstwie, natomiast jest regulowana m.in. przez prawo francuskie, prawo rosyjskie i prawo niemieckie. Tymczasowym rozwiązaniem może być ustalenie, że spółka cicha stanowi jedną z możliwych form spółki cywilnej o charakterze wewnętrznym, ponieważ odpowiednie zastosowanie do konstrukcji spółki cichej znajdują: art. 867 k.c., art. 868 k.c., art. 869 § 1 k.c., art. 874 k.c., art. 873 k.c., art. 871 k.c., art. 875 k.c., art. 872 k.c., art. 870 k.c.

Wykaz literatury

1. M. Allerhand, *Kodeks handlowy. Komentarz*, Lwów 1935, Tom1, reprint: Bielsko-Biała 1993
2. M. Allerhand, *Kodeks handlowy. Komentarz*, Lwów 1935, Tom 2, reprint: Bielsko-Biała 1993
3. M. Allerhand , *Kodeks handlowy. Komentarz*, Lwów 1935, Tom 3, reprint: Bielsko-Biała 1993
4. R. C. Γ Anson Banks, *Lindley & Banks on Partnerships*, London 1995
5. S. Baniak, *Prawo karne skarbowe*, Kraków 2001
6. A. Baranowska, *Odpowiedzialność za wady fizyczne i prawne wkładów rzeczowych w spółkach osobowych*, PSp 6/2003
7. J. Barcz (red.), *Swoboda przedsiębiorczości w: Prawo Unii Europejskiej. Prawo materialne i polityki*, Warszawa 2003
8. J. Bardoul, *Droit des sociétés et régime de communauté entre époux*, Rev. soc. 1976
9. A. Bartosiewicz, *Glosa do wyroku SN z dnia 18 stycznia 2002 r., III RN 182/2000*, Doradztwo Podatkowe 5/2003
10. A. Bartosiewicz, R. Kubacki (red.), *VAT. Komentarz*, Lex/el 2010
11. P. Bielski, *Przekształcenie spółki cywilnej w spółkę handlową (art. 551 § 2 i 3 k.s.h.)*, PPH 3/2002
12. P. Bielski, *Spółka cywilna wykonująca wolny zawód a przymusowe przekształcenie w spółkę jawną*, PSp 12/2006
13. G. Bieniek (red.), *Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania*, Warszawa 2001
14. G. Bieniek, *Spółka cywilna, problematyka prawna*, Zielona Góra 2001
15. G. Bieniek, *Nieruchomość jako wkład niepieniężny w: Prawo prywatne czasu przemian, Księga Pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, Poznań 2005
16. E. Bieniek-Koronkiewicz, *Spółki jako formy prawne organizowania przedsiębiorczości*, pod. red. S. Prutisa, Białystok 1998
17. J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 2000

18. G. Bogdan, A. Nita, J. Raglewski, A.R. Światłowski, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Gdańsk 2007
19. E. Borkowska - Bagieńska, B. Lesiński, *Historia prawa sądowego, zarys wykładu*, Poznań 1995
20. J. Borkowski, M. Dyrda, L. Kanarski, B. Rokicki, *Człowiek w organizacji*, Warszawa 2001
21. P. Borszowski, *Glosa do wyroku NSA z dnia 5 listopada 2003 r., I SA/Łd 452/02*, Doradztwo Podatkowe 12/2004
22. C. Boutry, *L'absence de personnalité morale dans les sociétés*, Semaine juridique 7-8/2001
23. S. Breyer, *Przeniesienie własności nieruchomości*, Warszawa 1975
24. W. Broniewicz, *Zdolność sądowa w postępowaniu cywilnym*, Nowe Prawo 5/1965
25. J. Broł, *Glosa do Uchwały Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego - Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 14 stycznia 1993 r., II UZP 21/92*, OSP 10/1993, poz. 201
26. B. Brzeziński, M. Kalinowski, M. Masterniak, A. Olesińska, *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, Toruń 2002
27. B. Brzeziński, M. Kalinowski, M. Masterniak, A. Olesińska, J. Orłowski, *Ordynacja podatkowa, Komentarz*, Toruń 2007
28. A. Brzozowski, *Kodeks cywilny, Komentarz*, Tom I, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2004
29. A. Całus, *Prawo cywilne i handlowe państw obcych*, Warszawa 1985
30. A. Całus, *Przewodnik po źródłach i podstawowych instytucjach prawa prywatnego (handlowego) w systemach prawnych Europy Kontynentalnej, Wielkiej Brytanii i USA*, Warszawa 1992
31. G. CamPobasso (a cura di M. CamPobasso), *Diritto delle società*, vol. 2, Utet-Torino 2006
32. H. Capitant, *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, Warszawa-Kraków 1938
33. W. Chrzanowski, *Formy prawne wspólnych przedsiębiorstw spółdzielczych i spółdzielczo-państwowych*, Warszawa 1979
34. Y. Chaput, *Droit des sociétés*, Paris 1993
35. A. Chwalba, *Historia Polski 1795-1918*, Kraków 2007
36. A. Cieśliński, *Wspólnotowe prawo gospodarcze*, Warszawa 2003

37. J. Ciszewski, *Odpowiedzialność spółki cywilnej za zobowiązania*, Problemy Egzekucji Sądowej 32/1998
38. J. Ciszewski, *Współdziałanie wspólników, prowadzenie spraw spółki cywilnej*, Problemy Egzekucji Sądowej 35/1999
39. Ciszewski, *Spółka cywilna*, Poznań 2000
40. J. Ciszewski, *Przekształcenie spółki cywilnej w spółki handlowe*, Poznań 2003
41. L. Clark, P. Kinder, *Law and business*, New York 1988
42. M. Cozian, A. Viandier, F. Deboissy, *Droit des sociétés*, Paris 2000
43. W. Czachórski, *Czynności prawne przyczynowe i oderwane w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 1952
44. W. Czachórski, *Prawo zobowiązań w zarysie*, Warszawa 1970
45. W. Czachórski (red.), *System prawa cywilnego*, Tom III, część 1, *Prawo zobowiązań – Część ogólna*, pod. red. Z. Radwańskiego, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1981
46. W. Czachórski, *Prawo zobowiązań w zarysie*, Warszawa 1990
47. W. Czachórski, *Dobra osobiste i ich ochrona de lege ferenda w prawie cywilnym w: Problemy Kodyfikacji Prawa Cywilnego (studia i rozprawy), Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Radwańskiego*, praca zbiorowa pod red. S. Sołtysińskiego, Poznań 1990
48. W. Czajkowska, *Oznaczenie przedsiębiorców w sprawach gospodarczych – wybrane zagadnienia na podstawie orzecznictwa sądowego*, PSp 4/2000
49. C. Czech-Śmiałkowski, *Poszukiwania podmiotowości prawnej spółki cywilnej-przeгляд orzecznictwa sądowego*, RPr 5/2000
50. D. Czerska, *Sobornoje ułożenie 1649 roku*, Warszawa 1970
51. B. Ćwierz-Matysiak, *Wprowadzenie do prawa*, Wrocław 1999
52. K. Dąbek, *Spółki osobowe w prawie anglosaskim*, Rejent 3/97
53. K. Dąbek – Krajewska, *Pojęcie reprezentacji w spółce cywilnej*, Rejent 6/98
54. Fl. Deboissy, G. Wicker, *Conséquences juridiques et fiscales du défaut d'immatriculation des sociétés civiles anciennes au 1-er novembre 2002*, Semaine juridique, notariale et immobilière, nr 40 z dnia 4 października 2002
55. M. Dereu, *Reflexions sur les qualifications donnés a certains types de sociétés*, Bull. Joly 1998
56. R. Dobranowski, *Przekształcenie spółki cywilnej w spółkę jawną w świetle znowelizowanego KSH*, MPr 19/2004

57. L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań, Część ogólna*, Warszawa 1937
58. L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań, komentarz teoretyczno-praktyczny, część szczególna*, Warszawa 1938
59. S. Dubisz, *Uniwersalny słownik języka polskiego, Tom V*, Warszawa 2003
60. S. Dybowski, S. Rudnicki, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza, Część ogólna*, Warszawa 2006
61. A. Dyoniak, *Umowa spółki cywilnej ze skutkiem wewnętrznym*, PPH 5/1994
62. A. Działocha- Świetlikowska, A. Kowalski, B. Kućmin, U. Talarek, *Upadłość i likwidacja przedsiębiorstw osób fizycznych i spółek osobowych w aspekcie prawnym i praktyce podatkowej oraz księgowej*, Warszawa 2003
63. M. Erdlewski, *Graždanskij Kodeks Rosijskoj Federacii, Postatiejnyj Kommentarij*, Moskwa 2008
64. Ch. Faistenberger, H. Barta, B. Eccher, *Österreichisches Schuldrecht*, Wien 1988
65. J.R. Feliński, *Spółki cywilne po 1 stycznia 2001 r.*, Skierniewice 2001
66. F. Ferrara, F. Corsi, *Gli imprenditori e le società*, Torino 1991
67. K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2002
68. W. Flume, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Tom I, Część I: Die Personengesellschaft*, Berlin, Heidelberg, New York 1977
69. R. Fronc, *Z zagadnień dopuszczalności przekształcenia spółki cywilnej w spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością*, Rejent 3/1997
70. J. Frąckowiak (red.), *Spółka jako podmiot gospodarczy, Podmiot gospodarczy – kilka uwag o konsekwencji wyodrębnienia tej kategorii podmiotów w prawie cywilnym*, Wrocław 1995
71. J. Frąckowiak, *Przenoszenie własności i obciążanie nieruchomości w stosunkach pomiędzy spółką cywilną a jej współnikiem*, Rejent 2/1999
72. J. Frąckowiak, *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne-część ogólna, Tom I*, pod. red. M. Safjana, Warszawa 2001
73. J. Frąckowiak, *Konstrukcja prawna spółki cywilnej w: Ars et usus, Księga pamiątkowa ku czci sędziego Stanisława Rudnickiego*, praca zbiorowa, Warszawa 2005
74. J. Frąckowiak, *Jednostka organizacyjna jako substrat osoby prawnej i ustawowej w: Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, pod. red. L. Ogiegly, W. Popiołka, M. Szpunara, Kraków 2005

75. F. Galgano, *Le società in genere, Le società di persone*, Giuffrè-Milano, III ed. 2007
76. B. Gawlik, *Pojęcie umowy nienazwanej*, *Studia Cywilistyczne*, tom XVIII, 1971
77. A. Gehling, K. Gratzfeld, *Wirtschaftsrecht: Zivil – und Handelrecht, Sozialrecht und Berufsrecht*, München 2002
78. M. Gersdorf, K. Rączka, J. Skoczyński, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2003
79. M. Gładysz, *Fuzja trans graniczna spółek akcyjnych jako sposób utworzenia spółki europejskiej*, RPr 5/2005
80. E. Gniewek, *O skutkach przyznania zdolności sądowej spółkom cywilnym w postępowaniu przed sądami gospodarczymi*, PS 11-12/1995
81. E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1999
82. E. Gniewek (red.) *Problem udziału we współwłasności (wspólności) łącznej w: O źródłach i elementach stosunków cywilnoprawnych*, Kraków 2000
83. R. Golat, *Utrata statusu współnika spółki cywilnej*, PS 3/2003
84. G. Gorczyński, *Spółka jawna jako podmiot prawa*, Kraków 2009
85. W. Górecki, *Podmiotowość prawna spółki cywilnej*, KPP, r. VIII: 3/1999
86. W. Górecki, *Dopuszczalność przenoszenia członkostwa w spółce cywilnej*, PPH 1/2000
87. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej RP w latach 1919-1939*, Wrocław 2000
88. O. Górniok, D. Pleńska, *System Prawa Karnego, O przestępstwach w szczególności*, Tom IV, pod. red. I. Andrejewa, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1989
89. O. Górniok, *Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w projekcie kodeksu karnego i noweli do obowiązującego kodeksu karnego*, PiP 10/1994
90. O. Górniok, *Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego z komentarzem*, Warszawa 1995
91. O. Górniok, *O przestępstwie nadużycia zaufania*, *Prawo Bankowe* 4/1997
92. O. Górniok, *Glosa do postanowienia SN z dnia 27 kwietnia 2001 r., I KZP 7/01*, OSP 1/2002, poz. 6
93. S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 1/1981

94. S. Grodziski, *Z dziejów unifikacji polskiego prawa cywilnego*, Czasopismo Prawno-Historyczne 2/1985
95. S. Grodziński, *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919 – 1947)*, KPP, rok I: 1-4/1992
96. T. Grzegorzczak, *Sytuacja podmiotu odpowiedzialnego za zwrot korzyści uzyskanej z przestępstwa innej osobie w procesie karnym w: Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego. Krótkie komentarze, nr 1*, Warszawa 1997
97. T. Grzegorzczak, *Odpowiedzialność posiłkowa w obecnym prawie karnym skarbowym i w przyszłej u.k.s.*, Palestra 1-2/1997
98. T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2009
99. P. Grzesiok, *Spółka cicha na tle pojęcia spółki (rozważania na marginesie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2003 r., III CZP 67/03)*, Rejent 10/2006
100. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957
101. S. Grzybowski, *Spółka prawa cywilnego a konstrukcja umowy jako źródła zobowiązań*, RPEiS 3/1968
102. S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego*, Tom 3, część 2, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976
103. S. Grzybowski, *Dzieje prawa*, Wrocław 1981
104. S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego*, pod. red. W. Czachórskiego, Tom 1, Część ogólna, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985
105. J. Gudowski, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, Tom II, pod red. G. Bieńka, Warszawa 1997
106. J. Gudowski, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia, Zobowiązania*, Tom II, pod. red. G. Bieńka, Warszawa 2001
107. J. Gudowski, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia*, Tom II, pod red. G. Bieńka, Warszawa 2007
108. J. Gudowski, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia, Zobowiązania*, Tom 2, pod. red. G. Bieńka, Warszawa 2011
109. A. Gulczyński, B. Lesiński, J. Walachowicz, J. Wiewiórski, *Historia Państwa i Prawa. Wybór tekstów źródłowych*, Poznań 1995

110. S. Gurgul, *Wniesienie nieruchomości do spółki cywilnej – konsekwencje prawne*, PSp 11/1997
111. J. Gwiazdomorski, *Próba korektury pojęcia czynności prawnej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego „Prace z zakresu prawa cywilnego i prawa na dobrach niematerialnych” 1/1974
112. J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1985
113. W. Hadding, *Festgabe Zivilrechtslehrer 1934/1935*, Berlin, New York 1999
114. H. Halma, U. Gros, M. Wójcik, K. Żurek, *Podstawy teoretyczne organizacji i zarządzania*, Katowice 1983
115. M. Hałgas, *Dopuszczalność zawierania umowy przedwstępnej do umowy spółki handlowej*, PUG 8/2005
116. H. Hämmerle, H. Wunsch, *Handelsrecht*, Tom II, Graz-Wien-Köln 1991
117. A. G. Harla, *Pojęcie kupca i przedsiębiorcy w prawie polskim (1918-2005)*, PPH 12/2006
118. A. Herbet, *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania handlowych spółek osobowych – zagadnienia materialnoprawne*, Rejent 6/2003
119. A. Herbet, *Obrót udziałami w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, Warszawa 2004
120. A. Herbet, *Istota spółki cywilnej i jej miejsce w systemie prawa polskiego na tle porównawczym w: Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, pod. red. J. Frąckowiaka, Wrocław 2006
121. A. Herbet, *Spółka cywilna - konstrukcja prawna*, Warszawa 2008
122. A. Herbet, *System Prawa Prywatnego* pod red. Z. Radwańskiego, *Prawo spółek osobowych*, Tom 16, pod. red. A. Szajkowskiego, Warszawa 2008
123. T. Hofmann, *Zivil – Und gesellschaftsrechtliche Aspekte*, Wien 2008
124. R. Holzhammer, M. Roth, *Gesellschaftsrecht*, Wien-New York 1997
125. A. Huchla, H. Dzwonkowski, C. Kosikowski (red.), *Ustawa Ordynacja podatkowa. Komentarz*, Poznań 2003
126. G. Hueck, Ch. Windblichler, *Gesellschaftsrecht*, München 2003
127. J. Ignatowicz, *Komentarz do ustawy o własności lokali*, Warszawa 1995
128. J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2006
129. J. Jacyszyn, *Wspólnik w judykaturze*, MPr 5/1994

130. J. Jacyszyn, *Spółka cicha jako forma prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce*, Rejent 7-8/1994
131. J. Jacyszyn, *Zdolność wekslowa spółki cywilnej*, Rzeczpospolita, PCD 1/1996
132. J. Jacyszyn, *Wyłączenie wspólnika*, Rejent 1/1997
133. J. Jacyszyn, S. Krześ, E. Marszałkowska-Krześ, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2001
134. J. Jacyszyn, *Glosa do uchwały NSA z dnia 24 września 2000 r. OPK 13/01*, Rejent 4/2002
135. J. Jacyszyn, *Pytania i odpowiedzi*, Rejent 9/2007
136. S. Janczewski, *Prawo handlowe, wekslowe i czekowe*, Warszawa 1946
137. A. Janiak, *Komentarz do art. 43 (3) Kodeksu cywilnego w: Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Część ogólna*, pod. red. A. Kidyby, Lex/el 2012
138. A. Janiak, *Komentarz do art. 60 Kodeksu cywilnego w: Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, pod. red. A. Kidyby, Lex/el 2012
139. A. Jankiewicz, *W poszukiwaniu idei państwa prawa. Koncepcje Komisji Prac Ustawodawczych Ministerstwa Sprawiedliwości Rządu RP (1942-1945)*, Warszawa 1992
140. B. Jankowski, *Nadużycie formy prawnej spółki w prawie amerykańskim*, PiP 2/1996
141. M. Jasiakiewicz, *Wystąpienie wspólnika ze spółki cywilnej*, PSp 9/1997
142. K. Jaśkowski, E. Maniewska, *Kodeks pracy*, Kraków 2002
143. J. Jaślan, H. Jaślan, *Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej angielsko – polski*, Warszawa 2004
144. J.W. Jelisiejew, *Grażdanskoje prawo*, pod. red. A.P. Siergiejew, J.K. Tołstowa, Moskwa 1997
145. B. Jaworska-Dębska, *Glosa do wyroku NSA z dnia 2 czerwca 1993 r., S.A./Wr 516/93*, Samorząd Terytorialny 10/1994
146. G. Jędrejek, *Umowa spółki cywilnej między małżonkami*, PSp 2/2001
147. G. Jędrejek, *Spółka cywilna pomiędzy małżonkami*, Warszawa 2003
148. G. Jędrejek, *Spółka cicha*, Warszawa 2008
149. G. Jędrejek, *Egzekucja z praw spółkowych wspólnika spółki cywilnej*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego 7/2009
150. A. Jędrzejewska, *Typy spółki cywilnej*, PPH 3/1993

151. A. Jędrzejewska, *Podmiotowość prawna spółki cywilnej będącej podmiotem gospodarczym*, PPH 4/1993
152. A. Jędrzejewska, *Ochrona nazwy spółki cywilnej (problematyka podobieństwa nazw)*, PSp 11-12/1993
153. A. Jędrzejewska, *Zagadnienia konstrukcyjne spółek osobowych – członkostwo*, PPH 2/1994
154. A. Jędrzejewska, *Przeniesienie członkostwa w spółkach osobowych*, PPH 3/1994
155. A. Jędrzejewska, *Istota spółki cywilnej o charakterze wewnętrznym*, PPH 10/1994
156. A. Jędrzejewska, *Reżim majątkowy w spółce o charakterze wewnętrznym*, PPH 11/1994
157. A. Jędrzejewska, *Ogólne założenia typowej spółki cichej na tle przedwojennej regulacji Kodeksu handlowego*, PPH 2/1995
158. A. Jędrzejewska, *Z problematyki nietypowej spółki cichej*, PPH 3/1995
159. A. Jędrzejewska, *Spółka cicha na tle innych podobnych form kapitałowego współdziałania osób*, PPH 4/1995
160. A. Jędrzejewska, *Cywilna spółka o charakterze wewnętrznym a „handlowa” spółka cicha*, PPH 5/1995
161. A. Jędrzejewska, *Spółka osobowa a małżeńska majątkowa wspólność ustawowa*, KPP 3/1996
162. A. Jędrzejewska, *Spółka osobowa a małżeńska majątkowa wspólność ustawowa*, KPP 5/1996
163. A. Jędrzejewska, *Majątkowe aspekty wycofania się współnika ze spółki osobowej (wyliczenie wartości majątku spółki)*, PPH 7/1997
164. E. M. Jokieli, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, pod. red. Z. Koźmy, M. Ożoga, Gdańsk 2005
165. G. Julke, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, Komentarz, pod. red. Z. Szczurka, Sopot 2005
166. W. Jurcewicz, *Odpowiedzialność za zobowiązania spółki cywilnej*, SP 1-2/1985
167. R. Jurga, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1995 r., III CZP 160/95*, PUG 10/1996

168. T. Kalwat, *Zaskarżanie umowy spółki handlowej zawartej z pokrzywdzeniem wierzycieli*, PPH 2/2004
169. P. Kardas, J. Satko, *Przestępstwa przeciwko mieniu, Przegląd problematyki, orzecznictwo SN 1918-2000*, Kraków 2002
170. P. Kardas, *Sporne problemy wykładni przestępstwa nadużycia zaufania*, Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych 2/2006
171. P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, *Komentarz do art. 9 k.k.s w: Kodeks karny skarbowy, Komentarz, Lex/el 2010*
172. S. Karoluk, *Pojęcie działalności gospodarczej. Uwagi na tle projektu ustawy o swobodzie działalności gospodarczej*, RPr 2/2004
173. A. Karpowicz, *Firma a nazwa*, Palestra 12/1994
174. W. J. Katner, *Sytuacja prawna spółki cywilnej na tle nowego prawa działalności gospodarczej. Kodeks spółek handlowych. Studia i materiały*, Poznań – Kluczbork 2001
175. Ch. R. O’Kelley, Jr., R. B. Thompson, *Corporation and Other Business Associations Cases and materials*, Little, Brown and Company, Boston 1996
176. A. Kidyba, *Dwie drogi spółki cywilnej*, MPr 20/2001
177. I. Kienzler, *Słownik terminologii gospodarczej (angielsko – polski i polsko – angielski)*, Tom I i II, Warszawa 2005
178. E. Klat-Górska, L. Klat-Wertelecka, *Oznaczenie strony w decyzji administracyjnej*, Samorząd Terytorialny 7-8/2004
179. A. Klein, *Ewolucja instytucji osobowości prawnej w: Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, pod. red. E. Łętowskiej, Wrocław 1983
180. A. Klein, *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Acta Universitatis Wratislaviensis, No 25
181. M. Kłos, *Wspólność majątku spadkowego*, Warszawa 2004
182. Ch. Knöder, *Spółki osobowe i kapitałowe w Niemczech*, MPr 3/1993
183. T. Knypl, *Czy to koniec nieporozumień wokół spółki cywilnej w postępowaniu rozpoznawczym i egzekucyjnym? Problemy Egzekucji Sądowej* 18/1996
184. A. Koch, *Spółka cicha w świetle przepisów kodeksu cywilnego*, PPH 7/1995
185. A. Koch, J. Napierała (red.), *Prawo handlowe, spółki handlowe, umowy gospodarcze*, Kraków 2002

186. A. Koch, J. Napierała, A. Koch (red.), *Umowy w obrocie gospodarczym*, Kraków 2006
187. K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1997
188. R. Kołodziejcki, *Spółka cicha, uwagi ogólne*, PSp 9/1998
189. K. Konieczny, *Charakter prawny spółki cywilnej-ewolucja poglądów w orzecznictwie i doktrynie*, PPH 7/2000
190. A. Kopff, *Koncepcja praw do intymności i prywatności życia osobistego (zagadnienia konstrukcyjne)*, Studia cywilistyczne Tom XX, Kraków 1972
191. A. Koronkiewicz, *Spółka cicha na tle prawa i doktryny*, PPH 5/2007
192. K. Korzan, *Spółki handlowe czy prawo spółek cywilnych*, RPr 3/1999
193. K. Korzan, *Spółka cywilna w kontekście praktyki notarialnej*, Rejent 10/1999
194. K. Korzan, *Współuczestnictwo wspólników w sprawach odpowiedzialności za długi spółki cywilnej zewnętrznej i wewnętrznej*, Rejent 1/2000
195. J. Korzonek, I. Rosenblüth, *Kodeks Zobowiązań. Komentarz*, Kraków 1934
196. C. Kosikowski, *Teoretyczno prawne podstawy zachowań państwa wobec gospodarki w: Polskie publiczne prawo gospodarcze*, Warszawa 1999
197. C. Kosikowski, *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej, Komentarz*, Warszawa 2005
198. T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław-Warszawa 1958
199. J. Kowalska, *Szkoda w rozumieniu art. 296 k.k. i kwesta ustalenia jej wysokości*, PS 9/2001
200. A. Koźmiński, W. Piotrowski, *Zarządzanie*, Warszawa 1997
201. H. Köhler, *Bürgerliches Gesetzbuch, BeurkundungsG BGB – Informationspflichten – VO, ProdukthaftungsG, UnterlassungsklagenG, WohnungseigentumsG, ErbbauVO, GewaltschutzG, 54, überarbeitete Auflage, stand: 1 september 2003, Beck – Texte im dtv.*
202. J. Krauss, M. Modrzejewska, *Glosa do wyroku SN z dnia 14 grudnia 1990 r., I CR 529/90*, PS 4/1991
203. J. Krauss, *Praca wspólnika w spółkach osobowych, część 1*, PUG 5/1991
204. J. Krauss, *Praca wspólnika w spółkach osobowych, część 2*, PUG 6/1991
205. J. Krauss, *Prawo handlowe*, pod. red. A. Okolskiego, Warszawa 1999

206. J. Kremis, *Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów 535-1088*, Tom II, pod. red. E. Gniewka, Warszawa 2004
207. K. Kruczałak, *Spółka prawa handlowego i cywilnego*, Gdańsk 1992
208. K. Kruczałak, *Prawo handlowe, Zarys wykładu*, Warszawa 1994
209. K. Kruczałak, *Spółki prawa handlowego i cywilnego*, Gdańsk 1996
210. K. Kruczałak, *Przedsiębiorstwo zarobkowe (gospodarstwo rolne) „w większym rozmiarze”*, PSp 1/1998
211. K. Kruczałak, *Prawo handlowe, Zarys wykładu*, Warszawa 2002
212. E. J. Krześniak, *Spółka partnerska w systemie prawa niemieckiego i amerykańskiego*, Warszawa 2003
213. R. Kubacki, *Księga doradcy podatkowego. VAT*, Tom 3, Warszawa 2002
214. R. Kubacki, A. Bartosiewicz, *Kodeks karny skarbowy. Przestępstwa i wykroczenia podatkowe oraz dewizowe*, Warszawa 2005
215. W. Kubala, *Umowy założycielskie spółki cywilnej i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością*, PSp 4/1997
216. W. Kubala, *Regulacja stosunków wewnętrznych i zewnętrznych w spółce cywilnej*, PSp 11/1997
217. A. Kucharski, *Obrót nieruchomościami związany ze zmianą składu osobowego spółki cywilnej (zagadnienia wybrane)*, PSp 2/2006
218. Z. Kukuła, *Majątek spółki cywilnej jako przedmiot prawnokarnej ochrony*, PS 9/2005
219. D. Kulgawczuk, R.L. Kwaśnicki, *Najnowsze zmiany w Kodeksie spółek handlowych*, PSp 1/2009
220. J. Kulicki, A. Krawczyk, P. Sokół, *Leksykon podatkowy*, Warszawa 1998
221. E. Kunze, *Kradzież a zabór w celu krótkotrwałego użycia cudzego pojazdu mechanicznego (problem linii granicznej)*, Wojskowy Przegląd Prawniczy 3-4/1999
222. C. Kunderewicz, *Rzymskie prawo prywatne*, Łódź 1995
223. M. Kuryłowicz, A. Wiliński, *Rzymskie prawo prywatne*, Kraków 1999
224. J. Lachowski, *Sporne problemy wykładni przepisów o przestępstwie nadużycia zaufania (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, PS 5/2002
225. J. Lande, *Nauka o normie prawnej*, Lublin 1956
226. K. Larenz, *Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts*, München 1989

227. L. Michalski, *Die Haftung für Sozialverpflichtungen in der GbR*, NZG 7/2001
228. J.W. Larson, *Florida's new partnership law: the Revised Uniform Partnership Act and Limited Liability Partnerships*, Florida State University Law Review (vol. 23) 2/1995
229. F. Lefebvre, *Mementos Pratiques. Société civiles 2000*, Paris 2000
230. B. Lesiński, W. Rozwadowski, *Historia prawa*, Warszawa – Poznań 1980
231. B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Konstrukcja solidarności biernej w kodeksie cywilnym*, Studia Prawno-Ekonomiczne Tom XII, 1974
232. B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wyrządzenie szkody przez kilka osób*, Warszawa 1978
233. J. Lic, *Skutki braku podmiotowości spółki cywilnej prowadzącej działalność gospodarczą*, PPH 1/2006
234. J. Lic, *Warunki prawne uznania podmiotowości spółki cywilnej*, PPH 3/2006
235. Z. Lisowski, *Kodeks cywilny obowiązujący na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań 1933
236. W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1990
237. M. Litwińska, *Komentarz do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1995 r., III CZP 160/95*, PPH 4/1996
238. M. Litwińska, *Komentarz do uchwały SN z dnia 6 września 1996 r., III CZP 98/96*, PPH 3/1997
239. R. Longchamps de Berier, *Studia nad istotą osoby prawnej*, Lwów 1911
240. R. Longchamps de Berier, *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, Lublin 1922
241. R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu Kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu art. 1-167*, Warszawa 1934
242. R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, Lwów 1939
243. R. Longchamps de Berier, *Zasada wolności umów w projektach polskiego prawa o zobowiązaniach, Zobowiązania*, Poznań 1948
244. R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, w opracowaniu prof. dr Józefa Górskiego, Poznań 1948
245. G. Łaszczyca, M. Matan, *Następstwo prawne w prawie administracyjnym w: Koncepcja systemu prawa administracyjnego*, Zjazd Katedr

- Prawa i Postępowania administracyjnego, Zakopane 24-27 września 2006 r., pod.
red. J. Zimmermanna, Warszawa – Kraków 2007
246. E. Łętowska, *Podstawy prawa cywilnego*, Warszawa 1995
247. E. Łętowska, *Bezpodstawne wzbogacenie*, Warszawa 2000
248. E. Łętowska (red.) *System Prawa Prywatnego - część ogólna*, Tom 5,
Warszawa 2006
249. E. Łozińska - Małkiewicz, J. Małkiewicz, *Polsko - angielski słownik
terminologii prawniczej*, Toruń 2005
250. B. Łubkowski *Kodeks cywilny. Komentarz, Księga 3 – zobowiązania*,
Tom III, pod. red. Z. Resicha, Warszawa 1972
251. J. Łucewicz, *Socjologiczne spojrzenie na organizację*, Wrocław 1997
252. J. Łucewicz, *Organizacyjne zachowania człowieka*, Wrocław 1999
253. R. Łyczywek, *O restytucji spółki cichej*, Palestra 11-12/1992
254. S. Machalski, *Spółka cicha*, PPH 7-8/1993
255. S. Machalski, *Spółka cicha*, PPH 10-11/1993
256. M. Machnij, *Pojęcie i znaczenie nazwy spółki cywilnej*, MPr 4/1999
257. P. Machnikowski, *System Prawa Prywatnego - część ogólna*, Tom 5,
pod. red. E. Łętowskiej, Warszawa 2006
258. T. Maciejewski, *Historia powszechna ustroju i prawa*, Warszawa 2004
259. J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz, część ogólna*, pod. red. A. Zolla,
Kraków 2004
260. J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz, część szczególna*, Tom III, pod.
red. A. Zolla, Kraków 2008
261. A.M. Malinowski, *Nietypowe formy działalności gospodarczej*, *Poradnik
Gazety Prawnej* 10/2007
262. A.M. Malinowski, *Ochrona fantazyjnej nazwy spółki cywilnej*, *Gazeta
Prawna* 10/2008
263. A. Marek, *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1997
264. A. Marek, *Komentarz do kodeksu karnego, Część szczególna*, Warszawa
2003
265. A. Marciniak, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, Tom II, pod.
red. K. Piaseckiego, Warszawa 2002

266. Z. Martyniak, *Prekursorzy nauki organizacji i zarządzania*, Warszawa 1993
267. A. Matan, G. Łaszczyca, C. Martysz, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz do art. 1-103*, Tom I, Lex/el 2010
268. K. J. Matuszyk, *Zagadnienie ułomnych osób prawnych w świetle art. 33¹ k.c.* w: *Wybrane zagadnienia prawa cywilnego*, pod. red. M. Warcińskiego, K. Zaradkiewicza, Warszawa 2006
269. A. Mączyński, *Kodeks Napoleona, Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, Kodeks zobowiązań i inne przepisy obowiązujące w województwach centralnych*, Warszawa 2008
270. D.A. Medwedew, P.W. Kraszennikow, W.F. Jakolew, *Grazdanskij Kodeks Rosijskoj Federacji*, Moskwa 2007
271. Ph. Merle, *Droit commercial. Sociétés commerciales*, Paryż 1994
272. L. Miroszewski, *Czy spółka cywilna jest pracodawcą?* PiZS 9/2000
273. M. Mohyluk, *Porządkowanie prawa w II Rzeczypospolitej: Komisja Kodyfikacyjna i Rada Prawnicza*, Czasopismo Prawno-Historyczne 1-2/1999
274. J. Mojak, *Zarys Prawa Spółek*, praca zbiorowa, pod red. R. Skubisza, Lublin 1994
275. L. Moskwa, *Stosunek zewnętrzny spółki komandytowej w świetle przepisów Kodeksu handlowego, Kodeksu spółek handlowych (studium materialnoprawne)*, Poznań 2000
276. L. Moskwa, „Ułomne osoby prawne” – czy to koniec zadawnionego sporu, PUG 11/2002
277. L. Moskwa, *Nowe przepisy o reprezentacji osobowych spółek handlowych (z wyłączeniem spółki komandytowo-akcyjnej)* w: *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, pod. red. J. Frąckowiaka, Wrocław 2006
278. T. Mróz, *Niektóre problemy teoretycznej konstrukcji umowy spółki cywilnej i jawnej*, SP 3-4/1986
279. T. Mróz, *Nieruchomość i przedsiębiorstwo jako wkład w spółce cywilnej a problem zmiany jej składu osobowego*, RPr 2/1999
280. T. Mróz, *Wpływ zmiany składu osobowego spółki cywilnej na stan własności wspólnego majątku wspólników*, Rejent 4/1999
281. B. Mudgan, *Die gesamten Materialien zum Bürgerlichen Gesetsbuch*, Tom 2. *Recht der Schuldverhältnisse*, Berlin 1899

282. M. Muliński, *Tytuł egzekucyjny przeciwko spółkom osobowym podstawą uzyskania klauzuli wykonalności przeciwko jej współnikom*, PPH 6/2003
283. W. Muszalski (red.), *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2001
284. E. Myrczek, *Dictionary of Laws Terms. Słownik terminologii prawniczej angielsko – polski, polsko angielski*, Warszawa 2005
285. Cz. Nanke, *Wpisy do nauki historii nowożytnej*, część 2, Lwów – Warszawa 1927
286. J. Napierała, *Europejskie prawo spółek*, Warszawa 2006
287. J. Naworski, *Problem ogólnej zdolności sądowej przed sądem gospodarczym (wybrane zagadnienia)*, PUG 2-3/1992
288. J. P. Naworski, *Oznaczenie jednoosobowych podmiotów gospodarczych*, Rzeczpospolita z 27 lipca 1995
289. J. P. Naworski, *Zbycie członkostwa w spółce cywilnej, uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1995 r.*, III CZP 160/95, PPH 9/1996
290. J.P. Naworski, *Komentarz do kodeksu spółek handlowych, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, pod. red. R. Potrzeszcza, T. Siemiątkowskiego, Warszawa 2001
291. J. P. Naworski, *Śmierć współnika dwuosobowej spółki jawnej*, PPH 1/2006
292. K. Niedzielska, *Europejska spółka akcyjna*, Warszawa 2005
293. A. Nita, *Stosunek prawnopodatkowy. Obowiązek i zobowiązania podatkowe*, Kraków 1999
294. B. Nita, *Model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, PiP 6/2003
295. B. Nita, *Ocena prawna zakładów opieki zdrowotnej jako podmiotów ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, Prawo i Medycyna 15/2004
296. E. Norek, *Spółki cywilne i handlowe*, Warszawa 1997
297. J. Nowacki, Z. Tabor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1994
298. L. Ogiegło, *Usługi jako przedmiot stosunków obligacyjnych*, Katowice 1989
299. A. Ohanowicz, *Niesłuszne wzbogacenie*, Warszawa 1956

300. A. Ohanowicz, *Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część ogólna*, Warszawa – Poznań 1965
301. A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970
302. J. Okolski, M. Szyszka, *Ocena najważniejszych zmian kodeksu spółek handlowych dokonanych nowelizacją z 23.10.2008 r.*, PPH 6/2009
303. A. Olesińska, *Odpowiedzialność osób trzecich za zobowiązania podatkowe*, Lublin 2000
304. A. Oleszko, *Księgi wieczyste, zagadnienia prawne*, Kraków 1996
305. H. Olszewski, M. Zmierczak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Poznań 1994
306. A. Olejniczak, *Kodeks Cywilny. Komentarz, Zobowiązania – część ogólna*, Tom III, pod. red. A. Kidyby, Lex/el 2010
307. A. Opalski, *Obowiązek lojalności w spółkach kapitałowych*, KPP 2/2008
308. K. Oplustil, *Europejska spółka akcyjna. Teksty aktów prawnych z omówieniem*, Warszawa 2005
309. W. Osuchowski, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1971
310. R. Owerczuk, *Wspólnicy spółki cywilnej jako administratorzy danych*, MPr 13/2006
311. E. Oźga, *Słownik terminologii prawniczej. Część 1 polsko – angielska*, Bydgoszcz 2001
312. R. Pabis, *Przekształcanie spółek handlowych światła nowej regulacji, część I*, PSp 6/2002
313. R. Pabis, *Przekształcanie spółek handlowych światła nowej regulacji, część II*, PSp 7-8/2002
314. R. Pabis, *Przekształcanie spółek handlowych światła nowej regulacji, część III*, PSp 9/2002
315. R. Pabis, *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki jawnej*, MPr 16/2002
316. H. de Page, *Traité élémentaire de droit civil belege*, Tom V, Bruxelles 1952
317. V. E. Paillet, *L'activité de la société en formation*, Rev. soc. 1980
318. J. Padewski, *Historia powszechna 1871-1918*, Warszawa 1996
319. Paland, *Bürgerliches Gesetzbuch, Band 7*, München 1999
320. M. Pałtynowicz, *Spółka cicha wczoraj i dziś*, PSp 2/1997

321. J. Panowicz- Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975
322. L. G. Paolucci, *Manuale di diritto commerciale I*, Cedam 2008
323. K. Pawłowicz, *Wolność gospodarcza w: Prawo gospodarcze. Zagadnienia administracyjno-prawne*, pod. red. M. Wierzbowskiego, M. Wyrzykowskiego, Warszawa 2003
324. D. Pawłyszcz, *Podmioty gospodarcze, zagadnienia procesowe część I*, PPH 6/1993
325. D. Pawłyszcz, *System rozliczeń między wspólnikami spółki cywilnej*, PPH 4/1997
326. D. Pawłyszcz, *Reprezentacja w spółce cywilnej*, PPH 11/1997
327. D. Pawłyszcz, *Bankowe tytuły egzekucyjne*, PPH 3/1998
328. M. Pazdan, *Kodeks cywilny, Komentarz, Tom I*, pod. red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2004
329. M. Pazdan, *Podmioty bez osobowości prawnej po nowelizacji kodeksu cywilnego z 2003 r. w: W kręgu teoretycznych i praktycznych aspektów prawoznawstwa, Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Ziemanina*, pod. red. M. Zielińskiego, Szczecin 2005
330. M. Pazdan, *Kodeks cywilny, Komentarz, Tom I*, pod. red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2008
331. A. Pecznik, *Uprawnienie a obowiązki*, PiP 2/1964
332. L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego i prawa o wykroczeniach*, Kraków 1936
333. J. S. Piątkowski, *Ewolucja ochrony dóbr osobistych w: Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, pod. red. E. Łętowskiej, Wrocław 1983
334. P. Pietrasz, R. Dowgier, L. Etel, C. Kosikowski, S. Presnarowicz, *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, Kraków 2006
335. K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz, Tom II*, Warszawa 2003
336. J. Pieńkos, *Polsko – angielski słownik prawniczy*, Kraków 2002
337. R. Piotrowski, *Spór o model tworzenia prawa*, Warszawa 1988
338. S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym, część I*, Kraków 1997

339. M. Podleś, *Wątpliwości związane z występowaniem spółki cywilnej w obrocie gospodarczym oraz zagadnienie jej charakteru prawnego na tle najnowszych zmian w prawodawstwie*, Tom LXIV rozprawy z prawa handlowego, Przegląd Prawa i Administracji 2004
340. W. Popiołek, *Kodeks spółek handlowych, Komentarz, Orzecznictwo*, pod. red. J.A. Strzępki, *Suplement Firma i Prokura*, Warszawa 2003
341. A. Powierza, *Jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną*, Studia i materiały – Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego 1/2005
342. F. Prusak, *Prawo i postępowanie karne skarbowe*, Warszawa 2002
343. M. Pyziak – Szafnicka, *Potrącenie w prawie cywilnym*, Kraków 2000
344. M. Pyziak – Szafnicka, *Prawo podmiotowe*, Studia Prawa Prywatnego 1/2006
345. M. Pyziak- Szafnicka, *System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań – część ogólna*, Tom 6, pod. red. A. Olejniczaka, Warszawa 2009
346. W. Pyziół, *System prawa gospodarczego prywatnego, Prawo spółek*, pod. red. S. Włodyki, Kraków 1991
347. W. Pyziół *System prawa gospodarczego prywatnego, Prawo spółek*, pod. red. S. Włodyki, Kraków 1996
348. W. Pyziół A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, Bydgoszcz - Kraków 2002
349. W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, Bydgoszcz - Kraków 2004
350. E. Rabel, *The conflict of laws. A Comparative Study. Volume Two. Foreign Corporations, Torts, Contracts in General*, Ann Arbor 1960
351. Z. Radwański, *Teoria umów*, Warszawa 1977
352. Z. Radwański, *Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom*, Warszawa 1992
353. Z. Radwański, J. Panowicz – Lipska, *Zobowiązania - część szczegółowa*, Warszawa 1998
354. Z. Radwański, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 1998
355. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1999
356. Z. Radwański, *Prawo cywilne-część ogólna*, Warszawa 2002

357. Z. Radwański, *Wprowadzenie w: Komentarz do Kodeksu cywilnego*, pod. red. K. Pietrzykowskiego, *Suplement*, Tom I-III, Warszawa 2003
358. Z. Radwański, *Podmioty prawa cywilnego w świetle zmian kodeksu cywilnego przeprowadzonych ustawą z dnia 14 lutego 2003 r.*, PSp 7-8/2003
359. Z. Radwański, J. Panowicz – Lipska, *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2005
360. Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania - część ogólna*, Warszawa 2006
361. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007
362. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2009
363. Z. Radwański, J. Panowicz – Lipska, *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2005
364. Z. Radwański (red.), *System Prawa Prywatnego*, pod. red. Z. Radwańskiego, Tom 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2008
365. Z. Radwański, J. Panowicz – Lipska, *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2010
366. A. Redelbach, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 1998
367. J.D. Reitzel, D.P. Lyden, N. J. Roberts, *Contemporary Business Law – principles and Cases*, New York 1990
368. G. Renkl, *Praktikum des Handelsrecht*, Heidelberg 1983
369. L.E. Ribstein, *Should history lock in lock-in*, *Symposium Disputed Concepts in Contemporary Business Association Law: Discussions on Fiduciary Duty and Capital Lock-in*, *Tulsa Law Review* (vol. 41) 2006
370. L. E. Ribstein, *Introduction to the „uncorporation”*, *University of Illinois Law Review* 1/2005
371. G. Ripert, R. Roblot, M. Germain, *Traite de droit commercial*, Paryż 2002
372. Ph. Merle, *Droit commercial. Sociétés commerciales*, Paryż 1994
373. M. Romanowski, *Ogólne reguły wykładni kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów a reguły wykładni umów w prawie polskim*, PPH 8/2004
374. W. Rozwadowski, *Prawo Rzymskie, Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992

375. M. Rudnicki, *Nowe prawo spółek*, pod. red. R. Szczepaniaka, Gorzów Wlkp. 2001
376. M. Rudnicki, M. Knaflewski, R. Szczepaniak, *Polskie prawo spółek*, Warszawa 2002
377. S. Rudnicki, *Podmiot gospodarczy przed sądem*, Zielona Góra 1993
378. S. Rudnicki, *Inaczej o nieruchomości jako wkładzie do spółki cywilnej*, Rejent 1/2001
379. S. Rudnicki, S. Dmowski (red.), *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza, część ogólna*, Warszawa 2006
380. O. N. Sadikow, *Kommentarij k Graždanskomu Kodeksu Rosijskoj Federacii (postatiejnyj)*, Moskwa 2007
381. R. Sadlik, *Sytuacja majątku spółki cywilnej po jej rozwiązaniu*, PSp 1/2000
382. M. Safjan, *Ochrona majątkowa dóbr osobistych po zmianie przepisów kodeksu cywilnego*, PPH 1/1997
383. J. Satko, *Glosa do wyroku SN z dnia 09 kwietnia 1997 r., III KKN 241/96*, OSP 5/1995
384. R. Savatier, *Le sort dans la communauté des droit personells a l'un des époux*, Rép. Defrénois 1960
385. K. Schmidt, B. Schlegelberger, *Handelsgesetzbuch, Kommentar, III/1 Halbband*, München 1992
386. K. Schmidt, *Gesellschaftsrecht*, Köln-Berlin-Bonn- München 1997
387. K. Schmidt, *Gesellschaftsrecht*, Köln-Berlin-Bonn- München 2002
388. K. Schmidt, *Die Gesselschafterhaftung bei der gesellschaft bürgerlichen Rechts als gesezliches Schuldverhältnis*, Neue Juristische Wochenschrift 27/2003
389. G. Schummer, *Personengesellschaften*, Wien 2002
390. W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne, Zarys wykładu*, Warszawa 2000
391. T. Siemiątkowski, R. Potrzeuszcz (red.), *Komentarz do kodeksu spółek handlowych, Spółki osobowe*, Warszawa 2001
392. Z. Siwik, *Systematyczny komentarz do ustawy skarbowej. Część ogólna*, Wrocław 1993
393. E. Skowrońska – Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna, Zarys wykładu*, Warszawa 2005

394. H. Skwarczyński, *Czy spółka może ponosić odpowiedzialność za czyny zabronione pod groźbą kary?* PSp 5/2005
395. J. Skąpski, *Kodeks cywilny z 1964 r. Blaski i cienie kodyfikacji oraz jej perspektywy*, KPP Rok I: 1-4/1992
396. G. Skowronek, *Szczególne strony postępowania w sprawach karnych skarbowych*, Prawo i Prokuratura 7-8/2005
397. R. Skubisz, *Prawo znaków towarowych, Komentarz*, Warszawa 1990
398. R. Skubisz, *Glosa do wyroku SN z dnia 14 grudnia 1990 r., I CR 529/90*, PS 11-12/1992
399. L.J. Smith, C de Cussy, Ch. Taylor, T. Włudyka, *Prawo spółek w republice Federalnej Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji i Włoszech*, Kraków 2000
400. R. Sohm, *Instytucje, historia i system rzymskiego prawa prywatnego*, w tłumaczeniu R. Taubenschlaga i W. Kozubskiego, Warszawa 1925
401. S. Sołtysiński A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks handlowy, Komentarz, Tom I*, Warszawa 1997
402. S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, *Ustawa-Prawo spółek handlowych. Projekt z dnia 20 maja 1998 r., uzasadnienie projektu ustawy*, SP 1-2/1998
403. S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych, Komentarz, Tom I-IV*, Warszawa 2001-2004
404. M. Sośniak, *Bezprawność zachowania jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej*, Kraków 1959
405. M. Sośniak, *Umowy dotyczące zrzeszania się w celach gospodarczych w rozwoju historycznym (okres starożytności)*, Rejent 9/1998
406. M. Sośniak, *Z historii spółek (zarys ogólny)*, Problemy Prawne Handlu Zagranicznego 19-20/2000
407. R. Sowiński, *Problem z identyfikacją spółki cywilnej*, Przegląd Podatkowy 5/2001
408. K. Sójka – Zielińska, *Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej*, Czasopismo Prawno – Historyczne 2/1975
409. K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 1986
410. K. Sójka – Zielińska, *Kodeks Napoleona. Historia i współczesność*, Warszawa 2008

411. W. Stachurski, *Spółka cywilna jako podmiot podatku i kontroli*, Przegląd Podatkowy 10/1997 H.
412. W. Steckhan, *Innengesellschaft*, Berlin 1966
413. L. Stecki, *Kodeks cywilny z komentarzem*, Tom II, pod. red. J. Winiarza, Warszawa 1989
414. R. Stefanicki, *Glosa do wyroku SN z dnia 28 października 1998 r., II CKN 25/98*, PPH 12/2000
415. M. Stępień, *Kodeks Hammurabiego*, Warszawa 1996
416. A. Stępień, *Przeniesienie członkostwa w spółce cywilnej*, Rejent 9/2006
417. R. Strasser, *Die Bedingung der Gesellschaft nach bürgerlichem Recht*, Wien 1969
418. P. Sut, *Problemy twórczej wykładni przepisów o ochronie dóbr osobistych*, PiP 9/1997
419. A. Szajkowski, *Umowa spółki handlowej*, SP 3-4/2001
420. A. Szajkowski, *Prawo spółek handlowych*, Warszawa 1995
421. A. Szajkowski, M. Tarska, *Kodeks spółek handlowych, Komentarz*, Tom I - II, pod red. S. Sołtysińskiego, A. Szajkowskiego, A. Szumańskiego, J. Szwaji, Warszawa 2005 -2006
422. M. Szczaniecki, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 2003
423. J. Szczotka, *Spółka jawna*, Bydgoszcz-Lublin 2003
424. S. Szer, *Prawo cywilne, część ogólna*, Warszawa 1967
425. A. Szpunar, *Nadużycie prawa podmiotowego*, Kraków 1948
426. A. Szpunar, *Roszczenia regresowe zakładu ubezpieczeń*, Studia Prawno-Ekonomiczne Tom XII 1974
427. A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979
428. A. Szpunar, *Zgoda uprawnionego w zakresie ochrony dóbr osobistych*, RPEiS 1/1990
429. A. Szumański, *Problem przekształcenia spółki cywilnej w spółkę kapitałową*, PPH 8/1995
430. J. Szwaja, *O przyszłym uregulowaniu firmy*, PiP 12/1994
431. J. Szwaja, *Nowy kodeks spółek handlowych*, PSp 1/2001
432. M. Szymczak, *Słownik języka polskiego*, Tom III, Warszawa 1981
433. A. Śmieja, *System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań – część ogólna*, Tom 6, pod. red. A. Olejniczaka, Warszawa 2009

434. H. Świątkowski, *Spoleczna myśl prawnicza w Polsce dawniej i dziś (szkic historyczno-prawny)*, Demokratyczny Przegląd Prawniczy R. I: 1/1945
435. W. Świda, I. Andrzejew, W. Wolter (red.), *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1987
436. A. Świstowska, *VAT w spółce cywilnej*, Przegląd Podatkowy 9/1994
437. R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne na tle praw antycznych*, Warszawa 1955
438. R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1969
439. R. Taubenschlag, W. Kozubski, *Historia i instytucje rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1974
440. P. Tereszkiwicz, *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki jawnej*, Warszawa 2008
441. G. Thiery, *Die Gesellschaft bürgerlichen Rechts als Unternehmer*, Wien 1989
442. E. Till, R. Longchamps de Berier, *Polskie prawo zobowiązań (część szczegółowa). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1928
443. J. Tomaszewski, Z. Landau, *Trudna niepodległość*, Warszawa 1968
444. R. Trzaskowski, *Forma przystąpienia do spółki cywilnej lub wystąpienia z niej w razie, gdy majątek wspólny obejmuje nieruchomości*, Palestra 1-2/2009
445. P. Ulmer, *Unbeschränkte Gesellschafterhaftung in der gesellschaft bürgerlichen Rechts, Besprechung des Urteiles BGH NJW 1999, 3483, Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht 2/2000*
446. P. Ulmer (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Tom 3.2. München 1990
447. D. Vidal, *Droit des sociétés*, Paris 1998
448. M. Wach, *Spółki nieposiadające osobowości prawnej w prawie francuskim*, Rejent 7-8/2007
449. M. Wachowski, *Odpowiedzialność osób trzecich za zobowiązania podatkowe*, Doradztwo Podatkowe 6/2011
450. A. Walaszek-Pyziół, *Swoboda działalności gospodarczej. Studium prawne*, Kraków 1994
451. Z. Wasilkowska, *Zadania Komisji Kodyfikacyjnej*, PiP 3/1957
452. S. Waltoś, *Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych – stary problem legislacyjny na nowo w: Prawo, społeczeństwo, jednostka. Księga*

- jubileuszowa dedykowana Profesorowi Leszkowi Kubickiemu*, pod. red. A. Łopatki, B. Kunickiej-Michalskiej, S. Kiewlicz, Warszawa 2003
453. J. Wasilkowski, A. Wolter, *Projekt kodeksu cywilnego, część ogólna*, Demokratyczny Przegląd Prawniczy, r. VI: 1/1948
454. A. Wąsiewicz, *Powstanie, istota i zniesienie współwłasności ułamkowej*, Poznań 1965
455. L. Wilk, *Przedmiot ochrony art. 97 kodeksu karnego skarbowego*, Prokuratura i Prawo 9/2004
456. I. Wiszniewska, *Ochrona oznaczeń odróżniających, część I*, PPH 3/1997
457. I. Wiszniewska, *Ochrona oznaczeń odróżniających, część II*, PPH 4/1997
458. A. W. Wiśniewski, *Prawo o spółkach. Podręcznik praktyczny, Tom I. Wiadomości ogólne. Spółki osobowe*, Warszawa 1990 -1992
459. A.W. Wiśniewski, *Uważaj na kodeks (2). Spółka jawna i spółka w organizacji – ułomne osoby prawne? Niejasności ułomności*, Gazeta Wyborcza 39/2001
460. A. Witosz, *Restrukturyzacja spółek handlowych*, Bydgoszcz-Katowice 2005
461. A. Witosz, *Subsydiarna odpowiedzialność współników spółek osobowych*, PSp 12/2006
462. A. Witosz, *Wpływ podziału lub połączenia współników spółki osobowej na członkostwo w tej spółce*, PPH 1/2009
463. S. Włudyka, *Prawo umów w obrocie gospodarczym*, Kraków 1993
464. R. Wojciechowski, *Societas w twórczości glosatorów i komentatorów*, Wrocław 2002
465. A. Wolter, *Osobowość prawna jednostek budżetowych*, PiP 11/1956
466. A. Wolter, *Problematyka ogólna czynności prawnych w kodeksie cywilnym*, PiP 11/1964
467. A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1977
468. A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej* (w opracowaniu J. Ignatowicza), Warszawa 1982
469. A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1986
470. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001
471. S. Wronkowska, *Analiza pojęcia prawa podmiotowego*, Poznań 1973

472. A. Wróbel, M. Jaśkowska, *Kodeks postępowania administracyjnego, Komentarz*, Lex/el 2009
473. J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988
474. S. Wróblewski, *Zarys wykładu prawa rzymskiego. Prawo rzeczowe*, Kraków 1919
475. A. Wypiórkiewicz, *Refleksyjne spojrzenie na ochronę dóbr osobistych w: Ars et usus – Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego (praca zbiorowa)*, Warszawa 2005
476. A. Zacharzewski, *Przekształcenia spółek cywilnych w spółki handlowe – tryb i konsekwencje dla banku*, Prawo Bankowe 7-8/2001
477. K. Załucki, *Spółka cicha w wybranych europejskich systemach prawnych i w prawie polskim*, Rejent 2/2005
478. K. Zawada, *Inicjatywa wznowienia działalności Komisji Kodyfikacyjnej*, KPP rok I: 1-4/1992
479. J. Zdrada, *Historia Polski 1795-1918*, Warszawa 2007
480. M. Zdyb, *Prawo działalności gospodarczej, Komentarz do ustawy z dnia 19 listopada 1999 r.*, Kraków 2000
481. J. Zieleniewski, *Organizacja zespołów ludzkich*, Warszawa 1972
482. M. Zielińska, *Nazwa spółki cywilnej jako dobro osobiste*, PSp 11/1998
483. T. Zieliński (red.), *Kodeks pracy, Komentarz*, Warszawa 2001
484. B. Ziemianin, *Prawo cywilne, Część ogólna*, Poznań 2002
485. B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo cywilne, część ogólna*, Poznań 2007
486. F. Zoll, *Rzymskie prawo prywatne [pandekta]*, Tom IV A, Warszawa – Kraków 1920
487. F. Zoll, *Zasada wpisu a przeniesienie posiadania*, KPP 1/1938
488. F. Zoll, *Zobowiązania w zarysie*, Warszawa 1948
489. F. Zoll, *Prawo cywilne w zarysie, Część ogólna*, Kraków 1948
490. P. T. Żebrowski, *Angielskie przekłady polskiego Kodeksu spółek handlowych. Porównanie, ocena i wnioski dla tłumaczy*, Lingua Legis 11/2003
491. K. Żurek, *Status prawnopadatkowy współników spółki cichej*, PSp 11/1999.